Sfântul Augustin

CONFESIUNI

Traducere din latină, studiu introductiv şi note de GH. I. ŞERBAN

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Coperta IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

S. AURELII AUGUSTINI, *CONFESSIONUM Libri XIII,* Domus Editorialis Mariettl, Taurini (Torino), 1948

I HUMANITAS, 1998, pentru prezenta versiune românească ISBN 973 – 28 – 0824-l

CUPRINS

Notă asupra ediţiei
Studiu introductiv
Bibliografie

CARTEA ÎNTÂI
Capitolul I: Tu ne-ai făcut pe noi pentru Tine
Capitolul ”: Nu aş fi absolut nimic, dacă Tu nu ai exista întru mine
Capitolul III: Tu pe toate le umpli
Capitolul IV: Ce anume eşti, o, Dumnezeule?
Capitolul V: Voi muri, ca să nu mor
Capitolul VI: Eu, unul, nu ştiu de unde am venit aici
Capitolul VII: Unde sau când am fost eu nevinovat?
Capitolul VIII: Pruncul care vorbeşte
Capitolul IX: Eram bătut
Capitolul X: Dragostea de joacă
Capitolul XI: Şi-mi făceam deja semnul crucii Lui
Capitolul XII: Nu iubeam literatura

Capitolul XIII: O jeleam pe Didona moartă
Capitolul XTV: Homer era amar pentru mine, copil
Capitolul XV: Ceea ce am învăţat, pe când eram copil, că este folositor, Ţie să-ţi slujească
Capitolul XVI: Dacă Terentius n-ar aduce pe scenă un tânăr netrebnic
Capitolul XVII: Ca să reproduc cuvintele Junonei celei mâniate şi îndurerate
Capitolul XVIII: Legile literelor şi legile eternei Tale mântuiri
Capitolul XIX: Eu, copil nefericit
Capitolul XX: îţi mulţumesc pentru darurile Tale
CARTEA A DOUA
Capitolul I: Risipitu-m-am în mii de bucăţele
Capitolul ”: Mă desfăta faptul de a iubi şi de a fi iubit
Capitolul III: Prins într-o tinereţe neliniştită
Capitolul IV: Arborele era un păr
Capitolul V: Bune sunt toate; însă, pentru ce El a făcut şi rele?
Capitolul VI: Ce anume m-a încântat pe mine atunci în furtul acela?
Capitolul VII: Milei şi harului Tău consider eu că trebuie să mulţumesc
Capitolul VIII: Mi-a plăcut tovărăşia celor care păcătuiau împreună cu mine
Capitolul IX: Amuzamentul era faptul că înşelam
Capitolul X: Departe de Tine am fugit şi am rătăcit
CARTEA A TREIA
Capitolul I: Am venit la Cartagina, dorind să iubesc
Capitolul ”: Spectacolele teatrale
Capitolul III: „Distrugătorii”.
Capitolul IV: Hortensius
Capitolul V: Scriptura mi se părea nepotrivită în comparaţie cu prestigiul lui Cicero

Capitolul VI: Am dat peste nişte oameni care aiurau de atâta îngâmfare
Capitolul VII: Eram îmboldit să fiu de aceeaşi părere cu înşelătorii
Capitolul VIII: Acestea se întâmplă atunci când Tu, izvorul vieţii, eşti lăsat la o parte
Capitolul IX: Fericiţi cei ce ştiu că Tu ai poruncit
Capitolul X: Am crezut că smochina plânge atunci când este culeasă
Capitolul XI: Visul mamei – „Unde eşti Tu, acolo va fi şi el”.
Capitolul XII: Fiul acestor lacrimi
CARTEA A PATRA
Capitolul I: Eram ispitiţi şi, la rându-ne, ispiteam plini de falsitate şi înşelăciune
Capitolul ”: îmi vindeam oratoria
Capitolul III: Nu încetam să-i consult pe acei şarlatani
Capitolul IV: Pierdusem un prieten scump aflat în floarea tinereţii
Capitolul V: Sufeream şi plângeam
Capitolul VI: Jumătatea sufletului meu
Capitolul VII: încotro aveam să fug? Din oraşul Thagaste am venit la Cartagina
Capitolul VIII: Mângâierile altor prieteni
Capitolul IX: Fericit este cel care Te iubeşte pe Tine
Capitolul X: Toate îmbătrânesc şi toate pier
Capitolul XI: De departe mai bun decât acestea este Cel care le-a făcut pe toate
Capitolul XII: Binele, pe care voi îl preţuiţi, de la El este
Capitolul XIII: Ce este frumosul?
Capitolul XIV: Adevărul tot nu mi se arăta clar
Capitolul XV: încercam să urc la Tine

Capitolul XVI: Neadevăr era tot ceea ce cugetam despre Tine
CARTEA A CINCEA
Capitolul I: înalţă-se din lâncezeală sufletul meu spre Tine
Capitolul ”: Unde mă aflam, pe când încercam să te găsesc?
Capitolul III: Faustus, marea cursă a diavolului
Capitolul IV: Nefericit este omul care nu Te cunoaşte
Capitolul V: Că afirmase lucruri false
Capitolul VI: îl aşteptam pe faimosul Faustus
Capitolul VII: Acela mi-a apărut ca un nepriceput
Capitolul VIII: Mama a plecat la cele obişnuite, iar el la Roma
Capitolul IX: în timp ce se afla departe, ea se ruga pentru mine
Capitolul X: La Roma m-am alăturat falşilor sfinţi
Capitolul XI: Eram atât de mult atras şi înăbuşit
Capitolul XII: începusem să predau la Roma, cu toată hărnicia, arta oratorică
Capitolul XIII: Am sosit la Mediolanum, la episcopul Ambrozie
Capitolul XTV: între atâtea şi atâtea, bătut fiind de valuri
CARTEA A ŞASEA
Capitolul I: Pierdusem speranţa de a mai găsi vreodată adevărul
Capitolul ”: Mama la pomenirea sfinţilor
Capitolul III: îl ascultam pe Ambrozie în fiecare duminică
Capitolul IV: Eram şi mai tare distrus de această stare de indecizie
Capitolul V: Deja începusem să cred
Capitolul VI: Aflasem că este spre răul meu

Capitolul VII: Alypius
Capitolul VIII: Alypius în amfiteatru
Capitolul IX: Alypius este prins de paznicii forului
Capitolul X: Nu ne apărea limpede ceva sigur
Capitolul XI: De ce să mai zăbovim, aşadar?
Capitolul XII: Îmi târam cătuşele cuprins de o distrugătoare dulceaţă
Capitolul XIII: Mama îşi dădea toată silinţa pentru viitoarea mea căsătorie
Capitolul XIV: Că pot, probabil, să convieţuiască zece oameni în aceeaşi întovărăşire
Capitolul XV: A fost smulsă de lângă mine
Capitolul XVI: Epicur ar fi primit cununa de lauri
CARTEA A ŞAPTEA
Capitolul I: încercam din răsputeri să mi Te închipui
Capitolul ”: Ceea ce Nebridius obişnuia să ne propună
Capitolul III: Nu consideram explicată convingător cauza răului
Capitolul IV: Şi nici să cugete ceva care să fie mai presus de Tine
Capitolul V: Dacă Dumnezeul cel bun le-a făcut pe toate cele bune, atunci de unde vine răul?
Capitolul VI: Firminus
Capitolul VII: Ce chinuri şi ce gemete!
Capitolul VIII: Mă împungeai cu îmboldiri lăuntrice
Capitolul IX: Şi mi-ai procurat atunci nişte cărţi de-ale platonicilor
Capitolul X: într-un cuvânt, nu exista niciun motiv ca să mă îndoiesc
Capitolul XI: Toate celelalte sunt mai prejos decât Tine
Capitolul XII: Răul nu este substanţa
Capitolul XIII: Toate sunt bune

Capitolul XTV: întru numele Tău am vegheat şi Te-am văzut altfel, nemărginit
Capitolul XV: Toate sunt adevărate în măsura în care sunt
Capitolul XVI: Nu am găsit că nedreptatea este substanţă
Capitolul XVII: Aflasem veşnicia de nestrămutat a adevărului
Capitolul XVIII: Căutam să aflu calea; nu aveam în fiinţa mea pe Iisus Hristos
Capitolul XIX: în Hristos, întruparea adevărului, eu recunoşteam pe tot omul
Capitolul XX: După ce am citit cărţile platonicienilor
Capitolul XXI: Am pus mâna cu cea mai mare aviditate pe cărţile Sf. Pavel
CARTEA A OPTA
Capitolul I: Doream să fiu mai în siguranţă întru Tine
Capitolul ”: Victorinus, cândva retor al oraşului Roma
Capitolul III: O bucurie mai mare este precedată de o supărare mai mică
Capitolul IV: Bucuria împărtăşită cu mulţi este mai rodnică
Capitolul V: Vechea voinţă, noua voinţă
Capitolul VI: Ponticianus
Capitolul VII: Vedeam bine cât eram de imoral şi mă îngrozeam
Capitolul VIII: Aşadar, m-am retras în grădină
Capitolul IX: A voi într-un mod parţial şi a nu voi într-un mod parţial
Capitolul X: Eu, da, eu eram acela
Capitolul XI: Nimicurile nimicurilor – vechile mele prietene
Capitolul XII: Ia şi citeşte; ia şi citeşte!
CARTEA A NOUA

Capitolul I: Unde se afla liberul meu arbitru?
Capitolul ”: Foarte puţine zile mai rămăseseră până la culesul viilor
Capitolul III: Consolându-l pe Verecundus şi aşteptându-l pe Nebridius
Capitolul IV: Acasă cu toţi ai mei
Capitolul V: Am renunţat la acea profesiune
Capitolul VI: Am fost botezaţi
Capitolul VII: Sfântul Gervasius şi Sfântul Portasius
Capitolul VIII: La Ostia, pe Tibru, a murit mama
Capitolul IX: O făceai frumoasă şi iubită cu respect
Capitolul X: Eu şi ea stăteam singuri la fereastră
Capitolul XI: „Aşezaţi aici pe maica voastră!”
Capitolul XII: Şi am dat drumul lacrimilor să curgă
Capitolul XIII: îşi vor aminti de Monica şi de Patricius
CARTEA A ZECEA
Capitolul I: Adevărul în mărturisire
Capitolul ”: Ţie m-am făcut cunoscut
Capitolul III: Ei, semenii mei, sunt cei care vor să afle ce sunt eu înăuntrul meu
Capitolul IV: Unor astfel de oameni mă voi arăta aşa cum sunt
Capitolul V: Să mărturisesc ce ştiu şi ce nu ştiu
Capitolul VI: Ce anume iubesc eu, când Te iubesc pe Tine? am întrebat pământul
Capitolul VII:
Capitolul VIII:
Capitolul IX:
Capitolul X:
Capitolul XI:
Capitolul XII:
Capitolul XIII:
Capitolul XIV:
Capitolul XV:

Capitolul XVI:
Capitolul XVII:
Capitolul XVIII:
Capitolul XIX:
Capitolul XX:
Capitolul XXI:
Capitolul XXII:
Capitolul XXIII:
Capitolul XXIV:
Capitolul XXV:
Capitolul XXVI:
Capitolul XXVII:
Capitolul XXVIII:
Capitolul XXIX:
Capitolul XXX:
Voi trece dincolo şi de această putere a mea
Voi ajunge în câmpiile memoriei mele învăţăturile sunt aduse în faţa ochilor prin reamintire
Să spună de unde au venit ele înăuntru
Am aflat că a învăţa nu este nimic altceva decât a dobândi prin cugetare…347
Memoria conţine şi sistemele numerelor şi ale dimensiunilor
Memoria păstrează şi afecţiunile sufletului
Memoria este asemenea unui pântec al sufletului
Prin imagini sau nu?
Îmi amintesc de uitare…352
Ce sunt eu? O viaţă nestatornică, nemărginită şi în multe chipuri în ce fel Te voi afla, dacă nu-mi amintesc de Tine?
Căutăm să aflăm în memoria însăşi încerc să aflu viaţa fericită
Viaţa fericită nu poate fi văzută cu ochii
Viaţa fericită este a mă bucura de Tine

Viaţa fericită este bucuria de adevăr... 361 Tu eşti Cel care stărui în memoria mea
Tu, în mod sigur, locuieşti în ea
Tu, Care eşti Adevărul, veghezi peste toate
Târziu Te-am iubit: Tu însă Te aflai înăuntrul meu şi eu în afară...365
Tu eşti doctorul, eu sunt cel bolnav; Tu eşti milostiv, iar eu sunt demn de milă...365
Dă-mi ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei... 366
Să nimicească pornirile desfrânate ale somnului meu
634
CUPRINS
CUPRINS
635
Capitolul XXXI: Capitolul XXXII:
Capitolul XXXIII: Capitolul XXXIV:
Capitolul XXXV: Capitolul XXXVI:
Capitolul XXXVII:
Capitolul XXXVIII Capitolul XXXIX: Capitolul XL: Capitolul XLI:
Capitolul XLII: Capitolul XLIII:
Capitolul I:
Capitolul ”: Capitolul III:
Capitolul IV:
Capitolul V: Capitolul VI:
Capitolul VII: Capitolul VIII:
Capitolul IX:
Regimul şi leacul alimentelor...368
Nimeni nu trebuie să fie sigur în viaţa aceasta
Desfătările urechilor
Ochilor le plac formele frumoase şi variate
Curiozitatea...377
A fi iubit şi a fi stăpânit de teamă din cauza Ta...380

Mărturisesc că sunt desfătat de laude, dar cu mult mai mult sunt desfătat de adevărul însuşi
Omul se laudă până şi cu dispreţul de laudă
Ţie îţi displac, de bună seamă, cei care se plac pe ei înşişi
Uneori mă determini la o simţire neobişnuită
Am văzut strălucirea Ta cu inima zdrobită
Căutau un mijlocitor, dar el nu era
Mijlocitorul lui Dumnezeu şi al oamenilor…389
CARTEA A UNSPREZECEA
Mărturisindu-ne, noi ne dezvăluim sentimentul inimii
Dă-mi ceea ce iubesc
Adevărul nu este nici ebraic, nici grec, nici latin, nici barbar
Ele spun cu glas tare că au fost create în ce fel le-ai făcut Tu pe ele?
Cuvântul lui Dumnezeu rămâne în veci…398
Cuvântul este rostit din vecie
Pe noi ne învaţă adevărul cel de neclintit înţelepciunea, înţelepciunea însăşi este…401
Capitolul X: Capitolul XI: Capitolul XII: Capitolul XIII:
Capitolul XTV: Capitolul XV: Capitolul XVI:
Capitolul XVII:
Capitolul XVIII: Capitolul XIX:
Capitolul XX: Capitolul XXI: Capitolul XXII: Capitolul XXIII: Capitolul XXIV:
Capitolul XXV: Capitolul XXVI: Capitolul XXVII: Capitolul XXVIII:
Capitolul XXIX: Capitolul XXX:
Capitolul XXXI:
Voinţa lui Dumnezeu înainte de creatură…402
Înţelepciunea lui Dumnezeu –
Lumina minţilor…402
Eu nu răspund la acea întrebare în glumă

Tu însuţi eşti acelaşi făuritor al tuturor timpurilor
Ce este timpul?
Noi vorbim de „timp lung”?…406
Doar după ce a trecut, timpul poate să fie măsurat
Categoriile temporale sunt prezente, viitoare şi trecute
Prezentul este cel care există…410
Care este modalitatea în care
Tu îi înveţi pe profeţi?
Trei sunt categoriile temporale în ce spaţiu măsurăm noi timpul?…412
Îmi voi mărturisi nepriceperea…413
Eu văd că timpul este extensibil
Aşadar, timpul nu este mişcarea corpurilor…416
Mărturisescu-ţi Ţie că nu ştiu ce este timpul
Măsor clipele care trec, nu pe cele care au trecut în tine, o, suflete al meu, măsor eu clipele, când le măsor
Sufletul aşteaptă, reflectează şi-şi aminteşte
Iată, viaţa mea este tot un exces
Niciun timp nu împărtăşeşte cu Tine eternitatea
Tu ai creat fără niciun fel de deosebire…424
CARTEA A DOUĂSPREZECEA
Capitolul I: Rănită este inima mea de vorbele Scripturii…429
Capitolul ”: Cerul cerului este al Domnului

Capitolul III: Capitolul IV:
Capitolul V: Capitolul VI:
Capitolul VII: Capitolul VIII: Capitolul IX:
Capitolul X:
Capitolul XI: Capitolul XII:
Capitolul XIII: Capitolul XIV: Capitolul XV: Capitolul

XVI:
Capitolul XVII: Capitolul XVIII: Capitolul XIX: Capitolul XX: Capitolul XXI:
Capitolul XXII: Capitolul XXIII:
Capitolul XXIV: Capitolul XXV:
Capitolul XXVI: Capitolul XXVII:
Capitolul XXVIII: Capitolul XXIX:
Întunecimi peste chipul abisului
Voi accepta lipsa de formă a materiei…431
Forma nu este perceptibilă nici cu mintea, nici cu simţurile
Eu nu eram în stare să reflectez asupra a ceea ce nu avea formă
Intru început, şi din nimic ai făcut
Cerul şi pământul…434
Cerul cerului este o creaţie raţională
O, Tu, Adevăr, lumină şi viaţă!
Eu mi-am fost mie însumi moarte
Deja Tu mi-ai zis
Eu aflu că în afara timpului există două lucruri…438
Primul format şi primul lipsit de formă
O, profunzime uimitoare a Scripturilor!
Înţelepciunea necreată şi înţelepciunea creată
Tu să fii arbitru între mărturisirile mele şi contrazicerile lor…443
Ei totuşi afirmă
Nimic fals şi înşelător…446
Este adevărat
Un altul reţine pentru sine altceva
Iar un altul reţine pentru sine altceva în legătură cu alte probleme cartea Facerii a păstrat tăcerea…450
Cu cei care se hrănesc cu adevărul în deplinătatea iubirii…452
Altfel, nu-mi dau seama ce va fi zis… 453 De unde

anume deduci tu că Moise a gândit asta?
Dacă eu aş fi fost atunci Moise!
Printr-un mic model de expunere să ţâşnească râurile adevărului
Văd şi se bucură
Că există mai înainte de eternitate, de timp, de alegere şi de origine
CUPRINS
637
Capitolul XXX: Cuvintele Tale înalte prin smerenia lor şi dezvoltate prin concizia lor
Capitolul XXXI: Pentru cei care aveau să vadă lucruri diferite şi toate adevărate
Capitolul XXXII: Tu să ne păstoreşti pe noi, ca să nu ne fure păcatul
CARTEA A TREISPREZECEA
Capitolul I: Să nu-l părăseşti pe cel care
Te cheamă
Capitolul ”: întru Cuvântul Tău şi-au dobândit forma cele lipsite de formă şi prin acelaşi Cuvânt al Tău sunt rechemate la unitatea Ta
Capitolul III: Creatura spirituală era viaţa care urma să fie iluminată
Capitolul IV: Nu din nevoia de ele le-ai făcut Tu
Capitolul V: Treimea, Dumnezeu Ziditorul…473
Capitolul VI: Trebuia să se precizeze mai întâi peste ce se purta Duhul
Capitolul VII: Despre greutatea poftei cărnii şi despre înălţătoarea iubire
Capitolul VIII: Dăruieşte-Te mie, redă-Te mie
Capitolul IX: Greutatea mea este dragostea mea…476
Capitolul X: Noi devenim lumină
Capitolul XI: A fi, a cunoaşte, a voi
Capitolul XII: Ne-am întors la Tine

Capitolul XIII: De la speranţă la vedere…479
Capitolul XIV: Speră şi persevereză…480
Capitolul XV: Tăria autorităţii, Scriptura
Capitolul XVI: într-un mod absolut neschimbător
Capitolul XVII: Suflet uscat, însetat de Tine…484
Capitolul XVIII: Din roadă de jos a faptei spre bucuria nespusă a adorării
Capitolul XIX: Mergeţi după El, picioare fermecate
Capitolul XX: Tainele Tale duhovniceşti făcute şi zise
Capitolul XXI: Pământul să zămislească din el fiinţe vii
Capitolul XXII: Omul a fost reînnoit datorită minţii lui 638
CUPRINS
Capitolul XXIII: Fiinţele spirituale judecă, dar noi ne supunem mintea legilor Tale
Capitolul XXIV: Ceea ce Scriptura exprimă într-un singur mod poate fi înţeles în multe chipuri
Capitolul XXV: Prin fructele pământului să se înţeleagă faptele milei
Capitolul XXVI: Am învăţat să discern între ceea ce a fost dat şi ceea ce a fost primit
Capitolul XXVII: Cei neştiutori şi cei necredincioşi nu lucrează după voinţa cea dreaptă
Capitolul XXVIII: Fiecare lucru luat în parte era bun, dar toate laolaltă şi în acelaşi timp erau foarte bune
Capitolul XXIX: Eu afirm ceea ce Scriptura mea afirmă
Capitolul XXX: Ei afirmă că Tu le-ai zidit pe acestea împins de necesitate
Capitolul XXXI: Tu în ele îţi găseşti plăcerea
Capitolul XXXII: Pe acestea le vedem…506
Capitolul XXXIII: Să Te laude pe Tine lucrările Tale, pentru ca noi să te iubim

Capitolul XXXIV: Am privit cu ochii minţii chiar actul formării
Capitolul XXXV: Dă-ne nouă pacea
Capitolul XXXVI: La sabatul vieţii eterne, să ne odihnim întru Tine
Capitolul XXXVII: Odihna Ta întru noi
Capitolul XXXVIII: Nădăjduim că ne vom odihni întru marea Ta Sfinţenie
Note

Redactor LUANA SCHIDU
Apărut 1998 BUCUREŞTI – ROMÂNIA
Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial”.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Traducerea de faţă a *Confesiunilor* Sfântului Augustin a fost realizată după textul original latin stabilit de ediţia S. AURELII AUGUSTINI, *Confessionum libri XIII, introductione et notis aucti cura et studio Josephi Capel-lo,* publicată la „Domus Editorialis Marietti”, Taurini (Torino), 1948.

Versiunea pe care o propunem aici este prima traducere românească integrală a textului *Confesiunilor,* întrucât ediţia precedentă a acestei opere, datorată ilustrului nostru profesor, N.I. Barbu, a suferit din partea cenzurii de dinainte de 1989 numeroase amputări de text. i în transpunerea românească propusă de noi am ţinut seama îndeosebi de o cât mai fidelă redare a textului latin editat de J. Capello, de punctuaţia şi frazarea discursului literar stabilit de acesta.2

Am acordat însă aceeaşi atenţie şi virtuţilor artistice ale operei augustiniene, căreia autorul i-a imprimat un

pronunţat caracter poematic. De aici şi amplitudinea frazelor, pe care ne-am străduit să le menţinem în traducerea noastră aidoma lecţiunilor textului latin. Au

1 Vezi Fericitul AUGUSTIN, Scrieri alese, *partea înăi, Confessiones-Mărtwisiru* traducere şi indici de N.I. Barbu, Studiu introductiv şi note de Ioan Rămureanu, Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985. Această traducere a avut în vedere textul latin editat de M. Skutella, Roma, 1965.

2 Vezi *infra, Studiu introductiv, Manuscrisele,* principiile care l-au călăuzit pe editor în stabilirea textului latin.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

fost puţine situaţiile în care, pentru a păstra claritatea şi relieful ideilor exprimate de autor, am socotit oportun să segmentăm totuşi fraza originală. Căci, după cum se poate observa, *Confesiunile* au, sub aspect literar, dimensiunea unei epopei.

Am beneficiat de traducerea românească precedentă, confruntând versiunea noastră cu aceasta, mai puţin pasajele pe care cenzura le-a eliminat din mai toate cărţile operei augustiniene. Aceste omisiuni nu par a denunţa o anume motivaţie de ordin ideologic, ci mai degrabă s-ar putea bănui că amputările amintite au fost determinate de un criteriu economic; altfel spus, opera tradusă trebuia să fie cu orice preţ mai scurtă decât originalul.

În elaborarea notelor am beneficiat de observaţiile editorului latin, însă în cele mai multe situaţii, în baza unei bibliografii de specialitate menţionate mai jos, am formulat noi explicaţiile pe care le-am socotit bine venite pentru înţelegerea textului.

O chestiune aparte au constituit-o pentru noi citatele scripturistice. Ediţia latină a *Confesiunilor* scotea în relief citatul scripturistic sau ideea din acest citat prin litere

cursive, menţionându-se în note locul de unde fusese reţinut de către Augustin. Ediţia românească precedentă a înlocuit în textul *Confesiunilor* citatul biblic exact, în conformitate cu versiunile româneşti ale Bibliei aflate în uz în cultura noastră. Or, trebuie ştiut că Sfântul Augustin cita din memorie pasajele invocate, de cele mai multe ori sub formă rezumată sau interpretată. Mai mult decât atât, el nu ştia limba ebraică deloc, iar limba greacă, aşa cum mărturiseşte el însuşi, o stăpânea destul de aproximativ. De asemenea, la vremea respectivă, în afară de *Itala,* chiar dacă mai existau şi alte versiuni latine, ele nu răspundeau unor exigenţe filologice moderne, şi nici măcar pretenţiilor filologice ale lui Augustin. Ştim că el l-a vizitat la Ierusalim pe Hie-ronymus, în perioada când acesta traducea din ebraică şi din greacă Sfânta Scriptură, respectiv *Vulgata,* devenită mai târziu versiunea latină oficială a catolicismului.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Dar ediţia modernă a versiunii *Vulgata* a suferit de-a lungul secolelor numeroase corecturi, astfel încât *Vulgata* de astăzi nu este opera unui singur autor, ci din contră, o colecţie de traduceri de origine şi de valoare diferite1, avându-l pe Hieronymus drept traducător principal. Din confruntările pe care noi le-am efectuat cu versiunile greco-latine ale citatelor scripturistice, cu cele româneşti şi cu textele reproduse de Augustin în *Confesiuni* rezultă că numai citatele din Noul Testament sunt în mare parte exacte, iar cele din Vechiul Testament într-o măsură mult mai mică. De aceea, pentru a se putea urmări cu uşurinţă lucrul acesta, am procedat în felul următor: toate citatele scripturistice reproduse de Augustin au fost traduse în conformitate cu textul *Confesiunilor,* reliefându-se cu litere cursive, după aceea le-am identificat în cărţile Sfintei Scripturi şi le-am reprodus în note parţial sau integral, în

funcţie de cum se impunea lucrul acesta pentru înţelegerea pasajului în care le înserase Augustin. Cititorul va putea să-şi dea seama, pe de o parte, de memoria uluitoare a Sfântului Augustin, iar pe de altă parte, de felul în care utiliza el citatul scripturistic. Mai trebuie remarcat faptul că din Vechiul Testament se citează mult mai mult decât din Noul Testament.

În identificarea citatelor a trebuit să optăm nu pentru corespondenţele din *Vulgata Clementină,* ci pentru cele din *Biblia ortodoxă,* aflată în uz la noi. În care sens ne-am folosit de următoarele ediţii: *Biblia sau Sfânta Scriptură,* ediţia Sfântului Sinod, societatea biblică inter-confesională din România, Bucureşti, 1988; şi *Noul Testament,* versiune revizuită, redactată şi comentată dei Cf. *Praefatio* la *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem,* tomus I, ediţia Stuttgart, 1969, p. V: *„non opus simplex et unum est, quod ab uno auctore vei uno tenore perfectum est, immo vero corpus est pluribus versionibus origine ac momento diversis compositum…”. De o* ediţie latină stabilă a Bibliei se poate vorbi doar din secolul al VIII-lea – code*x Amiatinus –, î*nsă versiunea de bază a ediţiilor moderne va fi stabilită abia în 1592 – ediţia clementină, publicată sub papa Clement al VIII-lea.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Bartolomeu (Valeriu) Anania, Editura Institutului biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993.

Îndeplinim o necesară şi plăcută datorie de a exprima şi aici toate mulţumirile noastre doamnei Lucia Wald, profesor doctor docent la Universitatea din Bucureşti, pentru amabilitatea, răbdarea şi acribia de care a dat dovadă parcurgând manuscrisul ediţiei de faţă şi propunând numeroase soluţii care au dus la îmbunătăţirea întregii lucrări.

Mulţumim de asemenea Editurii Humanitas pentru interesul arătat ofertei noastre şi pentru creditul ştiinţific de care ne-am bucurat şi acum, şi altă dată.

Gh. I. Şerban

STUDIU INTRODUCTIV

SFÂNTUL AUGUSTIN: Viaţa şi opera. Concepţia filozofico-teologică

Se împlinesc anul acesta 1600 de ani de când Sfântul Augustin a început să-şi redacteze *Confesiunile1,* opera care, între toate lucrările pe care le-a scris, avea să-i aducă cea mai mare celebritate, asigurându-i nemurirea. *Confesiunile* nu reprezintă nici cea mai amplă şi nici cea mai strălucită operă a sa, sub aspectul conţinutului de idei, dar a fost şi este cea mai căutată dintre scrierile sale. Este opera care a frapat de la început prin noutatea şi prin sinceritatea ei, fiindcă aici este înfăţişată lupta sufletului augustinian cu patimile şi cu îndoielile devastatoare, este surprins în toată grandoarea lui momentul decisiv în care el s-a desprins în mod categoric de trecutul său. Este, într-un fel, povestea sufletului omenesc în general, în care se regăseşte oricine intră în contact cu ea. De aici aflăm de cele mai ardente preocupări ale sale, de bunele deprinderi transmise de cei din jurul său, de incredibila sa dorinţă de a se apropia de înţelepciune, de marile sale erori de gândire, de poftele sălbatice şi de greşelile fiinţei sale omeneşti, pentru care a sperat să obţină iertarea lui Dumnezeu şi a semenilor. Şi tot de aici aflăm şi de nepotolita sa sete de a cerceta adevărul, ori de dorinţa nemărginită a binelui suprem; de sufletul său neliniştit şi pocăit; în sfârşit, de inima sa ahtiată după Dumnezeu. O întreagă tragedie se agită în paginile acestei cărţi, înfăţişată când prin strălucirea vorbelor retorice ori cotidiene, când prin

1 Conform propriilor mărturisiri, redactarea operei a început în 397 şi a durat trei ani, respectiv până în anul 400.

termeni de-a dreptul poetici ori prin vorbirea gravă a celui înţelept. 1

În aceste cărţi de *Confesiuni,* Augustin, „africanul înzestrat cu o natură faustică, în care se uniseră temperamentul punic cu spiritul elin şi cu voinţa romană" 2, ne apare ca un peregrin pe calea adevărului, încercat de păcate dar înţelepţit, îmbogăţit în sufletul său şi sărăcit până la urmă în clocotul poftelor. El stârneşte cititorului său plânsul şi mila, fiindcă el însuşi plânge.3

Augustin şi-a redactat cărţile de *Confesiuni* în plină forţă a sufletului şi a vieţii sale şi, după ce făcuse tot felul de experimente în domeniul literelor, al orientărilor filosofice şi religioase, câştigase în înţelepciune şi dobândise credinţa.4 în felul acesta, *Confesiunile* sale aduc mărturie despre viaţa lui însuşi şi reprezintă în acelaşi timp un document de asceză, de evlavie creştină; ne învaţă în aceeaşi măsură că binele şi adevărul pot să fie cercetate şi fără Hristos, dar că, în afara Lui, în niciun fel nu pot să fie aflate. Augustin mărturiseşte tot ceea ce socoteşte a fi mai semnificativ în viaţa şi cugetul său, în mulţimea faptelor lui bune şi rele, şi prin aceasta are convingerea că-l laudă pe Dumnezeu prin memorie şi discurs *[per memoriam et orationem).* „Iată, o, Dumnezeule al meu, în faţa Ta este vie amintirea sufletului meu" *(Confes.,* II, 9, 17). Căci confesiunea se naşte, afirmă el, din amintire *(exrecordatione oritur confessio),* termen care desemna la latini atât mărturisirea păcatului ori culpei în cadrul

proceselor juridice ori în disputele academice, cât şi recunoaşterea de către elev a greşelilor şcolare. De la o astfel de confesiune judecă

1 Cf. JOSEPHUS CAPELLO, *Introductiv,* la S. *Aurelii Augusti-ni, Confessionum Ubri XIII,* Taurini (Torino), 1948, pp. VII-LII, aici p. VIII.

2 NICOLAE BALCA, „Concepţia despre lume şi viaţă în teologia Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 3 – 4/1962, pp. 183 – 201, aici p. 183.

3 J. CAPELLO, *ibidem.*

4 La data începerii redactării *Confesiunilor,* Augustin avea 43 de ani. Vezi mai jos capitolul „Viaţa".

torească (a *confessione iudicioli)* Augustin trece la confesiunea spirituală *[ad confessionem sprritalem,* cf. *Enarr. În Psalmos,* ps. 66, 6 – 7) şi decide să-şi mărturisească păcatele în faţa lui Dumnezeu, nutrind speranţa să stabilească între el şi Judecător o nouă relaţie bazată nu pe dojenire sau pedeapsă, ci pe milă şi iubire.

De altfel şi actul însuşi al confesiunii tot asta vizează în cadrul intenţiilor sale nedeclarate: „nicio confesiune a păcatelor, zice el, nu poate fi curată şi utilă, dacă prin ea nu este lăudat Dumnezeu fie cu inima, fie cu gândul, fie chiar şi numai cu cuvântul" *(Ibidem,* ps. 105, 2). Aşadar, confesiunea augustiniană este cea dintâi care confirmă că destinul omului este să-l laude pe Dumnezeu prin actul mărturisirii şi dă primul exemplu de acest gen prin rememorarea propriei vieţi. Confesiunea augustiniană îmbrăţişează omul în totalitatea lui şi prin mărturisire se uneşte cu Dumnezeu, în aşa fel încât mărturisirea devine contemplaţia însăşi. Căci Augustin relatează aici în ce fel s-a desprins el de contingent, s-a smuls din obiceiul răului şi al păcatului şi s-a lăsat chemat de Dumnezeu, Ziditorul cel mai bun şi Părintele milelor. Drept urmare, cărţile de

Confesiuni, care reprezintă prin acest raţionament contemplaţia autorului însuşi întru lauda lui Dumnezeu, sunt o operă de pietate unică şi cel mai viu document de viaţă.

Din punctul de vedere al compoziţiei, cele 13 cărţi de confesiuni pot fi împărţite în două secţiuni distincte: în primele zece cărţi, Augustin relatează despre sine; în celelalte trei, despre priceperea lui în interpretarea Scripturilor. În *Retractări* el însuşi precizează că de la prima până la cea de a zecea carte inclusiv a scris despre sine, iar în ultimele trei cărţi, despre scrierile sfinte, începând cu primul verset al Bibliei, „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul" *[Facerea,* 1, 1), până la odihna Dumnezeirii din ziua a şaptea, odihna sabatului, i

1 Cf. *Retractationes,* 2, 6, 1.

I" („i...

Cartea a X-a este însă propria lui confesiune, subînţeleasă ca imagine a sufletului său; ea poate fi socotită descrierea şi examinarea propriei vieţi.

La prima vedere, *Confesiunile* nu pot fi descompuse pe cărţi, din cauza unităţii lor intime, dar se poate dovedi cu uşurinţă că Augustin nu le-a scris într-o singură perioadă de timp. Aşa cum a procedat şi cu alte opere ale sale, pe care nu le începea cu începutul, ci cu una dintre părţile mediane, şi în cazul *Confesiunilor* a fost mai întâi redactată cartea a IX-a, apoi cartea a X-a, pentru ca ulterior să le adauge şi pe celelalte, la intervale de timp mai lungi sau mai scurte. *l* Oricum, el are convingerea că această operă îl reprezintă şi-l arată exact aşa cum este, ori presupune că este, deoarece însoţitorului său Darius îi scrie în următorii termeni: „Ia cărţile mele de *Confesiuni,* pe care ţi le-ai dorit. Priveşte-mă acolo cu atenţie; să nu

mă lauzi mai mult decât sunt; acolo şi nu în altă lucrare de a mea să-mi dai cel mai mult crezare, şi nu mie în persoană; acolo să te străduieşti să observi şi să vezi ce am fost eu în mine însumi, prin mine însumi. Şi dacă îţi va fi plăcut ceva la mine, laudă acolo împreună cu mine pe Cel care eu am voit să fie lăudat de mine; în niciun caz să nu mă lauzi pe mine. Fiindcă El este Cel care ne-a zidit pe noi, şi nu noi înşine; noi ne pierduserăm pe noi; dar Cel care a făcut, a şi refăcut. Iar în momentul în care tu mă vei fi regăsit pe mine acolo, roagă-te pentru mine să nu mă pierd, ci să mă desăvârşesc" (*Epistola 261, 6, Ad Darium,* a. 429).2

Ne punem acum întrebarea: care ar fi putut să fie scopul redactării *Confesiunilor,* motivul obiectiv şi destinaţia lor? Aşa cum reiese mai ales din paginile cărţii a X-a, dar şi din alte scrieri ale sale, motivul principal şi imediat al redactării *Confesiunilor* a fost să răspundă calomniilor donatiştilor care, prin episcopul lor, Mega-lius Calamensis, l-au acuzat pe Augustin fie de retorică

1 Cf. J. CAPELLO, *stud. cât,* p. IX.

2 *Apud ibidem,* p. X.

lipsită de conţinut, fie de eroarea maniheistă de care se făcuse vinovat în tinereţe, fie chiar de crima de a lucra farmece ori de a fi vrăjitor. Astfel de învinuiri transpar într-un mod destul de clar din *Contra litteras Petiliani,* 3, 16, 19 şi din *Contra Cresconium,* 4, 64, 79.

Aşadar, este foarte probabil ca Augustin să-şi fi redactat opera luând ca martor pe Dumnezeu, Cel în faţa Căruia i se destăinuie, ca să spună despre sine tot adevărul care ar fi trebuit spus şi ştiut, pentru ca lumea să-l judece în conformitate cu adevărul. O atare motivaţie pare să reflecte următorul pasaj din cartea a X-a a

Confesiunilor... Aşadar, ce am eu comun cu oamenii, semenii mei, pentru ca ei să asculte mărturisirile mele, ca şi cum ei şi nu altcineva ar fi în stare să-mi vindece slăbiciunile? Ei, care sunt un gen ciudat de fiinţe, dornice să cunoască viaţa altuia, dar delăsătoare atunci când trebuie să şi-o îndrepte pe a lor. De ce încearcă ei să afle de la mine cine sunt eu, când nu vor să afle de la Tine cine sunt ei? Şi, de fapt, de unde ştiu ei că eu spun adevărul, atunci când aud de la mine ceva despre mine însumi, de vreme ce niciunul dintre oameni nu ştie ce se petrece în om, ci numai duhul omului care se află într-însul? Dar dacă ei aud de la Tine ceva despre ei înşişi, nu vor putea să spună: «Domnul minte»! [...] Prin urmare, o, Doamne al meu, cu ce folos şi cui i se mărturiseşte în fiecare zi conştiinţa mea, mai sigură de sine datorită speranţei în Mila Ta decât datorită nevinovăţiei sale, cu ce folos fac eu, rogu-Te, mărturisiri oamenilor fie şi în faţa Ta, acum, prin aceste scrieri, despre mine cel care sunt, nu despre mine cel care am fost? [...] Dar cine sunt eu în momentul acesta, iată-mă în chiar clipa mărturisirilor mele, şi mulţi, mulţi sunt cei care doresc să cunoască aceasta, atât cei care mă ştiu, cât şi cei care nu mă ştiu, ori cei care au auzit ceva de la mine sau despre mine; dar urechea lor nu este la inima mea, acolo unde sunt eu, indiferent cine sunt eu. Aşadar, ei să mă audă pe mine, în timp ce mă mărturisesc, cine şi ce anume sunt eu înăuntrul meu, adică acolo unde ei, deşi nu-şi pot îndrepta nici ochiul, nici urechea, nici mintea, 14

vor totuşi să audă ceea ce au ei în gând să creadă; dar, oare, ce vor putea să cunoască ei, cei care vor totuşi să creadă? Căci lor le spune că eu nu mint dragostea, datorită căreia ei sunt buni, fie atunci când mărturisesc despre mine, fie atunci când dragostea însăşi îmi dă încredere în ei" *(Confesiuni,* X, 3, 3 – 4).

Coroborând cele de mai sus exprimate în *Confesiuni* cu cele afirmate mai târziu de Augustin, constatăm că nici după treizeci de ani punctul de vedere asupra sincerităţii mărturisirilor şi receptării lor unanime nu se modificase (cf. *Retractationes,* II, 6, 1).

Aceasta înseamnă că etapele de evoluţie a personalităţii lui Augustin pot fi bine apreciate şi judecate începând cu viaţa lui, studiile, experienţele binelui şi răului, până la întoarcerea sa la Dumnezeu.

Viaţa

Aurelius Augustinus s-a născut la *Thagaste,* un orăşel al Numidiei proconsulare, astăzi localitatea *Souk-Ahras* din Algeria, la idele lui noiembrie, în anul 354. În Vita *Sancti Aurelii Augustini, 1,* Possidonius, episcop de Calama, discipol şi prieten al lui Augustin, notează că părinţii acestuia – Monica şi Patricius – proveneau şi ei din Thagaste, nu departe de Madaura, patria lui Apuleius, şi de Hippo-Regius.1 Dar părinţii Monicăi? Ea fusese botezată de mică şi, cu toate că apropierea dintre mamă şi fiu a fost mare, n-a oferit fiului prea multe amănunte despre părinţii săi. Atmosfera evlavioasă de familie o influenţase însă puternic. Din conjecturile pe care ni le permit amintirile lui Augustin, ea se născuse probabil în 331/332. În amintirile Monicăi, citim în *Confesiuni,* ea nu pomenea de grija mamei pentru educaţia sa, ci de a unei doici vârstnice, chiar decrepite, care-l purtase în cârcă şi pe tatăl său, pe când acesta era mic. Această doică era foarte respectată în

Cf. MIGNE, *P.L.*, vol. 32, col. 34 – 35.

casa părintească a Monicăi, graţie ataşamentului său faţă de familie. Tot din *Confesiuni* aflăm că doica educase fetele stăpânilor săi cu o sfântă severitate, învăţându-le să

mănânce cumpătat şi mai ales să nu bea vin, oricâtă sete le-ar fi fost.1 Principiul era să nu fie îngăduit decât ceea ce se cuvenea. Şi totuşi, stăpâna cea mică, Monica, îşi făcuse obiceiul să bea câte un pic din pahar, ori de câte ori era trimisă în pivniţă să aducă vin pentru părinţi.2 Ca să renunţe la acest viciu, a fost suficientă o singură insultă adresată ei de o sclavă, care i-a zis „meribibula" (beţivancă).3

Ajunsă la vârsta nubilă, Monica s-a căsătorit cu Patricius, pe care l-a slujit ca pe un stăpân. Fiind păgân şi lipsit de sensibilitate religioasă, convertirea lui la creştinism n-a fost pentru Monica un lucru uşor. Patricius nu era un soţ fără defecte, ci dimpotrivă; numai răbdarea Monicăi a putut opri iminenta destrămare a căsniciei lor. Patricius era un soţ infidel, dur şi crud; prea arareori binevoitor, el se lăsa repede stăpânit de mânie. Printr-un comportament plin de înţelegere, Monica reuşea de cele mai multe ori să-şi tempereze soţul, şi în mod similar şi soacra, mâniată pe noră din cauza bârfe-lii unei sclave ticăloase.4 Dar Monica n-a reuşit să-şi convertească soţul la creştinism decât în ultimele momente ale vieţii acestuia.

Comportarea ei de soţie şi mamă este redată de Augustin prin cuvintele: *„erai etiam serva servorum Tuorum"* (era chiar slujitoarea slujitorilor Tăi).5 Obişnuia să se roage continuu, atât înainte de văduvie, cât şi după, păstrându-se castă, sobră, smerită şi milostivă. Celebritatea Monicăi nu decurge din această comportare întâlnită în mod curent printre creştinele primelor veacuri, ci din grija ei mistuitoare pentru sănătatea trupului şi sufletului lui Augustin, pentru mântuirea lui. Ceilalţi

1 *Confesiuni,* IX, 8, 17; în *P.L.*, col. 771.
2 *Ibidem,* IX, 8, 18; *ibidem,* col. 771.
3 *Ibidem,* IX, 8, 18; *ibidem,* col. 772.
4 *Ibidem,* IX, 9, 19 – 20; *P.L.*, vol. 32, col. 773.

5 *Ibidem,* IX, 9, 22; col. 773.

doi copii, Navigius şi o fată, fraţii lui Augustin, se dovediseră cu mult mai docili decât acesta şi se botezaseră cu mult înaintea lui.

La vârsta de şaisprezece ani, după ce învăţase la Thagaste şi Madaura, Augustin a fost nevoit să-şi întrerupă studiile, din lipsa mijloacelor materiale. Patricius dorea ca fiul său să devină om învăţat, orator cu renume, să urce scara onorurilor şi să acceadă la cele mai înalte dregătorii. În anul de pauză, Augustin a fost acaparat de tot felul de plăceri, a trăit în concubinaj cu o fată mai mică decât el, şi din relaţia lor nelegitimă a rezultat un copil pe care el l-a numit Adeodatus. La vârsta de şaptesprezece ani, când el însuşi devenise tată, îşi pierde tatăl; Monica, mama sa, nu avea decât patruzeci de ani. Numai cu ajutorul material dat de un prieten al tatălui său, Romanianus, om înstărit, a reuşit Augustin să-şi continue studiile la Cartagina. Avea nouăsprezece ani când a citit opusculul filosofic ciceronian *Hortensius,* lectură care l-a înrâurit profund, dacă nu chiar, aşa cum mărturiseşte, i-a schimbat complet viaţa.*1*

Încercând să se apropie şi de textele sacre, este profund dezamăgit de naivitatea cărţilor biblice, de stilul primitiv al versiunilor latineşti ale Sfintei Scripturi. Intră însă în secta maniheistă, captat de învăţăturile acesteia, în 374, după ce împlinise vârsta de douăzeci de ani, începe să predea la Thagaste un curs de gramatică, însă, după un an, murindu-i prietenul cel mai drag, predă la Cartagina elocinţa, vreme de nouă ani. Îl audiază între timp şi poartă şi conversaţii cu Faustus de Mileve, episcop maniheist, cel mai ilustru reprezentant al acestei secte, dar rămâne profund dezamăgit de retorica lui ineficientă şi găunoasă. Într-o zi furtunoasă din toamna anului 383 vine la Roma,

avid de glorie şi de bogăţii, dar se îmbolnăveşte grav, recăpătându-şi sănătatea cu mare greutate. Refăcut după boală, predă şi la Roma oratoria, dar şi aici îl dezamăgesc studenţii, care nu-i plătesc cuviincios pe profesori, ci umblă după amuzamente din

1 *Ibidem,* III, 11, 7; P.L., col. 685.

dascăl în dascăl. „Ah, cât de mult îi ura pe aceştia inima mea", va scrie el, „deşi nu cu o ură definitivă [...]. Pe aceşti indivizi decăzuţi şi infami, diformi la suflet îi mai urăsc şi acum, cu toate că, spre a-i îndrepta, trebuia să-i iubesc în aşa fel încât ei să prefere în locul banilor ştiinţa însăşi pe care ei o învăţau, iar în locul ei să te prefere pe Tine, o, Dumnezeule..." [Confesi*uni V, 12, 2*2; P.L.*, vol. 32,* col. 716 şi urm.)

După ce îl cunoaşte pe Aurelius Quintus Symmachus, prefectul oraşului Roma, acesta îl recomandă prefectului de Mediolanum (Milano) pentru postul de profesor de retorică într-o şcoală publică. Treptat, în acest oraş prosper din nordul Italiei se adună Monica şi Navigius, Romanianus cu fiul său Licentius, Lastidi-anus şi Rusticus, şi prietenii lui Augustin, Alypius şi Nebridius. Apar însă şi prietenii locului: Theodorus Manlius, Hermogenianus, Zenobius şi Verecundus. În anul 385 prezintă în public, la calendele lui ianuarie, panegiricul lui Flavius Banto, prilejuit de ridicarea acestuia la rangul de consul.

Arzând de dorinţa căutării adevărului, ia mai întâi contact cu cărţile platonicienilor *(libri platonici),* probabil operele lui Plotin şi Porphyrios, traduse în limba latină de retorul Marius Victorinus. Este impresionat de coincidenţele doctrinare ale neoplatonicienilor cu învăţătura creştină, în special cu doctrina Logosului.

Îndemnat de Monica, începe să-l audieze pe episcopul Ambrozie şi să frecventeze în mod sistematic biserica. Deşi iniţial Augustin l-a ascultat numai pentru calitatea artistică a predicilor lui, ulterior doctrina creştină explicată de acesta i-a pătruns adânc în suflet şi începe să se gândească tot mai des la botez. În iulie-august 386 se produce miraculoasa scenă care-i va schimba cursul vieţii. Aflat într-o stare depresivă şi căutându-şi liniştea în solitudinea unei grădini, el aude pe un copil din vecini strigând: *Toile, lege! Toile, lege!* (ia şi citeşte! ia şi citeşte!). Deschide Biblia la *Epistola către Romani* 13, 13-14, unde citeşte: „Să umblăm cuviincios, nu în ospeţe şi-n beţii, nu în desfătări şi-n fapte de ruşine, nu în ceartă

şi-n invidie; ci îmbrăcaţi-vă în Domnul Iisus Hristos, iar grija pentru trup să nu o faceţi spre pofte" (trad. Bartolomeu Anania). Din acel moment este inundat de bucuria imensă a certitudinii credinţei. Închide şcoala de retorică şi se retrage să se reculeagă la Cassiciacum, la circa treizeci de kilometri de Mediolanum, la vila gramaticului Verecundus, prietenul său. În atmosfera de relaxare şi de meditaţie a proprietăţii lui Verecundus se pun în discuţie numeroase teme filosofice, precum: adevărul şi falsitatea, cunoaşterea lui Dumnezeu, sufletul şi natura lui, probabilitatea şi certitudinea, viaţa fericită, ordinea şi altele. Din aceste discuţii iau naştere primele sale dialoguri filosofice: *Contra Academicos,* în trei cărţi; *De beata vita, De ordine* şi *Soliloquia,* în două cărţi.

După un an, la începutul primăverii, a revenit la Mediolanum, ca să se pregătească pentru primirea botezului. A devenit creştin în data de 24 aprilie 387 (opt zile înainte de calendele lunii mai, după calendarul roman), fiind botezat de Ambrozie însuşi împreună cu fiul său

Adeodatus şi cu prietenul Alypius. Starea de beatitudine de după botez o aflăm consemnată tot în *Confesiuni,* IX, 5, 13; IX, 6, 14: … ne-am botezat şi a fugit de la noi neliniştea provocată de viaţa trecută. În zilele acelea nu mă mai săturam cugetând cu o uimitoare plăcere la înălţimea planului Tău asupra mântuirii neamului omenesc. O, cât de mult am plâns în imnurile şi în recitativele liturgice, fiind profund mişcat de glasurile Bisericii Tale, care răsuna, slăvindu-ne! Vocile acelea se revărsau în urechile noastre, iar adevărul Tău se decanta în inima mea, şi din ea ieşea clocotind un sentiment de evlavie, lacrimile curgeau de-mi scăldau obrajii, iar eu mă simţeam bine cu ele".

După botez, Augustin a plănuit să se întoarcă în patrie, la Thagaste, împreună cu toţi ai săi. Lor li s-a alăturat şi tânărul Evodiu. Ajunşi la Ostia Tiberina pentru a se îmbarca pe o corabie, sunt puşi în situaţia de a nu mai continua pentru moment drumul, deoarece Monica se îmbolnăveşte şi moare. Cu câteva zile înainte de asta,

Augustin împreună cu ea stăteau sprijiniţi de o fereastră şi priveau grădina interioară a unei case. Încercau să se întremeze după oboseala drumului şi vorbeau amândoi „foarte dulce".1 Uitând cele din trecut, discutau despre viitor şi despre viaţa veşnică a sfinţilor, viaţă pe care „ochiul n-a văzut-o, urechea n-a auzit-o şi la inima omului nu s-a suit". Pe măsură ce dialogul înainta, cei doi interlocutori gustau bucuria negrăită a ascensiunii, care, întocmai ca la Platon, străbătea progresiv trupurile ajungând până la cer, şi de aici deasupra pământului, unde străluceau soarele, luna şi stelele. Ei realizau această ascensiune prin cugetare, vorbire şi admirare a lucrărilor lui Dumnezeu. În acest drum ascendent s-au apropiat de pragul inteligenţei umane, l-au depăşit şi au atins regiunea

bogăţiei care nu se micşorează, acolo unde Dumnezeu paşte pe Israel în pajiştea adevărului veşnic, şi unde viaţa este înţelepciunea prin care se fac toate. Şi cum aşteptau cu gura inimii deschisă înţelepciunea-viaţă, au atins-o pe aceasta într-un suprem elan al inimii. Au suspinat şi au revenit la discuţia despre cele obişnuite.2

Ceea ce relatează Augustin aici este foarte asemănător cu momentul expectazei inteligenţei din opusculul intitulat *Macrinia* de Grigorie de Nisa. Şi aici, ca şi în *Confesiuni,* înţelepciunea cea veşnică este atinsă printr-o fulgerare de gând. Dar extazul de la Ostia are numeroase similitudini şi cu cele relatate de Platon în *Phai-don* şi *Criton,* ori de Grigorie de Nisa în dialogurile *Despre suflet şi înviere* şi *Macrinia.*

Analogia dintre dialogul gregorian Grigorie/Macrinia şi cel augustinian purtat între Augustin şi Monica poate fi întâmplătoare. Asemănarea celor două pasaje constă în aceea că problemele pe care le pun în discuţie

1 Scena a fost reprezentată pictural pentru prima dată de Ary Scheffer într-un tablou celebru, aflat la muzeul Luvru din Paris, cf. Paul de Labriolle, ed. *Confesiunilor,* vol. II, p. X; *apud* I.G. CO-MAN, „Mama Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 7 – 8 (septembrie-octombrie) 1961, pp. 391-409, aici p. 402, nota 45.

2 *Confesiuni,* IX, 10, 23 – 24; în *P.L.,* 32, col. 773 – 774.

cele două dialoguri sunt de natură eshatologică şi că ambele femei sunt în preajma trecerii lor în lumea de dincolo. Macrinia moare însă a doua zi, iar Monica paisprezece zile mai târziu. În ambele cazuri, opinează I.G. Coman, înţelepciunea şi viaţa veşnică erau bucuriile

interioare ale sufletului persoanei feminine, bucurii care o absorbeau în starea de încordare sau de expectază spre cele sublime. Se adeverea ceea ce spune cuvântul Sfintei Scripturi: „Împărăţia lui Dumnezeu este în voi” 1.

La cinci zile după dialogul său cu fiul, Monica s-a îmbolnăvit şi a avut febră mare. Într-una din zile şi-a pierdut cunoştinţa. Revenindu-şi, a cerut celor doi fii, Augustin şi Navigius, s-o înmormânteze în Ostia Tiberi-na. Cum însă Navigius dorea ca ea să fie înmormântată în patrie, Monica le-a zis: „Înmormântaţi acest trup oriunde! Să nu vă tulbure grija de el. Atâta vă rog: oriunde vă veţi afla, să mă pomeniţi la altarul Domnului”. (*Confes.* IX, 11, 27; în *P.L.,* 32, col. 775.). Monica a murit la vârsta de cincizeci şi şase de ani. În perioada doliului, deşi copleşit de durere, Augustin n-a plâns. Abia mai târziu, reamintindu-şi viaţa ei evlavioasă şi sfântă, a plâns-o el pe Monica în faţa lui Dumnezeu: „Şi acum, o, Doamne, Îţi mărturisesc Ţie în scris: să citească cine va voi şi să interpreteze cum doreşte, şi dacă va găsi vreun păcat că eu am plâns-o doar puţin timp pe mama care murise sub privirile mele, ea care mă jelise pe mine timp de atâţia ani, numai şi numai ca eu să trăiesc în ochii Tăi, să nu râdă, ci dacă este stăpânit de o mare dragoste, să plângă mai degrabă el pentru păcatele mele în faţa Ta, Care eşti Tatăl tuturor fraţilor Hristosului Tău” (*Confesiuni* IX, 12, 33; *P.L.,* 32, 777 – 778).

Cartea a IX-a din *Confesiuni* se încheie cu un măreţ *requiem* la adresa mamei sale şi a tatălui său.

Murindu-i mama, Augustin nu s-a întors imediat în patrie, ci s-a oprit la Roma, unde a scris cărţile: *De quantitate animae, De moribus Ecclesiae catholicae et de moribus Manichaeorum, De Genesi contra Manichaeos* şi prima carte din *De libero arbitrio.*

I. G. COMAN, *art. cât,* p. 404.

Reîntors în Africa, el a început o viaţă ascetică în casa lui din Thagaste, organizând şi conducând aici, între anii 388 şi 391, o comunitate creştină după principii monastice. În paralel, a plănuit realizarea unei vaste enciclopedii a celor şapte arte liberale, din care n-a redactat decât câteva fragmente. În 389 Adeodatus moare; iar în 390, Augustin redactează în memoria lui dialogul *De magistro,* în care Adeodatus este unul dintre personaje, în 391 este proclamat prezbiter de Hippo Regius de către popor şi hirotonisit de episcopul locului, Valerius. În grădina episcopală Augustin întemeiază o comunitate de studii creştine, din care vor ieşi ulterior zece episcopi: Alypius, episcop de Thagaste, Evodius, episcop de Uzalum, Severus, episcop de Mileve, Profuturus, episcop de Cirta, Possidius, episcop de Calama şi alţii.

În 395, acelaşi Valerius îi conferă lui Augustin calitatea de coepiscop al Hipponei, demnitate pe care o va păstra până la moarte.

Între 397 şi 400, implicat în disputele cu donatiştii, redactează cele treisprezece cărţi de *Confesiuni* şi tot atunci începe să mediteze la problema Sfintei Treimi, meditaţie ce se va concretiza în tratatul *de Trinitate,* în cincisprezece cărţi. Între 413 şi 426 va redacta cea mai amplă dintre operele sale, capodopera *De civitate Dei,* în douăzeci şi două de cărţi, dedicată tribunului Marcelli-nus, în care cercetează cât valorează virtuţile neamurilor şi ce rămâne valid din acestea pentru viaţa creştină. Face o critică severă referitoare la *Destin* (vezi *De civitate Dei,* V, 1 – 9), la zei şi la mitologie, având ca sursă pe Van-o (vezi *Ibidem,* VI, 2 – 3; VII, 1 – 25); precum şi la demoni şi la emanaţiile neoplatoniciene *(Ibidem,* X, 3 şi urm.; X, 14; X, 30). Emite judecăţi contra lui Plotin, care într-adins ignoră

ideea de răscumpărare şi de har *(Ibidem,* X, 29). De aici ia naştere opoziţia dintre cetatea pământească şi cea cerească, fie în doctrine, fie în moravuri, fie în progresul istoric.

La 28 august 430, în timp ce oraşul său natal era asediat de vandali, Augustin moare (ziua a cincea înainte de calendele lui septembrie, după calendarul.ro

man). Trupul lui, înmormântat în Biserica Sf. Ştefan, pe care o construise el însuşi în timpul vieţii, a fost dus de către episcopul Fulgentius Ruspensis în insula Sardinia în timpul persecuţiei vandalilor; iar Liutorândus, regele longobarzilor, la începutul secolului al VIII-lea, răscumpărându-l de la sarazinii care aveau în stăpânire insula, l-a depus la *Ticinum [azi* Ticino Pavia, la vărsarea Ticinului în Pad), în Basilica Sf. Petru, nu departe de mormântul lui Severinus Boethius.

În *Istoria persecuţiei vandalice1,* episcopul Victor Vitensis îi aduce lui Augustin următorul elogiu: „În această vreme de urgie a fost asediată cetatea Hippo Regius, pe care Fericitul Augustin, cel demn de toată lauda, el, creatorul multor cărţi, o cârmuia în calitate de mare preot. Atunci s-a oprit acel fluviu de elocinţă, care se revărsa atât de bogat pe ogoarele Bisericii; în însăşi curgerea lui a secat acel fluviu, şi dulceaţa farmecului său, oferită cu şi mai multă dulceaţă s-a întors întru amărăciunea pelinului, pentru ca să se întâlnească cu davidica profeţie: «în timp ce păcătosul stătea împotriva mea, am amuţit şi m-am smerit şi asupra celor bune am păstrat tăcerea» 2. Până la acea dată el redactase 232 de cărţi, în afară de scrisori nenumărate sau de comentariul întregii Psaltiri şi al Evangheliilor şi de tratatele populare, pe care grecii le numesc omilii, al căror număr este imposibil de apreciat

cum se cuvine”. 3

Idei filosofice şi teologice în Confesiuni

1. **Problema adevărului şi a certitudinii.** Din punctul de vedere al conţinutului de idei, *Confesiunile* schiţează mai toate problemele care îl vor frământa pe Au

1 VICTOR VITENSIS, *Historiapersecutionis vandalicae,* 1, 9, 11.

2 *Psalmul 38, 2 – 3*. În versiunea românească a Sfântului Sinod citatul este: „Pus-am gurii mele pază, când a stat păcătosul împotriva mea. Amuţit-am şi m-am smerit şi nici de bine n-am grăit şi durerea mea s-a înnoit”.

3 Apud J. CAPELLO, *stud. cât,* p. XTV.

gustin în următorii treizeci de ani. Altfel spus, avem aici *in nuce* marile teme ale gândirii sale.

Una dintre problemele obsedante pentru Augustin a fost să afle adevărul despre Dumnezeu şi despre sufletul omului. Drumul spre adevăr l-a găsit în interiorul său: „Nu rătăci în afară de tine, afirmă el, întoarce-te în tine însuţi, în omul interior se găseşte adevărul” (De *vera religione,* 39, 72) 1, de unde şi rugăciunea: „Dă-mi, o, Doamne, ca să mă cunosc” *[Soliloq.,* I, 2, 7). Dar ca să ajungă la adevăr şi de aici la certitudine, Augustin trebuie să accepte mai întâi îndoiala, pentru ca, pornind de la îndoiala proprie, să poată ajunge la certitudinea de sine a subiectului care gândeşte, fiindcă se îndoieşte. „Tot cel care se îndoieşte de adevăr poartă deja în sine un adevăr, un adevăr de care el nu se mai poate îndoi” (De *Tr.,* IX, 10, 14). Este îndoiala ca realitate de care nu se mai poate îndoi. În felul acesta se poate stabili un adevăr, însă printr-un astfel de demers nu se poate susţine că problema cunoaşterii a fost soluţionată. E nevoie de adevărul raţional, pe care Augustin îl găseşte în domeniul dialecticii – în legile sau în principiile gândirii

logice. Sunt adevărurile logice elemente ale certitudinii? Augustin afirmă că sunt, deoarece, având o natură general-valabilă, adevărurile logice au un statut neîndoielnic. Adevărurile matematice, principiile geometrice, normele morale şi estetice sunt adevăruri sigure. Dar Augustin vrea şi mai mult decât atât, vrea adevărul neschimbat, care este supraintelectual şi supralogic. În *Retractationes,* după ce acceptase şi se entuziasmase de teoria platoniciană a reamintirii, constată că teoria iluminării divine depăşeşte orice fel de cunoaştere raţională. (Cf. *Deâr.,* X, 10; *Contra Acad.,* III, 11; De *vita beata,* II, 17; De *libero arbitrio,* II, 3). Conform acestei teorii, intelectul uman este iluminat de lumina adevărului divin, astfel încât el poate intui în această lumină adevărul. E vorba de „Dumnezeu, lumina inteligibilă, în care, de la care şi prin care strălucesc într-un mod

1 Apud N. BALCA, *art.* cât, p.183.

Inteligibil toate câte strălucesc în mod inteligibil" *(Soli-loq.,* I, 3).

Împotriva scepticilor, Augustin apără şi dreptul cunoaşterii senzoriale. (Cf. *Confes.,* X; *De Tr.,* XI). El disociază însă tipurile de cunoaştere: nu orice tip de cunoaştere are o obârşie transcendentă, ci numai adevărurile general-valabile; toate celelalte adevăruri îşi au izvorul în experienţă. Cunoaşterea ştiinţifică este produsul celor doi factori: simţurile şi raţiunea. „Noi n-am cunoaşte numărul, mărimea şi structura lucrurilor, dacă nu le-am percepe cu simţurile" *[Epistola* 120, 3). Nu simţurile sunt cele care ne înşală, susţine Augustin, ci numai o judecată pripită asupra datelor furnizate de percepţiile senzoriale ne duce la erori. Cu toate acestea, Augustin se simte obligat să recunoască faptul că simţurile mijlocesc

doar o cunoaştere relativă a lucrurilor.

Augustin pune în discuţie şi a doua treaptă de cunoaştere, superioară celei senzoriale: cunoaşterea raţională, realizată de *ratio,* prin intermediul căreia ajungem la cunoaşterea adevărurilor eterne *[acternae rationes),* şi aceasta fără mijlocirea simţurilor corporale. Spiritul şi raţiunea îşi iau aceste adevăruri din legile logicii, matematicii, esteticii şi eticii, din ele însele deci, prin abstracţie. Raţiunea este ochiul spiritual al sufletului.

Dar şi mai sus decât raţiunea este cunoaşterea revelată, dată omului de Dumnezeu şi însuşită de acesta prin credinţă. În consecinţă, nu spiritul omului este izvorul adevărurilor universale, ci numai Dumnezeu. Dar, ca să explice şi prestigiul neîndoielnic al ştiinţei ca deţinătoare de adevăr, Augustin, conducându-se după doctrina creştină, susţine că Dumnezeu este legiuitorul existenţei şi al gândirii, ceea ce înseamnă că el se implică şi în adevărurile ştiinţifice în calitate de ziditor al legilor acestuia.

În baza acestor raţionamente, Augustin încearcă să soluţioneze şi problema relaţiei ştiinţă-credinţă. În lucrările sale găsim afirmaţii ca acestea: *„Credimus ut cognoscamus, non cognoscamus ut credamus. Fid. es antecedit rationem"* (Noi credem că să cunoaştem, nu cu

noaştem ca să credem. Credinţa precedă raţiunea). Credinţa este o cunoaştere consimţită. E un fel de cunoaştere primitivă care se raportează la ştiinţă, aşa cum se raportează cunoaşterea nemijlocită la cunoaşterea mijlocită. De aceea ea poate deveni ştiinţă (cf. *De libero arbitrio,* II, 2). Augustin observă că credinţa are şi un conţinut practic, deoarece este temelia vieţii omeneşti în comunitate (De *utilitate credendi,* c. XII, 26). La fel se

întâmplă şi cu religia adevărată: la ea se ajunge mai întâi prin credinţă; apoi, fiecare înţelege ceea ce este capabil să înţeleagă, după ce a trăit deja pe temeiurile credinţei, în acest caz, autoritatea începe să se bucure de cel mai mare rol. Dacă autoritatea precedă demnitatea, în schimb demnitatea este cu mult mai înaltă decât autoritatea, şi ea este dată de raţiune *(De ordine,* II, 9, 26). Aşa stând lucrurile, Augustin îi combate pe cei care desconsideră raţiunea şi ştiinţa, iar pe partizanii credinţei oarbe îi socoteşte eretici (vezi *Epistola* 120, 3).

Dar el ajunge şi la o concluzie contrară celei de mai sus, afirmând că şi raţiunea premerge credinţei. În acest caz trebuie avut în vedere că numai în privinţa adevărurilor revelate credinţa premerge raţiunii, când acestea silesc raţiunea să le recunoască, pentru ca şi ele să o poată introduce pe ea în lumea suprarațională. Raţiunea rămâne importantă, ba chiar o condiţie *sine qua non* pentru înţelegerea lumii şi pentru justificarea caracterului revelaţional al credinţei religioase.1

În concepţia lui Augustin, observă E. Gilson, „adevărata filosofie începe printr-un act de adeziune la ordinea supranaturală, care eliberează voinţa de senzualitate şi gândirea de scepticism prin revelaţie” 2.

1 Cf. I. HÂHNEL, *Das Verhăltnis des Glaubens zum Wissens bei Augustin,* 1891, p. 150; *Contra Acad.,* III, 43; *apud N.* BALCA, *art. cât,* cap. 1.

2 E. GILSON, *Introduction à l’étude de Saint Augustin,* Paris, 1931, p. 294, *apud* CC. PAVEL, „Condiţiile colaborării raţiunii cu credinţa în opera Fericitului Augustin”, în *Studii teologice* nr. 9-10/1955, pp. 640 – 649, aici p. 642.

Ţinând seama de faptul că Augustin a fost influenţat de-a lungul anilor de mai multe sisteme de gândire, pot fi conturate clar etapele majore ale concepţiei sale în problema relaţiei dintre raţiune şi credinţă. Astfel, în momentul convertirii sale la creştinism, Augustin concepe credinţa şi raţiunea ca excluzându-se reciproc; în perioada de la Cassiciacum însă, va avea ceva mai multă încredere în raţiune decât înainte.

Nu mult mai târziu, el admite raţiunea, dar îi limitează puterea şi-i restrânge sfera de competenţă. Aceasta fiindcă inteligenţa nu este capabilă decât să sistematizeze datele Revelaţiei.1

În sfârşit, în perioada când redactează tratatul *de Trinitate,* perioada cuprinsă între 400 – 416, Augustin conchide că noi trebuie să înţelegem ceea ce credem, sau că prin credinţă căpătăm adevărurile, iar prin raţiune le aprofundam. Cu alte cuvinte, o ştiinţă prin inteligenţă poate exista, dar ea nu este capabilă să ne conducă la credinţă, fiindcă nu ne dă tot adevărul privitor la soarta noastră, nu ne fereşte de greşeală, nu are nicio influenţă asupra conduitei. Creştinul poate cerceta problemele filosofiei, dar filosofia nu trebuie să se erijeze în reglatoarea credinţei creştinului. Sursa cunoaşterii este, după Hristos, credinţa; iar după oameni, raţiunea (cf. *Epistola 118 ad Dioscorum,* IV, 32).2

2. Concepţia lui **Augustin despre Dumnezeu.** Con *fesiunile* pun permanent în discuţie existenţa şi persoana lui Dumnezeu, chipul şi prezenţa lui în univers, încercarea lui Augustin de a fundamenta cunoaşterea adevărului îşi găseşte un suport în ideea existenţei lui Dumnezeu. O existenţă pentru care Augustin aduce următorul argument: în interiorul nostru, zice el, noi descoperim cele mai înalte adevăruri ale logicii, matematicii, esteticii, eticii şi religiei, cărora le revine calitatea

1 Cf. CH. BOYER, „Philosophie et theologie chez Saint Augustin”, în *Melanges augustiniennes,* Paris, Riviere, 1931, p. 183, apuci C.C. PAVEL, *art. cât,* p. 645.

2 *Apud idem, ibidem,* p. 645.

de a fi eterne. Prezenţa lor în spiritul nostru trebuie să aibă o cauză. Dar spiritul nostru nu-şi poate fi lui însuşi cauză, deoarece este limitat în timp, este schimbător în activitatea sa, ceea ce înseamnă că nu poate produce ceva etern. Cauza acestor adevăruri este Dumnezeu, Care este cel mai înalt adevăr, izvorul tuturor adevărurilor. Deci Dumnezeu există.

Augustin afirmă că fiinţa lui Dumnezeu nu poate fi cunoscută şi este de preferat o „neştiinţă evlavioasă” unei „ştiinţe închipuite”. De aceea este cu mult mai uşor să spunem ce nu este Dumnezeu, decât ce este El.1 Augustin formulează un paradox atunci când susţine că despre fiinţa lui Dumnezeu nu poate să existe decât „o ştiinţă a neştiinţei”. Cu toate acestea însă, Dumnezeu se află cu omul într-un raport nespus de intim. „Creatorul este mai aproape de noi decât multe creaturi”, afirmă el. Dumnezeu este intuit de om, aşa cum este intuită lumina: „Prin imbolduri interioare m-ai mişcat Tu, Doamne, aşa că n-am găsit nicio linişte, până când n-am devenit sigur de Tine prin intuiţia internă!” 2 Augustin respinge orice antropomorfism, chiar şi pe cel biblic, considerându-l insuficient pentru a ne face o idee de ceea ce este Dumnezeu, deoarece acesta este mai presus de orice categorie a gândirii.

Pentru Augustin Dumnezeu este *summa essentia* sau cea mai înaltă esenţă în trei persoane.3 El este esenţa pură (cf. *De cwitate Dei,* XII, 2), este obârşia primară a

1 Augustin este deci adeptul teologiei apofatice, cf. *Sermo,* 117, 3, 5; *De vera religione,* 52, 72. Această idee se întâlneşte la mulţi Părinţi ai Bisericii, dar şi la gânditorii de mai târziu – Pseudo-Dionisie, Porfirius, John Scot Eriugena şi alţii. Toţi cred că Dumnezeu este mai presus de orice nume, drept care noi ştim mai bine ce anume nu este Dumnezeu decât ce este: *melius ne-sciendo scitur, cuius ignorantia vera est sapientia, qui veriusjide-liusque negatur în omnibus quam afirmatur.* Acesta este conţinutul conceptului de *docta ignorantia.*

2 Cf. *P.L.*, vol. 38, col. 662; *apud N.* BALCA. *art. cât,* cap. 2.

3 Pentru ideea de Dumnezeu Augustin preferă termenul de *essentia,* întrucât termenul de *substantta* este substratul accidenţilor.

Întregii existenţe, este Cel despre care în Exod se scrie: „Eu sunt Cel Ce sunt”. Dumnezeu este bunătatea şi frumuseţea absolută: *veritas lipsa, bonitas lipsa, pulchritudo lipsa.* El este viaţa cea mai înaltă, cel dintâi intelect în care existenţa, viaţa şi cunoaşterea sunt una.

3. **Cosmologia** ocupă un loc important în concepţia teologică a lui Augustin. Ultimele trei cărţi din *Confesiuni* reprezintă o lungă dezbatere a problemelor legate de creaţie şi a raportului dintre timp şi materie. Dumnezeu nu este numai izvorul tuturor adevărurilor, ci şi Creatorul tuturor lucrurilor şi al întregii existenţe. Dumnezeu n-a creat lumea cu ajutorul unui Demiurg, cum credea Platon, ci a chemat-o la viaţă din nimic: *ex nihilo creavit Deus,* cf. *De civitate Dei,* XII, 2. El respinge şi teoria neoplatoniciană conform căreia lumea este o emanaţie din Dumnezeu. Respinge, de asemenea, atât panteismul, cât şi panpsihismul filosofilor greci, şi susţine că Dumnezeu nu

este nici esenţa, nici sufletul lumii, ci Creatorul ei; cf. *De civ. Dei* IV, 12-13. Lumea nu este creată din Dumnezeu, ci de către Dumnezeu din nimic. Deşi a fost influenţat profund de Platon, Augustin modifică teoria platoniciană a ideilor, în sensul că ideile devin gândurile creatoare ale lui Dumnezeu şi, în consecinţă, sunt temeiuri ale lucrurilor *[Confesiuni,* XI, 23, 30). Creaţia lumii este fapta liberă a lui Dumnezeu. Voinţa lui Dumnezeu este temeiul ultim al acestei fapte, manifestată din bunătate şi din atotputernicie. Augustin respinge deci ideea că lumea ar fi o urmare a păcatului (De *civ. Dei* VIII, 4).

Timpul şi categoriile temporale au stârnit interesul filosofului creştin, care a meditat îndelung asupra lor. Timpul este pentru ol întindere în cele trei dimensiuni: trecut, prezent şi viilor *[Confes.,* XI, 23, 30). Dacă prezentul ar rămâne nemişcat, el ar fi identic cu eternitatea. Timpul devine prezent printr-o continuă trecere şi naştere. El nu reprezintă ceva făcut, ci ceva care se face mereu. Numai sufletul şi memoria sunt capabile să experimenteze şi să măsoare timpul, fiindcă numai aces

tea pot cuprinde în acelaşi timp în ele cele trei dimensiuni, fără să depindă de niciuna dintre ele. Când sufletul sesizează prezentul, el are în sine şi trecutul ca amintire, şi viitorul ca aşteptare. Acest fapt îi dă omului posibilitatea de a compara şi măsura *[ibidem,* XI, 28, 37). Şi, întrucât noi suntem temporari, iar Dumnezeu etern, nu putem soluţiona problema raportului dintre timp şi eternitate; timpul rămâne astfel un mister.

În actul creaţiei divine nu se poate distinge niciun moment temporal, deoarece Dumnezeu a creat totul într-o clipă. Cele şase zile ale creaţiei sunt în realitate metafore (v. *De Genesi ad litteram,* 4, 33). În privinţa materiei din

care a fost creată lumea şi a formelor pe care ea le-a luat, Augustin se lasă influenţat de platonism şi neoplatonism. Totul a fost creat, zice el, după ideile divine, deoarece ideile sunt formele fundamentale ale lucrurilor, conţinutul spiritual şi neschimbător al creaturilor, în consecinţă, neavând formă, ele sunt eterne şi mai presus de timp, ca şi la Platon. Ele se găsesc în intelectul divin. Or, în această situaţie, lucrurile au o existenţă dublă: una reală, creată, şi alta gândită, în Dumnezeu *[ibidem,* 5, 14; De *Trinitate,* 4, 1, 3). Actul creator divin se exteriorizează în două chipuri: el creează şi totodată desăvârşeşte. Istoria lumii nu-i decât o evoluţie continuă a creaţiei, sau chiar o creaţie continuă *[creaţia continua).* Foarte interesant este faptul că, la Augustin, conceptul creaţiei nu exclude pe cel al evoluţiei, însă evoluţia stă continuu sub îndrumarea înţelepciunii lui Dumnezeu.

Această îndrumare se realizează mai întâi prin puterile seminale puse în materia originară *[rationes seminales seu causales),* având menirea să se dezvolte în timp.1 Datorită acestor *rationes seminales,* pământul este plin de cauze care-i asigură evoluţia; el este asemenea unui ogor, unui *seminarium* nemărginit, semănat cu grăunţe ce năzuiesc spre dezvoltare şi maturitate.

1 Augustin reia aici una din principalele idei ale stoicilor, care vorbeau de Xoyoi altepjicra Koi.

Esenţa *raţionam seminalium* este înrudită cu aceea a umedului, posedând o anumită energie de a evolua.

Lumea a primit de la început puteri ce împing lucrurile la dezvoltare; or, aceste puteri nu sunt comunicate lumii decât de Dumnezeu. Şi, întrucât aceste puteri ajung, după Augustin, până la viaţa trinitară a lui Dumnezeu, lumea poartă în ea urmele Sf. Treimi.

Universul însuşi este pătruns de ordine ierarhică (cf. *De dvitate Deu* 12, 2). Treapta cea mai înaltă o reprezintă omul, deoarece în el se află, ca într-o fiinţă amestecată din trup şi suflet, toate contradicţiile lumii create. În om sunt cuprinse, într-un fel, toate creaturile, dar numai omului îi sunt date cele două naturi: spirituală şi senzorială. Cu spiritul omul cunoaşte, cu sufletul simte, şi astfel poate fi definit ca o fiinţă intermediară între înger şi natură (De *dvitate Dei,* XII.21). Omul este un *animal raţionale mortale* (o fiinţă muritoare care raţionează, cf. *De ordine,* 1, 2, 31). Prin calitatea de a fi *raţional,* omul se deosebeşte de animale, iar prin aceea de muritor, se deosebeşte de Dumnezeu. Dacă îşi neglijează prima calitate, el devine animal; dacă nu se abate de la a doua, nu mai poate ajunge la Dumnezeu (vezi *TYactatus în Ioannis,* 15, 19).

Raţiunea presupune un suflet nemuritor, deoarece trupul este muritor. Cu toate acestea, el este o „admirabilă unealtă a sufletului" (De *dvitate Dei,* I, 19, 3; XXII, 24, 4; *Confes.,* I, 7, 12), o capodoperă a bunătăţii lui Dumnezeu.1 Drept urmare, omul trebuie să fie definit ca suflet care se serveşte de un corp pământesc şi muritor (cf. De *moribus Eccl. cath.,* c. 27, 59). Nici materia, pe care unii filosofi o socoteau în mod greşit cea mai de jos entitate a existenţei şi obârşie a răului, nu este rea, ci dimpotrivă, este bună, deoarece în materie poate fi realizat binele.2 Lumea este deci, după Augustin, o unitate caracterizată de o ordine desăvârşită, fiind con

1 Maniheii vedeau în trup ceva rău, iar Platon o carceră a sufletului.

2 Augustin îl combate pe Origene, care afirma că materia corporală a luat naştere numai din cauza răului, după căderea în păcat.

stituită din indivizi, genuri, specii şi alte subunităţi deosebite, care evoluează în chip ordonat în unităţi de timp specifice.

4. **Idei psihologice.** Problemele cardinale care-l preocupă pe Augustin sunt două: *quaestio de De-o* şi *quaestio de anima* (problema referitoare la Dumnezeu şi problema referitoare la suflet). Cunoscător genial al metodei introspecţiei, în cercetarea vieţii sufleteşti, Augustin poate fi considerat şi cel dintâi psiholog în sensul modern al cuvântului. El oferă soluţii juste şi neaşteptate cu privire la psihologia copilului, a percepţiei şi aper-cepţiei, a asocierii reprezentărilor, a procesului cunoaşterii şi a ritmului vieţii sufleteşti.

În opoziţie cu maniheii, Augustin insistă asupra ideii că omul este un *animal raţionale,* adică are o calitate prin care se deosebeşte de celelalte făpturi. Spiritul sau sufletul lui1 este o substanţă independentă de trup şi net superioară. Dar aceasta nu este o parte din substanţa divină sau o emanaţie a lui Dumnezeu. Caracterul nedesăvârşit al sufletului constituie un argument că teoria maniheistă privind originea divină a sufletului este falsă. Sufletul omului este creat, ca oricare alt lucru din univers. Sufletele n-au fost create toate o dată şi nici nu sunt caracterizate de preexistentă, ci ele iau naştere odată cu trupurile din sufletele şi din trupurile părinţilor.2 Dumnezeu este Acela care le creează atunci când celulele seminale s-au unit.3

Legătura dintre trup şi suflet este o minune de neînţeles. Augustin respinge teoria aristotelică după care sufletul ar fi principiul formativ al trupului. Neagă de asemenea şi ideea că corpurile se mişcă spaţial şi temporal, în timp ce sufletul numai temporal. Sufletul formează cu trupul o totalitate organică, în care toate puterile acţionează într-un mod unitar. În sufletul omului

1 La Augustin cei doi termeni sunt sinonimi.

2 Teorie numită în dogmatică *generaţionism.*

3 Teorie numită *creaţionism.* Augustin nu va opta în mod hotărât pentru una dintre acestea.

poate fi descoperită imaginea Sfintei Treimi, ea fiind reprezentată aici prin cele trei facultăţi psihice principale: *memoria, intelectul* şi *voinţa*. În *Confesiuni,* X, Augustin insistă asupra puterii miraculoase a memoriei, adică a conştiinţei de sine, în care spiritul se posedă şi se înţelege pe sine însuşi. Augustin accentuează funcţia *voinţei* pe care o consideră temeiul personalităţii. J

Din categoria de voinţă Augustin deduce ideea de *libertate.* „Voinţa n-ar fi voinţă", zice el, „dacă ea n-ar fi dependentă de puterea noastră. Dar, fiindcă este dependentă de puterea noastră, ea este liberă" *[De libero arbitrio,* I, 3, 8).

Libertatea de voinţă conţine însă şi ceva negativ, şi ceva pozitiv: ea este negativă ca atitudine faţă de constrângere, şi pozitivă ca autodeterminare. Cea dintâi dovadă că lucrurile stau aşa este faptul că libertatea de voinţă, înţeleasă ca suveranitate a omului, a fost dată de Dumnezeu însuşi, pentru ca omul să nu-l slujească pe Dumnezeu silit, ca un sclav, ci în mod liber. Fiindcă nicio acţiune nu poate fi socotită bună fără libertate. Cauzele externe nu pot răpi voinţei libertatea.

Libertatea de voinţă nu e o acţiune, ci o cauză a tuturor acţiunilor omeneşti. De aceea, când noi voim ceva, aceasta reprezintă o activitate pe care nimeni altcineva n-o poate îndeplini în locul nostru. Şi încă o dovadă subliniată de Augustin cu privire la aceeaşi teză este că nimeni nu poate să voiască ceva împotriva propriei voinţe. Iar din experienţa vieţii aflăm că, în baza voinţei proprii fiecăruia,

noi reacţionăm diferit la aceleaşi obiecte.

Augustin aduce dovezi şi din domeniul eticii. Fără libertate de voinţă, zice el, nu ar avea niciun sens pedeapsa şi răspunderea pentru faptele omului. Acest indeterminism psihologic, pe care se întemeiază natura voinţei, îi conferă omului şansa de a alege între soluţii contrare: *„liber est motus animi adjaciendum et ad non jaciendum, potestas consentire vei non consentire”.* La

1 *Voluntas est quippe în omnibus, immo* omnes *nihil aliud quam voluntates sunt,* cf. *De civ. Dei,* XIV, 6.

Augustin acest indeterminism este dependent de determinismul teologic, după care harul divin este necesar pentru orice faptă bună a voinţei. Căci voinţa este în noi mereu liberă, zice Augustin, dar nu întotdeauna ea este şi bună.

Vorbind atât de mult despre suflet, Augustin se referă, de bună seamă, şi la nemurirea acestuia.1 Din punct de vedere teologic, nemurirea sufletului este asigurată prin ideea că sufletul participă la adevărurile şi la valorile eterne. Adevărul este neschimbător, nepieritor şi etern, iar sufletul este locul şi purtătorul adevărului etern; iar ceea ce cuprinde în sine ceva etern trebuie să participe la eternitate.

În legătură cu libertatea de voinţă, Augustin pune în discuţie şi existenţa răului. El fusese o lungă perioadă de timp sub influenţa maniheilor, care pretindeau că există în lume două principii eterne – cel al binelui şi cel al răului. Adâncind problema libertăţii şi voinţei, Augustin şi-a dat seama că obârşia răului nu poate fi decât în voinţa liberă, care în mod conştient se abate de la ceea ce este înalt, bun şi adevărat, la ceea ce este josnic, rău şi fals. Dacă

întunericul este lipsa luminii, atunci şi răul, zice el, este lipsa binelui. Răul îşi are izvorul numai în natura rea, motiv pentru care el nu are o natură reală; răul este pierderea binelui, absenţa acestuia (cf. *De civ. Dei,* XI, 9). Răul este corupere *(corruptio)* şi de aceea natura poate fi numită rea numai dacă este coruptă; necoruptă, ea este bună. Altfel spus, răul nu are o *causa efficiens,* ci una *deficiens.* Răul nu este ceva real, o substanţă, ci numai lipsa binelui, un defect şi nu o entitate. Doar voinţa cea bună este opera lui Dumnezeu, voinţa cea rea este o cădere liberă a voinţei de la Dumnezeu şi întoarcerea acesteia spre păcat (cf. *De libero arbitrio,* II, 19, 52).

Răul există în lume, este implicat în acest întreg organic, dar se manifestă ca o tulburare a armoniei din

1 în afara operelor în care el abordează în mod tangenţial această problemă, există o lucrare consacrată ei – *De immortalitate animi.*

Întreaga lume. Rolul său poate fi însă convertit într-un sens pozitiv, fiindcă slujeşte la desăvârşirea armoniei din univers.

Pentru Augustin frumuseţea lumii se vădeşte tocmai în contradicţii. Procesul istoric se desfăşoară şi el tot în contraste. Răul nu are ultimul cuvânt, ci îşi află pedeapsa la judecata finală, dezvăluind astfel dreptatea şi bunătatea lui Dumnezeu. Pedepsirea păcatului este bună, fiindcă este dreaptă şi contribuie la desăvârşirea lumii (De *civ. Dei,* XII, 3). Prin pedeapsă, păcatul ajunge să fie pus în concordanţă cu ordinea universală, ceea ce înseamnă că, în planul Providenţei divine, răul se află în slujba binelui. (Părere împărtăşită şi de Goethe în *Faust,* care afirmă despre diavol că vrea mereu răul, dar sfârşeşte prin a face binele.) Răul există, deci, dar în univers triumfă numai voinţa

divină, care vrea binele şi permite răului doar să se manifeste.

Opera în ediţia abatelui Migne, *Patrologia Latina*, vol. 32 – 47, opera lui Augustin ocupă 16 volume *in quarto.* Dar, în afara operelor publicate separat în ediţii critice, întotdeauna mai îngrijite decât cele în ediţii complete, o ediţie integrală mai bună decât aceea a abatelui Migne ne oferă *Corpus Scriptorum Ecclesiaticorum Latinorum.*

Prima listă a operelor augustiniene a fost redactată de Augustin însuşi în *Retractări [Retractationes libri duo,* în anii 42627). El susţine aici că a compus 93 de lucrări în 232 de cărţi, dar nu ştia dacă urma să mai redacteze şi altele (cf. *Retract,* II, 67).

Possidius ne dă şi el o listă a lucrărilor lui Augustin, grupate pe următoarele zece titluri şi subdiviziuni1: I. *Contra neamurilor,* II. *Contra maniheilor,* III. *Contra donatiştilor,* IV. *Contra pelagienilor,* V. *Contra arienilor*i Cf. POSSIDIUS, *Indiculus librorum, tractatuum et episto larum Sandi Augustin hipponensis episcopi, editus cura Possidii episcopi Calamensis.*

STUDIU INTRODUCTIV

35

— Care afirmau că Fiul nu este egal cu Tatăl; VI. *Diferite cărţi, tratate sau scrisori* scrise pentru folosul tuturor studioşilor; VII. *Scrisori,* VIII. *Tratate diverse;* IX-X. *Cuvântări.*

Împărţirea lui Possidius, dacă îi aparţine, este îndeajuns de sistematică pentru secolul al V-lea, fiind realizată după o ordine mai mult sau mai puţin cronologică. *l* în ea sunt menţionate mai multe cărţi decât în *Retractări,* în acest sens Possidius vorbeşte de 1030 de cărţi, tratate şi epistole, în afara celor care nu pot fi puse la socoteală.2

Zece dintre lucrările menţionate în *Retractări* nu mai

există.

Augustin socotea scrisul ca pe un mijloc de a progresa în cunoaştere: „Mărturisesc", nota el, „că eu încerc să fiu din numărul acelora care scriu făcând progres şi care progresează scriind" *(Scrisoarea 143, Ad Marcellinum,* 2); sau: „Socot că prin mila lui Dumnezeu eu am scris cu profit şi că nu am început de la perfecţiune" *(De dono perseverentiae,* 21, 55; Migne, *P.L.*, vol. 45, col 1028J.3

Pentru ca locul *Confesiunilor* să devină mai clar în contextul celorlalte opere augustiniene, menţionăm mai jos cele mai importante dintre lucrările sale, indicând în ordine cronologică titlul şi data apariţiei fiecăreia. Reperul principal al acestei liste ne este oferit în primul rând de Augustin însuşi în *Retractationes libri duo* (426 – 427).4 *De apto etpulchro, libri amissi* (Despre ceea ce este bine întocmit şi despre frumos), lucrare pierdută, redactată în anii 381-382.

1 IOAN G. COMAN, „Opera Fer. Augustin şi critica personală în Retractările sale", în *Studii teologice* nr. 1 – 2 (Ian. – febr.) 1959 pp. 3 – 21.

2 Cf. MIGNE, *P.L.*, vol. 46 – *Catalogul,* col. 5 – 21; aici col. 22.

3 *Apud* I.G. COMAN, *art. cât,* p. 8.

4 Vezi P. MIGNE, *P.L.,* XXXII, col. 583 – 656; J. CAPELLO, *Introductto,* pp. XVI-XVIII; I. RĂMUREANU, *Introducere,* în *op cât* pp. 27 – 36.

Contra Academicos libri tres (împotriva adepţilor filosofiei platoniciene, în trei cărţi), redactată în 386.

De beata vita (Despre viaţa fericită), cu un titlu împrumutat din filosofia lui Seneca; redactată în 386.

De ordine libri duo (Despre ordine, în două cărţi), redactată în 386.

Soliloquiorum libri duo (Solilocviile, în două cărţi) 1, redactată în 387.

De immortalitate animae (Despre nemurirea sufletului), scrisă în 387.

De grammatica, libri amissi (Despre gramatică, lucrare pierdută), redactată în 387.

De musica libri sex (Despre muzică, în şase cărţi), scrisă în perioada 387 – 391.

De *quantate animae* (Despre mărimea sufletului), redactată în 387 – 388.

De *magistro* (Despre învăţător) 2, în anii 398 – 390.

De *moribus Ecclesiae catholicae et de moribus Manichae-orum libri duo* (Despre caracteristicile Bisericii universale şi despre cele ale maniheilor, în două cărţi), redactată între 387 – 389; mai probabil, în 388.

De libero arbitrio libri tres (Despre liberul arbitru sau despre libertatea de decizie, în trei cărţi), începută la Roma în 388 *(liberi)* şi terminată la Hippona, în 395, respectiv *libri II-III.*

De Genesi contra Manichaeos libri duo (Despre Geneză împotriva maniheilor, în două cărţi), redactată în anii 388 – 390.

1 Vezi şi ediţia rom. *Soliloquiorum libri duo/Solilocvii,* ediţie bilingvă, text latin-român, traducere, studiu introductiv şi note de Gh. I. Şerban, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993.

2 Vezi Sfântul Augustin, *De magistro / Despre învăţător,* ediţie bilingvă, traducere, introducere, note şi comentarii, tabel cronologic şi bibliografie de Eugen Munteanu, Institutul European, Iaşi, 1995. De asemenea, Aurelius Augustinus, *De Magistro,* ediţie bilingvă, text latin-român, traducere de Minai Rădulescu şi Constantin Noica, introducere şi note de Lucia Wald, Humanitas, Bucureşti, 1994.

De *duabus animabus* (Despre cele două suflete), în care Augustin neagă existenţa a două suflete emanate, după cum afirmau maniheii, unul din principiul binelui şi celălalt din principiul răului; a fost redactată în 391.

De *vera religione* (Despre adevărata religie), scrisă la Tha-gaste în 390 sau 391 şi dedicată lui Romanianus.

De *utilitate credendi* (Despre folosul credinţei), scrisă împotriva maniheilor grupaţi în jurul lui Honoratus, cărora Augustin le demonstrează că credinţa îşi are temeiul în autoritatea lui Dumnezeu, care vorbeşte fiinţelor umane prin Biserică; a fost redactată în 391.

Acta aut disputatio contra Fortunatum manichaeum (Discuţiile sau dezbaterea ştiinţifică împotriva lui Fortunatus maniheul), în 392.

De *diversis quaestionibus LXXXIII* (Despre 83 de probleme diferite), lucrare redactată între 391-396.

De *jide et symbolo* (Despre credinţă şi simbolul credinţei), în 393.

De *Genesi ad litteram liber imperfectus* (Despre Geneză cuvânt cu cuvânt, carte neterminată), în 394.

Expositio epistolae ad Romanos inchoata (Prezentarea epistolei către Romani, doar începută), în 394.

Expositio epistolae ad Galatas (Prezentarea epistolei către Galateni), în 394.

De *mendacio* (Despre minciună), în 395.

Expositio quarundam propositionum exepistola ad Romanos (Prezentarea unor chestiuni din epistola către Romani), în 393 – 396.

De *sermone Domini în monte* (Despre predica Domnului de pe munte), redactată în 396.

Psalmus contra partem Donaţi (Psalm împotriva

sectei lui Donatus), poem format din 240 de versuri, respectiv din 20 de strofe a câte 12 versuri fiecare, puse în ordine alfabetică, de unde şi denumirea dată acestuia de *Psalm abecedar,* a fost compus în 396.

Contra epistolam Donaţi liber amissus (împotriva epistolei lui Donatus, lucrare pierdută), f.a.

Contra Adunantum, Manichaei disdpulum (împotriva lui Adunantus, discipolul lui Manicheus), redactată probabil în 394 sau 396.

De continentia (Despre înfrânare), în 395 – 396.

De *diversis quaestionibus ad Simplicianum libri duo* (Despre felurite probleme către Simplicianus, în două cărţi), în 397.

Contra epistolara Manichaei vocantfundamenti (împotriva epistolei pe care maniheii o numesc a fundamentului), scrisă în 397.

De *agone christiano* (Despre lupta creştină), în care Augustin descrie lupta dusă de creştini împotriva diavolului şi a păcatului; a fost redactată în 397.

Confessionum libri XIII (Cele 13 cărţi de Confesiuni), redactate în decursul anilor ’397 – 400.

Contra Faustum Manichaeum libri triginta tres (împotriva lui Faustus maniheul, în 33 de cărţi), cea mai importantă lucrare augustiniană împotriva maniheilor; a fost redactată în perioada 397 – 400.

Questiones Evangeliorum libri duo (Problemele evangheliilor, în două cărţi) reprezintă un comentariu la evangheliile după Matei şi Luca. A fost redactată între 397 – 400, mai probabil în anul 400.

Adnotationes în lob (Observaţii asupra cărţii lui Iov), în 397 – 400.

De *catechizandis rudibus* (Despre obligaţia de a-i

catehiza pe cei simpli), cea mai importantă lucrare cu caracter practic a lui Augustin. Adresată diaconului Deogratias, ea este un mic tratat teoretic şi practic referitor la modul în care trebuie să fie instruiţi în credinţa creştină catehumenii şi credincioşii simpli, în cap. 24 – 50 şi 51-55, Augustin prezintă şi două modele de instruire. A fost redactată în anul 400.

De *consensu Evangelistarum libri quattuor* (Despre consensul evangheliştilor, în patru cărţi), lucrare în care Augustin explică aparentele contradicţii ale evangheliilor; a fost redactată în anul 400.

De *bono conjugali* (Despre folosul căsătoriei), în 400 sau 401.

De *sancta virginitate* (Despre sfânta feciorie), contra lui Iovinianus, a fost compusă în 400/401.

De *opere monachorum* (Despre munca monahilor), unde susţine ideea că monahii trebuie să practice deopotrivă munca şi rugăciunea; în 400.

Ad inquisitiones Ianuarii epistolae duae (Două epistole referitoare la căutările lui Ianuarius), redactate în anul 400.

Contra epistolam Parmeniani libri tres (împotriva epistolei lui Parmenianus, în trei cărţi), lucrare cunoscută şi sub titlul De *schismate donatistarum* (Despre schisma donatiştilor), adresată lui Tychonius; a fost redactată în 400.

Contra Centurium donatistam liber unus amissus (împotriva lui Centurius donatistul, o singură carte pierdută), în 400.

De *baptismo liberi septem* (Despre botez, în şapte cărţi), scrisă tot împotriva sectei lui Donatus; a fost scrisă în 400/401.

De *natura boni contra Felicem libri duo* (Despre natura binelui, împotriva lui Felix maniheul, în două cărţi), anul 404.

Contra Secundinum Manichaeum (împotriva lui Secundinus [Secundianus] maniheul), în 405.

Ad Hieronymum epistola 82 în Galatas II, 14 (A 82-a epistolă către Hieronymus, referitoare la *Galateni 2, 14),* în 406.

*Contra Cresconium grammaticum partis Donaţi liber quattuor (*împotriva gramaticului Cresconius, adeptul sectei lui Donatus, în patru cărţi), scrisă în 406.

De *divinatione daemonum liber* (Despre prevestirea demonilor, o carte), redactată între 406 – 411.

Probationum et testimoniorum contra Donatistas liber amissus (O operă pierdută cu probe şi mărturii împotriva donatiştilor), în 407.

Contra *Donatistam nescio quem liber amissus* (O operă pierdută împotriva nu ştiu cărui donatist), în 408.

*Admonitio Donatistarum de Maximianistis liber amissus (*Avertismentul donatiştilor referitor la adepţii lui Maximianus, lucrare pierdută), în 409.

Contra Paganos epistola 102 (Epistola 102 împotriva paginilor), în 409.

Contra Utteras Petiliani libri tres (împotriva scrierilor lui Petilianus – episcop donatist de Cirta – în trei cărţi), redactată între 401-405, sau mai probabil în 409.

Ad Dioscorum epistola 118 de erroribus philosophorum (Epistola 118 către Dioscorus referitoare la erorile filosofilor), în 410.

Ad Consentium epistola 120 de Trinitate (Epistola 120 către Consentius cu privire la Sf. Treime), în 410.

De unico baptismate contra Petilianum (Despre

unicul botez împotriva lui Petilianus), în 410/411.

De Maximianistis contra Donatistis liber amissus (Despre adepţii lui Maximianus împotriva adepţilor lui Donatus, carte pierdută), în 410.

Expositio epistolae Jacobi liber amissus (Expunerea epistolei lui Iacob, carte pierdută), în 410.

Breviculus collationis cum Donatistas libri tres (Rezumat al convorbirii cu donatiştii, în trei cărţi), redactată în 413, la doi ani după conferinţa de la Cartagina (din 1, 3 şi 8 iunie 411), întrunită în prezenţa tribunului Marcellinus. La acest congres au participat 279 de episcopi donatişti şi 286 de episcopi ortodocşi. Lucrările celor două orientări religioase s-au încheiat cu victoria ortodocşilor asupra donatiştilor.

Post collationem contra Donatistas liber (Carte împotriva donatiştilor, după conferinţă), în 412.

Ad Emeritum Donatistarum episcopum liber amissus (Către episcopul donatist Emeritus, operă pierdută), în 412.

De peccatorum meritis et remisione et de baptismo parvulorum libri tres (Despre meritele şi iertarea păcătoşilor şi despre botezul copiilor, în trei cărţi), redactată în 412.

De gratia Novi Testamenti epistola 140 ad Honoratum (Epistola 140 către Honoratus referitoare la harul Noului Testament), în 412.

De spiritu et littera (Despre duh şi literă), în 412.

Dejide et operibus (Despre credinţă şi fapte), în 413.

De videndo De epistola 147 ad Paulinum (Despre epistola 147 către Paulinus referitoare la faptul de a avea viziuni), în 413.

De bono viduitatis (Despre folosul văduviei), în 414.

Liber ad Orosium contra priscillianistas et origenistas (Carte către Orosius împotriva adepţilor lui Priscil-lianus şi Origen), două secte creştine contaminate de maniheism; a fost scrisă în 415.

De natura et gratia (Despre natură şi har), compusă în 413 – 415.

De Genesi ad litteram libri duodecim (Despre Geneză cuvânt cu cuvânt, în 12 cărţi), redactată între 400 – 415.

De Trinitate libri quindecim (Despre Sfânta Treime, în 15 cărţi), compusă între 400 – 416.

Tractatus EXXIV în Ioannis Evangelium (124 de omilii la Evanghelia după Ioan), una dintre cele mai importante opere ale lui Augustin. În lumina unor elemente dogmatice, sunt combătuţi aici pe rând ereticii timpului său: arienii, donatiştii şi pelagienii; a fost redactată între 416 – 418.

Tractatus X în epistolara Ioannis (10 omilii la epistola lui Ioan), în care este dezbătută marea poruncă a iubirii faţă de Dumnezeu şi de aproape; a fost redactată în 416.

De perfectione justiţiae hominis (Despre desăvârşirea dreptăţii omului), compusă în 415 – 416.

Degestis Pelagii (Despre faptele lui Pelagius), în 417.

De praesentia Dei epistola 187 ad Dardanum (Epistola 187 către Dardanus în legătură cu prezenţa lui Dumnezeu), redactată în 417.

De corectione Donatistarum epistola 185 (Epistola 185 referitoare la îndreptarea donatiştilor), în 417.

Gesta cum Emerito donatista liber (întâmplări cu donatistul Emeritus, o carte), în 418.

Contra sermonem Arianorum liber (Carte contra propagandei arienilor) îndreptată împotriva unui tratat

arian anonim, în 418.

De gratia Christi et peccato originali libri duo (Despre harul lui Hristos şi despre păcatul originar, în două cărţi), în 418.

Depatientia (Despre răbdare), în 418.

De anima et eius origine libri quattuor (Despre suflet şi originea acestuia, în patru cărţi), compusă între 419 – 420.

Contra adversarium legis et Prophetarum libri duo (împotriva duşmanului legii şi al profeţilor, în două cărţi), redactată în 418.

De nuptiis et concupiscentia libri duo (Despre căsătorie şi patima carnală, în două cărţi), în 418.

Locutiones în Heptateuchum libri septem (Discuţii referitoare la Heptateuh, în şapte cărţi), scrisă în 419.

Quaestiones în Heptateuchum libri septem (Probleme referitoare la Heptateuh, în şapte cărţi), scrisă în 419.

De *adulterinis coniugiis ad Pollentium* (Despre căsătoriile adulterine către Pollentius), în care Augustin apără caracterul indisolubil al căsătoriei; în 419.

Contra Gaudentium Donatistarum episcopum libri duo (împotriva lui Gaudentius, episcopul donatiştilor, în două cărţi), redactată în 420.

Contra duas epistolas Pelagianorum libri quattuor (împotriva celor două scrisori ale pelagienilor, în patru cărţi), în 420.

Contra Iulianum haeresis pelagianae defensorem libri sex (împotriva lui Iulianus [de Eclanum], apărătorul ereziei pelagiene, în şase cărţi), compusă în 421/422.

Enchiridion de Jide, spe et caritate ad Laurentium (Manual de credinţă, speranţă şi dragoste, către Laurentius), scris în 421. *Contra mendacium* (împotriva minciunii), în 421.

De cura pro mortuis gerenda liber (Despre grija ce

trebuie purtată pentru cei morţi, o carte), în care Augustin subliniază utilitatea rugăciunilor pentru cei morţi, mai ales în cadrul Sfintei Liturghii şi al slujbe

lor care se fac la mormintele martirilor, redactată în 421.

De octo Dulcitii quaestionibus liber (Despre cele opt chestiuni ale lui Dulcitius, o carte), redactată în 422.

De *civitate Dei libri viginti duo* (Despre cetatea lui Dumnezeu, în 22 de cărţi), cea mai importantă operă a lui Augustin; a fost redactată într-un lung interval de timp: 413 – 426.

De *doctrina christiana libri quattuor* (Despre doctrina creştină, în patru cărţi) a fost începută în 396 – 397, când au fost redactate cărţile I-III; partea finală a fost terminată abia în 426, respectiv cartea a IV-a. Pasajele din cartea I, 5 – 22 reprezintă o sinteză a învăţăturii sale dogmatice iar cele din I, 23 – 24 a învăţăturii sale morale. Ele servesc de introducere la studiul Sfintei Scripturi. Cărţile II-III sunt o hermeneutică biblică, ultima parte a cărţii a III-a are caracter omi-letic.

De gratia et libero arbitrio (Despre har şi liberul arbitru), în 426.

De *correptione et gratia* (Despre mustrare şi har), în 426.

Retractationes libri duo (Retractările, în două cărţi), redactată în 426 – 427.

De *divinis Scripturis sive Speculum* (Despre dumnezeieştile Scripturi sau Oglinda), culegere de sentinţe morale extrase din Sfânta Scriptură, în ordinea cărţilor biblice, alcătuită cu scopul edificării morale a

credincioşilor; a fost scrisă în 427.

De *praedestinatione sanctorum* (Despre predestinarea sfinţilor), scrisă în 428 – 429.

Collatio cum Maximino Arianorum episcopo amissa (Dispută cu Maximinus, episcopul arienilor, operă pierdută); lucrarea viza pe un anume Maximinus, episcop al goţilor arieni din provincia Africa. Fusese scrisă în anii 427 – 428.

Contra Maximinum haereticum libri duo (împotriva ereticului Maximinus, în două cărţi), scrisă în 428.

De *haeresibus liber* (Despre erezii, o singură carte), în care Augustin trece în revistă 88 de erezii, de la Şi

mon Magul până la Pelagius, între acestea fiind inclusă şi secta arienilor. A fost redactată între 428 – 429.

De dono perseverentiae (Despre darul stăruinţei), în 428 – 429.

Contra secundam Iuliani responsionem imperfectum opus libri sex (împotriva celei de a doua replici a lui Iulianus [de Eclanum], operă ne terminată în şase cărţi). Lucrarea a rămas neîncheiată fiindcă la 28 august 430 Augustin a încetat din viaţă. Redactată în 429 – 430.

Episteiae (Scrisori). Corespondenţa Sf. Augustin se compune din aproape 270 de scrisori. Cele mai multe epistole ale sale sunt adevărate lucrări teologice în care sunt abordate probleme de filosofie, teologie, îndrumări practice, opinii de natură administrativă, enciclice sinodale referitoare la schismele şi ereziile timpului său. Foarte importantă este corespondenţa sa cu Sf. (Fericitul) Hieronymus.

Tractatus sive Enarrationes în Psalmos (Omiliile sau Comentariile la psalmi) pot fi de asemenea considerate adevărate capodopere oratorice.

Sermones (Predicile), înregistrate de Possidius, episcop de Calama, prietenul şi biograful lui Augustin, în *Indicele1* său ajung şi ele la cifra de 270. După opiniile cercetătorilor moderni numărul lor este în realitate cel puţin dublu. Se estimează chiar cifra de 800 de predici considerate ca autentice. Între ele sunt incluse însă şi omiliile exegetice la Evanghelia după Ioan. Alte cuvântări şi predici trec drept neautentice.

Manuscrisele

Tradiţia manuscriselor cu textul *Confesiunilor* scoate în evidenţă un număr de aproximativ 258 de codice, între care unul datează din secolul al VII-lea; 11 codice

— Cf. POSSIDIUS, *Indiculus librorum, tractatuum et epistola-rum S. Augustinus,* în MIGNE, *P.L.,* XLVI, col. 5 – 22.

datează din secolul al IX-lea; 8 din secolul al X-lea; 19 din secolul al XI-lea; 52 din secolul al XII-lea; 51 din secolul al XIII-lea; 46 din secolul al XV-lea; multe dintre aceste manuscrise sunt păstrate în cele mai vestite biblioteci din Europa, cum ar fi: 8 în biblioteca din Bruxelles; 12 în biblioteca din Cantabrigia; 35 în biblioteca din Paris, 26 la Roma etc.

Editorii moderni ai *Confesiunilor* lui Augustin, care au întocmit ediţii critice ale acestei opere, stabilind un text unanim acceptat de filologi şi teologi, consideră ca fiind decisive în acest sens următoarele manuscrise: *Codex Sessorianus 55;* se află la Roma, în biblioteca

„Vittorio Emanuele", şi datează din secolul VII. *Codex Vaticanus Eugippius 3375,* fragmente, datează din secolul VII. *Codex Florentinus, XVIII, D., 8* se află la biblioteca

„Santa Croce" din Florenţa; datează din secolul IX.

Codex Fuldensis, aflat în „Landesbibliotek" A.a.9, datează din secolul IX.

Codex Pansinus 1911 se află la „Bibliothèque Nationale" din Paris; datează din secolul IX. *Codex Pansinus 1912, ibidem,* secolul IX. *Codex Pansinus 1913, ibidem,* secolul IX. *Codex Pansinus 1913 A, ibidem,* secolul IX. *Codex Pansinus 10862, ibidem,* secolul IX. *Codex Pansinus 12193, ibidem,* secolul IX. *Codex Pansinus 12224, ibidem,* secolul IX. *Codex Pansinus 12191, ibidem,* secolul X. *Codex Vaticanus 5756,* datează din secolul X. *Codex Bambergensis III, 23,* secolul X. *Codex Monacensis 14350* datează din secolul X. *Codex Chartensis 39,* secolul X. *Codex Fuldensis Aag (fragmentarius),* secolul X. *Codex Turonensis 283,* secolul X. *Codex Stuttgartensis HB VII, 15,* secolul X. *Codex Berolinensis Phil. 1078,* secolul XI. *Codex Vindobonensis 712,* secolul XI.

Codex Cantăbrigiensis 104 apud „Trinity College", secolul XI.

Codex Cantăbrigiensis 253 apud „Trinity College", secolul XI.

Codex Oxoniensis Bodleianus 817, secolul XII. *Codex Oxoniensis* apud „Brasenose Collège", secolul XII.

Codex Brwcellensis 4600 – 4703, secolul XII. *Codex Brwcellensis 9521 – 9522,* secolul XII. *Codex Bruxellensis II1635,* secolul XII. *Codex Florentinus* apud „S. Marco", secolul XII. *Codex Oxoniensis* apud „Merton Collège" 36, secolul XIII.

Codex Bruxellensis 12014 – 41, secolul XIII. *Codex Cantăbrigiensis* apud „Fitzwilliam Museum" 100, secolul XIII. *Codex Cantăbrigiensis* apud „Sidney Sussex Collège",

94, secolul XIII. *Codex Florentinus* apud „S. Croce” XIII, D. 5, secolul

XIII.

Codex Florentinus apud „S. Croce” XVI, D.9, secolul XIII. *Codex Florentinus* apud „S. Croce” XVIII, D.5, secolul

XIII. *Codex Cantăbrigiensis* apud „Corpus Christi Collège”.

34, secolul XIII-XIV. *Codex Cantăbrigiensis* apud „University Library” 1968, secolul XIV.

Codex Bruxellensis 20760 – 82, secolul XIV. *Codex Florentinus Med. Plut. 23,* secolul XIV. *Codex Florentinus Med. Plut. 24,* secolul XIV. *Codex Florentinus Med. Plut. 25,* secolul XIV. *Codex Novariensis 85 (XLIX),* secolul XIV. *Codex Oxoniensis apud „Merton Collège” I,* secolul XIV. *Codex Bruxellensis 1949,* secolul XV. *Codex Cantăbrigiensis* apud „Peterhouse” 179, secolul

XV. *Codex Cantabrigiensis* apud „University Library” 1753, secolul XV. *Codex Florentinus Fesulanus,* secolul XV.

STUDIU INTRODUCTIV

47

Codex Florentinus Med. Plut. XII, 3, secolul XV. *Codex Veronensis 1251,* secolul XV. i

să§

Textul *Confesiunilor* stabilit de J. Capello a rezultat, pe de o parte, din examinarea atentă a ediţiilor precedente, şi, pe de alta, din acordarea unei mai mari încrederi manuscriselor care, încă din Antichitatea târzie, erau socotite a fi cele mai bune. A fost formulată în felul acesta o lecţiune nouă, cu o frazare diferită de aceea a textului stabilit de M. Skutella, reflectată şi în traducerea noastră.

În principiu, J. Capello a dat cuvenita greutate codicelui *Sessorianus* (S) şi celui cunoscut sub numele de *Vaticanus Eugippius (*VE); dar n-au fost neglijate nici

manuscrisele *Parisini 1911-12193-12224.* Mai mult decât atât, în situaţiile de dubiu, s-a recurs la o minuţioasă comparare a locurilor comune din textul *Confesiunilor* şi din al celorlalte opere, şi chiar la legea ritmului, consecvent avută în vedere de către Augustin, dedusă din principiile enunţate în lucrarea *De doctrina chris-tiana, 4, 20, 41.2*

Lista abrevierilor, cu sigla de prescurtare a fiecărui codice şi a ediţiilor precedente, se prezintă astfel:

S. = *Sessorianus;* W. = *Vindobonensis;* F. = *Pansinus 10861;* G. = *Pansinus 12193;* H. = *Pansinus 12224;* O. = *Pansinus 12224;* VE. = *Vaticanus Eugippius;* C. = *Pansinus 1913;* P. = *Pansinus 1912;* B. = *Bambergensis;* Ful. = *Fuldensis Aag;* T. = *Turonensis;* St. = *Stuttgartensis;* cod. codd. = *codex, codices;* Am. = *editio Amberbachii;* Am. = *editio Arnaldt,* Bad. = *editio Ascensii Iodici Badit*, la = *editio Caillau;* Ei. = *editio Erasmia;* GM. = *editio*

1 Pentru manuscrise, mai vezi şi Saint Augustin, *Confes-sions... text* etabli et traduit par Pierre de Labriolle, ediţia a 2-a revăzută şi corectată, vol. I-II, Paris, 1933; 1937; ediţia a 8-a, Paris, 1961, pp. XXV-XXXII.

2 Cf. J. Capello, *Introductto,* pp. XLIII-XLIV.

3 Cf. *Ibidem,* p. XLV.

Gibb-Montgomery; K. = *editio Knoll;* Lov. = *editio Lovaniensiunx* L. = *editio Labriolle; M. = editio Maurinorumi*

Mi. = *editio Migne;* R. = *editio Ramorino;* Ve. = *editio*

Vegeta Wag. = *editio Wagnereck;* Sk. = *editio Skutella;*

ed. edd. = *editio, editiones.*

În funcţie de vechimea şi calitatea manuscriselor mai sus menţionate, J. Capello opinează că opera lui

Augustin a suferit în decursul secolelor cinci tipuri de redactare:

Redacţia A (St. Fuld.) este parţial asemănătoare cu redactarea şi D; ea stă la baza ediţiei lui Skutella.

Redacţio B (VE; G, H) prezintă asemănări cu redactarea D, care stă la baza ediţiei Vega.

Redacţio C (S, W; O), parţial similară redactării D, stă la baza ediţiei Knoll.

Redacţio D (F; CD; PBMQ; T) similară redactării A (GH) şi B (O) stă la baza ediţiei maurine.

Redacţio E (P; D; cu influenţe din CP) este preferată de către Amerbachio şi Erasmusi.

Citatele scripturistice în Confesiuni

Numărul citatelor din Vechiul şi din Noul Testament este impresionant în textul *Confesiunilor* şi lucrul acesta face necesară o analiză mai detaliată a problemei în cauză.

E firesc să ne întrebăm de ce apelează Augustin atât de des la citatul scripturistic într-o lucrare cu caracter autobiografic; spre care dintre cele două Testamente îşi îndreaptă el mai mult atenţia şi care ar fi frecvenţa citărilor pentru fiecare carte biblică? O statistică orientativă ne indică un număr de aproximativ 400 de citări, risipite pe tot parcursul *Confesiunilor,* de la simpla expresie biblică până la citatul amplu alcătuit din mai multe versete. Cele mai numeroase citări sunt din cartea *Psalmilor* (cca. 180); apoi din *Evanghelia după Ioan (*32);

Cf. *ibidem,* p. XLV.

din *Evanghelia după Matei* (24); din cartea *Facerii* (22); din *Epistola către Romani* (22); din *I Corinteni* (17); din *Epistola I către Timotei* (10); din *Evanghelia după Luca*

(9); din *II Corinteni* (7) şi aşa mai departe.

Făcând un total al citatelor extrase din cele două Testamente, constatăm că autorul *Confesiunilor* citează din Vechiul Testament cu mult mai mult decât din Noul, respectiv raportul ar fi de 230 (din Vechiul Testament) faţă de 160 (din Noul Testament). Aria citatelor raportat la cărţile biblice este şi ea diferită: mai restrânsă pentru Vechiul Testament, cu citate doar din 15 cărţi, şi mai diversificată pentru Noul Testament, cu citate din 20 de cărţi.1

Cauzele care-l determină pe Augustin să apeleze necontenit la citatul biblic trebuie avute în vedere şi ele în contextul istoric în care trăieşte autorul *Confesiunilor şi* raportate, pentru o justă înţelegere a lor, la celelalte opere redactate de către autor în aceeaşi perioadă sau nu mult după anul 400.

O primă cauză ar fi de ordin subiectiv: el apelează continuu la Sfânta Scriptură spre a recunoaşte şi mărturisi că demersurile gândirii sale se sprijină pe autoritatea biblică şi pe aceea a Bisericii Universale, în care această autoritate se manifestă.

Există însă şi determinări obiective, unele de natură istorică şi conjuncturală, altele de natură teologică şi dogmatică.

Secolele IV-V sunt dominate de sectele maniheilor, marcioniţilor, pelagienilor şi donatiştilor care atacă într-un mod vehement Vechiul Testament. Augustin se simte dator să ia atitudine împotriva acestor erezii, fie prin intermediul predicilor, fie prin scris, negând teza acestora, conform căreia între cele două Testamente există deosebiri radicale, nepotriviri şi dezacorduri.

1 în perioada în care sunt redactate *Confesiunile,* canonul biblic este alcătuit din 44 de cărţi pentru V.T., – 39 protocanonice şi 5 deuterocanonice; şi din 27 de cărţi

pentru N.T. Ceea ce înseamnă că dintr-un total de 71 de cărţi biblice, Augustin citează din 35 de cărţi.

Marcioniţii susţineau chiar că între cele două secţiuni biblice nu poate fi vorba de nicio legătură.*1*

Citind aşadar din întreaga Scriptură, cu precădere din Vechiul Testament, Augustin răspunde lui Pelagius, Marcion, Manes şi altor eretici ai vremii sale, care aduceau injurii legii vechi, negând că partea I a Sfintei Scripturi ar avea ca autor pe Dumnezeul cel Bun, Cel Suprem şi Adevărat. El susţine că cei ce hulesc Testamentul cel Vechi hulesc deopotrivă şi pe cel Nou, care s-a împlinit pe cel Vechi (Cf. *De gestis Pelagii,* I, 5, 15; în P. MIGNE, *P.L.*, vol. 44, col. 329).2

Rolul Sfintei Scripturi este exprimat în mod răspicat de Augustin în *De utilitate credendi,* I, 6, col. 74: *„Nihil me existimare prudentius, certius, religioşius, quae sunt Mae Scripturae omnes, quae Testamenti Veteris nomine Catholica IZcclesia [...]. Quidquid est în Scripturis illis, altum et divinum est: inest omnino veritas et eficiendis instaurândisque animts accomodatissima disciplina 1 („Eu*, unul, nu cred că există nimic mai înţelept, mai curat şi mai religios decât toate acele Scripturi pe care Biserica Universală le păstrează sub numele de Vechiul Testament [...]; tot ceea ce se află în acele Scripturi este înalt şi dumnezeiesc; aici se găseşte tot adevărul şi cea mai potrivită învăţătură pentru hrana sufletelor şi pentru refacerea forţelor lor”).

Unitatea celor două Testamente este asigurată prin faptul că ele au unul şi acelaşi autor3; între Vechiul şi

1 Ei căutau chiar argumente în Noul Testament pentru a-l combate pe cel Vechi, interpretând greşit unele versete nou-testamentare precum: „nu se pune vin nou în

burdufuri vechi şi nici petic nou la haină veche" *(Matei,* 9, 16-17) sau „nu poate pom bun să facă roade rele şi nici pom rău să facă roade bune" *[Matei,* 7, 17-19). *Apud* GH. BOGDAPROSTE, „Valoarea Vechiului Testament pentru creştini după Fericitul Augustin", în *Studii teologice,* nr. 1 – 2 (ian. – feb.) 1971, pp. 96-109, aici p. 96.

2 Cf. D. ABRUDAN, *Vechiul Testament în scrierile Fericitului Augustin,* în *Studii teologice,* nr. 3 – 4 (martie-aprilie), 1963, pp. 141-154.

3 Cf. *Contra adversarium Legis et Prophetarum,* I, 17, 35; *P.L.*, vol. 42, col. 623.

Noul Testament nu există nicio contradicţie, deoarece *„Deus... ipse auctor est amborum Testamentorum" („*Dumnezeu însuşi este autorul ambelor Testamente").1 Dar ceea ce face indisolubilă relaţia strânsă dintre ele este persoana divină şi umană a lui Iisus.2 Fără Vechiul Testament, învăţătura creştină şi-ar pierde temelia istorică. „Trebuia să se plinească toate cele scrise despre Mine în Legea lui Moise, în Profeţi şi în Psalmi", precizează Iisus în Luca*, 24*, 44. Merită să mai reamintim două dintre formulările celebre ale lui Augustin în legătură cu această problemă: „Omn*ia divina scripta inter se pacata constituunt (toa*te dumnezeieştile Scripturi, împăcate între ele, se susţin reciproc", cf. Serm*o, I, î*n P.L., *vol.* 32, col. 25); şi „Nov*um Testamentum în Vetere latet, Vetus în Novo patet" (Nou*l Testament se ascunde în cel Vechi, iar cel Vechi îşi dezvăluie înţelesurile în cel Nou, cf. Quae*stionum S. Augustini în Heptateuchum, II,* 73; în P.L., *vol.* 34, col. 632). Citind din Vechiul Testament, Augustin îl ridică pe acesta la adevărata lui valoare, cu nimic mai prejos decât valoarea celui Nou.

În plus, Vechiul Testament are nepreţuitul rol de a

întregi numeroasele învăţături ale Bisericii, cum ar fi cea referitoare la îngeri (cf. *Gen.,* 16, 17; 33, 1; *I Regi,* 22, 9; *Daniel,* 10, 13; *Judecători,* 13, 20*; Zaharia,* 1, 12; *Maleahi,* 3, 25); cea despre necesitatea pocăinţei; cea despre nemurirea sufletului; cea despre păcatul strămoşesc (cf. *Osea,* 6, 7; *Psalmi,* 1, 7; *Iov,*.14, 4); despre judecata particulară şi universală, despre pedeapsa şi răsplata veşnică.

Cam în aceeaşi perioadă în care Augustin îşi redacta *Confesiunile* (397 – 400), Biserica creştină, zdruncinată de secte şi erezii, se simte datoare, pentru lămurirea membrilor comunităţilor creştine, să redeschidă problema canonicităţii cărţilor biblice. Se ştie că Biserica, 1 Idee reluată şi în Sermo CCC, 3, 3; *P.L.*, vol. 38, col. 1377: Vechiul Testament rămâne nedesăvârşit în raport cu Noul, iar Noul Testament apare nelămurit în raport cu Vechiul.

2 Cf. *Enarrationes în Psalmos,* 149, 12; în *P.L.*, vol. 37, col. 1956.

Încă de la începuturile sale, recunoscuse canonicitatea celor 39 de cărţi ale Vechiului Testament stabilită de iudei, care le considerau pe acestea a fi fost redactate sub inspiraţie divină. Deşi respinse în bloc de ereziile mai sus menţionate, active în a doua jumătate a secolului al n-lea, Augustin le susţine caracterul canonic şi proclamă: „noi desemnăm în mod curent sub numele de Vechiul Testament toate Scripturile revelate înainte de întrupare şi îmbrăcate în autoritate canonică” *l.*

Ce principii îl călăuzesc pe Augustin în acest demers al său? El se va orienta după felul cum acestea fuseseră asimilate de primele comunităţi creştine şi introduse în practica lor curentă, şi va ridica acest lucru la rangul de

principiu stabil şi valid pentru siguranţa canonului biblic. Altfel spus, primirea în canon a unei cărţi testamentare va depinde în principal de utilizarea acelei cărţi în cele mai numeroase şi mai importante Biserici creştine. Criteriul uzanţei va fi deci acela care va decide şi asupra autorităţii de care se va bucura acea carte.2

În baza acestor principii şi în calitatea sa de presbiter şi episcop al Hipponei, Augustin validează canonul celor 39 de cărţi socotite de către iudei a fi fost inspirate, numindu-le *protocanonice,* dar, asemenea teologilor răsăriteni, el va adăuga la numărul acestora încă 5 cărţi, denumite *deuterocanonice,* pentru că fuseseră incluse în canon în a doua serie. Aşadar, citatele din *Confesiuni* vin să întărească o dată mai mult încrederea lui Augustin în canonul biblic pentru care milita. El nu se va rezuma însă la aceasta. Participarea sa efectivă la sinoadele locale de la Hippo (393), la al III-lea şi la al VI-lea de la Cartagina, (397 şi respectiv, 419) va face ca opiniile lui referitoare la Vechiul Testament să devină punctul de vedere oficial al Bisericii apusene. Mai mult, punctul său de vedere va fi reconfirmat şi de Conciliul

!

STUDIU INTRODUCTIV

53

1 Cf. *De gestis... I,* 5, 14; P.L., vol. 44, col. 328, apud *GH.* BOGDAPROSTE, ori. *cât, p. 1*00.

2 *Ibidem*. Între Bisericile creştine primare, care se bucură de autoritate în viziunea lui Augustin, cele care au primit scrisori misionare din partea Apostolului Pavel trec pe primul plan.

Tridentin, iar cel de la Vatican din 1871 îl va ridica la rang de dogmă, i Canonul stabilit de Augustin nu are caracter strict dogmatic, riguros şi teoretic ştiinţific, ci este mai degrabă liturgic-practic, dedus din uzul bisericesc

tradiţional.2

Folosindu-se de cărţile canonului biblic, Augustin este preocupat să dovedească cititorilor săi că în acest canon se vorbeşte direct sau indirect de Hristos şi Biserica Sa.3 Or, din acest punct de vedere, psalmii oglindesc întreaga religie şi sensibilitate poetică a lui Israel. Carte de suflet, plină de valenţe profetice, *Psaltirea* este cea mai populară dintre toate cărţile Vechiului Testament. Am văzut că în *Confesiuni* numărul citatelor din psalmi este cel mai semnificativ, ridicându-se la aproape jumătate din numărul tuturor citatelor biblice din această lucrare.

Dar Augustin nu s-a mulţumit să citeze doar din psalmi, ci a redactat peste 200 de omilii grupate în culegerea *Enarrationes în Psalmosă.* Pentru psalmul 118, de pildă (de altfel, cel mai lung dintre toţi), există 32 de cuvântări.

Deşi nu cunoştea deloc limba ebraică, iar limba greacă în mică măsură, a fost totuşi un adversar al traducerii lui Hieronymus a Bibliei din textul ebraic, obiectând că, prin traducerea acestuia, se prejudicia autoritatea *Septiiagintei.* Pentru comentariile sale la psalmi, s-a folosit, în ciuda dificultăţilor legate de textul grec, de versiunea greacă a *Septiiagintei,* de unde şi inexactitatea redării în latină a unor versete.

În fiecare dintre psalmii analizaţi, Augustin află o trăsătură mesianică subiacentă textului inspirat. Ca să sesizăm adevărul celor scrise de psalmist, trebuie, zice

1 *Ibidem,* p. 102, n. 30.

2 *Ibidem,* p. 102.

3 GABRIEL POPESCU, „Psalmii în predica Fericitului Augustin”, în *Studii teologice,* nr. 3 – 4 (martie-aprilie) 1963, pp. 155-172, aici p. 156.

4 Vezi *P.L.*, vol. 37, col. 67-1028, pentru psalmii 1 – 79, şi col. 1033-1966, pentru psalmii 80-150.

el, să raportăm totul la Hristos (vezi *Cuv. la psalmul 96, 2).* Ne oprim, în cele ce urmează, numai la câteva exemple1: David prefigurează mereu pe Mântuitorul (vezi *Cuv. la psalmul 75, 142);* El a stat înaintea lui Avesalom tot aşa cum a stat Iisus în faţa lui Iuda *[Cuv. la psalmul 3).* Solomon, al cărui nume înseamnă *pace,* prefigurează şi el pe Hristos, pacificatorul suprem (cf. *Cuv. la psalmul 71, 1).* Iar când ridică templul din Ierusalim, îl prefigurează pe Hristos, venit să zidească Biserica Sa *(Cuv. la psalmul 126, 2).* Dar şi Iosif, cel atât de pizmuit şi de urât de fraţii săi, dar iubit de străini, îl prefigurează de asemenea pe Hristos. Augustin merge şi mai departe cu analogiile şi afirmă că Hristos, prin patima sa, este căpetenia martirilor dintotdeauna (cf. *Cuv. la psalmul 40, 1).* El este modelul şi prototipul suferinţei, căci martirii n-ar fi putut să se arate aşa de tari, dacă nu şi-ar fi aţintit privirile la Cel care a suferit cel dintâi chinurile Crucii *(Cuv. la psalmul 63, 1).*

În psalmii XIX, XX, XXII ŞI XXVII Augustin susţine că vede a fi fost prefigurată şi cântată învierea Domnului, temeiul speranţei noastre în învierea de la sfârşitul veacurilor.

Hristos nu este niciodată invocat singur în versetele psalmilor, ci mereu unit cu Biserica Sa, trupul al cărui cap este. Augustin afirmă chiar că rugăciunile din psalmi trebuie să i le atribuim cel mai adesea lui Iisus Hristos, unit cu Biserica Sa, care este trupul Său *(Cuv. la psalmul 16, 1).* Se ajunge astfel la un Hristos total2, un Hristos unit cu mădularele Sale *(Cuv. la psalmul 17, 51).* Biserica, în totalitatea ei, uneşte cerul cu pământul, întrucât Hristos, capul ei, se află în ceruri, iar credin

1 Sursa acestora este studiul lui G. POPESCU, pp. 157-160.

2 O atare profunzime a cărţilor biblice îl va determina pe Augustin să exclame în *Confesiuni, XII, 14:* „O, cât de uimitoare este adâncimea vorbelor Tale, a căror întindere, iată, este înaintea noastră, surâzând unor copii, dar adâncimea lor este uimitoare, o, Dumnezeule al meu, uimitoare este adâncimea lor! Este ceva extraordinar să te gândeşti la ea, grozăvie a cinstirii şi cutremur al iubirii. Urăsc cu putere pe duşmanii ei".

cioşii, mădularele trupului Lui, se află pe pământ *(Cuvânt la psalmul 42, 1).*

„Astfel de afirmaţii tind în mod evident spre una şi aceeaşi mare idee", subliniază G. Popescu: „unitatea Bisericii, pentru care se află nenumărate temeiuri în psalmi şi care, asemenea unui laitmotiv, revine mereu în predica Fericitului Părinte. Dacă Hristos este unul, atunci şi Biserica Sa este unitate" *(Cuvântarea a II-a la psalmul **8***

Ideea despre unitatea Bisericii este subiacentă şi altor cuvântări ori scrieri referitoare la erezii şi schisme. Unii psalmi, cum este de pildă psalmul X, îi apar lui Augustin ca o cântare îndreptată împotriva ereticilor, căci ei sunt aceia care-i cheamă pe credincioşi în munţii lor; creştinul adevărat are însă un singur cuib în care se poate odihni, şi acesta este credinţa lui în Dumnezeu, pe care şi-o mărturiseşte în Biserică *(Cuvânt la psalmul 10, 1).*

Divergenţele pe care le-a avut cu donatiştii şi arienii l-au determinat pe Augustin să proclame că Dumnezeu a chemat la mântuire întreaga lume, nu numai Africa, patria lui Donatus *(Cuv. la psalmul 49, 3).* Ereziile sunt acelea care au adus vremuri grele de încercări şi de lăcrimare pentru Biserică *(Cuv. la psalmul 49, 1).* Adevăraţii munţi ai lui Dumnezeu, despre care vorbeşte psalmistul, nu sunt, susţine Augustin, nici Arie, nici Donatus, nici Maximianus,

ci predicatorii adevăraţi ai Cuvântului Său, singurii munţi pe care se poate opri, ca pe un nou Ararat, corabia Domnului.

Augustin extinde ideea de unitate şi la problemele ridicate de pluralitatea bisericilor naţionale. Respingând iarăşi idei de orientare donatistă, el susţine că Bisericile naţionale nu sunt altceva decât părţi ale aceluiaşi întreg; când spunem *Bisericile,* noi spunem *Biserica,* fiindcă acestea, deşi mai multe, formează totuşi una singură *(Cuv. la psalmul 85, 14).*

G. POPESCU, *stud. cât,* pp. 159-160.

56

STUDIU INTRODUCTIV

Exegeza pe care Augustin o face la Sfânta Scriptură, fie în *Confesiuni,* fie în celelalte scrieri omiletice ale sale, este raţională şi are în vedere întotdeauna transcendentul.

Când psalmistul se tânguie sub povara celor ce-l apasă, din predicile Sfântului Augustin aflăm că aceşti duşmani sunt diavolul şi pofta trupească *(Cuv. la psalmul 12, 3).* Iar când în *psalmul 32, 3 şi urm.* găsim îndemnul repetat să cântăm Domnului *o cântare nouă,* Augustin înţelege de aici că noi trebuie să ne dezbrăcăm de omul cel vechi şi să ne îmbrăcăm în omul cel nou, omul noului legământ *(Cuv. la psalmul 32, 8).*

O altă serie de alegorii sunt deduse de Augustin din modul de execuţie muzicală a psalmilor în vechea religie mozaică. De pildă, cele 10 corzi ale *psalterionului1* simbolizează cele 10 porunci ale Legii. Urmare cărui fapt, pentru ca cineva să poată cânta un psalm trebuie să împlinească mai întâi poruncile şi să lucreze fapta cea bună *[Cuv. la psalmul 91, 5).* A cânta psalmul nu înseamnă a cânta numai cu vocea, ci a uni vocea cu mâna ce acompaniază melodia cu instrumentul numit *psalterion.* Vrei să cânţi un psalm? Atunci, vocea ta să laude pe

Dumnezeu iar faptele tale să fie de acord cu vocea, fiindcă Dumnezeu nu ascultă armonia în sine, ci pe aceea a faptelor bune *(Cuv. la psalmul 146, 2)*. Căci orice om care face binele laudă prin aceasta pe Dumnezeu. Cel care-i înalţă lui Dumnezeu un imn liturgic, când încetează imnul a încetat şi lauda. Dar dacă nu te îmbeţi, atunci îl lauzi cu adevărat pe Dumnezeu. Dacă nu-ţi înşeli aproapele, aşijderea; de cultivi un câmp şi nu provoci dispute cu nimeni, lauzi de asemenea pe Dumnezeu. Prin nevinovăţia faptelor tale ajungi să-l lauzi pe Dumnezeu toată ziua *(Cuv. al 1I-lea la psalmul 34, 16)*.

Ritualismul singur nu duce la Dumnezeu şi nu aduce niciun folos: nici postul şi nici rugăciunea. Strada

1 *Psalterionul,* instrument muzical cu zece corzi asemănător **lirei.**

mă-ta va fi fructuoasă abia atunci când va aduce uşurare altuia.

Bun cunoscător al filosofiei păgâne, Augustin pune în paralel, în scrierile sale, morala creştină cu morala epicureicilor, a stoicilor, a maniheilor şi a neoplatonicienilor şi scoate în mod energic în relief superioritatea celei dintâi *(Cuv. I la psalmul 31, 18)*. În analiza *psalmului 140,* el compară mândria lui Aristotel, Platon sau Pitagora cu smerenia Celui Crucificat şi arată cât de mare este distanţa dintre valorile morale păgâne şi cele creştine (vezi *Cuv. la psalmul 140, 19)*.

Tot ceea ce extrage Augustin din Vechiul şi din Noul Testament are o orientare exhaustivă, viaţa viitoare fiind infinit mai importantă decât cea de pe pământ.

În privinţa metodei de abordare a textelor biblice, principiul său călăuzitor, într-o formulare care îi aparţine, rămâne acesta: *„Scriptura Scripturae interpres”*

(„Scriptura este interpreta Scripturii”), adică, prin adâncirea propriilor sensuri, Scriptura ajunge să se explice prin ea însăşi.

Problemele centrale care-l preocupă pe Augustin sunt, aşa cum am văzut, interpretarea justă a Bibliei, credinţa în caracterul ei inspirat, canonicitatea cărţilor biblice în uzul comunităţilor creştine şi mai ales raportul dintre Hristos şi Biserica Sa1, dintre viaţa lui Hristos concepută ca model suprem şi viaţa întru Hristos. În jurul acestor idei observăm cum, în concepţia sa, textul scripturistic se brodează verset cu verset, într-o ordine desă

1 Termenii latini folosiţi în mod curent de Augustin sunt: *Ecclesia catholica şijides catholica* (Biserica universală şi credinţa universală). Pentru timpul în care trăieşte, opoziţia confesională dintre cei doi termeni – catolic şi ortodox – nu exista şi nu de puţine ori erau folosiţi unul în locul celuilalt. Prin denumirea de *Ecclesia catholica* se înţelegea acea Biserică a cărei doctrină s-a menţinut pe linia adevărului evanghelic. Credincioşii acestei Biserici erau numiţi *catolici* sau *ortodocşi,* adică păzitorii integrităţii adevărului şi apostolii lui. Cf. *De vera religione,* V, 9; N. COR-NEANU, „Cu privire la semnificaţia originară a cuv. «catolic»”, în *Mitropolia Ardealului,* nr. 1 – 2/1959, pp. 42 – 53.

vârşită, de la primele cuvinte ale *Genezei* până la ultimele cuvinte ale *Apocalipsei.* Augustin poate fi socotit creatorul *omiliei exegetice,* fiindcă în tot ceea ce a predicat şi a scris s-a exprimat „cu ardoare, cu erudiţie şi cu ireproşabilă intenţie” 1.

Originalitatea operei şi opţiunile stilistice

Confesiunile lui Augustin reprezintă prima operă

literară2 de introspecţie din literatura universală. Prin acest statut ea este dintru început o operă originală la modul total şi absolut. *Confesiunile* n-au fost redactate, cum s-ar putea crede, dintr-o răsuflare, dându-i autorului posibilitatea să se elibereze de crizele sufleteşti care-l apăsau. Sunt, dimpotrivă, rezultatul unei îndelungate elaborări, fiindcă Augustin nu deapănă aici numai datele biologice ale existenţei sale, ci dă glas crizelor sufleteşti ce-i macină existenţa, întrebărilor care-l frământă şi răspunsurilor pe care le găseşte în scopul de a-şi dezafecta tensiunile psihice. Din acest mod nou de a elabora o operă cu un mare grad de complexitate decurg şi caracteristicile ei.

Redactându-şi mărturisirile, Augustin a vrut să arate lui Dumnezeu şi semenilor săi în ce fel arată o fiinţă umană pe dinăuntru. Or, ca să realizeze lucrul acesta, a trebuit să renunţe la orice orgoliu personal şi la orice modalitate de a-şi proteja intimităţile. Aici el se analizează cu meticulozitate şi se autodenunţă într-un mod dramatic.

Sentimente de autoînvinuire se mai întâlnesc şi la alţi scriitori antici precum Seneca, Epictet şi Marcus Aurelius. Iar în lumea creştină, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare sau Grigorie de Nazianz îşi critică şi ei anumite greşeli, dar nu-şi duc niciodată autoanaliza

1 Cf. G. POPESCU, *art. cât,* p. 170, n. 143.

2 Folosim aici termenul *literar* în sensul său larg, deoarece această lucrare *sui generis* se situează la interferenţa mai multor genuri, precum cel omiletic, filosofic şi memorialistic.

vieţii morale până la cotele de exigenţă atinse de Augustin. *Confesiunile* augustiniene în schimb încep prin a fi un act deplin de smerenie şi autocunoaştere, fiindcă

numai de pe aceste poziţii, crede autorul, poate să afle adevărul despre suflet şi despre Dumnezeu. Unul dintre elementele epice constante ale actului mărturisitor este *sentimentul stării de creatură1,* datorită căruia autorul confesiunii se simte un nimic în faţa lui Dumnezeu. Acest sentiment îl face pe Augustin, în ciuda strălucirii geniului său, să se simtă copleşit de măreţia lui Dumnezeu, pe care ar dori ca întreaga sa fiinţă să o poată defini. Umilinţa lui este atât de mare, încât devine incapabil să-l laude pe Dumnezeu. Situaţia în care ajunge până la urmă este o stare de uimire fără margini exprimată, ca în teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul, prin *antinomii?* precum acestea: Dumnezeu este în mod substanţial peste tot, fără să fie însă echivalent cu suma tuturor lucrurilor; totul este în El, fără ca El să fie totul; e bun şi este fără calitate; e mare fără să fie o cantitate; e Creatorul inteligenţei şi este deasupra ei; este prezent peste tot, fără să fie legat de un loc anume; există şi totuşi nu este în nicio parte; trăieşte etern şi nu este în timp; este izvorul schimbării, dar este neschimbat. De aici şi exclamaţiile lui Augustin: „Aşadar, ce anume eşti, o, Dumnezeule al meu, Te întreb ce anume eşti, dacă nu Domnul Dumnezeu? […] O, Tu, Preaînal-tule, Preabunule, Preaputernicule, Atotputernicule, Prea-milostive, Preadreptule, Preata înicule şi Preaprezen-tule! Tu, Cel Preafrumos şi Cel Preatare! Tu, Care eşti statornic şi de necuprins! Tu, Cel neschimbat, Care le schimbi pe toate! Tu, Care nu eşti niciodată nou şi niciodată vechi! Tu, Cel care le înnoieşti pe toate şi care pe cei trufaşi îi readuci la vechea lor stare, şi ei nici măcar nu ştiu! Tu, Cel întotdeauna activ şi întot

1 Concept lansat de filosoful german R. Otto în lucrarea sa *Das Heilige.*

2 Cf. GHEORGHE A. NICOLAE, „Cele mai frumoase rugăciuni din «Confesiunile» Fericitului Augustin”, în

Studii teologice, nr. 7 – 8 (sept. – oct.) 1964, pp. 469 – 476; aici pp. 474 – 475.

deauna paşnic; Tu, Cel care mereu aduni, dar care nu ai nevoie de nimic; Tu, Cel care aduci şi care umpli; […]. Te căieşti şi totuşi nu regreţi; Te mânii, dar eşti liniştit; Tu schimbi lucrările mâinilor Tale şi totuşi planul nu Ţi-l schimbi; Tu primeşti ceea ce găseşti şi niciodată nu arunci nimic de la Tine; Tu, Care nu eşti niciodată sărac, dar care Te bucuri de câştiguri; Care nu eşti niciodată avar, dar care ceri totuşi dobânzi…" etc.1

Puţini oameni de spirit din cultura universală au avut simţul distanţei dintre pământ şi cer ca Augustin. Acest simţ a trezit în el introspecţia severă a posibilităţii ridicării sale, dar, mai ales, a coborârii harului lui Dumnezeu. Acest har l-a determinat să fie mai sigur de existenţa lui Dumnezeu decât de existenţa sa. Spiritul său critic s-a întărit şi s-a rafinat continuu, s-a conjugat cu smerenia neobişnuită dobândită în timpul episcopatului său. „Şi mă miram de faptul că eu deja Te iubeam pe Tine şi nu o anumită fantomă. Şi nu mă rezumam doar la faptul de a mă bucura de Dumnezeul meu, ci de frumuseţea Ta eram răpit la Tine, pentru ca imediat să fiu tras în jos de greutatea mea şi să mă prăbuşesc cu geamăt la cele de jos; iar această greutate era patima mea trupească". 2

Vederea frumuseţii divine implică o încordare maximă a spiritului omenesc, cu toate forţele lui critice. Nu se poate ajunge la perceperea frumuseţii divine decât după ce au fost parcurse cu spirit critic toate etapele anterioare. Atingerea divinului se întâmplă doar într-o zonă suprainteleclectuală sau metacritică: „Târziu de tot Te-am iubit, o, Tu Frumuseţe atât de veche, şi totuşi atât de nouă, târziu de tot Te-am iubit. Şi iată că Tu Te aflai

înăuntrul meu, iar eu în afară, şi eu acolo, în afară, Te căutam şi dădeam năvală peste aceste lucruri frumoase pe care Tu le-ai făcut, eu, cel lipsit de frumuseţe. Tu erai cu mine, dar eu nu eram cu Tine; mă ţineau departe de Tine acele lucruri care, dacă n-ar fi fost

1 *Confesiuni,* I, 1, 4.

2 *Confesiuni,* VII, 17, 23; MIGNE, vol. 32 din P.L., col. 744.

Întru Tine, nici n-ar fi existat. M-ai chemat şi m-ai strigat şi ai pus capăt surzeniei mele. Ai fulgerat şi ai strălucit şi ai alungat orbirea mea; ai răspândit mireasmă şi eu am inspirat, şi acum Te urmez cu înfocare; am gustat din Tine şi acum sunt înfometat şi însetat după Tine; m-ai atins doar şi m-am şi aprins de dor după pacea Ta.„i

Harul creştin este acela care a desăvârşit spiritul critic al lui Augustin, prin dragostea cea fără de moarte cu care Dumnezeu i-a inundat sufletul.

Între procedeele stilistice folosite în mod curent de Augustin în celebra sa operă reţinem pentru observaţiile de faţă *prozopopeea* şi *metafora,* cu toate că, orator fiind şi profesor de retorică, el apelează la aproape toate modalităţile de exprimare a gândirii sale poetice. El ştie cât este de importantă personificarea ca figură de stil, şi de aceea glisează cu fineţe de la conceptul invocat la divinitatea care-l înlocuieşte. În inegalabila prozopopee a adevărului din Cartea a III-a, adevărul se confundă cu Dumnezeu, iar lauda adresată adevărului devine rugăciune de laudă adresată lui Dumnezeu: „O, Adevăr, Adevăr, cât de adânc suspina pentru tine miezul sufletului meu, chiar şi atunci când aceia (e vorba de manihei, *n.n.)* mi te făceau cunoscut mereu sau din ce în ce mai des, fie cu glasul lor, fie prin cărţi multe şi voluminoase! Dar acelea nu erau

decât nişte apetitive în care mie, cel însetat de Tine, mi se aduceau în locul Tău soarele şi luna, frumoasele Tale opere, dar totuşi operele Tale şi nu Tu – şi nici măcar cele dintâi. Căci făpturile Tale spirituale mai înainte de cele corporale, chiar dacă ele sunt strălucitoare şi cereşti.

Dar eu nu de cele care fuseseră mai înainte, ci de Tine însuţi, o, Adevăr, eram însetat şi înfometat, de Tine, Cel în care nu este schimbare şi nici umbră de mutare. Şi, între acele feluri de mâncare, încă mi se mai puneau înainte şi nişte fantasme strălucitoare, în locul cărora mi se părea preferabil să iubesc acest soare mai degrabă, fiindcă măcar era adevărat pentru ochii mei, 1 *Ibidem,* X, 27, 38; P.L., vol. 32, col. 795.

62

STUDIU INTRODUCTIV

decât să iubesc acele lucruri mincinoase, după cum, tot prin intermediul ochilor, îmi fusese înşelat şi sufletul. Şi cum nu aveam încredere decât în Tine, nu mă ospătam totuşi din ele cu lăcomie, fiindcă în gura mea Tu nu aveai gustul a ceea ce eşti; dar fiindcă Tu nici nu erai vreuna dintre acele plăsmuiri deşarte, şi nici eu nu mă ospătam cu ele, motiv pentru care mie şi mai tare îmi era foame. În somn mâncarea este foarte asemănătoare bucatelor reale, dar din această mâncare nu iau totuşi pentru hrana lor nimic, deoarece dorm. Tot aşa nici acelea nu se asemănau în niciun fel cu Tine, aşa cum eşti Tu când îmi vorbeşti mie acum; fiindcă acelea erau arătări întrupate, adică false corpuri, decât care sunt mai sigure aceste corpuri pe care le vedem cu simţul concret al văzului, fie ele cereşti, fie pământeşti. […] Dar Tu, o, dragoste a mea, Cel întru care mă istovesc, ca să devin tare, nu eşti nici aceste corpuri pe care le vedem, chiar dacă ele sunt din cer; nu eşti nici celelalte corpuri. pe care nu le vedem în cer, deoarece tot Tu eşti Cel care le-ai întemeiat acolo; şi nici de stăpânit nu

le stăpâneşti în cel mai înalt mod de a fi al fiinţei Tale. […] Tu eşti viaţa spiritelor, eşti viaţa vieţilor, Tu eşti Cel care trăieşti în Tine însuţi şi care nu Te schimbi, o, Tu, viaţă a sufletului meu. Prin urmare, unde îmi erai Tu atunci, şi cât de departe îmi erai? Atunci când eu hălăduiam prin lume lipsit de Tine şi de ghinda porcilor, pe care eu îi hrăneam cu ghindă. Căci, mă întreb, cu cât erau mai bune povestioarele grămăticilor şi ale poeţilor decât acele amăgiri?! Fiindcă atât versurile şi poezia, cât şi Mede-ea care zbura se dovedeau, în mod cert, mai folositoare pentru mintea mea decât cele cinci elemente falsificate în fel şi chip, în funcţie de cele cinci peşteri ale întunericului, peşteri care nu există absolut deloc, şi care îl ucid pe cel care crede în ele. Căci eu puteam să transform versul şi chiar melodia în adevărate porţii de hrană, însă, chiar dacă declamam episodul cu Medeea care zbura, eu nu îl consideram adevărat; […].

Vai de mine, vai, prin ce căderi succesive am fost dus eu până în adâncul iadului, eu, care, de bună sea

IHMHHHHHI

STUDIU INTRODUCTIV

63

mă, eram muncit şi înfierbântat de lipsa adevărului, când, de fapt, pe Tine, o, Dumnezeule al meu, […] pe Tine Te căutam, nu după puterea de înţelegere a minţii mele, datorită căreia Tu ai voit să fiu mai presus de animale, ci după simţul cărnii. Însă Tu Te aflai mai înăuntrul meu decât partea cea mai lăuntrică a mea, şi mai sus decât partea cea mai de sus. Dar m-am izbit de femeia aceea îndrăzneaţă, lipsită de înţelepciune, de «nebunia gălăgioasă» a lui Solomon, cea care stă pe tron în faţa uşilor şi zice: «mâncaţi cu plăcere pâinile ascunse şi beţi dulcea apă furată». Ea m-a înşelat, fiindcă m-a găsit locuind în afară, sub privirea trupului meu, rumegând în

mine ceea ce înghiţisem prin intermediul acestei priviri" [Con*fesiuni, III, 6, 10-11).*

Metaforele create de Augustin în *Confesiuni* sunt extrem de îndrăzneţe şi de surprinzătoare prin ineditul lor pentru epoca în care a scris. Nu pierdem din vedere că limbajul metaforic este un apanaj al lumii vechi şi că el este cu atât mai bogat cu cât ne cufundăm în trecutul creaţiilor artistice scrise ori transmise prin viu grai. Însă metaforele create de Augustin aici anunţă supra-realismul, uimesc prin modernitatea lor. Astfel, întocmai ca într-un tablou de Picasso, el vorbeşte de urechea inimii lui *[auris cordis meae):* „Pot eu oare să aud de la Tine, Care eşti adevărul, şi să apropii de gura Ta *urechea inimii mele,* ca Tu să-mi spui de ce este atât de dulce plânsul pentru cei nefericiţi" *(ibidem,* IV, 5, 10); sau de mintea stăpânită de mâncărimi în urechi, *mens nostra prunens auribus,* când e vorba de falsa doctrină mă-niheistă. Această filosofie, zice el, era „o uriaşă poveste *(ingens fabula)* şi o gogonată minciună, cu a cărei atingere păcătoasă era coruptă *mintea noastră cea cu mâncărimi în urechi (ibidem,* IV, 8, 13).

În altă parte Augustin îşi îndeamnă sufletul să nu devină surd de urechea inimii *[aure cordi absurdes-cere):* „Nu fi deşart, o, suflete al meu, şi nu deveni surd de urechea inimii din cauza zgomotului vanităţii tale" *(ibidem,* IV, 11, 16); ori vorbeşte de plăsmuiri care vâjâie la urechile inimii lui *(corporea Jigmenta obstrepentia*

cordis mei auribus): „Şi aveam probabil vreo douăzeci şi şase sau douăzeci şi şapte de ani când am redactat acele volume frământând în mintea mea plăsmuiri corporale care vâjâiau la urechile inimii mele, urechi pe care la aţinteam, o, dulce adevăr, la melodia Ta din adâncul

fiinţei mele, cugetând despre categoria de *Frumos…”* *(ibidem, IV,* 15, 27).

Uneori i se pare că din cauza frumuseţii limbajului calea spre adevăr nu mai poate fi găsită, deoarece miresmele limbilor *(aurae linguarum)* îi prind sufletul ca într-un vârtej: „Aşa cum miresmele limbilor adie din inimile celor care îşi dau cu părerea, tot aşa şi sufletul este purtat, învârtit şi răsucit; şi lumina i se întunecă, şi adevărul tot nu-i apare clar” *(ibidem,* IV, 14, 23). Alteori Augustin forţează atât de mult metafora încât vorbeşte de *mina limbii (de mânu linguae meae),* aşa cum observăm în pasajul: „Primeşte acum jertfa mărturisirilor mele din mâna limbii/gurii mele, pe care Tu ai îndemnat-o să se mărturisească numelui Tău” *(ibidem,* V, 1, 1). Despre Faustus de Mileve, liderul sectei maniheiste, Augustin afirmă că el nu-şi expune doctrina într-un limbaj obişnuit, ci *suavius garrientem* (mai suav ciripind): „Dar, de îndată ce a sosit, mi-am dat seama că este doar un om plăcut la înfăţişare şi dulce la vorbă, că ştia să ciripească într-o manieră mult mai suavă ceea ce ceilalţi manihei spuneau într-un mod obişnuit” *(ibidem,* V, 6, 10). Reamintindu-şi de metodele nepedagogice ale anilor de şcoală, el susţine că şi Dumnezeu, când vrea să-l îndrepte pe om, recurge la băţul învăţăturii: „Şi tocmai de aceea Tu, cu băţul învăţăturii Tale, îmi frângeai de zor oasele” *(Propterea et Tu baculo disciplinae Tuae confringebas ossa mea, ibidem,* VI, 7, 9).

Alte metafore vorbesc de prezumtiva devenire angelică a naturii umane în cuibul Bisericii: „… pentru ca ei, în cuibul Bisericii Tale, să se acopere cu toţii de pene şi să-şi hrănească aripile iubirii cu hrana credinţei celei sănătoase” (Ut *în nicio Ecclesiae Tuae tuti plumescerent et alas caritatis alimento sanae fidel nutrirent, ibidem, IV,* 16, 31). Când se referă la informaţiile pătrunse în

minte prin simţul văzului, Augustin sugerează că ele au intrat prin „uşile ochilor” *(foribus oculorum, ibidem,* VI, 8, 13). Într-un alt pasaj aflăm o inedită metaforă a trupului, văzut ca o *haină de carne (vestem mi-am carnem),* de care ar trebui să fie dezbrăcat spiritul: „nimicurile nimicurilor şi deşertăciunile deşertăciunilor, vechile mele prietene, erau cele care mă reţineau; ele mă trăgeau de haina mea de carne şi-mi murmurau încet: «oare te laşi tu de noi? nu vom mai fi oare de acum împreună cu tine pentru totdeauna?» *(ibidem,* VIII, 11, 26). Uimirea se exteriorizează prin gura căscată a inimii: „Ci stăteam cu gura inimii căscată *(sed inhiabamus ore cordis),* privind suprafaţa curgătoare a izvorului Tău, izvorul vieţii care se află la Tine…” (ibi*dem, IX,* 10, 23). Spaţiul infinit al memoriei este imaginat a se întinde în câmpii şi palate largi, în mirajul cărora se pătrunde cu greu: „voi depăşi deci şi această forţă a naturii mele şi, urcând din treaptă în treaptă, voi ajunge în câmpiile şi palatele largi ale memoriei mele (în *campos et lata praetoria memoriae meae) acol*o unde se află comorile nenumăratelor imagini aduse de lucrurile simţite…” (ibidem, *X, 8, 12).* Într-un alt pasaj, Augustin găseşte că memoria este ca un stomac al sufletului (memoria *est quasi venter animi), graţie c*ăruia putem să distingem trei categorii temporale: trecut, prezent şi viitor. „Memoria este, fără îndoială, asemenea unui pântec al sufletului; iar veselia şi tristeţea sunt asemenea unei mâncări – una dulce şi alta amară; când aceste două stări sunt încredinţate memoriei, acestea, ca şi când ar fi pătruns în stomac, pot fi ascunse acolo, dar nu pot avea gust” (ibidem, *X, 14, 21).* Şi despre neamul omenesc Augustin găseşte metafore inedite şi pline de încărcătură poetică: genus hu-*manum, zice el,* profunde

curiosum et procellose tu-midum et instabiliterjluidum („neamul omenesc din cale afară de curios, îngâmfat ca o vijelie şi şovăitor ca un lichid", ibidem, *XIII, 2*0, 28). O sugestivă senzaţie cinetică ne este dată de episodul fugii viclene din Africa în Italia, când Monica, mama lui Augustin, îl aşteaptă în zadar pe acesta pe malul mării, în Biserica Sf. Ciprian:

Flavit ventus et implevit vela nostra et littus subtraxit aspectibus nostris (vântul a suflat deci favorabil nouă, ne-a umflat pânzele şi a tras ţărmul de sub privirile noastre *[...]* într-o dimineaţă în care ea, nebună de durere şi de tânguiri, umplea cu geamătul ei urechile Tale...; ibidem, V*, 8, 15).*

Iar momentul apropierii de adevăr este comparat cu mijirea zorilor zilei: *attende ubi albesdt veritas* (îndreaptă-ţi atenţia spre locul unde aurora adevărului începe să crape de ziuă, *ibidem,* XI, 27, 34).

Numărul metaforelor în *Confesiuni* este atât de mare încât ar trebui să citäm exemple din fiecare *frază.* Ele ridică opera lui Augustin la o înaltă cotă artistică şi la dimensiunile unei epopei.

Dacă la nivel poetic preferinţele stilistice *vizează* exprimarea metaforică, la nivel epic Augustin alternează expunerea dramatică a faptelor cu meditaţia şi rugăciunea.

Unul dintre resorturile dramatismului din *Confesiuni* provine din faptul că Augustin nu scrie ca un scriitor de meserie, ci ca un căutător de adevăr; el scrie să se dumirească, să se lumineze pe sine şi pe alţii. Niciun autor patristic, observă I.G. Coman, fie el Justin Martirul şi Filosoful, Tertulian, Ciprian sau Origene, n-a trecut prin crizele spirituale prin care a trecut Augustin.*1* Pasiunea lui era adevărul, dar nu adevărul sectelor religioase sau al

filosofiei, ci adevărul profund, de neclintit, pe care nu l-a aflat decât în religia creştină. Să urmărim suspinul sufletului său într-un cunoscut pasaj din *Confesiuni* „Aşadar, am dat peste nişte indivizi care aiurau de atâta îngâmfare, în gura cărora se aflau capcanele diavolului şi vâscul obţinut din amestecul silabelor numelui Tău, dar şi al Domnului nostru Iisus Hristos şi al Paracletului nostru cel mângâietor, Duhul cel Sfânt. Căci vorbele acestea nu mai dispăreau din gura lor, ci se reduceau la sunetul făcut de limbă; în rest, inima lor era golită de orice adevăr. Şi-mi tocau întruna la ure

STUDIU INTRODUCTIV

67

IOAN G. COMAN, *Mama Fericitului Augustin,* pp. 8 – 9.

che: «adevărul şi iarăşi adevărul»; ci mulţi îmi vorbeau de acesta, dar adevărul nu se afla niciodată în aceştia, iar ei spuneau tot felul de minciuni, nu numai despre Tine, Cel care eşti adevărul, ci chiar despre stihiile acestei lumi, care reprezintă făptura Ta, în legătură cu care am fost nevoit să trec cu vederea filosofi care afirmau chiar lucruri adevărate, însă aceasta numai din dragoste pentru Tine, o, Părinte al meu, Binele meu cel mai înalt, Frumuseţe a tuturor frumuseţilor.”1

Din acest text şi din multe altele asemănătoare acestuia reiese că Augustin a trăit drama zguduitoare a adevărului absolut. Închipuirile maniheilor nu-l puteau satisface. Ei vorbeau de adevăr dar nu-l aveau. Augustin nu ne spune ce însemna pentru el expresia maniheistă *fantasmata splendida.* El descoperă însă că Dumnezeu nu este nimic din ceea ce vede, şi nici din ceea ce nu vede. Dumnezeu trebuie căutat cu spiritul, nu cu trupul, într-un alt pasaj cunoscut din *Confesiuni,* Augustin descrie efortul

ridicării sufletului său până la cunoaşterea lui Dumnezeu şi opreliştile trupeşti care-l privează de această cunoaştere: „deci, încercând să aflu în baza cărui fapt judecam ori de câte ori judecam aşa, aflasem că veşnicia cea adevărată şi neschimbătoare a adevărului se afla deasupra minţii mele celei schimbătoare. În felul acesta m-am ridicat în mod treptat de la corpuri la sufletul care simte prin intermediul trupului, şi de aici la forţa interioară a acestuia, căruia simţurile trupului îi comunică ceea ce se întâmplă în afara sa […]; iar de aici, din nou la partea care raţionează, aceea la care este adus spre a fi judecat tot ceea ce se petrece prin simţurile trupului…” 2.

Odiseea spirituală dramatică a lui Augustin până la convertire se împleteşte cu zbuciumul neistovit al Monicăi, mama sa, obligată să participe la prăbuşirile şi înălţările lui. De aceea afecţiunea lui pentru mama sa este mai intensă decât pentru oricine altcineva. Ni se

1 *Confesiuni,* III, 6, 10; MIGNE, P.L., vol. 32, col. 686 şi urm.

2 *Confesiuni,* VII, 17, 23; MIGNE, *P. L*, vol. 32, col. 686 – 688.

pare deci explicabilă starea sufletească de care este copleşit autorul *Confesiunilor* în clipa morţii Monicăi: „În cea de a noua zi a bolii sale, şi în cel de al cincizeci şi şaselea an al vieţii sale şi în al treizeci şi treilea an al vieţii mele, sufletul acela atât de religios şi de evlavios a fost dezlegat de trup. Îi închideam ochii şi o jale imensă curgea prin sufletul meu şi se prefăcea în lacrimi, dar în acelaşi timp ochii mei, sub apăsarea unei violente crispări a sufletului, îşi resorbeau izvorul până la secătuire, şi într-un asemenea zbucium mă simţeam foarte rău. Tot atunci, în clipa în care şi-a dat ultima suflare, copilul meu Adeodatus

a izbucnit în plâns, dar, silit de noi toţi, a tăcut şi el. […] Fiindcă şi aşa eram părăsit de dragostea ei ocrotitoare atât de mare, iar sufletul meu era destul de pedepsit, şi viaţa mea era ca şi cum ar fi fost ruptă în bucăţi şi apoi, ca şi cum dintr-a mea şi dintr-a ei s-ar fi făcut una singură" [Con*fesiuni, IX,* 12, 28 – 30).

Tot din dragoste negrăită pentru mama sa, Augustin o menţionează pe Monica atât în *Confesiuni,* cât şi în *De vita beata, De ordine* etc, ca personaj dialogant, însă nicăieri ea nu ne apare atât de veridică şi de sugestivă1 ca în *Confesiuni.* Ea apare în fiecare dintre primele şase cărţi cu rolul corespunzător evoluţiei spirituale a fiului ei, şi îi sunt de asemenea consacrate ultimele şase capitole ale cărţii a IX-a, cap. VIII-XIII. De altfel, umbra Monicăi domină cea mai mare parte a elementelor de evlavie din opera scrisă a lui Augustin.2

Cercetătorii mai disting în opera lui şi numeroase rugăciuni: de cerere, de mulţumire şi de laudă.3 Cele dintâi sunt întrebuinţate ori de câte ori solicitantul doreşte obţinerea unor daruri spirituale, în special pentru dobândirea puterii de a pătrunde în sensul Scripturilor, atât spre folosul său personal, cât şi spre folosul altora: „S-a aprins sufletul meu în a cunoaşte această mult prea complicată problemă! (E vorba de problema timpului, *n.n.).* O, Doamne, Dumnezeule, o, Prea Bunule Părinte,

1 I.G. COMAN, *ori. cât,* p. 392.

2 *Ibidem.*

3 GH. A. NICOLAE, *ori. cât,* pp. 469 şi urm.

Te implor să nu închizi dorinţei mele calea spre aceasta, Te implor să nu Te opui cunoaşterii unor astfel de probleme…" (Con*fesiuni, XI,* 22, 28). Sau: „Aş vrea să-ţi jertfesc Ţie întreaga râvnă a cugetului meu şi a limbii

mele, dar dă-mi ceea ce să-ţi ofer. Căci eu sunt neputincios şi sărac. […] înlătură de la mine orice îndrăzneală şi orice minciună de la buzele mele cele din afară şi cele din lăuntru. Bucuriile mele curate să nu fie altceva decât Scripturile Tale…" (ibidem, XI, *2, 3*). *R*ugăciunile de mulţumire sunt încă şi mai des întâlnite, iar cele de laudă ocupă spaţiul cel mai întins. Ele marchează momentele în care Augustin a găsit dezlegarea la întrebările ce-l frământau. Tonul rugăciunii se aude însă în întreaga operă, astfel încât P. de Labriolle afirma că opera lui Augustin este o lungă şi fierbinte rugăciune către Dumnezeu.

Receptarea operei augustiniene în spiritualitatea românească

Interesul de care s-a bucurat în cultura noastră opera celebrului teolog occidental de limbă latină din perioada patristică este, până în deceniul al nouălea al veacului nostru, din cale afară de modest. Un studiu pe această problemă publicat în 1957 de cercetătorul român Ştefan Alexe2 înregistrează până la această dată puţine şi fragmentare editări de texte, câteva traduceri realizate prin intermediul altor limbi, şi doar câteva nobile promisiuni neduse, din păcate, până la capăt.

I. *Ediţii de texte:*

AURELII AUGUSTINI, *Confessionum libri tredecim,* numai cărţile I-III, respectiv, cartea I: 20 cap.; cartea a II-a: 10 cap. şi cartea a III-a: 12 cap., ediţie de Cicerone Iordăchescu, Iaşi, fără anul apariţiei.

1 P. de LABRIOLLE, S. Augustin, *Confessiones,* 1.1, pp. XI-XII.

2 ŞTEFAN ALEXE, „Fericitul Augustin în româneşte", în revista *Mitropolia Olteniei,* nr. 11-12 (nov. – dec.) 1957, pp. 766 – 778.

IDEM, *De dvitate Del* Cartea a VIII-a, cap. 1 – 22, ediţie de Cicerone Iordăchescu, Iaşi, f. a.

I. DIANU, *De dvitate Dei,* capitole alese, introducere şi note explicative (în *Prefaţă* se face o analiză a *Mărturisirilor (Confessiones)* – pp. 5-16), Bucureşti, 1904, 191 p.; republicată la editura I.C. Văcărescu în 1916, 238 p.; şi la Casa Şcolilor în 1923, 232 p. Cele trei ediţii nu diferă cu nimic una de alta.

II. *Traduceri:*

Kegragarion1 al Dumnezeiescului şi Sfinţitului Augustin episcopului Ipponei: cartea I – *Cugetărt* cartea a II-a – *Singuratice cuvinte;* cartea a III-a – *Pentru privirea lui Hristos (Enchiridion)* şi cartea a IV-a – *Pentru zdrobirea inimii;* traduceri de Gherontie şi Grigori (călugări subordonaţi Mitropolitului Veniamin Costa-che), Mănăstirea Neamţ, 1814, 440 p.

În cuvântul introductiv, *Către cehtoriul,* Augustin este prezentat cu căldură: „Sfinţitului şi Fericitului [...] Augustin, celui întru toate decât nimene mai jos, iară întru Teologhie decât mulţi mai sus” 2. Traducerea a fost efectuată nu din originalul latin, ci din tălmăcirea greacă a lui Evghenie Vulgaris, Leipzig, 1804.3 Această ciudată traducere seamănă mai degrabă cu stihirile Pogribaniei de rămas bun ale celui care pleacă din viaţa aceasta la Domnul, constată Şt. Alexe, ea urmând topica greacă a traducerii lui Ev. Vulgaris.4

Psaltirea cea de Sfinţitul Augustin maicii sale scurtată a apărut la sfârşitul *Kegragariului,* respectiv pp. 440 – 450, în ediţia de la Neamţ, 1814. Este vorba, de fapt, de o prescurtare a psalmilor efectuată de Augustin pentru mama sa, Monica.*

1 Titlu derivat din verbul grec Kpo-w, perf. KÂK payua (a striga puternic), tradus în româneşte prin *Strigălnicariu,* cf. şi N. IOR-GA, *Manuscriptele Mănăstirii*

Cernica, în rev. *B.O.R.,* anul XXVI.

2 *Apud* Şt. Alexe, *stud. cât,* p. 768.

3 Cf. D. Fecioru, „Bibliografia traducerilor în româneşte din literatura patristică", în *Studii Teologice,* 1937, vol. I, p. 17.

4 Cf. Şt. Alexe, stud. cât., p. 771.

Lucrarea aceasta a cunoscut mai multe ediţii, mai întâi în 1820 sub oblăduirea Mitropolitului Dionisie de Tismana; pentru ca ediţia următoare, cea de a treia, să apară tot la Mănăstirea Neamţ, în 1823, laolaltă cu *Pravilia de la Neamţ,* filele 166-174.

Kegragariu, bucăţi alese, o nouă tălmăcire a cărţii a II-a, *Singuratice cuvinte,* Mănăstirea Neamţ, 1827. Nu se cunoaşte numele traducătorului român, însă versiunea românească nu are în vedere textul original latin, ci a fost realizată după traducerea greacă a lui Dimitrie al Kidoniei.

Psaltirea prescurtată, Buzău, 1837, a apărut prin grija episcopului de Buzău, Kiriu Kir Kesarie, în cadrul tipografiei episcopale.

Mărturisirile şi meditaţiile, în Biblioteca religioasă şi morală, cu subtitlul *Din Confesiile Sf. Augustin,* tra-ducţie de Arhimandritul Dionisie, tipografia C.A. Ro-setti şi Viterhalder, Bucureşti, 1850, 64 p. E vorba de fragmente extrase din *Confessiones* şi *Soliloquia;* traducerea este realizată din limba franceză.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, profesorul C. Chiriacescu iniţiază o serie de traduceri din *De civitate Dei,* pe care urmau să le efectueze studenţii în teologie ca teze de licenţă. Astfel, *Cartea la* fost tradusă de Leon Băncilă; *Cartea a X-a* de Marin M. Popa; *Cartea a XIII-a* de Ion N. Popescu; *Cartea a XXI-a* de Ioan S. Ionescu; *Cartea a XXII-a* de Gh. R. Eufrosin şi *Despre judecata din*

urmă din aceeaşi lucrare augustiniană de Ioan I. Roşculeţ. Toate aceste traduceri au fost tipărite în 1907.

Fericitul Augustin, broşură monografică, studiu patristic, este rezultatul unei compilaţii din mai mulţi autori. În principiu, autorul, Arhiereul Antim Petres-cu-Botoşăneanu, traduce cartea I din *Confesiunile* lui Augustin, cap. 1 – 20. Broşura a apărut la Iaşi, 1915, 68 p. Deşi promitea că va traduce în continuare celebra

1 Adică *Psalterium,* MIGNE, *P.L.*, vol. 40, col. 1135-1138. Traducerea are unele adaosuri faţă de textul latin.

carte a lui Augustin, tălmăcitorul şi-a abandonat proiectul început.

În al treilea deceniu al secolului nostru, G.I. Popes-cu-Zimnicea, profesor de limba latină la liceul „Mihai Viteazul" din Bucureşti, îşi asumă şi el nobila sarcină de a traduce în întregime *Confesiunile.* Va apărea însă numai cartea I, în revista *Raze de lumină. l* Restul a rămas în manuscris.

În 1939 apare la Buzău o nouă ediţie a *Psaltirei prescurtate;* ea reproduce ediţia Mitropolitului Dionisie, tipărită în anul 1820.

Antologia filosofică2 alcătuită de N. Bagdasar, Virgil Bogdan şi C. Narly include printre altele şi fragmente alese din opera lui Augustin.

Înţelegem din cele de mai sus că ceea ce s-a publicat din opera lui Augustin de-a lungul unui veac şi jumătate nu reprezintă decât o infimă parte din tezaurul de gândire rămas de la el, şi aceasta doar sub forma unor excerpte din *Confessiones, Soliloquia, De civitate Dei* şi *Psalterium.*

Lucrurile se vor îndrepta spre un făgaş mai bun abia în a doua jumătate a secolului nostru. În 1985, marele clasicist român, Nicolae I. Barbu, fiind solicitat de

Patriarhia Română să participe la traducerea celor mai importante opere ale scriitorilor patristici, a predat Editurii Patriarhiei prima versiune integrală a *Confesiunilor,* însă aceasta va apărea cenzurată spre sfârşitul aceluiaşi an, cu numeroase pasaje eliminate din textul original tradus, sub forma unor ciuntiri discrete operate în toate secţiunile lucrării.

După 1989, câteva edituri din ţară, în principal Editura Humanitas din Bucureşti şi cea a Institutului European din Iaşi, îşi vor asuma sarcina de a edita, în colecţii numeroase şi variate, marii scriitori şi gânditori ai lumii, printre care şi Sfântul Augustin. Timp de cinci-şase ani, 1 Vezi nr. 2/1931 (martie-aprilie), pp. 106-110; nr. 1/1934 (ian. – feb.), pp. 41-43; nr. 1 – 4/1938 (ian. – dec), pp. 331-338.

2 Ediţia a II-a revăzută şi adăugită apare la Casa Şcolilor, Bucureşti, 1943.

mai precis în 1991-1996, au apărut primele ediţii integrale din opera gânditorului latin, unele dintre acestea fiind ediţii bilingve: AUGUSTIN, *De dialectica,* ediţie bilingvă, text paralel latin-român, traducere, introducere, note, comentarii şi bibliografie de Eugen Munteanu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991; SFÂNTUL AUGUSTIN, *Soliloquia-Solilocvii,* ediţie bilingvă, text paralel latin-român, studiu introductiv, traducere şi note de Gh. I. Şerban, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993; AURELIUS AUGUSTINUS, *De magistro,* ediţie bilingvă, text latin-român, traducere de Mihai Rădulescu şi Constantin Noica, introducere şi note de Lucia Wald, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994; SFÂNTUL AUGUSTIN, *De magistro/Despre învăţător,* ediţie bilingvă, traducere, introducere, note, comentarii, cronologie şi bibliografie de

Eugen Munteanu, Editura Institutului European din Iaşi, 1995. Altele sunt în curs de apariţie sau vor intra în sfera de interes a editurilor în anii imediat următori.

În privinţa cercetărilor referitoare la viaţa şi opera Sfântului (Fericitului) Augustin, numărul studiilor şi lucrărilor apărute în cultura noastră este ceva mai semnificativ. Să amintim doar contribuţiile celor mai proeminenţi cărturari: Ioan Gh. Coman, Lucia Wald şi Constantin C. Pavel.

Gh. I. Şerban

BIBLIOGRAFIE

VIAŢA: lucrări, studii şi articole cu caracter monografic

Bibliografia referitoare la viaţa şi opera Sf. Augustin a fost adunată de către E. NEBREDA în *Bibliographia ugustiniana,* Romae, 1928; aici au fost incluse şi adaosurile publicate de *Bollet Ono storico agostiniano.* Florenţa, 1925-1928. Indicăm mai jos câteva dintre aceste lucrări, dar şi altele apărute după 1928.1 AFLARIC, Prosper, *L'évolution inteuectuelle de Saint Augustin.*

Du maniheisme au neoplatonisme, Paris, 1918, 556 p. BARDY, G., *Saint Augustin, l'homme etl oeuvre,* ed. a 6-a, Paris, 1946; ed. a 7-a, Paris, 1954.

BASSI, P. Domenico, *Sunt Agostino,* Florenţa, 1937. I.L. BERTI, *De rebus gestis S. Augustini,* Venetiis, 1756. BERTRAND, Louis, *Saint Augustin,* Paris, 1913, 1920, 528 p. BOHRINGER, Fr., *Aurelius Augustinus,* Zürich, 1845; ed. 29

Stuttgart, 1877-1878. BONNER, G., *Saint Augusttne oJHippo. Life and controversies.*

Londra, 1963; Philadelphia, 1964, 428 p. BOYER, Ch., *Sunt Agostinolilosofo,* Bologna, 1965. BROWN, P., *Augustin of Hippo. A Biography,* Londra, 1967.

BUONAIUTI, Ernesto, *S. Agostino,* Roma, 1917; 1940. BUONAIUTI, Ernesto, *Sfântul Augustin. Profil,* în rom. de Al.

Marcu, Bucureşti, fără an, 56 p. BURGER, D., *Saint Augustin, un Pere de VEglise,* Neuchitel, 1948. CAPANGA, V., *Sunt Agostino,* Madrid, 1951.

1 Cf. J. CAPELLO, *Introductio, S. Aurelii Augustini Confessio-num libri* XIII, Taurini, 1948, pp. XLV-LIV; I. RĂMUREANU, *Introducere* la „Fericitul Augustin", *Confessiones-Mărturisiri,* Bucureşti, 1985, pp. 46 – 60; L. WALD, Istoria *literaturii latine,* vol. IV, Bucureşti, 1986, pp. 658 – 661.

CAPASSO, G., *R pensiero filosofico di sunt Agostino,* Napoli, 1952.

CASSARA, S., *Sunt Agostino,* Palermo, 1930. CASTEL, P., *Saint Augustin,* Paris, 1930. CAYRE, F., *Saint Augustin et la vie theologale,* Paris, 1959. CAYRE, F., *La philosophie de Saint Augustin,* Paris, 1951. CHAIX-RUF, J., *Saint Augustin: temps et histoire,* Paris, 1956. CIUCCI, R., *Santo Agostino oggi,* Florenţa, 1969. COMBES, G., Saint *Augustin et la culture classique,* Paris, 1927.

CONCETTI, N., *Sancti Augustini vita,* Tolentino, 1930. CRESSON, André, *Saint Augustin. Să vie, son oeuvre, avec un expose de să philosophie,* ed. a 3-a, Paris, 1957. FINARET, J., *L'évolution Utteraire de Saint Augustin,* Paris, 1939.

FINARET, J., *Saint Augustin rheteur,* Paris, 1939. GEROSA, Pietro Paolo, *Sanf Agostino. Vita. e opera,* Alba, 1953.

GILSON, E., *La philosophie chrétienne de St. Augustin,* Paris, 1961. GILSON, E., *Introduction à l'étude de Saint Augustin,* Paris, 1943; ed. a 2-a, Paris, 1945; ed. a

3-a, Paris, 1949. GORLA, P., S. *Agostino,* Toronto, 1936. HERTLING, G. Fr. von, *Augustin,* Mainz, 1902. KREBS, E., S. *Augustinus,* Köln, 1930. LAGEWIE, B., *Augustinus,* Bonn, 1925. MANDOUZE, André, *Saint Augustin. L'aventure de la raison et delagrăce... Paris*, 1968, 797 pp. MANDOUZE, André, Augu*stin et la religion romaine, Paris*, 1958. MARROU, Henri-Irenee, Sain*t Augustin et l'augusttanisme, Paris*, 1965. MARROU, Henri-Irenee, Sain*t Augustin et la fin de la culture antique, ed.* a 4-a, Paris, 1958. Tr. românească sub titlul

Sfântul Augustin şi sfârşitul culturii antice, Humanitas, Bucureşti, 1997.

MEDA, F., *Santo Agostino,* Milano, 1930. MONTGOMERY, W., *Augustine's Ufe and Thought,* Londra, 1914. MORICCA, Umberto, *Santo Agostino. L'uomo, Io scrittore,* Torino, 1930.

76

BIBLIOGRAFIE

MORICCA, Umberto, *Storia. della letteratura latina cristiana,* Torino, 1929-1934; despre Augustin în voi. 3, partea I, pp. 279 – 695.

NOORDMANS, O., *Augustin,* Haarlem, 1952. PAPINI, G., S. *Agostino,* Florenţa, 1929; 1930. Ediţia a 3-a, Milano, 1970. PELLEGRINO, M., *Sunt Agostino. R pastore d'anima,* Fossano, 1960. PINCHERLE, Alberto, *Vita di S. Agostino,* Roma, 1980, XII + 460 pp. PINCHERLE, Alberto, S. *Agostino, vescovo e teologo,* Ban, 1930. POSSIDIUS, *Vita S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi,* în P. MIGNE, *P.L.,* XXXII; col. 33 – 36; vezi şi ed. H. T.

Weiskotten, Princeton, 1919. *Opuscula,* rec. A.C. Vega, Monasterii Escorialensis, Typis Augustinianis, 1934, pp. XXXII-103.

PROSPER, A., *L'évolution intellectuelle de Saint Augustin,* Paris, 1918. ROMEYER, B., *Études sur Saint*

Augustin. Trois problèmes de phuosophie augustinienne, Atena, 1930. SCIACCA, M.F., St. *Augustin et le neo-platonisme. La possibilite d'une phuosophie chrétienne,* Louvain, 1956. SCIACCA, M.F., S. *Agostino,* 2 vol., Brescia, 1949 şi respectiv

1954. SIMON, P., *Awelius Augustinus. Son profil spirituel,* Paris, 1954.

SIZZOO, A., *Augustin Leven en Werken,* Kampen, 1957. THEODOROV, E., O Ayux; Avyowtâvoq mi t| <pia, ca<xpta rfjq fip TicTKeiaţ, Atena, 1955.

TISSOT, A., *Saint Augustin maître de vie spirituelle,* 1960. TRAPE, Agostino, *Santo Agostino, L'uomo, îi pastore, îi mistico,* Fossano, 1976.

TROELTSCH, E., *Augustin,* 1915. WEST, Rebecca, St *Augustine,* Londra, Edinburgh, 1938.

Opera

Elenchos este prima listă a operelor lui Augustin, în afara *Retractărilor* sale. Ea a fost alcătuită de Possidius şi editată de Dom A. Wilmart, în *Miscellanea Agostiniana,* vol. II, Roma, 1931, pp. 149 – 233. Împreună cu Vita *Augustini,* ed. H. T.

Weiskotten, Princeton, 1919, A.R. Vega a alcătuit *Opuscula Sancti Possidii episcopi Calamensis,* Escortai, 1934.

Ediţii generale

MIGNE, P., *Patrologia Latina*, vol. XXXII-XLVII; *Corpus Scriptorum Ecclesiasn corum Launorum,* Pragae-Lipsiae-Vin-dobonae; începând din anul 1887 au fost editate, în volume separate, diferite scrieri ale Sf. Augustin: XX, 1 şi XII, 3/1887; XXVI, 1/1891; XXV, 2/1892; XXVIII, 1/1894; XXVIII, 2/1895; XXIX, 3/1895; XXX, 1/1896; XXXIII, 1/1896; *Confessiones;* XXXTV, 1/1895;

XXXIV, 2/1898; XXXVI, 2/1902: *Retractationes;* XL, 1 – 2/1899; în 1900: *De cwitate Dei;* XLI/1900; XLII, 1902; XLIII, 1904; XLIV, 3/1904; LI/1908; LII/1909; LIII/1910; LVII, 2/1911; LVIII/1923; LX, 1/1913; LXII, 2/1961; XLIII, 1 şi 3/1922; LXIV/1956; LXXVII/1961; LXXX/1963; LXXXIV/1971; ed. J. Divjak, pentru epistolele descoperite de curând, *ibidem*, vol. LXXXVIII, Vindobonae, 1981. Vezi şi lucrările Sf. Augustin editate în *Corpus Christtano-rum Latinorum,* la Tumhout – Paris, în următoarele tomuri: t. 29/1970; t. 32/1962; t. 33/1958; t. 35/1967; t. 36/1954; t. 38/1956; t. 40, 41/1956; t. 44A/1975; t. 46/1975; t. 46/1969; t. 47 – 48/1955: *De civitate Dei,* t. 50 – 50 A/1968.

Una dintre ultimele serii o reprezintă aceea editată de *Bi-bliotheque Augustinienne. Edition complete des oeuvres de Saint Augustin,* în 85 de volume, repartizate în 10 serii. Textul latin a fost stabilit de M. SKUTELLA, cu traducerea în lb. franceză. Desclee de Brouwer, 1986.

Pentru limba germană, vezi *Bibi. der Kirchenvător (BVK),* München-Kempten, 1911-1935.

Repertoare şi buletine

Augustiniana, S. Agostino nel XVI centenario della Nascită, Napoli, 1955.

Augustinus Magister, Congres internaţional augustinien, Paris, 21-24 sept. 1954: *Communications,* 2 vol. *Études au-gustiniennes,* Paris, 1954-1955, 1160 pp.

ANDRESSEN, C, *Bibliographia Augustiniana.* Wissenschaft-liche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1973.

BAVEL, T. van, P. HUISMAN, *Repertoire bibliographique de Saint AugustinM* 1950-1960), Steenbrugge, 1963.

Bulletin Augustinien, în „Revue des Études Augustiniennes", Augustinus magister, 3 vol., Congres

internaţional augustinien, Paris, 1954-1955. *BuRetin de Theologie Ancienne et Medievale,* Mont Cesar-Louvain, 1929 şi urm. *Fichier Augustinien,* Institut des Études Augustiniennes, Paris, 1972. GONZALES, R., *Bibliotheca augustiniana del Centenario:*

Religiony cultura, Madrid, 15/1931, pp. 461-509. LAMIRANDE, E –, *Un siècle et clerul d'études sur l'ecclesiologie de* St *Augustin. Essai bibliographique,* în „Revue des

Études Augustiniennes", Paris, 1962). LODOVIC1, E.S., *Agostino. Questioni di Storiografia,* fii. I, Brescia, 1975, pp. 445 – 501. LORENZ, R., *Zwolf Jahre Augustinusforschung (1959-1970),* în „Theologische Rundschau", 30 – 40, 1973-1975. NEBREDA, E., *Bibliographia Augusttniana,* Roma, 1928. *Recherches augustiniennes,* Paris, 1958 şi în continuare. SIACCA, M.F., *Augustinus. Bibliographie-Einfuhrungen in das*

Studium der Phuosophie, Berna, 1948.

Confessiones

Ediţii:

AUGUSTINUS, A., *Confessiones,* în P. MIGNE, *Patrologia Latina,* XXXII, col. 659 – 868.

S. AURELII AUGUSTINI, *Confessionum libri,* Argentorati, apud I. Mentelin, ca 1469; Mediolani, s. a., 1479; Basileae, apud I. Amerbach, 1489, prima editio critica; Parisii, apud I. Pârvum, 1502; în *Opera omnia...* Basileae, apud I. Amerbach, 1506, în editione principe generali; în Opera *omnia... Parisii,* apud I. Ascensiuni, 1515: reimpressio praecedentis: în Opera om*nia... Basileae, ap*ud I. Froeben, 1529: primo editio Erasmi Roterdamensis cura impressa; în Opera omnia... *Parisii, apud I.* Chevallonium, 1531-1532.

IDEM, în *Opera omnia... Antv*erpiae, 1576-1577, apud Plan-tinum; curaverunt Th. Gozaeus et I. Molanus,

longe aliis corecţior, sed nimis addicta „recensioni" carolingiae, ut vocat A. Vega codicis Parisini 1812, olim Bethuniani; Dovad, 1607, curante H. Sommalio; Dillingiae, 1620, curante H. Wagnereck decern libros et postea tredecim plurimis editionibus; în Opera *omnia... ferisiis*, 1650; cura

vit perquam diligenter A. Amaldus; în *Opera omnia... Paris*iis, 1679; curaverunt Monachi O.S.B. Congregatio-nis S. Mauri; în Opera *omnia... Parisiis*, 1689; Venetiis, 1729-1735; 1756-1769; 1797-1808; 1833-1866 et denuo Parisiis, 1836-1839; apud Migne, qui novam paravit annis 1845-1849; Matriti, 1770, curante P.P.V. monacho bene-dictino; Lipsiae, 1836, curante C.H. Bruder; în Opera om*nia... (voi. 42), P*arisiis, 1842, curante D.A.B. Caillau voi. 25, pp. 3 – 411; Oxonii, 1838; curante Pusey; Gutersloh, 1855, curante K. Raumer, ed. a 2-a 1876, ed. a 3-a 1913; Vindebonae, 1896, curante P. Knoll qui codicem Sessori-anum religioase sed nimis secutus est în editione maiori: errores detexit et emendavit în editione minori, Lipsiae, 1898 impressa; Cantabrigiae, 1908 studio Gibb et Mont-gomery, qui praecedentem secuti sunt; Romae, 1909 curante F. Ramorino qui redeudum censuit ad Maurinos; Parisii, 1925-1927 edidit P. de Labriolle qui non omnino discessit a recensione knolliana, quamvis Maurinos secutus: versione gallica explicatur. Typis Augustinianis Regalis Escurialensis Monasterii, 1930 curante P.A.C. Vega, O.S.A. qui fidem plurimam trebuit cod. Vaticano Eugippio praesertim cum consentit alicui Parisino et Sessoriano. În dubiis lectionibus dispiciendis maxime prae oculis habuit legem rhythmi; Lipsiae, 1934, curante M. Skutella, non multe dissimilem editionem criticam.

AUGUSTIN, Saint, *Confessions... text* stabilit şi

tradus de Pierre de Labriolle, ed. a 2-a revăzută, 1.1-II, Collection des Universites de France... Paris, 1933; 1937; XXXIII (-XXXV) + 412 pp. (I-II); ed. a 8-a, Paris, 1961.

AUGUSTINUS, *Confessiones,* text latin cu traducere în limba engleză de William Watts, Londra, 1946.

AUGUSTIN, Saint, *Les Confessions,* text de M. Skutella, Paris, 1962, 2 vol. 709 + 690 pp.; ed. a 2-a, Roma, 1965, numai textul latin, i

Traduceri în limba română ale *Confesiunilor*

AUGUSTINUS, Sanctus Aurelius, Sfântul Augustin, *Din Confesiile suntului Augustin,* traducţie de arhimandrit Dionisie

1 Cf. I. Capello, *op. cit.,* pp. XLII-XLII ŞI I. Rămureanu, *op. cit.,* p. 47.

BIBLIOGRAFIE

Romano, tomul I, nr. 1, Biblioteca religioasă morală, Bucureşti, 1851, 61 + 64 pp.

AUGUSTINUS, *Confessiones,* fragmente comentate de 1.1. Bujor şi Fr. Chiriac în *Scriitori bisericeşti latini, Antologie,* Bucureşti, 1959, pp. 313 – 330.

FERICITUL AUGUSTIN, Scrieri *alese, partea I, Confessiones-Mărturisiri,* traducere şi indici de Nicolae Barbu, introducere şi note de Ioan Rămureanu, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, 321 pp.

Studii asupra *Confesiunilor*

ARTS, M.R., „The syntax of the «Confessions» of Saint Augus-tine", în *Patristic Studies,* XIV, Washington, 1927.

BALMUŞ, Constantin I., *Étude sur le style de Saint Augustin dans les Confessions et la Câte de Dieu,* Paris, 1930.

BILLICH, Fr., *Studien zu den Bekenninissen des*

Heiligen Augustinus, Viena, 1929.

BOLGIANI, F., *La conversione di Santo Agostino e WIII-o libro delle Confessioni,* Torino, 1956.

CARROL, M.B., „The «clausulae» in the «Confessions» of St. Augustine", în *Patristic Studies,* LXXII, Washington, 1942.

COURCELLE, P., *Recherches sur les „Confessions" de Saint Augustin,* Paris, 1950, ed. a 2-a, 1968.

COURCELLE, P., *Nouvelles recherches (sur Saint Augustin),* Paris, 1965.

COURCELLE, P., *Les „Confessions" de Saint Augustin dans la tradition litteraire. Antecedents etposterite,* Paris, 1963.

DOUAIS, C, *Les Confessions de St. Augustin,* Paris, 1893.

FABO de Maria, *Lajuventud de S. Augustin ante la critica moderna,* Madrid, 1929.

FREYER, J., *Erlebte und sistematische Gestaltung în Augus-tins Confessiones,* Berlin, 1937.

GROS, H., *Le Confessioni, Studio introduttivo,* Roma, ed. a 2-a, 1972.

GROS, H., „La valeur documentaire de «Confessions» de S. Augustin", în *Vie Spirituelle,* Freiburg, 1926-1927 (5 articole).

GUARDINI, R., *Die Bekehrung des HI Aur. Augustinus, Der innere Vorgang în seinen Bekenninissen,* ed. a 3-a, München, 1959.

GUZZO, A, S. *Agostino. Le Confessiont* Napoli, 1941.

KAUNER, N.G., *Psălmenzitate în Augustin Confessiones,* Göttingen, 1955. KORNER, Franz, *Das Sein und der Mensch. Die existenţielle*

Seinsdeckung des Jungen Augustin. Grundlagen zur

Erhellung seiner Ontologie, Freiburg im Breisgau, München, 1959. Le BLOND, J.M., *Les conversions de St. Augustin,* Paris, 1950. LOHRER, M., *Der Glaubensbegriff des Heiligen Augustin în seinen ersten Schriften bis zu den Confessiones,* Köln, Einsideln-Zürich-Koln, 1955. O'CONNEL, R., St. *Augustin's Confessiones, The Odyssey of*

Soul, Cambridge 1969. IDEM, *Saint Augustine's Early Theory of Man, A.D., 386 – 391,* Cambridge, (Mss.), 1968. O'MEAREA, J.J., *The Young Augustine, The Growth of Saint*

Augustin's Mind up toHis Conversion, Londra, 1954; Staten

Island, 1965. OTTLEV, *Studies in the Confessions of St Augustin,* Londra, 1919. PELLEGRINO, M., *Le Confessioni di sunt Agostino, Studio introduttivo.* Roma, 1956; ed. a 2-a Roma, 1972. PELLEGRINO, M., *Problemi vitali nelle Confessioni di S. Agostino,* Tolentino, 1961. PELLEGRINO, M., *Les Confessions de Saint Augustin,* Guide de lecture, Alsaţia, 1961.

PIZZALATO, Luigi F., *Le fondazioni della stile delle „Confessioni" di sunt Agostino,* 1972. PIZZALATO, Luigi F., *Le „Confessioni" di sunt Agostino. Da biografia a „confessio",* Milano, 1968. SOLIGNAC, A., „Introduction aux Confessions", în *Bibliothèque*

Augustinienne, 13, Paris, 1962. THIMME, W., *Augustins Selbstbildnis în den Konfessionen.*

Etne religionspsychologische Studie, Gutersloh, 1929. TRAPE, A., *Introduzione alle Confessioni,* Nuova Biblioteca

Agostiniana, ed. a 3-a, Roma, 1975. VEGA, A. C, *Obras de S. Augustin,* vol. 2, *Las Confesiones,* Madrid, 1946. VERHEIJEN, M., *„Eloquentiapedisequa". Observations surle style des Confessions de St. Augustin,*

Nijmegen, 1949. WUNDERLE, G., *Einfuhrung în Aug. Konfessionen,* Ausburg, 1930.

ZEPF, Max., *Augustins Confessiones,* Tübingen, 1926.

Pentru alte titluri bibliografice referitoare la *Confesiunile* Sf. Augustin, vezi Agostino Trape, în ANGELO di BERARDI-NO, *Patrologia,* t. III, Dai Concilio di Niceea (325) al Con-cilio di Calcedonia (451), I, *Padri latini,* Torino, Marietti, 1978, 325 – 434 şi urm.

Bibliografia prezentei ediţii româneşti

Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem, Tomus I-II, *Editio et Praefatioăe* ROBERTUS WEBER, Stuttgart, 1969.

Bibliorum Sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam noua editio, curavit ALOISIUS GRAMATICA, Typis polyglottis Vatican-is, MCMLIX (1959).

Novum Testamentum, Graece et Latine, apparatu critico instructum edidit AUGUSTINUS MERK S.J., Editio nona, sumptibus Pontificii Instituti Biblici, Romae, 1964.

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită cu aprobarea Sfântului Sinod, Societatea biblică interconfesională din România, Bucureşti, 1988.

Noul Testament, cu binecuvântarea şi prefaţa Patriarhului României, Teoctist, versiune revizuită, redactată şi comentată de BARTOLOMEU VALERIU ANANIA, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993.

ABRUDAN, D., „Vechiul Testament în scrierile Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 3 – 4 (martie-aprilie), 1963, pp. 141-154.

ALEXE, Ştefan, „Fericitul Augustin în româneşte", în *Mitropo-lia Olteniei,* nr. 11-12 (nov. – dec), 1957, pp. 766 – 778.

BALCA, Nicolae, „Concepţia despre lume şi viaţă în

teologia Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 3 – 4 (martie-aprilie), 1962, pp. 183 – 201.

BOGDAPROSTE, Gheorghe, „Valoarea Vechiului Testament pentru creştini după Fericitul Augustin", în *Studii teologice,* nr. 1 – 2 (ian. – feb.), 1971, pp. 96-109.

BRIA, Ion, *Dicţionar de teologie ortodoxă, A-Z,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994.

BUZESCU, Nicolae C. şi MIHALCESCU, Irineu, *Dogmatica,* manual pentru uzul Seminariilor teologice, Editura

Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1958.

CAPELLO, J., *Introductio* la Sancti Aurelii Augustini, *Confessionum libri XIII,* Domus editorialis Marietti, Taurini (Torino), 1948, pp. VII-LIV.

COMAN, Ioan Gh., „Mama Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 7 – 8 (septembrie-octombrie), 1961, pp. 391-409.

COMAN, Ioan Gh., *Patrologie,* Bucureşti, 1956; pentru *Fericitul Augustin,* pp. 250 – 263.

COMAN, Ioan Gh., „Opera Fericitului Augustin şi critica personală teologică din Retractările sale", în *Studii teologice,* nr. 1 – 2 (ian. – feb,), 1959, pp. 3 – 21.

CORNEANU, Nicolae, „Cu privire la semnificaţia originară a cuvântului «catolic»", în *Mitropolia Ardealului,* nr. 1 – 2 (ian. – febr.), 1959, pp. 42 – 53.

ICĂ, Ioan I., „Doctrina Fericitului Augustin despre Sf. Treime, după tratatul *de Trinitate"* în *Studii teologice,* nr. 3 – 4 (martie-aprilie) 1961, pp. 166-188.

MATEI, Horia C, *Civilizaţia lumii antice,* Editura Eminescu, Bucureşti, 1983.

MATEI, Horia C, *Mic dicţionar al lumii antice.* Editura Albatros, Bucureşti, 1986.

MUNTEANU, Eugen, *Introducere* la Sfântul Augustin, *De magistro/Despre învăţător,* Institutul European, Iaşi, 1995, pp. 5 – 53.

NICOLAE, Gh. A., „Cele mai frumoase rugăciuni din *Confesiunile* Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 7 – 8 (sept. – oct.) 1964, pp. 469 – 476.

PAVEL, Constantin C, „Condiţiile colaborării raţiunii cu credinţa în opera Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 9-10 (nov. – dec.) 1955, pp. 640 – 649.

PAVEL, Constantin C, *Problema răului la Fericitul Augustin, studiu de fuosqfle morală,* tipografia ziarului *Universul,* Bucureşti, 1937.

POPESCU, Gabriel, „Psalmii în predica Fericitului Augustin", în *Studii teologice,* nr. 3 – 4 (martie-aprilie) 1963, pp. 155-172.

SORESCU, Vasile, *Figuri, evenimente şi locuri biblice, Dicţionar,* Editura Saeculum-Vestala, Bucureşti, 1995.

ŞTEF., P. Bernard, *Sfântul Augustin. Omul Opera. Doctrina,* în Colecţia Sfinţi Părinţi şi Doctori ai Bisericii, Editura Gloria, Cluj, 1994.

BIBLIOGRAFIE

WALD, Lucia, *Introducere* la Augustin, *De magistro,* traducere de Minai Rădulescu şi Constantin Noica, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, pp. 5-11.

WALD, Lucia, *Istoria literaturii latine,* vol. IV, Bucureşti, 1986, cap… Augustin", pp. 613 – 661.

CARTEA ÎNTÂI
CAPITOLUL I

Tu ne-ai făcut pe noi pentru Tine

1. *Mare eşti Tu, Doamne, şi întru totul demn de-a fi lăudat; mare este şi puterea Ta, iar înţelepciunea Ta nu are hotar1.* Şi omul vrea să te laude pe Tine2, el, care nu este decât o părticică a creaţiei Tale; el, omul, care îşi poartă în lume condiţia de muritor şi îşi duce cu el mărturia păcatului său3, dar şi dovada că *Tu, o, Dumnezeule, stai împotrivă celor mândri4;* şi totuşi el, omul acesta, care nu-i decât o părticică-a creaţiei Tale, vrea să te laude pe Tine. Tu îl îndemni să simtă desfătare în faptul că Te laudă, fiindcă Tu ne-ai zidit pe noi pentru Tine; şi neliniştită este inima noastră, până se va odihni întru Tine6. Dă-mi, o, Doamne, putere să ştiu şi să înţeleg ce este mai important: să te invoc sau să te laud; şi ce este mai important: să te cunosc, ori să te invoc?

Dar cine Te-ar putea invoca pe Tine, necunoscându-Te? Căci, necunoscând, omul poate să invoce pe cineva în locul altcuiva. Dar oare ce-ar putea fi mai potrivit: să fii invocat sau să fii cunoscut? în ce fel însă *Te vor invoca necredincioşii, pe Tine, Cel în care ei n-au crezut7?* Sau în ce fel vor crede ei fără acela care le va spune dinainte ceva despre Tine»? *Şi vor lăuda pe Domnul cei care U caută9.* Căci numai cei care îl caută îl vor găsi, şi, găsindu-L, îl vor lăuda. Dar eu am să te caut, o, Doamne, invocându-Te, şi am să te invoc, crezând întru Tine10; căci aşa ne-a fost nouă propovăduit. Te invocă, o, Doamne, credinţa mea, cea pe care Tu mi-ai dat-o, cea pe care Tu mi-ai insuflat-o prin bunăvoinţa Fiului Tău, prin râvna depusă de propovăduitorul Tău11.

Nu aş fi absolut nimic, dacă Tu nu ai exista întru mine

2. Dar în ce fel îl voi invoca eu pe Dumnezeul meu, pe Dumnezeul şi pe Domnul meu? 12 Fiindcă oricum îl voi invoca, îl voi chema în mine, întru totul pe El însuşi, însă care ar putea să fie locul din fiinţa mea în care să poată veni întru mine Dumnezeul meu; în care loc să vină întru mine Dumnezeu, *Dumnezeul care a făcut cerul şi pământul 13?* O, Doamne, Dumnezeule al meu, există oare în fiinţa mea ceva atât de mare, care să te poată cuprinde? Dar oare cerul şi pământul, pe care Tu le-ai făcut, şi în care Tu şi pe mine m-ai zidit, Te cuprind ele oare?

Dar, întrucât fără Tine nimic din tot ceea ce există n-ar putea să existe, ar fi cu putinţă oare ca ceea ce există să poată să te cuprindă? Fiindcă la fel sunt şi eu: de ce îţi cer eu să vii întru mine, eu, care n-aş putea să exist dacă Tu n-ai fi întru mine? Deoarece eu, *chiar şi la cei de jos14 de mă voi duce,* Tu eşti totuşi până şi acolo; iar *de voi cobori la iad, Tu iarăşi eşti prezent15.* Aşadar, o, Dumnezeule al meu, eu n-aş putea să fiu, n-aş putea în niciun fel să exist, dacă Tu n-ai fi întru mine. Or, aş putea eu oare să exist, dacă n-aş fi întru Tine, Cel datorită *Căruia sunt toate, prin care sunt toate şi în care sunt toate16?* Chiar aşa, o, Doamne, chiar aşa! în ce loc să te chem deci, de vreme ce eu sunt întru Tine; sau Tu, de unde anume să vii întru mine? Căci unde m-aş putea eu retrage în afara cerului şi a pământului, pentru ca Dumnezeul meu să vină întru mine de acolo, El, Care a zis: *Eu umplu şi cerul, şi pământul 17.*

CAPITOLUL III

Tu pe toate le umpli

3. Aşadar, Te cuprind oare cerul şi pământul, de vreme ce Tu le umpli pe ele cu făptura Ta? Oare Tu le

umpli şi încă mai rămâne pe afară, deoarece ele nu sunt în stare să te cuprindă? Şi încotro mai reverşi Tu

ceva, care prisoseşte din Tine, după ce şi cerul şi pământul s-au umplut de Tine? Nu simţi oare nevoia să fii conţinut de ceva, Tu, Care le conţii pe toate, fiindcă pe cele pe care le umpli, Tu le umpli conţinându-le? Căci nu vasele care sunt pline de Tine Te fac neschimbător; deoarece ele, chiar dacă s-ar sfărâma, Tu tot nu Te-ai revărsa, iar când Te vei revărsa peste noi, Tu nu vei rămâne la pământ, ci ne vei ridica şi pe noi, şi nici Tu nu Te vei împrăştia, ci ne vei aduna.

Dar Tu, Cel care le umpli pe toate, le umpli cu totalitatea Ta? Ori poate că întregul nu Te poate cuprinde în întregime şi atunci el cuprinde numai o parte din Tine? Şi toate cuprind în acelaşi timp aceeaşi parte din Tine, ori fiecare parte conţine numai câte ceva din Tine, şi anume, părţile mai mari pe cele mai mari, şi părţile mai mici pe cele mai mici? Aşadar, există vreo parte a Ta mai mare şi alta mai mică, sau Tu eşti. totul în toate părţile şi niciun lucru nu Te poate cuprinde în întregime?

CAPITOLUL IV

Ce anume eşti, o, Dumnezeule?

4. Aşadar, ce anume eşti, o, Dumnezeule al meu, Te întreb ce anume eşti, dacă nu Domnul Dumnezeu? Dar *cine ar putea să fie Domn, în afară de Domnul, sau cine ar putea să fie Dumnezeu, în afară de Dumnezeul nostru? 18* O, Tu, Preaînaltule, Preabunule, Preaputernicule, Atotputernicule, Preamilostive, Preadreptule, Preatainicule şi Preaprezentule! Tu, Cel Preafrumos şi Cel Preatare! Tu, Care eşti statornic şi de necuprins! Tu, Cel neschimbat, Care le schimbi pe toate! Tu, Care nu eşti niciodată nou şi niciodată vechi! Tu, Cel care le înnoieşti pe toate şi care pe cei trufaşi îi readuci la vechea lor stare, şi ei nici măcar nu ştiu! Tu, Cel întotdeauna activ şi întotdeauna paşnic; Tu, Cel care mereu aduni, **90**

dar care nu ai nevoie de nimic; Tu, Cel care aduci şi care umpli! Tu, Cel care ocroteşti; Tu, Cel care naşti şi hrăneşti, şi duci totul până la capăt, căutând atunci când Ţie nimic nu-ţi lipseşte!

Tu iubeşti şi nu devii pătimaş; eşti gelos şi eşti în siguranţă; Te căieşti şi totuşi nu regreţi; Te mânii, dar eşti liniştit; Tu schimbi lucrările mâinilor Tale şi totuşi, planul nu Ţi-l schimbi; Tu primeşti ceea ce găseşti şi niciodată nu arunci nimic de la Tine; Tu, Care nu eşti niciodată sărac, dar care Te bucuri de câştiguri; Care nu eşti niciodată avar, dar care ceri totuşi dobânzi; Tu, Căruia i se dă din belşug, ca să nu pretinzi datorii, şi totuşi, cine posedă ceva şi acel ceva nu este al Tău? Tu dai înapoi datoriile, fără să rămâi cuiva dator; dai înapoi datoriile, nepierzând nimic. Şi ce am mai putea spune, o, Dumnezeule al meu, Tu, viaţa mea, Tu, Dulcele meu cel Sfânt? Sau ce ar mai putea să spună cineva, când ar încerca să vorbească despre Tine? Dar vai de aceia care păstrează tăcerea cu privire la Tine, fiindcă, deşi vorbăreţi, ei tot muţi sunt.

CAPITOLUL V

Vot *muri, ca să nu mor*

5. Cine-mi va da mie posibilitatea să mă odihnesc întru Tine? Cine-mi va da mie puterea ca Tu să vii în inima mea? Şi oare, dacă vii, o vei îmbăta astfel încât eu să pot uita relele mele şi să te îmbrăţişez pe Tine, Tu, singurul meu bun? Ce anume eşti Tu pentru mine? Ai milă de mine, ca să pot vorbi! Ce anume sunt eu însumi pentru Tine, ca Tu să porunceşti să fii iubit de mine, şi, dacă nu voi face aceasta, să te mânii pe mine şi să mă ameninţi cu suferinţe cumplite? Cât de mici, sau cât de mari ar fi aceste suferinţe, dacă eu nu Te-aş iubi? Vai mie! Spune-mi prin milostivirile Tale, o, Doamne, Dumnezeule al meu, ce eşti Tu pentru mine? *Spune sufletului meu: mântuirea ta sunt* Eu/19 Spune aşa, ca să aud!

CARTEA ÎNTÂI

91

Iată, urechile inimii mele sunt înaintea Ta, o, Doamne; deschide-le şi *spune inimii mele: Eu sunt mântuirea ta.* Voi alerga după glasul acesta şi Te voi înţelege. Să nu ascunzi de mine faţa Ta; voi muri, ca să nu mor20, spre a o vedea.

6. Strâmt este lăcaşul inimii mele, dar, ca Tu să poţi veni în el, se cuvine să fie lărgit de Tine; ruinat este el, Tu refă-l! Are lucruri care ar putea răni ochii Tăi, ştiu şi mărturisesc. Dar cine va curaţi lăcaşul acesta? Sau către cine altul voi striga eu în afară de Tine: *curăţeşte-mă pe mine de tăinuirile mele, Doamne, şi cruţă pe robul Tău de cele străine.* 21 *Cred, din care cauză şi vorbesc22;* Tu ştii aceasta, o, Doamne! *N-am mărturisit eu, oare, în faţa Ta şi împotriva mea, păcatele mele, o, Dumnezeule al meu, şi Tu ai iertat necredinţa inimii mele23? Nu merg la judecată cu* TYne24, Care eşti adevărul; iar eu nu vreau să mă înşel pe mine însumi, *pentru ca nu cumva nedreptatea mea să se înşele pe sine însăşi 25.* Aşadar, *nu merg eu la judecată cu Tine,* fiindcă, *dacă Tu ai observa nedreptăţile, o, Doamne, Dumnezeule, cine va mai îndrăzni să susţină contrariul? 26*

CAPITOLUL VI

Eu, unul, nu ştiu de unde am venit aici

7. Dar lasă-mă totuşi să mă adresez Milei Tale, eu *care sunt pământ şi cenuşă27;* lasă-mă totuşi să vorbesc, deoarece, iată, Mila Ta este aceea căreia îi vorbesc, nu mă adresez unui om care râde de mine. Chiar şi Tu ai putea, probabil, să râzi de mine, dar, întorcându-Te spre mine, Tu Te vei milostivi. Căci, ce anume vreau să-ţi spun, Doamne, decât că nu ştiu de unde anume am venit aici, în această – să-i zicem – viaţă muritoare, sau moarte cu înfăţişare de viaţă? Eu, unul, nu ştiu28! Şi m-au înconjurat mângâierile

Milelor Tale, aşa cum am auzit eu de la părinţii trupului meu, din care şi în care Tu m-ai zidit la timpul cuvenit; căci eu, unul, nu-mi

aduc aminte. Deci, înconjuratu-m-au pe mine mângâierile laptelui omenesc. Şi nu maica mea ori doicile mele îşi umpleau sânii de lapte pentru mine; ci Tu, Doamne, îmi dădeai prin ele hrana prunciei mele, după hotărârea şi bogăţiile Tale, după acea rânduială a Ta, urmărită până în adâncul lucrurilor. Chiar Tu erai Acela care mă îndemna să nu vreau mai mult decât îmi dădeai; iar celor care mă hrăneau să vrea să-mi dea ceea ce Tu le dădeai lor; căci ele voiau, într-adevăr, să-mi dea afecţiunea rânduită de Tine, pe care, datorită izvorului Tău, o aveau şi ele cu prisosinţă. Deoarece pentru ele binele lor era binele meu de la ele, care bine nu de la ele era, ci prin ele ajungea doar la mine. Căci bunurile toate de la Tine sunt, o, Dumnezeule, şi de la Dumnezeul meu *îmi vine întreaga mântuire2Q.* Lucru pe care eu l-am băgat de seamă mult mai pe urmă, în timp ce Tu îmi atrăgeai atenţia chiar prin aceste bunuri, pe care Tu mi le dăruiai înăuntrul meu şi în afara mea. Deoarece atunci ştiam să mă hrănesc cu lapte şi să mă potolesc în mângâieri, dar ştiam să şi plâng din cauza supărărilor trupului meu, şi nimic mai mult.

8. După acestea am început să şi rid, mai întâi în timp ce dormeam, iar mai apoi şi când eram treaz30. Căci ce s-a spus despre mine mi s-a relatat mai târziu, iar eu am crezut fiindcă aşa vedem şi la alţi copii; pe cele referitoare la mine eu nu mi le amintesc.

Dar iată că puţin câte puţin îmi dădeam seama unde mă aflam, şi voiam acum şi eu să-mi arăt dorinţele celor prin intermediul cărora mi se împlineau, dar nu puteam, deoarece acele dorinţe se aflau înăuntrul meu, iar aceia se

aflau în afară, şi ei nu puteau prin niciun simţ să pătrundă în inima mea. De aceea dădeam din mâini şi din picioare în toate părţile şi scoteam doar sunete, semne asemănătoare dorinţelor mele, puţine, atâtea câte puteam şi eu, şi în felul în care puteam; căci aceste semne nu erau, de bună seamă, ale adevăratelor dorinţe. Iar atunci când nu mi se dădea atenţie, fie ca urmare a unei nepriceperi, fie ca să nu mi se provoace vreun rău, mă mâniam pe aceşti oameni mai mari decât

mine, care nu-mi dădeau ascultare, şi eram pornit împotriva acestor oameni liberi, care nu mă slujeau; pe toţi aceştia mă răzbunam plângând. Am înţeles mai apoi că aşa sunt pruncii, pe care am reuşit să-i observ, iar aceştia, neştiind, mi-au arătat că tot aşa am fost şi eu, mai mult decât mi-au arătat ştiind cei ce mă hrăneau.

9. Ei bine, aşa a fost cândva copilăria mea, care a murit de-acum, iar eu trăiesc. Dar Tu, Doamne, Care întotdeauna eşti viu31, şi întru Tine nimic nu moare, fiindcă Tu, Care ai fost şi înainte de începutul veacurilor, şi înainte de tot ceea ce s-ar putea numi înainte, exişti şi eşti şi acum Dumnezeu şi Domn al tuturor celor pe care le-ai creat. Şi la Tine se află cauzele tuturor lucrurilor schimbătoare şi întru Tine rămân şi originile neschimbătoare ale tuturor lucrurilor schimbătoare, şi întru Tine trăiesc eternele principii ale tuturor lucrurilor lipsite de raţiune şi trecătoare. Spune-mi mie, celui care acum mă rog Ţie, o, Dumnezeule, şi fii milostiv cu mine păcătosul; spune-mi dacă a urmat copilăria mea vreunei vârste deja încheiate32, sau dacă ea este numai atâta cât am petrecut eu în pântecul maicii mele33. Căci şi despre această perioadă mi s-a relatat câte ceva, şi chiar şi eu am văzut femei însărcinate.

Aşadar, ce am fost eu mai înainte de aceasta, Dulcele meu şi Dumnezeule al meu? Fost-am eu oare altundeva sau altcineva? Căci nu am acum, aproape, pe cineva care să-mi spună astfel de lucruri; nici tatăl meu ori mama mea n-au putut să mi le facă cunoscute, nici experienţa altora şi nici memoria mea.

Oare Tu râzi de mine când Te întreb asemenea lucruri şi-mi porunceşti ca, din ceea ce ştiu despre Tine, să te laud şi să te mărturisesc?

10. Dar eu pe Tine Te mărturisesc, *o, Doamne al cerului şi al pământuluP4,* aducându-ţi laudă pentru începuturile mele şi pentru copilăria mea, de care nu-mi aduc nimic aminte; dar Tu ai dat omului putinţa de a-şi imagina câte ceva despre sine, pornind de la alţii, şi de a crede multe în legătură cu fiinţa sa chiar şi întemeindu-se pe mărturiile unor femei simple. Căci, chiar şi

atunci existam, şi trăiam, şi încercam deja, spre sfârşitul prunciei mele, să fac semne prin care să comunic altora simţămintele mele. De unde, dacă nu de la Tine, vine o astfel de fiinţă, o, Doamne? Au poate cineva să fie făcătorul lui însuşi, ori se trage de undeva vreun izvor prin care se scurge înspre noi sânge ca să existăm şi să fiinţăm; cum altfel poate fi decât că Tu ne zideşti pe noi, Tu, Cel pentru care a fi şi a trăi este şi nu este acelaşi lucru, întrucât, pentru Tine, a fiinţa şi a trăi în cel mai înalt grad este, de fapt, unul şi acelaşi lucru? Căci Tu exişti în cel mai înalt grad şi nu Te schimbi, şi întru Tine ziua de astăzi nu se sfârşeşte deloc; şi totuşi, întru Tine se sfârşeşte, deoarece întru Tine sunt acestea toate. De fapt, nici n-ar avea cale de scurgere în timp şi spaţiu, dacă Tu nu le-ai cuprinde şi pe acestea. Şi fiindcă *anii Tăi nu vor avea sfârşi & s,* anii Tăi sunt de-a pururi ziua de azi. Şi cât de

multe zile ale noastre şi ale părinţilor noştri au trecut prin ziua Ta şi şi-au primit de la ea măsurile, şi felul în care au existat; şi câte alte zile vor mai trece, şi vor mai veni, şi vor mai exista din acest moment. *Tu însă eşti mereu acelaşi –,* şi toate cele de mâine şi din viitor, toate cele de ieri şi din trecut3?, Tu le vei face azi, şi tot azi le-ai şi făcut. Ce să fac dacă cineva nu înţelege? Dacă nu înţelege, să se bucure că nu a înţeles şi singur să zică: oare ce este aceasta? Ba chiar să se bucure şi aşa, şi să fie mai degrabă mulţumit cu faptul că, negăsindu-Te, Te află, decât că, aflându-Te, nu Te găseşte.

CAPITOLUL VII

Unde sau când am fost eu nevinovat?

11. *O, Doamne, auzi-mă3S*| Vai de păcatele oamenilor! Omul zice aceasta, iar Tu Te milostiveşti de el, fiindcă Tu l-ai creat, dar păcat în el n-ai pus39. Dar păcatul prunciei mele, oare cine mi-l aminteşte? *Fiindcă nimeni nu este fără de păcat înaintea feţei Tale, nici*

chiar un prunc, un prunc căruia i-a fost hărăzită pe pământ doar o singură zi4 o. Cine mi-l va aminti? Cumva vreun pruncuşor, în care eu văd acum ceea ce nu-mi aduc aminte despre mine? Prin urmare, cu ce păcătuiam eu atunci? Oare pentru că, plângând, doream cu ardoare sânul maicii mele? Căci dacă aş face acum aceasta, nedorind, de bună seamă, sânul maicii mele, ci acea mâncare potrivită anilor mei, aş fi luat în râs şi, pe bună dreptate, mustrat. Aşadar, atunci făceam lucruri vrednice de dojana; însă făceam aceasta pentru că nu puteam să-l înţeleg pe cel care mă dojenea şi nici obiceiul de a mă dojeni, dar nici puterea mea de judecată nu-mi îngăduia. Căci, de toate acestea ne dezbărăm pe măsură ce creştem şi treptat le ştergem din fiinţa noastră. Iar eu, unul, nu am

văzut niciodată pe cineva să se debaraseze de cele bune, cu bună ştiinţă, atunci când îşi face curat. Or, pentru vremea aceea, în cazul meu erau bune tocmai acestea: să cer plângând ceea ce mi se putea da spre vătămarea mea; să mă opun cu îndărătnicie oamenilor liberi41, care nu-mi dădeau ascultare, fie celor mai mari decât mine, fie celor din care m-am născut şi încă multor altora, care aveau mai multă minte, adică oameni care nu se supuneau semnului voinţei mele; să încerc eu să le fac vreun rău, lovindu-i cât mai mult cu putinţă, deoarece nu dădeau ascultare poruncilor mele, porunci cărora, dacă li s-ar fi dat curs, li s-ar fi dat într-un mod primejdios pentru mine? Doar slăbiciunea membrelor pruncilor este nevinovată, dar nu şi sufletul lor. Eu însumi am văzut cândva un prunc rău la suflet: încă nu vorbea, dar se uita galben la faţă, cu o privire aspră la fratele său de lapte.

Cine oare nu ştie un asemenea lucru? Mamele şi doicile afirmă că ele pot îndepărta toate acestea prin nu ştiu ce leacuri. Probabil! Dar, să nu suporţi pe un altul, care împărtăşeşte aceeaşi soartă cu tine şi care are nevoie de ajutor în cel mai înalt grad – nu este oare şi aceasta o răutate42, atunci când izvorul de lapte curge din belşug, ba chiar abundă? Dar toate acestea sunt suportate cu blândeţe, nu în sensul că ele n-ar exista, sau

pentru că ar fi lipsite de importanţă, ci pentru că, se ştie, vor dispărea cu timpul, datorită înaintării în vârstă. Vreau să spun că e vorba de ceva pe care îl admiţi la un copil, dar nu-l poţi suporta totuşi cu sufletul împăcat, când îl descoperi la un om mare.

12. Dar Tu, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Care ai dat pruncului viaţă şi trupul acesta, aşa cum îl vedem, Tu l-ai dăruit cu simţuri, l-ai înzestrat cu membre, l-ai

împodobit cu chip, iar pentru totalitatea şi integritatea lui i-ai dat încă şi toate celelalte atribute ale unei fiinţe vii, Tu îmi porunceşti să te laud în acestea, *să te mărturisesc şi să cânt numele Tău, Tu, Cel Preaînalt43*\ Da, fiindcă Tu eşti Dumnezeul Cel Atotputernic şi Bun, chiar dacă nu le-ai fi făcut decât pe acestea, pe care nimeni altul nu le poate face în afară de Tine, Tu, Unule, de la care este orice măsură, Tu, izvor nestins de frumuseţe, care le înfrumuseţezi pe toate şi le orânduieşti pe toate cu legea Ta44.

Aşadar, această vârstă a mea, o, Doamne, de care nu-mi aduc aminte deloc să o fi trăit, dar că am trăit-o m-am încredinţat de la alţii, şi am dedus de la alţi copii că mi-am petrecut-o, oricât de credibilă ar fi această presupunere, eu mă sfiesc totuşi s-o pun la număr în şirul vieţii mele, o viaţă de care mă bucur şi eu în veacul acesta. Căci atât cât ţine de mine, de întunericul uitării mele, perioada aceasta mi se pare mie aceeaşi cu cea petrecută în pântecele mamei mele. Iar dacă *întru nedreptate m-am născut şi întru păcate m-a hrănit în pântecele ei maica mea45,* atunci spune-mi, unde, Doamne Dumnezeule al meu, unde, o, Doamne, eu, robul Tău, unde sau când am fost eu nevinovat4? Dar a venit clipa să las la o parte vremea aceea. Căci ce mai am eu comun cu un timp ale cărui urme le caut în zadar?

CAPITOLUL VIII

Pruncul care vorbeşte

13. Oare nu din pruncie înaintând eu încoace, am ajuns la copilărie47, sau, mai degrabă, copilăria însăşi a

venit la mine şi a urmat prunciei? Dar nici aceea nu s-a îndepărtat cu totul de la mine, fiindcă, mă întreb, unde s-ar fi putut duce? Şi totuşi, când am privit mai atent, iată că aceasta nu mai era. Căci nu mai eram un prunc48 care să nu vorbească, ci devenisem deja un copil care vorbea49. Şi-mi aduc aminte de momentul acesta, dar de la cine am învăţat eu să vorbesc mi-am dat seama ceva mai târziu. Căci pe mine oamenii mai în vârstă nu mă învăţau să vorbesc, oferindu-mi cuvintele într-o anumită ordine a învăţării, aşa cum m-au învăţat cu puţin mai apoi literele. Ci eu însumi am învăţat să vorbesc, cu mintea pe care mi-ai dat-o Tu, o, Dumnezeule al meu: cu gemete şi cu felurite sunete şi cu diferite mişcări ale membrelor mele, cu care voiam să fac cunoscute simţirile inimii mele; şi cum, spre a da ascultare voinţei mele, nu eram în stare să arăt toate câte voiam şi nici tuturor acelora cărora voiam, înregistram în memorie când ei înşişi scoteau un sunet numind un lucru şi când îşi mişcau trupul spre ceva corespunzător acelui sunet; apoi vedeam şi păstram în gând că fusese numit de ei lucrul acela, pe care îl pronunţau, când doreau să-l arate.

Însă din mişcarea trupului lor se vedea clar ce lucru anume voiau ei, întocmai ca din cuvintele naturale ale tuturor neamurilor, care se fac înţelese cu expresia feţei, ori cu mişcarea ochilor şi cu gesticulaţia celorlalte membre, şi cu sunetul vocii, având menirea să arate simţirea sufletului lor, ori de câte ori este vorba de a cere, a avea ceva în stăpânire, a respinge ori a evita anumite lucruri. Şi astfel vorbele fixate la locul lor în felurite enunţuri şi auzite iarăşi şi iarăşi, din ele deduceam şi eu puţin câte puţin semnele căror lucruri anume erau; şi după ce gura mea s-a deprins cu aceste semne, am ajuns să-mi exprim şi eu prin ele dorinţele mele. În felul acesta am comunicat eu celor în mijlocul cărora mă aflam semnele

dorinţelor mele, cele care trebuiau cunoscute şi, depinzând mai întâi de autoritatea părinţilor şi de încuviinţarea celor mai în vârstă decât mine, am pătruns tot mai adânc în viitoarea vieţii umane-o.

CAPITOLUL IX

Eram bătut

14. *O, Dumnezeule, Dumnezeule al meu5 i,* ce deziluzii şi ce amăgiri am încercat atunci când, copil fiind, mi se propunea să mă supun celor care mă sfătuiau să trăiesc cum trebuie, pentru a mă putea distinge şi eu în veacul acesta şi a mă remarca în artele vorbirii52, ca să dobândesc consideraţia oamenilor şi să ajung sclavul falselor bogăţii. Apoi am fost dat la şcoală, ca să învăţ să citesc, ceea ce eu, sărmanul de mine, nu-mi dădeam seama de ce folos ar fi putut să-mi fie; şi totuşi, dacă mă dovedeam leneş în învăţare, eram bătut53. Căci obiceiul acesta era lăudat de cei mai în vârstă. Şi mulţi sunt cei care, ducând o astfel de viaţă înainte de noi, inventaseră şi pentru noi căi pline de dureri, prin care eram siliţi să trecem, multiplicând în felul acesta chinul şi durerea fiilor lui Adam. Dar am întâlnit, o, Doamne, şi oameni care se rugau la Tine, şi de la ei am învăţat să te simţim, aşa cum eram noi în stare să te simţim, anume că Tu eşti ceva măreţ, ceva care chiar şi fără să ni se arate simţurilor noastre poate să ne audă şi să ne vină în ajutor. Căci, de copil am început să mă rog Ţie, *o, Tu, sprijinul meu şi scăparea mea54,* şi în invocarea Ta reuşeam să rup nodurile limbii mele şi, deşi micuţ, dar nu cu o dragoste mică55, mă rugam Ţie să nu mai fiu bătut la şcoală. Iar atunci când nu mă ascultai – fapt care nu era spre neînţelepţirea mea* –, de păţaniile mele râdeau toţi ceilalţi mai în vârstă decât mine, ba chiar şi părinţii mei, care nu

doreau să mi se întâmple nimic rău; or, pe atunci, răul meu cel mare şi cel greu tocmai acesta era.

15. Există oare, o, Doamne, vreun suflet atât de mare care, apropiindu-se de Tine cu o foarte mare iubire, există oare, zic, cineva – fiindcă prostia omenească face şi lucruri de genul acesta – există, deci, cineva care, ataşându-se de Tine cu o atât de mare evlavie, să fie totuşi stăpânit de o simţire aşa de puternică, încât să accepte ca torturile căluţilor57 şi cele ale ghearelor de

fier, ori alte schingiuiri de genul acestora – pentru evitarea cărora Ţie Ţi se aduc rugăciuni cu frică şi cutremur pe toată suprafaţa pământului – să fie considerate de o atât de mică importanţă, încât să se râdă de cei care tremură de spaimă din cauza lor, aşa cum râdeau părinţii noştri de chinurile la care eram supuşi noi, copiii, de către profesori? Pentru că noi nu mai puţin ne temeam de acestea58 şi nu mai puţin îţi înălţăm Ţie rugăciuni să ne scapi de ele; cu toate că deveneam iarăşi vrednici de bătaie, nescriind ori necitind, ori gândindu-ne la studiu încă şi mai puţin decât se cerea de la noi. Căci, pe vremea aceea, nu ne lipsea, o, Doamne, memoria sau talentul, însuşiri pe care Tu ai voit ca la vârs-ta aceea să le avem din belşug, dar ne făcea o nespusă plăcere să ne jucăm, şi eram pedepsiţi tocmai de cei care se dedau şi ei, exact ca şi noi, la astfel de jocuri, însă – deh! – jocurile celor mai în vârstă sunt numite activităţi, iar cele ale copiilor, cu toate că sunt întru totul similare, sunt sancţionate de cei mari şi nimeni nu dovedeşte îngăduinţă faţă de copii sau faţă de jocurile lor, ori şi faţă de copii, şi faţă de jocurile lor. Afară numai dacă vreun bun şi corect judecător al lucrurilor n-ar aproba că eu, copil fiind, am primit lovituri deoarece mă jucam cu mingea, şi din cauza

acestui joc eram împiedicat să învăţ mai puţin repede literele, cu ajutorul cărora, devenind mai mare, m-aş fi putut juca într-un mod nedemn. Dar oare nu acelaşi lucru făcea însuşi acela de care eu eram pedepsit cu bătaia, el, care, dacă ar fi fost învins într-o mică dispută logică de către vreun coleg ceva mai isteţ decât el, s-ar fi arătat mai torturat de invidie decât mine atunci când eram întrecut la jocul cu mingea de către un coechipier al meu?

CAPITOLUL X

Dragostea dejoacă

16. Şi totuşi păcătuiam, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Orânduitor şi Creator al tuturor lucrurilor firii, 100

CONFESIUNI

dar orânduitor şi al păcatelor59; păcătuiam, o, Doamne, Dumnezeule al meu, acţionând tot mereu împotriva îndemnurilor părinţilor şi profesorilor acelora. Fiindcă eu mă puteam folosi mai apoi într-un mod judicios de textele literare pe care ei voiau atât de mult să le învăţ, indiferent de dispoziţia sufletească în care aş fi fost. Pentru că, nealegându-le pe cele mai plăcute mie, eu nu mă dovedeam nicidecum un copil nesupus, ci doar unul cu dragoste dejoacă, plăcându-mi şi mie, în cadrul întrecerilor, victoriile strălucitoare, şi ca urechile mele să fie gâdilate cu false poveşti, pentru ca auzul meu să aibă poftă mai apoi de alte poveşti şi mai palpitante, bag seamă, cu o curiozitate ce străluceşte din ce în ce mai mult în priviri la jocurile şi spectacolele celor mari-o; la care totuşi cei care le organizează ajung să se distingă, fiind încărcaţi de un prestigiu atât de mare, încât lucrul acesta îl doresc aproape toţi şi copiilor lor, în ciuda faptului că tot ei acceptă cu plăcere ca aceştia să fie bătuţi, dacă sunt împiedicaţi de la studiu de către astfel de spectacole; studiu prin care ei, părinţii, vor ca odraslele lor să ajungă

într-o zi să organizeze şi ele asemenea jocuri. Vezi-le pe toate acestea, o, Doamne, milostiveşte-te şi eliberează-ne de ele pe noi, cei care Te invocăm; eliberează-i chiar şi pe aceia care încă nu Te invocă, pentru a ajunge să te invoce şi ei, iar Tu să-i eliberezi şi pe ei.

CAPITOLUL XI

Şi-mi făceam deja semnul crucii Lui

17. Căci, deşi copil până atunci, auzisem totuşi şi eu de viaţa veşnică promisă nouă prin smerenia Fiului Tău, a Domnului şi Dumnezeului nostru, Cel care avea să se pogoare din cer până la trufia noastră. Şi-mi făceam deja semnul crucii Lui şi mă condimentam cu sarea lui61, chiar din pântecele maicii mele, care mult a mai sperat întru Tine. Ai văzut, o, Doamne, că, pe când eram încă un copil, am fost cuprins pe neaşteptate într-o

zi de o fierbinţeală venind de la stomac şi că eram gata să mor; ai văzut, de bună seamă, o, Dumnezeule al meu, fiindcă Tu erai păzitorul meu, cu ce ardoare a sufletului şi cu ce credinţă am cerut eu atunci botezul Hristosului Tău, al Domnului şi Dumnezeului meu, ardoare şi credinţă venite de la pietatea mamei mele şi a mamei noastre a tuturor, care este Biserica Ta. Şi cum era adânc tulburată maica trupului meu, deoarece ea năştea în inima ei curată şi întru credinţa Ta ceva cu mult mai de preţ: mântuirea mea; ai văzut deci cu cât zor62 se îngrijea ea să fiu iniţiat şi spălat de păcate de Tine, o, Doamne Iisuse, mărturisindu-mă spre iertarea păcatelor, în cazul în care nu m-aş fi însănătoşit imediat. De aceea a fost amânată purificarea mea63, de parcă ar fi fost nevoie să mă murdăresc încă şi mai mult, dacă aveam să mai trăiesc; fiindcă, desigur, după acea purificare, răspunderea mea ar fi fost cu mult mai mare şi mai primejdioasă din cauza

slinului păcatelor mele.

Şi iată că trecusem şi eu la credinţa creştină, alături de mama mea şi de toată casa, cu excepţia tatălui meu, care nu a reuşit să înăbuşe în mine datoria iubirii de mamă şi să mă facă să ajung să nu cred nici eu în Hristos, aşa cum nici el încă nu crezuse. Fiindcă ea, mama mea, dorea cu ardoare ca Tu să-mi fii mie tată, cu mult mai mult decât el, Tu, Dumnezeule al meu; şi în privinţa aceasta Tu îi veneai ei în ajutor, ca să-şi biruie soţul, pe care, biruindu-l, îl slujea încă şi mai bine decât înainte, fiindcă în acest fel îţi slujea Ţie, Cel care porunceai lucrul acesta.

18. Rogu-Te, o, Dumnezeule al meu, aş dori şi eu să ştiu, dacă Tu într-adevăr îmi îngădui să ştiu, cu ce scop am fost eu amânat atunci ca să nu fiu botezat? Oare spre binele meu au fost, ca să zic aşa, lăsate atunci slobode frâiele păcatelor mele, sau n-au fost lăsate? Prin urmare, cum de sosesc de peste tot la urechile noastre, ba de la unii, ba de la alţii, vorbe ca acestea: „lasă-l să facă ce vrea, căci nu este încă botezat”; iar când e vorba de sănătatea trupului nostru, nu zicem totuşi: „lasă-l să se rănească şi mai mult, căci încă nu s-a vindecat”.

Cu cât mai temeinic şi cu cât mai repede aş fi fost eu însănătoşit – şi lucrul acesta s-ar fi petrecut cu mine prin grija mea şi prin grija alor mei – pentru ca o dată săvârşită salvarea sufletului meu, ocrotirea pe care Tu mi-o dăduseşi să fie absolut sigură64! într-adevăr, ar fi fost mai bine! Dar cât de multe şi de mari valuri ale ispitelor păreau că mă ameninţă după copilărie, iată că numai mama mea le întrezărea deja; şi ea voia ca prin ele să pună la încercare lutul din care mai apoi aveam să mă formez, un lut pe care ea dorea să-l transforme treptat în însăşi efigia mea65.

CAPITOLUL XII

Nu *iubeam literatura*

19. Totuşi, în timpul copilăriei mele, faţă de care se manifesta o teamă mai mică decât faţă de tinereţea mea66, nu-mi plăcea învăţătura şi uram faptul că eram împins cu forţa spre acest domeniu67; şi totuşi, faptul de a fi fost constrâns să învăţ a fost spre binele meu, şi tocmai eu eram cel care nu-mi doream binele; căci, dacă n-aş fi fost constrâns, n-aş fi învăţat. Fiindcă nimeni nu înfăptuieşte binele contrar voinţei sale, chiar dacă este într-adevăr bine ceea ce face. Nici cei care mă sileau nu-mi făceau un bine, dar pentru mine binele venea de la Tine, o, Dumnezeule al meu! Căci ei nu-şi dădeau seama spre ce anume mă îndreptam eu, şi încotro aveam să duc ceea ce ei mă constrângeau să învăţ; ei nu vedeau în asta decât saturarea unor pofte nesăţioase cu o sărăcie opulentă şi cu o glorie infamă68. Tu însă, *Care ai numărat până şi firele de păr ale capului nostru69,* Te foloseai de greşeala tuturor celor care insistau ca eu să învăţ spre folosul meu. Dar Te foloseai şi de mine, care nu voiam să învăţ, spre pedepsirea mea, pentru care meritam cu prisosinţă să fiu lovit, eu, un copil atât de mic, dar un păcătos atât de mare. În felul acesta, Tu îmi făceai bine prin cei care nu-mi făceau bine şi mă răsplăteai cum se cuvenea pe mine însumi7 o, CARTEA ÎNTÂI

tocmai atunci când păcătuiam. Căci ai poruncit, şi aşa s-a şi întâmplat, ca orice suflet dezordonat să-şi fie lui însuşi pedeapsă.

CAPITOLUL XIII

O jeleam pe Didona moartă

20. Dar pentru care motiv, pentru ce anume uram eu gramatica şi literatura greacă, cu care fusesem îndopat de mic copil, nu-mi este suficient de clar nici acum. Dar îmi plăceau mult gramatica şi literatura latină, însă nu aşa

cum le predau primii profesori, ci aşa cum le predau cei care sunt numiţi grămătici. Deoarece nici pe cele latine, în perioada în care se învăţau citirea, scrierea şi numărătoarea, nu le socoteam mai puţin împovărătoare şi mai puţin aducătoare de pedeapsă decât pe cele greceşti. Totuşi, de unde altundeva venea şi aceasta, dacă nu din păcatul şi din vanitatea vieţii? *Fiindcă trup eram şi suflet care se duce şi nu se mai întoarce71.* Oricum însă, acele prime studii erau mai bune, fiindcă erau mai sigure, şi mulţumită lor se întâmpla ceva bun în sufletul meu, iar ele s-au finalizat în ceva, şi graţie lor am acum acea posibilitate de a citi, dacă găsesc ceva scris, ba chiar de a scrie eu însumi, dacă doresc, ceva; pe când acelea prin care eram constrâns să ţin minte rătăcirile nu ştiu cărui *Aeneas7,* uitând de propriile mele rătăciri şi s-o plâng pe *Didona* moartă73, fiindcă, vezi Doamne, se sinucisese din dragoste, când între timp eu, nenorocitul de mine, mă priveam cum mor din cauza acestora – o, Dumnezeule, Care eşti viaţa mea, mă priveam şi mă căinam cu ochii uscaţi.

21. Căci ce este mai vrednic de milă decât un sărman care, în loc să se plângă pe sine însuşi, deplângea moartea Didonei, care se întâmpla din iubire pentru Aeneas, aceasta neplângându-şi propria moarte, care s-ar fi putut întâmpla din neiubire74 pentru Tine, o, Dumnezeule, Tu, lumina inimii mele, pâinea gurii dinlăuntrul sufletului meu şi tăria care întăreşte mintea mea şi adâncul

cugetului meu? Nu Te iubeam şi mă dădeam depravării, departe de Tine75, şi-i depravându-mă, îmi răsunau în urechi din toate părţile îndemnurile: „bravo! bravo!”. *Căci prietenia lumii acesteia este stricăciunea care ne îndepărtează de Tine76.* Or, „bravo! bravo!” nu i se

spune cuiva decât ca el să se ruşineze, deoarece nu este aşa! Dar eu nu deplângeam aceste lucruri, ci o deplângeam pe Didona, *care se stinsese recurgind la sabie ca la ultima soluţie77,* eu însumi recurgând la comportamentul ultimelor Tale creaturi, după ce Te părăsisem, mergând spre pământ, ca un pământ ce eram; şi dacă mi s-ar fi interzis să citesc lucrurile acelea aş fi suferit, tocmai fiindcă nu puteam să citesc ceva care să mă facă să sufăr78. Ei bine, asemenea prostii sunt considerate a fi o literatură mai bună şi mai rodnică decât literele prin intermediul cărora am învăţat eu să scriu şi să citesc!

22. Însă acum aş vrea ca în sufletul meu să strige Dumnezeul meu, iar adevărul Tău să-mi spună: nu este aşa, nu este aşa! Ci cu mult mai bună este prima învăţătură79. Căci iată, acum sunt gata să uit mai degrabă rătăcirile lui Aeneas şi toate celelalte de genul acestora, decât să scriu şi să citesc. Căci, într-adevăr, chiar dacă la pragurile şcolilor de gramatici atârnă perdele80, ele nu ne asigură atât de mult de prestigiul celor secrete, ci semnifică mai degrabă paravanul erorii.

Să nu strige acum împotriva mea aceia de care de fapt nici nu mă tem, în timp ce îţi mărturisesc Ţie ce anume doreşte sufletul meu, o, Dumnezeule al meu, şi mă liniştesc prin mărturisirea greşitelor mele cărări, ca să pot iubi cărările Tale cele drepte. Să nu strige acum împotriva mea toţi vânzătorii şi cumpărătorii de literatură, în cazul în care am să-i întreb dacă este sau nu adevărat ceea ce afirmă poetul referitor la Aeneas, cum că eroul ar fi poposit odinioară la Cartagina; întrebare la care cei mai neinformaţi vor răspunde că nu ştiu, iar cei mai informaţi vor susţine chiar că nici măcar nu este adevărat.

Dar dacă aş întreba acum cu ce litere se scrie numele lui Aeneas, toţi cei care le-au învăţat pe acestea îmi vor da un răspuns adevărat, conform cu hotărârea

şi înţelegerea prin care oamenii au confirmat între ei aceste semne. Şi, de asemenea, dacă aş întreba care anume dintre următoarele două situaţii ar aduce vieţii cuiva o mai mare pagubă – să uite să scrie şi să citească sau să uite acele plăsmuiri poetice – cine nu şi-ar da seama ce răspuns ar trebui să dea, afară numai de cazul că şi-ar fi pierdut cumpătul cu totul? Păcătuiam, aşadar, pe când eram copil, ori de câte ori puneam fără discernământ acele lucruri deşarte înaintea acestora care sunt mai de folos, sau le uram mai degrabă pe acestea decât le preţuiam pe celelalte. Dar unu şi cu unu fac doi, doi şi cu doi fac patru – era pentru mine un cântec urât, însă celălalt, cel despre calul de lemn plin cu oameni înarmaţi, incendiul Troiei şi chiar umbra Creusei constituiau cel mai dulce spectacol al deşertăciunii81.

CAPITOLUL XIV

Homer era amar pentru mine, copil

23. Aşadar, de ce uram eu până şi literatura greacă, aceea care cânta asemenea lucruri? Căci şi Homer este tare meşter în a scorni tot felul de poveşti, şi deşart, deşart, dar cu nespusă dulceaţă; însă, pentru mine, pe când eram copil, el era amar. Eu cred că la fel ar fi şi Vergilius al nostru pentru copiii greci, dacă ei ar fi constrânşi să-l studieze, aşa cum eram eu constrâns să-l studiez pe Homer; bineînţeles, cu dificultate. Într-un cuvânt, greutatea de-a învăţa o limbă străină stropea cu fiere parcă toate plăcerile fabuloaselor naraţiuni greceşti. Căci ignoram total acele cuvinte greceşti, şi asupra mea se făceau nişte presiuni vehemente, pline de ameninţări sălbatice şi de pedepse, cum că trebuie să le cunosc82. Dar oare odinioară pe când eram prunc, nu în aceeaşi măsură ignoram eu şi cuvintele latineşti? Şi totuşi, numai

observându-le le-am învăţat, fără vreo teamă şi fără vreun chin strecurat printre mângâierile doicilor şi printre glumele celor care-mi surâdeau şi se jucau veseli cu mine83.

Într-adevăr, pe acelea le-am învăţat fără grămada de pedepse ale celor care făceau presiuni asupra mea84, fiindcă inima mea era aceea care mă constrângea să exprim cugetele ei, simţiri pe care nu le-aş fi putut exprima dacă n-aş fi învăţat anumite cuvinte; dar eu le-am deprins nu de la cei care mă învăţau, ci de la cei care-mi vorbeau, cei în urechile cărora şi eu transmiteam ceea ce gândeam. De aici reiese cu multă claritate că pentru procesul de însuşire a acestora are o mai mare putere curiozitatea firească decât necesitatea aducătoare de spaime. Pentru că această necesitate restrânge prin legile Tale, o, Dumnezeule, avântul celeilalte8; prin legile Tale, datorită cărora procesul de învăţare se plasează între nu-ielele dascălilor şi ispitirile martirilor; prin legile Tale, care au puterea să dozeze amărăciunile sănătoase, re-chemându-ne la Tine de la acea plăcere fatală86, aceea prin care ne-am îndepărtat de Tine.

CAPITOLUL XV

Ceea ce am învăţat, pe când eram copil, că este folositor, Ţie să-ţi slujească

24. *Ascultă, Doamne, ruga mea87,* ca nu cumva sufletul meu să se lipsească de învăţătura Ta, şi nici eu să nu mă lipsesc, mărturisindu-ţi Milele Tale, de cele prin care m-ai îndepărtat de la toate cărările mele cele atât de rele; ci Milele Tale să-mi fie mai dulci decât toate ispitele spre care eram atras; şi să te iubesc cu cea mai mare putere, să-ţi sărut dreapta cu toate simţămintele inimii

mele, *şi să mă abaţi pe mine de la orice ispită până în*

CARTEA ÎNTÂI

107

Căci iată, o, Doamne, Tu, Care eşti regele meu, Ţie să-ţi slujească tot ceea ce am învăţat eu folositor pe când eram copil89, Ţie să-ţi slujească tot ceea ce spun eu acum, tot ceea ce scriu şi citesc şi enumăr. Fiindcă atunci, pe când învăţam tot felul de deşertăciuni, Tu îmi dădeai învăţătură, şi întru aceste deşertăciuni Tu mi-ai iertat păcatele desfătărilor. Pentru că, prin intermediul lor, am învăţat în ele mulţi termeni folositori, care ar putea să fie învăţaţi şi în împrejurări nedeşarte, şi aceasta este calea cea sigură pe care ar trebui să umble copiii.

CAPITOLUL XVI

Dacă Terenttus n-ar aduce pe scenă un tânăr netrebnic

25. Dar vai ţie, fluviu al apucăturilor omeneşti! Cine ar putea să-ţi ţină piept? Cât timp n-ai să mai seci? Până când90 vei mai rostogoli tu pe fiii Evei în marea cea mare şi cea înspăimântătoare, pe care abia o trec numai cei care se agaţă de lemn9 i? Oare nu de la tine92 am aflat eu despre Jupiter tunătorul şi desfrânatul? Şi de bună seamă că el, Jupiter, n-ar fi fost în stare să facă simultan aceste două lucruri – tunetul şi desfrâul – dar s-a spus aşa despre el, ca să existe o bază temeinică în imitarea adevăratului desfrâu, făcând pe intermediarul printr-un tunet fals. Însă care dintre învăţătorii aceia îmbrăcaţi în manta cu glugă93 aude cu urechea lui cuminte pe un om strigând şi zicând din mijlocul aceleiaşi arene: *Homer este cel care plăsmuia aceste poveşti şi atribuia zeilor pe cele omeneşti, dar eu aş prefera ca el să le aducă la noi pe cele divine94*. Însă, şi mai potrivit cu adevărul, se susţine că el, Homer, era cel care le plăsmuia într-adevăr pe acestea, dar cu scopul de a

atribui fapte divine unor oameni vicioşi 95, pentru ca nu cumva ticăloşiile să fie considerate ca atare, şi pentru ca cel care le-ar fi săvârşit să nu lase impresia că ar fi imitat nişte oameni decăzuţi, ci de-a dreptul pe zeii din cer.

26. Şi totuşi, o, fluviu al infernului, în tine sunt aruncaţi fiii oamenilor care plătesc de se zvântă ca să înveţe aceste bazaconii, şi ce mare lucru se petrece, când aşa ceva se întâmplă în mod public, în for, sub privirile celor care fac legea şi care acordă salarii peste plata deja acordată96. Şi tu, profesorul, ce faci? Loveşti băncile

tale de piatră şi le faci să răsune zicând: „De aici se deprinde mânuirea cuvintelor, de aici se dobândeşte elocinţa atât de necesară artei de a convinge şi de a-ţi desfăşura ideile”. Cu alte cuvinte, noi n-am fi ajuns niciodată să cunoaştem vorbe ca acestea: *ploaia de aur, sulemeneala prefăcută* şi *templele cerului,* precum şi multe altele care au fost întrebuinţate în acel pasaj97, dacă Terentiusss n-ar fi adus în scenă pe un tânăr neisprăvit, care-şi lua ca model al desfrâului pe Jupiter, în *timp ce privea un anume tablou pictat pe perete, în care era zugrăvită următoarea scenă: Jupiter i-ar fi trimis, nu ştiu cum, Danaei în sân o ploaie de aur şi aşa ar fi păcălit-o.* Ia seama deci în ce fel se produce sminteala: e ca şi cum îndemnul ar fi venit din partea unui îndrumător ceresc! *„Dar ce zeu?* zice el.

— Nu *cumva este chiar acela care face cu tunetul lui să se cutremure templele cele mai înalte ale cerului? Iar eu, un biet om, să nu fac şi eu acelaşi lucru? Ba da! Am făcut şi eu asta, şi chiar cu plăcere”.*

Fără îndoială că nu prin intermediul acestei necuviinţe pot fi însuşite mai lesne asemenea expresii, ci dimpotrivă: prin aceste expresii necuviinţa amintită capătă

şi mai multă obrăznicie. Nu! Eu nu acuz cuvintele, care sunt întocmai ca nişte vase alese şi preţioase; eu acuz vinul ticăloşiei, pe care nişte profesori beţi ni-l ofereau să-l bem; iar dacă nu-l beam, eram bătuţi şi riscam să nu ni se mai permită să apelăm la un judecător treaz. Şi totuşi, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Cel în faţa căruia evocarea mea se află acum în siguranţă, eu le-am învăţat pe acestea toate cu plăcere; ba, mai mult, nefericitul de mine, mă desfătam cu ele, şi tocmai prin aceasta eram numit un copil de mare viitor.

CAPITOLUL XVII

Ca să reproduc cuvintele Junonei celei mvniate şi îndurerate

27. Îngăduie-mi acum, o, Dumnezeule al meu, să spun câte ceva şi despre talentul meu, adică despre da

rul Tău, spre a se vedea în ce fel de aiureli mi-l prăpădeam. Căci mi se propunea, pentru sufletul meu, o îndeletnicire destul de tulburătoare, fie cu recompensa laudei, fie cu teama de dispreţ ori de lovituri, şi anume să spun pe de rost cuvintele Junonei mâniate şi îndurerate fiindcă n-ar fi putut, chipurile, să-l „îndepărteze de Italia pe regele Teucrilor” 100, cuvinte pe care auzisem că Junona nu le pronunţase niciodată. Dar, ca nişte rătăcitori ce eram, noi eram constrânşi să călcăm pe urmele poeticelor plăsmuiri şi să spunem cu cuvintele noastre, în proză, ceea ce poetul spusese în versuri101. Şi le spunea într-un mod mai vrednic de laudă cel care, într-o bună potrivire cu demnitatea personajului închipuit, scotea în relief cu mai multă verosimilitate sentimentele de mânie şi de durere, îmbrăcând simţirile în cuvinte adevărate.

Or, ce-mi foloseau mie toate acestea, o, Dumnezeule al meu, Tu, viaţa mea cea adevărată; ce folos îmi aducea

mie faptul că, în timp ce declamam, eram aclamat de lume înaintea multor altora de aceeaşi vârstă cu mine, care îşi prezentau şi ei lecturile odată cu mine? Nu erau oare toate acelea doar fum şi vânt? Oare nu mai exista nimic altceva în care talentul meu şi limba mea s-ar fi putut exersa? Laudele Tale, Doamne, laudele Tale din Scrierile Tale Sfinte ar fi putut să-mi ţină sus lăstarul inimii102 r astfel încât el să nu mai fie târât prin deşertăciunile glumelor, o ruşinoasă pradă pentru cei înaripaţi103: căci în multe feluri se pot aduce jertfe îngerilor care au încălcat porunca.

CAPITOLUL XVIII

Legile literelor şi legile eternei Tale mântuiri

28. Dar ce e de mirare e faptul că, în felul acesta, eram sedus şi că mă îndepărtam de Tine, o, Dumnezeule, când mi se propunea să-i imit pe oamenii aceia care, în timp ce înfăţişau anumite fapte ale lor, nu neapă

rat rele, erau aspru criticaţi în cazul în care, în prezentările lor, s-ar fi amestecat şi câte un barbarism sau solecism104, iar în cazul în care îşi povesteau ticăloşiile în termeni adecvaţi, cu înfloriturişi cu detalii, în cuvinte ce se succedau corect unele după altele, se făleau copleşiţi de laude105? Pe toate acestea, o, Doamne, le vezi şi toci, *ca un îndelung răbdător şi mult milostiv şi adevărat ce* eşti106. *Dar oare vei tăcea mereu? 107* Şi acum scoţi din acest îngrozitor adânc sufletul meu care Te caută şi care este atât de însetat de desfătările Tale şi a cărui inimă îţi zice: *Am căutat faţa Ta, o, Doamne, şi o voi căuta mereu108.* Căci departe de faţa Ta este cel aflat în întuneric. Fiindcă nu cu picioarele sau prin distanţele locurilor se pleacă de la Tine, sau se revine la Tine ori la adevăr; şi nici acel Fiu al Tău mai mic n-a căutat cai sau

care ori corăbii, şi nu a zburat cu aripi nevăzute, şi nu a făcut vreun drum, punându-şi în mişcare articulaţiile, pentru ca, trăind într-o regiune îndepărtată, să împrăştie cu dărnicie tot ceea ce Tu îi dăruiseşi atunci când a plecat de la Tine, o, dulcele meu Părinte; fiindcă Tu îi dăruiseşi ceva şi mai dulce atunci când prin suferinţă s-a întors la Tine10: adică nu într-o stare sufletească plină de pofte, deoarece lucrul acesta este ceva întunecat şi stă departe de faţa Ta.

29. Priveşte, o, Doamne, Dumnezeule, şi, aşa cum judeci Tu, priveşte-i cu răbdare în ce fel, cu ce meticulozitate, respectă ei, fiii oamenilor, regulile literelor şi silabelor primite de la vorbitorii de dinaintea lor; şi cum uită ei de legile eterne ale nepieritoarei mântuiri primite de la Tine110; astfel încât dacă cel care ar cunoaşte şi ar învăţa pe altul vechile principii ale sunetelor ar pronunţa, în mod contrar ştiinţei gramaticii, cuvântul *homo* fără aspiraţia primei silabe111, ar displăcea oamenilor mai mult decât dacă, în mod contrar învăţăturilor Tale, ar urî un om, măcar că şi el este om. Or, aceasta este ca şi când el ar socoti că o fiinţă umană duşmănoasă este mai primejdioasă decât ura însăşi, ură de care el este împins împotriva acestuia; ori ca atunci când cineva care, persecutând pe un altul, îl distruge, ar crede că este

mai grav decât faptul că, duşmănindu-l, îşi distruge de fapt propria inimă. Şi de bună seamă că ştiinţa literelor nu este nici pe departe mai lăuntrică decât este conştiinţa întipărită în firea umană, conform căreia nu se cuvine să-i faci altuia ceea ce n-ai vrea să ţi se facă ţie112. Cât de ascuns eşti Tu, Cel care locuieşti în tăcere întru cele înalte, o, Dumnezeule Unic şi Mare, Tu, Care, printr-o neclintită lege, împrăştii întunecimile pedepsitoare peste patimile

neîngăduite!

Când un om caută cu îndârjire faima elocinţei, stând neclintit în faţa unui judecător care şi el este om şi fiind înconjurat de o mulţime de oameni, şi îşi urmăreşte duşmanul fără încetare, cu o ură neîmpăcată, el se fereşte cu toată puterea atenţiei lui să pronunţe cumva dintr-o eroare fonetică *inter omines1*13, dar nu se fereşte deloc de faptul că s-ar putea ca, dintr-o furie a minţii, să smulgă *exhominibus* (adică *dintre oameni)* pe un om.

CAPITOLUL XIX

Eu, copil nefericit

30. La pragul acestor obiceiuri mă aflam eu zăcând, ca un copil nefericit ce eram, şi acest prag reprezenta pentru mine palestra arenei mele114, locul unde mai mult mă temeam să nu comit vreun barbarism, decât mă feream – în cazul în care l-aş fi comis – să-i invidiez pe aceia care nu o făceau. Căci îţi spun şi-ţi mărturisesc Ţie, o, Dumnezeule al meu, în ce împrejurări eram eu lăudat de către aceia cărora să le fiu pe plac însemna pentru mine pe atunci a trăi cinstit. Căci nu-mi dădeam deloc seama de prăpastia ruşinii în care fusesem azvârlit de la privirile Tale. Fiindcă, în acele împrejurări, ce altceva ar fi putut să fie mai ruşinos decât mine însumi, când displăceam chiar şi unor asemenea indivizi, înşelând prin nenumărate tertipuri şi pe pedagog, şi pe profesori, şi pe părinţi, numai de dragul de a mă juca, numai din dorinţa de a privi la spectacole cară

ghioase şi de a imita fără astâmpăr reprezentaţii teatrale?

Comiteam până şi furturi din cămara casei, ori de la masa părinţilor mei, fie din cauza poftelor gurii mele, fie doar ca să am ce să dau copiilor, care-mi cedau în schimb

jocul lor, de care ne bucuram deopotrivă. Un joc în care eu însumi, mânat foarte adesea de dorinţa unei întâietăţi deşarte, dobândeam de fapt doar nişte false victorii.

Dar pentru ce nu acceptam eu deloc să suport un anumit lucru, şi pentru ce îl incriminam cu vehemenţă, în cazul în care îl descopeream la un altul, când şi eu făceam altora exact acelaşi lucru? Iar dacă, fiind descoperit, eram acuzat, îmi plăcea mai degrabă să mă înfurii decât să cedez?

Să fie oare nevinovăţie copilărească? Eu zic că nu este asta, o, Doamne, nu este asta, rogu-Te, Dumnezeule al meu! Căci exact acestea sunt cele care trec de la pedagogi şi profesori, de la nuci şi de la mingiuţe şi de la vrăbii – la prefecţi şi la regi, la aur, la proprietăţile de pământ şi la cele de sclavi: într-un cuvânt, acestea sunt cele care, succedându-se, trec de la vârstele mai mici direct în seama vârstelor mai mari, după cum nuielelor din şcoală le succedă supliciile mai grave de mai târziu. Aşadar, Tu, împăratul nostru, ai apreciat drept simbol al umilinţei statutul copilăriei când ai zis: *a unora ca aceştia este împărăţia cerurilor115.*

CAPITOLUL XX

Îţi mulţumesc pentru darurile Tale

31. Şi totuşi, Doamne, Ţie Celui Preaînalt şi Preabun, întemeietor şi Conducător al universului, Ţie, Dumnezeule al nostru, îţi aduc mulţumiri, chiar dacă Tu ai fi voit ca eu să rămân copil116. Căci şi atunci existam şi trăiam, şi simţeam, şi aveam grijă de sănătatea mea, semn al unităţii prea ascunse din care am purces; şi

păzeam cu un anumit simţ interior integritatea simţurilor mele, şi eram desfătat atât de lucrurile mici, cât

şi de gândurile mele referitoare la lucrurile mici; eram desfătat de adevăr; nu voiam să mă înşel, îmi întăream memoria, mă instruiam în arta vorbirii, mă mângâiam cu sentimentul prieteniei, fugeam de durere, de necinste şi de ignoranţă. Ce nu este minunat şi demn de toată lauda într-o asemenea fiinţă umană?

Dar toate acestea sunt darurile Dumnezeului meu, nu eu sunt acela care mi le-am dat; şi bune sunt toate, şi toate acestea mă reprezintă pe mine. Aşadar, Bun este Acela care m-a făcut şi El însuşi este bunul meu şi Lui îi aduc laude pentru toate bunătăţile, în mijlocul cărora mă aflam chiar pe când eram copil. Dar dacă păcătuiam, păcătuiam în aceea că nu încercam să-mi obţin satisfacţiile, înălţările şi adevărurile numai întru El însuşi 117, ci întru creaturile Lui, în mine şi în ceilalţi, şi în felul acesta mă prăbuşeam în dureri, în confuzii şi în erori. Ţie îţi mulţumesc, Ţie, Dulceaţa şi Onoarea mea, şi încrederea mea, o, Dumnezeule al meu! Ţie îţi mulţumesc pentru toate darurile Tale, dar Tu păzeşte-mi-le pe acestea. Căci numai aşa mă voi păzi pe mine însumi, iar toate cele pe care mi le-ai dăruit vor spori şi se vor desăvârşi, şi eu însumi voi fi cu Tine, deoarece Tu m-ai dăruit chiar şi cu faptul de a fi.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Risipitu-m-am în mii de bucăţele

1. Aş vrea acum să-mi aduc aminte de ticăloşiile mele din trecut şi de stricăciunile trupeşti ale sufletului meu1, nu ca să le iubesc pe ele, ci ca să te iubesc pe Tine, o, Dumnezeule al meu2! Fac lucrul acesta din dragostea dragostei pentru Tine, întorcându-mă la cărările mele atât de nevrednice întru amărăciunea rememorării mele3, pentru ca Tu să-mi readuci în suflet dulceaţa, o, Tu, Dulceaţă neînşelătoare, Dulceaţă fericită şi sigură; şi să

mă culegi din nou din risipirea în care m-am risipit în mii de bucăţele, când, îndepărtându-mă de Tine Unul, am dispărut fărâmiţat în multe.

Căci odinioară, în tinereţea mea, am ars de dorinţa de a mă sătura de lucruri josnice4 şi am cutezat să mă afund, ca într-o pădure5, în tot felul de amoruri întunecate, până când înfăţişarea mea s-a topit6, am putrezit în faţa ochilor Tăi, fiindu-mi mie pe plac şi dorind să plac ochilor oamenilor.

CAPITOLUL”.

Mă desfăta faptul de a iubi şi de a fi iubit

2. Şi ce altceva decât a iubi şi a fi iubit era lucrul care mă desfăta atât7? Dar nu ţineam seama de nicio măsură de la suflet la suflet, până într-atât este de luminoasă calea prieteniei, dar, din noroioasa poftă a cărnii şi din zvâcnirea primei mele tinereţi, se ridicau nori negri şi ei erau aceia care îmi întunecau şi-mi cătrăneau mi

ma, astfel încât seninătatea iubirii mele nu se mai putea deosebi de întunericul poftei. Şi atât eu, cât şi ea clocoteam de patimă, şi împingeam nevolnica noastră vârstă în prăpastia viciilor şi ne scufundam în viitoarea infamiilor. Prindea tot mai mult puteri asupra mea mânia Ta şi eu nu-mi dădeam seama. Din cauza scârţâitului lanţului condiţiei mele muritoare asurzisem, drept pedeapsă a îngâmfării sufletului meu, şi mergeam tot mai departe de Tine, şi Tu mă lăsai, iar eu mă zbuciumam, mă împrăştiam, curgeam în toate părţile şi fierbeam în desfrîurile mele; şi Tu tăceai, o, Bucuria mea târzie, da, tăceai, iar eu mergeam tot mai departe de Tine, spre tot mai multe şi mai multe seminţe lipsite de rod ale durerilor, copleşit de o trufaşă înjosire şi de o lâncezeală plină de nelinişte8.

3. Cine ar mai fi putut atunci să pună frâu zbuciumului meu şi să aducă în folosul meu plăcerile trecătoare ale ultimelor cuceriri9? Cine, dacă în ele nu putea să fie niciun fel de linişte? Cine ar mai fi putut atunci să schimbe şi să pună stavilă plăcerilor acestora, pentru ca valurile întunecate ale vârstei mele să clocotească doar până la ţărmul conjugal, şi să se mulţumească numai cu scopul naşterii de prunci, după cum prevede legea Ta, o, Doamne, Tu, care dai formă chiar şi vlăstarului morţii noastre, putând să întinzi mâna Ta blândă spre o măsurare potrivită a spinilor îndepărtaţi din raiul Tău? i° Fiindcă Atotputernicia Ta nu este departe de noi, nici chiar atunci când noi suntem departe de Tine, şi, de bună seamă, nici atunci când eu puteam să ascult cu mai multă luare aminte sunetul norilor Tăi11: *vor avea patima trupului de felul acesta;* şi *bine este pentru bărbat să nu se atingă de femeie1;* şi *cel care este fără soţie să se gândească la cele care sunt ale lui Dumnezeu, în ce fel să-i placă lui Dumnezeu. Dar cel care să unit prin căsătorie stă mereu cu gândul la cele ce sunt ale lumii şi în cefei săi placă soţiei1.* Aşadar, aceste cuvinte să le fi ascultat eu cu mai multă luare aminte şi, *făcându-mă eunuc de dragul împărăţiei cerurilor14,* să aştept îmbrăţişările Tale într-un chip mai fericit.

4. Dar eu, nefericitul, lăsându-mă în voia pornirilor mele, fierbeam din cauză că Te părăsisem pe Tine, şi, fiindcă încălcasem poruncile Tale, nu am scăpat de biciul Tău; căci cine dintre muritori ar putea să scape de asta?

Însă Tu mereu mă ocroteai, înfuriindu-Te cu milă şi stropind cu cele mai amare pedepse desfătările mele nepermise, pentru ca astfel să caut a mă desfăta fără a merita pedeapsă; şi unde aş fi putut să fac asta fără să aflu

nimic, în afară de Tine, Doamne, da, în afară de Tine, *Care prefaci durerea în învăţătură15,* şi *loveşti ca să însănătoşeşti16,* şi ne ucizi ca să nu murim fără de Tine. Unde mă aflam eu şi cât de departe eram exilat de desfătările casei Tale în cel de al şaisprezecelea an al vârstei trupului meu, când desfrânarea şi-a întins stăpânirea asupra mea, iar eu m-am dat ei cu toată fiinţa mea, acelei sminteli a poftei nemăsurate, îngăduită de ticăloşia umană, dar neîngăduită prin legile Tale? N-a existat atunci nicio preocupare a alor mei să mă îndrume spre o căsătorie, pe când eu mă prăvăleam; ci singura lor grijă era să învăţ să alcătuiesc un discurs cât mai bun cu putinţă şi să conving prin arta oratoriei.

CAPITOLUL III

Prins într-o tinereţe neliniştită

5. Şi, într-adevăr, în anul acela mi-am întrerupt studiile, în timp ce, revenit de la Madaura17, un oraş vecin, în care începusem să frecventez anumiţi profesori pentru a învăţa literatura şi oratoria, mi se pregăteau banii de cheltuială pentru o călătorie de studii mai lungă la Cartagina; asta mai mult din ambiţie decât graţie veniturilor tatălui meu, un cetăţean al oraşului Thagaste, destul de subţirel la pungă18. Dar cui povestesc eu toate acestea? Evident, nu Ţie, Dumnezeule al meu, ci, în faţa Ta, le povestesc neamului meu, neamului omenesc, chiar dacă puţini vor putea să intre în posesia acestor

Însemnări1. Şi ce urmăresc eu, de fapt, prin aceasta? De bună seamă, ca atât eu, cât şi cel care le citeşte să ne dăm seama *din ce adânc a trebuit să strigăm către Tinz.* Şi ce poate să fie mai aproape de urechile Tale, decât *inima care Ţi se mărturiseşte şi viaţa întru credinţă21?* Şi ce om nu-l umplea pe atunci de laude pe tatăl meu, tocmai fiindcă

dădea fiului său mijloace materiale mai multe decât îi îngăduiau resursele sale financiare, procurând pentru studiile celui care mergea la şcoli îndepărtate22 tot ceea ce îi era necesar? Căci mulţi cetăţeni, de departe mai înstăriţi decât tatăl meu, nu dovedeau faţă de copiii lor niciun fel de preocupare, tot aşa cura pe tatăl meu, la vremea aceea, nu-l preocupa deloc în ce fel creşteam eu pentru Tine sau cât de neprihănit23 eram în faţa Ta, ci, dimpotrivă, pe el îl interesa numai să fiu elocvent, dar fără elocvenţă24 în cultura Ta, o, Dumnezeule, *Tu, Care eşti unicul stăpân adevărat şi bun al ogorului Tău, adică ăl inimii mele25.*

6., Dar pe atunci, în acel an, al şaisprezecelea al vieţii mele, când în studiile mele a intervenit o pauză din lipsă de mijloace materiale şi, luându-mi vacanţă de la orice studiu, am început să-mi duc existenţa alături de părinţii mei, iar mărăcinii poftelor mi-au crescut până peste cap; n-a fost, vai, atunci nicio mână care să-i smulgă din rădăcini! Ba dimpotrivă, când acel tată m-a văzut la baie că mă făcusem mare şi că trecusem la tinereţea mea neliniştită, a tresăltat de bucurie din cauza aceasta, de parcă şi-ar fi văzut nepoţii, şi, bucurându-se, m-a arătat mamei; el se bucura de fapt de beţia în care lumea asta Te-a uitat pe Tine, Creatorul său; ea a iubit în locul Tău pe creatura Ta, aprinsă fiind de licoarea nevăzută a voinţei lui perverse şi înclinate spre cele josnice. Însă Tu începuseşi deja să clădeşti în inima creaturii templul Tău26 şi temelia sfântului Tău lăcaş; în timp ce el27, tatăl meu, fusese până atunci doar catehumen şi chiar şi lucrul acesta era ceva recent. Prin urmare, a tresăltat şi mama, dar cu o emoţie pioasă şi cu un fel de cutremurare, şi, cu toate că eu nu devenisem încă adeptul Tău, ea s-a temut totuşi de că

!

CARTEA A DOUA

rările întortocheate pe care umblă cei care vin către Tine nu cu faţa, ci cu spatele28.

7. Vai mie! Şi tocmai eu îndrăznesc să afirm că Tu ai tăcut, o, Dumnezeule al meu, atunci când mergeam tot mai departe de Tine? Oare erai Tu chiar aşa de tăcut pentru mine pe atunci? Şi, de fapt, ale cui erau, dacă nu ale Tale, vorbele acelea pe care le-ai repetat la urechile mele prin intermediul mamei, credincioasa Ta? Dar din ele n-a coborât nimic în inima mea, ca să fac acel lucru. Căci ea voia – şi-mi aduc bine aminte cum m-a sfătuit în secret cu foarte multă îngrijorare – să nu mă dedau desfrâului şi, mai cu seamă, să nu păcătuiesc cu soţia cuiva. Dar pentru mine acestea toate nu erau decât sfaturi muiereşti, pentru care s-ar fi cuvenit să mă ruşinez că le ascult. Însă acele sfaturi erau ale Tale, iar eu nu ştiam asta şi credeam că Tu taci şi că ea vorbeşte aşa, de la ea, cea prin care, de fapt, îmi grăiai Tu; dar în ea Tu erai cel dispreţuit de către mine, de mine, Jiul *acesteia, Jiul roabei Tale, eu, robul Tău2*. Însă eu nu ştiam asta şi mergeam prăvălindu-mă în atâta orbire încât, între cei de aceeaşi vârstă cu mine, îmi era ruşine de o ticăloşie prea mică, adică ceva mai prejos decât ticăloşiile cu care îi auzeam pe ei că se grozăveau; iar ei se grozăveau cu atât mai tare, cu cât faptele lor erau mai murdare; şi le plăcea să le facă nu atât pentru plăcerea faptului în sine, cât mai ales pentru laude.

Şi acum mă întreb ce anume este mai demn de dojana decât viciul? Iar eu, ca să nu fiu acuzat de ei, deveneam şi mai vicios, şi când nu exista ceva demn de a fi acceptat, prin care să fiu la înălţimea celor pierduţi, mă prefăceam că am făcut şi ceea ce nu făcusem, ca să nu par mai puţin josnic, cu cât eram mai inocent, şi să nu fiu considerat mai puţin netrebnic, cu cât eram mai

neprihănit30.

8. Iată cu ce prieteni băteam eu drumul pieţelor Babilonului31, şi în noroiul lui mă scăldam ca într-un *balsam32* şi ca în nişte parfumuri de mare preţ. Şi în mijlocul lui, în care mă ţineam cu tot mai multă îndărătnicie, un duşman nevăzut mă călca în picioare şi mă ispitea, dat

fiind că eu eram atât de uşor de ispitit. Căci şi aceea33 care fugise din mijlocul Babilonului34, dar care mai întârzia încă pe cărările-i mărginaşe, adică mama trupului meu, m-a sfătuit să nu-mi pierd niciodată ruşinea, dar nu la fel s-a îngrijit ca ceea ce auzise despre mine de la bărbatul său şi ceea ce şi ea simţise a fi murdar şi periculos pentru viitorul meu să mă constrângă cu îngrădirile impuse de iubirea conjugală, în cazul în care n-ar fi reuşit ca eu să fiu tăiat în carne vie3. Nu s-a îngrijit de asta, întrucât exista teama să nu-mi fie zădărnicită speranţa după ce aş fi fost prins în lanţurile căsătoriei36, nu speranţa aceea în *viaţa viitoare37, pe care mama mea o avea Intru Tine,* ci speranţa în literatură, aceea pe care, aşa cum mi-am dat seama, ambii părinţi o nutreau peste măsură: el38, ca unul care nu se gândea aproape deloc la Tine, iar despre mine nu cugeta decât lucruri cu totul deşarte; şi ea3, pentru că socotea că acele preocupări ştiinţifice nu numai că nu-mi vor fi păgubitoare, dar chiar îmi vor fi de ajutor pentru a Te dobândi pe Tine. Căci numai aşa îmi explic eu acum, când rememorez, atât cât pot, comportările părinţilor mei. Ba chiar mi se lăsau libere frâiele pentru a mă juca mai mult decât permitea măsura severităţii, spre desfătarea feluritelor stări sufleteşti, dar şi în acestea toate stăruia o negură ce-mi întuneca de tot seninătatea adevărului Tău, o, Dumnezeule

al meu, şi astfel *nedreptatea mea creştea ca dintr-un pământ gras-o.*

CAPITOLUL IV

Arborele era un păr

9. Desigur, legea Ta, o, Doamne, pedepseşte furtul şi tot aşa şi legea înscrisă în inimile oamenilor41, pe care nedreptatea n-o distruge nicidecum. Căci ce hoţ rabdă cu sufletul împăcat pe un hoţ? Dar niciun om bogat nu-l suportă pe unul care este împins să fure de nevoie. Şi eu (iată!) am vrut să fur şi am şi furat fără să fiu

CARTEA A DOUA

123

Împins de nicio nevoie, ci numai şi numai din lipsa simţului dreptăţii şi din dispreţul pentru dreptate, *din îmbuibarea cu nedreptate**. Fiindcă am furat un lucru pe care îl aveam deja din belşug, şi chiar de o calitate cu mult mai bună. Şi, de fapt, nici nu voiam să mă bucur de lucrul pe care-l dorisem prin furt, ci doar de furtul în sine şi de păcat.

Era cândva un păr în vecinătatea viei noastre, un păr încărcat de fructe, lipsite total de gust şi de aspect. Ne-am dus odată pe la miezul nopţii, ca să-l scuturăm şi să-i luăm fructele, noi, nişte tineri neisprăviţi, după ce ne întinseserăm cu joaca prin pieţe, conform unui nenorocit obicei; şi am cărat de acolo, din el, grămezi enorme nu pentru a le mânca, ci pentru a le azvârli la porci, deşi ceva – ceva din ele tot am mâncat; numai ca să facem ceea ce ne plăcea, cu atât mai mult cu cât nu era permis.

Iată inima mea, o, Dumnezeule, iată inima mea, cea de care Tu Te-ai milostivit, tocmai când se afla în adâncul prăpastiei. Iată, să-ţi spună Ţie acum inima mea ce căuta ea acolo, oare numai ca să fiu rău fără nicio noimă şi motivul răutăţii mele să nu fie nimic altceva decât răutatea în sine!? Hidoasă era această răutate şi eu am preţuit-o,

mi-a făcut plăcere să mă distrug, mi-am iubit decăderea; am iubit nu lucrul acela după care mă prăpădeam, ci am iubit însăşi distrugerea mea: suflet plin de scârbă şi care se îndepărta de sprijinul Tău43, spre exterminarea lui; care prin murdărie nu căuta ceva anume, ci murdăria însăşi.

CAPITOLUL V

Bune sunt toate; însă, pentru ce El a făcut şi rele?

10. Într-adevăr, lucrurile materiale frumoase au o înfăţişare plăcută: fie aurul, fie argintul, fie toate celelalte; dar, cum într-un contact al cărnii potrivirea este

aceea care are o foarte mare importanţă, şi pentru celelalte simţuri există o modificare a corpurilor, specifică fiecăruia. Are farmecul ei chiar şi onoarea temporară, şi puterea de a stăpâni şi de a învinge, aceea din care se naşte dorinţa de răzbunare. Şi totuşi, pentru a dobândi toate acestea, nu trebuie să ne îndepărtăm de Tine, Doamne, şi nici să ne abatem de la legea Ta. Şi viaţa pe care o trăim aici are frumuseţea ei, graţie unei anumite măsuri a farmecului ei şi graţie acordului perfect cu toate aceste frumuseţi mărunte. Încă şi prietenia este dulce şi ea, datorită strânsei legături dintre oameni şi datorită unirii mai multor suflete. Din cauza tuturor acestora şi a altora de acest gen se comite păcatul, atâta timp cât există această nemăsurată înclinare spre păcat, când bunurile cele mai de jos sunt preferate celor care sunt mai presus şi de cel mai mare preţ, – adică Tu, Doamne, Dumnezeule al nostru, adevărul Tău şi legea Ta. Fiindcă şi în cele mai de jos există desfătări, dar nu aşa cum sunt desfătările întru Tine, o, Dumnezeule al meu, Tu, Care le-ai făcut pe toate, deoarece întru Tine se desfată cel drept şi *Tu însuţi eşti*

desfătarea din inima drepţilor44.

11. Aşadar, când se cercetează o crimă şi se pune întrebarea din ce motiv a fost ea comisă, de obicei nu se dă crezare vreunui mobil decât atunci când s-a făcut dovada că ar fi fost vorba de dorinţa pătimaşă a cuiva de a obţine acele bunuri pe care le-am numit cele mai de jos, ori atunci când s-a dovedit că a putut să fie la mijloc frica de a le pierde45. Căci sunt frumoase şi au farmec, deşi, puse în faţa bunurilor de sus şi a celor cereşti, ele sunt josnice şi demne de dispreţ. Cineva a săvârşit un omor. Pentru ce l-a săvârşit? Se îndrăgostise cumva de soţia celui ucis, ori îi jinduia cumva averea, sau a vrut să-l prade, ca să aibă cu ce să trăiască, ori s-a temut că va pierde ceva de acest fel din cauza aceluia, sau, fiind jignit de el, a dorit cu ardoare să se răzbune? Ar fi putut oare săvârşi cineva un omor fără vreun anume motiv, doar aşa, de dragul omorului însuşi? Cine ar putea să creadă? Căci şi despre omul lipsit de inimă şi din cale afară de crud, despre care s-a zis că

era crud şi rău mai degrabă fără motiv, s-a menţionat totuşi un motiv: „ca nu cumva, zice istoricul, din cauza trândăviei, să-i lâncezească mâna ori sufletul” 46. Dar chiar şi asta, de ce, din ce cauză? De bună seamă pentru ca, prin acel exerciţiu al crimelor, după ce Roma va fi fost cucerită, el47 să-şi poată însuşi onorurile, comenzile militare, bogăţiile, şi să nu mai aibă vreo teamă de legi, ori de lipsa resurselor materiale, dată fiind sărăcia şi conştiinţa crimelor48. Aşadar, nici măcar Catilina nu şi-a iubit crimele, dar a iubit în orice caz altceva, din cauza căruia înfăptuia toate acelea.

CAPITOLUL VI

Ce anume m-a încântat pe mine atunci în furtul acela?

12. Aşadar, ce anume mi-a plăcut atât de mult mie, nenorocitul, la tine, o, furt al meu, o, tu, nelegiuire a mea nocturnă, în acel al şaisprezecelea an al vieţii mele? Căci nu puteai să fii frumos, deoarece erai furt – sau eşti într-adevăr altceva, ca să mă adresez ţie49? Frumoase cu adevărat erau poamele acelea pe care noi le-am furat, fiindcă erau creaţia Ta, o, Tu, Cel mai frumos dintre toate, Creatorul tuturor, Dumnezeule Bun, Tu, Bunul meu cel mai înalt, Adevăratul meu Bun! Frumoase erau poamele acelea, dar sufletul meu nenorocit nu pe ele le-a dorit; căci aveam eu acasă destule poame cu mult mai bune, însă pe acelea le-am cules numai de dragul de a le fura. Fiindcă, o dată culese, le-am şi aruncat, iar apoi m-am ospătat numai cu ticăloşia mea, de care, furând, mă bucuram din cale afară. Deoarece, dacă vreunul dintre acele fructe mi-ar fi intrat în gură, ticăloşia mea n-ar fi fost atunci decât savoarea lor. Şi acum Te întreb pe Tine, o, Doamne, Dumnezeule al meu, ce anume m-o fi desfătat pe mine în furtul acela; şi iată, constat că nicio frumuseţe nu era în el; nu mă refer la acea frumuseţe din actul dreptăţii, ori din actul înţelep

ciunii; şi nici măcar la aceea din mintea omului, din memorie, din simţuri şi din viaţa care ne însufleţeşte; nici aşa cum sunt stelele frumoase şi pline de podoabă în locurile lor, şi pământul şi marea cea plină de vieţuitoare, care, născându-se, succedă celor care mor50; nici măcar aşa cum există o frumuseţe oarecare, nedesăvârşită şi aparentă, în viciile care ne înşală.

13. Căci şi trufia imită înălţimea cerească, însă Tu eşti Unul, *singurul Dumnezeu înălţat peste toate51.* Şi ce altceva caută ambiţia omenească decât onorurile şi gloria, când de fapt numai Tu, Singurul, înaintea tuturor a, trebuie să fii onorat şi slăvit întru vecie? Dar sălbăticia

tiraniilor vrea şi ea să fie temută; cine ar trebui să fie de temut însă, în afară de Tine, Dumnezeule Unule; cine ar putea să fie răpit puterii Tale, ori sustras – cine, când, unde, ori încotro, sau de către cine? Şi mângâierile desfrânaţilor vor să fie iubite; dar decât iubirea Ta nu există nimic mai blând şi mai binefăcător; iar decât acel adevăr al Tău nimic. nu este socotit mai binefăcător, mai frumos şi mai luminos, înaintea tuturora. Dar şi *curiozitatea,* se pare, tinde să se identifice cu studiul ştiinţei, când Tu le cunoşti în cel mai înalt grad pe toate.

— De asemenea, însăşi prostia se ascunde sub numele de simplitate şi de nevinovăţie, când mai simplu decât Tine nu poate să fie nimic; sau ce poate să fie mai nevinovat decât Tine, când celor răi până şi faptele lor le sunt duşmane? Şi lenea doreşte să fie socotită linişte, dar ce linişte poate să fie sigură în afară de Domnul? Dorinţa fără saţ vrea să fie numită saturare şi abundenţă; cu toate că numai Tu eşti plenitudinea şi bogăţia, şi nu se află un alt izvor nesecat şi nestricăcios al plăcerii. La rândul ei, risipa vrea şi ea să împrumute chipul dărniciei, dar Tu eşti singurul distribuitor deplin a tot felul de bunuri. Şi lăcomia ar vrea să aibă în stăpânire multe, însă Tu eşti singurul care le stăpâneşti pe toate. Invidia se luptă din răsputeri pentru obţinerea celor mai înalte situaţii, dar ce poate fi mai înalt decât Tine? Mânia caută să-şi afle răzbunarea; dar cine poate răzbuna mai cu dreptate decât Tine? Teama se îngrozeşte de cele neobiş

nu te şi neaşteptate, potrivnice lucrurilor care sunt iubite, în timp ce se preocupă de siguranţa sa; dar, pentru Tine, ce ar putea să fie neobişnuit, sau cine să te despartă de ceea ce iubeşti, ori unde în afară de Tine să-şi afle cineva siguranţa lipsită de griji? Tristeţea se topeşte după

lucrurile pierdute, prin care pofta se desfăta, fiindcă n-ar vrea să i se ia astfel nimic, aşa cum nici Ţie nu Ţi se poate lua nimic.

14. În felul acesta sufletul meu se lasă pradă desfrâului ori de câte ori se îndepărtează de Tine52 şi caută să afle în afara Ta lucrurile pe care nu le poate găsi pure şi curate decât atunci când se întoarce la Tine. În mod viclean Te imită toţi cei care se poartă departe de Tine şi care se ridică împotriva Ta. Dar chiar şi atunci, imitându-Te astfel, ei arată că Tu eşti Creatorul întregii naturi şi că de aceea nu există loc în care să se poată retrage cu totul în afară de Tine.

Aşadar, ce anume mi-a plăcut mie aşa de mult în furtul acela, în care eu l-am urmat pe Domnul meu fie de-a-ndoaselea, fie cu perversitate? Oare nu cumva mi-a făcut plăcere să acţionez împotriva legii, măcar printr-o înşelăciune, deoarece nu eram în stare să mă opun printr-o putere anume, ca să imit captiv o libertate incompletă53, făcând nepedepsit ceea ce nu-mi era îngăduit, printr-o întunecată asemănare cu Atotputernicia?

Iată sclavul acela care fuge de stăpânul său adevărat şi urmează umbra lui54! O, putreziciune şi urâciune a vieţii, o, prăpastie a morţii! Cum a fost oare posibil să-mi placă ceea ce nu era îngăduit, nu pentru altceva, ci numai datorită faptului că nu era permis?

CAPITOLUL VII

Milei şi harului Tău consider eu că trebuie să mulţumesc

15. *Ce să dau în schimb Domnului55?* Ce să dau pentru faptul că amintirea mea revine asupra tuturor aces

tora şi sufletul meu nu se teme din această cauză? Să Te iubesc pe Tine, Doamne, şi să-ţi mulţumesc, şi să

mărturisesc numelui Tău, fiindcă mi-ai iertat atâtea rele şi atât de multe şi nelegiuite fapte. Harului Tău şi Milei Tale56 cred eu că s-ar cădea să le mulţumesc, fiindcă ai topit păcatele mele întocmai ca pe o gheaţă. Harului Tău cred eu că trebuie să-i mulţumesc şi pentru faptele rele pe care nu le-am făcut. Căci ce nu aş fi fost eu în stare să înfăptuiesc, eu, care m-am încumetat şi la un rău zadarnic? Şi mărturisesc că toate mi-au fost iertate: şi relele pe care cu voia mea le-am făcut, şi cele pe care, datorită călăuzirii Tale, nu le-am făcut. Căci cine dintre oameni este acela care, cugetând la neputinţa lui, îndrăzneşte să atribuie puterilor proprii atât curăţia cât şi nevinovăţia sa, astfel încât pe Tine să te iubească mai puţin, ca şi cum el ar avea mai puţină nevoie de Mila Ta, aceea prin care Tu ierţi păcatele celor care se întorc la Tine? Cine, fiind chemat de Tine, a urmat glasul Tău şi a evitat acele lucruri pe care le citeşte aici, aşa cum eu însumi mi le aduc aminte despre mine şi aşa cum le mărturisesc; cine, aşadar, nu m-ar lua în râs pentru faptul că eu, bolnavul, sunt însănătoşit de acel medic de care el a fost dintru începuturi protejat să nu se îmbolnăvească deloc ori, mai degrabă, să se îmbolnăvească mai puţin grav57. Şi din această cauză să te iubească atât de mult sau din ce în ce mai mult58, deoarece vede că prin Acela prin care eu sunt scos din lâncezelile atât de cumplite ale păcatelor mele el este ferit să cadă59 în lâncezelile atât de cumplite ale păcatelor.

CAPITOLUL VIII

Mi-a plăcut tovărăşia celor care păcătuiau împreună cu mine

16. *Ce folos am avufie* cândva eu, *nenorocitul de mine, din acestea de care, când îmi aduc acum aminte, roşesc61,* mai cu seamă furtul acela, în care mi-a plăcut furtul în

CARTEA A DOUA

sine şi nimic altceva, când nici furtul în sine nu însemna nimic, dar prin care eu eram şi mai nenorocit? Şi totuşi, n-aş fi făcut de unul singur lucrul acesta, cel puţin aşa îmi amintesc eu de starea mea sufletească de atunci, cu niciun chip n-aş fi făcut eu asta de unul singur62. Deduc că atunci mi-a făcut plăcere tovărăşia acelora cu care am făcut asta. Deci nu mi-a plăcut nimic altceva în afară de furt; sau, dimpotrivă, mi-a plăcut ceva, fiindcă nimicul acela înseamnă ceva.

În realitate, ce s-a întâmplat? Cine este Acela care ar putea să-mi arate adevărul, în afară de Acela care îmi luminează inima şi-mi limpezeşte negurile ei: ce înseamnă faptul că mă preocupă să cercetez acest lucru, să-l discut şi să ţin seama de el? Fiindcă, dacă atunci mi-ar fi plăcut cu adevărat poamele acelea pe care le-am furat şi de care aş fi dorit să mă bucur, aş fi putut să le fur chiar din proprie iniţiativă – dacă ar fi fost suficient să comit acea nesăbuinţă, prin intermediul căreia ajungeam să-mi satisfac plăcerea, şi să nu aţâţ, prin zgândărirea sufletelor celorlalţi părtaşi, furnicăturile poftei mele. Dar, fiindcă eu nu găseam nicio plăcere în poamele acelea, plăcerea se afla în însăşi fapta aceea nelegiuită, pe care o săvârşea ceata tuturor acelora care păcătuiau împreună.

CAPITOLUL IX

Amuzamentul era faptul că înşelam

17. Ce anume era acea patimă a sufletului meu? Căci, de bună seamă, ea era una din cale afară de urâtă şi – vai mie! – era o patimă pe care o aveam şi eu. Şi totuşi, pentru ce o aveam? *Cine ar fi în stare să înţeleagă greşelile63?* întocmai ca o gâdilare la inimă, amuzamentul constă în faptul că îi înşelam pe aceia care nu credeau că noi am fi în stare să facem asta, pe cei care n-ar fi acceptat cu niciun chip faptul în sine. Aşadar, de ce mă încânta faptul

că nu făcusem asta de unul singur? Oare cumva pentru că nimeni nu râde aşa uşor de

unul singur? într-adevăr, nimeni nu râde aşa uşor de unul singur într-o asemenea situaţie. Şi totuşi, râsul îi biruie uneori chiar şi pe cei singuri şi izolaţi, când nu este de faţă absolut nimeni, dacă ceva nespus de ridicol se oferă pe neaşteptate fie sufletului, fie simţurilor lor.

Eu însă nu aş fi făcut niciodată lucrul acela de unul singur, în mod categoric nu l-aş fi făcut. Iată, o, Dumnezeule al meu, se află în faţa Ta via amintire a sufletului meu. N-aş fi făptuit de unul singur furtul acela, care nu reprezenta pentru mine niciun fel de plăcere; deoarece plăcerea se afla doar în faptul că furam. De ce să mai lungesc vorba, nu mi-ar fi plăcut să făptuiesc asta de unul singur şi nici n-aş fi făptuit-o.

O, prietenie din cale afară de vrăjmaşă64, tu, seducţie a unei minţi care nu vrea să cerceteze urmările, o, lăcomie născută din glumă şi din plăcerea de a-l vătăma pe altul, şi tu, înclinaţie de a provoca o pagubă altuia, tu, care nu izvorăşti din patima unui câştig personal şi nici din dorinţa vreunei răzbunări! Dar, când ni se zice: „hai să mergem să furăm”, începe să ne fie ruşine că nu suntem îndeajuns de neruşinaţi.

CAPITOLUL X

Departe de Tine amjugit şi am rătăcit

18. Cine ar putea acum să deznoade această încâlceală atât de complicată şi de întortocheată? Urâtă este ea şi asupra ei nu vreau să-mi mai îndrept atenţia, nu vreau s-o mai văd. Spre Tine tânjesc, o, dreptate şi nevinovăţie frumoasă, tu, cea împodobită cu lumini curate şi cu o saturare de nesăturat. La Tine, liniştea este atât de mare şi viaţa este netulburată. *Cel ce intră întru Tine,*

intru bucuria Stăpânului său intră65, şi nu se va teme, şi se va simţi cât se poate de bine întru bunătatea Celui Preabun. Am alergat departe de Tine şi am rătăcit, o, Dumnezeule al meu, mult prea lăturalnic am mers de la statornicia Ta în tinereţea mea şi *pe mine însumi m-am făcut loc al pustiului.*

CARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Am venit la Cartagina, dorind să iubesc

1. Am venit la Cartagina1 şi în jurul meu clocotea din toate părţile cazanul scandaloaselor amoruri. Încă nu iubeam, dar îmi plăcea să iubesc2, şi, fiind deja mistuit de o lipsă lăuntrică mai adâncă, mă uram pe mine însumi că nu simt prea îndeajuns această lipsă. Căutam cu ardoare ce să iubesc, dorind să iubesc3, şi uram siguranţa şi calea lipsită de curse. Asta fiindcă înăuntrul meu duceam dorul unei hrane mai profunde5 – adică Tu însuţi, – Dumnezeule al meu; deci nu de acea foame de plăceri lumeşti eram eu chinuit, ci eram lipsit de dorinţa alimentelor nestricăcioase, dar nu fiindcă aş fi fost plin de ele, ci dimpotrivă, cu cât eram mai lipsit de ele, cu atât eram mai scârbit de mine însumi. Şi acesta era motivul pentru care nu se simţea bine sufletul meu, care, fiind plin de răni, se proiecta pe sine în afară într-un mod cu adevărat nefericit, având să se rănească prin atingerea celor care se simt cu simţurile. Dar dacă acestea n-ar avea în ele ceva incitant, n-ar fi căutate cu ardoare din toate părţile. A iubi şi a fi iubit reprezenta pentru mine ceva încă şi mai dulce, dacă îmi era dat să mă bucur şi de trupul celei care mă iubea6.

Pângăream, aşadar, puterea prieteniei prin josniciile poftei mele şi-i întunecam candoarea cu o dorinţă de-a dreptul infernală7; şi totuşi, aşa nedemn şi necinstit cum eram, doream cu ardoare să fiu şi eu elegant şi bine

crescut, deşi eram încărcat de o trufie care-mi dădea pe dinafară8. M-am cufundat, într-adevăr, în iubirea de care doream să fiu acaparat. *O, Dumnezeule al meu. Tu, Milostivirea mea!,* cu ce amărăciune şi cu câtă

bunătate mi-ai stropit Tu mie acea dulceaţă! Fiindcă am şi fost iubit10, dar am şi ajuns într-ascuns în lanţul plăcerii, astfel încât mă legam bucuros cu declaraţii zbuciumate, pentru ca mai apoi să mă las biciuit de vergile de fier arzânde ale geloziei, ale bănuielilor, ale temerilor, ale acceselor de mânie şi ale certurilor.

CAPITOLUL”.

Spectacolele teatrale

2. Mă fascinau spectacolele teatrale11, pline de imaginile nefericirilor mele şi înteţite de surcelele focului meu. Ce să însemne oare faptul că acolo omul vrea să fie îndurerat, în timp ce priveşte faptele tragice şi de jale pe care n-ar voi totuşi să le încerce în realitate? Şi cu toate acestea el, spectatorul, vrea să se lase pradă durerii existente în acestea, fiindcă durerea însăşi reprezintă pentru el plăcere. Ce-ar putea să fie oare asta, dacă nu o inexplicabilă nebunie12? Căci cu atât mai mult este mişcat fiecare spectator de acestea, cu cât el este mai puţin însănătoşit de asemenea sentimente; deşi, atunci când şi el suferă, nefericirea împărtăşită cu alţii este numită de obicei milă13. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce fel de milă este aceea reflectată în lucruri închipuite şi în elemente scenice? Căci spectatorul nu este chemat pe scenă ca să vină eroului în ajutor, ci este doar invitat să sufere, şi acest fapt este cu atât mai favorabil celui ce pune în scenă aceste imagini, cu cât el, spectatorul, suferă mai vârtos. Iar dacă acele nenorociri ale eroilor, fie ele preluate din istorie, fie doar inventate, sunt prezentate în

aşa fel încât cel care le priveşte nu şi suferă, spectatorul pleacă de acolo dezgustat şi criticând; dar dacă suferă, rămâne pe loc atent şi încântat14.

3. Prin urmare, sunt oare lacrimile şi durerile atât de mult căutate şi preţuite? De bună seamă, fiecare om vrea să se bucure. Dar oare, când nimănui nu-i place să fie nefericit, dar îi face totuşi plăcere să fie milos, nu

cumva tocmai de aceea sunt iubite durerile, pentru că mila nu este fără durere? Or, asta provine din acea putere a prieteniei15. Însă încotro merge, încotro se îndreaptă ea? Pentru ce se rostogoleşte în torentul de smoală clocotindă, în flăcările imense ale poftelor dezgustătoare, în care ea însăşi se preschimbă şi se converteşte din proprie voinţă, întoarsă şi aruncată din seninătatea ei cerească16? Va fi condamnată, ca atare, mila? Nu, nici vorbă! Rezultă de aici că şi durerile pot să fie uneori dorite. Dar, o, suflete al meu, fereşte-te de necurăţie, fiindcă tu te afli sub ocrotitorul tău, *Dumnezeul meu, Dumnezeul părinţilor noştri, Cel lăudat şi preaslăvit în toate veacurile-7;* fereşte-te de necurăţie! Căci eu nici acum nu sunt lipsit de milă. Pe atunci însă, pe când mergeam la teatru, mă bucuram împreună cu îndrăgostiţii, ori de câte ori şi ei se bucurau unul de altul în ticăloşia lor, deşi acestea se petreceau în mod imaginar, în cadrul spectacolului scenic. Iar atunci când se pierdeau unul pe altul, mă întristam împreună cu ei, tocmai fiindcă eram milos; şi totuşi, mă desfătam deopotrivă şi de una şi de alta. Acum însă, mai milă îmi este de cel care se bucură în desfrâu decât de cel care a îndurat, ca pe nişte nenorociri, fie lipsa unei plăceri vătămătoare, fie pierderea unei fericiri mizere. De bună seamă că această milă este mai adevărată, dar nu din cauza ei ne încântă durerea. Căci, cu

toate că, prin îndatorirea iubirii, ea este acceptată, cel care-l deplânge pe un nefericit, întrucât el este milos din frăţietate, ar prefera totuşi să nu existe deloc lucrul care îi provoacă durerea. Fiindcă, dacă bunăvoinţa ar fi răuvoitoare, lucru care nu se prea poate întâmpla, atunci şi acela care, în mod adevărat şi sincer, trăieşte sentimentul milei poate să dorească să existe nefericiţi, pentru ca el să-i poată compătimi. Rezultă de aici că o durere trebuie să fie admisă, dar absolut niciuna nu trebuie să fie iubită. Căci în lumina acestui lucru Tu, Doamne, Dumnezeule, Cel care iubeşti sufletele şi Te milostiveşti de ele într-un mod cu mult mai înalt, mai pur şi mai nestricăcios decât noi, dovedeşti că

nu eşti sfâşiat de nicio durere. Or, pentru aceasta, *cine ar putea să fie mai potrivit decât Tine? 18*

4. Însă pe atunci, eu, sărmanul de mine, doream să sufăr 19 şi făceam tot ceea ce-mi stătea în putinţă să găsesc ceva din cauza căruia să sufăr, fiindcă, într-o jale străină mie, falsă şi trucată20, îmi plăcea mai mult acea acţiune în sine a histrionului şi mă atrăgea mai amarnic aceea prin care mi se storceau lacrimile. Dar ce este de mirare aici, dacă eu, sărmană oaie rătăcită de turma Ta şi neîndurând paza Ta, eram contaminat de ruşinoasa râie? Şi de aici venea iubirea de dureri, nu din dorinţa ca prin ele să fiu pătruns mai adânc, întrucât nu-mi plăcea să am parte de dureri similare celor pe care le urmăream la spectacole, ci doream ca prin cele auzite şi închipuite să fiu şi eu impresionat la suprafaţă21; dar o tumoare ce-mi dădea fierbinţeli, molima şi putreziciunea groaznică din mine le urmau pe acestea ca nişte gheare ale celor care scarpină. În acest fel îmi duceam eu viaţa, dacă cumva asta s-ar putea numi viaţă, o, Dumnezeule al meu!

CAPITOLUL III

„Distrugătorii”.

5. Şi se rotea în zbor deasupra mea în ocoluri largi credincioasa Ta Milostivire. Vai, în câte nedreptăţi m-am fărâmiţat şi am urmat nelegiuita mea curiozitate, pentru ca, părâsindu-Te pe Tine, să mă abat spre cele mai de jos necredinţe şi spre cele mai plecate ascultări de demoni, cărora eu le închinam faptele mele cele rele; dar în toate acestea Tu mă biciuiai. Am îndrăznit chiar ca, în timpul celebrării serviciilor Tale sfinte, să doresc cu ardoare o femeie şi să fac târgul fructului morţii22, chiar între pereţii Bisericii Tale: din care motiv m-ai lovit cu pedepse grele, dar nu pe măsura păcatului meu, o, Tu, Milostivirea mea cea mare, Dumnezeule al meu, *Tu, Scăparea mea23* de la groaznicele vătămări, cele în

care am rătăcit cu capul pe sus, plin de încredere, spre a merge cât mai departe de Tine, iubind cărările mele şi nu pe ale Tale, plăcându-mi nespus de mult libertatea mea de sclav fugar.

6. Şi studiile acelea, care se numeau cinstite, aveau un conţinut al lor ce se referea la procesele cu caracter litigios expuse în for, urmând ca eu să mă remarc în cadrul acestora şi să fiu cu atât mai lăudat, cu cât eram mai iscusit în şarlatanii. Iată cât de mare este orbirea oamenilor care se laudă chiar şi cu orbirea lor! Şi în şcoala retorului aceluia eu eram foarte bine văzut, şi mă bucuram cu mândrie şi mă umflam în pene24, deşi Tu ştii, o, Doamne, că eram cu mult mai potolit decât alţii25, şi cu totul retras de la distrugerile acelea pe care le înfăptuiau *distrugătoriz* (căci acesta este numele sălbatic şi diavolesc, întocmai ca o pecete a urbanităţii lor), indivizii în mijlocul cărora trăiam eu, cu o ruşine neruşinată, deoarece eu nu

eram asemenea lor. Eram deci împreună cu ei şi uneori mă simţeam bine în relaţii de prietenie cu ei, chiar dacă de faptele lor mă delimitam întotdeauna cu dezgust – mă refer la acele defăimări prin care ei atacau cu neruşinare sfiala şi respectul celor neiniţiaţi, le tulburau sufletele fără niciun motiv anume, printr-o bătaie de joc absolut gratuită, culegându-şi de aici bucuriile lor meschine. Nimic nu este mai asemănător comportării lor decât faptele demonilor. Altfel spus, ce termen se poate dovedi mai potrivit pentru ei decât acela de distrugători? De bună seamă, stricaţi27 mai întâi ei înşişi şi întorşi pe dos28 de către spiritele înşelătoare care-şi băteau joc de ei şi care îi ispiteau într-ascuns, prin acelaşi procedeu prin care lor le plăcea să-i ia în râs pe alţii şi să-i înşele.

CAPITOLUL IV

Hortensius

7. Printre aceştia buchiseam eu la vârsta mea fragedă cărţile de elocinţă29, în care doream să excelez, mî

nat de un scop condamnabil şi orgolios datorită satisfacţiilor deşertăciunii omeneşti. Şi, în conformitate cu ordinea riguroasă a procesului de învăţare, ajunsesem la cartea unui oarecare Cicero30, scriitor a cărui limbă literară o admiră aproape toţi, dar nu-i admiră şi inima deopotrivă. Însă cartea conţine îndemnul acestuia la filosofie şi este intitulată *Hortensius31.* Şi trebuie să recunosc că acea carte mi-a modificat pur şi simplu sufletul şi către Tine mi-a îndreptat rugăciunile şi a făcut ca năzuinţele şi dorinţele mele să fie altele. Dintr-odată, parcă, şi-a pierdut pentru mine valoarea orice speranţă şi cu ardoarea de necrezut a inimii mele doream nemurirea adusă de înţelepciune32; şi deja *începusem să mă ridic, ca*

să mă întorc către Tine33. Dar nu ca să-mi ascut limba, adică în scopul pentru care păream a plăti cu banii de la mama34, deoarece tatăl meu murise deja cu doi ani mai înainte35, pe când mă aflam în cel de-al nouăsprezecelea an al vieţii mele; deci nu ca să-mi ascut limba citeam şi reciteam eu cartea aceea, şi nici exprimarea ei aleasă nu mă captivase, ci eram copleşit de ceea ce se punea acolo în chestiune, conţinutul ei.

8. În ce fel ardeam, o, Dumnezeule al meu, în ce fel ardeam de dorinţa de a mă ridica în zbor către Ţine de la cele pământeşti! Şi eu nu ştiam ce aveai Tu de gând cu mine: *Căci înţelepciunea numai la Tine este36*. Însă dragostea de înţelepciune, care poartă numele grecesc de (piXoocxpta3?, era cea prin care scrierea aceea mă înflăcăra. Sunt unii care, prin intermediul filosofiei, ajung să-şi înşele semenii, colorându-şi şi sulemenindu-şi erorile cu minunatul, seducătorul şi cinstitul ei nume38. Şi aproape toţi cei care erau asemenea lor în acele vremuri, şi chiar şi mai înainte, sunt în cartea aceea3 demascaţi şi arătaţi cu degetul; şi se scoate acolo în evidenţă îndemnul acela aducător de mântuire al Spiritului Tău, prin intermediul robului Tău bun şi credincios40: *Luaţi aminte ca nu cumva cineva să facă din voi o pradă prin filosofie şi prin deşartă înşelăciune din predania omenească, după stihiile lumii şi nu după Hristos. Căci întru El locuieşte trupeşte toată deplinătatea dumnezeirii41.*

CARTEA A TREIA

139

Iar eu, în vremea aceea, ştii Tu, Lumina inimii mele, că, deşi nu-mi erau cunoscute încă aceste cuvinte ale Apostolului, totuşi mă desfăta în acel îndemn numai faptul că, datorită acestui discurs filosofic, eram îmbărbătat să iubesc şi să caut, să dobândesc şi să îmbrăţişez cu toată puterea nu o sectă filosofică sau alta, ci înţelepciunea

însăşi, oricare ar fi fost ea: eram aprins şi ardeam, şi numai într-o singură privinţă imensa mea înflăcărare îşi scădea în mine flacăra42, anume că acolo nu se afla şi numele lui Hristos. Fiindcă numele acesta, după Mila Ta, o, Doamne, numele acesta al Mântuitorului meu, al Fiului Tău, îl sorbise până atunci cu evlavie inima mea fragedă în laptele însuşi al mamei mele, şi-l păstra în adâncul ei, şi orice ar fi fost, fără numele acesta, n-ar fi reuşit să mă acapareze în întregime, chiar dacă ar fi fost scris cu măiestrie, şlefuit cu migală şi plin de adevăr.

CAPITOLUL V

Scriptura mi se părea nepotrivită în comparaţie cu prestigiul lui Cicero

9. Şi astfel, am hotărât să-mi îndrept sufletul spre Sfintele Scripturi, ca să văd în ce fel erau ele. Şi iată că văd un lucru nedezvăluit celor mândri şi nici revelat copiilor, dar smerit la mers, semeţ la înaintare şi învăluit în taine; şi eu nu eram în aşa fel pregătit încât să pot să pătrund în acesta, ori să-mi aplec grumazul pe potriva pasului său. Căci pe atunci nu am simţit aşa cum vorbesc acum, când mi-am îndreptat atenţia la acea Scriptură, ci mi s-a părut nedemnă, şi n-ar fi potrivit s-o compar cu prestanţa strălucitoare a lui Tullius43. Deoarece orgoliul meu făcea nazuri la simplitatea ei, iar ascuţişul minţii mele nu pătrundea înăuntrul ei. Căci ea era una care creştea odată cu copiii. De aceea eu refuzam să fiu copil şi, aşa umflat de îngâmfare, mi se părea că sunt plin de măreţie44.

CAPITOLUL VI

Am dat peste nişte oameni care aiurau de atâta îngâmfare

10. Aşadar, am dat peste nişte indivizi care aiurau de

atâta îngâmfare45, din cale afară de vorbăreţi şi desfrânaţi, în gura cărora se aflau capcanele diavolului şi vâscul46 obţinut din amestecul silabelor numelui Tău, dar şi al Domnului nostru Iisus Hristos şi al Paracletu-lui47 nostru cel mângâietor, Duhul cel Sfânt. Căci vorbele acestea nu mai dispăreau din gura lor, ci se reduceau la sunetul făcut de limbă; în rest, inima lor era golită de orice adevăr. Şi-mi tocau întruna la ureche: „adevărul şi iarăşi adevărul”; ci mulţi îmi vorbeau de aceasta, dar adevărul nu se afla niciodată în aceştia, iar ei spuneau tot felul de minciuni, nu numai despre Tine, Cel care eşti adevărul, ci chiar despre stihiile acestei lumi, care reprezintă făptura Ta48, în legătură cu care am fost nevoit să trec cu vederea filosofi care afirmau chiar lucruri adevărate, aceasta numai din dragoste pentru Tine, o, Părinte al meu „Binele meu cel mai înalt, Frumuseţe a tuturor frumuseţilor. O, adevăr, adevăr, cât de adânc suspina pentru tine miezul sufletului meu49, chiar şi atunci când aceia mi te făceau cunoscut mereu sau din ce în ce mai des, fie cu glasul lor, fie prin cărţi multe şi voluminoase50! Dar acelea nu erau decât nişte apetitive în care mie, cel însetat de Tine, mi se aduceau în locul Tău soarele şi luna, frumoasele Tale opere, dar totuşi operele Tale şi nu Tu – şi nici măcar cele dintâi51. Căci făpturile Tale spirituale au fost mai înainte decât cele corporale, chiar dacă ele sunt strălucitoare şi cereşti.

Dar eu nu de cele care fuseseră mai înainte, ci de Tine însuţi, o, Adevăr, eram însetat şi înfometat, de Tine, *cel în care nu este schimbare şi nici umbră de mutare52.* Şi, între acele feluri de mâncare, încă mi se mai puneau înainte şi nişte fantasme strălucitoare, în locul cărora mi se părea preferabil să iubesc acest soare mai degrabă, fiindcă măcar era adevărat pentru ochii mei, decât să iubesc acele lucruri mincinoase, după cum, tot privi în

termediul ochilor, îmi fusese înşelat şi sufletul. Şi cum nu aveam încredere decât în Tine, nu mă ospătam totuşi din ele cu lăcomie, chiar dacă în gura mea Tu nu aveai gustul a ceea ce eşti; dar fiindcă Tu nici nu erai vreuna dintre acele plăsmuiri deşarte, nici eu nu mă ospătam cu ele, motiv pentru care îmi era şi mai foame. În somn, mâncarea este foarte asemănătoare bucatelor reale, dar din această mâncare cei care dorm nu iau totuşi pentru hrana lor nimic, deoarece dorm. Tot aşa nici acelea nu se asemănau în niciun fel cu Tine, aşa cum eşti Tu când îmi vorbeşti mie acum; fiindcă acelea erau arătări întrupate, adică false corpuri, decât care sunt mai sigure aceste corpuri pe care le vedem cu simţul concret al văzului, fie ele cereşti, fie pământeşti. Pe acestea le vedem odată cu turmele şi cu zburătoarele şi, în mod evident, sunt mai sigure decât atunci când ni le imaginăm pe celelalte. Şi iarăşi, într-un mod cu mult mai sigur ni le imaginăm pe unele decât le presupunem pe altele, care provin din ele, cu mult mai mari, ba chiar infinite, care, în realitate, nici măcar nu există; lucruri în genul cărora erau acele deşertăciuni cu care eram eu hrănit pe atunci, fără să fi fost de fapt hrănit.

Dar Tu, o, dragoste a mea, Cel întru care mă istovesc, ca să devin tare, nu eşti nici aceste corpuri pe care le vedem, chiar dacă ele sunt din cer; nu eşti nici celelalte corpuri pe care nu le vedem în cer, deoarece tot Tu eşti Cel care le-ai întemeiat acolo; şi nici de stăpânit nu le stăpâneşti în cel mai înalt mod de a fi al fiinţei Tale. Aşadar, cât eşti Tu de departe de acele închipuiri ale mele, de închipuirile acelor corpuri care, de fapt, nici nu există; cele decât care sunt mai sigure imaginile corpurilor celorlalte, care există; însă şi mai sigure decât acestea

sunt corpurile care totuşi nu Te reprezintă pe Tine. Dar Tu nu eşti nici sufletul53, care este viaţa trupurilor: de aceea viaţa trupurilor este mai bună şi mai sigură decât trupurile. Căci Tu eşti viaţa spiritelor, eşti viaţa vieţilor, Tu eşti Cel care trăieşti în Tine însuţi şi care nu Te schimbi, o, Tu, Viaţă a sufletului meu54.

11. Prin urmare, unde îmi erai Tu atunci, şi cât de departe îmi erai? Atunci când eu hălăduiam prin lume

lipsit de Tine şi de ghinda porcilor55, pe care eu îi hrăneam cu ghindă. Căci, mă întreb, cu cât erau mai bune povestioarele grămăticilor şi ale poeţilor decât acele amăgiri?! Fiindcă atât versurile şi poezia, cât şi Medeea care zbura56 se dovedeau în mod cert mai folositoare pentru mintea mea decât cele cinci elemente falsificate în fel şi chip, în funcţie de cele cinci peşteri ale întunericului, care nu există absolut deloc, şi care îl ucid pe cel care crede în ele57. Căci eu puteam să transform versul şi chiar melodia în adevărate porţii de hrană, însă, chiar dacă declamam episodul cu Medeea care zbura, eu nu îl consideram adevărat; şi chiar dacă îl auzeam cântat, nu credeam, pe câtă vreme acele poveşti le-am crezut.

Vai de mine, vai, prin ce căderi succesive am fost dus eu până în adâncul iadului58, eu care, de bună seamă, eram muncit şi înfierbântat de lipsa adevărului, când de fapt pe Tine, o, Dumnezeule al meu (căci Ţie îţi mărturisesc, Ţie, Celui care Te-ai milostivit de mine, chiar şi, atunci când nu mă mărturiseam Ţie), pe Tine Te căutam, nu după puterea de înţelegere a minţii mele, datorită căreia Tu ai voit să fiu mai presus de animale, ci după simţul cărnii59. Însă Tu Te aflai mai înăuntrul meu decât partea cea mai lăuntrică a mea, şi mai sus decât

partea cea mai de sus. Dar m-am izbit de femeia aceea îndrăzneaţă, lipsită de înţelepciune, de „nebunia gălăgioasă" a lui Solomon, cea care stă pe tron în faţa uşilor şi zice: *Mâncaţi cu plăcere pâinile ascunse şi beţi dulcea apă furată60.* Ea m-a înşelat, fiindcă m-a găsit locuind în afară, sub privirea trupului meu, rumegând în mine ceea ce înghiţisem prin intermediul acestei priviri.

CAPITOLUL VII

Eram îmboldit să fiu de aceeaşi părere cu înşelătorii

12. Căci nu cunoşteam nimic altceva care ar exista cu adevărat şi eram parcă îmboldit să fiu şi eu de ace

ca şi părere cu înşelătorii cei nebuni, când ei căutau să afle de la mine „de unde vine răul, dacă Dumnezeu poate fi definit printr-o formă corporală şi dacă merită să fie socotiţi drepţi aceia care aveau mai multe soţii în acelaşi timp, şi care ucideau oameni, şi aduceau jertfe din rândul animalelor" 61. Necunoscând nimic despre toate acestea, eram tulburat peste măsură de aceste întrebări şi, îndepărtându-mă de adevăr, mi se părea totuşi că mă duc înspre el, deoarece nu ştiam că răul nu este altceva decât lipsa binelui62, ajuns până la a nu mai exista deloc. De unde însă aş fi putut eu să-mi dau seama de asta, când îmi era dat să văd cu ochii doar până la trup şi cu sufletul doar până la închipuiri? Şi nu ştiam *că Dumnezeu este duh6* şi că nu putea să aibă membre în lungime ori în lăţime şi nici să fie o masă materială uriaşă, fiindcă masa materială este într-o parte a sa mai mică decât în întregul său, iar în cazul în care aceasta este infinită, ea este totuşi într-o anume parte a ei mai mică, acolo unde este delimitată de un spaţiu cert, ceea ce înseamnă că ea nu este toată peste tot, aşa cum este spiritul, cum este, de pildă, Dumnezeu; eu ignoram deci în totalitate ce anume exista în noi, conform

căruia noi suntem asemănători lui Dumnezeu şi, respectiv, pentru ce în Scrierile Sfinte suntem consideraţi a fi alcătuiţi *după chipul lui Dumnezeu64.*

13. Şi nu cunoşteam nimic despre adevărata dreptate dinlăuntrul nostru, cea care nu judecă potrivit cu vreun obicei, ci potrivit cu legea cea mai dreaptă a lui Dumnezeu cel Atotputernic, cea datorită căreia se formează moravurile regiunilor şi ale zilelor65, pentru anumite regiuni şi pentru anumite zile66, deoarece ea este aceeaşi peste tot şi întotdeauna, nu alta în alt loc şi nici altfel în alt timp, aceea datorită căreia Avraam, Isaac şi Iacob, Moise şi David, şi toţi cei care au fost lăudaţi prin gura lui Dumnezeu erau consideraţi drepţi; dar nu ştiam nici că ei sunt socotiţi nedrepţi de către cei necunoscători, *care judecă după ziua omenească67* şi care apreciază toate moravurile neamului omenesc după o parte a moravului lor. Ca şi cum cineva care nu se prin

cepe la echipamentele militare şi care nu ştie ce este specific fiecărei părţi a corpului ar vrea să-şi acopere capul cu jambierele şi să-şi pună în picioare coiful, şi vociferează că nu i se potriveşte nimic; iar când într-o anume zi, după ce a fost anunţată încetarea activităţii, un altul s-ar supăra că nu i se îngăduie să expună în orele de după-amiază ceea ce este de vânzare, pe motiv că lucrul acesta a fost îngăduit numai în cursul dimineţii; sau, în sfârşit, un altul ar vedea că într-o casă un sclav oarecare manevrează la masă ceva care nu-i este îngăduit sclavului care serveşte băuturile, sau că, după grajd, se întâmplă lucruri ce nu sunt permise înainte de masă, şi respectivul s-ar indigna că, deşi există o singură locuinţă şi o singură familie, nu li se acordă tuturor acelaşi lucru în orice loc şi împrejurare.

În felul acesta sunt şi aceia care se indignează când aud că în cutare secol li s-a îngăduit celor drepţi ceva care în secolul nostru nu li se îngăduie celor drepţi, pe motiv că acelora le-a fost indicat de Dumnezeu un anumit lucru, iar celorlalţi altceva, potrivit cu problemele momentului aceluia; când, de fapt, atât unii, cât şi ceilalţi au fost în slujba aceleiaşi dreptăţi; se indignează, în sfârşit, când un singur om, într-o singură zi şi într-una şi aceeaşi casă, observă că ceea ce i se potriveşte unui membru al casei reprezintă ceva care i-a fost îngăduit mai demult, iar după o oră, nu i se mai îngăduie deloc; că într-un ungher al aceluiaşi aşezământ unuia i-a fost îngăduit ori poruncit ceva şi că acelaşi lucru, într-un alt ungher, este de-a dreptul oprit şi pedepsit.

Oare dreptatea este într-adevăr ceva inconstant şi schimbător68? Dar vremurile pe care ea le conduce nu se scurg toate la fel, căci doară sunt vremuri. Oamenii însă, a căror viaţă pe pământ este scurtă69, dat fiind că ei nu sunt în stare să lege, prin puterea lor de judecată, cauzele secolelor şi ale altor neamuri, adică să facă o legătură între cele pe care nu le-au cunoscut şi cele pe care le-au cunoscut, nu pot deci să-şi dea seama; dar când e vorba de un singur corp, de o singură zi ori de o singură casă, ei pot cu uşurinţă să vadă ce anume se

potriveşte cutărui membru, cutăror momente, cutăror părţi ori cutăror persoane, că în unele cazuri li se aduce un prejudiciu şi că în altele li se aduce un folos.

14. Pe acestea eu nu le ştiam deloc atunci şi nu le observam, şi, cu toate că ele îmi izbeau privirile din toate părţile, eu nu le vedeam. Şi cântam70 versuri şi, în timp ce declamam, nu mi se îngăduia sub niciun motiv să aşez oriunde orice picior, ci ba într-un sistem metric, ba în altul,

tot altfel şi altfel, şi într-unul şi acelaşi vers, nu în toate locurile acelaşi picior; şi însăşi prozodia în care declamam nu prevedea fiecare lucru în alt loc, ci pe toate deodată. Iar eu nu vedeam că dreptatea, pe care oamenii buni şi drepţi o slujeau, le cuprinde pe toate în acelaşi timp şi într-un mod cu mult mai ales şi mai înălţător, pe toate cele pe care Dumnezeu le-a poruncit; şi vedeam că ea nu este diferită de restul în nicio parte a ei, cu toate că ea nu le-a distribuit şi nu le-a impus pe toate în acelaşi timp într-o epocă sau alta, ci doar pe cele specifice fiecărei, epoci. Şi, orb cum eram, îi criticam pe părinţii cei pioşi 71, care nu numai se foloseau de cele prezente în felul în care Dumnezeu le poruncea şi-i inspira, ci le vesteau pe cele care aveau să vină, aşa cum Dumnezeu li le revela.

CAPITOLUL VIII

Acestea se întâmplă atunci când Tu, izvorul vieţii, eşti lăsat la o parte

15. Poate oare să fie pe undeva vreodată ceva nedrept în îndemnul să *iubeşti pe Dumnezeu din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău întocmai cape tine însuţF2?* în cazul acesta, netrebniciile care sunt împotriva firii73 trebuie să fie detestate şi pedepsite peste tot şi întotdeauna, aşa cum au fost pedepsite cele ale locuitorilor Sodomei74, infamii care, dacă le-ar face toate neamurile, ar fi puse sub aceeaşi învinuire de nelegiuire de către dumnezeiască lege, 146

CONFESIUNI

care nu i-a creat pe oameni aşa, ca să se folosească de ei înşişi în modul acesta. Se vede clar că este profanată însăşi relaţia pe care trebuie să o avem cu Dumnezeu75, atunci când aceeaşi natură, al cărei creator este El, se pângăreşte datorită perversiunii impuse de poftă.

Însă aceste mârşăvii, care sunt împotriva obiceiurilor

omeneşti7, trebuie să fie evitate în funcţie de diversitatea moravurilor, pentru ca înţelegerea dintre indivizii unei societăţi sau naţii, întărită prin obicei sau lege, să nu fie violată de nicio toană a vreunui cetăţean de-al ei sau a vreunui străin: fiindcă orice parte care nu se armonizează cu întregul său este nedemnă de el. Însă când Dumnezeu porunceşte ceva împotriva obiceiului sau înţelegerii anumitor oameni, ceea ce El a poruncit trebuie să fie îndeplinit, chiar dacă n-a fost aplicat acolo niciodată, iar dacă a fost omis, trebuie să fie instaurat, şi dacă n-a fost instituit niciodată mai înainte, trebuie să fie instituit. Căci dacă, de exemplu, unui rege i se permite să ordone ceva într-o cetate peste care domneşte, ceva pe care nimeni altul înainte de el şi nici el însuşi nu-l ordonase, şi i se dă ascultare, nu legea este împotriva societăţii acelei cetăţi, ci, dimpotrivă, a nu te supune acelei porunci reprezintă ceva împotriva cetăţii: dat fiind că există o înţelegere unanimă a societăţii omeneşti să se dea ascultare regilor săi; aşadar, ne întrebăm cu cât mai vârtos trebuie să i se dea ascultare fără şovăire lui Dumnezeu, Stăpânitorul întregii creaţii, pentru ceea ce El a poruncit? Fiindcă, aşa cum în cadrul puterilor unei societăţi omeneşti puterea mai mare este socotită deasupra uneia mai mici, căreia i se cere supunere, tot aşa şi Dumnezeu trebuie socotit mai presus de toţi.

16. La fel şi în privinţa nelegiuirilor, în care se constată o anume patimă de a prejudicia pe altul, fie prin batjocorire, fie prin nedreptate; atât într-un caz, cât şi în altul există un motiv de răzbunare, aşa cum procedează cineva cu duşmanul său; ori există un motiv de a obţine un bun al altuia, aşa cum face tâlharul cu călătorul; ori se întâmplă spre a se evita o nenorocire, aşa cum face

cineva care se teme pentru altul; ori se întâmplă din invidie, aşa cum face unul mai nefericit cu unul mai fericit, care a săvârşit ceva cu mai multă dibăcie decât el şi acum se teme să-i fie egal un altul, ori suferă la gândul că cineva l-ar putea egala; ori fie şi numai din plăcerea de a provoca un rău altuia, aşa cum spectatorii savurează nenorocirile gladiatorilor, sau asemeni celor care rid sau îşi bat joc de oricine. Acestea sunt motivele esenţiale ale nedreptăţii, toate iscându-se din patima de a domina, de a privi şi de a simţi, ori numai dintr-una dintre acestea, ori din două, ori din toate trei în acelaşi timp. Şi rău se mai trăieşte împotriva celor trei şi a celor şapte77, adică a psalteriului Tău, cel cu zece corzi78, Decalogul Tău, o, Dumnezeule, Tu, Cel Preaînalt şi Cel Preadulce.

Dar Tu, Care nu eşti niciodată supus stricăciunii, ce nelegiuiri pot să existe întru Tine, sau ce fărădelegi pot să fie împotriva Ta, Care nu poţi să fii vătămat? Ci Tu răzbuni numai ceea ce oamenii fac unii împotriva altora, fiindcă, chiar şi atunci când ei păcătuiesc împotriva Ta, ei fac asta într-un mod nelegiuit contra propriilor lor suflete şi atunci când *nedreptatea se minte pe ea însăşiJS,* fie corupând ori pervertind natura umană, pe care Tu ai creat-o şi ai întocmit-o, fie folosindu-se fără măsură de ceea ce este îngăduit, ori arzând de dorinţa celor care nu sunt îngăduite*, într-o întrebuinţare a lor care este împotriva firii80;* sau rămân vinovaţi8! cu sufletul şi cu vorbele, când se *pornesc cu furie împotriva Ta şi împotriva imboldului Tău, când se dovedesc nărăvaşi 82;* sau când, datorită anulării îngrădirilor sociale, se bucură plini de cutezanţă de relaţiile lor particulare sau de jafurile lor, după cum vreun lucru i-a încântat ori i-a ofensat.

Şi toate acestea se întâmplă când Tu, Izvor al vieţii, eşti lăsat la o parte, Tu, Care eşti Unicul şi Adevăratul Creator şi Conducător al universului, Tu, Care eşti iubit cu

o trufie proprie, atunci când o parte a întregului este iubită ca un întreg adevărat. Şi astfel omul se reîntoarce la Tine cu o evlavie smerită şi Tu ne curăţeşti pe

noi de obiceiul cel rău şi Te arăţi încă şi mai binevoitor cu păcatele celor care Ţi se mărturisesc, şi auzi *gemetele celor aflaţi în lanţurie3* şi ne dezlegi de lanţurile pe care chiar noi ni le-am făcut, dacă nu vom ridica iarăşi împotriva Ta *coarnele falsei libertăţi-4,* dintr-o lăcomie de a avea tot mai mult şi din teama de a pierde totul, iubind mai mult propria noastră fiinţă decât pe Tine, Bunul tuturor.

CAPITOLUL IX

Fericiţi cei ce ştiu că Tu ai poruncit

17. Însă, între atâtea ticăloşii şi fărădelegi şi între atât de numeroase nedreptăţi se află păcatele celor care pornesc pe drumul greşelilor, adică acele păcate pe de o parte criticate de către cei care judecă bine, potrivit cu legea desăvârşirii, şi pe de alta lăudate, în speranţa roadelor lor, asemenea ierbii holdelor. Şi unele sunt fie asemenea unei ticăloşii, fie asemenea unei fărădelegi, dar de fapt nu sunt păcate, deoarece nici pe Tine, Domnul şi Dumnezeul nostru, nu Te rănesc, şi nici comunitatea n-o afectează, atunci când sunt dobândite anumite lucruri spre folosul vieţii, potrivite momentului, când nu se ştie dacă au fost dobândite din dorinţa de a avea ori dacă sunt pedepsite cu intenţia de a îndrepta, în funcţie de o putere rânduită, adică atunci când nu se ştie dacă toate acestea se întâmplă dintr-o dorinţă evidentă de a vătăma. Prin urmare, multe fapte care par a nu fi trebuit să fie aprobate de oameni au fost aprobate de mărturia Ta; şi multe fapte lăudate de oameni, luându-Te pe Tine drept martor, au fost condamnate, fiindcă deseori într-un mod ni se arată chipul

faptei, iar în altul spiritul şi împrejurarea momentului nevăzut.

Dar când Tu porunceşti pe neaşteptate ceva neobişnuit şi neprevăzut, în ciuda faptului că tot Tu ai interzis cândva aceasta, şi în ciuda faptului că, pentru un timp, Tu ascunzi motivul propriei Tale porunci şi că aceasta

este împotriva a ceea ce a fost cândva stabilit, cine dintre indivizii acelei societăţi se îndoieşte că lucrul acesta ar fi trebuit să fie făcut, de vreme ce acea societate umană, care Ţie îţi slujeşte, este o societate dreaptă? Fericiţi sunt însă aceia care îşi dau seama că Tu eşti Cel care a poruncit. Fiindcă toate sunt săvârşite de către cei care îţi slujesc Ţie, fie cu scopul de a se arăta ceea ce este necesar în prezent, fie cu scopul de a anunţa din vreme pe cele viitoare.

CAPITOLUL X

Am *crezut că smochina plânge atunci când este culeasă*

18. Necunoscând eu toate acestea, îmi băteam joc de acei sfinţi slujitori ai Tăi şi de profeţi. Şi când îmi băteam joc de ei, ce altceva se întâmplă decât că şi eu eram luat în râs de către Tine, şi că, puţin câte puţin şi pe nesimţite, eram purtat înspre nişte bazaconii, încât ajunsesem că cred, de pildă, că smochina plânge[85] atunci când este culeasă, şi că mama ei[86], respectiv copacul, plânge şi ea cu lacrimi de lapte. Smochină pe care, dacă ar fi mâncat-o totuşi vreun nu ştiu care sfânt, după ce a fost culeasă printr-o ticăloşie străină de el, în niciun caz prin a sa, acesta ar mesteca-o în măruntaiele sale şi din ea ar ţâşni îngeri, dacă nu chiar părticele din Dumnezeu, în timp ce el se roagă gemând şi înghiorţăind; părticele din Preaînaltul

şi Adevăratul Dumnezeu, care ar fi stat mult şi bine spânzurate în acel pom, dacă n-ar fi fost mâncate şi mistuite de dinţii şi stomacul sfântului. Iar eu, bietul de mine, am crezut că trebuie să acord fructelor pământului mai multă milă decât oamenilor, spre folosul cărora fuseseră create. Fiindcă, dacă cineva care n-ar fi fost maniheu ar fi cerut, înfometat fiind, o singură muşcătură din acele roade, mi s-ar fi părut că trebuie condamnat la cel mai mare supliciu, în cazul în care i s-ar fi dat.

CAPITOLUL XI

Visul mamei – „Unde eşti tu, acolo va fi şi el”.

19. Dar *Ţi-ai trimis dintru înalt mâna Ta87* şi din întunericul cel adânc *ai scos sufletul meu88,* în timp ce pentru mine înaintea Ta plângea mama mea, cea credincioasă Ţie, cu mult mai mult decât plâng de obicei mamele trupurile fiilor lor duse la groapă. Fiindcă ea, sărmana, datorită credinţei şi duhului pe care le avea de la Tine, vedea bine moartea mea, dar Tu, o, Doamne, ai auzit-o pe ea. Ai auzit-o şi nu Te-ai uitat cu dispreţ la lacrimile ei, care, şiroindu-i pe obraji, udau pământul de sub ochii ei, în orice loc al rugăciunii sale, *da, ai* auzit-o89. Căci mă întreb acum de unde oare va fi venit visul acela prin care Tu ai consolat-o, ca să accepte să trăiască alături de mine, şi să aibă aceeaşi masă şi aceeaşi casă, lucru pe care ea era pe punctul de a nu-l voi, arătându-şi împotrivirea şi detestând hula rătăcirilor mele? Fiindcă ea a visat că stătea pe o scândură de lemn şi că spre ea venea un tânăr strălucitor, vesel şi surâzându-i, în timp ce ea era mohorâtă şi măcinată de o tristeţe adâncă. Care tânăr, după ce a întrebat-o care erau motivele tristeţii şi ale lacrimilor sale zilnice (nu ca să se informeze90, ci să o consoleze după obicei), după ce şi ea i-a răspuns că plânge pierderea mea,

el i-a poruncit să fie fără teamă, şi a sfătuit-o să se gândească îndelung şi să observe că acolo unde este ea, tot acolo sunt şi eu. Iar ea, privind cu atenţie, a constatat că şi eu stăteam alături de ea pe aceeaşi scândură. De la cine oare a venit visul acesta, dacă nu de la faptul că urechile Tale erau atente la inima ei, o, Tu, Cel Bun şi Atotputernic, Tu, Care Te îngrijeşti de fiecare dintre noi ca şi când Te-ai îngriji de unul singur, şi la fel de toţi, ca şi când Te-ai îngriji de fiecare în parte?

20. De unde venea şi celălalt fapt, anume că, după ce ea mi-a povestit visul, iar eu încercam să o conving să nu-şi piardă speranţa, pentru că ea va fi mai degrabă ceea ce eram eu, fără niciun fel de ezitare mi-a zis ime

CARTEA A TREIA

151

diat aşa: „Nu, fiindcă nu mi s-a spus în vis că acolo unde este el, tot acolo vei fi şi tu; ci unde eşti tu, acolo va fi şi el”. O, Doamne, Ţie îţi mărturisesc acum această amintire a mea, atât cât sunt eu în stare s-o reîmprospătez în memorie, îţi mărturisesc ceva pe care deseori nu l-am ţinut sub tăcere, anume că eu am fost atunci mişcat mai mult de acest răspuns al Tău dat prin intermediul mamei mele care mă veghea (întrucât ea fusese atât de tulburată de o interpretare a visului vecină cu falsitatea şi a văzut atât de repede ceea ce trebuia să vadă, lucru pe care eu cu siguranţă nu-l înţelesesem înainte ca ea să mi-l fi spus), decât 91 de visul însuşi, prin intermediul căruia bucuria ei de femeie pioasă avea să fie după aceea cu atât mai mare, cu cât fusese prezisă cu atâta timp mai înainte pentru alinarea frământărilor ei de atunci.

Căci s-au scurs mai apoi aproape nouă ani92, timp în care eu m-am tăvălit în acel „noroi al adâncurilor” 93 şi în acele tenebre ale minciunii, când de atâtea ori am încercat să mă ridic, dar şi mai rău m-am prăbuşit; pe când această

văduvă curată, evlavioasă şi sobră, de felul celor care îţi plac Ţie, deja mai dârză în speranţele ei, dar nu mai puţin şovăitoare la plânset şi la suspine, nu înceta, în toate ceasurile ei de rugă, să se vaite de mine în faţa Ta; dar, cu toate că rugăciunile ei ajungeau la urechile Tale94, Tu mă lăsai să mă prăvălesc şi să mă cufund în întuneric.

CAPITOLUL XII

Fiul acestor lacrimi

21. Între timp însă, mi-ai dat şi un alt răspuns, pe care eu mi-l aduc aminte bine. Dar, cum mă grăbesc să ajung mai repede la cele care mă determină mai mult să mă mărturisesc Ţie, las multe deoparte, iar pe altele nici măcar nu le mai pomenesc. Mi-ai dat, aşadar, un alt răspuns printr-un slujitor al Tău, un anume epis

cop95, format în Biserica Ta şi bun cunoscător al cărţilor Tale. Episcop pe care femeia aceea96, după ce l-a rugat să se învrednicească a vorbi cu mine şi să-mi corecteze rătăcirile, să mă dezveţe de cele rele şi să mă înveţe cele bune (deoarece ea, mama mea, mai proceda şi aşa, dacă din întâmplare găsea astfel de oameni potriviţi), acela, de bună seamă din prudenţă, n-a voit, pe cât mi-am dat eu seama după aceea. Căci el i-a răspuns mamei că sunt încă îndărătnic, deoarece fusesem pur şi simplu burduşit cu învăţăturile acelei erezii atât de neobişnuite97; şi că, prin anumite întrebări, eu deja îi încurcasem pe mulţi nepricepuţi în astfel de probleme, după cum îi relatase ea lui. „Dar lasă-l într-ale lui”, i-ar fi zis el, „şi roagă-te Domnului pentru el; căci citind va ajunge singur să descopere în ce constă eroarea lui şi cât de mare îi este necredinţa”.

Tot atunci i-a mai povestit mamei că şi el fusese dat de mic la o şcoală maniheistă de către mama sa, care şi ea

se lăsase atrasă de sectă, şi că operele maniheilor, atâtea câte apăruseră, nu numai că le citise aproape pe toate, dar chiar le copiase; şi că el, fără să aibă vreo discuţie în contradictoriu cu cineva, se convinsese singur cât de mult trebuia să se îndepărteze de această sectă; că numai în felul acesta a scăpat de maniheism. După ce i-a prezentat mamei mele toate acestea, iar ea nu voia să fie de acord cu el, ci insista şi mai mult, rugându-se de el şi plângând fără istov ca să mă primească şi să stea de vorbă cu mine, el, înfuriindu-se, cu dezgust, i-a spus: „Mergi de la mine, femeie, şi procedează aşa cum ţi-am zis, căci nu este posibil ca fiul acestor lacrimi să piară”. 98 De acest răspuns îşi amintea deseori mama mea în discuţiile cu mine, răspuns primit de la el, însă vorbele acestea îi păruseră a-i fi venit de la un glas din cer.

CARTEA A PATRA

CAPITOLUL I

Eram ispitiţi şi, la rându-ne, ispiteam plini de falsitate şi înşelăciune

1. În acest răstimp de nouă ani, de la cel de al nouăsprezecelea an al vieţii mele până la cel de al douăzeci şi optulea, eram ispitiţi şi la rându-ne ispiteam1 pe alţii, plini de falsitate, cu tot felul de pofte, înşelând fie pe faţă, prin acele discipline pe care oamenii le numesc liberale2, fie în ascuns, dar sub falsul nume de religie: când îngâmfaţi, când superstiţioşi, însă întotdeauna falşi; urmăream prin aceasta pe de o parte deşertăciunea gloriei populare, de la aplauzele din teatru şi întrecerile poetice atât de mult disputate, ori competiţiile epuizante pentru coroanele de fân3, până la flecuşteţele spectacolelor şi la nestăpânirea pornirilor rele; iar pe de altă parte, doream eu însumi să mă curăţ de aceste murdării, în timp ce duceam de zor alimente celor care erau numiţi aleşi şi

sfinţi4, şi din ale căror pântece urmau să ni se nască niscaiva îngeri şi niscaiva zei, prin mijlocirea cărora aveam să fim eliberaţi; ei bine, pe acestea le urmăream eu şi le săvârşeam împreună cu prietenii mei, ei înşişi amăgiţi de mine şi cu mine.

N-au decât *să râdă de mine5* cei trufaşi, care încă nu au fost trântiţi la pământ şi loviţi spre propria lor salvare de către Tine, o, Dumnezeule al meu! Eu îţi voi mărturisi totuşi ticăloşiile mele spre lauda Ta. Îngăduie-mi, rogu-Te, şi dă-mi putere să parcurg cu amintirea mea de acum toate ocolişurile trecute ale rătăcirilor mele, şi să-ţi jertfesc *jertfă de slavă6.* Căci, ce aş putea să fiu eu pentru mine însumi faţă de Tine, în afară de o călăuză spre prăpastie? Sau ce altceva sunt eu, când îmi merge

bine, dacă nu un sugaci al laptelui Tău7, ori unul care se hrăneşte cu hrana Ta cea nestricătoare? Şi care om este orice fel de om, când el e om? Să râdă, aşadar, de noi cei care sunt tari şi puternici; iar noi, cei slabi şi sărmani, să ne mărturisim Ţie.

CAPITOLUL”.

Îmi vindeam oratoria

2. Predam deci în anii aceia retorica şi, fiind dominat de dorinţa succesului, îmi vindeam oratoria cea aducătoare de glorie8. Preferam totuşi, ştii bine, o, Doamne, să am elevi buni, aşa cum sunt numiţi ei buni; şi fără viclenie îi învăţam pe aceştia anumite viclenii, nu cele prin care ei ar fi putut să acţioneze împotriva unei persoane nevinovate, ci, dimpotrivă, pe acelea care ar fi dus la condamnarea unei persoane vinovate9. Şi Tu, Dumnezeule, ai văzut de departe credinţa mea, care mergea pe un drum alunecos şi care, în fumul cel gros, abia scânteia, credinţă pe care o dovedeam în acel *magisterium10* tuturor celor ce iubeau

deşertăciunea şi căutau minciuna11, eu, tovarăşul lor.

În anii aceia aveam o singură femeie12, pe care n-o cunoscusem prin acea căsătorie numită legală, ci pe care o alesese patima mea nestatornică şi lipsită de înţelepciune, însă una singură, căreia îi păstram fidelitatea patului; prin aceasta, desigur, încercam eu, prin propriul meu exemplu, să-mi dau seama ce deosebire este între o legătură conjugală, care se încheie numai cu dorinţa de a procrea, şi o legătură a unei iubiri desfrânate, în urma căreia, chiar dacă se nasc copii, ei se nasc împotriva voinţei părinţilor, deşi, o dată născuţi, ei îi silesc pe părinţi să-i iubesc ă.

3. Îmi amintesc chiar cum o dată, plăcându-mi să particip la un concurs de poezie dramatică, un nu ştiu care haruspice mi-a transmis prin cineva următoarea vorbă: ce plată aş fi eu dispus să-i dau ca să ies în

vingător; dar eu i-am transmis că resping cu dezgust acel târg, şi am adăugat că aşa ceva n-aş dori să se întâmple nici chiar dacă acea coroană ar fi pe veci din aur, şi că, pentru victoria mea, n-aş îngădui să fie ucisă nici măcar o muscă. Fiindcă haruspicele acela intenţiona să jertfească, în cadrul unor sacrificii ale sale, anumite vieţuitoare, şi mi se mai păruse că pentru obţinerea acelor onoruri el avea de gând să invoce demonii, care ar fi urmat să vină în ajutorul meu. Dar nici răul acesta nu l-am respins datorită Curăţiei Tale, o, *Dumnezeule al inimii mele1;* deoarece nu ştiam că Te iubesc, eu care nu ştiam să mă gândesc decât la strălucirile legate de partea corporală a fiinţei mele; întrucât un suflet care tânjeşte după astfel de plăsmuiri nu săvârşeşte oare păcatul departe de Tine, nu se încrede el în minciuni şi se hrăneşte cu vânt14? De bună seamă însă, eu nu doream să se aducă sacrificii pentru mine unor demoni, cărora eu le aduceam totuşi

sacrificii prin acea superstiţie a mea. Fiindcă ce altceva înseamnă „a te hrăni cu vânt”, decât a-i cultiva pe înşişi aceştia, adică 15 a pierde drumul cel bun şi a deveni pentru ei motiv de plăcere şi râs?

CAPITOLUL III

Nu încetam să-i consult pe acei şarlatani

4. Din cauza aceasta, nu încetam să-i consult pe şarlatanii aceia pe care oamenii îi numesc matematici16, dat fiind că acestora nu li se aducea niciun sacrificiu şi pentru că nu li se adresează niciun fel de rugăciuni17 cu scopul de a înlesni ghicitul; un lucru pe care evlavia creştină şi adevărată îl respinge şi-l condamnă cu consecvenţă18. Căci bine este a mă mărturisi Ţie, o, Doamne, şi a zice: *Ai milă de mine, vindecă sufletul meu, căci am greşit Ţie 19;* dar nici să nu abuzăm de dreptatea Ta, pentru a păcătui după bunul nostru plac, ci să ne aducem aminte de cuvântul Domnului, 158

CONFESIUNI

care zice: *Iată, te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai greşeşti, ca să nu-ţifie ţie mai rău20.* Or, ei încearcă să ucidă toată această învăţătură sănătoasă, de fiecare dată când spun: „Îndemnul de a păcătui îţi vine în mod inevitabil din cer” 21 sau „asta a făcut-o Venus, Satur-nus sau Marte” 22; vezi, Doamne, pentru ca omul să fie fără pată, el, *care este carne şi sânge, şi putregai îngâm-*/at23; cu alte cuvinte, Creatorul şi Orânduitorul cerului şi al stelelor ar trebui să fie învinuit. Şi cine altul este acest Creator, dacă nu Tu, Dumnezeule al nostru, Dulceaţa şi începutul dreptăţii, Tu, Cel care dai fiecăruia după meritele sale, şi nu dispreţuieşti inima zdrobită şi smerită24?

5. Era în vremea aceea un bărbat înţelept, deosebit de iscusit în arta medicinei şi foarte renumit25, care, în calitate de proconsul, îmi pusese cu propria lui mână

cununa aceea de concurent26 pe capul meu nesănătos, dar nu ca medic mi-o pusese. Căci tămăduitorul bolii aceleia numai Tu eşti, Tu, *Cel care Te ridici împotriva celor mândri, dar care dai har celor smeriţi27.* Oare Tu chiar ai încetat să mă mai ajuţi prin intermediul bătrânului aceluia, ori ai vrut să renunţi a-mi mai tămădui sufletul? Fiindcă, într-adevăr, îi devenisem acestuia tot mai familiar, fiind nelipsit de la discursurile lui şi mă ţineam strâns şi fără întrerupere de convorbirile cu el, întrucât erau plăcute şi pline de miez şi lipsite de vreo preocupare stilistică anume, plăcându-ne unul pe altul datorită vioiciunii părerilor noastre, dar ştiind să devenim şi gravi; dar, când din convorbirea mea cu el a aflat că eu mă dedicasem cândva cărţilor cu horoscoape, m-a sfătuit cu blândeţe şi ca un părinte să renunţ la ele şi să nu-mi mai risipesc în zadar pentru acea deşertăciune nici preocuparea şi nici munca, mult mai necesare unor lucruri folositoare; ba chiar mi-a mărturisit că şi el le studiase odinioară atât de bine, încât, în primii ani ai vieţii lui, voise să-şi facă din asta o meserie de pe urma căreia să trăiască; şi zicea că, dacă reuşise să-l înţeleagă pe Hippocrate28, ar fi putut cu siguranţă înţelege şi scrierile acelea, dar că totuşi, mai apoi, le-a aban

donat, urmând medicina, nu din alt motiv decât acela că îşi dăduse seama cât de false erau acelea şi, om în toată firea cum era, nu voise să-şi agonisească traiul înşelându-i pe oameni. „Însă tu”, îmi zise el, „care, ca să trăieşti decent printre oameni, ţii cursuri de retorică, umbli după escrocheria aceea din propriul tău îndemn, nu determinat de nevoi băneşti; atunci, cu atât mai mult trebuie să-mi dai crezare în legătură cu asta, fiindcă eu am muncit din greu să mi-o însuşesc atât de bine, încât mi-am dorit

întotdeauna să-mi câştig existenţa numai din ea”. Totuşi, după ce mai apoi am căutat să aflu de la el cum se face că multe din cele spuse acolo ajung să fie adevărate, mi-a răspuns, aşa cum s-a priceput, că întâmplarea, cea care s-a răspândit peste tot în natură, este aceea care face asta. Căci, dacă în paginile unui anumit poet, care cântă dar este atent la cu totul altceva, se iveşte adesea şi câte un vers în uimitoare consonanţă cu subiectul cântării lui, atunci când cineva îl consultă din întâmplare29, nu trebuie să ne mire, zicea el, dacă, dintr-un imbold cu mult mai înalt30, dintr-un suflet omenesc care habar nu are ce se petrece într-în-sul, se face totuşi auzit ceva semnificativ nu graţie meşteşugului, ci purei întâmplări, ceva care să se potrivească cu lucrurile şi faptele celui care întreabă31.

6. Şi avertismentul acesta, de bună seamă, de la el şi prin intermediul lui mi l-ai oferit Tu, şi mi-ai conturat în linii mari ce anume să cercetez eu însumi mai apoi prin mine însumi. Atunci însă, nici el şi nici prea dragul meu Nebridius32, un tânăr din cale afară de bun şi de curat, care-şi bătea joc de acel gen de ghicire, n-au reuşit să mă convingă să arunc cât colo astfel de preocupări, fiindcă mă impresiona mai mult autoritatea autorilor înşişi şi nici nu aflasem încă până atunci vreo dovadă sigură, în felul în care doream eu să o aflu – o dovadă prin care să mi se arate fără niciun fel de dubiu ce adevăruri erau afirmate de ei când erau consultaţi şi ce adevăruri erau afirmate pur şi simplu la întâmplare, adică nu datorită ştiinţei observării astrelor.

CAPITOLUL IV

Pierdusem un prieten scump aflat în floarea tinereţii

7. În anii aceia, mai precis în vremea când începusem să predau retorica în oraşul în care mă născusem33, îmi

făcusem un prieten foarte drag, ca urmare a comuniunii studiilor, de aceeaşi vârstă cu mine şi în aceeaşi floare a tinereţii ca şi mine. Crescuse de mic copil împreună cu mine, şi tot împreună merseserăm la şcoală, şi tot împreună ne şi jucaserăm. Dar pe atunci încă nu-mi era aşa de bun prieten precum a fost mai târziu34, – cu toate că prea mult nici atunci, în felul în care este o prietenie adevărată, fiindcă o prietenie nu este socotită adevărată decât atunci când Tu o statorniceşti între cei care îţi rămân credincioşi 35 *printr-o dragoste revărsată în inimile noastre de la Duhul Şiint, Care nea fost dat nouă3 e;* prietenia ne era însă din cale afară de dulce, coaptă la flacăra aceloraşi studii. Căci eu reuşisem să-l întorc de la povestioarele superstiţioase şi primejdioase, din cauza cărora mă plângea şi pe mine mama, la credinţa cea adevărată, pe care el nu o mai păstra în toată profunzimea şi în tot adevărul ei ca tânăr. Acum, omul acela rătăcea cu sufletul împreună cu mine, iar sufletul meu nu putea trăi fără de el. Şi iată că Tu, Cel care Te afli mereu în spatele celor care fug de Tine, *Dumnezeule al răzbunărilor37* şi totodată izvor al milelor, *Tu, Cel care în mii de feluri ne întorci pe noi cu faţa către Tine3,* iată că ai luat la Tine pe omul acela din viaţa aceasta, când de abia împlinisem un an de prietenie cu el, care pentru mine a fost mai dulce decât toate dulceţile vieţii aceleia a mele.

8. *Cine ar putea să numere laudele Tale39,* pe care a încercat să le socotească numai el singur întru sine însuşi? Ce-ai făcut Tu atunci, o, Dumnezeule al meu, *cât de nepătruns este adâncul judecăţilor Tale40?* Căci atunci când acela suferea de friguri, a zăcut multă vreme în nesimţire, într-o sudoare de moarte, şi exact atunci când

cei din jurul său îşi pierduseră speranţa, a fost

botezat fără ca el să-şi dea seama41, eu neputând să mă preocup de lucrul acesta şi bănuind că sufletul lui păstrează mai degrabă ceea ce primise mai întâi de la mine şi nu ceea ce se petrecea în trupul unuia care îşi pierduse cunoştinţa. Însă realitatea era cu totul alta; căci el şi-a revenit şi s-a făcut sănătos. Şi imediat ce am putut să stau de vorbă cu el – de bună seamă, am putut de îndată ce a putut şi el, fiindcă nu mă îndepărtasem de el şi depindeam foarte mult unul de altul, – am încercat să-l fac să râdă, la gândul că şi el va râde împreună cu mine de botezul pe care abia îl primise, într-un moment în care era cu totul absent cu mintea şi cu simţirea; dar el aflase că primise botezul. Drept care m-a izgonit ca pe un duşman şi m-a sfătuit cu o uimitoare şi neaşteptată francheţe ca, dacă mai doresc să-i fiu prieten, să încetez a-i mai spune asemenea lucruri.

Eu însă, uluit şi în acelaşi timp tulburat, am renunţat la toate emoţiile mele, dorind cu ardoare să se întremeze şi să capete forţele sănătăţii, pentru ca mai apoi să pot vorbi cu el despre ceea ce voiam. Dar el a fost smuls din calea nebuniei mele, pentru a fi păstrat la Tine, spre mângâierea mea; iar după câteva zile, într-un moment când eu lipseam de lângă el, a fost din nou cuprins de friguri şi a murit.

9. Ca un tăciune s-a înnegrit atunci inima mea din cauza acestei dureri, şi tot ceea ce vedeam în jurul meu nu era decât moarte, iar locul în care mă născusem devenise pentru mine un adevărat chin, şi casa părintească o nefericire ciudată, şi tot ceea ce împărtăşisem cându-vă cu el se transformase acum, în lipsa lui, într-un chin insuportabil42. Şi ochii mei îl căutau peste tot, dar el nu se mai arăta nicicum, şi pe toate le uram fiindcă ele nu-l mai conţineau şi nici nu-mi mai spuneau: „uite-l că vine”, după cum se întâmpla să-mi spună când trăia şi când era doar plecat. Şi devenisem eu însumi pentru mine o mare

problemă, *şi mereu îmi întrebam sufletul pentru ce este trist şi pentru ce mă chinuie atât de mult43;*

dar el, sufletul, nu ştia să-mi răspundă nimic. Dar dacă îi spuneam: „Pune-ţi speranţa în Dumnezeu”, el pe bună dreptate nu asculta, deoarece era mai adevărat şi mai bun omul acela atât de drag pe care sufletul meu îl pierduse, decât imaginea închipuită44 în care i se propunea să spere. Numai plânsul mai era pentru mine alinător, şi el, singurul, îi luase locul prietenului meu în desfătările inimii mele45.

CAPITOLUL V

Sufeream şi plângeam

10. Şi acum, o, Doamne, iată că acelea au trecut şi odată cu trecerea timpului s-a potolit şi durerea mea. Pot eu oare acum să aud de la Tine, Care eşti adevărul, să apropii de gura Ta urechea inimii mele, ca Tu să-mi spui de ce este atât de dulce plânsul pentru cei nefericiţi? Au Tu, cu toate că te afli peste tot, ai aruncat departe de Tine nenorocirea noastră şi Tu rămâi mereu întru Tine, în timp ce noi ne rostogolim în tot felul de încercări? Şi totuşi, nimic n-ar mai rămâne din speranţa noastră, dacă nu ne-am plânge la urechile Tale. De unde, aşadar, se culege fructul cel dulce scos din amărăciunea vieţii, oare din plângere, gemere, suspinare şi jeluire? Nu cumva acestea ni se par dulci deoarece sperăm că Tu ne auzi? Faptul acesta este valabil în cazul rugăciunilor, fiindcă în el rezidă dorinţa de a ajunge la Tine. Cumva în durerea după un lucru pierdut şi în jalea de care eram eu copleşit pe atunci? Căci eu nu mai nădăjduiam că acela va reveni la viaţă şi nici nu ceream asta cu lacrimi în ochi, ci sufeream doar şi plângeam; fiindcă eram nefericit şi-mi pierdusem bucuria. Nu cumva plânsul, care este ceva amar, ne

desfată tocmai datorită dezgustului de lucrurile de care mai înainte ne bucuram, şi la fel ne bucură şi atunci când ne dăm înapoi cu groază de la ele?

CARTEA A PATRA.

163

CAPITOLUL VI

Jumătatea sufletului meu

11. Dar mă întreb: pentru ce relatez eu toate acestea? Pentru că acum nu este timpul să cercetez motivele, ci doar să mă mărturisesc Ţie. Eram nefericit! Dar nefericit este orice suflet care s-a lăsat cuprins de iubirea tuturor celor trecătoare şi este sfâşiat ori de câte ori le pierde pe acestea. Aşa eram şi eu în vremea aceea şi *plângeam cu foarte mult amar, şi tot întru amărăciune mă şi linişteam46.* Şi astfel eram nefericit şi socoteam că însăşi viaţa mea, oricât ar fi fost ea de nenorocită, îmi era totuşi mai dragă decât acel prieten al meu. Căci, deşi aş fi vrut să mi-o schimb, n-aş fi voit să o pierd mai curând pe ea decât pe acela, aşa cum se povesteşte despre Pylade şi Oreste47 (dacă nu cumva aceasta nu-i decât o plăsmuire); ei, care voiau să moară în acelaşi timp unul în locul celuilalt, căci pentru ei a nu trăi în acelaşi timp amândoi era ceva mai rău decât moartea. În cazul meu însă, nu ştiu ce sentiment cu totul contrar acestuia se născuse în mine, deoarece stăruia în fiinţa mea şi un foarte puternic dezgust de viaţă, dar şi o frică de moarte. Eu cred că, pe cât îl iubeam mai mult pe acesta, pe atât mai tare uram moartea, fiindcă mi-l răpise, întocmai ca pe o duşmancă foarte crudă, dar mă şi temeam de ea, şi îmi imaginam că ea îi va nimici într-o zi pe toţi oamenii deodată, fiindcă putuse face un asemenea lucru cu el; ei bine, aşa eram eu pe atunci, dacă îmi amintesc bine.

Iată inima mea, o, Dumnezeule al meu, iată ceea ce este înăuntrul meu, ia aminte la ceea ce-mi amintesc, o,

Tu, Speranţa mea, Tu, Care mă cureţi de necurăţia unor asemenea gânduri, îndreptându-mi ochii către Tine şi smulgându-mi din laţ picioarele mele48. Căci eram uimit de faptul că ceilalţi muritori trăiesc, în timp ce acela pe care atâta îl îndrăgisem, de parcă nu avea să moară, murise; dar, încă şi mai mult decât aceasta, mă miram că eu trăiesc totuşi după ce el murise, eu, care

eram un alt el49. Bine a zis cineva despre un prieten al său că acesta este „jumătatea sufletului său” 50. Fiindcă eu am simţit că sufletul meu şi sufletul lui fuseseră un singur suflet în două trupuri51, şi din cauza aceasta viaţa devenise pentru mine o adevărată spaimă, fiindcă nu voiam să trăiesc înjumătăţit; şi, probabil, tot din acelaşi motiv mă temeam să şi mor, ca nu cumva să moară de tot şi cel pe care eu îl iubisem atât de mult.

CAPITOLUL VII

Încotro aveam să Jug? Din oraşul Thagaste am venit la Cartagina

12. O, ce nebunie, să nu ştii să-i iubeşti pe oameni omeneşte! O, ce smintit este omul care îndură fără măsură cele omeneşti, aşa cum înduram eu pe atunci! Căci aşa mă topeam eu pe atunci de dor, suspinam, plângeam, mă lăsam robit de gânduri negre şi, pentru mine, nu mai exista nici pic de odihnă şi nici vreun sfat chibzuit. Căci duceam pretutindeni cu mine sufletul meu sfâşiat şi însângerat, care nu mai îndura să fie purtat de mine, şi nu era chip să aflu unde anume să-l pun. Nu-şi găsea liniştea nici în dumbrăvile încântătoare, nici la jocuri şi cântece, nici în locuri plăcut mirositoare, nici la ospeţele minunat pregătite, nici în ambianţa camerei de dormit şi a patului, în sfârşit, nici în poezii şi nici în cărţi. Absolut toate mă

îngrozeau, până şi lumina; şi tot ceea ce nu era ce era el îmi devenise urât şi dezgustător, afară doar de gemete şi lacrimi, întrucât numai în acestea există o anumită alinare52.

Iar când sufletul meu era târât de acolo în altă parte, uriaşa povară a nefericirii mele mă strivea. Ştiam eu, o, Doamne, că povara aceea numai la Tine trebuia să fie uşurată şi îngrijită; dar, în momentul acela, nici nu voiam şi nici nu puteam, cu atât mai mult cu cât *Tu nu erai pentru mine ceva tare şi sigur, atunci când cugetam la Tine53.* Căci pentru mine Tu nu erai ceea ce eşti, ci e în

chipulre deşartă54, şi eroarea aceasta era a mea şi numai a mea, o, Dumnezeule al meu. Iar dacă încercam să-mi duc sufletul acolo, ca să-şi găsească odihna, el luneca în gol şi se prăvălea din nou peste mine55, aşa încât eu ajunsesem pentru mine un loc nefericit56, unde nici nu puteam să fiu, dar nici să mă retrag de acolo nu eram în stare. Căci încotro ar fi putut să fugă inima mea din inima mea, încotro aş fi putut să fug eu însumi de mine însumi57, încotro m-aş fi dus ca să nu mă mai urmez? Şi totuşi, am fugit de locul naşterii mele; fiindcă ochii mei căutau, în mai mică măsură, să-l afle pe acesta, pe care ochii mei nu-l vedeau de obicei. În astfel de împrejurări am venit eu la Cartagina din oraşul Thagaste.

CAPITOLUL VIII

Mânglierile altor prieteni

13. Timpul nu stă degeaba şi prin simţurile noastre nu se scurge lent; el produce în sufletul nostru schimbări uimitoare. Iată că vremea venea şi trecea de la o zi la o altă zi58, şi, venind şi trecând, ea îmi strecura în suflet alte chipuri şi alte amintiri, şi puţin câte puţin mă lega din nou de vechile soiuri de desfătări, în faţa cărora durerea aceea

a mea cedase, dar lor nu le urmau alte dureri, ci doar cauzele altor dureri. Căci din care alt motiv mă pătrunsese pe mine atât de uşor suferinţa aceea până în adâncul fiinţei, dacă nu din cauză că eu îmi clădisem sufletul pe nisip59, iubind o fiinţă muritoare, de parcă ar fi fost nemuritoare? Dar mai cu seamă mângâierile altor prieteni mi-au refăcut sufletul sfâşiat şi mi l-au întremat, prieteni cu care eu iubeam ceea ce iubeam în locul Tău. Şi ceea ce preţuiam noi era de fapt o colosală ficţiune60 şi o minciună gogonată, de a cărei atingere păcătoasă era infestată mintea noastră, cea cu mâncărimi în urechisi. Însă tocmai povestea aceea în

chipultă nu mi-ar fi murit în suflet, dacă vreunul dintre prietenii mei ar fi murit.

Dar mai erau şi altele care ne prindeau în iţele lor sufletul: să vorbim unii cu alţii şi să râdem împreună; să ne facem pe plac reciproc cu toată bunăvoinţa; să şi citim împreună cărţi compuse cu har, dar să şi glumim ori să ne lăudăm reciproc; uneori, să fim chiar şi în dezacord, dar fără ură, aşa cum orice om este în dezacord cu sine însuşi şi să aromăm cu o foarte rară divergenţă de păreri cele mai multe acorduri ale noastre; să ne învăţăm unii pe alţii câte ceva şi să ne însuşim câte ceva unii de la alţii62; să-i regretăm cu mâhnire pe cei care erau absenţi, dar să-i primim cu bucurie pe cei care veneau. Prin aceste semne şi altele de felul acestora, care izvorau din inima celor care iubeau şi la rândul lor erau iubiţi, dovezi ce se exteriorizau fie prin chipul nostru, fie prin vorbire, prin ochi şi prin mii şi mii de gesturi pline de tandreţe, ne plăcea să ne aprindem sufletele asemenea unor surcele, şi din toţi să facem o singură fiinţă63.

CAPITOLUL IX

Fericit este cel care Te iubeşte pe Tine

14. Acesta este lucrul care, între prieteni, se află la mare preţ, şi în aşa măsură este apreciat, încât conştiinţa umană se învinovăţeşte pe sine însăşi dacă nu a iubit la rândul ei pe cel care o iubeşte64, nepretinzând nimic de la trupul acestuia în afară de semnele devotamentului său65. De aici provin acea jale atunci când cineva moare, şi negurile durerilor, şi dulceaţa care se schimbă în amărăciune, inima îmbibată de lacrimi, iar din viaţa pierdută a celor care mor, moartea celor care trăiesc. Însă fericit este acela care Te iubeşte pe Tine şi care, datorită Ţie, îl iubeşte până şi pe duşman. Căci numai acela nu ajunge să piardă niciun prieten drag, deoarece lui îi sunt toţi dragi întru Acela pe care nimeni

nu-l pierde. Şi cine este acesta, dacă nu Dumnezeul nostru, Dumnezeul *care a făcut cerul şi pământul66* şi care le umple pe ele fiindcă le-a făcut împlinindu-le? Pe Tine nu Te pierde nimeni, în afară de acela care Te părăseşte. Şi cel care Te părăseşte încotro merge el, sau unde se refugiază, dacă nu de la Tine, Care eşti liniştit, la Tine, Care eşti mâniat? Fiindcă unde ar putea ei să nu descopere legea Ta în pedeapsa lui? Şi *legea Ta este adevăr, iar Tu eşti adevărul67.*

CAPITOLUL X

Toate îmbătrânesc şi toate pier

15. *Doamne al puterilor, întoarce-ne pe noi şi arată-ţi faţa Ta şi ne vom mântui68,* fiindcă oriîncotro se îndreaptă sufletul omului, el pentru dureri se aşază, afară numai de locul în care eşti Tu: chiar dacă el se fixează asupra unor locuri frumoase în afara Ta şi în afara sa69, nici acestea nu pot să existe dacă nu sunt de la Tine. Ele se nasc şi mor şi

încep să fie, născându-se, iar apoi cresc, ca să se împlinească, şi, o dată împlinite, îmbătrânesc şi pier; căci, într-adevăr, toate îmbătrânesc şi toate pier. Prin urmare, atunci când se nasc şi când tind să existe, cu cât cresc mai repede ca să fie, cu atât se şi grăbesc mai mult ca să nu mai fie: asta este legea lor. Şi Tu le-ai dat-o într-o aşa de mare măsură, încât ele nu pot să existe toate în acelaşi timp; însă, prin legea lor de a se retrage la vreme, venind unele după altele, ele toate alcătuiesc universul, cel ale cărui părţi sunt. În acelaşi mod se pune în mişcare şi vorbirea noastră: prin semne sonore; căci procesul vorbirii nu se poate realiza în întregimea lui, dacă un anumit cuvânt nu lasă locul altuia, după ce şi-a îndeplinit rolul prin sonorizarea părţilor sale, astfel încât să urmeze un altul.

Cu astfel de cuvinte *să te laude pe Tine inima mea, o, Dumnezeule, Tu, Creatorule al tuturor lucrurilor7 e]* Dar în cuvintele mele să nu fie întipărită lauda Ta cu cleiul

Iubirii dobândite prin simţurile trupului7! Căci asemenea cuvinte merg acolo unde îşi aveau menirea să meargă, adică să nu mai fie72, şi ajung să sfâşie sufletul cu dorinţe fatale, întrucât acesta vrea să se întâmple aşa, şi-i place să-şi afle odihna în lucrurile pe care el le preţuieşte. Dar în ele nu există un loc anume, fiindcă lucrurile nu au însuşirea de a sta pe loc, ci fug; şi cine poate să le urmeze cu simţirea sa trupească, sau cine le poate cuprinde cu mintea, chiar şi atunci când îi stau la îndemână? Căci simţul trupului este zăbavnic, deoarece este simţul cărnii şi el însuşi îşi este propria lege. El nu este îndeajuns decât pentru ceea ce a fost făcut; pentru altceva nu este suficient – de pildă, să reţină lucrurile care trec cu repeziciune de la un început anume destinat înspre un sfârşit anume

destinat73. Căci în Cuvântul Tău, Cel prin care ele au fost create, acolo aud: „de aici până acolo” 74.

CAPITOLUL XI

De departe mai bun decât acestea este Cel care le-a făcut pe toate

16. Nu fi deşert75, o, suflete al meu, şi nu deveni surd de urechea inimii din cauza zgomotului deşertăciunii tale. Ascultă şi tu: Cuvântul însuşi îţi strigă să te întorci la tine însuţi –, căci locul liniştii tale netulburate va fi acolo unde nu este părăsită dragostea, dacă nici ea nu părăseşte. Priveşte şi tu cum se retrag unele, pentru ca altele să le ia locul, şi pentru ca întregul în cea mai mică dimensiune a lui să se poată alcătui din toate aceste părţi ale sale. „Dar Eu mă voi retrage oare undeva”?, zice Cuvântul lui Dumnezeu. Acolo să-ţi stabileşti sălaşul, acolo să-ţi încredinţezi tot ceea ce ai de aici, o, suflete al meu, tu, care ai fost fie şi numai obosit de înşelăciuni; încredinţează Adevărului tot ceea ce ai de la Adevăr şi nu vei pierde nimic, şi vor înflori din nou cele putrede ale tale, se vor însănătoşi slăbiciunile tale, CARTEA A PATRA

vor căpăta din nou formă77 şi se vor reînnoi şi se vor aduna la tine şi nu te vor părăsi acolo unde dispar toate, ci vor sta neclintite şi vor rămâne împreună cu tine pentru totdeauna la Dumnezeu, Cel care stă neclintit şi rămâne în veci.

17. Dar tu, o, suflete al meu, cum de urmezi fără socoteală pornirile trupului tău? 7 Ar trebui să te urmeze el pe tine, întorcându-se din pornirile lui. Tot ceea ce tu simţi prin el există numai parţial, iar tu ignori întregul, acel întreg ale cărui părţi sunt cele care totuşi te desfată. Dar dacă simţul trupului tău ar fi fost apt să înţeleagă totul şi, pentru pedepsirea ta, n-ar fi fost şi el strict limitat la o parte a universului, de ce ai vrea tu acum ca el să poată

trece dincolo de ceea ce există în prezent, pentru ca ţie să-ţi placă şi mai mult totul? Căci tu percepi prin acelaşi simţ al cărnii şi ceea ce vorbim noi acum şi nu vrei, desigur, ca silabele să rămână pe loc79, ci să zboare repede dincolo de clipa de faţă, pentru ca în locul lor să vină tot altele şi altele, astfel încât tu să poţi auzi totul, în felul acesta sunt percepute întotdeauna toate cele din care este constituit un anumit lucru şi care nu există toate în acelaşi timp, toate cele din care este el constituit. Căci dacă ele ar putea să fie simţite toate laolaltă în acelaşi timp, ne-ar desfăta mai mult în întregul lor decât ne desfată fiecare în parte. Dar cu mult mai bun decât acestea este Cel care le-a făcut pe toate, El, însuşi Dumnezeul nostru, şi El nu se retrage nicăieri, fiindcă în locul Lui nu mai poate veni nimic.

CAPITOLUL XII

Binele, pe care voi îl preţuiţi, de la El este

18. Dacă trupurile îţi plac, atunci laudă pe Dumnezeu, Cel care se află în ele, şi întoarce-ţi dragostea către Făcătorul lor, pentru ca nu cumva tu să-i displaci în mijlocul celor care-ţi plac.

Dacă îţi sunt dragi sufletele, atunci ele să fie iubite întru Dumnezeu, fiindcă şi ele sunt schimbătoare şi doar întru El ajung să-şi dobândească stabilitatea: altminteri, ele s-ar putea duce fără întoarcere şi ar putea să piară. Prin urmare, întru El să fie iubite, iar atunci când pleci din lumea aceasta, ia cu tine la El tot ceea ce poţi, şi spune-le tuturor: pe Acesta să-L iubim; El este Cel care le-a făurit şi nu se află departe de noi. Căci nu le-a întocmit şi s-a retras, ci toate sunt dintru El şi întru El. Iată unde se află: acolo unde se simte gustul adevărului, în adâncul inimii se află, dar inima s-a îndepărtat de El. O, voi, trădători ai

cauzei celei bune80, întoarceţi-ud *la inima voastră81* şi lipiţi-vă cu sufletul de Cel care v-a făcut. Staţi acum împreună cu El şi veţi sta apoi de-a pururi. Odihniţi-vă întru El şi vă veţi afla odihna, încotro vă purtaţi paşii spre cele abrupte, încotro vă îndreptaţi? Binele pe care voi îl iubiţi numai de la El vine, însă acesta este bun şi suav doar atâta timp cât se află la El; dar, pentru că este iubit cu intenţii nedrepte, pe drept va fi amar ceea ce este iubit în mod nedrept, după ce a fost părăsit ceea ce este de la El.

De unde vă vin vouă mereu şi mereu căile cele grele şi anevoioase? Liniştea nu se află acolo unde o căutaţi voi. Voi căutaţi viaţa fericită *întru împărăţia morţii82?* Ea nu este acolo. Căci, în ce fel ar putea să existe viaţă fericită acolo unde nici măcar viaţă nu este?

19. Dar El, Care este însăşi Viaţa noastră, a coborât aici83, întru împărăţia morţii, şi a luat asupră-şi moartea noastră şi a biruit-o cu bogăţia Vieţii Sale, şi a tunat strigând să ne întoarcem de aici la El, în acel loc tainic84, din care El a purces la noi, venind pentru prima dată în însuşi pântecele Fecioarei, acolo unde firea umană s-a unit cu El, pentru ca trupul cel muritor să nu mai fie mereu muritor; şi de aici, *asemenea unui mire care iese din camera sa de nuntă, s-a bucurat ca un atlet pentru cursa pe care trebuia să o străbată85.* Căci n-a mai zăbovit, ci a alergat strigând: cu vorbele, cu faptele, cu moartea, cu viaţa, cu coborârea şi cu înălţarea Sa, strigând către noi să ne reîntoarcem la El. Şi s-a făcut

nevăzut pentru ochii noştri, *pentru ca noi să ne reîntoarcem la inima noastră8* şi acolo să-L aflăm pe El.

Căci s-a retras de la noi, *dar iată că El este aici87.* Nu a voit să mai fie cu noi multă vreme, dar nici nu ne-a părăsit. Fiindcă s-a retras acolo de unde nu s-a retras,

deoarece lumea a fost zidită prin El şi *El era întru această lume88* şi a venit în lumea aceasta *ca să-i mântuiască pe cei păcătoşi 89;* El, Căruia i se mărturiseşte acum sufletul meu, pentru ca El să-l însănătoşească, întrucât faţă de El a păcătuit. O, voi, fii ai oamenilor, *până când veţi fi tot grei la inimă? 90* Oare nici după coborârea vieţii la noi nu voiţi să urcaţi spre ea şi să trăiţi? Dar în ce loc vă urcaţi, atunci când sunteţi în înalt şi *când aţi dus până la cer gura voastră? 91* Coborâţi, dacă vreţi să urcaţi la Dumnezeu. Fiindcă, urcând împotriva lui Dumnezeu, aţi căzut. Spune-le lor acestea, pentru ca ei să plângă în valea plângerii92, şi astfel ia-i pe aceştia cu tine la Dumnezeu, deoarece de la Duh le spui pe acestea, dacă le spui arzând în focul iubirii.

CAPITOLUL XIII

Ce este frumosul?

20. Pe toate acestea nu le cunoşteam pe atunci şi iubeam frumuseţile de rang inferior, şi mergeam spre prăpastie, şi ziceam prietenilor mei: „Oare noi iubim altceva decât ceea ce este frumos? Dar, în definitiv, ce este frumosul? Şi ce anume este frumuseţea? Ce este acel ceva care ne îmbie şi ne face să ne apropiem de lucrurile care ne plac? Căci dacă în acestea nu ar exista niciun fel de podoabă şi nicio frumuseţe, cu niciun chip nu ne-ar atrage spre ele”. 93 Şi-mi concentram atenţia, şi vedeam că în corpurile înseşi acest ceva există ca un tot, şi de aceea este frumos – ceva pe care de aceea se cuvine să-l numim frumos, fiindcă se potriveşte perfect cu altceva, aşa cum o anumită parte a trupului se potriveşte perfect cu întregul său, ori cum încălţămin

tea se potriveşte cu un anume picior, şi aşa mai departe. Această observaţie a izvorât din sufletul meu, din

adâncul inimii mele, şi eu am scris în acest sens două sau trei cărţi, după câte ştiu, sub titlul *De pulchro et* apto94. Tu, Doamne, ştii mai bine lucrul acesta, căci mie îmi scapă acum numărul lor exact. Pe aceste cărţi însă nu le mai avem, deoarece s-au rătăcit într-un mod pe care nu-l mai ştim.

CAPITOLUL XIV

Adevărul tot na mi se arăta clar

21. Dar, o, Doamne, Dumnezeule al meu, care să fi fost motivul care m-a determinat pe mine atunci să le dedic pe acestea lui Hienus, unul dintre oratorii vestiţi ai Romei, să scriu acele cărţi în onoarea cuiva pe care nici măcar nu-l văzusem la faţă, dar pe care îl stimasem mult ca om, datorită faimei învăţăturii lui, care era, de bună seamă, notorie, şi pentru că auzisem anumite maxime ale lui care îmi plăcuseră? Dar eu cred că mult mai important decât aceasta a fost faptul că el făcea impresie bună şi altora, cei care îl ţineau tot în laude, uimiţi fiind că un cetăţean asirian, care fusese mai întâi un maestru în elocinţă grecească, iar mai apoi ajunsese chiar un minunat orator şi în elocinţă latină, a devenit şi un om extrem de învăţat în tot ceea ce se referă la studiul filosofiei, lucru care şi mie îmi făcea plăcere. Iată deci că un om este lăudat şi iubit chiar şi în absenţa lui. Şi, chiar dacă aşa stau lucrurile, eu încă nu-mi dau seama cum şi de ce dragostea pentru cineva trece din gura celui care laudă în inima celui care ascultă?! Să ne ierte Dumnezeu dacă nu judecăm corect! Dar se întâmplă ca unul să se aprindă de iubire pentru cineva de la un altul care-l iubeşte pe acesta. Căci numai de aici plecând, ajunge cineva să fie iubit în felul acesta: datorită faptului că anumite lucruri nu par a fi spuse dintr-o inimă mincinoasă. Cu alte cuvinte, atunci când

CARTEA A PATRA

unul îl laudă pe un altul, el îl şi iubeşte pe cel pe care îl laudă.

22. Fiindcă aşa stimam eu pe atunci oamenii, numai potrivit cu judecata semenilor lor, nu potrivit cu judecata Ta, o, Dumnezeule al meu, singura în care nimeni nu se înşală. Şi totuşi, pentru ce un asemenea om nu este lăudat, de pildă, ca un celebru conducător de care, ca un vânător devenit cunoscut prin aprecierile înflăcărate ale poporului, ci cu totul altfel, într-un mod grav, şi aşa cum şi eu aş fi vrut să fiu lăudat? Căci eu, unul, n-aş fi vrut să fiu lăudat şi iubit ca actorii, cu toate că pe aceştia şi eu i-am lăudat şi i-am iubit, ci, preferând să fiu mai degrabă necunoscut decât să fiu cunoscut aşa, aş fi vrut chiar să am parte de ură, decât să fiu iubit în felul acesta. Mă întreb acum în ce fel se vor fi orânduit în inima mea toate aceste poveri ale iubirilor mele diferite şi de tot felul? Ce este de fapt lucrul acela pe care eu îl iubesc la altul, lucru pe care, iarăşi, nu l-aş detesta şi nu l-aş respinge dacă nu l-aş urî, dat fiind că fiecare dintre noi este om? Căci nu este iubit precum un cal bun de către cel care n-ar vrea să fie cal, chiar dacă ar putea; or, afirmaţia aceasta trebuie să fie făcută şi despre un histrion, deoarece el este unul care împărtăşeşte totuşi natura noastră umană. Aşadar, mie îmi place cumva la un om exact ceea ce detest să fiu eu, cu toate că şi eu sunt om? Ce abis profund este şi omul acesta, *ale cărui fire de păr Tu, Doamne, le-ai numărat deja95,* şi niciun fir nu-i pierdut pentru tine; şi încă, firele de păr ale capului sunt mai uşor de numărat decât simţămintele lui şi bătăile inimii lui.

23. Dar retorul acela era din genul celor care mie îmi plăceau atât de mult, încât aş fi vrut să fiu şi eu un asemenea om, şi datorită trufiei mele rătăceam şi *eram purtat de colo-colo de orice vânt96,* căci prea în ascuns

eram condus de către Tine. Şi de unde ştiu eu şi de ce îţi mărturisesc Ţie plin de siguranţă că eu îl iubisem pe omul acela mai mult din cauza admiraţiei celor care îl lăudau, decât din cauza însuşirilor pentru care era lăudat? Pentru că, dacă, fără să-l laude, aceiaşi oameni l-ar

fi criticat, şi, criticându-l şi dispreţuindu-l, ar fi povestit despre el aceleaşi lucruri, eu nu m-aş fi aprins de admiraţie pentru el şi nu aş fi fost atât de pornit să-i semăn. Şi, de bună seamă, lucrurile nu ar fi fost altfel de cum au fost, şi nici omul în discuţie nu ar fi fost altul, ci numai simţirea celor care îl lăudau ar fi fost alta. Iată în ce constă infirmitatea mea sufletească, încă nedeprinsă cu tăria adevărului! Aşa cum miresmele limbilor adie din inimile celor care îşi dau cu părerea, tot aşa şi sufletul este purtat, învârtit şi răsucit, şi lumina i se întunecă, şi adevărul tot nu-i apare clar. Dar iată că el, adevărul, se află în faţa noastră. Şi, pentru mine, ar fi fost un lucru de seamă, dacă modul meu de exprimare şi scrierile mele ar fi fost cunoscute de către omul acela; iar dacă le-ar mai fi şi apreciat, încă şi mai tare m-aş fi înflăcărat; iar dacă le-ar fi dezaprobat, inima mea vanitoasă şi goală, lipsită de tăria Ta, cât ar mai fi fost de sfâşiată! Şi totuşi, *acel frumos şi bine întocmit-7,* pe care i-l dedicasem, îl rumegam în suflet cu plăcere şi, neavând pe cineva lângă mine care să-l laude împreună cu mine, îl admiram singur, stând solemn în faţa propriei mele contemplaţii.

CAPITOLUL XV

Încercam să urc la Tine

24. Dar partea esenţială a unui lucru atât de mare n-o vedeam încă în lucrarea Ta, Tu, Cel Atotputernic, *Tu, Singurul care faci minuni? e,* şi sufletul meu continua să

meargă printre frumuseţile cele trupeşti, iar categoria de *Frumos,* „a ceea ce este frumos prin sine”, şi de *Bine întocmit,* adică „a ceea ce se cade să fie perfect potrivit la altceva”, eu le defineam, le distingeam şi le deduceam numai din exemple corporale. Şi mi-am îndreptat atenţia spre natura sufletului, dar falsa opinie pe care o aveam despre cele spirituale nu mă lăsa să disting adevărul. Şi însăşi puterea adevărului îmi năvălea

175

În priviri, dar eu îmi abăteam mintea agitată de la un lucru necorporal la linii şi culori şi la tot felul de mărimi exagerate. Şi fiindcă nu puteam să le văd cu sufletul, consideram că nu pot să-mi văd propriul suflet. Şi dacă în virtute eu iubeam pacea, în viciu eu uram dezacordul, într-una vedeam unitatea, în celălalt remarcam o anumită diviziune; iar în acea unitate mi se părea că se află gândirea raţională şi natura adevărului şi a binelui suprem, şi, sărmanul de mine, aveam impresia că în cealaltă, în acea diviziune a vieţii neraţionale, se află nu ştiu ce substanţă şi natură a răului suprem, care nu numai că era substanţă, ci era întru totul viaţă şi totuşi nu de la Tine venea, o, Dumnezeule al meu, *Tu, Cel de la care vin* toate10». Şi pe una o numeam *monadă10,* un fel de minte fără sex, iar pe cealaltă o numeam *dya-dă102,* adică furie în săvârşirea crimelor, patimă în săvârşirea ticăloşiilor, neştiind de fapt în ce fel să le spun la fiecare. Căci nici nu ştiam, dar nici nu învăţasem că răul nu este o substanţă şi nici că mintea noastră nu este binele suprem şi pururi acelaşi.

25. Căci aşa cum anumite fapte sunt socotite nelegiuiri, dacă acea stare a sufletului în care se află punctul lor de plecare este vicioasă şi se aruncă în acţiune într-un mod neruşinat şi tulbure; şi aşa cum anumite fapte

sunt desemnate drept ticăloşii dacă acea dispoziţie a sufletului în care sunt gustate plăcerile carnale este nemăsurată; tot astfel şi erorile şi falsele opinii pângăresc viaţa, dacă judecata raţională însăşi este vicioasă, aşa cum era ea în mine, când nu ştiam că ea trebuie să fie luminată de o altă lumină ca să poată participa la adevăr, fiindcă nu reprezintă ea însăşi natura adevărului. Căci *Tu vei aprinde făclia mea, o, Doamne, Dumnezeule al meu, vei lumina întunericul meu103,* şi *noi toţi vom primi plenitudine din plenitudinea Ta104.* Căci *Tu eşti lumina cea adevărată-5,* aceea *care luminează pe tot omul care vine în lumea aceasta ws,* deoarece *la Tine nu este schimbare şi nici umbră de schimbare-7.*

26. Dar eu încercam să urc la Tine, însă eram respins de Tine, ca să gust moartea, *pentru că Tu le stai împotrivă celor mândri10 e.*

Ce poate fi însă mai trufaş decât să afirm, în uimitoarea mea nebunie, că eu sunt, prin fire, ceea ce eşti şi Tu? Fiindcă, în ciuda faptului că eu eram schimbător, şi lucrul acesta îmi era destul de evident, motiv pentru care eu şi doream să devin înţelept cu orice preţ, ca din mai rău să mă fac mai bun, preferam totuşi să cred că şi Tu eşti schimbător, decât să nu fiu şi eu ceea ce eşti Tu. Şi astfel eram dat înapoi, şi Tu Te împotriveai de zor vanitoasei mele încăpăţânări, iar eu îmi imaginam tot felul de forme corporale; şi trup fiind, acuzam trupul, şi, cu toate că eram *spirit nestatornic, încă nu mă întorceam la Tine109,* şi, umblând, umblam spre cele care nu sunt nici în Tine, nici în mine şi nici în trup; dar nici de adevărul Tău nu-mi erau create, ci-mi erau plăsmuite de vanitatea mea trupească, şi ziceam micuţilor Tăi credincioşi, concetăţenii mei, de către

care eram alungat fără să-mi dau seama, le ziceam, aşadar, ca un guraliv şi ca un neghiob110: „Pentru ce, deci, rătăceşte sufletul, pe care Dumnezeu l-a făcut?” Şi nici nu doream să mi se răspundă cu întrebarea: „dar de ce, deci, greşeşte Dumnezeu?” Mai mult decât atât! Susţineam mai degrabă că substanţa Ta cea neschimbătoare este constrânsă să greşească decât să mărturisesc că substanţa mea cea schimbătoare s-a abătut din propriu îndemn, şi, drept pedeapsă, greşeşte.

27. Şi aveam probabil douăzeci şi şase sau douăzeci şi şapte de ani când am redactat acele volume, frământând în mintea mea plăsmuiri corporale, care vâjâiau la urechile inimii mele, urechi pe care le aţinteam, o, Dulce Adevăr, la melodia Ta din adâncul fiinţei mele, cugetând despre categoria de *Frumos şi bine întocmit* şi dorind să stau neclintit şi *să te ascult şi să mă bucur cu bucurie de glasul mireluilu.* Dar nu puteam, fiindcă, dus în afară de glasurile păcatului meu şi din cauza greutăţii mândriei mele, mă prăbuşeam întru cele mai de jos. Deoarece Tu nu dădeai auzului meu bucuria şi

veselia, şi nici *oasele mele nu se bucurau cu bucurie mare, ele, care încă nu fuseseră supuse smereniei112.*

CAPITOLUL XVI

Neadevăr era tot ceea ce cugetam despre Tine

28. Şi la ce mi-a folosit mie faptul că în jurul vârstei de douăzeci de ani, mi-au căzut în mâini nişte scrieri ale lui Aristote Pia, pe care experţii le numesc *Cele zece categorii114,* al căror titlu mi-l menţiona şi retorul de la Cartagina, fostul meu profesor, cu fălcile lui care plesneau de îngâmfare, precum şi alţii care erau consideraţi savanţi, iar eu căscam gura încremenit ca la un ştiu ce lucru mare şi dumnezeiesc; cărţi pe care le-am citit şi singur şi le-am

înţeles? După ce le-am dezbătut cu cei care afirmau că de abia le înţeleseseră, cu profesori deosebit de erudiţi, care nu le prezentau numai oral, dar şi desenau pe nisip anumite figuri115, aceştia nu au fost în stare să-mi răspundă nimic altceva despre ele, decât ceea ce eu însumi înţelesesem citind singur. Şi mi se părea că ele vorbesc destul de clar despre substanţe, cum este de pildă omul; şi tot aşa despre ceea ce se află în substanţe, cum este, de exemplu, figura omului; în ce fel este şi statura lui şi de câte picioare este aceasta; apoi înrudirea, al cui frate este cutare; sau unde s-a stabilit; sau dacă s-a născut; sau dacă stă în picioare ori dacă şade jos; sau dacă este încălţat ori înarmat; sau dacă face ceva ori suferă ceva, şi multe altele care se mai află în aceste nouă genuri, din care eu n-am dat decât câteva exemple, care se găsesc însă cu nemiluita chiar în genul substanţei înseşi.

29. La ce mi-au folosit mie toate acestea, când ele mai degrabă mi-au stat împotrivă, ori de câte ori chiar şi pe Tine, o, Dumnezeule al meu, Care eşti uimitor de simplu şi de neschimbător, considerând că ceea ce există se află în întregime inclus în cele zece categorii, încercam să te înţeleg ca şi cum şi Tu ai fi fost supus pro

priilor Tale categorii de mărime sau de frumuseţe, astfel încât acelea să fie întru Tine întocmai ca într-un subiect, ca într-un corp, când, în realitate, Tu însuţi eşti şi mărimea şi frumuseţea Ta; fiindcă un corp nu este mare şi frumos datorită faptului că este corp; întrucât, chiar dacă el ar fi mai puţin mare şi mai puţin frumos, n-ar înceta cu nimic să fie corp. De unde concluzia mea că ceea ce gândeam eu despre Tine era falsitate şi nu adevăr, şi pure plăsmuiri ale nefericirii mele, nicidecum temelii ale fericirii Tale. Căci porunciseşi – şi lucrul acesta se întâmpla

atunci în fiinţa mea – ca pământul să-mi producă spini şi scaieţi, şi la pâinea mea să nu ajung decât prin muncă1 J6.

30. Şi la ce mi-a mai folosit şi faptul că am citit şi am şi înţeles eu, robul ticălos al relelor mele porniri, toate cărţile artelor, cele pe care cărturarii le numesc liberale n?, cărţi pe care am avut posibilitatea să le citesc? Şi-mi găseam în ele o nespusă bucurie, dar nu ştiam de unde s-ar fi putut afla acolo ceea ce este adevărat şi sigur; fiindcă eu aveam spatele spre lumină, iar faţa mea era întoarsă înspre cele care erau luminate, drept urmare, însăşi faţa mea, graţie căreia vedeam lucrurile luminate, rămânea neluminată118. Astfel am înţeles tot ceea ce se referă la arta de a vorbi şi a discuta, tot ceea ce se referă la dimensiunile figurilor, la muzică şi la numere, fără multă greutate şi fără să mi le explice cineva, Tu ştii lucrul acesta, o, Doamne, Dumnezeule al meu, fiindcă atât iuţeala înţelegerii, cât şi subtilitatea observaţiilor reprezintă darul Tău; însă nu din această bogăţie de cunoştinţe îţi aduceam eu Ţie prinos. Căci toate acestea nu erau spre folosul meu, ci mai degrabă spre pieirea mea, deoarece mă străduisem atâta să am în stăpânire o aşa de mare parte din substanţa mea119, şi *nu-mi păstram puterea mea pentru Tine120,* ci am plecat de la Tine spre un ţinut îndepărtat ca să mi-o risipesc121 în poftele desfrânării. Căci la ce-mi folosea mie un lucru bun, de vreme ce nu mă foloseam de el cum trebuie? Fiindcă nu-mi dădeam seama cum acele arte liberale sunt înţelese cu foarte mare greutate chiar şi de

către cei studioşi şi înzestraţi cu mult talent, decât atunci când eu însumi încercam să expun împreună cu aceştia aceleaşi subiecte, iar când abordam un subiect, nici cel mai eminent dintre aceştia nu mă putea urmări decât cu multă dificultate.

31. Prin urmare, ce folos îmi aducea mie faptul că pe Tine, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Care eşti Adevărul, Te consideram a fi un corp luminos şi fără măsură, iar pe mine numai o fărâmă din acel corp? O, ce uriaşă sminteală, dar exact asta eram! Şi nu mă ruşinez, o, Dumnezeule al meu, să recunosc, mărturisindu-mă, milele Tale faţă de mine şi să te invoc, eu, care nu m-am ruşinat cândva să-mi arunc blasfemiile în faţa oamenilor şi să latru împotriva Ta122. Aşadar, ce folos mi-a adus atunci talentul meu, care se mişca plin de vioiciune printre acele doctrine, când, fără niciun fel de sprijin omenesc ori îndrumare, care m-ar fi ajutat să descifrez atâtea cărţi mult prea încurcate, le-am descifrat totuşi, dacă eu rătăceam într-un mod atât de nedemn, cu o neruşinare nelegiuită de la învăţătura dumnezeieştii evlavii? Sau, cu ce era păgubitoare pentru mărunţii Tăi robi mintea lor mult prea înceată, când nu se îndepărtau aşa de mult de Tine, pentru ca în cuibul Bisericii Tale să se acopere cu toţii de pene şi să-şi hrănească aripile iubirii cu hrana credinţei celei sănătoase?

O, Doamne, Dumnezeule al nostru, *întru acoperământul aripilor Tale să nădăjduim123,* iar Tu ocroteşte-ne şi ne apără. Pe braţe îi vei purta şi pe cei micuţi şi îi *vei purta chiar până la adânca lor bătrâneţe124.* Fiindcă atunci când Tu eşti tăria noastră, există cu adevărat tărie; dar când noi suntem tăria noastră, ea nu este decât slăbiciune. La Tine trăieşte în veci binele nostru, dar am devenit răi fiindcă ne-am îndepărtat de Tine. De acum înainte, la Tine să revenim, o, Doamne, ca să nu ne prăpădim de tot, pentru că la Tine dăinuie fără niciun prejudiciu binele nostru125, întrucât Tu însuţi eşti acesta, şi nu ne temem că nu există un loc unde să ne întoarcem, deoarece de acolo am căzut, iar în lipsa noastră nu se năruie ea, casa noastră, care este

veşnicia Ta.

CARTEA A CINCEA

CAPITOLUL I

Înalţă-se din lâncezeală sufletul meu spre Tine

1. Primeşte acum jertfa mărturisirilor mele din mina gurii mele, căreia Tu i-ai dat grai şi *ai îndemnat-o să se mărturisească numelui Tău1.* Primeşte şi însănătoşeşte şi toate oasele mele, pentru ca ele să-ţi poată zice: *„Doamne, cine poate Ji asemenea* Ţie? 2. Căci cel care Ţi se mărturiseşte nici nu îţi arată ce se petrece înăuntrul său, dat fiind că inima lui nu se poate feri de ochiul Tău, chiar dacă este ferecată, şi nici asprimea oamenilor nu poate respinge mâna Ta; ci Tu topeşti răutatea lor ori de câte ori vrei, fie prin milostivirea, fie prin pedeapsa Ta, şi *nu rămâne nimeni care să se poată ascunde de văpaia Ta3.*

Dar aş vrea ca sufletul meu să te laude, pentru a Te iubi, şi să mărturisească milele Tale, pentru a Te lăuda. Nu încetează a Te lăuda nici întreaga Ta creaţie, nici toată suflarea prin gura ei întoarsă înspre Tine, nici cele însufleţite, nici cele neînsufleţite; dar nici cele cu trup, prin graiul celor ce cugetă acestea, pentru ca sufletul nostru să se ridice din lâncezeală către Tine, sprijinindu-se pe cele pe care Tu le-ai făcut, astfel încât să poată ajunge la Tine4, Cel care le-ai făcut pe ele în chip minunat; să ajungă acolo unde se află tăria şi adevăratul curaj.

CAPITOLUL”.

Unde mă ajlam, pe când încercam să te găsesc?

2. Să se *ducă şi să fugă dinfaţa Ta5* toţi cei neliniştiţi şi cei nedrepţiâu îi vezi şi le distingi bine umbrele; şi

Iată că umbrele lor sunt frumoase, dar ei înşişi sunt urâţi. Dar ce rău Ţi-au putut face ei Ţie, ori în ce fel au

necinstit împărăţia Ta, care este dreaptă şi întreagă, din cer până la cele mai de jos ale pământului? Căci unde s-au dus, atunci când *fugeau dinaintea feţei Tale7;* sau unde n-ai putea Tu să-i găseşti? De bună seamă că ei n-au fugit decât ca să nu Te mai vadă pe Tine, Cel care îi vezi cum erau de orbiţi, şi că s-au izbit de Tine, deoarece *Tu nu părăseşti ceva din cele pe care Tu le-ai făcu*ptentru ca de Tine să se izbească cei nedrepţi, şi pe bună dreptate să fie zdruncinaţi cei care s-au sustras blândeţii Tale şi s-au izbit de dreptatea Ta şi au căzut sub asprimea Ta, întrucât ei nu ştiu că Tu Te afli peste tot. Tu, Cel pe care niciun loc nu-l mărgineşte; nu ştiu că Tu eşti singurul prezent chiar şi în fiinţa celor care se îndepărtează de Tine. *Să se întoarcă, aşadar, şi să te caute pe Tineş,* fiindcă Tu nu ai părăsit creatura Ta, aşa cum ei au părăsit pe Creatorul lor. Să se întoarcă de bunăvoie ei înşişi, dar iată că Tu, eşti acolo, în inima lor, în inima celor care Ţi se mărturisesc Ţie şi care Ţi se aruncă la picioare şi care plâng la sânul Tău, după ce au străbătut cărările lor cele anevoioase. Iar Tu, uşor, le ştergi lacrimile; şi ei mai tare vor plânge şi întru lacrimile lor se vor bucura, fiindcă Tu, o, Doamne, nu eşti ca un om oarecare, Tu nu eşti *carne şi sânge10;* ci, dimpotrivă, Tu, Doamne, Cel care i-ai făcut, îi refaci acum şi-i mângâi. Şi eu, când Te căutam, oare unde eram? Tu erai înaintea mea, dar eu mă îndepărtasem până şi de mine, şi de aceea nu mă mai găseam! Atunci, cu cât mai puţin Te-aş fi putut găsi pe Tine?!

CAPITOLUL III

Faustus, marea cursă a diavolului

3. Voi vorbi acum în faţa Dumnezeului meu despre anul acela, cel de al douăzeci şi nouălea al vârstei mele. Venise cândva la Cartagina un anume episcop n al ma

niheilor pe nume Faustus12, o *mare cursă a diavolului13,* şi mulţi mai erau cei care se lăsau seduşi de el prin acele momeli ale unei vorbiri fermecătoare, vorbire pe care cândva chiar dacă şi eu o lăudasem, o delimitasem totuşi de adevărul lucrurilor pe care eram atât de avid să le cunosc, nefiind deloc atent la felul în care era vasul acelei vorbiri frumoase, ci fiind atent, mai degrabă, la ce anume din ştiinţă îmi punea el dinainte ca să mănânc, cel ce era numit la ei Faustus14. Căci faima lui mi-l făcuse încă de mult cunoscut; se spunea că ar fi fost cel mai iscusit cunoscător al tuturor doctrinelor morale şi un erudit de prima mână în disciplinele liberale 15.

Şi fiindcă citisem multe dintre cărţile filozofilor16 şi le aveam în minte, pe unele dintre acestea le comparam cu acele lungi poveşti ale maniheilor, şi-mi păreau mai demne de crezare cele pe care le afirmaseră filosofii care putuseră să aibă atâta previziune încât fuseseră în stare să aprecieze vremea sosirii Domnului17, *deşi nu-L cunoscuseră câtuşi de puţin pe DomnuU8. Căci mare eşti Tu, Doamne, şi cu respect Te uiţi la cele smerite, iar pe cele semeţe le cunoşti de departe.* Şi nu *Te apropii decât de cei cu inima zdrobită20,* dar de cei mândri nu eşti aflat nici chiar dacă aceştia, printr-o ciudată iscusinţă, ar reuşi să numere stelele şi nisipul, şi ar măsura bolţile înstelate şi ar descoperi drumurile astrelor.

4. Căci ei le caută pe acestea cu mintea şi cu talentul pe care Tu li le-ai dat, şi ei multe au aflat şi au prezis cu mulţi ani înainte eclipsele de soare şi de lună: în ce zi, la ce oră, din care parte anume urmau să fie, iar calculul lor nu i-a înşelat; şi exact aşa s-a şi întâmplat, cum au prevăzut ei. Şi au formulat regulile cuvenite de care se ţine seama şi astăzi, şi, în funcţie de acestea, se poate prevedea în ce an, în ce lună a anului, în care zi a lunii, la ce oră din zi, şi din care parte a luminii sale va suferi eclipsa luna ori

soarele; şi aşa se va întâmpla cum a fost prevăzut de ei dinainte. Şi se miră oamenii de toate acestea, şi rămân uimiţi cei care nu le cunosc, dar cei care le ştiu se bucură mult şi se laudă nevoie

mare! Şi din cauza acestei nelegiuite trufii, îndepărtându-se şi lipsindu-se de lumina Ta, cu atâta timp înainte prevăd ei viitoarea eclipsă de soare, cu cât nu-şi dau seama de eclipsa prezentă din capul lor. Pentru că ei nu cercetează cu evlavie, ca să ştie de unde anume au talentul cu care cercetează toate acestea. Şi, cu toate că ei descoperă că Tu i-ai făcut, nu Ţi se încredinţează Ţie, pentru ca să păzeşti Tu ceea ce ai făcut; şi ca şi cum s-ar fi creat ei înşişi, nu se jertfesc pentru Tine, şi nu-şi înfrânează izbucnirile, ca pe nişte zburătoare; nu-şi nimicesc nici curiozităţile, ca pe nişte peşti ai mării – curiozităţi datorită cărora ei străbat până la capăt cărările cele ascunse ale abisului; şi nu-şi înfrâng nici desfrâurile, ca pe nişte turme ale câmpiei, pentru ca şi Tu, o, Doamne, să nimiceşti, asemenea unui foc mistuitor, grijile lor muritoare, renăscându-i pe ei întru nemurire21.5. Ci ei nu cunosc calea, care este Cuvântul Tău22, Cel prin care Tu ai creat cele pe care ei le numără, şi. prin care i-ai creat şi pe ei, cei care numără, şi simţul prin care ei văd ceea ce numără, şi mintea cu care ei numără, şi faptul că *înţelepciunea Ta nu are număr2.* Dar însuşi Unul-Născu*t s-a făcut pentru noi înţelepciune, dreptate şi sfinţenie24,* şi s-a numărat printre noi şi *a dat dqjdie Cezarului.* De bună seamă, ei nu cunosc această cale, prin care să se coboare de la înălţimea lor la Acela, şi nici pe aceea prin care să se urce la Acesta. Ei nu cunosc calea aceasta şi se socotesc pe ei înşişi sus de tot, cu stelele, şi se cred strălucitori ca şi

ele; şi iată-i, prăvălitu – sau la pământ şi *întunecatu – s-a inima lor cea nechibzuită26.* Ei spun multe adevăruri despre făptură, dar Adevărul, adică pe Creatorul făpturii, nu-l cercetează cu evlavie, şi de aceea nici nu-l găsesc; iar dacă îl află, *cu toate că îl cunosc pe Dumnezeu, nu-L cinstesc ca pe un Dumnezeu şi nu-I aduc mulţumiri27; ci se pierd în cugetele lor deşarte, şi spun că sunt înţelepţi,* atribuindu-şi cele ce sunt ale Tale, dar, din cauza orbirii lor nelegiuite, ei se silesc să-ţi atribuie Ţie cele ce sunt ale lor, aruncând asupra Ta tot felul de minciuni, Tu, Care eşti Adevărul; şi *schimbând slava lui Dumnezeu Cel*

nestricăcios în ceva asemănător omului celui stricăcios, şi păsărilor, ori celor cu patru picioare, ori târâtoarelor29; într-un cuvânt, ei *schimbă Adevărul Tău cu minciuna, cinstesc şi slujesc Creaturii mai mult decât Creatorului.* 6. Totuşi, am reţinut de la ei şi multe lucruri adevărate, susţinute de ei în legătură cu făptura însăşi, şi-mi venea în minte calculul prin intermediul numerelor, prin intermediul ordinii timpurilor şi prin mărturiile vizibile ale stelelor, şi le comparam cu cele spuse de către Manichaeusăi, cel care a scris numeroase lucrări despre toate acestea32, aiurind din belşug; şi nu-mi venea în minte lămurirea solstiţiilor şi a echinocţiilor, nici a eclipselor de soare şi de lună, şi nici ceea ce învăţasem eu în mod asemănător din cărţile lumeşti de înţelepciune. Or, tocmai în acestea mi se poruncea să-mi pun credinţa, dar faptul acesta nu venea în întâmpinarea acestor teorii care rezultaseră din calculele inele, şi care fuseseră cercetate cu propriii mei ochi, ci se deosebeau de acestea în toate privinţele.

CAPITOLUL IV

Nefericit este omul care nu Te cunoaşte

7. Oare cumva, o, Doamne, Dumnezeule al adevărului, orice om care cunoaşte acestea este deja în măsură să-ţi placă Ţie? Căci nefericit este omul care ştie toate acestea, dar pe Tine încă nu Te ştie; dar fericit este cel care Te cunoaşte pe Tine, chiar dacă pe acelea nu le cunoaşte. Iar acela care Te cunoaşte pe Tine şi le cunoaşte şi pe acelea este încă şi mai fericit, dar nu din cauza acestora din urmă, ci numai şi numai din cauza Ta este fericit33, întrucât, *cunoscându-Te, nu pe altul, ci pe Tine Te slăveşte ca pe un Dumnezeu, şi Ţie îţi mulţumeşte, şi în cugetele lui nu se pierde34.*

Căci aşa cum este mai bun cel care ştie să posede un pom şi îţi mulţumeşte Ţie pentru foloasele lui, chiar dacă n-ar şti nici câţi coţi35 are în înălţime şi nici pe ce

Întindere se revarsă coroana acestuia, mai bun deci decât acela care-l măsoară şi-i numără toate ramurile, dar pe Creatorul lui nici nu-l are în fiinţa sa, nici nu-l ştie şi nici nu-l iubeşte; la fel este şi cel credincios, care are întreaga lume a bogăţiilor şi care, *ca şi cum n-ar avea nimic, posedă totul3,* lipindu-şi sufletul de Tine, Cel Căruia îi slujesc toate, chiar dacă unul ca acesta nu ar cunoaşte nici măcar *orbitele constelaţiilor de la nord37;* ar fi, aşadar, o prostie să se pună la îndoială că el nu este întru totul mai bun decât cel care măsoară cerul şi face numărătoarea constelaţiilor şi cântăreşte stihiile, dar pe Tine Te nesocoteşte, *Tu, Cel care le-ai orânduit pe toate cu măsură, în număr şi în greutate3.*

CAPITOLUL V

Că afirmase lucruri false

8. Şi totuşi, cine putea pretinde de la un maniheu ca tocmai el să scrie acestea, fără înţelegerea cărora evlavia nici n-ar putea să fie învăţată? Căci Tu ai zis omului: *Iată,*

evlavia ta este înţelepciunea ta3, evlavie pe care el ar fi putut să n-o cunoască, în ciuda faptului că pe celelalte le-ar fi putut cunoaşte în mod desăvârşit; dar, fiindcă nici pe acestea nu le cunoscuse, îndrăznind cu cea mai mare neruşinare să le predea altora, el n-ar fi fost în stare să cunoască nici credinţa. Căci este deşertăciune a-i învăţa pe alţii asemenea lucruri lumeşti, şi atunci când acestea sunt deja cunoscute; dar a le mărturisi Ţie înseamnă pioşenie. Or, eHO s-a îndepărtat de la acestea şi, cu toate că a vorbit mult, a fost învinovăţit de neştiinţă de către aceia care le cunoşteau perfect de bine pe acestea, astfel încât s-a aflat în mod clar care este opinia sa în privinţa lucrurilor ce dovedesc mai multă subtilitate. Mai mult, n-a voit să fie luat drept un om lipsit de valoare, ci s-a străduit să-i convingă că Sfântul Duh, Mângâietorul şi Izvorul bunătăţilor pentru toţi cei ce cred întru Tine, se află în el, personal, cu în

treaga sa putere. În consecinţă, ori de câte ori era surprins afirmând lucruri false despre cer şi despre stele, despre mişcările soarelui şi cele ale lunii, în ciuda faptului că acestea nu aveau nicio legătură cu vreo doctrină religioasă, reieşea totuşi suficient de clar că îndrăznelile lui erau pur şi simplu nişte blasfemii, nu numai atunci când afirma lucruri neverificate, dar chiar şi atunci când profera tot felul de lucruri eronate, cu o deşertăciune a îngâmfării atât de descreierată, încât se vedea că face tot efortul să-şi atribuie sieşi anumite lucruri ca unei persoane dumnezeieşti.

9. Căci şi eu, când aud pe câte un frate creştin, ba ici, ba colo, că înţelege anumite lucruri în locul altora, fără să le cunoască de fapt pe nici unele, îl privesc cu răbdare pe omul acela, care-şi tot dă cu părerea, şi, în cazul în care

văd că nu-i dăunează şi că nici despre Tine nu crede lucruri nedemne, o, Doamne, Tu, Cel care eşti Creatorul tuturor, chiar dacă din întâmplare ignoră poziţia şi aspectul creaţiei Tale, îl las în pace; însă consider dăunător dacă susţine că aceste cunoştinţe confuze au importanţă pentru forma învăţăturii evlaviei şi, la fel, dacă îndrăzneşte să afirme cu prea multă încăpăţânare ceea ce de fapt nu cunoaşte.

Dar o asemenea infirmitate, pe care o aflăm în leagănul credinţei, este suportată de iubirea maternă până ce omul cel nou se ridică şi atinge statutul de bărbat desăvârşit şi *nu mai poate fi dus încoace şi încolo de orice vânt al doctrinelor41*. Însă, în ceea ce-l priveşte pe acela care a îndrăznit să se proclame învăţător, sfătuitor, conducător şi fruntaş al acelora pe care a căutat atât de mult să-i convingă de anumite lucruri, astfel încât cei care îl urmează să creadă că ei urmează nu pe un om oarecare, ci pe Duhul Sfânt, cine oare n-ar fi de părere că o aşa de mare nebunie nu trebuie să fie de-a dreptul detestată şi aruncată cât colo, dacă se dovedeşte că acela a afirmat pe undeva lucruri false?

Şi totuşi, nu înţelesesem prea clar dacă, chiar potrivit cu vorbele lui, cineva ar fi putut să înfăţişeze alternanţele zilelor şi nopţilor mai lungi şi mai scurte, ori

eclipsele42 din timpul nopţii şi al zilei înseşi, şi dacă nu cumva eu mai citisem ceva de genul acesta şi prin alte cărţi; pentru că, în cazul în care acel cineva ar fi putut expune toate acestea, eu n-aş mai fi fost sigur care era situaţia în sine; însă, pentru buna mea credinţă, aş fi pus autoritatea aceluia mai presus de orice, tocmai datorită sfinţeniei ce i se atribuia.

CAPITOLUL VI

Îl aşteptam pe faimosul Faustus

10. Şi timp de aproape nouă ani, în care i-am audiat pe manihei, fiind rătăcitor cu sufletul, aşteptam cu o dorinţă din cale afară de încordată să vină faimosul Faustus. Căci cei pe care îi întâlnisem în mod cu totul întâmplător şi care nu erau capabili să răspundă întrebărilor inele cu privire la asemenea lucruri mi-l promiteau neîncetat pe el. Or, la sosirea lui, începând cu el o discuţie, i-am cerut să-mi răspundă la nişte întrebări cu toată familiaritatea posibilă şi cu maximă limpezime, ba chiar să-mi lămurească unele probleme încă şi mai importante, dacă îmi pot permite să-l întreb.

Dar, de îndată ce a sosit, mi-am dat seama că este doar un om plăcut la înfăţişare şi dulce la vorbă, că ştia să câripească43 într-o manieră cu mult mai suavă ceea ce ceilalţi manihei spuneau într-un mod obişnuit. Ei bine, cum ar fi putut potoli vârtoasa mea sete un asemenea slujitor al preţioaselor pahare, chiar dacă era considerat a fi cel mai apt cu putinţă? De astfel de lucruri urechile mele erau deja sătule şi din această cauză nu mi se părea că sunt nici mai bune decât cele ştiute, în ciuda faptului că erau spuse mai frumos, şi nici măcar adevărate, ci doar că erau prezentate cu mai mult talent oratoric; drept urmare, nici sufletul nu-mi deveni mai înţelept doar pentru că înfăţişarea lui era agreabilă, iar vorbirea sa încântătoare. Însă cei care mi-l recomandaseră cu căldură nu se dovediseră nici ei cri

tici corecţi ai împrejurărilor, fiindcă el li se păruse priceput şi înţelept numai datorită faptului că îi încântase în timp ce le vorbise.

Eu însă am cunoscut şi alt gen de oameni44, care sesizau adevărul, dar nu voiau să-şi găsească întru el odihna decât dacă acesta era exprimat într-un limbaj

îngrijit şi îmbelşugat. Numai Tu, o, Doamne, Dumnezeule al meu, mă învăţaseşi adevărul în chipuri minunate şi ascunse; şi cred că Tu eşti Cel care m-a învăţat, deoarece tot ceea ce cred este adevărat, şi nimeni altul în afară de Tine nu mai poate fi un învăţător al adevărului, oriunde şi de oriunde s-ar ivi el plin de strălucire. Aşadar, de la Tine învăţasem eu că nu trebuie să fie privit adevăr ceea ce doar pare a fi adevărat, numai şi numai pentru că este exprimat într-un chip convingător, şi doar pentru că semnele formate cu ajutorul buzelor ne sună în urechi într-un mod plăcut. Şi iarăşi, nu poate fi numit adevărat ceva pentru simplul fapt că este exprimat fără şlefuire şi nici fals, fiindcă stilul celui care îl exprimă este strălucitor, ci, în egală măsură, atât înţelepciunea, cât şi prostia sunt la fel ca mâncărurile: folositoare sau nefolositoare; cu precizarea că, prin vorbe împodobite sau neîmpodobite, pot să fie exprimate atât adevărul, cât şi falsul, după cum mâncărurile folositoare şi nefolositoare pot să fie servite deopotrivă, fie în vase orăşeneşti, fie în vase ţărăneşti.

11. Aşadar, dorinţa mea vie, cu care îl aşteptasem de atâta amar de timp pe omul acela45, era într-adevăr satisfăcută de gestica şi de simţirea celui care dezbătea problemele, de vorbele potrivite, care îi veneau cu atâta uşurinţă în minte pentru a-şi înveşmânta ideile. Eram de-a dreptul încântat şi, alături de mulţi alţii, dacă nu înaintea multor altora, îl lăudam şi-l ridicam în slăvi; dar mă supăra faptul că, în mulţimea celor care îl ascultau, nu mi se îngăduia să intru şi eu în discuţie cu el şi să-i înfăţişez grijile şi preocupările mele, discutându-le cu familiaritate, ascultându-l şi punându-i întrebări.

Când însă am putut face lucrul acesta şi am început să-i atragem atenţia eu şi prietenii mei apropiaţi, într-un

moment în care nu era o lipsă de cuviinţă să discutăm cu el pe rând, şi când i-am înfăţişat ceea ce mă frământa pe mine, mi-am dat seama mai întâi că omul acela era lipsit de cunoaşterea disciplinelor liberale46, în afară poate doar de gramatică47, şi chiar şi pe aceea la nivelul obişnuit de cunoaştere; şi, fiindcă el citise unele discursuri ale lui Tullius48 şi foarte puţine cărţi ale lui Seneca, şi unele volume ale poeţilor şi ale sectei sale, şi, întrucât aceste volume fuseseră scrise cu foarte mult meşteşug în latină, la care se mai adăuga şi exerciţiul de a conversa în fiecare zi cu cineva, am dedus eu că de aici îi venea darul vorbirii, care-l punea în situaţia de a fi şi mai bine primit şi mai seducător datorită talentului şi graţie unui anumit farmec natural.

Mă întreb acum dacă este sau nu aşa cum îmi aduc aminte, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Tu, Care eşti stăpânul absolut al conştiinţei mele? în faţa Ta se află acum inima şi amintirea mea, Tu, Care pe atunci conlucrai cu mine prin secretul deplin al providenţei Tale şi-mi puneai înaintea ochilor respingătoarele mele erori49, ca să le văd şi să mă dezgust de ele.

CAPITOLUL VII

Acela mi-a apărut ca un nepriceput

12. Căci, după ce acela mi-a lăsat impresia că este destul de necunoscător al disciplinelor liberale, în care eu crezusem că excelează, am început să-mi pierd speranţa că el poate să-mi deschidă drumul spre adevăr şi să-mi dezlege problemele care mă frământau50; că un necunoscător al acestora ar fi putut într-adevăr să deţină adevărul credinţei, însă numai cu condiţia ca el să nu fi fost un maniheu. De bună seamă, cărţile lor sunt pline de poveşti foarte lungi despre cer şi despre stele, despre soare şi lună, dar eu deja consideram că el nu

poate să-mi explice cu toată profunzimea ceea ce doream, adică, după ce vor fi fost comparate calculele numerelor pe care eu le citisem în altă parte, să văd dacă ele erau mai degrabă aşa cum fuseseră expuse în cărţile maniheilor, sau dacă nu se dădea cumva o explicaţie mulţumitoare chiar acolo. Totuşi, când i-am înfăţişat, cu modestie, de bună seamă, probleme care meritau să fie examinate cu atenţie şi discutate, el n-a cutezat să ia asupra sa nici măcar sarcina asta; deoarece ştia că nu le cunoaşte şi, în consecinţă, nici nu s-a ruşinat să mărturisească acest lucru. El nu era unul dintre acei vorbăreţi de felul cărora eu suportasem mulţi, indivizi care se străduiseră să mă înveţe ceva şi nu-mi spuseseră de fapt nimic. Omul acesta avea măcar o *inimă,* care, deşi nu era *îndreptată spre Tine –,* nu era totuşi nici lipsită de prudenţă cu privire la sine însăşi. Nu era niciun neştiutor al neştiinţei sale52, şi nu a voit ca, discutând într-un mod nesistematic, să fie încolţit în aceste probleme, de unde n-ar mai fi avut niciun fel de ieşire şi nici vreo întoarcere lipsită de dificultate; un lucru pentru care el mi-a plăcut şi mai mult. Căci modestia unui suflet care se mărturiseşte este mai frumoasă decât acele lucruri pe care eu doream să le cunosc; or, eu îl găseam pe acesta exact aşa în toate privinţele şi în toate chestiunile mai grele şi mai subtile.

13. Aşadar, după ce am renunţat la orice efort prin care intenţionam să pătrund în literatura maniheilor, pierzându-mi şi mai mult încrederea în ceilalţi învăţaţi ai lor, deoarece, în centrul multor probleme care mă frământau atât de mult, a apărut cel menţionat mai sus, am început să-mi duc viaţa alături de el, în vederea unui studiu de care el însuşi era înflăcărat, cel referitor la litere; litere pe care eu le predam deja pe atunci adolescenţilor din Cartagina, în calitate de retor; şi am

început să şi citesc împreună cu el fie cele pe care el le dorea, după ce le audiase, fie cele pe care eu însumi le consideram potrivite unui atât de mare talent ca al lui. Dar toate încercările mele, prin care mă decisesem să fac progrese în cadrul acestei secte, după ce l-am cu

noscut pe omul acela, m-au dezgustat până la urmă, însă nu într-o aşa de mare măsură încât să mă rup definitiv de manihei, ci, negăsind ceva mai bun decât nenorocirea aceea în care mă prăvălisem, hotărâsem să fiu pentru moment mulţumit, până când mi-ar fi strălucit la orizont ceva care mi s-ar fi părut probabil mai potrivit să fie ales.

În felul acesta, interesul meu pentru faimosul Faustus, care pentru mulţi se ivise pe lume ca o capcană a morţii, o capcană în care mă prinsesem şi eu, începuse deja să pălească, fără ca el să vrea şi să-şi dea seama. Căci mâinile Tale, o, Dumnezeule al meu, în taina providenţei Tale, nu părăseau sufletul meu, şi ceva din sân-gele inimii mamei mele şi lacrimile ei de zile şi nopţi Ţi se aduceau Ţie jertfă pentru mine. Iar Tu ai conlucrat cu mine în chipuri minunate şi tainice; Tu ai făcut lucrul acela, o, Dumnezeule al meu; *deoarece paşii omului vor fi îndreptaţi de Domnul şi omul va voi calea LuP3;* ori ce ispaşă a mântuirii mai poate exista în afară de mâna Ta care le reînnoieşte pe toate cele pe care Tu le-ai făcut?

CAPITOLUL VIII

Mama a plecat la cele obişnuite, iar eu la Roma

14. Aşadar, ai mers împreună cu mine, ca să mă determini să călătoresc la Roma şi să predau acolo mai degrabă ceea ce predam la Cartagina. Şi nu voi omite să-ţi mărturisesc din care anume moment m-ai convins, fiindcă şi în aceste privinţe retragerea din Înălţimea Ta şi milostivirea Ta imediată faţă de noi trebuie să fie întipărită

în minte şi spusă cu glas tare. De aceea nu m-am decis să-mi continuu drumul la Roma, fiindcă acolo mi se promiteau câştiguri mai mari şi o mai mare consideraţie de către prieteni, care mă îndemnau să fac acest lucru cu toate că şi acestea îmi stăpâneau pe atunci sufletul; motivul cel mai important la vremea

aceea, şi probabil singurul, era că auzisem că acolo tinerii studiază mai în linişte şi că, printr-o constrângere mai bine întocmită a învăţării, ei sunt mai bine struniţi, ca nu cumva, în şcoala aceluia pe care nu-l au ca profesor, ei să se năpustească peste tot şi cu neruşinare; ba chiar să nu fie acceptaţi în locul acela decât dacă profesorul le va fi îngăduit54.

Cu totul invers se prezentau lucrurile la Cartagina: aici obrăznicia şcolarilor era îngrozitoare şi fără măsură. Ei se năpusteau peste tot fără niciun fel de neruşinare, şi cu mutrele lor turbate stricau ordinea pe care fiecare profesor o stabilea elevilor, pentru a le fi de folos tot lor; aici ei puneau la cale multe ticăloşii de o îngrozitoare obrăznicie, pe care, dacă obişnuinţa nu le-ar ocroti, ar trebui să fie pedepsite de legi, arătând că aceştia sunt cu atât mai nenorociţi, cu cât făptuiesc ceea ce prin legea Ta cea veşnică niciodată nu li se va îngădui; dar ei socotesc că săvârşesc toate acestea fără să sufere vreo pedeapsă ca şi cum li s-ar îngădui, când, în realitate, ei sunt pedepsiţi prin însăşi orbirea lor, din cauza căreia comit asemenea fapte şi urmează să suporte lucruri incomparabil mai rele decât cele pe care le fac. Aşadar, pe când eu însumi studiam, n-am dorit ca asemenea moravuri să devină ale mele, dar, pe când predam, eram constrâns să le suport pe cele ale altora; şi de aceea îmi doream să merg acolo unde toţi cei care fuseseră deja îmi aduceau dovezi că asemenea lucruri

nu se întâmplă. Dar Tu, o, Speranţa mea şi *partea mea Împământul celor vii55,* ca să schimb cu adevărat locul de pe pământ cu preţul salvării sufletului meu, atât la Cartagina, cât şi la Roma, Tu mă înţepai cu ghimpi ca să mă smulg de acolo, mă îndemnai să mă apropii şi-mi puneai în faţă tot felul de momeli, prin care să fiu atras – indivizi care iubeau viaţa cea muritoare într-un loc, cei care săvârşeau sminteli într-altul, cei care promiteau cele deşarte; şi, *pentru a-mi îndrepta paşii mei –,* Tu Te foloseai într-ascuns şi de sminteala lor şi de sminteala mea. Căci şi cei care tulburau liniştea mea erau orbiţi de o îngrozitoare turbare, iar cei care mă îndemnau la altceva

aveau gândul numai la cele pământeşti; iar eu, fiindcă detestam aici adevărata nefericire, râvneam la fericirea cea neadevărată.

15. Dar din ce motiv urma să plec eu de aici şi să ajung acolo, numai Tu ştiai, o, Dumnezeule, dar nu-mi arătai nici mie şi nici mamei mele care, văzându-mă plecând, m-a plâns cumplit şi s-a ţinut după mine până la malul mării. Dar am înşelat-o, vai, atât de amarnic, pe când ea mă îmbrăţişa strâns, pentru ca ori să mă aducă înapoi, ori să meargă împreună cu mine; iar eu am minţit-o că nu plec, ci că doresc să-mi însoţesc prietenul până ce el va putea să navigheze pe un vânt favorabil. Am minţit-o, aşadar, pe mama şi în felul acesta am ieşit de sub privirile ei. Însă Tu mi-ai iertat cu milă şi lucrul acesta, salvându-mă de apele mării, pe mine cel plin de murdării respingătoare, pentru ca, până la apa harului Tău, în care urma să fiu spălat, râurile de lacrimi din ochii mamei mele, prin care ea uda pământul sub privirea Ta în fiecare zi, să mă fi curăţat. Şi totuşi, în timp ce refuza să se întoarcă fără mine, cu greu am convins-o să rămână în acea noapte

în locul cel mai apropiat de corabia noastră, un loc închinat amintirii Fericitului Ciprian57. Dar eu am plecat într-ascuns chiar în acea noapte, şi ea a rămas rugându-se şi plângând. Şi ce anume cerea ea de la Tine, o, Dumnezeule al meu, prin atâtea lacrimi vărsate, dacă nu ca Tu să nu mă laşi să navighez? Dar Tu, cugetând adânc şi ascultând doar latura esenţială a dorinţei ei, nu Ţi-ai plecat urechea la ceea ce cerea ea atunci, ci ai vrut să aduci în fiinţa mea ceea ce ea îţi cerea mereu.

Vântul a suflat deci favorabil nouă, ne-a umflat pânzele corăbiei şi a tras ţărmul de sub privirile noastre, într-o dimineaţă în care ea, nebună de durere şi de tânguiri, umplea cu geamătul ei urechile Tale, care nu ţineau seama de asemenea lucruri, fiindcă Tu mă smulgeai dorinţelor mele pătimaşe, pentru a o sfârşi odată cu acestea, iar dorinţa ei cea trupească o pedepseai cu biciul drept al durerilor. Căci ea, după obiceiul bine cunoscut al mamelor, dorea ca eu să fiu în permanenţă

lângă ea; dar nu ştia câte bucurii aveai să-i aduci Tu, tocmai datorită absenţei mele. Nu ştia, şi de aceea plângea şi se jeluia, şi prin chinurile acelea se arătau într-însa rămăşiţele Evei, căutând să obţină prin geamăt ceea ce născuse cu geamăt. Şi totuşi, după acuzaţiile aduse înşelăciunii şi cruzimii mele, întorcându-se iarăşi la obiceiul de a se ruga Ţie pentru mine, s-a dus la cele obişnuite ale sale, iar eu am plecat la Roma.

CAPITOLUL IX

În timp ce se afla departe, ea se ruga pentru mine

16. Şi iată că acolo pune stăpânire pe mine nenorocirea unei boli trupeşti, şi mă *îndreptam deja spre lumea cealaltă –,* ducând cu mine toate relele pe care le făcusem atât împotriva Ta, cât şi împotriva mea ori

împotriva altora, rele multe şi grave, pe deasupra păcatului originar, *prin care toţi murim întru Adam59.* Căci nu-mi dăduseşi *ceva întru Hristos60,* şi nici Acesta nu anulase vrăjmăşiile prin crucea Sa, vrăjmăşii pe care mi le atrăsesem de la Tine, din cauza păcatelor mele; căci în ce fel le-ar fi putut El anula prin crucea unei închipuiri, pe care eu o crezusem în legătură cu El? Drept care, pe cât de neadevărată mi se părea moartea trupului Său, tot pe atât de adevărată mi se părea moartea sufletului meu; şi pe cât de adevărată era moartea trupului Său, tot pe atât de neadevărată era viaţa sufletului meu, care nu credea în aceasta. Şi, din cauza frigurilor care mi se agravau, simţeam cum deja mă duceam la vale şi piereamei. Şi, de fapt, unde aş fi mers eu, dacă aş fi plecat atunci de aici, dacă nu *în foc şi în chinurile cele cuvenite păcatelor melesz,* întru adevărul rânduielilor Tale? Iar ea, mama mea, nu ştia lucrul acesta şi totuşi se ruga pentru mine, deşi se afla departe, însă Tu, Care eşti prezent peste tot, o auzeai pe ea acolo unde se afla, şi Te milostiveai de mine acolo unde mă

aflam, ca să-mi pot recăpăta sănătatea trupului, până atunci nesănătos din cauza inimii mele nelegiuite. Căci, aflându-mă într-o aşa de mare primejdie, nici nu doream botezul Tău, şi aş fi fost mai bun pentru el pe când eram copil, când l-am cerut stăruitor prin evlavia mamei, aşa cum deja am amintit şi am mărturisit. Dar eu crescusem în ticăloşia mea şi-mi băteam joc ca un nebun de sfaturile medicinei Tale, Tu, Care în două rânduri nu m-ai lăsat să mor astfel64: o rană de care, dacă ar fi fost lovită inima mamei, nu s-ar mai fi vindecat niciodată. Fiindcă nu am destule cuvinte ca să pot exprima cât suflet a pus ea

pentru mine şi cum mă năştea ea duhovniceşte cu o grijă încă şi mai mare decât mă născuse trupeşte.

17. Drept care eu, unul, nu văd cum s-ar fi însănătoşit, dacă o astfel de moarte a mea ar fi străpuns partea cea mai adâncă a iubirii ei. Şi către cine erau îndreptate atât de fierbinţile sale rugi, atât de dese şi atât de îndelungate, dacă nu către Tine? Dar oare Tu, o, *Dumnezeule al Milelore5,* ai fi dispreţuit Tu *inima zdrobită şi smerită66* a unei văduve curate şi cumpătate, care făcea continuu milostenii, care se supunea şi slujea sfinţilor Tăi, care nu lăsa să treacă nici măcar o singură zi fără să-şi aducă prinosul la altarul Tău, de două ori pe zi, dimineaţa şi seara; care venea fără întrerupere la Biserica Ta, nu pentru poveşti deşarte ori fleacuri băbeşti, ci ca să te audă pe Tine în Scripturile Tale, iar Tu să o asculţi pe ea în rugăciunile ei?

Oare ai fi putut Tu s-o lipseşti de ajutorul Tău şi să nu ţii seama de lacrimile ei, prin care nu cerea de la Tine aur sau argint, şi nici vreun alt bun schimbător sau trecător, ci mântuirea sufletească a fiului său, Tu, prin al Cărui dar era ea în acest fel; ai fi putut Tu oare să o lipseşti pe ea de ajutorul Tău? O, Doamne, nicidecum, ci, dimpotrivă, Tu erai mereu alături de ea, o ascultai şi făceai totul după rânduiala pe care Tu o stabiliseşi din vecie că trebuie să se facă. Departe de mine gândul că Tu ai fi putut s-o amăgeşti cu acele arătări şi răspunsuri ale Tale, de care eu deja am pomenit, şi cele de care

nu am pomenit încă, cele pe care ea le păstra în inima ei plină de credinţă şi pe care, rugându-se neîncetat, Ţi le înfăţişa ca pe nişte însemne67 ale mâinii Tale. Căci Tu eşti Cel care binevoieşti, *întrucât mila Ta este în veac68,* să fii dator chiar şi acelora cărora le ierţi toate datoriile.

CAPITOLUL X

La Roma m-am alăturat falşilor sfinţi

Vi

18. Aşadar, m-am vindecat de acea boală şi *Tu ai făcut sănătos pe fiul roabei Tale6,* pentru moment atunci doar cu trupul, ca să fie în viaţă cel căruia urma să-i dai ulterior o sănătate70 mai bună şi mai sigură. Şi aveam la Roma, şi pe atunci, legături cu nişte falşi sfinţi şi cu unii care erau gata în orice moment să înşele. Căci ei nu se numărau numai printre auditorii acestora, din rândul cărora era chiar şi acesta în casa căruia eu mă îmbolnăvisem şi unde mai apoi începusem să mă întremez71, ci printre ei se aflau chiar şi aceia pe care oamenii îi numesc *aleşi* Fiindcă, până atunci, mi se părea că nu noi suntem cei care păcătuim, ci că în noi păcătuieşte nu ştiu ce altă natură, şi trufia mea se desfăta la gândul că eu, personal, sunt în afara păcatului; iar când se întâmpla să fi făcut vreun rău, nu mărturiseam că eu îl făcusem, pentru ca Tu să dai sănătate trupului meu, *deoarece eu greşisem Ţie72,* ci îmi plăcea să-mi găsesc scuze şi să dau vina pe un ştiu ce altceva care era cu mine, dar eu nu aveam nicio legătură cu el. În realitate însă, toate acestea eram eu, şi necredinţa mea era aceea care mă întorsese astfel împotriva mea, iar lucrul acesta constituia un păcat destul de greu de tămăduit, datorită căruiam consideram că nu eu sunt păcătosul; şi era îngrozitoare nedreptatea mea faţă de Tine, Dumnezeule Cel Atotputernic, întrucât preferam ca Tu să fii învins în mine pentru pierzania mea, decât ca eu să fiu învins de Tine, pentru mântuirea mea.

Aşadar, încă nu *puseseşi strajă gurii mele şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele, ca să nu abaţi inima*

mea spre cuvinte de vicleşug, ca să-mi dezvinovăţesc păcatele; iar cu oamenii care lucrează fărădelegea să nu mă însoţesc73; şi de aceea mă *însoţisem până atunci cu aleşii* lor74; însă, pierzându-mi totuşi speranţa că aş putea să trag vreun profit din această învăţătură, mă decisesem să mă declar mulţumit chiar şi în cadrul ei, în situaţia în care n-aş fi găsit ceva mai bun; era o doctrină de care mă ţineam totuşi agăţat, dar deja într-un mod mai reticent şi mai nepăsător.

19. Căci mă bătuse gândul să cred că mai înţelepţi decât aceştia fuseseră filosofii de odinioară, pe care oamenii îi numesc Academici75, pentru că ei consideraseră că trebuie să ne îndoim de toate, şi stabiliseră că omul nu este în stare să priceapă ceva din adevăr. Lucru care şi mie, pe când încă nu înţelesesem direcţia gândirii lor, mi se păruse limpede, adică aşa cum erau toate considerate în general.

Şi nu m-am dat înapq, i să-i slăbesc acelui om, care mă găzduise, încrederea prea mare, pe care am simţit că o are în legătură cu acele lucruri lipsite de miez, de care sunt pline cărţile maniheilor. Totuşi, mă foloseam de prietenia lor într-un mod şi mai apropiat decât de a celorlalţi oameni, care încă nu aparţinuseră ereziei aceleia. Căci nu o mai apăram cu însufleţirea mea de altă dată; însă prietenia lor apropiată – dat fiind că pe foarte mulţi dintre aceştia Roma îi ţinea într-ascuns – mă determina să nu-mi mai dau silinţa să caut a afla şi altceva, mai ales într-un moment în care pierdusem speranţa că se poate afla adevărul în Biserica Ta, o, Doamne *al cerului şi al pământului,* Tu, Care eşti Creatorul tuturor celor văzute şi nevăzute, un adevăr de la care ei mă îndepărtaseră79. Foarte urât din partea mea şi de-a dreptul ruşinos mi se părea faptul de a crede că Tu ai înfăţişarea unui corp

omenesc şi că poţi să fii conturat cu contururile corporale ale membrelor noastre. Şi, atunci când voiam să cuget despre Dumnezeul meu, nu eram în stare să-mi imaginez decât mase uriaşe de corpuri, întrucât nici nu mi se părea că există ceva care să nu fie aşa80 această foarte mare pricină şi, probabil, singura aparţinea în mod inevitabil erorilor mele.

CARTEA A CINCEA

201

20. Fiindcă de aici credeam eu că decurge şi o anumită substanţă a răului, de acelaşi gen, care este uriaşă, sumbră şi hidoasă, fie densă şi grosolană, pe care ei o numeau pământ, fie subţire şi fină, aşa cum este substanţa aerului, pe care ei şi-o imaginau ca pe un spirit perfid ce se târăşte pe pământ. Şi, pentru că orice fel de credinţă mă obliga să cred că Dumnezeul cel Bun nu a putut să creeze niciun fel de natură rea, decisesem să-mi imaginez că există două mase uriaşe, în contradicţie una cu alta, ambele infinite81, dar cea rea mai îngustă, iar cea bună mai mare: însă tocmai din acest început nesănătos porneau şi mă urmau îndeaproape şi celelalte nelegiuiri. Întrucât, ori de câte ori sufletul meu încerca să se reîntoarcă la *credinţa universală82,* era azvârlit înapoi, fiindcă credinţa cea universală nu era aceea care credeam eu că este. Dar încă şi mai evlavios mi s-ar fi părut mie că devin dacă pe Tine, o, Dumnezeule al meu, *Cel Căruia îi sunt acum mărturisite Milele Tale faţă de* mine83, Te-aş fi crezut nemărginit chiar şi în privinţa celorlalte părţi, cu toate că, din acea parte din care Ţi se opunea masa cea uriaşă a răului, eram constrâns să te recunosc ca finit, Te-aş fi considerat conturat de formele unui trup omenesc în toate părţile Tale.

Dar încă şi mai potrivit mi s-ar fi părut să cred că Tu nu ai creat niciun fel de rău – rău care mie, celui ce nu

ştiam, mi se părea că este nu numai o anumită substanţă materială, dar chiar una corporală, deoarece partea raţională a materiei nu ştiam să mi-o imaginez în mintea mea decât ca pe ceva fin84, care se răspândeşte totuşi prin spaţiile specifice locului –, decât să cred că de la Tine este natura răului, aşa cum de altfel crezusem că este. Chiar şi pe însuşi Mântuitorul nostru, Cel Unul-Născut al Tău, îl consideram tot ca pe ceva purces din masa cea mai strălucitoare a infinităţii Tale, fiind coborât pe pământ în vederea mântuirii noastre, astfel încât nu puteam să cred altceva despre El, decât ceea ce aş fi putut să-mi imaginez cu deşertăciunea minţii mele85. Într-un cuvânt, eu socoteam că o astfel de na

tură nu poate să se nască din Fecioara Maria, decât dacă se amesteca cu trupul; însă nu vedeam cum s-ar fi amestecat cu trupul şi nu s-ar fi pângărit, fiindcă eu aşa îmi imaginam. Aşa stând lucrurile, mă temeam să mai cred în Cel întrupat, ca nu cumva să fiu constrâns să cred că El s-a pângărit din pricina trupului.

Acum ştiu că toţi ai Tăi, cei cu sufletul curat, vor râde de mine cu blândeţe şi cu multă îngăduinţă, când vor citi aceste mărturisiri ale mele. Şi totuşi eu aşa eram.

CAPITOLUL XI

Eram atât de mult atras şi înăbuşit…

21. Apoi, eu nu consideram că pot să fie apărate cele pe care ei le criticau în Scripturile Tale, însă uneori doream din tot sufletul să discut cu cineva despre asta, cu cineva care ar fi fost un foarte bun cunoscător al acestor scrieri, problemă cu problemă, şi să-mi dau seama cam ce ar putea el crede despre toate astea. Fiindcă, iată, chiar şi la Cartagina începuseră să mă pună pe gânduri cuvântările

unui anume Elpidius86, care vorbea despre toate într-un mod direct şi conferenţia împotriva aceloraşi manihei, scoţând în relief astfel de idei despre Scripturi, idei cărora cu greu ar fi putut cineva să le ţină piept. Iar răspunsul acestora, răspuns pe care ei, într-adevăr, cu greu îl mărturiseau pe faţă, dar nouă ni-l spuneau mai în ascuns, mie mi se părea caduc, atunci când afirmau că Scrierile Noului Testament fuseseră falsificate de nu ştiu cine, de unii care voiseră chiar să introducă în credinţa creştină legea iudeilor, dar ei nu ne arătau câtuşi de puţin aşa-zisele exemplare neco-rupte87. Dar pe mine, care eram deosebit de atras de această problemă şi într-un anumit fel sufocat, pe mine, cel care nu mă gândeam decât la cele trupeşti, mă apăsau acele uriaşe mase, sub greutatea cărora, gâfî-ind, nu mai puteam să respir văzduhul limpede şi curat al adevărului Tău.

CAPITOLUL XII

Începusem să predau la Roma, cu toată hărnicia, arta oratorică

22. Aşadar, începusem să mă preocup cu toată silinţa de lucrul pentru care venisem aici, la Roma, adică să predau arta oratorică, şi mai întâi să adun la un loc, la mine acasă, pe câţiva, cărora urma să le predau şi prin care aş fi început să mă fac cunoscut; şi iată, aflu că şi la Roma se întâmplă nişte lucruri pe care nu le suportam în Africa. Mi se dovedise, într-adevăr, că aici nu aveau loc acele mici incorectitudini săvârşite de nişte tineri lipsiţi de caracter. Dar, pe neaşteptate, mi se spunea că numeroşi tineri, ca să nu-i plătească profesorului taxa şcolară, se coalizează şi se duc la un alt profesor – adică un fel de înşelători ai bunei credinţe, pentru care corectitudinea nu

are, practic, niciun preţ în faţa iubirii de bani. Ah! Cât de mult îi ura pe aceştia inima mea, deşi *nu cu o ură definitivă88.* Aceasta, probabil, pentru că uram mai degrabă ceea ce urma să sufăr eu din partea lor, decât faptele nepermise pe care ei le săvârşeau împotriva cuiva.

De bună seamă că astfel de lucruri sunt totuşi pline de ruşine, iar cei care le săvârşesc *păcătuiesc îndepărtându-se de Tine83,* iubind batjocurile trecătoare ale vremurilor şi câştigul întinat; câştig care, atunci când este însuşit, pângăreşte mâna Ta; şi, îmbrăţişând lumea care se află în permanentă goană, Te dispreţuiesc pe Tine, Cel care rămâi în veci, Care dăruieşti şi chemi din nou la Tine şi ierţi sufletul omenesc cel păcătos ori de câte ori se întoarce la Tine. Pe aceşti indivizi decăzuţi şi diformi la suflet îi urăsc şi acum, cu toate că, spre a-i îndrepta, trebuia să-i iubesc în aşa fel încât ei să prefere în locul banilor ştiinţa însăşi pe care o învăţau, iar în locul ei să te prefere pe Tine, Dumnezeule, pe Tine, Care eşti adevărul şi belşugul binelui neclintit şi pacea cea mai curată. Însă pe atunci nu voiam să-i suport pe cei

răi, mai mult pentru confortul meu personal, datorită faptului că doream ca ei să devină buni pentru Tine90.

CAPITOLUL XIII

Am sosit la Mediolanum, la episcopul Ambrozie

23. Aşadar, după ce a fost trimisă o scrisoare de la Mediolanum91 la Roma, la prefectul oraşului, ca să i se trimită acestei cetăţi un profesor de retorică, unul căruia avea să i se asigure chiar şi transportul public, eu însumi am intervenit chiar printre aceia care se lăsau îmbătaţi de deşertăciunile maniheilor, cei din cauza cărora plecam spre a mă lipsi pentru totdeauna de ei – dar despre lucrul

acesta nu ştiau nici unii, nici alţii –, am intervenit deci ca Symmachus92, prefectul de atunci al Romei, după ce îi va fi fost prezentată o cuvântare de-a mea, să mă trimită pe mine.

Astfel am venit la Mediolanum, la episcopul Ambrozie93, considerat a fi printre cei mai buni ierarhi de pe întreg pământul, un bun slujitor al Tău, ale cărui strălucite predici ofereau pe atunci cu sârg poporului Tău *grăsimea hranei Tale94,* şi *veselia uleiului,* şi *beţia cumpătată a vinului95.* Dar la el eram dus de către Tine fără să ştiu, pentru ca prin el să fiu adus la Tine, ştiind. Acel *om al lui Dumnezeu96* m-a primit părinteşte şi, ca un adevărat episcop97, a dat o bogată semnificaţie îndelungatei mele călătorii.

Şi, într-adevăr, am început să-l iubesc, la început nu ca pe un învăţător al adevărului, deoarece pierdusem cu totul speranţa în Biserica Ta, ci ca pe un om binevoitor faţă de mine. Şi-l ascultam cu râvnă când vorbea în faţa poporului, nu cu atenţia cu care îi eram dator, ci ca unul care cercetează dacă elocinţa îi era pe măsura faimei sale, sau dacă aceasta curgea mai frumos sau mai puţin frumos decât i se dusese vestea. Şi, cu toate că-l ascultam cu încordare, eram copleşit doar de vorbele lui, şi nu-mi trezeau interesul ideile exprimate, ba chiar le dispreţuiam, dar eram desfătat de dulceaţa pre

dicii sale, care, deşi mai erudită, era totuşi mai puţin vioaie şi mângâietoare decât aceea a lui Faustus, ca mod de expunere. În privinţa problemelor de fond însă, nu se mai putea stabili niciun fel de comparaţie. Căci, în timp ce acela bătea câmpii prin tot felul de viclenii mă-niheice, acesta te conducea la mântuire în modul cel mai sănătos cu putinţă. Dar, după cum *departe este mântuirea de cei*

păcătoşi 9 e, tot aşa era şi de mine pe atunci; şi totuşi, mă apropiam de ea puţin câte puţin, dar încă nu-mi dădeam seama.

CAPITOLUL XIV

Între atâtea şi atâtea, bătut fiind de valuri

24. Căci, deşi nu mă străduiam îndeajuns să-mi însuşesc ceea ce spunea, ci mai cu osebire să iau aminte la felul cum spunea (deoarece unui om ca mine, care pierduse deja speranţa că mai poate găsi calea spre Tine, nu-i mai rămăsese decât o preocupare lipsită de conţinut), îmi veneau în minte în acelaşi timp cu vorbele sale, pe care le preţuiam în mod deosebit, şi lucrurile pe care nu le luam în seamă. Lucruri pe care, de fapt, nici nu puteam să le înlătur; şi astfel, în timp ce-mi deschideam sufletul spre a-mi da seama cât de meşteşugit vorbea, îmi pătrundea în acelaşi timp în suflet şi cât de adevărat vorbea, şi toate acestea, de bună seamă, treptat". Fiindcă, întâi de toate, a început să-mi apară clar că cele pe care el le predica puteau să fie apărate, iar credinţa universală, în favoarea căreia eu considerasem că nu se mai poate afirma nimic contrar maniheilor, care o atacaseră, constatam deja că poate să fie apărată fără niciun fel de dificultate, în mod deosebit după ce am ascultat şi un punct de vedere şi pe celălalt, şi mai ales după ce îmi fuseseră lămurite unele pasaje obscure din vechile Scripturi, pe care, dacă le-aş fi acceptat *ad litteram, ele m-ar fi ucis100.* Aşadar, după expunerea plină de inteligenţă a celor mai multe pasaje din cărţile acelea, eu începusem să-mi dezaprob dispe

rărea, cel puţin pe aceea datorită căreia credeam că *Legea* şi *Profeţii* nu pot să reziste în faţa celor care-i batjocoreau şi-i luau în râs. Totuşi, nu eram convins că ar trebui să fie păstrată calea credinţei universale nici aşa,

deoarece şi ea însăşi putea să-şi aibă învăţăţii şi apologeţii ei, care ar fi putut să respingă cu argumente destule şi într-un mod temeinic toate obiecţiile aduse; şi, tot din acelaşi motiv, socoteam că nu trebuie condamnat ceea ce se afla în mintea mea, deoarece părţile apărării celor două tabere aflate în conflict dispuneau de forţe egale; fiindcă, în cazul în care lucrurile stăteau în acest fel, credinţa universală101 nu mi se părea învinsă, chiar dacă ea nu mi se părea încă biruitoare.

25. Într-adevăr, atunci mi-am încordat atenţia cu toată puterea, gândindu-mă cum se putea, în vreun fel, prin anumite argumente sigure, să dovedesc falsitatea maniheilor; însă, chiar dacă aş fi putut să ajung la ideea unei substanţe spirituale, toate acele maşinaţii ar fi fost imediat distruse şi aruncate din sufletul meu; dar nu eram în stare.

Şi totuşi, examinându-le şi comparindu-le mereu şi mereu pe toate, îmi dădeam seama că, în legătură cu materialitatea însăşi a acestei lumi şi cu întreaga creaţie, foarte mulţi filosofi sesizaseră lucruri cu mult mai apropiate de adevăr. În consecinţă, după obiceiul academicilor102, după cum se spune despre ei, îndoindu-mă de toate şi şovăind în toate privinţele, am hotărât că trebuie să-i părăsesc într-adevăr pe manihei, considerând că în acest răstimp al îndoielii mele nu mai este cazul să rămân în secta aceea, mai presus de care eu deja îi puneam pe cei mai mulţi filosofi; filosofi cărora, totuşi, eu refuzam să le încredinţez lecuirea slăbiciunii sufletului meu, fiindcă ei nu se aflau sub semnul binefăcător al numelui lui Hristos. Am hotărât, aşadar, să fiu câtva timp catehumen în Biserica Universală103, încredinţată mie de părinţi, până când avea să mă lumineze ceva cu adevărat sigur, ceva spre care puteam să-mi îndrept paşii.

CARTEA A ŞASEA

CAPITOLUL I

Pierdusem speranţa de a mai găsi vreodată adevărul

1. O, Tu, *nădejdea mea din tinereţile mele1*, unde îmi erai Tu atunci, şi în ce loc Te retrăseseşi? Oare nu Tu mă creaseşi şi mă făcuseşi să mă deosebesc de patrupede şi de zburătoarele văzduhului? Tu mă creaseşi mai înţelept decât ele, *dar eu umblam prin întuneric2* şi pe teren alunecos, şi mă străduiam să te aflu în afara mea, şi nu Te găseam *pe Tine, Dumnezeul inimii mele3;* şi ajunsesem până în *adâncul mării,* nu mai aveam nicio credinţă şi-mi pierdusem speranţa de a mai găsi vreodată adevărul4. Cam pe atunci venise la mine mama, ea, cea tare întru credinţă, care mă urmase pe uscat şi pe mare, şi în toate primejdiile, sigură pe sine în privinţa Ta. Căci, până şi în timpul călătoriilor pe mare atât de primejdioase, ea era aceea care îi încuraja pe navigatorii adâncului, care, de regulă, îi încurajează ei pe călătorii începători, când îşi pierd cumpătul; şi le prevedea atingerea scopului lor cu bine, fiindcă Tu i-o prevăzuseşi ei printr-un vis.

Şi, într-adevăr, m-a găsit într-o mare primejdie, din cauza disperării mele de a nu mai putea căuta şi afla adevărul. Cu toate acestea însă, după ce i-am dovedit că nu mai sunt maniheu, dar că nici credincios creştin nu sunt, n-a sărit în sus de bucurie ca şi cum ar fi auzit ceva neaşteptat, deoarece ea căpătase deja certitudinea în privinţa nefericirii mele şi mă plângea ca pe un mort; dar mă plângea pentru a mă readuce la viaţă şi pe targa gândirii mele ea mă oferea Ţie, pentru ca Tu să-i poţi spune fiului văduvei: *tinere, ţie îţi zic, ridică-te5;* şi el să

revină la viaţă, să înceapă să vorbească, iar Tu să-l

redai mamei sale. Aşadar, inima ei n-a tresăltat de nicio bucurie neaşteptată, după ce a auzit că devenisem într-o foarte mare măsură ceea ce ea îţi cerea Ţie plângând să devin; că încă nu dobândisem adevărul, dar că mă smulsesem deja din mirajul înşelătoriei. Ci, dimpotrivă, tocmai fiindcă era sigură că Tu îi vei dărui şi ceea ce mai rămăsese, Tu, Cel care făgăduiseşi totul, mi-a răspuns, într-o perfectă stare de linişte şi cu inima plină de încredere, că are credinţa întru Hristos că, înainte ca ea să părăsească această viaţă, mă va vedea aparţinând credinţei universale.

Şi, într-adevăr, aşa s-a întâmplat; de aceea ea Ţie, Izvor al Milelor, îţi adresa rugăciuni şi lacrimi tot mai dese, pentru ca Tu să-ţi grăbeşti ajutorul şi să *aduci lumină în bezna ochilor mei6* şi cu şi mai multă râvnă alerga la biserică, se agăţa de vorbele lui Ambrozie şi poposea *lafintâna apei care ţâşneşte spre viaţa cea eternă7*. Însă pe bărbatul acela ea îl iubea *ca pe un înger al lui Dumnezeu8,* fiindcă îşi dăduse seama că datorită lui fusesem condus între timp la acea mântuitoare şovăire, graţie căreia aveam să trec de la boală la sănătate; că, intervenind o primejdie ceva mai serioasă, ca printr-o febră acută, pe care medicii o numesc stare critică, eu mă voi reîntoarce la calea cea bună; aşa presupunea ea plină de siguranţă.

CAPITOLUL”.

Mama la pomenirea sfinţilor

2. Aşadar, după ce a adus pentru pomenirea sfinţilor fiertură, pâine şi vin curat, aşa cum obişnuia să facă în Africa, şi a fost oprită de portar; când a aflat că episcopul interzisese lucrul acesta, cu atâta evlavie şi supunere a îmbrăţişat porunca, încât eu însumi m-am mirat cât de uşor devenise ea mai degrabă o acuzatoare a propriului său obicei, decât o judecătoare a acelei interdicţii. Căci

CARTEA A ŞASEA

beţia nu punea stăpânire pe sufletul ei, şi dragostea de vin nu o determina la ura adevărului, aşa cum îi determină pe cei mai mulţi bărbaţi şi pe cele mai multe femei, care, la auzul unui cântec de cumpătare, fiind îmbătaţi de vreo băutură ameţitoare, simt dezgust ca în faţa unui pahar cu apă. Ci ea, după ce adusese un coş cu mâncăruri de sărbătoare, pentru a fi mai întâi gustate şi apoi împărţite, nu-şi turna mai mult de un păhărel de vin, potrivit după gustul său destul de cumpătat, ca să facă gestul de cinstire. Şi dacă erau numeroase mormintele răposaţilor, care socotea ea că trebuie cinstite în felul acesta, ducea de jur-împrejur acelaşi unic pahar, pe care-l aşeza peste tot: pentru ca – nu numai diluat cu apă din belşug, dar chiar şi foarte călduţ – ea să-l împartă cu toţi cei prezenţi prin înghiţituri mici, deoarece ea căuta acolo evlavia, şi nu plăcerea.

Aşadar, în momentul în care a aflat că dispoziţia venise din partea ilustrului predicator şi a marelui slujitor al evlaviei, pentru ca astfel de lucruri’s, a nu se mai întâmple nici chiar din partea acelora care le practicau într-un mod cuviincios9, ca nu cumva să se dea celor beţivi vreo ocazie de a se ghiftui cu lăcomie; şi fiindcă astfel de practici erau foarte asemănătoare acelor ceremonii numite *parentalia10,* specifice practicilor religioase ale neamurilor păgâne, ea s-a abţinut de la ele cu deosebită plăcere, şi în locul unui coş plin cu roade ale pământului se deprinsese să aducă la mormintele martirilor inima ei plină de ofrande mult mai curate, pentru ca celor lipsiţi să le dea ceea ce putea ea şi, în felul acesta, să celebreze în acel moment comuniunea cu trupul Domnului, pentru imitarea patimilor căruia s-au jertfit şi au fost încununaţi martirii.

Şi totuşi, o, Doamne, Dumnezeule al meu, mi se pare că mama mea n-ar fi renunţat cu uşurinţă la acest obicei,

care, probabil, ar fi trebuit să fie scos din uz – şi Tu ştii că aşa este, deoarece părerea mea referitoare la acest lucru se află sub privirile Tale – dacă ar fi fost oprită de un altul, pe care nu l-ar fi preţuit ca pe Ambrozie, om pe care ea îl venera enorm fiindcă mă sal

vase; căci şi el o preţuia pentru purtarea ei plină de evlavie, fiindcă mergea neîncetat la biserică şi era *atât de fierbinte cu sufletul 11,* întru săvârşirea faptelor bune; astfel încât Ambrozie, ori de câte ori vedea că sunt de faţă la predica lui, izbucnea în tot felul de felicitări pentru faptul de a-mi fi fost dat să am o asemenea mamă; dar el nu ştia ce fel de fiu avea ea, adică pe mine, care mă îndoiam de toate cele şi care consideram că putinţa de a afla *calea vieţii12* este de cea mai mică importanţă.

CAPITOLUL III

Îl *ascultam pe Ambrozie în fiecare duminică*

3. Dar dacă începusem să gem, rugându-mă ca Tu să-mi vii în ajutor, atenţia mea era încordată spre a afla, şi era plină de nelinişte ca să discute, iar pe Ambrozie însuşi îl consideram un om fericit, după cum îl considera şi lumea, un om ce era caracterizat de însuşiri atât de mari şi minunate; doar că celibatul său mi se părea un lucru extrem de chinuitor. Dar ce speranţă purta el în inima lui, ce luptă ducea împotriva ispitelor poziţiei sale înalte, sau ce mângâiere avea în necazurile lui eu nu aveam cum să ştiu; şi adevăratul său chip, care se afla în inima lui; ce bucurii ascunse, pline de înţelepciune, putea să guste din pâinea Ta, iarăşi nu aveam cum să ştiu şi nici cum să-mi dau seama, dar nici el nu ştia nimic de arşiţele mele şi nici de prăpastia primejdiei mele. Căci n-am putut niciodată să aflu de la el ceea ce voiam, din cauza mulţimilor de indivizi

preocupaţi de tot felul de probleme, care mă separau de gura şi urechile lui, oameni plini de slăbiciuni, cărora el le venea fără preget în ajutor. Iar atunci când nu se afla împreună cu ei, un răstimp de altfel foarte scurt, el ori îşi refăcea trupul cu alimentele necesare vieţii, ori îşi întărea sufletul prin lectură.

Iar când citea, ochii îi erau conduşi de-a lungul paginilor, şi inima căuta să descopere înţelesul celor citite,

Iar glasul şi limba îi amuţeau. Deseori când eram de faţă – căci nu i se interzicea nimănui să intre, şi nu exista nici obiceiul să fie anunţat când cineva intra –, l-am privit citind în acest fel, în tăcere, şi niciodată într-un alt mod; iar noi, păstrând o îndelungată linişte (căci cine ar fi îndrăznit să devină o povară unui om atât de atent?), ne retrăgeam şi ne imaginam, în acel scurt răstimp, pe care îl dobândea pentru cultivarea minţii sale, scutit de zarva problemelor altora, că nu voia să fie chemat la altceva şi că, probabil, se păzea ca nu cumva, din cauza vreunui ascultător atent şi atras de cele auzite, el să simtă nevoia să-i explice mai în detaliu, în cazul în care autorul pe care îl citea i-ar fi pus vreo problemă mai dificilă, ori să discute despre chestiuni mai complicate şi, fiind obligat să acorde acestei activităţi un anumit timp, să ajungă să citească mai puţine volume decât ar fi voit, cu toate că şi dorinţa de a-şi conserva glasul, care îi răguşea foarte uşor, putea să fie un motiv mult mai plauzibil de a citi în tăcere. Totuşi, indiferent cu ce intenţie ar fi făcut lucrul acesta, el acţiona pretutindeni numai spre bine.

4. Dar mie, de bună seamă, nu mi se dădea nicio posibilitate de a căuta să aflu ceea ce doream de la oracolul Tău atât de sfânt, din inima lui, decât atunci când trebuia să i se aducă la cunoştinţă ceva scurt. Însă sufletul

meu zbuciumat dorea foarte mult să-l găsească disponibil, ca să i se destăinuie din belşug, dar nu-l afla niciodată în acest fel. Şi, într-adevăr, în fiecare zi de duminică îl ascultam expunând în mod direct în faţa poporului *cuvântul adevărului”,* şi din ce în ce mai mult mi se confirma faptul că toate ţesăturile calomniilor şirete împotriva cărţilor divine, pe care le împleteau cu tenacitate acei înşelători ai noştri, puteau să fie lesne anulate1

Dar, când am aflat într-adevăr că expresia „omul a fost făcut de Tine după chipul Tău” nu este înţeleasă de fiii Tăi duhovniceşti, pe care Tu i-ai născut din nou prin har din maica Biserică Universală16, după cum credeau şi gândeau ei, cum că omul a fost determinat de către Tine prin forma trupului omenesc, eu, cu toate că nu

bănuiam nici măcar în mică măsură, ori în chip tăinuit, cum se menţine substanţa spirituală în această formă, totuşi am roşit de bucurie pentru faptul că, timp de atâţia ani, am lătrat nu împotriva credinţei Universale17, ci împotriva plăsmuirilor cugetelor carnale. Într-adevăr, eu fusesem cu atât mai îndrăzneţ şi mai nelegiuit, cu cât cele pe care ar fi trebuit să le învăţ, cercetându-le în mod temeinic, le prezentasem aducând învinuiri. Fiindcă Tu, Preaîndepărtatului8 şi Preaapropiatule, Preaascunsule şi Preaevidentului9, Tu, Care ai membrele atât de mari, încât altele mai mari nu există, şi, de asemenea, atât de mici, încât altele mai mici iarăşi nu există, dar care eşti întreg în tot locul şi de fapt nu Te afli pe nicăieri, Tu nu eşti în niciun caz această formă corporală; şi totuşi, Tu l-ai făcut *pe om după chipul Tăz,* şi iată că omul însuşi, din cap până la picioare, se află în tot locul21.

CAPITOLUL IV

Eram şi mai tare distrus de această stare de indecizie

5. Aşadar, întrucât nu ştiam în ce fel putea să fie chipul acesta al Tău, îmi propusesem ca, bătând la uşă22, să întreb în ce fel ar trebui să cred şi nu să mă opun, batjocorind, ca şi cum credinţa s-ar fi realizat în felul acesta; ci frământarea mea îmi rodea adâncul sufletului cu atât mai amarnic, că nu ştiam ce adevăr să reţin ca adevărat, cu cât mă ruşinam tot mai mult că, înşelat şi decepţionat atâta vreme de promiterea certitudinilor, eu trăncănisem, cu avântul şi erorile mele puerile, foarte multe lucruri nesigure, ca şi cum ele ar fi fost sigure; fiindcă mi-a devenit mai apoi limpede faptul că ele erau false. Sigur era totuşi că erau nesigure şi că odinioară fuseseră considerate de mine drept sigure, în timp ce eu acuzam, în dispute oarbe, Biserica Ta Universală; şi, cu toate că încă nu mi se dovedise că ea predica adevărul, totuşi nu predica acele lucruri de care eu

O acuzam cu asprime. În felul acesta eu eram cu totul încurcat, dar mă îndreptam spre adevăr şi mă bucuram, o, Dumnezeule al meu, că Biserica Ta este una, ea, trupul Unicului Tău Fiu, aceea în care mi se arătase numele lui Hristos, încă de pe când eram copil, şi unde nu erau gustate poveştile puerile şi nici loc nu se găsea în învăţătura ei sănătoasă pentru ideea că Tu, Ziditorul tuturor lucrurilor, deşi eşti atât de mare şi atât de întins, ai putea totuşi să fii mărginit într-un punct din spaţiu, că ai putea să fii vârât în conturul trupurilor omeneşti, determinat în toate privinţele ca şi omul.

6. Într-adevăr, mă bucuram chiar şi pentru faptul că Vechile Scripturi, cele ale Legii şi ale Profeţilor23, nu-mi fuseseră recomandate spre a le citi cu acel ochi cu care mai înainte le văzusem cu totul absurde, când îi învinuiam

pe Sfinţii Tăi că le-ar fi considerat şi ei aşa; dar ei nu le consideraseră defel aşa. Şi, ca şi cum ar fi recomandat cu cea mai mare grijă o regulă, îl ascultam cu bucurie pe Ambrozie cum zicea adesea în predicile lui rostite în faţa poporului: *litera ucide, iar duhul face viu24,* ori de câte ori el dezvăluia, într-un mod plin de duh, îndepărtând vălul mistic, lucrurile care, *ad litteram,* păreau a ne îndemna la sminteală, neafirmând ceva care m-ar fi ofensat, deşi el spunea lucruri despre care eu nu ştiam până atunci dacă sunt sau nu sunt adevărate. Căci îmi stăpâneam sufletul de la orice fel de încuviinţare, temându-mă de prăpastie; dar de această stare de indecizie mă simţeam şi mai mult distrus.

Voiam, aşadar, să capăt o siguranţă cât mai mare cu privire la cele pe care nu le vedeam, ca atunci când eram sigur că şapte şi cu trei fac zece. Deoarece nu eram atât de nebun încât să consider că nici măcar acest lucru nu poate să fie înţeles; însă, aşa cum doream lucrul acesta, tot aşa le doream şi pe celelalte: pe de o parte, pe cele corporale, care nu se aflau în faţa simţurilor mele, pe de altă parte, pe cele spirituale, despre care nu ştiam să gândesc decât trupeşte. Şi aş fi putut să devin sănătos crezând, pentru ca ascuţişul minţii mele să fie mai curat şi într-un fel mai îndreptat spre Adevărul Tău, 216

care rămâne în veci şi care nu duce lipsă de nimic. Dar, aşa cum se întâmplă de obicei, când cel care a întâlnit un medic rău ajunge să se teamă chiar şi de unul bun, tot aşa era şi starea sănătăţii sufletului meu, care nu se putea îmbunătăţi cu totul decât crezând. Şi pentru ca ea să nu ajungă cumva să creadă lucruri false, refuza să fie îngrijită, împotrivindu-se mâinilor Tale, Care ai făcut leacurile credinţei şi le-ai risipit peste bolile globului pământesc, dându-le o atât de mare putere.

CAPITOLUL V

Deja începusem să cred

7. Din *cauza,* aceasta, punându-mi-se în faţă învăţătura universală25, simţeam că în aceasta mi se impunea să cred într-un mod mai cuviincios şi aproape fără niciun fel de înşelăciune, să cred ceea ce nu se demonstra, ori că ceva exista, dar că nu exista cel pentru care exista, ori că nu exista nimic2 altceva decât mi se impusese dincolo, la manihei2, ca, printr-o îndrăzneaţă promitere a ştiinţei, să fie mai întâi luată în râs credinţa, iar mai apoi să se ordone necesitatea de a crede tot felul de lucruri totalmente fabuloase şi extrem de absurde, tocmai pentru că ele nu putuseră să fie demonstrate. Dar apoi, puţin câte puţin, Tu, Doamne, atingându-mă cu mânaâa atât de blândă şi atât de miloasă, şi refăcând inima mea, m-ai convins, în timp ce judecam cât de multe lucruri crezusem, cu toate că nu le văzusem2 şi nici de faţă nu fusesem când ele se făcuseră, aşa cum sunt, de pildă, atâtea câte s-au petrecut în istoria neamurilor, atât de multe referitoare la locuri şi la cetăţi, atât de multe referitoare la prieteni, şi tot aşa şi cele referitoare la medici; atât de multe referitoare la diferiţi oameni şi diferite locuri, care, dacă n-ar fi crezute, de bună seamă că n-am mai acţiona în niciun fel în viaţa asta; în sfârşit, câte lucruri de nezdruncinat reţinusem eu purtat de credinţă, referitoare la părinţii din care mă născusem, pe

care n-aş fi avut de unde să le ştiu, decât dacă le-aş fi crezut în baza celor auzite; m-ai convins deci că nu pe aceia care cred în Cărţile Tale2, pe care le-ai întocmit cu atâta autoritate la aproape toate popoarele, ci pe aceia care nu cred trebuia să-i învinuiesc şi să nu-i ascult, dacă, din întâmplare, îmi ziceau: „de unde ştii tu că acele cărţi

au fost date neamului omenesc de spiritul lui Dumnezeu cel unic adevărat şi preaadevărat?”

Căci însuşi lucrul acesta trebuia să fie crezut cu cea mai mare tărie, deoarece nicio combatere a problemelor calomnioase prin intermediul atâtor şi atâtor idei ale filosofilor aflaţi mereu în conflict unii cu alţii, idei despre care eu citisem, nu a fost în stare să mă determine vreodată să nu cred că Tu nu eşti ceea ce eşti (lucru pe care eu nu-l ştiusem), ori să nu cred că această cârmuire a celor omeneşti nu stă totuşi în puterea Ta-o.

8. Or, eu tocmai asta credeam cu mai multă tărie uneori, iar alteori, deşi cu mai puţină tărie, aveam totuşi mereu convingerea că Tu exişti şi că Tu ne porţi de grijă, cu toate că nu-mi dădeam seama nici ce trebuie crezut în legătură cu substanţa Ta, nici ce cale ar putea duce la Tine, ori ar putea să readucă la Tine.

Şi, din această cauză, în timp ce ne simţeam neputincioşi să găsim adevărul cu mintea clară, drept care aveam nevoie de autoritatea Sfintelor Scripturi, începusem deja să cred că Tu n-ai fi atribuit cu niciun chip o autoritate atât de mare acelei Scripturi răspândite deja pe toate pământurile, dacă nu ai fi voit ca, prin intermediul ei, să fii căutat şi aflat. Căci partea absurdă, care mă izbea de obicei în acele Scripturi, după ce ascultasem o grămadă de lucruri, multe dintre acestea expuse în chip verosimil31, o raportam la adâncimea celor sfinte, iar autoritatea ei îmi apărea cu atât mai venerabilă, cu atât mai demnă de credinţa preasfântă, cu cât Scriptura trebuia să le fie tuturor la îndemână pentru lectură iar demnitatea tainei sale să se păstreze în vederea unei înţelegeri şi mai adânci, oferindu-se tuturor cu vorbele cele mai clare şi cu cel mai smerit mod de a vorbi, şi atrăgând atenţia celor care nu sunt *uşuratici la mi*

pentru ca ea pe toţi să-i primească în sânul atotcuprinzător, şi prin porţile sale înguste să-i ducă la Tine pe puţini dintre ei33, dar cu mult mai mulţi totuşi decât dacă ea nu s-ar distinge printr-o aşa de mare şi de înaltă autoritate, şi dacă n-ar atrage mulţimile la sânul sfintei smerenii.

La astfel de lucruri mă gândeam eu, şi Tu mă ocroteai; suspinam, şi Tu mă auzeai; eram bătut de valuri, şi Tu mă cârmuiai; mergeam pe calea cea largă a veacului meu, şi Tu nu mă părăseai.

CAPITOLUL VI

Aflasem că este spre răul meu

9. Aspiram plin de ardoare la onoruri, la câştiguri şi la tot felul de căsătorii, iar Tu râdeai. În asemenea pofte nemăsurate înduram greutăţile cele mai amare, iar Tu îmi erai cu atât mai binevoitor, cu cât îmi permiteai mai puţin să mă îndulcesc cu ceea ce nu erai Tu.

Caută înspre inima mea, o, Doamne, Tu, Care ai voit să-mi aduc aminte de lucrul acesta şi să mă mărturisesc Ţie. Lipească-se acum sufletul meu de Tine, suflet pe care Tu l-ai scos din vâscul atât de îndărătnic al morţii. Vai, cât de nenorocit era el! Iar împungeai nervul rănii mele, pentru ca sufletul meu, după ce vor fi fost părăsite toate, să se întoarcă la Tine, *Cel care eşti peste toate3*,* să se întoarcă la Tine, Cel fără de care nu poate exista nimic, şi să se facă sănătos. Aşadar, cât eram eu de nefericit şi cum ai făcut Tu în aşa fel ca eu să-mi simt fericirea în ziua aceea în care mă pregăteam să rostesc laude la adresa împăratului35, laude în care minţeam copios; şi, în timp ce minţeam spre a fi simpatizat de către cei care cunoşteau aceste griji, din *cauza* cărora inima mea gâfâia şi clocotea de febra gândurilor mele distrugătoare, iată că, mergând pe un ştiu ce stradă din Mediolanum, am observat un

cerşetor, cred că deja sătul, care glumea de unul singur şi se veselea. Şi am

gemut, şi am vorbit atunci cu prietenii care erau cu mine despre tot felul de dureri pricinuite de nebuniile noastre, fiindcă din cauza tuturor planurilor noastre de acest fel, de care mă lăsam copleşit pe atunci, târându-mi povara nefericirii sub îndemnul sălbatic al poftelor – şi, pe măsură ce o târam, o şi măream neîncetat –, am constatat că noi nu doream de fapt nimic altceva decât să ajungem la veselia aceasta plină de siguranţă, prin care cerşetorul acela deja ne întrecuse, dovedindu-ne că noi nu vom ajunge probabil niciodată acolo. Căci, chiar la ceea ce sărmanul acela dobândise deja cu câţiva bănuţi, şi aceia cerşiţi, încercam eu să ajung prin tot felul de cărări întortocheate şi prin ocolişuri atât de chinuitoare, adică la sentimentul acela al fericirii trecătoare; fiindcă el, săracul, nu avea bucuria cea adevărată, dar eu cu atât mai puţin, eu, care o căutam într-un mod cu mult mai fals, prin acele ambiţii ale mele. Dar, în timp ce el se bucura în siguranţă, eu eram nelinişţit; în timp ce el era sigur pe sine, eu eram mereu scuturat de spaimă. Iar dacă cineva m-ar fi întrebat atunci ce aş prefera: să mă bucur sau să mă tem, eu i-aş fi răspuns că să mă bucur. Şi iarăşi, dacă m-ar fi întrebat cineva dacă aş prefera să fiu aşa cum era acela, ori, dimpotrivă, să fiu aşa cum eram eu pe atunci, lipsit de sinceritate şi nicidecum în adevăr, m-aş fi ales pe mine însumi, pe mine cel copleşit de griji şi de temeri. Fiindcă – deh! – nu era cazul să mă pun mai presus decât acela, în comparaţie cu care mă consideram învăţat. Însă, vai, nu de aici venea bucuria mea, ci din faptul că eu căutam să plac oamenilor, şi nicidecum ca să-i învăţ ceva, ci numai şi numai ca să le plac36. Şi tocmai de aceea Tu, cu băţul

învăţăturii Tale, straşnic îmi rupeai de zor oasele37.10. În consecinţă, să se îndepărteze de sufletul meu cei care spun: „există un motiv din cauza căruia cineva se bucură”. Cerşetorul acela se bucura datorită beţiei, iar tu, suflete al meu, ai vrea să te bucuri de glorie; dar de care glorie, o, Doamne? De o glorie care nu există întru Tine. Căci, după cum aceea nu era bucurie adevărată, tot aşa nici cealaltă nu era glorie adevărată, dar

tocmai ea era aceea care tot mai vârtos îmi sucea şi răsucea mintea. Şi, în timp ce acela, în chiar noaptea respectivă, avea să-şi risipească beţia, eu mă culcam şi mă sculam stăpânit de ea, şi aveam să mă tot culc şi să mă scol, vezi bine, atâtea zile în şir. Un motiv pentru care cineva se bucură există însă, ştiu bine asta; dar bucuria speranţei se află numai în credinţă şi este la o distanţă incomparabilă de acea deşertăciune şi, între noi, chiar şi în acel moment exista o distanţă. Fiindcă el, cerşetorul, era fără îndoială mai fericit decât mine, nu numai pentru că se cufunda pur şi simplu în veselia lui, în timp ce eu eram sfâşiat de tot felul de griji; ci chiar pentru că el obţinuse vinul datorită dorinţei lui sincere, iar eu căutam să-mi câştig gloria orgolioasă prin minciună. Am spus atunci multe, în această ordine de idei, celor dragi mie, şi deseori căutam să văd cum mă simt în aceste împrejurări, şi constatam că mă simt rău, sufeream şi-mi dublam răul, iar dacă îmi surâdea ceva prielnic, îmi era silă să mă bucur de el, fiindcă, mai înainte de a mă bucura, se şi făcea nevăzut.

CAPITOLUL VII

11. Gemeam împreună cu aceia cu care îmi duceam viaţa la un loc într-un mod amical, dar eram foarte apropiat mai ales de Alypius şi de Nebridius39, cu care purtam discuţii; între aceştia, Alypius era din acelaşi

municipiu în care mă născusem şi eu, provenind din părinţi de frunte ai oraşului, dar mai mic decât mine ca vârstă. Căci el studiase la şcoala mea, pe când începusem să predau în oraşul nostru, şi după aceea la Cartagina. Şi ţinea mult la mine, fiindcă îi păream bun şi erudit, iar eu îl preţuiam pentru deosebita lui înclinaţie spre virtute, care, în ciuda vârstei sale destul de fragede, ieşea în relief într-un mod cu totul deosebit. Totuşi, vâltorile moravurilor cartagineze, în care clocoteau repre

zentaţiile uşuratice, îl absorbiseră şi pe el, cu nebunia jocurilor de circ. Dar, în timp ce el se rostogolea în chip nefericit spre aşa ceva, iar eu predam acolo retorica într-o şcoală publică, el încă nu mă audia ca profesor, din cauza unui anumit diferend ce se ivise între mine şi tatăl său. Şi înţelesesem că iubea circul cu o pasiune din ce în ce mai mare şi eram foarte îngrijorat că eram cât pe ce să-mi pierd speranţa pusă în el, ba chiar mi se părea că deja o pierdusem. Dar nu găseam în sufletul meu niciun fel de putere spre a-l sfătui şi a-l recâştiga, bunăoară printr-o anumită constrângere, nici chiar prin bunăvoinţa unei prietenii, sau prin dreptul pe care mi l-ar fi dat calitatea de profesor; căci socoteam că şi el avea faţă de mine aceleaşi sentimente ca şi tatăl său; dar el nu era aşa. Aşadar, lăsând la o parte voinţa tatălui său în această privinţă, el a început să mă salute în momentul întâlnirii în sala de curs, când asculta câte ceva şi apoi pleca.

12. Dar îmi scăpase din vedere să stau de vorbă cu el, ca să-l determin să nu-şi piardă cumva, din cauza unei pasiuni oarbe şi periculoase pentru jocurile deşarte, talentul atât de deosebit.

Însă Tu, Doamne, Care stai la cârma tuturor celor pe care le-ai creat, n-ai uitat că el va fi un slujitor de frunte al

Sfintei Tale taine printre fiii Tăi. Şi ca îndreptarea lui să ţi se dea pe faţă, Tu chiar prin mine ai lucrat aceasta, fără ca eu să-mi dau seama. Pentru că, într-una din zile, pe când stăteam la locul obişnuit şi discipolii se aflau în faţa mea, a venit şi el, a salutat, s-a aşezat şi şi-a îndreptat atenţia asupra celor care se discutau. Şi, din întâmplare, aveam în mână cursul, şi, în timp ce-l citeam, mi s-a părut potrivit să stabilesc o analogie cu jocurile de circ, pentru ca ceea ce voiam să demonstrez să devină şi mai plăcut, şi mai clar, printr-o ridiculizare caustică a celor prin care acea nebunie îl captivase40. O, Dumnezeule al nostru, Tu ştii că eu nu mă gândisem atunci să-l vindec pe Alypius de acea boală vătămătoare ca o ciumă. Dar el a raportat la sine tot ceea ce zisesem eu, şi a crezut că din cauza lui făcusem acea ironie. Şi faptul acesta, pe care un altul l-ar fi conside

rat un motiv întemeiat de a se mânia pe mine, a devenit în mintea acestui tânăr curat la suflet un motiv de a se supăra pe sine şi de a mă preţui pe mine cu şi mai multă ardoare. Căci Tu deja spuseseşi odinioară şi strecuraseşi în Scripturile Tale: *„Dqjeneşte-l pe cel înţelept şi el te va iubi”. 41*

Însă eu nu-l certasem, ci Tu erai Cel care Te foloseai de toţi: şi de cei care ştiu, şi de cei care nu ştiu; şi în ce ordine ştii numai Tu, şi cât de dreapta este această ordine. Tu ai făcut cărbuni aprinşi din inima şi din limba mea, pentru ca prin ele să aprinzi spiritul speranţei celei bune şi să-l însănătoşeşti pe cel bolnav. Să înceteze a-ţi mai aduce laude cel care nu cugetă la milostivirile Tale, pe care eu Ţi Le mărturisesc din adâncul inimii mele.

Într-adevăr acela, după ce am zis cele amintite mai sus, s-a năpustit afară din groapa adâncă în care se afundase cu atâta plăcere şi se lăsase orbit de o nefericită

voluptate, şi şi-a scuturat sufletul de vrajă în urma unei hotărârî bărbăteşti, şi toate murdăriile Jocurilor de circ s-au desprins de pe el, şi nu s-a mai dus acolo niciodată. Apoi, a reuşit să-l înduplece şi pe tatăl său, care se împotrivea să mă aibă de profesor, iar acesta, la rândul său, a cedat şi i-a făcut pe voie. Şi începând din nou să mă audieze, s-a lăsat şi el sedus odată cu mine de acea superstiţie42 şi a preţuit la manihei aceeaşi paradă de înfrânare neadevărată, pe care el, ca şi mine, o considera adevărată şi autentică; ea, care, dimpotrivă, era smintită şi plină de atracţii nefaste, în căutările sale de a atrage sufletele celor aleşi, care nu ştiau încă în ce fel să atingă adâncimea virtuţii, ci se lăsau uşor înşelaţi de aparenţa unei virtuţi neadevărate şi ipocrite.

CAPITOLUL VIII

Alypius în amfiteatru

13. Într-adevăr, fără să abandoneze calea pământească, pe care i-o zugrăviseră părinţii săi în culori pline

de farmec, se dusese înaintea mea la Roma ca să înveţe dreptul; şi acolo a fost copleşit de o dorinţă de necrezut pentru spectacolele de gladiatori. Căci, cu toate că simţea aversiune pentru asemenea lucruri şi le detesta, unii prieteni şi colegi de şcoală, o dată, din întâmplare, într-un moment când se întorceau de la masa de prânz şi el era liber, l-au dus cu forţa, în ciuda vehementelor sale împotriviri şi a rezistenţei la violenţa lor amicală, l-au dus deci în amfiteatru43, în zilele cu cele mai crude şi mai sinistre jocuri; iar el, îndreptându-se spre locul acela, zicea: „Credeţi oare că dacă târâţi trupul meu spre locul acela şi îl ţintuiţi acolo, veţi putea să-mi aţintiţi ochii şi sufletul spre acele spectacole? Aflaţi deci că voi fi acolo

prezent doar cu trupul, dar absent cu sufletul şi vă voi învinge astfel şi pe voi şi acele jocuri”. Iar aceia, deşi auziseră aceste vorbe, l-au dus cu ei în ciuda voinţei lui44, dorind probabil să vadă cu propriii lor ochi lucrul acesta, anume, dacă el putea să facă ceea ce spusese. Dar când au sosit acolo şi s-au aşezat pe băncile pe care au putut, în jurul lor totul fierbea de patimile cele mai îngrozitoare.

El însă, închizându-şi bine uşile ochilor, a interzis sufletului său să pătrundă în mijlocul unor fărădelegi atât de mari, şi bine ar fi făcut dacă şi-ar fi astupat şi urechile! Dar s-a întâmplat ca într-un anumit moment al luptei, când strigătul uriaş al întregii mulţimi l-a izbit cu violenţă, să fie învins de curiozitate şi, cu toate că era pregătit să deteste şi să biruie ceea ce vedea, indiferent ce s-ar fi întâmplat, el şi-a deschis totuşi ochii şi pe dată sufletul său a fost străpuns de o rană cu mult mai gravă decât primise în trupul său cel pe care nu dorise să-l vadă, şi mai de plâns decât cel pentru a cărui cădere se produsese urletul care a pătruns în urechile lui şi care i-a deschis ochii, astfel încât a existat ceva prin care sufletul său a fost izbit şi azvârlit afară din el; suflet care, până atunci, fusese mai degrabă cutezător decât tare, şi cu atât mai slab, cu cât îşi imaginase despre sine că are puteri mai mari decât ar fi trebuit să-şi imagineze despre Tine. Fiindcă, îndată ce a văzut sângele acela, a şi sorbit sălbăticia celor prezenţi şi nu şi-a mai întors prin

virile, ci şi le-a fixat acolo, şi se desfăta cu furia luptătorilor, fără să ştie că se desfăta cu nelegiuirea acelei lupte şi că se îmbăta de o plăcere sângeroasă. Şi iată că nu mai era deloc cel care venise, ci devenise unul din mulţimea la care venise, un adevărat tovarăş al celor de care fusese adus. Ce să mai vorbesc? A privit, a urlat, s-a

aprins până la nebunie; apoi a luat cu sine nebunia, prin care era îndemnat să se întoarcă iarăşi acolo, nu numai cu aceia de care fusese târât mai înainte, ci chiar înaintea lor, şi chiar târându-i şi el pe alţii. Şi totuşi, Tu l-ai scos de aici cu mâna Ta cea atât de puternică şi de milostivă, şi l-ai învăţat să aibă încredere nu în el, ci în Tine; dar toate acestea s-au petrecut mult mai târziu.

CAPITOLUL IX

Alypius este prins de paznicii forului

14. Şi totuşi faptul acesta se fixa deja în memoria lui în vederea viitoarei sale vindecări. Fiindcă odată, pe vremea când studia la Cartagina, audiindu-mă pe mine şi tot gândindu-se, pe la mijlocul zilei, la ceea ce urma să recite în for4, aşa cum exersează de obicei şcolarii, s-a trezit că este înşfăcat de către paznicii forului, ca şi cum ar fi fost un hoţ. Dar eu cred că s-a întâmplat aceasta nu din vreo altă cauză, decât că Tu, Dumnezeule al nostru, ai îngăduit-o, pentru ca el, care avea să devină un bărbat atât de însemnat, să înceapă deja să înveţe cât de prudent ar trebui să fie condamnat un om de către un alt om, şi nu cu uşurinţă necugetată; cum trebuie să se implice el în cunoaşterea adevăratelor cauze. Într-adevăr, el se plimba singur prin faţa tribunei46, cu tăbliţele şi condeiul în mână, când iată că un tânăr din rândul şcolarilor, hoţ adevărat, purtând la el în ascuns o secure, a ajuns la balustrada de plumb care este aşezată deasupra străzii cămătarilor, şi a început să taie plumbul. Făcându-se însă auzit zgomotul de secure, cămătarii, care se aflau dedesubt, au început să protesteze şi au trimis pe unii care trebuiau să-i prindă pe toţi cei

care s-ar fi aflat întâmplător pe acolo. Dar hoţul, îndată ce a auzit glasurile lor, şi-a părăsit unealta,

temându-se să nu fie prins cu ea asupra sa, şi s-a îndepărtat de la locul faptei. Alypius însă, care nu-l observase pe cel ce intrase, l-a simţit totuşi când ieşea şi l-a zărit cum se îndepărta în fugă. Şi dorind să cunoască motivul, a intrat în locul acela şi privea aşa, cu uimire, la securea găsită. Când, iată, sosesc cei care fuseseră trimişi, şi-l găsesc numai pe el ţinând securea în mână, securea de al cărei zgomot fuseseră stârniţi. Aceştia pun mâna pe el, îl târăsc întocmai ca pe un hoţ dovedit şi, în timp ce toţi cei aflaţi în for se adunaseră în jur, cei care îl înşfăcaseră se felicitau că au pus mâna pe el şi că de acolo urma să fie dus în faţa judecătorului şi dat în seama acestuia.

15. Dar numai până aici a trebuit să fie el dojenit. Căci, imediat, Tu, Doamne, ai venit în ajutor nevinovăţiei lui, fiindcă numai Tu îi fuseseşi martor. Pentru că, în timp ce era dus la temniţă sau la supliciu, le-a ieşit în cale, un arhitect care avea răspunderea principală a stabilimentelor publice47. Se bucurară deci că l-au întâlnit pe cel mai de seamă veghetor, cel căruia de obicei i se încredinţa cercetarea lucrurilor furate, sau care dispăreau din for, în ideea că el şi-ar da în sfârşit seama de către cine fuseseră înfăptuite furturile.

Dar omul acesta îl văzuse deja pe Alypius în casa unui oarecare senator, la care el venea des ca să-l salute48, şi, recunoscându-l imediat, l-a luat de mână şi l-a scos din mulţimea adunată; şi, cercetând motivul unei infracţiuni atât de mari, a aflat ce se întâmplase în realitate şi a poruncit ca toţi cei care se adunaseră făcând scandal şi murmurând ameninţător să vină cu el. Şi au ajuns la casa tânărului care săvârşise fapta. Dar în faţa uşii se afla un sclav de vârsta unui copil, care era atât de mic, încât, netemându-se de nimic în privinţa stăpânului său, putea să dezvăluie cu multă uşurinţă totul; fiindcă el, într-adevăr, îl însoţise pe jos în for pe stăpân. Pe el l-a arătat

Alypius arhitectului, după ce l-a recunoscut. Iar acesta i-a arătat sclavului securea, încercând să afle de la el a cui anume este. Sclavul a răspuns imediat:

„Este a noastră”. Apoi, fiind interogat cu de-amănuntul, a dezvăluit şi restul. În felul acesta, întreaga chestiune judiciară a trecut asupra acelei case, şi mulţimile, care începuseră deja să jubileze împotriva lui Alypius, au rămas ruşinate, iar el, care avea să fie slujitorul Cuvântului Tău şi judecător al multor cauze judiciare din Biserica Ta, a ieşit din această întâmplare cu mai multă experienţă şi mai bine instruit.

CAPITOLUL X

Nu ne apărea limpede ceva sigur

16. Aşadar, pe Alypius îl găsisem eu la Roma, şi el s-a ataşat de mine cu o trăire sufletească foarte puternică şi, ca să nu se despartă de mine, am plecat împreună la Mediolanum, ca să facă, într-adevăr, ceva cu studiile juridice pe care le urmase, conformându-se de fapt voinţei părinţilor săi mai degrabă decât voinţei sale. Şi iată că el fusese de trei ori asesor, dovedind un uimitor dezinteres material în raport cu ceilalţi, şi arătându-se tot mai uimit de cei care puneau aurul mai presus de nevinovăţie. Dar firea sa n-a fost pusă la încercare numai prin momeala poftei, ci şi prin imboldul temerii. La Roma, el fusese asesorul prefectului, fiind însărcinat cu administrarea finanţelor Italiei49.

Era pe vremea aceea un senator cu o foarte mare trecere, căruia mulţi îi erau îndatoraţi datorită binefacerilor lui, dar şi mai mulţi îi erau subordonaţi de frică. El a pretins să i se permită nu ştiu ce, oricum, ceva care, în virtutea puterii lui, nu-i era îngăduit prin lege. Alypius însă i s-a opus; i s-a făgăduit o recompensă, dar

Alypius a luat-o în râs; i-au fost adresate ameninţări; Alypius le-a călcat în picioare sub privirile tuturor celor care îi admirau sufletul atât de neobişnuit, fiindcă el nu dorea să aibă ca prieten pe un om atât de important, care devenise foarte cunoscut datorită faimei sale extraordinare de a-i veni cuiva în ajutor prin tot felul de modalităţi, sau de a-l distruge; dar nici nu tremura de frica lui

ca duşman. Însă chiar şi judecătorul al cărui consilier era, cu toate că nici acesta nu dorea să se întâmple ceea ce voia senatorul, nu i se opunea totuşi în mod deschis, ci, transferând asupra lui Alypius cauza judiciară, afirma că nu a primit aprobarea acestuia, deoarece, dacă în realitate el ar fi fost de acord, Alypius tot nu şi-ar fi dat avizul. Doar într-un singur caz era el cât pe ce să fie atras în cursă, din cauza slăbiciunii sale pentru literatură, când ar fi trebuit să se îngrijească de multiplicarea unor manuscrise cu preţuri stabilite de pretor. Însă, consultând legea, şi-a schimbat hotărârea spre o soluţie mai bună, judecând că este mai bună dreptatea prin care i se interzicea lucrul acesta, decât puterea prin care i se îngăduia aceasta. Fapt de mică importanţă; dar cel care este credincios în ceva neînsemnat este credincios şi în ceva însemnat50. Şi cu niciun chip nu va fi deşert ceea ce a izvorât din gura adevărului Tău: „dacă n-aţi fost credincioşi nici măcar în *mamona51* cel nedrept, cine vă va încredinţa vouă lucrul cel drept? Şi *dacă faţă de un străin nu v-aţi dovedit credincioşi, cine vă va da vouă ceea ce vă aparţine?" 52* în felul acesta era el atunci când îmi era atât de ataşat, şi când se sfătuia cu mine spre ce mod de viaţă ar fi trebuit să năzuim amândoi.

17. Chiar şi Nebridius care, după ce şi-a părăsit locul de naştere vecin cu Cartagina, şi după ce a părăsit şi

Cartagina, unde mergea foarte des; după ce şi-a părăsit şi domeniul părintesc cu pământ foarte bun, şi casă, şi mama, care nu intenţiona să-l urmeze, a venit şi el la Mediolanum, din nicio altă cauză decât aceea de a trăi alături de mine cu cel mai pasionat zel pentru adevăr şi înţelepciune, deopotrivă suspinând şi şovăind, el, înflăcăratul căutător al vieţii fericite şi cercetătorul cel mai ager al celor mai dificile probleme. Şi erau cele trei guri53 ale celor trei însetaţi de adevăr, care urmăreau cu înfocare adevărul, mărturisindu-şi unii altora neputinţa şi aşteptând de la Tine să *le dai lor hrana la momentul potrivit54.* Şi în tot amarul acesta care urma faptelor noastre din această lume graţie Milostivirii Tale, în timp ce priveam atenţi scopul pentru care ele se

desfăşurau în timp, ne copleşeau tenebrele şi reveneam la ale noastre gemând şi zicând: până când toate astea? Şi deşi spuneam adesea astfel de vorbe, totuşi, zicându-le, nu le părăseam, fiindcă nu ni se arăta clar nimic sigur, adică ceva pe care să ni-l însuşim, după ce le-am fi părăsit pe acelea.

CAPITOLUL XI

De ce să mai zăbovim, aşadar?

18. Şi mă miram eu foarte mult, frământându-mă şi reamintindu-mi, cât de mult timp se scursese de la cel de al nouăsprezecelea an al vieţii mele, când începusem să mă preocup cu toată seriozitatea de studiul înţelepciunii55, şi cum m-am decis ca, îndată ce o voi fi aflat, să părăsesc toate speranţele goale ale poftelor deşarte şi nesănătoasele minciuni. Şi iată că mergeam deja pe cel de al treizecilea an al vieţii mele, şovăind în acelaşi noroi dacă să mă bucur sau nu cu lăcomie de cele prezente, care fugeau şi mă sfărâmau în bucăţele, pe când

îmi tot ziceam: „Mâine voi afla; iată că adevărul îmi va apărea cu claritate şi voi deţine certitudinea; va sosi Faustus56, şi-mi voi explica totul. O, mari bărbaţi academici! Oare nu se poate şti nimic cu certitudine pe lumea aceasta, ca să ne putem duce viaţa? Dimpotrivă! Va trebui să cercetăm cu mai multă atenţie şi să nu disperăm57. Iată că cele care par absurde, în cărţile bisericeşti deja nu sunt absurde şi ele pot să fie înţelese în mod corect58 şi altfel. Îmi voi înfige picioarele pe acea treaptă pe care, copil fiind, fusesem aşezat de către părinţii mei, până când va putea să fie aflat adevărul adevărat. Dar unde să fie căutat acest adevăr şi când anume să fie căutat? Ambrozie nu are timp pentru aceasta, eu nu am timp să citesc. În ce loc am putea să căutăm şi să aflăm miraculoasele scrieri? De unde şi când să ni le procurăm, de la cine să le împrumutăm? Să luăm deci în calcul toate clipele, să împărţim orele pentru mântuirea sufletului. S-a ivit o mare speranţă, credinţă uni

versală59; ea, care nu ne învaţă ceea ce gândeam noi şi acuzam plini de deşertăciune. Învăţaţii acesteia consideră că este o nelegiuire să crezi că Dumnezeu este mărginit de figura unui trup omenesc; şi noi mai stăm la îndoială să batem la uşă, ca să ni se deschidă-o, şi celelalte? în orele de dinainte de amiază, şcolarii ne ocupă timpul; în restul orelor însă, ce facem, de ce nu ne ocupăm de aceasta? Dar când să mergem să-i salutăm61 pe prietenii noştri sus-puşi, de ale căror servicii avem nevoie, de unde găsim timp? Dar timpul când pregătim ceea ce trebuie să cumpere şcolarii62? Dar atunci, când ne mai refacem pe noi înşine, relaxându-ne sufletul de apăsarea grijilor?

19. Să piară o dată toate acestea şi să lăsăm

deoparte cele deşarte şi nefolositoare; să ne concentrăm atenţia numai asupra cercetării adevărului. Viaţa aceasta este nenorocită, iar moartea ne ia prin surprindere; dacă ne ia fără de veste, în ce fel vom pleca de aici? Şi unde va trebui să învăţăm ceea ce aici n-am luat în seamă? Nu va trebui oare să ispăşim mai întâi chinuri grele pentru această neglijenţă? Ce se va întâmpla dacă moartea însăşi va anula orice grijă şi va aduce sfârşitul odată cu simţirea? Deci şi lucrul acesta trebuie cercetat, însă departe de mine gândul că s-ar putea să fie aşa. Căci nu este deloc o vorbă goală şi nici zădărnicie faptul că atât de înalta autoritate a credinţei este răspândită pe tot globul pământesc63. Niciodată nu s-ar putea realiza, într-un chip atât de dumnezeiesc, lucruri atât de mari şi de importante, dacă, prin moartea trupului, ar fi nimicită şi viaţa sufletului. Aşadar, pentru ce să mai zăbovim ca, după ce am abandonat orice speranţă în cele ale veacului nostru, să nu ne încredinţăm cu totul căutării lui Dumnezeu şi vieţii fericite?

Dar aşteaptă puţin, suflete al meu! Şi cele ale lumii acesteia sunt plăcute, şi ele au dulceaţa lor, şi încă deloc neglijabilă. Nu este chiar aşa de uşor să-ţi asumi hotărârea de a te desprinde de ele, fiindcă ar fi ruşinos să te întorci iarăşi la ele. Iată de câtă trudă este nevoie ca să se poată dobândi o anumită onoare! Iar între toate

acestea, ce anume ar trebui să dorim mai întâi şi mai întâi? Ne stau la îndemână numeroşi prieteni mai sus-puşi, şi chiar dacă nu ne grăbim să obţinem altceva mai mult, să obţinem totuşi o preşedinţie de tribunal sau un post de guvernator; ar trebui, de pildă, luată în căsătorie o femeie cu avere, ca nu cumva să ne împovărăm prea tare bugetul;

dar şi acesta este un chip al poftei, însă mulţi oameni mari şi foarte demni de a fi imitaţi s-au dedat studiului înţelepciunii, cu toate că au. fost căsătoriţi".

20. Pe când ziceam aceasta, şi astfel de vânturi suflau rând pe rând şi-mi îmboldeau inima încoace şi încolo, clipele vieţii mele se scurgeau, iar eu *întârziam să mă întorc la Domnul,* şi amânam *de la o zi la alta să trăiesc64* întru Tine, deşi ar fi fost mai bine să amân a muri în fiecare zi în mine însumi. Iubind viaţa fericită, mă temeam de ea în aşezământul ei şi, fugind de ea, o căutam. Într-adevăr, consideram că voi fi din cale afară de nefericit, dacă mă voi lipsi de îmbrăţişările unei femei; ci nu mă gândeam deloc la leacul milostivirii Tale, pentru a-mi vindeca aceeaşi slăbiciune, fiindcă eu nu încercam încă acest leac, şi credeam că există o stăpânire a puterilor proprii, de care eu nu eram încă pe deplin conştient, căci eram atât de prost, încât nu ştiam cum este consemnat în Scripturi, anume că *nimeni nu poate să fie cumpătat şi să se abţină decât dacă i-a fost dat de Tine65.* Dar Tu mi-ai fi dat mie oricum, numai să fi lovit urechile Tale cu geamătul meu lăuntric şi să-mi fi pus întru Tine grija cu credinţă deplină.

CAPITOLUL XII

Îmi târam cătuşele cuprins de o distrugătoare dulceaţă

21. De fapt, Alypius era acela care mă oprea să mă căsătoresc66, cântându-mi la ureche că noi doi n-am putea trăi într-o tihnă sigură cu niciun chip, având un asemenea statut, şi totodată nici în dragostea de înţe

lepciune, aşa cum am fi dorit încă de mult, dacă eu aş fi făcut aceasta. În ceea ce îl privea pe el, Alypius era, chiar şi la vârsta de atunci, cu totul neprihănit în această

privinţă şi atât de neexperimentat, încât era de mirare cum dobândise atâtea cunoştinţe despre concubinaj încă de la începutul adolescenţei sale, fără să se fi dedulcit cu acea plăcere, ci mai degrabă suferind şi dispreţuind-o, iar mai apoi a trăit într-o totală abstinenţă. Eu însă îl contraziceam, aducând în discuţie exemplele celor care, căsătoriţi fiind, cultivaseră totuşi înţelepciunea şi câştigaseră merite în faţa lui Dumnezeu, şi avuseseră prieteni de nădejde pe care îi iubiseră; dar de măreţia sufletească a acestora eu mă aflam la mare distanţă; ci fiind legat de patima trupului, îmi târam lanţurile cuprins de o ucigătoare dulceaţă, temându-mă să mă dezleg de ea, şi, ca şi când aş fi atins o rană, respingeam vorbele celui care mă sfătuia de bine, şi tot aşa, şi mâna celui care voia să mă dezlege.

În plus, chiar prin mine însumi şarpele îi vorbea şi lui Alypius, prin intermediul limbii mele; îi ţesea şi-i întindea în cale dulci capcane, în care picioarele lui de bună-credinţă şi libere se puteau încurca.

22. Fiindcă el se minuna că eu, cel pe care îl aprecia, sunt cuprins de vâscul acelei plăceri într-o aşa măsură, încât aş fi fost în stare să afirm, ori de câte ori discutam unul cu altul despre acest lucru, că n-aş fi putut în ruptul capului să duc o viaţă de celibatar şi, când îl vedeam că se miră, mă apăram în aşa fel încât ziceam că există o mare deosebire între ceea ce experimentase el, în propria sa persoană, şi pe apucate, şi în grabă, adică ceva de care nici nu-şi mai aducea aminte bine, dezaprobându-l cu toată uşurinţa şi fără vreo jenă, şi desfătările apucăturilor mele, la care dacă s-ar fi adăugat şi termenul cinstit de căsătorie, n-ar mai fi trebuit să se mire de ce nu eram eu în stare să dispreţuiesc viaţa aceea; astfel încât, şi el începuse să-şi dorească o căsătorie; dar el nu era nicidecum biruit de patima unei astfel de plăceri, ci dorea

lucrul acesta numai din curiozitate. Fiindcă susţinea că nu doreşte decât să ştie ce

anume este lucrul acela fără de care viaţa mea, care lui îi era pe plac aşa cum era, mie nu mi se părea că este viaţă, ci o adevărată pedeapsă.

Şi sufletul lui liber stătea ca înmărmurit în faţa sclaviei mele, tocmai din cauza acelui lanţ, şi, cu toate că era înmărmurit, continua să se îndrepte spre dorinţa de a experimenta situaţia respectivă. Şi, de bună seamă, el avea să atingă acea experienţă, pentru ca mai apoi să cadă în sclavia însăşi, de care iniţial era atât de uimit, deoarece voia parcă *să facă un pact cu moartea, iar cel care iubeşte primejdia va cădea cu siguranţă în* ea67. Căci pe niciunul dintre noi nu-l ducea gândul, decât cu totul vag, la îndatorirea de a păstra şi respecta căsătoria şi de a da naştere copiilor, dacă acestea reprezintă într-adevăr podoabele căsătoriei. Însă, în timp ce pe mine, în cea mai mare măsură şi într-un chip amarnic, mă chinuia obişnuinţa intrată în sânge de a sătura nesăturata mea poftă carnală, pe el în schimb îl atrăgea numai şi numai curiozitatea. Aşa eram noi pe atunci pe când Tu, Preaînalte, nelepădând ţarina din noi şi milostivindu-Te de cei nefericiţi, găseai potrivit să ne vii în ajutor în minunate şi tainice chipuri.

CAPITOLUL XIII

Mama îşi dădea toată silinţa pentru viitoarea mea căsătorie

23. Şi se stăruia fără încetare să-mi iau o soţie. Şi deja mă îndreptam spre cineva, ba chiar mi se sugera ceva în acest sens; cert este însă că mama îşi dădea toată silinţa ca, o dată căsătorit, botezul cel mântuitor să mă spele de

păcate, botez de care ea se bucura zi de zi, observând că dorinţele sale şi promisiunile Tale îşi găsesc împlinirea în credinţa mea. Însă, nici la rugămintea mea, nici la dorinţa ei, prin strigătul puternic al inimii sale de a cere stăruitor de la Tine să-ţi arăţi prin

tr-un vis ceva în legătură cu viitoarea mea căsătorie, Tu n-ai voit asta niciodată.

Şi ea vedea în somn imagini vane şi ireale, din cele spre care o silea impulsul unui suflet omenesc ce se frământă cu acest lucru, şi-mi povestea mie toate acestea nu cu încrederea cu care obişnuia să-mi povestească atunci când i le arătai Tu, ci cu un anumit dispreţ. Căci zicea că distinge bine, prin nu ştiu ce simţ pe care nu-l putea descrie prin cuvinte, câtă deosebire este între Tine, Cel care trimiţi revelaţii, şi ceea ce-i arăta sufletul ei când visa. Cu toate acestea însă, ea stăruia şi a fost peţită o fată a cărei vârstă era cu doi ani sub vârsta căsătoriei68; şi fiindcă plăcea tuturor era aşteptată.

CAPITOLUL XIV

Că pot, probabil, să convieţuiască zece oameni în aceeaşi întovărăşire

24. Şi mai mulţi prieteni puseserăm la cale în principiu, discutând aprins unii cu alţii şi detestând supărătoarele neajunsuri ale vieţii umane, şi aproape că ne înţeleseserăm ca, retraşi de mulţimile semenilor, să trăim în linişte69: izbutind să câştigăm o astfel de tihnă, ziceam noi, în situaţia în care am fi putut să avem ceva avere, să punem totul laolaltă, şi din averile tuturor să facem una singură şi, prin sinceritatea prieteniei, să nu mai aparţină nici ceva unuia şi nici altceva altuia, ci din toate să se facă una, şi totul să aparţină fiecăruia dintre noi şi toate tuturor, întrucât ni se părea nouă că este posibil ca măcar

zece oameni să coexiste în aceeaşi întovărăşire; mai ales că printre noi erau unii foarte bogaţi, îndeosebi Romanianus7 o, originar din acelaşi oraş cu mine, un foarte bun prieten din copilărie, pe care, pe atunci, problemele ridicate de averea sa îl aduseseră în situaţia de a avea escortă71. El, mai ales, era acela care insista asupra acestui lucru, şi în încercarea lui de a ne convinge avea un foarte mare succes, tocmai fiindcă

averea lui era atât de mare încât depăşea cu mult pe a tuturor celorlalţi.

Şi căzuserăm de acord ca doi dintre noi, desemnaţi anual, întocmai ca nişte magistraţi, să se îngrijească de cele necesare, iar celorlalţi să li se dea pace. Însă, imediat ce am început să ne gândim dacă soţioarele noastre vor îngădui lucrul acesta, soţii pe care unii dintre noi deja le aveau, iar noi72 doream să le avem, întreagă acea înţelegere, pe care o puseserăm bine la cale, s-a făcut praf în mâinile noastre şi fiind compromisă, a fost abandonată. Din această cauză se ajunsese la suspine şi gemete, şi la nevoia de a umbla pe căile cele largi şi bătătorite ale veacului, fiindcă *în inima noastră erau, într-adevăr, multe gânduri, dar numai hotărârea Ta este aceea care rămâne în veac73.* Dar Tu râdeai de planurile noastre şi le pregăteai pe ale Tale, *vrând să ne dai nouă hrana la bună vreme şi să-ţi deschizi Tu mina Ta, şi să umpli sufletele noastre cu binecuvântarea*

CAPITOLUL XV

A fost smulsă de lângă mine

25. În vremea aceasta păcatele mele ajunseseră fără de număr şi femeia cu care obişnuiam să mă culc a fost smulsă de lângă mine, fiind considerată o piedică în calea

căsătoriei mele, şi inima mea, care era lipită de ea, a rămas zdrobită şi rănită, şi-şi târa după ea sângele75. Ci fata s-a reîntors în Africa, jurând în faţa Ta că nu va mai şti de niciun alt bărbat, lăsându-mi mie pe acel fiu natural născut din ea76. Iar eu, nefericitul, cu toate că nu imitam caracterul unei femei77, incapabil să suport amânarea, ca şi cum n-aş mai fi primit-o după doi ani pe aceea pe care o cerusem în căsătorie, mi-am găsit o alta, dar nu o soţie (tocmai fiindcă nu eram amator de căsătorie, ci eram sclavul poftelor mele}, o femeie prin care boala sufletului meu avea să se prelungească şi să se menţină nemicşorată, dacă nu chiar cu mult mai în

CARTEA A ŞASEA

235

vârtoşată, datorită sclaviei faţă de obişnuinţa care urma să dureze până în pragul căsătoriei. Dar rana aceea a mea, care fusese pricinuită de despărţirea de mai înainte, nu se vindeca, ci, după atâta frământare şi durere, se infesta într-un mod îngrozitor şi tocmai fiindcă devenise mai rece mă durea cu tot mai multă disperare.

CAPITOLUL XVI

Epicur ar fi primit cununa de lauri

26. Laudă Ţie, mărire Ţie, Izvor al milelor! Cu cât deveneam mai nefericit, cu atât Tu veneai mai aproape de mine. Şi iată că sosise, într-adevăr, venise peste mine dreapta Ta, pregătită să mă smulgă din noroi şi să mă spele; şi eu nu-mi dădeam deloc seama. Şi din prăpastia tot mai adâncă a plăcerilor trupeşti nu mă rechema la lumină nimic altceva decât teama de moarte şi de judecata Ta viitoare, teamă care nu s-a îndepărtat totuşi niciodată din inima mea, în ciuda atâtor opinii de tot felul. Şi discutam cu prietenii mei Alypius şi Nebridius despre Binele Suprem şi Răul Suprem, afirmând că Epicur7 ar fi primit în sufletul meu o cunună de lauri dacă eu n-aş fi crezut că după

moartea trupului sufletul rămâne viu, şi că, tot aşa, rămân şi urmele meritelor, adică ceea ce Epicur nu voise în ruptul capului să conceapă.

Şi mă întrebam: dacă noi am fi nemuritori şi am trăi într-o veşnică desfătare a trupului, fără nici un fel de teamă de a o pierde, pentru ce n-am fi noi deja fericiţi; ori ce altceva mai căutăm să aflăm, neştiind că însuşi lucrul acesta e cel care duce la marea nefericire; lucrul pe care eu, aşa de afundat şi de orb cum eram, nu l-aş fi putut cugeta, astfel încât să nu îmbrăţişez lumina cinstei şi frumuseţea dată pentru ea însăşi; o lumină pe care ochiul trupului n-o vede, dar care este întrezărită din ascunsul adânc al sufletului. Şi nu băgăm de seamă, nefericitul de mine, din care anume venă îmi izvo

ra ea, fiindcă discutam toate aceste lucruri urâte cu prietenii mei cu toată încântarea, şi n-aş fi putut să fiu fericit fără prieteni, nici chiar după simţirea pe care o aveam pe atunci, într-o atât de mare pornire a poftelor carnale; pe prietenii aceia îi iubeam într-un mod dezinteresat, şi simţeam că şi ei mă iubesc pe mine la fel de dezinteresat.

O, căi întortocheate! Vai de sufletul cel necugetat, care a sperat că, dacă s-ar îndepărta de Tine, ar putea să aibă ceva mai bun! S-a întors şi s-a răsântors, ba pe spate, ba pe laturi, ba pe pântece, şi a constatat că toate sunt aspre şi că numai întru Tine este odihnă. Şi iată că Tu eşti de faţă şi ne eliberezi de rătăcirile cele nefericite, şi ne aşezi pe calea Ta, ne mângâi şi ne zici*: „Jilergaţil Eu vă voi ocroti şi vă voi purta de grijă79, şi acolo,* pe calea cea dreaptă pe care mergeţi, *vă voi da vouă izbânda”.*

CAPITOLUL I

Încercam din răsputeri să mi Te închipui

1. Şi iată că tinereţea mea dintâi1 cea rea şi ticăloasă se dusese pentru totdeauna şi mă îndreptam acum spre cea de a doua tinereţe2, aceea în care, cu cât eram mai înaintat în vârstă, cu atât eram mai de ruşine din cauza deşertăciunilor mele, fiindcă nu puteam să gândesc despre nicio altfel de substanţă decât despre aceea care se vedea de obicei cu ochii mei. Nu Te cugetam o, Doamne, sub înfăţişarea unui trup omenesc; ci din momentul în care începusem să aud şi eu câte ceva din marea înţelepciune (întotdeauna mă ferisem de a mi Te înfăţişa astfel şi mă bucuram că am aflat lucrul acesta în credinţa maicii noastre spirituale, Biserica Universală3); dar nu-mi venea în minte niciun alt mod în care să mi Te imaginez. Şi încercam eu, omul, să mi Te închipui; şi, în calitatea mea de om, credeam întru Tine din toată fiinţa mea, că Tu eşti Cel Preaînalt, singurul, adevăratul, cel nesupus stricăciunii, inviolabilul şi neschimbătorul, fiindcă, deşi nu ştiam de unde şi în ce fel eşti, îmi dădeam totuşi seama în mod clar şi eram sigur că ceea ce poate fi distrus definitiv este mai prejos decât ceea ce nu poate să fie distrus nicidecum, şi că ceea ce nu poate să fie atins de stricăciune trebuia să fie pus fără şovăire mai presus decât cele supuse stricăciunii; şi că, în sfârşit, ceea ce nu suferă niciun fel de schimbare este mai bun decât ceea ce se poate schimba. Împotriva tuturor acestor închipuiri ale mele inima mea striga fără preget.

Şi numai cu acest unic efort încercam eu să îndepărtez de tăişul minţii mele mulţimea necurăţiilor ce-mi

dădeau târcoale şi care, de abia potolite bine, *doar cât ai clipi din ochi4,* iată că mi se înfăţişau din nou concentrate, şi cădeau greu peste înfăţişarea mea şi o întunecau în aşa fel încât, deşi nu luau forma unui trup omenesc, eram silit totuşi să te imaginez ca pe ceva corporal: fie ca pe ceva existând pe întinsul spaţiilor, fie ca pe ceva implicat în lume, fie ca pe ceva în afara lumii, răspândit în infinit; şi chiar şi cu acest ceva nesupus stricăciunii şi neatins de murdărie şi neschimbător, pe care eu îl situam mai presus de ceea ce este stricăcios, murdar şi schimbător, fiindcă îl deposedam de orice asemenea delimitări, mi se părea în final că nu mai există nimic, dar absolut nimic, nici măcar neant, ca şi când un corp oarecare ar fi fost luat dintr-un anume loc şi locul însuşi ar fi rămas golit de orice fel de corp fie pământesc, fie umed, fie aerian, fie ceresc, doar că ar fi fost totuşi vorba de un gol, un fel de nimic spaţial.

2. În felul acesta eu, *cu inima învârtoşată5,* nefiind prea bine lămurit nici cu mine însumi, nici în mine însumi6, consideram drept vid total, adică neant absolut, tot ceea ce n-ar putea să se întindă pe anumite spaţii, ori să se reverse, ori să se contracte, ori să se dilate, ori, în sfârşit, tot ceea ce să nu fie cuprins sau să nu poată cuprinde ceva de genul acesta. Căci tot peste înfăţişările peste care se perindau de obicei privirile mele, se perinda şi inima mea, iar eu nu reuşeam să văd că aceeaşi încordare a gândirii mele, prin care eu dădeam contur acelor imagini, nu le-ar fi putut da contur dacă n-ar fi fost şi ea ceva mare. Tot aşa şi pe Tine, o, Tu, viaţă a vieţii mele, mi Te închipuiam imens şi pătrunzând spaţiile infinite, îmi închipuiam că eşti în întreaga alcătuire a lumii, ba chiar până dincolo de aceasta, în fiecare parte cu putinţă, prin imensităţi fără capăt, astfel încât Te putea cuprinde şi pământul, şi cerul, Te puteau cuprinde toate,

iar acestea se terminau întru Tine, iar Tu nu erai nicăieri.

Însă, *aşa cum7* luminii soarelui nu i s-ar putea opune materialitatea atmosferei aflată deasupra pământului, astfel încât să nu i se permită luminii să treacă prin

CARTEA A ŞAPTEA

241

ea, dar aceasta o pătrunde totuşi, fără să o rupă sau să o taie, şi o umple în întregime, *tot* aşa Te consideram şi eu pe Tine, gata oricând să pătrunzi nu numai materialitatea cerului, a aerului şi a mării, dar chiar şi pe aceea a pământului, fiind pătrunzător în toate părţile universului, atât în cele mai mari, cât şi în cele mai mici, pentru ca să fie cuprinsă prezenţa Ta, iar printr-o suflare tainică din lăuntru sau din afară să fie conduse toate cele pe care Tu le-ai creat. Aşa bănuiam eu, fiindcă nu eram în stare să cuget altceva; dar totul era fals. Căci, în conformitate cu acest mod de a gândi, partea mai mare a pământului conţinea o parte mai mare din Tine, iar partea mai mică, o parte mai mică, şi tot aşa, toate ar fi fost pline de Tine, ca şi cum corpul unui elefant ar fi conţinut din Tine mai mult decât cel al unei vrăbii, şi cu cât acest corp era mai mare, cu atât ocupă din Tine un loc mai mare şi, tot aşa, bucăţele, se întâmplă şi cu părţile lumii, din părţile mari, părţi mari, iar în părţile mai mici Tu ai putea să faci prezente părţile Tale mai mici. Însă nu era posibil să fie nici aşa. Dar Tu nu luminaseşi încă întunericul minţii mele8.

CAPITOLUL”.

Ceea ce Nebridius obişnuia să ne propună

3. Împotriva acelor înşelători înşelaţi şi vorbăreţi muţi era destul pentru mine, o, Doamne, faptul că nu de la ei răsuna Cuvântul Tău; era suficient aşadar că lucrul acela nu era pus în faţă de obicei de către Nebridius încă de multă vreme, mai precis, de când ne aflam la Cartagina,

şi toţi cei care îl auziserăm rămăseserăm profund impresionaţi. Ce ar fi putut să-ţi facă nu ştiu ce neam al întunecimilor, neam pe care ei Ţi-l opun de obicei ca izvorind dintr-o masă uriaşă potrivnică, dacă Tu n-ai fi voit să lupţi cu ea? Căci dacă mi s-ar răspunde că acel lucru ar fi putut să-ţi fie vătămător, Tu ai fi putut să fii lipsit de curăţie şi stricăcios. Dar dacă s-ar

afirma că acea masă potrivnică n-ar fi fost în stare să te vatăme cu nimic, n-ar mai fi cazul să existe niciun motiv de luptă, şi mai ales să se dea lupta astfel încât o anume parte a Ta, ori un mădular al Tău, sau un vlăstar din propria Ta substanţă s-ar contopi cu puterile adverse şi nu cu cele ale naturilor create de Tine, şi el ar fi într-o aşa de mare măsură stricat de ele şi schimbat în rău, încât ar putea să se întoarcă de la beatitudine la nefericire şi să aibă nevoie de ajutor, prin care să poată fi readus la lumină şi purificat; iar această substanţă este sufletul9, cel căruia Cuvântul Tău i-a fost dat să-i slujească şi să-i vină în ajutor, el, liber şi ferit de molip-sire şi neatins de stricăciune; iar altfel şi el însuşi ar fi supus stricăciunii, fiindcă izvorăşte din una şi aceeaşi substanţă.

Aşadar, dacă ei ar zice că Tu eşti totuna cu substanţa Ta, care este lipsită de stricăciune, toate acelea ar fi false şi demne de a fi blestemate; dar dacă ar zice că Tu. eşti supus stricăciunii, încă şi lucrul acesta ar fi fals şi ar trebui să fie respins categoric. În concluzie, era suficient acest argument împotriva celor care trebuiau să fie în mod categoric respinşi de la apărarea inimii; fiindcă, în timp ce gândeau şi vorbeau acestea în legătură cu Tine, ei nu mai aveau niciun fel de ieşire fără să comită vreun îngrozitor sacrilegiu de inimă şi de vorbire.

CAPITOLUL III

Nu consideram explicată convingător cauza răului

4. Dar nici eu, cu toate că până atunci afirmam şi susţineam cu tărie că Domnul nostru este Dumnezeul cel adevărat, neprihănit, neschimbător şi lipsit de mişcare în oricare din părţile sale, că Tu eşti Cel care ai făcut nu numai sufletele noastre, ci şi trupurile noastre, şi nici numai sufletele şi trupurile noastre, ci pe toţi

şi pe toate, nici eu nu consideram totuşi că ar fi fost descurcată şi lămurită cauza răului. Însă, oricare ar fi fost ea, eu, unul, găseam cu cale că aceasta ar trebui să fie cercetată, astfel încât să nu fiu constrâns, din cauza ei, să cred că Dumnezeu cel neschimbător este schimbător, ca nu cumva să devin eu însumi ceea ce căutam să aflu. În consecinţă, căutam cauza răului fără nicio teamă şi cu convingerea că nu este adevărat ceea ce afirmau aceia de care eu fugeam cu întreaga mea putere; deoarece vedeam bine că ei, cercetând de unde anume vine răul, se umpleau de răutate şi, în consecinţă, opinau mai degrabă că substanţa Ta este aceea care suferă răul, decât că substanţa lor este aceea care face răul.

5. Şi îmi încordam atenţia ca să înţeleg bine ceea ce auzisem, cum că *liberul arbitru10* al voinţei este cauza pentru care noi facem răul, *iar judecata Ta cea dreaptă1* i n-ar fi decât cauza pentru care suferim; însă motivul acesta nu eram în stare să-l înţeleg în mod lămurit.

De aceea, încercând să-mi ridic din adânc ascunzişul minţii mele, mă cufundam iarăşi în adânc, şi ori de câte ori încercam să mă ridic, mereu şi iar mereu mă cufundam. Căci mă înălţa la lumina Ta ceea ce deja ştiam atât de bine, anume că am voinţă, tot pe cât ştiam de bine că trăiesc. Drept urmare, ori de câte ori voiam sau nu voiam ceva,

eram absolut sigur că eu şi nu altcineva vreau sau nu vreau ceva, şi-mi dădeam seama iar şi iar că aici şi nu în altă parte se află cauza păcatelor mele. Însă, în privinţa a ceea ce făceam fără voia mea, vedeam că eu mai degrabă sufăr decât înfăptuiesc ceva şi consideram că asta nu constituie o greşeală, ci o pedeapsă, care mi se dădea pe drept, şi întrucât pe Tine Te gândeam a fi drept, repede mă şi mărturiseam Ţie.

Şi iarăşi îmi ziceam: „Cine m-a făcut? Nu oare Dumnezeul meu, Cel care este nu numai bun, ci şi Binele însuşi? Atunci de unde îmi vine mie dorinţa de a vrea răul şi de a nu vrea binele, ca să fie un motiv pentru care eu să ispăşesc pe drept pedepsele? Cine a pus în mine lucrul acesta şi a răsădit mlădiţa amărăciunii, de

vreme ce eu fusesem întocmit de prea dulcele meu Dumnezeu? Dacă autorul acestui rău este diavolul, de unde vine diavolul însuşi? 12 Iar dacă şi diavolul însuşi a rezultat dintr-un înger bun, din cauza voinţei sale celei rele, de unde vine şi în cazul lui voinţa cea rea, în urma căreia îngerul a devenit diavol, când orice înger a fost făcut şi el bun de către Ziditor?” Din cauza acestor gânduri mă simţeam iarăşi deprimat şi parcă eram sufocat. Dar nu ajungeam până la acel iad al rătăcirii, în *care Ţie nimeni nu Ţi se mai mărturiseşte13,* când se consideră că Tu faci răul într-o mai mare măsură decât îl face omul.

CAPITOLUL IV

Şi *nici să cugete ceva care să fie mai presus de Tine*

6. Căci aşa cum mă străduiam să le aflu şi pe celelalte, tot aşa aflasem deja că ceea ce este nestricăcios este mai bun decât ceea ce este stricăcios, şi de aceea mărturisisem că Tu, indiferent ce ai fi putut să fii, eşti nestricăcios. Şi nici nu cred că vreun suflet14 a putut ori

va putea vreodată să cugete ceva care să fie mai presus decât Tine, Care eşti Binele cel mai mare şi cel mai bun dintre bunuri15. Când însă ceea ce este nestricăcios în modul cel mai adevărat şi mai sigur este pus mai presus decât ceea ce este stricăcios, aşa cum făceam eu lucrul acesta pe atunci, aş fi putut deja să ating cu gândirea mea ceva care ar fi fost mai bun decât Dumnezeul meu, dacă El nu ar fi fost nestricăcios. Aşadar, acolo unde îmi dădeam seama că incoruptibilul trebuie să fie pus mai presus decât coruptibilul, tot acolo trebuia să încep să te caut şi de acolo să observ de unde vine răul, adică de unde vine stricăciunea însăşi, aceea prin care substanţa Ta nu poate fi atinsă de ceva cu niciun chip. Căci pe Dumnezeul nostru nu-L poate atinge stricăciunea în niciun fel, prin niciun fel de voinţă, prin niciun

CARTEA A ŞAPTEA

245

fel de necesitate, prin niciun fel de întâmplare neaşteptată, fiindcă *El este însuşi Dumnezeu1 e* şi ceea ce vrea pentru sine este binele, şi acelaşi bine este El însuşi; or, a fi supus stricăciunii nu reprezintă binele. Tu nu poţi să fii constrâns să faci ceva fără voia Ta, întrucât voinţa Ta nu este mai mare decât puterea Ta; ci ea ar fi mai mare numai dacă Tu însuţi ai fi mai mare decât Tine însuţi; deoarece voinţa lui Dumnezeu şi puterea lui Dumnezeu sunt Dumnezeu însuşi. Şi pentru Tine, Cel care le ştii pe toate şi pentru care nu mai există nicio altă natură, ce altceva ar mai putea să fie neaşteptat decât faptul că Tu o cunoşti? 17 însă nu ştiu de ce să mai spunem noi atâtea, întrebându-ne pentru ce nu este coruptibilă substanţa care este Dumnezeu, când ea, dacă ar fi aşa, n-ar mai fi Dumnezeu?

CAPITOLUL V

Dacă Dumnezeul cel bun le-a făcut pe toate cele

bune, atunci de unde vine răul?

7. Şi încercam să aflu de unde vine răul, dar încercam rău18 să aflu asta, şi nu vedeam răul în însăşi cercetarea mea. Şi, în faţa spiritului meu, eu puneam unele lângă altele pe toate cele pe care le puteam distinge în întreaga creaţie, pământul şi marea, aerul, stelele, arborii şi vieţuitoarele sortite morţii; dar aveam în vedere şi ceea ce nu vedem în ea, cum ar fi tăria cerului şi partea de deasupra a acestuia, toţi îngerii şi toate cele spirituale ale lui; dar chiar şi pe acestea eu le orânduiam ca şi cum ar fi fost nişte corpuri, iar imaginaţia mea le aşeza pe unele în anumite locuri şi pe altele în alte locuri. Şi, uite aşa, am reuşit ca din creaţia Ta să alcătuiesc o masă uriaşă, determinată prin varietatea corpurilor creaturilor Tale, pe de o parte cele care erau în mod cert corpuri, iar pe de altă parte cele pe care eu însumi mi le imaginasem drept spirite; şi mi-am imaginat această masă uriaşă mare-mare, dar nu atât cât era ea, 246

deoarece nu puteam să ştiu, ci atât cât mi-a fost mie pe plac, mărginind-o, bineînţeles, din toate părţile, iar pe Tine, o, Doamne, mi Te imaginam înconjurând-o de fiecare dată şi pătrunzând-o, dar rămânând peste tot infinit, cam cum ar fi marea infinită peste tot şi din toate părţile, infinită numai prin imensităţile ei, şi ar avea înăuntrul său un fel de burete uriaş, dar infinit, însă gândeam că buretele acela ar fi plin în fiecare parte a lui de marea cea imensă. Ei bine, în felul acesta îmi imaginam eu întreaga Ta creaţie finită, dar plină de Tine, Care eşti infinit, şi, imaginându-mi totul, ziceam: „Iată-L pe Dumnezeu, şi iată şi ceea ce a creat Dumnezeu, un Dumnezeu care este bun şi cu mult mai presus decât toate acestea şi cu mult mai tare; dar El, Cel Bun, a creat cele bune, şi iată cât este de uimitor felul în care El le înconjoară şi le umple ori le

pătrunde pe acestea.

Toate bune, dar unde este Răul, de unde şi pe ce cale s-a strecurat el aici? Care este rădăcina lui şi care este sămânţa lui? într-un cuvânt, pentru ce ne temem de el şi ne ferim, dacă el nu există? Sau, dacă ne temem degeaba, în mod sigur teama însăşi este un rău datorită căruia inima se chinuie şi se agită zadarnic, iar răul este cu atât mai mare şi mai grav, cu cât lucrul de care ne temem nu există, în ciuda faptului că noi ne temem totuşi. Drept care, ori este un rău lucrul de care noi ne temem, ori răul constă tocmai în faptul că ne temem. Prin urmare, de unde vine el, fiindcă Dumnezeul cel bun le-a făcut pe toate acestea bune? Un bun mai mare, într-adevăr, Bunul Suprem a făcut bunurile mai mici, dar atât Creatorul cât şi cele create sunt totuşi în totalitatea lor bune. Dar răul de unde vine? Oare din faptul că materia aceasta era întrucâtva real9 şi ei i-a dat o formă anume, şi a orânduit-o în felul în care era iniţial, lăsând în ea ceva care nu s-ar fi putut totuşi converti în bine? Dar pentru ce şi asta? Oare El era incapabil să o prefacă în întregime şi să o schimbe, în aşa fel încât să nu mai fi rămas nimic rău în ea – El, Care este Cel Atotputernic? în final, pentru ce a voit să facă ceva din ea, dar n-a făcut, şi nici n-a hotărât ca, prin aceeaşi om

nipotenţă, aceasta să nu mai existe? Ori era posibil cumva să existe ceva împotriva voinţei sale? Sau, dacă materia era eternă, pentru ce a îngăduit ca aceasta să existe în acest mod atâta vreme, prin nemărginitele întinderi de timp în trecut, şi de ce abia cu mult mai apoi i-a plăcut să facă totuşi ceva din ea?

Sau dacă, pe neaşteptate, a vrut într-adevăr să facă ceva din ea, pentru ce El, Atotputernic fiind, nu a făcut asta mai curând, astfel încât aceea, materia, să nu mai

existe deloc, ci să existe doar El însuşi, El, Tot Adevărul, Binele Suprem şi nemărginit? Sau dacă nu era bine ca să se întocmească şi să de zidească ceva care să nu fie bine, El, Care era Cel Bun, pentru ce nu a alcătuit El însuşi una bună, după ce materia cealaltă ar fi fost înlăturată şi redusă la nimic, şi apoi din cea bună să le creeze pe toate? Căci, în cazul în care n-ar fi în stare să alcătuiască ceva bun în afara materiei aceleia pe care El însuşi o făcuse, servindu-se de materie, n-ar mai fi Atotputernic. Astfel de gânduri răsuceam eu pe toate părţile în inima mea nefericită, copleşită de cele mai muşcătoare griji, provocate de teama de moarte şi de neputinţa de a găsi totuşi adevărul; însă persista în mintea mea într-un mod neclintit credinţa în Biserica Universală a lui *Cristos, Domnul Său, şi în Mvntuitorul nostru20,* credinţă care, până atunci, şovăia în multe puncte lipsite de formă şi în afara normelor învăţăturii, dar sufletul meu nu o părăsea totuşi, ci, dimpotrivă, zi de zi o sorbea din ce în ce mai mult.

CAPITOLUL VI

Firminus

8. Respinsesem deja mincinoasele preziceri şi nelegiuitele aiureli ale astrologilor. Mărturisite să-ţi fie Ţie Milele Tale, chiar de aici, din partea cea mai adâncă a sufletului meu, o, Dumnezeule al meu! Căci Tu şi numai Tu, nimeni altcineva nu ne mai cheamă din nou

din moartea oricărui păcat, nimeni decât viaţa care nu ştie să moară şi înţelepciunea care ne luminează minţile aflate în nevoie, cea care nu duce lipsă de nicio lumină şi prin care lumea este cârmuită până la frunzele bătute de vânt ale arborilor! Tu eşti Cel care Te-ai preocupat de îndărătnicia mea, prin care m-am împotrivit lui

Vindicianus, un bătrân cu mintea ascuţită, şi lui Nebridius, acel tânăr cu suflet minunat: celui dintâi, ori de câte ori făcea afirmaţii pline de vehemenţă, iar celuilalt, atunci când era într-adevăr cuprins de o anumită şovăială, dar când susţinea totuşi adesea că nu există nicio artă a prezicerii celor viitoare, doar că presupunerile oamenilor au deseori puterea destinului şi că, spunând multe, multe din cele care au fost spuse se vor întâmpla, fără ştirea celor care le afirmaseră, dar care le nimeresc totuşi tocmai din cauză că nu tac; aşadar, Tu eşti Cel care Te-ai îngrijit de un om prietenos, care îi consulta de zor pe astrologi, dar nu se pricepea prea bine la scrierile lor, ci, aşa cum am afirmat, îi consulta din curiozitate; şi cunoscând totuşi ceva despre care zicea că a auzit de la tatăl său, nu-şi dădea seama cât de mult valora acest ceva în vederea combaterii renumelui acelei arte. Aşadar, acest bărbat cu numele de *Firminus,* care se instruise în artele liberale şi devenise un expert în arta oratoriei, în timp ce mă consulta ca pe unul foarte drag lui, în legătură cu diferite probleme ale sale, în care speranţa lui legată de veacul acesta luase un mare avânt, mă întreba ce cred eu despre zodia lui, pe care astrologii o numesc constelaţie; eu însă, care începusem deja să ader la părerea lui Nebridius în legătură cu aceasta, nu m-am eschivat să fac tot felul de presupuneri şi să afirm ceea ce îmi venea atunci în minte, ca unuia lipsit de siguranţă; dar lăsam să se înţeleagă faptul că sunt convins că toate acele lucruri erau ridicole şi lipsite de temei. Dar atunci el mi-a relatat că tatăl său fusese cândva din cale afară de curios să cunoască astfel de cărţi şi că avusese un prieten care le căuta cu aceeaşi ardoare şi cam în acelaşi timp; apoi, amândoi se dădeau în vânt după astfel de fleacuri cu o

pasiune egală şi cu dorinţa de a le discuta cu tot focul inimii lor, astfel încât ajunseseră să observe minuţios soroacele animalelor mute, momentele în care acestea năşteau; şi dacă acestea năşteau acasă la el, stabileau un raport între acestea şi poziţia cerului, pentru ca de aici să deducă dovezile aşa-zisei arte.

De pildă, Firminus pretindea că ar fi auzit de la tatăl său că, pe când mama sa era gravidă, şi sclava acelui prieten al tatălui său începuse şi ea să se simtă însărcinată întocmai ca şi stăpâna. Faptul acesta n-a putut să treacă neobservat de stăpânul casei, care se îngrijea să ştie cu cea mai mare scrupulozitate până şi zilele de fătare ale căţelelor sale; s-a întâmplat deci ca, în timp ce unul ţinea socoteala cu maximă grijă a zilelor, orelor şi unităţilor mai mici ale orelor2! cu referire la soţie, celălalt ţinea aceeaşi socoteală în privinţa sclavei. Şi în timp ce amândouă erau în acelaşi timp în chinurile facerii, s-a întâmplat în aşa fel încât şi unul, şi celălalt să fie puşi. În situaţia de a observa aceleaşi constelaţii, până la aceleaşi amănunte, unul având în vedere fiul care i se năştea, iar celălalt sclavul. Căci, după ce femeile au început să nască, cei doi şi-au relatat unul altuia ce anume se petrecea în casa fiecăruia, şi şi-au pregătit oameni pe care să-i trimită unul altuia, în aşa fel încât fătul era anunţat în acelaşi timp fiecăruia cu toate momentele succesive ale naşterii. Totuşi, pentru ca acest lucru să fie comunicat imediat fiecăruia, ei au pus la punct în detaliu cu multă uşurinţă şi întocmai22 tot ceea ce îşi propuseseră. În felul acesta, cei care fuseseră trimişi de fiecare dintre cei doi se întâlneau, zicea el, la intervale de timp şi de spaţiu atât de egale faţă de casele lor, încât niciunul dintre aceştia nu putea să-şi noteze o altă poziţie a stelelor ori alte unităţi de timp ale momentelor23. Cu toate acestea, Firminus, fiind născut într-o poziţie socială superioară, mergea pe cărările mai strălucitoare ale

secolului, era binecuvântat cu bogăţii şi încărcat de onoruri, iar sclavul acela, fără să-i fi fost slăbit în vreun fel jugul condiţiei sale, slujea în continuare stăpânilor, potrivit mărturiei celui care ştia.

9. Aşadar, după ce am ascultat şi am dat crezare celor auzite, de bună seamă şi felului în care fuseseră povestite, toată acea împotrivire a mea, fiind demontată, s-a prăbuşit, şi am încercat mai întâi să-l abat pe Firminus însuşi de la acea curiozitate, asigurându-l că, numai după ce ar fi fost examinate atent toate zodiile lui, i-aş putea spune adevărul, dar că ar trebui ca eu să văd acolo că părinţii săi se află, între neamurile lor, printre cei mai de frunte, că familia sa este vestită în propria cetate, că fiii săi sunt de condiţie liberă, că se bucură de o educaţie aleasă şi că li se predau disciplinele liberale. Dar dacă sclavul acela, care se născuse sub aceleaşi zodii ca şi el, mi-ar fi cerut sfatul, rugându-mă să-i spun şi lui adevărul, fiindcă acele zodii îi aparţineau şi lui, ar fi trebuit să-i spun că, în ceea ce-l priveşte, eu văd acolo24 o familie foarte umilă, că destinul lui este să fie în continuare sclav, şi toate celelalte, de departe altele decât cele de mai înainte şi cu mult diferite de ele. Nu rezulta oare clar de aici că, privind aceleaşi zodii, afirmam lucruri complet diferite, în cazul în care spuneam adevărul, iar dacă i-aş fi spus că văd în constelaţii aceleaşi lucruri pentru amândoi, i-aş fi spus minciuni? De aici am conchis cu maximă justeţe că ceea ce se afirmă după ce au fost consultate constelaţiile nu este spus în conformitate cu o metodă ştiinţifică, ci absolut la întâmplare; iar cele false sunt false nu din cauza nepriceperii artei astrologice, ci din cauza minciunii înseşi a profeţiei.

10. Pornind însă de la această întâmplare auzită,

rumegând în mine însumi asemenea lucruri, pentru ca nu cumva vreunul dintre smintiţii aceştia care urmăresc un anume câştig şi pe care eu doream să-i demasc cât de curând şi să-i dovedesc ca şarlatani luându-i în râs, să nu-mi opună cumva vreo rezistenţă, după ce am pretextat fie că Firminus mi-ar fi povestit lucruri false, fie că tatăl său i-ar fi povestit lui, am lărgit aria cercetărilor mele asupra celor care se nasc gemeni, între care cei mai mulţi sunt eliminaţi din pântecele mamei lor unul după altul, astfel încât, oricât de mare importanţă ar fi susţi

nut ei că are în desfăşurarea lucrurilor chiar intervalul acela de timp deosebit de mic, el n-ar fi putut totuşi să fie pus la socoteală, graţie observaţiei umane, şi nici nu s-ar putea în vreun fel să fie însemnat cu semnele pe care astrologul are de gând să le urmărească pentru a pronunţa adevărul. Şi spusele lui nu vor fi adevărate ca urmare a faptului că el, cercetând atent aceleaşi semne, ar trebui să spună aceleaşi lucruri atât despre Esau cât şi despre Iacob25. Dar celor doi nu li s-au întâmplat aceleaşi lucruri; drept care, astrologul ar afirma lucruri false. Or, dacă el ar spune adevărul, n-ar mai spune aceleaşi lucruri, în ciuda faptului că a observat aceleaşi semne. De unde rezultă că el ar spune adevărul nu datorită ştiinţei, ci datorită întâmplării. Fiindcă Tu, Doamne, Cel care eşti preadreptul Cârmuitor al universului, faci şi pentru cei care cercetează, şi pentru cei care au fost cercetaţi, fără ştirea lor, printr-o inspiraţie ascunsă, ca atunci când fiecare consultă un oracol să audă ceea ce trebuie să audă, în raport cu meritele ascunse ale sufletelor din adâncul dreptei Tale judecăţi, căreia omul nu se cade să-i spună: „dar asta ce este?” sau „de ce este aceasta?”. Să nu spună, să nu spună, fiindcă este doar om.

CAPITOLUL VII

Ce chinuri şi ce gemete!

11. Aşadar, în acest fel, *o, Tu, Ajutorule al meu26,* mă eliberaseşi de lanţurile acelea şi eu căutam să aflu de unde venea răul, şi cum de nu era nicio ieşire! Dar Tu, prin anumite frământări ale gândirii, nu mă lăsai să mă smulg din acea credinţă care ne spune că Tu exişti şi că substanţa Ta este neschimbătoare, că ai grijă de oameni şi-i judeci, că în Hristos, Fiul Tău şi Stăpânul nostru, şi în Sfintele Scripturi, pe care le recomandă autoritatea Bisericii Tale Universale27, ai pus calea mântuirii omeneşti în acea viaţă care începe după moarte. Prin

urmare, prin intermediul acestor principii păstrate intacte ale existenţei28, ancorate cu toată puterea în sufletul meu, căutam să aflu plin de ardoare de unde vine răul. Ce fel erau, o, Dumnezeule al meu, acele chinuri ale facerii în care se zbătea inima mea, ce fel erau gemetele! Tot acolo se aflau şi urechile Tale, fără ca eu să ştiu, dar, în timp ce în tăcere căutam cu îndârjire să aflu ceva, marile glasuri ale sufletului meu, tăcutele disperări se îndreptau către mila Ta: Tu ştiai bine cât sufeream eu, dintre oameni însă – niciunul. Căci cât de mult din acestea ar fi putut să răzbată de aici la urechile prietenilor mei prin intermediul limbii mele? Putea oare să răzbată până la ei întreaga frământare a sufletului meu, căruia nu îi erau de ajuns nici clipele şi nici glasul meu? în schimb, la auzul Tău ajungea totul, tot ceea ce ţâşnea din geamătul inimii mele, şi *înaintea Ta se afla dorinţa mea, iar lumina ochilor mei nu era cu mine29.* Nu era, deoarece ea se afla înăuntrul meu, iar eu eram afară, adică acolo unde ea nu se afla. Dar eu îmi îndreptam atenţia spre ceea ce exista în diferite locuri, şi nu acolo găseam eu sălaşul pentru a mă odihni, dar nici

acele locuri nu mă primeau, astfel încât să pot spune: „este îndeajuns şi este bine”; şi nici măcar nu-mi permiteau să mă reîntorc acolo unde mi-ar fi fost îndeajuns de bine. Căci era mai presus decât acestea, însă cu mult mai prejos decât Tine. Şi, în timp ce Tu erai pentru mine adevărata bucurie, pentru mine, care îţi eram supus Ţie, Tu mă subordonaseşi mie, adică la ceea ce creaseşi mai prejos decât mine.

Şi aceasta este adevărata măsură şi mijlocul hotarului30 mântuirii mele, pentru ca eu să rămân asemeni chipului Tău şi, slujindu-ţi, să pun stăpânire pe trupul meu. Dar ori de câte ori mă ridicam cu trufie împotriva Ta şi *alergam împotriva Domnului Dumnezeu cu grumazul învârtoşat31 al scutului meu,* până şi cele mai de jos ajungeau să fie deasupra mea, şi mă apăsau, şi nicăieri nu era pentru mine vreo uşurare ori vreun loc unde să-mi trag sufletul.

CARTEA A ŞAPTEA

253

Toate acestea îmi ieşeau întru întâmpinare cu grămada din toate părţile, şi se concentrau ori de câte ori le priveam; dar, în timp ce cugetam la imaginile corpurilor, ele însele mi se împotriveau exact în momentul în care mă reîntorceam, ca şi cum mi-ar fi zis: „Încotro te duci tu, nevrednicule şi întinatule?”. Şi creşteau acestea din rana mea, *fiindcă Tu l-ai smerit pe cel mândru32,* şi datorită rănii mele eram despărţit de Tine şi faţa mea peste măsură de umflată acoperea ochii mei.

CAPITOLUL VIII

Mă împungeai cu îmboldiri lăuntrice

12. Însă *Tu, Doamne, rămâi în veac33,* dar *nu pe veci Te-ai mâniat pe noi3*, fiindcă Ţi-a fost milă de pământ şi de cenuşă3*?,* şi *în faţa Ta ai găsit cu* caie36 să îndrepţi hidoşeniile mele. Şi mă îmboldeai cu îmboldiri lăuntrice,

pentru ca eu, printr-o intuiţie interioară, să nu-mi aflu odihna până când n-am să devin sigur. Şi astfel rana mea descreştea datorită mâinii ascunse a medicinei Tale, iar ascuţişul învolburat şi întunecat al minţii mele se însănătoşea de la o zi la alta numai prin leacul cel tare al durerilor mele mântuitoare.

CAPITOLUL IX

Şi *mi-ai procurat atunci nişte cărţi de-ale platonicilor*

13. Şi voind Tu să-mi arăţi cât de mult *Te ridici împotriva celor mândri, iar celor smeriţi le dai har37,* şi cât de mare s-a arătat mila Ta oamenilor pe calea smereniei, fiindcă *Cuvântul Tău s-a făcut trup şi a locuit printre oameni38,* mi-ai procurat, prin intermediul unui om plin de o nemaipomenită trufie3, nişte cărţi de-ale platonicienilor40, traduse din limba greacă în limba latină. Şi

acolo am citit eu, desigur, nu cu aceleaşi cuvinte, că şi ei susţineau cu multe şi felurite raţionamente exact acelaşi lucru, anume că: *„la început era Cuvântul* şi *Cuvântul era la Dumnezeu* şi *Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu; toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. Întru El era viaţa şi viaţa era lumina oamenilor. Şi lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o" 41.* Dar că sufletul omului, deşi are mărturie despre lumină, nu este totuşi lumina însăşi, ci Cuvântul lui Dumnezeu; deoarece Dumnezeu este *„lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul care vine în lume";* şi fiindcă *„El în lume era, şi lumea prin El s-a făcut, dar lumea nu l-a cunoscut;* dar pentru că *„întru ale Sale a venit, dar ai Săi nu l-au primit; şi celor câţi l-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat lor putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu"*

42, toate acestea nu le-am citit acolo.

14. Am citit însă acolo că Dumnezeu Cuvântul nu s-a născut nici din carne, nici din sânge, nici din dorinţa vreunui bărbat, ci din Dumnezeu s-a născut. Dar că *„Cuvântul S-a făcut trup şi că S-a sălăşluit întru* noi” 43, n-am citit. Într-adevăr, am aflat din scrierile acelea ceea ce s-a spus într-un mod diferit şi sub multe aspecte, cum că Fiul este chipul Tatălui, dar că Tatăl n-a considerat a fi nicio ştirbire faptul că El este asemenea lui Dumnezeu44, ci că în chip cu totul firesc este Dumnezeu însuşi. Dar fiindcă „pe Sine de Sine S-a golit, luând chip de rob, şi făcându-se asemenea oamenilor şi aflându-se la înfăţişare ca un om, S-a smerit pe Sine şi S-a făcut ascultător până la moarte, şi încă de moartea pe cruce. Din care cauză L-a ridicat pe El din morţi şi I-a dat un nume care este mai presus de orice nume, astfel încât întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti, al celor pământeşti şi al celor de dedesubt, şi toată limba să mărturisească că Iisus este Domn întru slava lui Dumnezeu Tatăl” 45; cărţile acelea nu conţineau aşa ceva.

Dar faptul că El rămâne fără schimbare înainte de toate timpurile şi peste toate timpurile, Unul Născut

Fiul Tău, împreună veşnic cu Tine, şi că din plenitudinea Lui sufletele dobândesc46 darul de a fi fericite, şi că prin participarea la înţelepciunea care rămâne întru El se reînnoiesc toate ca să devină înţelepte, acestea se aflau acolo. Dar faptul că El, la plinirea vremii, a murit pentru noi, cei nelegiuiţi, şi că Tu nu L-ai cruţat aici pe Singurul Tău Fiu, ci L-ai dat morţii pentru noi toţi47, nici aceasta nu se afla acolo. Căci Tu ai ascuns aceste lucruri de cei înţelepţi şi le-ai descoperit pruncilor, pentru ca la El să vină cei osteniţi şi împovăraţi şi El să-i

odihnească, fiindcă El este blând şi smerit cu inima4, şi conduce pe cei blânzi la judecată şi le arată căile Sale cele blânde, văzând smerenia şi strădania noastră şi iertând păcatele noastre49. Aceia însă care, ridicaţi ca pe nişte coturni ai unei învăţături mai elevate, nu-L aud pe El când zice*: „Învăţaţi de la Mine că Eu sunt blând şi smerit cu inima şi vă veţi găsi odihnă sufletelor voastre” 50;* şi chiar dacă ei „îl *cunosc pe Dumnezeu, nu ca pe un Dumnezeu* îi *slăvesc, şi nu-i aduc Lui mulţumiri, ci ei îl destramă în cugetele lor şi inima lor necugetată se întunecă, şi susţinând că sunt înţelepţi, au devenit neînţe*-feptf 51.

15. Şi de aceea citeam acolo că *„slava neschimbată a nestricăciunii Tale a fost strămutată la idoli şi la felurite chipuri, întru asemănarea chipului celui stricăcios al omului, ori al păsărilor, al celor cu patru picioare şi al târâtoarelor” 52,* adică mâncarea egiptenilor, pentru care Esau şi-a pierdut dreptul său de întâi născut53 şi datorită căreia poporul cel dintâi născut a cinstit în locul Tău corpul unui animal cu patru picioare, *întorcându-se cu inima în Egipet54* şi făcând în aşa fel ca chipul Tău, care este sufletul lor, să se *plece înaintea chipului unui viţel care mănâncăfân55;* am găsit acestea acolo şi dintr-o astfel de mâncare n-am mâncat. Căci Ţi-a plăcut, o, Doamne, să *abaţi de la Iacov ruşinea pierderii acestui dreptse,* pentru ca *cel mai mare să slujească celui mai mic57 şi la moştenirea Ta ai chemat neamurile58.*

Dar şi eu venisem la Tine din rândul neamurilor şi mi-am îndreptat atenţia spre aurul59 pe care Tu ai voit

ca poporul Tău să-l ia din Egipt, fiindcă aurul Tău era peste tot pe unde Tu erai60. Şi, prin apostolul Tău61, ai spus atenienilor *că noi toţi numai întru Tine ne mişcăm şi suntem, aşa cum au afirmat şi unii dintre poeţii şi*

gânditorii lor62. Ei bine, cărţile acelea erau întru totul inspirate de aici. Iar eu nu mi-am îndreptat atenţia la idolii egiptenilor, cărora *cei care preschimbaseră adevărul lui Dumnezeu în minciună le dădeau din aurul Tău, astfel încât ei s-au închinat şi au sligit mai degrabă creaturii decât Creatorului.*

CAPITOLUL X

Într-un cuvânt, nu exista niciun motiv ca să mă îndoiesc

16. Şi, fiind îndemnat din acest moment să mă întorc la mine însumi, am pătruns adânc înăuntrul meu, sub oblăduirea Ta, şi am reuşit într-adevăr, fiindcă *Tu ai devenit ajutorul meue4.* Am pătruns adânc şi am văzut cu ochiul inimii mele aşa cum era el, şi chiar dincolo de acest ochi al sufletului meu65, deasupra minţii mele, am văzut deci lumina cea neschimbătoare, nu aceasta de rând şi vizibilă oricărui trup66, şi nicio alta care ar fi fost de acelaşi fel cu aceasta, ci una mai mare, de parcă ar fi strălucit mai mult şi cu mult mai clar, şi ca şi cum cu măreţia ei ar fi descoperit totul. Dar ea nu era nici asta, ci altceva, ceva cu totul şi cu totul diferit de toate acestea. Şi nu era deasupra minţii mele, aşa cum este uleiul deasupra apei, şi nici cum este cerul deasupra pământului, ci mai sus, fiindcă ea este aceea care m-a alcătuit pe mine, iar eu mă aflam mai jos, deoarece am fost alcătuit de ea. Cel care cunoaşte adevărul o cunoaşte şi pe ea, şi cel care o cunoaşte pe ea cunoaşte eternitatea; pe ea numai dragostea o cunoaşte67.

O, Tu, Adevăr etern, şi Tu, iubire adevărată şi eternitate scumpă! Tu eşti Dumnezeul meu, pentru Tine suspin eu zi şi noapte. Şi atunci când Te-am cunoscut

pentru prima dată, *Tu mi-ai ridicat6* ca să văd că

ceea ce eu văzusem există, dar că eu încă nu sunt cel care să o poată vedea69. Dar Tu ai dat la o parte slăbiciunea privirii mele şi, răspândind cu putere lumina asupra mea, m-am cutremurat deopotrivă de iubire şi de teamă sfântă. Şi mi-am dat seama că, într-o zonă ce-ţi este cu totul străină, eu mă aflam departe de Tine, de parcă aş fi auzit vocea Ta din înaltul cerului când îmi zicea: „fiindcă Eu sunt hrana celor tari, creşte şi tu şi vei ajunge să mă mănânci; dar nu tu Mă vei schimba întru tine, aşa cum schimbi hrana trupului tău, ci tu te vei schimba întru Mine”. Şi am aflat *cape om, din cauza nedreptăţii lui, l-ai învăţat, şi ai făcut ca sufletul meu să se destrame caopânză de păianjen70.* Şi mi-am zis: „nu cumva adevărul nu este nimic, fiindcă nu este răspândit nici prin spaţiile nemărginite, nici prin cele mărginite ale locurilor?”. Dar Tu ai strigat din depărtare: „ba, din contră, Eu sunt, Cel care sunt” 71. Şi am auzit, aşa cum se aude în inimă, şi nu mai era absolut niciun motiv ca să mă mai îndoiesc, ci era mai degrabă un motiv să mă îndoiesc că eu trăiesc, decât că nu există adevărul, care se vede clar şi explicit prin cele care au fost făcute.

CAPITOLUL XI

Toate celelalte sunt mai prejos decât Tine

17. Şi m-am uitat apoi la toate celelalte care sunt mai prejos decât Tine şi am văzut că ele nici există în mod absolut, dar nici nu există în mod absolut. Că, de bună seamă, există, întrucât de la Tine sunt; şi că nu există, fiindcă ele nu sunt ceea ce eşti Tu: deoarece există cu adevărat numai ceea ce rămâne neschimbat72. *Pentru mine însă este bine numai dacă mă lipesc de Dumnezeu73,* fiindcă, dacă eu nu voi rămâne întru El, nici în mine însumi nu voi putea să rămân. Ci El, rămânând întru Sine, le înnoieşte pe toate, şi *Tu eşti Domnul Dumnezeul meu, deoarece Tu nu ai nevoie de bunurile mele74.*

CAPITOLUL XII
Răul nu este substanţa

18. Şi a devenit limpede pentru mine că există bunuri care se strică, ceea ce înseamnă că, dacă ar fi bunuri supreme, n-ar putea să se strice şi ar putea să fie stricate doar dacă n-ar fi bunuri supreme. Fiindcă, dacă ar fi bunuri supreme, ele n-ar fi atinse de stricăciune; pe când, dacă n-ar fi deloc bunuri, n-ar exista nimic la ele care să se deterioreze. Deoarece stricarea vatămă, şi în situaţia în care bunul nu s-ar deprecia, înseamnă că vătămarea nu-l atinge. Aşadar, ori stricarea nu dăunează bunului cu nimic, fapt ce nu se poate întâmpla, ori, lucru din cale afară de sigur, toate cele care se strică sunt lipsite de calitatea de a fi bune. Iar în cazul în care vor fi lipsite de calitatea de a fi bune, ele nu vor mai exista deloc. Căci dacă vor exista şi deja nu vor putea să fie stricate, vor fi mai bune, deoarece vor dăinui fără să fie atinse de stricăciune.

Or, ce ar putea să fie mai nefiresc decât să se spună că acestea au devenit mai bune, după ce va fi fost pierdută orice categorie de bine? Prin urmare, dacă vor fi private de orice categorie de bine, ele nu vor mai exista deloc; însă, atâta timp cât ele există, sunt bune; ceea ce înseamnă că toate câte există sunt bune, şi răul acela, despre care ne întrebam de unde vine75, nu este substanţă76, întrucât, dacă ar fi substanţă, ar fi bun. Fiindcă, ori ar fi o substanţă nestricăcioasă, în care sens s-ar putea vorbi de un mare bun, ori ar fi o substanţă atinsă, care, dacă n-ar fi bună, ar putea să fie deteriorată. Am văzut, aşadar, şi a devenit limpede pentru mine faptul că Tu ai întocmit toate lucrurile bune şi că nu există niciun fel de substanţe pe care să nu le fi făcut Tu. Şi de aceea au toate existenţă, fiindcă nu le-ai făcut pe toate egale; ele sunt bune şi atunci

când sunt luate unul câte unul, şi sunt foarte bune şi atunci când sunt luate la un loc, deoarece Tu, Dumnezeule al nostru, *le-ai făcut pe toate bune77.*

CAPITOLUL XIII

Toate sunt bune

19. Iar pentru Tine răul nu există în niciun fel, şi nu numai pentru Tine, ci pentru întreaga Ta creaţie, fiindcă în afara acesteia nu mai există nimic altceva care să irumpă în lumea creată şi să tulbure ordinea pe care Tu ai pus-o în ea.

Dar, pentru că la nivelul părţilor acesteia unele nu convin unora, cele care nu convin sunt considerate rele, şi tot aceleaşi, întrucât convin altora, sunt considerate bune, şi la fel de bune sunt şi în ele însele. Dar toate câte nu se potrivesc între ele convin unei laturi inferioare a lucrurilor, pe care noi o numim pământ, având cerul ei noros şi vântos potrivit sieşi.

Însă departe de mine gândul de a zice că ele n-ar exista, fiindcă eu, chiar dacă nu le-aş vedea decât pe acestea, aş dori totuşi lucruri mai bune; dar chiar şi numai pentru existenţa acestora s-ar cuveni să te laud. Şi faptul că Tu trebuie să fii lăudat ne este arătat de toţi balaurii de pe pământ şi de toate adâncurile, focul, grindina, zăpada, îngheţul, vuietul furtunii, ele, care alcătuiesc cuvântul Tău; munţii şi toate colinele, pomii cei roditori şi toţi cedrii; fiarele şi toate turmele, târâtoarele, şi păsările, făpturi înaripate; regii pământului şi toate neamurile, căpeteniile şi toţi judecătorii pământului; tinerii şi fecioarele, bătrânii împreună cu tinerii, toţi laudă numele Tău78. Şi, pentru că, într-adevăr, din ceruri Te laudă, să te laude pe Tine, o, Dumnezeule al nostru, toţi îngerii Tăi, toate puterile Tale, soarele şi luna, toate stelele şi lumina, cerurile cerurilor şi

apele care sunt deasupra cerurilor, toate să laude numele Tău? 9; dar eu nu mai doream lucruri mai bune, fiindcă pe toate le cugetam a fi bune, însă pe cele cu adevărat superioare le consideram a fi mai bune decât cele inferioare; dar, de fapt, eu le cântăream în mintea mea cu mai multă judecată şi le socoteam pe toate laolaltă mai bune decât cele superioare luate separat.

CAPITOLUL XIV

Întru numele Tău am vegheat şi Te-am văzut altfel, nemărginit

20. Pentru cei cărora nu le place ceva din creaţia Ta *nu există sănătate –,* aşa cum nu era nici pentru mine când nu-mi plăceau multe pe care Tu le-ai făcut. Şi fiindcă inimii mele nu îndrăznea să nu-i placă Dumnezeul meu, ea nu voia să-ţi aparţină Ţie ceea ce nu-i plăcea. Din cauza aceasta se născuse în gândul meu ideea a doua substanţe, şi nu-şi afla deloc liniştea şi vorbea în dodii. De aceea, reîntorcându-se la începuturi, imaginaţia mea îşi alcătuise un Dumnezeu risipit prin spaţiile nemărginite ale tuturor locurilor şi pe acela îl considerase a fi Tu, şi pe el îl pusese în inima sa şi devenise iarăşi templul idolului său, urât Ţie. Dar, după ce Tu ai privit cu bunăvoinţă mintea celui care nu ştie şi *ai acoperit ochii mei ca să nu vadă deşertăciunea81*, s-a potolit nebunia mea şi a dispărut în mine puţin câte puţin. Şi am vegheat şi m-am trezit în preajma Ta, şi Te-am văzut într-un alt chip, nemărginit, iar viziunea aceasta nu mi se trăgea de la trup.

CAPITOLUL XV

Toate sunt adevărate în măsura în *care sunt*

21. Şi mi-am întors privirile şi asupra altor lucruri şi mi-am dat seama că ele Ţie îţi datorează faptul că există, şi că întru Tine toate sunt mărginite, dar în alt mod, nu aşa

cum sunt în spaţiu, ci că Tu eşti Cel care le ţii ca într-o mână, într-adevăr. Şi toate sunt adevărate în măsura în care sunt, şi nu există niciun fel de falsitate, decât doar dacă se crede că există ceea ce nu există. Şi am văzut că fiecare lucru este potrivit nu numai cu locul său, ci şi cu timpul său, şi că Tu, singurul care eşti veşnic, n-ai început să lucrezi după nenumărate intervale de timp, că atât cele care au trecut, cât şi cele care

vor trece, n-ar pleca şi n-ar veni decât dacă Tu lucrezi şi dăinui.

CAPITOLUL XVI

Nu am găsit că nedreptatea este substanţă

22. Şi am înţeles, şi am aflat şi din experienţă că nu este deloc ciudat faptul că pentru cerul gurii unui bolnav până şi pâinea este un calvar, ea, care este atât de plăcută unui om sănătos, şi, de asemenea, că pentru nişte ochi bolnavi lumina este nesuferită, ea, care este atât de dragă ochilor sănătoşi. Dar şi dreptatea Ta displace celor nedrepţi, ca să nu mai vorbesc de viperă şi de vierme, pe care Tu i-ai făcut buni, adică potriviţi părţilor inferioare ale creaţiei Tale; părţi cărora le sunt pe potrivă şi cei nedrepţi, în măsura în care îţi sunt mai puţin asemănători Ţie; dar potriviţi fiinţelor superioare cu cât devin mai asemănători Ţie. Şi am căutat să aflu ce este nedreptatea şi am aflat că ea nu ar fi substanţă, ci o sminteală a voinţei care s-a abătut de la Tine, o, Dumnezeule, Tu, suprema substanţă, spre partea cea mai de jos, ca una care îşi arunca din sine ceea ce are mai intim înăuntrul său şi se umfla de trufie în afară.

CAPITOLUL XVII

Aflasem veşnicia de nestrămutat a adevărului

23. Şi mă miram că eu deja Te iubeam pe Tine şi nu o

anumită fantomă82. Şi nu mă rezumam doar la faptul de a mă bucura de Dumnezeul meu, ci eram răpit la Tine de frumuseţea Ta, pentru ca imediat să fiu tras în jos de greutatea mea şi să mă prăbuşesc cu geamăt la cele de jos; iar această greutate era patima mea trupească83. Se afla însă mereu cu mine amintirea Ta şi cu niciun chip nu mă îndoiam că există cineva de care să mă ataşez, dar că nu exist eu, cel care să mă lipesc de

acesta: deoarece trupul, care este supus stricăciunii, îngreuiază sufletul, iar sălaşul meu pământesc îmi înăbuşă cugetul care cugetă la multe84, dar eram din cale afară de sigur că *cele nevăzute ale Tale se fac înţelese de la facerea lumii prin cele care au fost zidite, ba chiar şi puterea Ta eternă şi Dumnezeirea* Ta85.

Într-adevăr, încercând eu să aflu pe ce cale apreciez frumuseţea corpurilor fie cereşti, fie pământeşti, şi ce anume aveam eu la îndemână spre a gândi corect despre cele schimbătoare şi a zice: „cutare lucru trebuie să fie aşa, iar cutare lucru nu aşa”; deci, încercând să aflu în baza căruia fapt judecam ori de câte ori judecam aşa, aflasem că veşnicia cea adevărată şi neschimbătoare a adevărului se afla deasupra minţii mele celei schimbătoare86, în felul acesta m-am ridicat în mod treptat de la corpuri la sufletul care simte prin intermediul trupului, şi de aici la forţa interioară a acestuia, căruia simţurile trupului îi comunică ceea ce se întâmplă în afara sa, adică până acolo unde şi animalele pot să-şi dea seama; iar de aici, din nou la partea care raţionează, aceea la care este adus spre a fi judecat tot ceea ce se percepe prin simţurile trupului, o putere care, descoperindu-se

schimbătoare înăuntrul meu, se înălţa la propria sa înţelegere şi scotea cugetul din categoria obişnuitului; adică se elibera de mulţimea fantasmelor care se contrazic, având mereu scopul de a afla în ce lumină era scăldată atunci când striga că neschimbătorul trebuie să fie aşezat neîndoios mai presus decât schimbătorul; de unde urma să se deducă faptul că neschimbătorul însuşi n-ar fi fost pus mai presus decât schimbătorul sub niciun motiv, dacă pe cel dintâi nu l-am fi cunoscut; s-a ajuns deci la ceea ce se află doar în lucirea unei priviri care tremură şi se zbate8?. Într-adevăr, atunci am întrezărit cele nevăzute ale Tale88, înţelegându-le din cele care au fost făcute, dar nu am putut să-mi fixez privirea asupra lor, şi, după ce mi-am reprimat slăbiciunea devenind iarăşi apt pentru activităţile mele obişnuite, nu purtam cu mine decât o amintire scăldată în iubire, una care ar fi dorit să simtă aroma unor mâncăruri, pe care, de altfel, nici nu le-aş fi putut mânca.

CAPITOLUL XVIII

Căutam să aflu calea; nu aveam înfiinţa mea pe Iisus Hristos

24. Şi căutam să găsesc *o cale89* de a-mi aduna puterea care să-mi fie potrivită în a mă bucura de Tine, dar n-am găsit-o până ce n-am îmbrăţişat pe *Mijlocitorul lui Dumnezeu şi al oamenilor, pe Hristos Iisus Omul9 o, Cel care este deasupra tuturor, Dumnezeu Cel btnecu-vântat în veci91;* El, Care ne cheamă la El şi ne zice: *„Eu sunt calea, adevărul şi viaţa”. 9* El era şi hrana pe care eu nu eram în stare să mi-o însuşesc, aceea care se amestecă cu trupul, deoarece *Cuvântul trup s-a făcut93,* pentru ca înţelepciunea Ta, aceea prin care Tu ai făcut totul, să se transforme în laptele copilăriei noastre.

Căci eu nu aveam în fiinţa mea pe Dumnezeul meu Iisus Hristos, eu smeritul, pe Cel Smerit, şi nici nu

cunoşteam ce urma să ne înveţe slăbiciunea Lui94. Deoarece Cuvântul Tău, adevărul cel veşnic, depăşind cu mult părţile superioare ale creaţiei Tale, îi înalţă pe cei smeriţi la Sine însuşi; iar pentru cei de jos, El şi-a făcut Sieşi din ţarina noastră o casă smerită, pentru ca prin mijlocirea ei să desprindă de ei înşişi pe cei care ar fi trebuit să se umilească; şi să-i aducă la Sine, vindecându-le trufia şi hrănindu-le iubirea, astfel încât ei să nu se încreadă prea mult în ei înşişi, ci, mai curând, să se smerească văzând la picioarele lor dumnezeirea smerită, cea care a luat parte la tunica făcută din pielea noastră; şi în felul acesta ei, obosiţi, să se plece în faţa Dumnezeirii, iar Ea, ridicându-se, să-i înalţe şi pe ei.

CAPITOLUL XIX

În *Hristos, întruparea adevărului, eu recunoşteam pe tot omul*

25. Eu însă mă gândeam la altceva, şi despre Domnul meu Hristos numai atât cugetam cât ar putea gândi

cineva despre un bărbat înzestrat cu o inteligenţă ieşită din comun, Cel Căruia nimeni n-ar fi putut să-i fie pe potrivă, mai ales pentru faptul că, născându-se în chip miraculos dintr-o Fecioară, drept pildă de dispreţ faţă de bunurile trecătoare, spre a dobândi nemurirea, mi se părea că, numai pentru grija divină pe care o dovedise faţă de noi, El meritase pe deplin o aşa de mare autoritate a învăţăturii Sale. Dar ce taină se ascundea în expresia „şi *Cuvântul trup s-a făcut” 95* nu putusem niciodată să bănuiesc. Din cele pe care le transmiseseră Scrierile Sfinte

ştiam doar că El a mâncat, a băut, a dormit, a umblat, S-a întristat, S-a veselit, a conversat-6 şi că trupul acela nu se ataşase de Cuvântul Tău decât prin intermediul sufletului şi cu mintea omenească. Ştie lucrul acesta oricine cunoaşte atributul de a fi neschimbător –, Cel al Cuvântului Tău, pe care eu deja îl ştiam atât cât îmi stătea mie în puteri şi de care nu mă îndoiam absolut deloc. Într-adevăr, capacitatea de a mişca membrele unui trup ori de a nu le mişca prin intermediul unei voinţe; aceea de a fi stăpânit de un sentiment, ori aceea de a nu fi stăpânit; de a exprima prin cuvinte idei înţelepte ori aceea de a vieţui în tăcere sunt într-adevăr proprii unui suflet şi unei minţi schimbătoare. Or, dacă aceste consemnări în scris referitoare la El ar fi fost false, ele ar fi fost puse toate sub semnul minciunii, şi în scrierile acelea n-ar mai fi rămas nicio salvare a credinţei pentru neamul omenesc.

Dar, întrucât acestea au fost consemnate în scris ca adevărate, eu recunoşteam în Hristos un om în adevăratul sens al cuvântului, adică nu numai trupul unui ora sau ceva cu trup, ori un suflet lipsit de judecată, ci omul în totalitatea lui; nu-l consideram o întruchipare a adevărului, ci eram de părere că El trebuie să fie pus mai presus de ceilalţi oameni, datorită unei anumite superiorităţi a naturii Sale cu totul deosebite, şi datorită desăvârşitei Lui participări la înţelepciune. Alypius însă-s îl gândea pe Dumnezeu ca fiind întrupat, aşa cum credeau şi adepţii Bisericii Universale”, şi cum se declara că în afară de dumnezeire şi de trup, în Hristos nu exista suflet omenesc şi că mintea umană, de asemenea, nu exista întru El. Dar, fiindcă el100 era ferm convins că ceea ce se spunea despre Hristos prin tradiţie putea fi valabil numai în cazul unei făpturi dotate cu suflu vital şi cu raţiune, era mai anevoie atras la însăşi credinţa creştină. Însă, mai apoi, aflând că aceasta este şi eroarea ereticilor apollinarişti101, s-a

potolit şi s-a alăturat bucuros credinţei universale102. Eu însă mărturisesc că am învăţat ceva mai târziu în ce fel adevărul credinţei universale se disocia de eroarea lui Fotinus103 în înţelegerea expresiei „şi Cuvântul trup s-a făcut". Fiindcă respingerea ereticilor făcea să iasă în evidenţă ce crede Biserica Ta şi ce conţine cu adevărat învăţătura cea sănătoasăi04. Căci a trebuit să existe şi erezii, pentru ca cei tari să fie dovediţi între cei slabi105.

CAPITOLUL XX

După ce am citit cărţile platonicienilor

26. Dar atunci, după ce am citit cărţile platonicienilor106 şi după ce am fost îndemnat să cercetez adevărul neîntrupat107, mi-am dat seama că cele nevăzute ale Tale au devenit inteligibile 1Q8 prin cele care au fost făcute de Tine, şi, fiind dezamăgit, am văzut ceea ce nu mi se îngăduia să văd prin întunecimile sufletului meu, anume că Tu exişti cu adevărat, că eşti de necuprins, dar că nu Te reverşi prin locuri delimitate ori nelimitate; că exişti cu adevărat, Tu, Care mereu acelaşi eşti Tu însuţi, că din nicio parte şi prin nicio modificare nu eşti altul ori altfel; dar că toate celelalte de la Tine sunt, dată fiind această unică şi puternică dovadă, anume faptul că există; într-adevăr, datorită acestora eram eu sigur, deşi prea slab pentru a mă bucura de Tine. De bună seamă că eu trăncăneam vrute şi nevrute ca şi cum m-aş fi priceput, şi dacă n-aş fi încercat să *aflu calea Ta Intru Hristos, Mântuitorul nostru109,* nu aş fi ajuns să cunosc nimic şi aş fi pierit. Căci începusem să vreau să fiu admirat ca un înţelept, eu, cel plin de pe

deapsa mea, şi nu plângeam, ba chiar mă mai şi mândream cu ştiinţa mea.

Căci unde se afla *dragostea aceea de a* zidi110 izvorâtă din adâncul smereniei, care este Iisus Hristos? Sau cura m-ar fi putut învăţa cărţile acelea asta11 *x?* Către acelea, cred eu, ai voit Tu să alerg mai înainte de a cerceta Scripturile Tale, pentru ca în memoria mea să se întipărească în ce fel fusesem impresionat de ele şi în ce fel mai apoi aveam să-mi aflu liniştea în Cărţile Tale şi în ce fel rănile mele urmau să fie examinate atent de degetele Tale mântuitoare, iar eu să discern şi să disting ce deosebire este între presupunere şi mărturisire, între cei care văd încotro trebuie să se meargă şi cei care nu văd pe unde trebuie să se meargă şi care nu zăresc calea ce duce la patria aducătoare de fericire, nu numai pentru a o privi, ci şi pentru, a locui într-însa. Căci dacă aş fi fost instruit de la bun început în Cărţile Tale sfinte şi m-aş fi îndulcit cu intima lor apropiere, şi abia după aceea aş fi luat contact cu volumele acelea, fie că ele m-ar fi îndepărtat probabil de la temelia credinţei, fie că aş fi rămas adeptul lor, în cazul în care aş fi absorbit de acolo în sufletul meu ceva sănătos, ba chiar consideram că din cărţile acelea cineva poate să devină un altul, în cazul în care le-ar fi studiat numai pe acelea.

CAPITOLUL XXI

Am pus mâna cu cea mai mare aviditate pe cărţile Sf. Pavel

27. Aşadar, ara pus mâna cu cea mai mare aviditate pe venerabilul condei al Duhului Tău şi înaintea tuturor celorlalţi pe Apostolul Pavel, şi au pierit problemele acelea în care mi se păruse că el se contrazisese şi că, în predicile sale, el nu se află în acord cu mărturiile legii şi cu textul profeţilor112, şi mi-a apărut *că forţa cuvintelor curate113* este una singură, şi am *învăţat să mă bucur plin de cutremur114.* Şi am început, şi am aflat că

CARTEA A ŞAPTEA

ceea ce citisem adevărat acolo fusese spus cu încuviinţarea harului Tău, pentru ca cel ce vede să *nu se laude ca şi când nu ar fi primit115* nu numai ceea ce vede, dar chiar şi facultatea de a vedea. Căci *ce are el fără să fi primit116?* Şi pentru ca pe Tine, care eşti mereu acelaşi, să fie îndemnat nu numai să te vadă, dar chiar să se vindece şi să te aibă întru sine. Iar cel care nu poate să te vadă de la mare distanţă să ajungă totuşi să meargă pe calea pe care poate să vină, să te vadă şi să te aibă întru sine. Fiindcă omul, chiar dacă este desfătat de legea lui Dumnezeu în conformitate cu fiinţa sa lăuntrică, în ce fel se va comporta cu *o altă lege care, în mădularele lui, este împotriva minţii lui şi-l face prizonier întru legea păcatului, care deja se află în mădularele sale1*17? Fiindcă *Tu, Doamne, eşti drept118,* iar *noi am păcătuit şi am făptuit nedreptatea, neam purtat într-un mod nelegiuit119,* şi *mâna Ta să îngreunat asupra noastră120* şi pe bună dreptate am fost daţi pe mâna *vechiului păcătos pus înaintea morţii121,* deoarece a înduplecat voinţa noastră să se poarte după voinţa lui, *fiindcă el nu a stat întru adevărul Tău122.* Ce va face atunci sărmanul om? *Cine îl va elibera pe el de trupul morţii acesteia, afară numai de harul Tău, dat nouă prin Iisus Hristos, Domnul nostru123,* pe care Tu l-ai născut împreună veşnic cu Tine şi *l-ai aşezat la începutul căilor Tale, Cel în care stăpânitorul lumii acesteia nu a găsit ceva vrednic de moarte124,* dar *l-ai dat pe El morţii şi ai anulat zapisul care era împotriva noastră125?*

Or, scrierile acelea12 nu conţineau aşa ceva. Paginile acelor cărţi nu au chipul unei asemenea pioşenii, lacrimi ale mărturisirii, *jertfa Ta – duhul umilit, inima înfrântă şi smerită127; mântuirea poporului, cetatea făgăduită, garanţia Sf. Duh128,* paharul mântuirii noastre. Acolo

nimeni nu cântă întrebându-se: „Oare inima mea nu va fi supusă lui Dumnezeu? Căci mântuirea mea de la El este. Într-adevăr, de la *El, Dumnezeul meu, binefăcătorul meu şi sprijinitorul meu şi nu mă voi mai clătina de acum”. 129*

Acolo nimeni nu L-a auzit pe Cel care strigă: *„Veniţi la Mine voi cei care sunteţi osteniţi”. 130* Ei refuză să înveţe de la El, *fiindcă El este bilnd şi curat cu inima131. Căci le-ai ascuns pe acestea de cei înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai descoperit pe ele pruncilor13.* Şi una este să vezi patria păcii din vârful cel păduros, dar drumul către ea să nu-l afli, şi în zadar să încerci să mergi prin locuri de nepătruns, în timp ce de jur-împrejur atacă şi întind curse dezertori fugari ce au în frunte *leul şi dragonul 133,* şi altceva este să ţii calea care duce acolo, întărită de grija împăratului Ceresc; adică acolo unde nu tâlhăresc cei care au părăsit oastea cerească; căci ei se feresc de aceasta întocmai ca de un supliciu.

Astfel de lucruri îmi pătrundeau până în adâncul sufletului în mii de feluri, în timp ce citeam *pe cel mai mic dintre apostoli13* şi cercetam lucrurile Tale temându-mă foarte.

CARTEA A OPTA

CAPITOLUL I

Doream să fiu mai în siguranţă întru Tine

1. O, Dumnezeule al meu, aş vrea să-mi amintesc întru recunoştinţa mea pentru Tine şi să-ţi mărturisesc Milele Tale asupra mea. Scăldate să-mi fie mie oasele de dragostea Ta, astfel încât ele să poată spune: *Doamne, cine este ca Tine1? Tu eşti Cel care ai rupt cătuşele ce mă legau, deci Ţie se cuvine să-ţi aduciertfă de laudă2.* Dar cum mi-ai rupt Tu cătuşele voi arăta în povestirea mea, şi

toţi cei care Ţi se închină, când vor auzi aceasta, vor zice aşa: *Bineouvântat este Domnul în cer şi pe pământ şi minunat este numele Lui3.* Vorbele Tale se întipăriseră în inima mea şi mă simţeam înconjurat de Tine din toate părţile. Căpătasem certitudinea vieţii eterne, în ciuda faptului că o vedeam *în chip nedesluşit şi ca într-o oglindă4.* Totuşi, fiindcă îmi dispăruse din inimă întreaga îndoială referitoare la substanţa cea nesupusă stricăciunii, aceea din care decurge orice substanţă5, eu nu doream să devin şi mai sigur de substanţa Ta, ci mai statornic întru Tine. Într-adevăr, dacă ar fi să mă refer la viaţa mea vremelnică6, toate se clătinau, şi inima mea trebuia să fie curăţată *de vechiul aluat7;* şi-mi plăcea calea, adică însuşi Mântuitorul, şi încă ezitam să merg pe cărările ei anevoioase.

Şi ai înrâurit mintea mea cu gândul, care de altfel mi s-a părut bun, să merg la Simplicianus8, care se dovedise până atunci un bun slujitor al Tău, şi că harul Tău strălucea în el. Auzisem chiar că încă din tinereţe Ţi se dedicase Ţie cu cea mai mare evlavie. Pe atunci însă el era deja bătrân şi după ce, în lunga sa viaţă, încercase multe, dorind din tot sufletul să-ţi urmeze calea, mi se

părea că este un bun cunoscător al multor domenii, şi aşa şi era. De aici şi dorinţa mea ca în discuţiile cu el să-i relatez toate frământările mele, iar el să-mi arate care ar fi putut să fie modul cel mai potrivit pentru a merge pe calea Ta, în starea sufletească în care mă găseam eu atunci.

2. Vedeam, într-adevăr, că Biserica este plină de credincioşi, dar unul mergea într-o direcţie, şi altul într-alta9. Mie însă îmi displăcea faptul că mă implicasem în problemele veacului meu, lucru care era o foarte mare povară pentru mine, care nu mai trăiam în clocotul

poftelor de odinioară, aşa cum obişnuiam, adică avid de bani şi de onoruri, cuprins de vechea mea robie atât de grea. Şi iată că acelea nu mă mai desfătau în comparaţie cu dulceaţa Ta şi *cu podoaba casei Tale, pe care am iubit-o10,* dar încă mă mai simţeam legat cu patimă de femeie11. Şi nici Apostolul 12 nu-mi interzicea să mă căsătoresc, deşi eram îndemnat de el la ceva mai bun, el, care dorise cu ardoare ca toţi oamenii să fie aşa cum era el13; dar eu, fiind mai slab, alegeam un loc mai moale. Şi tocmai din cauza acestui singur lucru mă rostogoleam, lâncezind în celelalte privinţe şi veştejindu-mă din cauza unor griji distrugătoare, fiindcă în privinţa celorlalte lucruri, pe care nu voiam să le îndur, eram constrâns să fiu de acord cu viaţa conjugală, căreia robindu-mă eram înlănţuit. Auzisem din gura adevărului că există *eunuci care s-au făcut pe ei înşişi eunuci, de dragul împărăţiei cerurilor, dar cel care poate să înţeleagă,* zicea el, să înţeleagă14*. Într-adevăr, supuşi deşertăciunilor sunt toţi oamenii în care nu se află ştiinţa lui Dumnezeu, şi nici dintre cei care par buni, nu au putut să-L afle pe Cel Ce este15.* Dar eu deja nu mă mai consideram atins de acea deşertăciune; o depăşisem, şi din mărturia întregii creaţii aflasem că Tu eşti Creatorul nostru, şi Cuvântul Tău este la Tine, Dumnezeu împreună cu Tine şi Unicul Dumnezeu prin care Tu le-ai creat pe toate.

Există însă şi un alt gen de necredincioşi, care, *deşi l-au cunoscut pe Dumnezeu, nu l-au slăvit totuşi ca pe Dumnezeu, ori nu i-au adus Lui mulţumiri1 e.* Chiar şi eu

făptuiam o asemenea greşeală, dar *dreapta Ta, o, Dumnezeule, m-a sprijinit17,* şi, scoţându-mă din acel loc, Tu m-ai aşezat acolo unde m-aş fi putut însănătoşi, fiindcă Tu ai zis omului: *Iată, frica de Dumnezeu este*

înţelepciune18; şi să *nu doreşti să pari înţelept pentru că cei care spun că sunt înţelepţi au ajuns nebuni 19.* Aflasem deci *mărgăritarul cel bun şi, după ce am vândut tot ceea ce aveam,* trebuia să-l cumpăr, dar eu încă mai stăteam în cumpănă20.

CAPITOLUL”.

Victorinus, cândva retor al oraşului Roma

3. M-am dus aşadar la Simplicianus21, care, pe atunci, era duhovnicul episcopului Ambrozie, în vederea primirii harului Tău. Pe acesta Ambrozie îl iubea într-adevăr că pe un părinte. Lui i-am povestit eu de căile întortocheate ale erorilor mele. Când însă i-am pomenit că am citit unele cărţi ale platonicienilor, pe care le tradusese în limba latină Marius Victorinus22, fost retor al oraşului Roma, despre care auzisem că murise creştin, m-a felicitat pentru faptul că nu dădusem peste cărţile altor filosofi, care erau pline de înşelăciuni şi de amăgiri *după stihiile acestei* lumi23: dar că în acestea se pot totuşi subînţelege în felurite moduri Dumnezeu şi Cuvântul Lui. Apoi, ca să mă îndemne la smerenia lui Hristos, care a fost *ascunsă celor înţelepţi, dar dezvăluită pruncilor24,* mi-a spus câte ceva şi despre Victorinus însuşi, pe care el îl cunoscuse foarte bine când acesta se afla la Roma, şi mi-a relatat despre el un lucru pe care nu-l voi trece niciodată sub tăcere; căci el avea să aducă harului Tău o mare laudă; căci iată cum acel bătrân atât de învăţat şi atât de priceput în toate disciplinele liberale, el, care citise atât de multe opere ale filosofilor şi le supusese spiritului său critic, clarificându-le pe deplin, el, care a fost dascălul atâtor nobili senatori, şi care chiar – datorită strălucitei distincţii a magisteriului său25, 274

pe care cetăţenii acestui imperiu îl consideraseră a fi fost cu totul deosebit – meritase şi i se ridicase în forul roman o statuie, el fiind până la acea vârstă închinător la idoli şi un participant la ceremoniile nelegiuite, cele de care pe atunci era mândră întreaga nobilime romană, ba chiar şi poporul de rând năzuia spre o divinitate în mai multe chipuri, precum Anubis lătrătorul26, nişte monştri, care odinioară îşi îndreptaseră armele împotriva lui Neptun, a Venerei şi a Minervei27, şi către care Roma îşi îndoia acum genunchii, ea, învingătoarea celor pe care acest bătrân Victorinus îi apărase timp de atâţia ani cu temuta sa gură – iată cum, deci, el nu s-a ruşinat să devină copilul Hristosului Tău şi prunc al izvorului izbăvirii Tale, după ce şi el şi-a supus grumazul la jugul umilinţei şi şi-a plecat fruntea sub ocara crucii28.

4. O, Doamne, Doamne, *Tu, Cel care ai apropiat de noi cerurile şi Te-ai coborât la noi, Tu, Cel care ai atins cu mina Ta munţii şi ei au fumegat29,* în ce chip ai putut Tu să te strecori în inima lui? Căci, după cum povestea Simplicianus, el citea Sfânta Scriptură şi cerceta plin de râvnă toate scrierile creştine, le examina şi-i spunea lui Simplicianus nu în văzul lumii, ci mai în ascuns şi într-un mod mai familiar: „află că eu deja sunt creştin”. Iar celălalt îi răspundea: „nu te voi crede şi nu te voi considera printre creştini decât după ce te voi fi văzut în biserica lui Hristos”. Iar el râdea de acesta zicând: „aşadar, pereţii au ajuns să dea naştere creştinilor?”. Şi una-două, el zicea că deja a devenit creştin30. Iar Simplicianus îi răspundea acelaşi lucru de fiecare dată, şi din nou era repetată expresia cu „pereţii” sub privirile zâmbitoare ale celuilalt. Căci el se temea să-şi ofenseze prietenii, mândri cinstitori ai demonilor, ale căror vrăjmăşii socotea că se vor prăvăli de tot din culmea strălucirii lor babiloniene, întocmai ca din cedrii Libanului, cedri pe care Domnul nu-i distrusese

încă.

Dar mai apoi, citind necontenit şi minunându-se de ceea ce citea, a sorbit tăria şi s-a temut să nu fie tăgăduit de Hristos în faţa sfinţilor îngeri, dacă şi el s-ar teme *„să-L mărturisească pe El în faţa oamenilor” 31* şi i s-a părut că se face vinovat de o mare crimă, în cazul în care s-ar ruşina de taina smereniei Cuvântului Tău şi nu s-ar ruşina de misterele nelegiuite ale trufaşilor demoni, cei pe care el îi acceptase ca un trufaş imitator al acestora; i-a fost ruşine tare de această deşertăciune, şi a roşit în faţa adevărului şi pe neaşteptate i-a zis lui Simplicianus, aşa cum povestea acesta însuşi: „să mergem în biserică, vreau să devin creştin”. Iar acela, fără să se lase cuprins de veselie, s-a dus cu el. Acolo însă, a fost supus doar primelor taine ale catehezei, şi nu mult după aceea i-a fost dat numele ca să fie renăscut prin botez, spre uimirea Romei şi spre bucuria Bisericii. Cei trufaşi *se uitau şi fierbeau de mânie; scrâşneau din dinţi şi se topeau32.* Dar pentru robul Tău *speranţa lui* era Domnul Dumnezeu şi *nu mai arunca nici măcar o privire la deşertăciunile şi la minciunile cele nesănătoase33.*

5. În cele din urmă, când a venit ora mărturisirii credinţei, care, de obicei era redată prin cuvinte precise, înţelese şi învăţate pe de rost, spuse dintr-un loc mai înalt în faţa poporului drept-credincios al Romei de către aceia care intenţionau să se apropie de harul Tău, acela34 îmi povestea că lui Victorinus i s-a sugerat de către preoţi să-şi afirme credinţa într-un loc mai discret, aşa cum era obiceiul să li se sugereze unora care păreau a tremura de sfială; însă el a preferat să-şi mărturisească mântuirea sub privirile sfintei mulţimi; căci ceea ce predase el în cadrul retoricii nu putea fi numit mântuire, chiar dacă şi pe aceea o mărturisise tot public. Aşadar, cu cât mai puţin a trebuit el să se teamă de turma cea paşnică, în timp ce mărturisea

Cuvântului Tău, el care, în cuvântările sale, nu se temea de mulţimile celor nebuni?

Aşadar, când s-a urcat să rostească acele cuvinte, toţi, aşa cum îl cunoştea fiecare, i-au repetat numele într-un adevărat murmur de felicitări. Căci, cine nu-l cunoştea pe el acolo? Şi, cu un glas înăbuşit, a răsunat pe buzele tuturor celor care se veseleau laolaltă: „Victorinus, Victorinus!”. Şi dintr-odată au izbucnit cu toţii într-o bucurie fără margini, pentru că îl vedeau, dar imediat au tă

cut toţi cu atenţia încordată ca să-l poată auzi vorbind. El şi-a rostit cu glas tare credinţa cea adevărată, cu o nestrămutată încredere, şi toţi voiau să-l răpească înăuntrul inimii lor, şi-l răpeau iubindu-l şi bucurându-se: iar mâinile celor care-l răpeau acestea erau.

CAPITOLUL III

O bucurie mai mare este precedată de o supărare mai mică

6. O, Dumnezeule Bun, ce lucru tainic se petrece în om, că el se bucură mai mult de mântuirea unui suflet lipsit de speranţă şi care a fost scăpat de o primejdie mai gravă, decât dacă i-ar fi fost păstrată speranţa pentru totdeauna sau dacă ar fi fost vorba de o primejdie mai mică? într-adevăr, chiar şi Tu, Milostivule Părinte, Te bucuri mai mult de *unul care se pocăieşte decât de nouăzeci de drepţi care nu au nevoie de nicio pocăinţă35.* Şi noi, de asemenea, cu ce mare plăcere ascultăm, când aflăm că pe umerii păstorului care tresaltă de bucurie este adusă oaia care rătăcise, şi în ce fel este adusă drahma cea pierdută în vistieriile casei Tale36, întru bucuria vecinelor femeii care a găsit-o; şi veselia pentru sărbătorirea casei

Tale ne aduce lacrimi în ochi, atunci când în casa Ta se citeşte despre fiul mai mic, *că mort a fost şi-a înviat, pierdut a fost şi să aflat37*. Într-adevăr, Tu Te bucuri întru noi şi întru sfinţii Tăi îngeri de o dragoste sfântă. Fiindcă Tu eşti întotdeauna acelaşi, Tu, Care în acelaşi mod le ştii pe toate cele care nu sunt nici întotdeauna şi nici în acelaşi mod.

7. Aşadar, ce se petrece în sufletul omului când se bucură mai mult de lucrurile aflate sau regăsite pe care le iubeşte, decât dacă le-ar fi avut pe acestea întotdeauna? Căci şi alte împrejurări atestă asemenea lucruri şi toate sunt pline de mărturiile celor care strigă: „da, aşa este!”

Triumfă, într-adevăr, un împărat victorios, dar el n-ar fi învins dacă n-ar fi luptat, şi cu cât a fost mai mare pe

ricolul în luptă, cu atât mai mare este bucuria sa întru biruinţă. Se dezlănţuie furtuna asupra celor care navighează, şi-i ameninţă cu naufragiul, toţi pălesc din cauza *apropiatei morţi38.* Dar cerul se linişteşte şi marea se potoleşte, iar navigatorii se bucură din cale afară, fiindcă s-au temut din cale afară39. Este bolnav un om drag şi pulsul organismului său dă semne că el se simte rău; toţi cei care doresc ca el să fie sănătos sunt bolnavi în inima lor odată cu el. Îi este bine, dar încă nu umblă cu vechile lui forţe, însă ameliorarea sa dă naştere la o aşa de mare bucurie, cum nu se întâmpla nici înainte, când el era sănătos şi umbla în putere. Oamenii obţin aceste plăceri ale vieţii umane chiar şi prin supărări, nu neaşteptate oricare vin asupră-ne independent de voinţa noastră, ci prin supărări stabilite dinainte şi voluntare. Plăcerea de a mânca şi de a bea nu există decât dacă a existat mai înainte neplăcerea de a fi fost înfometat şi de a fi fost însetat. Şi beţivii consumă anumite mâncă-i. un sărate,

pentru ca prin aceasta să se provoace o anumită arsură supărătoare, care, în timp ce băutura încearcă să o stingă, se transformă în desfătare. Şi este de asemenea stabilit ca logodnicele deja rânduite să nu fie încredinţate imediat soţilor, pentru ca nu cumva soţul s-o considere de puţin preţ pe cea dată, cea în aşteptarea căreia, atunci când era logodnic, suspina.

8. Acelaşi lucru se întâmpla şi într-o bucurie nedemnă şi care merită să fie detestată; şi tot aşa şi în acea veselie care a fost acceptată şi îngăduită; şi de asemenea în însăşi prea onesta sinceritate a prieteniei; şi la fel în situaţia celui care *mort a fost şi a înviat, pierdut a fost şi să aflat40*. În toate aceste cazuri, o bucurie mai mare prevalează asupra unei supărări mai mici.

Cum aş putea să numesc eu aceasta, o, Doamne, Dumnezeule al meu, când Tu îţi eşti Ţie însuţi etern, când Tu însuţi îţi eşti propria Ta bucurie, şi lucrurile din preajma Ta se bucură continuu de Tine; de ce oare41 o anume parte dintre aceste lucruri pendulează între succes şi insucces, între ocări şi împăcări? Să fie oare acesta modul lor de-a fi, iar Tu atât le-ai dat lor, în

momentul în care, *din înălţimile cerurilor42* până în adâncurile pământurilor, de la începutul şi până la sfârşitul veacurilor, de la înger până la ultimul viermişor, de la prima până la ultima mişcare Tu ai fost Acela care le-ai aşezat pe toate la locurile lor, toate felurile bunurilor şi toate lucrările Tale drepte, şi pe fiecare dintre ele le-ai făcut să se manifeste la vremea lor? Vai mie, când văd cât de înalt eşti Tu întru cele înalte, şi cât de adânc eşti întru cele adânci, şi niciodată Tu nu Te depărtezi de noi, dar noi abia de ne putem întoarce la Tine.

CAPITOLUL IV

Bucuria împărtăşită cu mulţi este mai rodnică

9. Vino, o, Doamne, şi acţionează; trezeşte-ne şi cheamă-ne din nou; aprinde-ne şi răpeşte-ne; îmbălsămează-ne şi îndulceşte-ne; să te iubim şi să alergăm către Tine. Oare nu se întorc la Tine mulţi dintr-un iad al orbirii lor cu mult mai adânc decât cel al lui Victorinus şi se apropie de Tine, şi, privind lumina, sunt luminaţi; lumină pe care, dacă ei o primesc, primesc de la Tine puterea, ca să devină fiii Tăi? Dar dacă ei sunt mai puţin cunoscuţi popoarelor, de ei se bucură mai puţin şi aceia care i-au cunoscut. Căci atunci când bucuria se împărtăşeşte cu mulţi, ea devine în fiecare dintre ei mai rodnică, deoarece fiecare se încălzeşte şi se aprinde de la celălalt; apoi, fiindcă au devenit cunoscuţi multora, pentru mulţi ei încep să fie o garanţie spre mântuire şi trect în fruntea tuturor celor care îi vor urma. De aceea se bucură mult pentru ei şi cei care i-au precedat, fiindcă nu se bucură de ei singuri. Dar departe de mine gândul ca, în cortul Tău, în faţa săracilor, să fie primite persoanele celor bogaţi, iar în locul celor smeriţi să fie primiţi cei de neam ales, când Tu ai hotărât ca prin cele slabe ale lumii să le răstorni pe cele tari; şi pe cele nevrednice ale acestei lumi, şi pe cele demne de dispreţ, şi pe cele ce nu sunt Tu le-ai ales întocmai ca pe cele ce sunt, ca să le înlocuiască pe cele care sânt43.

Şi totuşi, şi acel prea mic dintre apostolii Tăi, cel prin vocea căruia Tu ai vrut să răsune vorbele acestea, atunci când proconsulul Paulus, prin campania lui militară, după ce i-a fost înfrântă trufia, a fost trimis sub jugul uşor al Hristosului Tău44, şi devenind demnitar al marelui rege, el însuşi a preferat să i se schimbe numele din fostul Saul în

Paul, în cinstea unei victorii atât de mari. Căci un duşman este învins în proporţie mai mare în persoana celui pe care îl are în pază şi prin mijlocirea căruia el îi stăpâneşte pe mai mulţi; dar pe cei trufaşi el îi stăpâneşte mai mult în numele mărinimiei, iar prin aceştia pe mulţi alţii în numele autorităţii. Aşadar, cu cât era mai plăcut cântărită inima lui Victorinus, pe care diavolul o câştigase ca pe un adăpost de necucerit, şi limba lui Victorinus, o armă mare şi ascuţită, prin care el îi distrusese pe mulţi, cu atât mai din belşug a trebuit să se bucure fiii Tăi, fiindcă regele nostru *l-apus în lanţuri pe cel puternic45;* iar ei vedeau că *vasele lui răpite erau curăţate şi pregătite pentru cinstirea Ta* şi că ele *devin folositoare Domnului în vederea oricărui lucru bun4 e.*

CAPITOLUL V

Vechea voinţă, noua voinţă

10. Dar când omul Tău, Simplicianus, mi-a relatat acestea despre Victorinus, m-a cuprins o dorinţă grozavă de a-l imita; fiindcă şi el îmi povestise totul exact pentru lucrul acesta. Dar, după ce a mai adăugat şi faptul că pe vremea împăratului Iulian47, printr-o lege promulgată, li se interzisese creştinilor să mai preda literatura şi retorica; îmbrăţişând această lege, el s-a decis mai degrabă să se lase de şcoala de retorică decât de Cuvântul Tău, Cel prin care Tu *faci să vorbească gurile pruncilor48,* şi nu mi s-a părut a fi mai curajos cât mai degrabă mai fericit, fiindcă, în sfârşit, găsise prilejul de a fi liber pentru Tine. Din cauza acestui lucru suspinam eu, nu atât legat de un lanţ străin, cât înlănţuit de voinţa mea49. Vrăjmaşul50 pusese stăpânire pe voinţa

mea şi din această vrere acaparată el făcuse un lanţ cu care mă ţinea strâns. Într-adevăr, patima se născuse din

voinţa cea rea şi, în timp ce ea slujea poftei, s-a transformat în obişnuinţă; şi cum obişnuinţei nu i se poate opune rezistenţă, ea a devenit necesitate. Prin aceste inele legate între ele, motiv pentru care eu am numit aceasta lanţ, îngrozitoarea robie mă ţinea strâns. Voinţa cea nouă însă, care începuse deja să mijească în mine, pentru ca în chip dezinteresat să te cinstesc şi să doresc a mă bucura de Tine, o, Dumnezeule, Tu, singura mea plăcere sigură, încă nu era pregătită s-o învingă pe cea de mai înainte, care se întărise în timp. Şi astfel, cele două voinţe ale mele, una veche şi alta nouă, una carnală şi alta spirituală, se ciocneau între ele şi, din cauza discordiei lor, îmi zdrobeau sufletul.

11. Aşa înţelegeam eu în mine însumi, prin propria mea experienţă, ceea ce citisem, anume în ce fel *trupul este stăpânit cu ardoare de patimi împotriva sufletului şi cum sufletul se împotriveşte trupului51.* Eu însă ardeam de poftă şi într-unul şi în celălalt, dar mai mult în ceea ce aprobam decât în ceea ce reprobam în mine. Fiindcă, acolo, deja nu eu eram acela care sufeream, întrucât eu în mai mare parte sufeream lucrul acesta fără voia mea, decât îl făptuiam voind; ci totuşi, obişnuinţa devenise şi mai agresivă împotriva mea, fiindcă ajunsesem de bunăvoie acolo unde nu voiam. Şi, pe bună dreptate, cine ar fi putut să mă contrazică, de vreme ce se ştie că pe cel care pătimeşte îl urmează o pedeapsă dreaptă?

Dar aceea nu reprezenta nicicum o dezvinovăţire, datorită căreia mi s-ar fi putut părea de obicei că din cauza mea încă nu-ţi slujeam Ţie, deşi dispreţuiam veacul în care trăiam, fiindcă înţelegerea adevărului era pentru mine încă incertă; întrucât, iată, acum şi ea devenise certă. Ci eu, încă legat de ţarină, refuzam să-ţi slujesc Ţie, şi mă temeam să mă dezleg de toate aceste piedici, aşa cum ar trebui să se teamă oricine s-a implicat în vreun fel în ele.

12. Şi astfel povara veacului mă apăsa într-un mod plăcut, aşa cum se întâmplă de obicei în somn, şi gândurile pe care le *nutream faţă de Tine52* erau asemănătoa

reîncercărilor celor care vor să se trezească din somn şi care totuşi, biruiţi de somnul adânc, se cufundă din nou în el. Şi aşa cum nu există nimeni care ar vrea să doarmă continuu, căci, în conformitate cu judecata sănătoasă a tuturor, este de preferat să veghezi, cu toate acestea omul amână cel mai adesea să-şi scuture somnul ori de câte ori toropeala grea îi stăruie în membre şi ori de câte ori ea chiar îl cotropeşte cu şi mai multă plăcere pe cel căruia îi displace această stare, deşi va fi sosit deja timpul să se trezească, tot aşa aveam şi eu impresia că este mai bine să mă încredinţez dragostei Tale decât să cedez patimii mele.

Dar cu toate că celălalt lucru îmi plăcea mai mult, el nu învingea, ci acesta mă fascina şi mă domina. Căci nu aveam ce să-ţi răspund Ţie când îmi ziceai: *Scoală-te, tu, cel care dormi, ridicate dintre cei morţi şi Hristos te va lumina53.* Şi în timp ce-mi arătai pe toate căile că Tu eşti Cel care îmi spui cele adevărate, nu mai aveam ce să-ţi răspund, deoarece fusesem convins de adevăr, afară dbar de nişte vorbe domoale şi somnolente: „Îndată, uite acuşi, lasă-mă numai un pic”. Dar acest „îndată şi iarăşi îndată” nu se mai sfârşea deloc; iar „lasă-mă numai un pic” mergea la nesfârşit. Zadarnic *eram eu desfătat de legea Ta, potrivit cu omul din mine, fiindcă o altă lege se lupta în mădularele mele împotriva legii minţii mele şi mă ţinea rob al legii păcatului54.* Căci legea păcatului reprezintă latura violentă a obişnuinţei, în care sufletul este târât şi menţinut chiar împotriva voinţei sale, prin acea vină prin care el lunecă în ea de bunăvoie. Aşadar, *nefericitul de mine, cine m-ar fi putut izbăvi de trupul morţii acesteia,*

afară doar de harul Tău, prin Iisus Hristos, Domnul nostru? 55

CAPITOLUL VI

Ponticianus

13. Şi, într-adevăr, voi povesti în continuare în ce fel m-ai scăpat Tu pe mine de lanţul patimii mele carnale, 282

CONFESIUNI

cea de care eram stăpânit într-un mod atât de nemilos, şi mă *voi mărturisi numelui Tău, o, Doamne, Tu, ajutorul meu şi Mântuitorul meu, cum mai eliberat de robia treburilor lumeşti56*. În timp ce nelinişte a mea creştea, eu îmi duceam viaţa mea obişnuită şi suspinam după Tine în fiecare zi. Da, frecventam Biserica Ta în timpul care îmi mai rămânea de la aceste treburi, cele sub greutatea cărora gemeam. Era cu mine şi Alypius, despovărat de funcţiile juridice, după cea de a treia alegere a sa în calitate de asesor57, când, în cadrul acestora, aştepta să-şi vândă din nou sfaturile, aşa cum şi eu îmi vindeam talentul retoric – dacă predându-l, el putea să fie transferat asupra cuiva58. Nebridius însă renunţase la tovărăşia noastră spre a veni în ajutorul celui mai apropiat dintre prietenii noştri, *Verecundus din MediolanumP9,* cetăţean milanez, şi om de litere fiindcă el îi cerea cu toată tăria lucrul acesta şi, în baza dreptului pe care îl dă prietenia, putea să solicite pe vreunul dintre noi pentru un ajutor temeinic, de care el avea o foarte mare nevoie.

Însă pe Nebridius nu l-a atras la acesta dorinţa de câştiguri; căci dacă ar fi vrut, ar fi putut să obţină câştiguri mult mai mari din predarea literaturii60; dar, în calitatea lui de prieten din cale afară de drăguţ şi de cumsecade, n-a vrut să nesocotească cererea noastră, din obligaţia de a răspunde cu bunăvoinţă. Însă acţiona în acest sens cu cea

mai mare prudenţă, ferindu-se a se face cunoscut vreunor personalităţi61 ale acestui veac, evitând să-şi provoace din cauza lor orice fel de tulburare sufletească, fiindcă el dorea să-şi menţină sufletul liber şi, pe cât posibil, cât mai mult timp neocupat, cu scopul de a cerceta ceva, de a citi sau de a asculta ceva referitor la înţelepciune.

14. Aşadar, într-una din zile (nu-mi amintesc motivul), zi în care Nebridius nu era de faţă, a venit pe neaşteptate la noi acasă, adică la mine şi la Alypius, un anume Ponticianus62, un concetăţean de-al nostru, originar din Africa63, unul care deţinea un post înalt la palat; nu mai ştiu ce anume voia de la noi. Şi ne-am aşezat ca să discutăm; şi el, din întâmplare, pe o masă

de joc ce se afla în faţa noastră a văzut o carte; a luat-o, a deschis-o şi a găsit epistolele Apostolului Pavel, de bună seamă într-un mod absolut întâmplător; socotea probabil că era vreuna dintre acele cărţi referitoare la profesia mea. În momentul acela, surâzând şi privindu-mă, s-a minunat plin de bucurie că sub ochii mei găsise cartea aceea şi doar pe aceea. Într-adevăr, şi el era creştin şi credincios şi deseori Ţi se închina Ţie, Dumnezeul nostru, în Biserica Ta, cu rugăciuni dese şi îndelungate. După ce i-am arătat că de fapt citesc cu cea mai mare atenţie acele Scrieri Sfinte, între noi s-a pornit o discuţie, în cadrul căreia el însuşi a relatat ceva despre un anume Antonius, monah egiptean64, al cărui nume devenise deosebit de cunoscut robilor Tăi; nouă însă, până la ora aceea, ne era complet necunoscut. Când a aflat lucrul acesta, a stăruit mult în discuţia aceea cu noi să ni-l facă cunoscut nouă, celor care nu-l ştiam, pe acest bărbat atât de însemnat, mirându-se în acelaşi timp de acea ignoranţă a noastră.

Ascultându-l însă, eram şi noi uimiţi de aceste minuni

ale Tale atât de aproape de noi şi de timpurile noastre, mărturisite cu atâta tărie întru credinţa cea adevărată şi în cadrul Bisericii Universale. Ne minunam cu toţii, pe de o parte noi, fiindcă ele erau atât de mari; pe de altă parte, fiindcă aceste minuni nu ajunseseră la urechile noastre.

15. După aceea, conversaţia a alunecat la numărul mare de mănăstiri şi la virtuţile diferite ale miresmelor Tale, apoi la fecundele ţinuturi ale pustiului, despre care noi nu ştiam absolut nimic. Exista şi la Mediola-num o mănăstire65, plină de fraţi aleşi, situată în afara zidurilor oraşului şi sub oblăduirea lui Ambrozie, dar noi n-o ştiam nici măcar pe aceea. El întindea mult discuţia şi vorbea fără încetare, iar noi tăceam cu atenţia încordată. La un moment dat, s-a întâmplat să spună că, nu ştiu când, el şi trei prieteni de-ai să-i au ieşit să se plimbe, dacă nu mă înşel, înspre *Treveri66,* în timp ce împăratul era ocupat după-amiaza cu spectacolul de circ, şi au ajuns în grădinile aflate în apropierea zidu

rilor oraşului, şi, acolo, cum se plimbau ei aşa, din întâmplare câte doi, unul cu Ponticianus, şi ceilalţi doi, s-ar fi pomenit, tot rătăcind aşa, într-o casă în care locuiau nişte robi ai Tăi *săraci cu duhul, de felul celor cărora le revine împărăţia cerurilor67,* iar acolo au găsit o carte în care se afla consemnată viaţa lui Antonius68.

Unul dintre ei a început să citească această carte, apoi să se minuneze şi să se înflăcăreze; şi în timp ce citea, să se gândească a-şi însuşi şi el o asemenea viaţă, astfel încât, părăsind el slujba acestui veac, să ajungă să-ţi slujească Ţie. Fiindcă el era unul dintre aceia care sunt numiţi agenţi de afaceri69. Atunci, deodată, plin de o dragoste sfântă şi de o sacră sfială, dar mâniat pe sine, şi-a aruncat ochii asupra prietenului care-l însoţea şi i-a zis

aşa: „Spune-mi, te rog, unde vrem de fapt să ajungem prin toate aceste eforturi ale noastre? în fond, ce căutăm noi? Pentru cauza cui luptăm? Putem noi oare spera ceva mai mult la palat decât să fim amicii împăratului? Iar acolo, ce situaţie nu e-te fragilă şi plină de primejdii? Şi prin câte primejdii mai mărunte nu se ajunge la o primejdie încă şi mai mare? Şi asta când va fi? Or, dacă aş vrea să fiu prietenul lui Dumnezeu, iată că pot deveni chiar în momentul acesta”.

A zis aceasta şi, tulburat de durerile facerii noii vieţi, şi-a întors din nou privirile pe paginile acelea şi citea şi se schimba înăuntrul său, adică acolo unde Tu vedeai, şi mintea lui se desprindea de lume, aşa cum mai apoi s-a şi văzut. Căci, în timp ce citea şi talazurile inimii lui se rostogoleau, deodată a gemut şi a tras parcă o linie în viaţa sa şi s-a hotărât să ia partea cea bună, iar prietenul Tău i-a zis pe loc prietenului său: „Eu m-am rupt deja de această speranţă a noastră şi m-am decis să slujesc lui Dumnezeu, şi asta chiar din acest moment, şi din acest loc eu mă îndrept spre El. Iar dacă ţie îţi este greu să mă urmezi, fă în aşa fel să nu te împotriveşti”. Însă acela a zis că şi el doreşte să fie părtaş la o atât de mare răsplată şi la o aşa de importantă luptă. Şi astfel au devenit ai Tăi amândoi şi *Ţie îţi construiau turn pe propria lor cheltuială70,* pentru a le părăsi pe toate

ale lor şi a Te urma pe Tine. Atunci Ponticianus şi cel cu care se plimba prin alte părţi ale grădinii căutându-i pe ceilalţi au ajuns în acelaşi loc şi, găsindu-i, i-au sfătuit să se întoarcă, fiindcă deja ziua se înclina spre seară. Dar ei, după ce le-au arătat dorinţa şi planul lor, precum şi în ce fel se născuse în inima lor o astfel de hotărâre şi cum se

întărise ea mai apoi, i-au rugat să nu-i tulbure, dacă cumva ei ar refuza să li se alăture. Aceştia însă, neschimbându-se întru nimic în vechile lor practici, s-au deplâns totuşi pe ei înşişi, aşa cum relata Ponticianus, şi i-au felicitat cu evlavie şi s-au încredinţat rugăciunilor lor şi târându-şi inima pe pământ s-au îndreptat spre palat; iar ceilalţi, avântându-şi inima în cer, au rămas în acea căsuţă. Şi cum amândoi aveau logodnice, acestea Ţi-au închinat şi ele fecioria lor Ţie, după ce au aflat toate acestea.

CAPITOLUL VII

Vedeam bine cât eram de imoral şi mă îngrozeam

16. Astfel de lucruri povestea Ponticianus. Tu însă, o, Doamne, în timpul cuvântării lui, mă întorceai pe mine la mine însumi, luându-mă de la spatele meu, unde mă aşezam ori de câte ori nu voiam să fiu atent la mine şi mă puneai în faţa mea, ca să văd cât eram de imoral, cât de strâmb şi de respingător, plin de pete şi de răni; şi eu vedeam şi mă îngrozeam şi nu aveam unde să fug de mine însumi. Iar dacă încercam să-mi întorc privirea de la mine însumi, acela povestea ce povestea şi Tu din nou mă împotriveai mie însumi şi mă expuneai privirilor mele, ca să-mi pot afla nedreptatea şi s-o urăsc. De bună seamă că eu o cunoşteam, dar mă prefăceam că n-o cunosc, o ascundeam şi uitam de ea.

17. Într-adevăr, cu cât îi iubeam mai înflăcărat atunci pe aceia despre care auzeam opinii sănătoase, fiindcă ei Ţi se încredinţaseră Ţie, pentru ca Tu să-i însănătoşeşti pe toţi, cu atât mai amarnic mă puneam pe mine mai

prejos decât ei şi mă uram. Fiindcă ei îşi petrecuseră cu mine mulţi ani, poate că vreo doisprezece, de când, din cel de al nouăsprezecelea an al vieţii mele, după ce am citit cartea lui Cicero intitulată *Hortensius71* şi fusesem

îndemnat spre studiul filosofiei, iar eu amânam, deşi dispreţuiam fericirea pământească, să hotărăsc să găsesc timp ca să cercetez filosofia, a cărei nu descoperire, ci chiar simplă cercetare merita să fie pusă mai presus decât toate comorile descoperite şi decât împărăţiile neamurilor şi plăcerile trupului, care roiau în jurul meu la un simplu semn. Dar eu, tânăr nefericit cum eram, chiar prea nefericit pentru începutul tinereţilor mele, cerusem de la Tine puritatea şi zisesem: „Dă-mi mie castitatea şi stăpânirea de sine, dar nu acuma!” Căci mă temeam să nu mă auzi imediat şi tot imediat să mă şi vindeci de patima neînfrânării, pe care aş fi vrut mai degrabă s-o satisfac decât să o extirp din fiinţa mea. Şi mergeam pe căi rele, rob al unei practici superstiţioase nelegiuite, nefiind deloc sigur în mijlocul ei, ca atunci când pui un lucru înaintea celorlalte, lucruri pe care nu le cercetam cu evlavie, ci le atacam cu duşmănie.

18. Şi era de părere că tocmai din cauza aceasta amânam eu din zi în zi hotărârea, pentru ca, părăsind pentru totdeauna speranţa veacului acestuia, să te urmez numai pe Tine, deoarece mie nu mi se arăta lămurit nimic spre care să-mi îndrept paşii. Şi sosise şi ziua în care puteam să mă despoi eu însumi pentru mine, într-un moment în care conştiinţa mea m-ar fi putut dojeni aşa: „Ei, unde îţi este graiul? Parcă ziceai că din cauza incertitudinii adevărului nu vrei să arunci de la tine sarcina deşertăciunii. Iată că adevărul este acum sigur, iar conştiinţa te constrânge încă şi mai mult, şi pe umerii tăi rămaşi liberi cresc aripi care n-au fost într-o aşa măsură tocite de cercetare, şi nici toate acestea n-au fost cugetate într-un deceniu şi mai bine”. Eram atât de ros înăuntrul meu şi tulburat violent de o groaznică ruşine, în timp ce Ponticianus relata asemenea lucruri! Dar el, încheind discuţia şi motivul pentru care venise la noi, a plecat, iar

eu m-am întors la mine însumi. Ce

CARTEA A OPTA

287

n-am zis atunci împotriva mea? Cu ce bice ale ideilor nu mi-am biciuit eu sufletul, pentru ca el să mă urmeze ori de câte ori aş încerca să merg alături de Tine? Iar el se dădea înapoi, se împotrivea şi nu se dezvinovăţea. Toate argumentele fuseseră folosite şi respinse. Doar o frică tăcută îmi mai rămăsese, dar şi ea se temea cumplit să fie luată de şuvoiul obişnuinţei, în care se topea spre moarte.

CAPITOLUL VIII

Aşadar, m-am retras în grădină

19. Atunci, în acea mare gâlceavă a casei mele interioare, pe care o provocasem amarnic sufletului meu, retras în cămara mea, adică în inima mea, tulburat atât la minte, cât şi la înfăţişare, m-am năpustit asupra lui Alypius şi am strigat: „De ce pătimim? Ce înseamnă, de fapt, ceea ce ai auzit? Se ridică toţi nepricepuţii şi iau cerul cu asalt, iar noi, cu învăţăturile noastre lipsite de inimă, iată unde ne tăvălim cu trupul şi cu sângele nostru! Oare, doar pentru că ne-au luat-o înainte, ne este ruşine să-i urmăm, dar nu ne este ruşine să le luăm exemplul?” Am mai spus şi nu ştiu ce alte cuvinte asemenea acestora, şi doar clocotul din mine m-a îndepărtat de acela, într-un moment în care el tăcea privindu-mă încremenit. Fiindcă eu nu făceam să-i răsune în urechi numai cuvinte obişnuite, ci fruntea, genele, ochii, culoarea feţei, felul vocii mele îmi exprimau starea sufletească cu mult mai mult decât cuvintele pe care le debitam.

Era o grădiniţă a locului nostru de popas, de care noi ne foloseam ca de o întreagă casă: căci stăpânul casei, gazda noastră, nu locuia acolo. În locul acela mă dusese frământarea inimii mele, unde nimeni nu mi-ar fi putut opri cearta aprinsă pe care o pornisem cu mine însumi, o ceartă

ce avea să se termine atunci când numai Tu ştiai, eu însă nu. Fiindcă eu îmi pierdusem minţile numai cu scopul însănătoşirii şi muream cu scopul de

a trăi, ştiind bine cât de rău eram şi neştiind cât de bun urma să devin puţin câte puţin după aceea. Aşadar, m-am retras în grădină şi Alypius mă urma pas cu pas, deoarece nu exista un loc retras al meu, în care el să nu fie de faţă; sau cum ar fi putut el să mă părăsească într-o asemenea stare sufletească? M-am aşezat cât am putut mai departe de casă. Mă frământam în sufletul meu, înfuriindu-mă din cauza unei foarte tulburătoare revolte, deoarece nu mergeam încă în armonie cu voinţa şi înţelegerea Ta, o, Dumnezeule al meu, spre ceea ce *toate oasele mele72* îmi strigau că trebuie să merg şi spre ceea ce ele, cu laudele lor, ridicau în slăvi. Căci acolo nu se putea merge nici cu corăbii, nici cu care cu patru roţi ori cu picioarele, cel puţin pentru spaţiul pe care-l făcusem din casă până la locul acela, unde ne aşezaserăm. Căci nu numai faptul de a merge, dar chiar şi faptul de a ajunge acolo nu însemna nimic altceva decât a dori să mergi, dar a dori cu toată tăria şi într-un mod nestrămutat; nu să-ţi întorci şi să-ţi azvârli încoace şi încolo voinţa ta pe jumătate rănită, luptându-te cu o parte care se înalţă şi cu o alta care se prăbuşeşte.

20. În cele din urmă înfăptuiam cu trupul atât de multe lucruri, chiar în timpul zbuciumărilor şovăielii mele, lucruri pe care oamenii vor uneori să le înfăptuiască, dar nu sunt în stare, fie pentru că nu au membrele trebuitoare, fie pentru că acestea sunt legate cu lanţuri sau sunt moleşite de lâncezeală, fie că sunt zădărnicite în vreun fel

de ceva. Atunci când mi-am smuls părul, când mi-am lovit fruntea cu palma, ori când, împreunându-mi degetele, mi-am cuprins cu ele genunchii, am făcut lucrul acesta fiindcă aşa am vrut; aş fi putut să vreau ceva, dar să nu-l pot face, dacă flexibilitatea membrelor mele nu ar fi dat ascultare intenţiilor mele. Aşadar, am făcut atât de multe lucruri acolo unde nu exista posibilitatea să voieşti ceea ce se putea, dar, datorită unei simţiri fără seamăn, nu făceam ceea ce-mi plăcea mai mult, pentru ca mai apoi să pot aşa cum voiam, fiindcă îndată după aceea voiam aşa cum voiam. Căci acolo exista putinţa aceea care era voinţa, iar faptul însuşi de a voi însemna deja a face; şi totuşi lucrul acesta nu se întâmpla, iar trupul asculta cu mult mai multă uşurinţă de voinţa atât de slabă a sufletului, pentru ca membrele să se mişte după încuviinţarea sa, decât sufletul însuşi se asculta pe sine, pentru a face ca marea sa voinţă să acţioneze drept singura voinţă.

Capitolul IX

A *voi într-un mod parţial şi a nu voi într-un mod parţial*

21. De unde vine ciudăţenia aceasta şi din ce cauză este aşa? Să mă lumineze în această privinţă Mila Ta şi să întreb dacă cumva ar putea să-mi răspundă ascunzişurile pedepselor omeneşti şi atât de întunecatele frământări de conştiinţă ale fiilor lui Adam. De unde vine deci ciudăţenia aceasta şi de ce aşa? Sufletul porunceşte trupului şi i se dă ascultare imediat; porunceşte apoi sufletul lui însuşi şi i se opune rezistenţa. Dă sufletul poruncă să se mişte o mână şi atât este de mare uşurinţa mişcării, încât cu greu s-ar putea disocia porunca de supunere; şi sufletul este suflet, iar mâna face parte din trup. Dă sufletul poruncă să vrea ceva anume sufletul şi, cu toate că nu mai există nimeni altcineva, el totuşi nu o face. Ei bine, de unde vine acest straniu miracol şi din ce cauză aşa? Şi iarăşi zic,

porunceşte să vrea cel care, dacă nu ar vrea, nu ar porunci; şi ceea ce porunceşte, iată că nu face; dar el nu vrea cu tot dinadinsul, de unde deducem că nu porunceşte cu tot dinadinsul. Fiindcă porunceşte într-atât cât vrea; şi nu se întâmpla ceea ce el porunceşte în măsura în care vrea, deoarece nu vrea, pentru că voinţa porunceşte ca să existe ca voinţă şi nicidecum ca altceva, dar ea însăşi nu întru totul şi pe deplin porunceşte, din care motiv nici nu se realizează ceea ce porunceşte; întrucât, dacă ea ar fi deplină, nici n-ar trebui să poruncească să fie, fiindcă ea există deja. Aşadar, ciudăţenia nu este faptul

de a voi ceva într-un mod parţial sau de a nu voi ceva într-un mod parţial; ciudăţenia este o boală a sufletului, fiindcă el nu se înalţă complet uşurat din adevăr, ci, ca de obicei, îngreuiat. Din cauza aceasta există două voinţe, fiindcă una singură dintre ele nu reprezintă întregul, şi ceea ce este prezent într-una este exact ceea ce îi lipseşte celeilalte.

Capitolul X *Eu, da,* eu *eram acela*

22. *Să piară de la faţa Ta73,* o, Doamne, aşa cum pier *cei care spun vorbe deşarte şi care duc minţile pe cărări greşite7,* toţi cei care, după ce au observat că există două voinţe în actul deliberării, afirmă că ele sunt naturile a doua minţi75 – una bună şi alta rea. Răi cu adevărat sunt ei înşişi atunci când le consideră rele pe acestea; şi tot ei vor fi şi cei buni, dacă vor simţi cele adevărate şi vor fi de acord cu cele adevărate, pentru ca şi lor să le spună Apostolul Tău: *aţi fost cândva întuneric, acum sunteţi lumină întru Domnul76.* Căci ei, în timp ce vor să fie lumină, nu întru Domnul, ci în ei înşişi, considerând că natura sufletului este ceea ce este Dumnezeu, au devenit în felul acesta mai întunecaţi decât întunericul, fiindcă s-au

îndepărtat şi mai mult de Tine prin îngrozitoarea lor trufie, *de Tine, lumina cea adevărată, cea care luminează pe tot omul care vine în lumea aceasta77.* Luaţi aminte deci la ceea ce spuneţi şi ruşi-naţi-vă şi *apropiaţi-vă de El şi luminaţi-vă, şi feţele voastre nu se vor mai ruşina78.* Când deliberam ca să fiu în slujba Domnului Dumnezeului meu, aşa cum hotărîsem de multă vreme, eu eram cel care voiam şi tot eu eram şi cel care nu voiam. Eu, da, eu eram. Nici nu voiam pe deplin, dar nici nu ziceam pe deplin nu; de aceea mă luptam cu mine însumi şi mă împrăştiam de la mine însumi, şi însăşi risipirea aceasta se făcea, într-adevăr, fără voia mea; şi totuşi nici ea nu arăta natura

unei minţi străine de mine, ci pedeapsa minţii mele. *Şi de aceea nu eram eu acela care lucram asupra ei, ci păcatul care locuia în mine79,* pentru pedeapsa unui păcat mai cutezător, fiindcă eram fiul lui Adam. Căci dacă în lume există atâtea naturi contrarii câte voinţe se împotrivesc unele altora, atunci nu numai două voinţe există, ci vor fi mai multe.

23. Dacă cineva, de pildă, ar chibzui în mintea lui dacă să participe la un anumit loc de adunare al alor lui sau la teatru, acesta e pregătit să strige: „iată cele două naturi – una bună, care duce pe aici, şi alta rea, care duce pe acolo. Căci de unde ar putea veni această indecizie a celor două voinţe în opoziţie una cu alta?” Eu însă afirm că amândouă sunt rele, atât aceea care duce la ei, cât şi aceea care duce la teatru. Dar el crede că este bună numai aceea care duce la el datorită unei voinţe bune. De ce? Aşadar, dacă vreunul dintre noi ar sta în cumpănă şi ar şovăi în el însuşi, într-un moment în care cele două voinţe ale sale se ceartă între ele, indecise dacă trebuie să meargă la teatru sau la Biserica noastră, oare nu şi acesta

va şovăi neştiind ce să răspundă? Căci sau vor mărturisi ceea ce nu vor, că numai datorită unei voinţe bune se poate merge la Biserica noastră, aşa cum la ea merg numai cei care sunt pătrunşi de jurămintele de credinţă ale acesteia, fiind cu adevărat stăpâniţi de ele; sau vor considera că două naturi rele şi două minţi rele ajung în conflict într-unul şi acelaşi om. Prin urmare, nu va fi deloc adevărat ceea ce ei spun de obicei, anume că există o voinţă bună şi alta rea; ori se vor converti la adevăr şi nu vor nega că ori de câte ori cineva va delibera întru sine va conchide că un singur suflet este supus frământărilor unor voinţe în contradicţie.

24. Aşadar, când îşi dau seama că într-un singur om se contrazic două voinţe, ei să nu mai susţină că se ciocnesc două minţi contrarii alcătuite din două substanţe opuse şi din două principii contrare – una bună şi alta rea.

Căci Tu, *o, Dumnezeule adevărat,* îi dezaprobi pe aceştia, îi dovedeşti ca mincinoşi şi-i arăţi vinovaţi aşa cum se întâmplă în orice voinţă rea, când fiecare stă în cumpănă dacă să ucidă un om cu sabia sau prin intermediul otrăvii; dacă să se năpustească asupra unui teritoriu străin ori asupra altuia, întrucât nu este posibil şi una şi alta; dacă să-şi cumpere o plăcere cu o mare risipă de bani sau să-şi strângă banii cu lăcomie; dacă să meargă la circ sau la teatru, dacă în cursul aceleiaşi zile se prezintă şi una şi alta; adaug la asta şi o a treia situaţie, dacă să se ducă să fure dintr-o casă străină, în cazul în care i s-ar oferi ocazia; şi mai adaug chiar şi un al patrulea caz, anume dacă să comită un adulter, în situaţia în care şi aici s-ar ivi posibilitatea aceasta în acelaşi timp; dacă toate acestea se oferă în acelaşi timp şi dacă toate deodată sunt dorite, ele, care nu pot să stea împreună, întrucât atunci

toate cele patru voinţe simultane, sau poate chiar mai multe, distrug sufletul, contrazicându-se între ele, într-o aşa de mare varietate de lucruri dorite cu ardoare în acelaşi timp, ei nu obişnuiesc să spună totuşi că există o foarte mare mulţime de substanţe diverse. Or, tot aşa se întâmplă şi în cazul voinţelor bune. Căci în cazul în care eu aş vrea să aflu de la aceştia dacă este bine să te delectezi cu citirea Apostoluluiori dacă este bine să fii desfătat de un psalm plin de sobrietate, ori dacă este iarăşi bine să discuţi despre Evanghelie, pentru fiecare dintre aceste întrebări ei vor răspunde că „este bine!” Dar de ce, dacă toate acestea ne desfată în mod egal, şi deodată, şi în aceeaşi împrejurare? Oare nu voinţele acestea diferite încordează inima omului, în timp ce el deliberează pe ce să pună mâna mai întâi? Şi, chiar dacă se ceartă între ele, toate sunt bune până să fie aleasă una, prin care să se vădească o singură voinţă în întregimea ei, care era divizată în mai multe. Exact aşa şi atunci când eternitatea desfată latura mai înaltă a fiinţei noastre, iar plăcerea binelui trecător ne trage spre latura mai de jos a ei: acelaşi suflet nu participă cu întreaga sa voinţă, ci doreşte fie un lucru, fie un altul, motiv pentru care el

este sfâşiat de o indecizie grea, până în momentul când se înclină cu adevărul spre una, ori cu obişnuinţa sa spre altceva.

CAPITOLUL XI

Nimicurile nimicurilor – vechile mele prietene

25. În felul acesta boleam eu şi mă chinuiam, învinovăţindu-mă pe mine însumi cu mult mai amarnic decât de obicei, înfăşurându-mă şi răsucindu-mă în lanţul meu, până să ajung să-l rup definitiv, lanţ de care eram deja tot mai puţin împiedicat, dar în care eram totuşi

înfăşurat. Şi Tu, Doamne, stăruiai cu aspra Ta milostivire întru adâncul tainelor sufletului meu, dublându-mi loviturile – cu biciul temerii pe de o parte, şi cu cel al ruşinii pe de alta, până când el să fie rupt de tot, ca lanţul acesta slab şi firav, care mai rămăsese, să nu înceapă a prinde puteri din nou şi să mă înlănţuie cu şi mai multă tărie.

Căci îmi ziceam mie însumi înăuntrul fiinţei mele: „iată, acum să se întâmple, acum să se întâmple!” Şi mă îndreptam, într-adevăr, spre o decizie, dar numai cu vorba. Eram deci pe punctul de a face ceva, şi totuşi nu făceam nimic; nu mă mai rostogoleam spre cele de altă dată, dar mă menţineam pe poziţia cea mai apropiată şi trăgeam aer în piept. Şi din nou încercam, şi nu mai era decât puţin şi ajungeam acolo; şi iarăşi mai era doar puţin şi ajungeam acolo, şi era cât pe ce să ating această treaptă şi să mă agăţ cu putere de ea, dar acolo tot nu ajungeam, n-o atingeam şi nu mă agăţăm, ezitând între a mă da morţii şi a mă dărui vieţii, şi mai multă putere aveau în fiinţa mea vechile deprinderi decât deprinderile mai bune, iar clipa în care urma să devin altceva, cu cât se apropia mai mult de mine, cu atât revărsa în sufletul meu o *groază* mai mare, însă ea nici nu mă arunca înapoi şi nici din drum nu mă abătea, ci mă ţinea în ne-hotărâre, parcă suspendat.

26. Nimicurile nimicurilor şi deşertăciunile deşertăciunilor erau cele care mă reţineau, ele, vechile mele prietene. Ele mă trăgeau de haina mea de carne şi-mi murmurau încet: „Oare te laşi tu de noi? Nu vom mai fi de acum încolo, pentru totdeauna, împreună cu tine? Şi, oare, din momentul acesta, nu-ţi va mai fi îngăduit niciodată cutare şi cutare lucru?” Şi prin acel „cutare şi cutare lucru”, de care am pomenit, ce-mi sugerau ele mie; ce-mi

sugerau, o, Doamne, Dumnezeule al meu?! O, de-ar fi ca Mila Ta să le abată de la sufletul robului Tău; căci, ce josnicii erau acelea pe care mi le sugerau, vai, ce ticăloşii! Şi eu încă le mai auzeam la o distanţă de mai puţin de o jumătate, dar nu ca atunci când m-ar fi putut constrânge într-un mod liber, ieşindu-mi în întâmpinare, ci şoptindu-mi parcă de la spate şi pişcându-mă pe furiş, în timp ce mă îndepărtam, ca să privesc înapoi. Întrucât şovăiam, mă întârziau în efortul meu de a mă smulge şi de a mă scutura de ele şi de a trece dincolo de locul în care eram chemat, în timp ce puternica obişnuinţă îmi zicea: „Crezi tu, oare, că vei putea trăi fără acestea?”

27. Dar, în legătură cu aceasta, deja mi se adresa cu o voce foarte slabă. Căci, din acea parte spre care îmi întorsesem faţa şi de care mă grăbeam să mă îndepărtez, mi se înfăţişa pioasa demnitate a stăpânirii de sine, senină şi din cale afară de voioasă, mângâindu-mă cu dragoste să vin şi să nu mă mai îndoiesc, întinzându-mi braţele ei sfinte pentru a mă primi şi a mă îmbrăţişa, braţe pline cu mulţimile bunelor exemple. Acolo erau atâţia copii şi copile; acolo se afla un tineret numeros şi oameni de toate vârstele: şi văduve serioase, şi fecioare bătrâne. Şi în inima tuturor stăruia însăşi stăpânirea de sine întru nimic sterilă, ci mama rodnică a bucuriilor fiilor Tăi, o, Doamne, fiindcă Tu le erai tuturor soţul. Şi-mi surâdea cu un surâs îmbietor, ca şi când mi-ar fi zis: „Oare tu vei fi în stare să faci ceea ce fac aceştia şi acestea? Dar, oare, şi aceştia, şi acestea pot ei să facă întru ei înşişi, sau cumva numai întru Domnul Dumnezeul lor? Domnul Dumnezeul lor m-a dat pe mine aces

tora. De ce stai pe gânduri şi nu te hotărăştisi? Aruncă-te întru El, nu te teme; El nu se va trage înapoi, ca

tu să cazi; aruncă-te fără nicio grijă, El te va primi şi te va face sănătos”. Şi ruşinea mă copleşea, fiindcă mai auzeam încă murmurul acelor nimicuri şi, şovăind, stăteam suspendat. Şi iarăşi îmi zicea parcă cealaltă voinţă*: „fă-te surd împotriva acelor membre murdare ale tale depepământ-2,* pentru ca ele să se mortifice. *Ele îţi spun ţie despre desfătări, dar nu cum îţi predică legea Domnului Dumnezeului Tău83.* Această gâlceavă din inima mea nu era decât în legătură cu mine însumi şi împotriva fiinţei mele înseşi. În schimb, Alypius, strâns lipit de mine, aştepta tăcut rezultatul neobişnuitei mele frământări.

CAPITOLUL XII

Ia şi citeşte; ia şi citeşte!

28. Într-adevăr, când dramatica examinare a adâncurilor fiinţei mele a adunat şi a făcut grămadă în faţa inimii mele întreaga mea nefericire, s-a iscat o furtună îngrozitoare ce avea să aducă cu sine o uriaşă ploaie de lacrimi, şi, pentru ca eu s-o pot vărsa cu toate urletele ei, m-am ridicat de lângă Alypius, deoarece singurătatea mi se părea mai potrivită pentru dorinţa mea de a plânge; şi m-am îndepărtat de el la o distanţă ceva mai mare, astfel încât nici măcar prezenţa lui să nu-mi poată fi împovărătoare. Aşa eram eu în acel moment şi el a înţeles asta; căci nu ştiu ce zisesem parcă, ceva în care sunetul vocii mele se arăta deja încărcat de plâns, şi în felul acesta mă putusem ridica. Deci el a rămas acolo unde şezuserăm amândoi, însă din cale afară de nedumerit, în cele din urmă m-am întins sub un smochin, nici eu nu ştiu cum, şi am dat frâu liber lacrimilor, şi râurile ochilor mei au izbucnit, jertfă bine primită de Tine. Şi, într-adevăr, nu cu aceste vorbe, ci în această ordine de idei Ţi-am spus multe: „Şt *Tu, Doamne, până*

când, ziceam, până când, o, Doamne, Te vei mânia până la sfârşit? Să nu pomeneşti fărădelegile noastre cele de demult.84” Căci înţelegeam bine că sunt acaparat de ele şi aruncam din mine vorbe pline de obidă: *„Cât timp, da, cât timp va mai fi tot mâine şi iarăşi mâine85.* Pentru ce nu acum? Pentru ce nu vine în ceasul acesta sfârşitul ruşinii mele?”

29. Ziceam aceste vorbe şi plângeam cu cea mai amară obidă a inimii mele. Şi iată că aud o voce din casa vecină, ca un cântec al cuiva, ca de copil sau de copilă, nu-mi dau seama, care zicea şi repeta întruna: „ia şi citeşte; ia şi citeşte” 86. Şi dintr-odată, schimbându-mă la faţă, am început să cuget cu maximă încordare dacă cumva copiii, în vreun gen al lor de joacă, au obiceiul să cânte ceva asemănător; dar nu-mi aminteam absolut deloc să fi auzit ceva similar vreodată. Şi, înăbuşindu-mi pornirea lacrimilor, m-am ridicat, socotind că Dumnezeirea nu-mi porunceşte nimic altceva decât să deschid cartea şi să citesc cel dintâi capitol care mi-ar fi căzut sub priviri. Căci auzisem despre Antonius că din citirea Evangheliei, care-i căzuse din întâmplare sub priviri, fusese înştiinţat, ca şi cum i s-ar fi trasat o anume sarcină, ce să citească: *„Du-te, vinde tot ceea ce ai, dă săracilor şi vei dobândi comoară în ceruri, şi apoi vino şi urmează-Mi* Mie87; şi după o astfel de prezicere s-a întors la Tine.

Aşadar, m-am întors repede la locul unde şedea Alypius, căci acolo lăsasem eu cartea Apostolului, când mă ridicasem să plec. Am luat-o în mână, am deschis-o şi am citit în tăcere capitolul pe care ochii mei s-au aruncat mai întâi: *Nu în ospeţe şi în beţii, nu în desfrânări şi în fapte de ruşine, nu în ceartă şi în pizmă; ci îmbrăcaţi-vă în Domnul Iisus Hristos şi grija faţă de trup să nu o faceţi spre pofte88.* Şi nici n-am voit să citesc mai mult, şi, de fapt, nici nu mai era nevoie. Într-adevăr, odată cu sfârşitul

acestui pasaj, ca şi când în inima mea s-ar fi revărsat o lumină de siguranţă, toate întunecimile îndoielii s-au risipit.

30. Atunci, punându-mi între file degetul ori nu ştiu ce alt semn, am închis cartea şi cu faţa liniştită i-am

povestit lui Alypius. Dar şi el mi-a relatat ce se petrecea în sufletul său şi eu nu ştiam. Mi-a cerut să vadă ce anume citisem, iar eu i-am arătat; a urmărit cu atenţie pe carte şi mai mult decât citisem eu, care nu bănuiam ce anume mai urma. Într-adevăr, textul continua aşa: *Pe cel care este slab însă, primiţi-l în credinţă89.* El a considerat că pasajul acesta se referă la el şi mi s-a destăinuit. Dar prin acest îndemn şi-a îmbărbătat sufletul şi, urmare a unei hotărâri şi opinii mai bune, într-un deplin acord cu moravurile sale, din cauza cărora odinioară el se distanţase foarte mult de mine în sensul cel mai bun al cuvântului, mi s-a alăturat fără niciun fel de întârziere agitată. Am mers atunci la mama şi i-am relatat, iar ea s-a bucurat. I-am povestit cum s-a întâmplat totul, iar ea nu mai cunoştea măsura în bucuria sa, triumfa şi Te binecuvânta pe Tine, *Cel care eşti în stare să faci cu mult mai mult decât cerem ori pricepem noi90;* fiindcă ea vedea că acum, în sfârşit, i-a fost dăruit de către Tine în privinţa mea cu mult mai mult decât îţi cerea ea de obicei în plânsetele şi gemetele ei nefericite. Căci *Tu mi-ai îndreptat paşii, spre Tine9**,* pentru ca nici soţie să nu-mi mai caut şi nici după vreo altă speranţă a lumii acesteia să nu mai umblu, stând neclintit întru norma credinţei în care mă dezvăluiseşi mamei mele cu atâţia ani mai înainte. *Şi ai întors plângerea ei întru bucurie92,* o bucurie cu mult mai îmbelşugată decât dorise, şi cu mult mai dragă şi mai curată decât ar fi cerut-o ea de la nepoţii născuţi din trupul

meu.

CARTEA A NOUA

CAPITOLUL I

Unde se afla liberul meu arbitru?

1. O, *Doamne, eu sunt robul Tău, eu sunt robul Tău şi fiul roabei Tale. Tu eşti Cel care ai rupt lanţurile mele, deci, Ţie îţi voi aduce jertfă de laudă1. Să Te laude inima mea şi limba mea, şi oasele mele toate să-ţi zică: Doamne, cine este asemenea Ţie? 2* Aşa să-ţi spună ele, iar Tu răspunde şi zi sufletului meu: *Mântuirea Ta sunt Eu3.* Cine eram eu şi în ce fel eram? Ce rău n-au săvârşit faptele mele, sau dacă nu faptele mele, spusele mele, sau dacă nu cele spuse de mine, voinţa mea? Tu însă, Doamne, eşti bun şi milostiv, şi privind în adâncul morţii mele, dreapta Ta a scos din adâncul inimii mele abisul stricăciunii. Şi ce altceva eram eu în întregul meu decât a nu voi ceea ce voiam şi a voi ceea ce nu voiam.

Dar unde se afla în timpul acela atât de încărcat de ani întregul fiinţei mele, din care – o, taină adâncă şi nepătrunsă! – a fost chemat liberul meu arbitru4, ca *să pun gâtul la jugul Tău cel lin* şi să-mi *aplec umerii la povara Ta uşoară, o, Cristoase Iisuse5, Tu, Care eşti Ajutorul şi Izbăvitorul meu?* Cât de plăcut devenise dintr-odată pentru mine să mă lipsesc de dulceţile nimicurilor, pe care mă temusem că le pierd şi pe care acum eram atât de bucuros să le pierd; căci Tu le alungai de la mine, şi în locul lor pătrundeai Tu, Cel care eşti adevărata şi suprema mea plăcere, dar nu pentru trup şi pentru sânge; Tu, Care eşti mai strălucitor decât orice lumină, dar mai lăuntric decât orice secret; mai înalt decât orice mărire, dar nu pentru cele înalte întru sine. Iată, sufletul meu era de acum liber de grijile cele muşcătoare de a cere ceva stăruitor dând târcoale, de a de

bândi, de a mă tăvăli prin mocirlă şi de a-mi scărpina rapănul poftelor, iar Ţie îţi spuneam ceea ce-mi trecea prin minte, Ţie, strălucirii mele şi bogăţiilor mele, mântuirii mele şi Domnului Dumnezeului meu.

CAPITOLUL”.

Foarte puţine zile mai rămăseseră până la culesul viilor

1. Şi mi-a plăcut ca sub privirile Tale să nu mă deprind de toate acestea cu scandal, ci să-mi retrag pe nesimţite serviciile limbii mele de la târgul vorbăriei, pentru ca nu cumva copiii, negândindu-se mai târziu nici la legea Ta, nici la pacea Ta, ci la *nebuniile mincinoase7* şi la luptele din for, să mai cumpere din gura mea arme pentru patimile lor nebune. Şi parcă la timpul potrivit mai rămăseseră foarte puţine zile până la sărbătoarea culesului de vie8 şi m-am hotărât să le rabd pentru ca să mă despart de toate în mod decent şi, fiind răscumpărat de Tine, să nu mă mai întorc ca să mă vând. Aşadar, planul nostru era făcut în faţa Ta, iar în faţa oamenilor nu era dezvăluit decât alor noştri. Şi convenisem între noi să nu fie adus la cunoştinţă cuiva de pe undeva, cu toate că Tu ne dăduseşi nouă, celor care urcam spre Tine din *Valea Plângeriu* şi cântam *cântecul treptelor9, săgeţi ascuţite şi cărbuni pustiitori împotriva limbii înşelătoare10,* care, când dă sfaturi se contrazice şi care, aşa cum se întâmplă cu mâncarea, distruge prin plăcere11.

3. Tu săgetaseşi inima noastră cu dragostea Ta, iar noi purtam înăuntrul nostru vorbele Tale înfipte adânc în măruntaiele noastre, în timp ce exemplele robilor Tăi, pe care îi făcuseşi din întunecaţi luminaţi şi din morţi, vii, adunate fiind în cugetul nostru, ardeau şi mistuiau greaua

toropeală din noi, ca nu cumva să ne îndreptăm spre cele josnice; ci ele ne înflăcărau foarte, pentru ca orice suflu ieşit din limba cea vicleană a contrazicerii să poată să ne aţâţe mai tare, nu să ne stingă.

CARTEA A NOUA

303

Şi totuşi, fiindcă dorinţa şi scopul nostru erau ca numele Tău, pe care L-ai sfinţit pe pământ, să aibă pretutindeni adoratori, ni se părea că este ceva asemenea unei prea mari cutezanţe faptul de a nu mai aştepta vremea atât de apropiată a vacanţelor şi de a pleca de la acea profesiune publică, ce era pusă în faţa ochilor tuturor, încât chipurile tuturor acelora care aveau să se întoarcă spre fapta mea să afirme multe şi felurite lucruri despre cât de mult am vrut eu să anticipez ziua atât de apropiată a culesului viilor, fiindcă aş fi dorit să par a fi o persoană cu totul importantă. Dar la ce-mi servea mie să se discute şi să se exprime păreri despre sufletul meu, *şi să fie defăimat binele nostru12.*

4. Dar, mai mult decât atât, chiar în vara aceea plămânul meu începuse deja să cedeze activităţilor didactice exagerate, îşi trăgea respiraţia cu greu şi, din cauza unor dureri de piept, lăsa impresia că este de-a dreptul rănit, că nu mai este în stare de o pronunţie mai clară şi mai largă în frazare, fapt ce mă punea pe gânduri în primul rând pe mine, întrucât mă silea să abandonez acea muncă didactică13 din cauza unei nevoi obiective; dar şi în cazul în care aş fi putut să mă îngrijesc şi să mă însănătoşesc, tot aş fi fost obligat, în mod absolut sigur, să-mi întrerup activitatea. Însă, în momentul în care s-a ivit în mine dorinţa vie *de aţi liber şi de a vedea că Tu eşti Domnul 14,* iar această dorinţă s-a întărit tot mai mult, o, Dumnezeule al meu, Tu ştii că eu chiar am început să mă bucur, fiindcă aceasta survenea ca o dezvinovăţire

nemincinoasă, menită să poată domoli supărarea oamenilor care15, de dragul copiilor lor lăsaţi liberi, nu voiau cu niciun chip ca eu să fiu liber.

Aşadar, plin de o asemenea bucurie înduram intervalul acela de timp până să se scurgă, neştiind dacă mai erau sau nu vreo douăzeci de zile; erau totuşi suportate cu tărie, fiindcă se potolise în mine pofta care purta de obicei cu mine dificila sarcină, iar eu, dacă răbdarea nu m-ar fi pătruns, aş fi rămas împovărat de ea pentru totdeauna. Cineva dintre robii Tăi, adică dintre fraţii mei, ar fi putut spune că eu am păcătuit întru aceasta, îl

Indea, având deja inima plină de îndatorirea faţă de Tine, n-aş mai fi suportat să şed nici măcar o singură oră la *catedra minciunii17.* Dar eu nu contrazic lucrul acesta. Ci Tu, Doamne, Multoreamilostive, oare nu Tu m-ai iertat şi nu Tu m-ai spălat şi de păcatul acesta în apa cea sfântă18, împreună cu celelalte fapte de temut care erau sortite morţii?

CAPITOLUL III

Consolândii-l pe Verecundus şi aşteptându-l pe Nebridius

5. Faţă de acest bine al nostru 19 Verecundus20 era chinuit de nelinişte, fiindcă, din cauza problemelor de care era stăpânit cu foarte multă fermitate, îşi dădea seama că el era deja scos din comunitatea noastră, nefiind încă creştin, dar având o soţie credincioasă, care însă constituia prin ea însăşi, mai presus de celelalte piedici, un obstacol în drumul pe care porniserăm, susţinând că nu voia ca el să fie creştin decât într-un mod în care nu putea să fie. Ne-

a declarat totuşi cu bunăvoinţă că, atâta timp cât noi ne aflăm acolo, putem să rămânem pe proprietatea lui. Îl vei răsplăti, o, Doamne, la reînvierea celor drepţi, fiindcă Tu eşti Cel care i-ai dat şi lui propria sa soartă. Căci, cu toate că noi nu eram de faţă, dat fiindcă ne aflam deja la Roma, el a fost cuprins subit de o boală trupească şi a plecat din această viaţă, după ce în ea devenise drept-credincios creştin. Şi astfel Te-ai milostivit nu numai de el, dar chiar şi de noi, să nu ne chinuim cugetând la deosebita omenie21 a prietenului nostru fără a-l putea număra şi pe el în turma Ta, şi Te-ai îngrijit ca noi să nu fim chinuiţi de o durere cu adevărat insuportabilă.

Îţi mulţumim Ţie, Dumnezeule al nostru, noi, care suntem ai Tăi. Şi faptul că suntem ai Tăi ne-o dovedesc îndemnurile şi mângâierile Tale. Tu, Cel care eşti un promiţător de cuvânt, îi vei reda şi lui Verecundus, în locul proprietăţii lui de la ţară, cea de la *Cassiciacum22,* acolo unde ne-am regăsit întru Tine, departe de zbuciumul sufletesc al veacului, frumuseţea pe veci nepieritoare a paradisului Tău înverzit, fiindcă i-ai iertat păcatele de pe pământ, şi pentru că Tu îl vei aşeza pe el în muntele cel bogat în caş23, în muntele Tău, în muntele cel plin de belşug.

6. Aşadar, în momentul acela el era copleşit de grijă; Nebridius însă era bucuros. Căci, deşi nici el nu era încă creştin, deoarece căzuse în acea prăpastie a celei mai primejdioase erezii, astfel încât credea că trupul Fiului Tău, Adevărul, era o fantomă24, ieşind totuşi din momentul acela de sub înrâuririle ei, deşi nu era încă în sinea lui pătruns de niciuna dintre tainele Bisericii Tale, era totuşi un cercetător foarte pasionat al adevărului. Pe acesta, nu mult timp după convertirea noastră la creştinism şi după renaşterea noastră prin botezul Tău, l-ai făcut chiar credincios al Bisericii Tale Universale, şi,

slujindu-ţi Ţie în Africa „la concetăţenii săi, printr-o puritate perfectă şi prin cumpătare, într-un moment în care întreaga lui familie trecuse la creştinism datorită lui, Tu l-ai despovărat de trupul său, şi acum trăieşte în sânul lui Avraam25. Orice ar fi locul desemnat prin expresia „în sânul acela”, în acel loc trăieşte şi Nebridius al meu, dulcele meu prieten; însă el trăieşte acolo, o, Doamne, ca fiu adoptiv al Tău, el, cel eliberat din rândul robilor Tăi. Căci ce loc ar fi putut să fie mai potrivit pentru un asemenea suflet? Acolo trăieşte, într-un loc despre care el căuta să afle de la mine atât de multe, de la mine, un biet om lipsit de experienţă. Iată că el acum nu-şi mai pleacă urechea la gura mea, ci îşi pune gura sa spirituală la izvorul Tău şi bea din el înţelepciunea atât cât este el în stare potrivit cu setea sa, fericit fiind la nesfârşit. Dar nu cred eu că el, bând din ea, are să se îmbete în aşa fel încât să uite de mine, de vreme ce Tu, o, Doamne, Tu, Cel pe care el Te bea, nu-ţi uiţi de noi niciodată. Aşadar, în acest fel eram noi, cei care îl mângâiam pe întristatul Verecundus, întristat din cauza discuţiei noastre, prietenia ră

mânându-ne intactă; căci tot noi îl îndemnam la respectul statutului său, adică acela al vieţii conjugale. Pe Ne-bridius însă îl aşteptam, fiindcă avea să ne urmeze, lucru care putea să fie într-un răstimp cât de apropiat, şi el era chiar gata, gata să-l şi facă, când iată că zilele i s-au scurs până la urmă. Căci multe şi lungi ni se păreau zilele faţă de iubirea liniştitei libertăţi de a cânta din străfundul inimii: *Ţie Ţi-a mărturisit inima mea; am căutat până acum faţa Ta; şi de acum voi căuta faţa Ta, o, Doamne26.*

CAPITOLUL IV

Acasă *cu toţi ai mei*

7. Şi a sosit şi ziua în care urma să mă despart efectiv de îndeletnicirea mea retorică, de care, în cugetul meu, mă despărţisem încă de mult. Şi aşa s-a întâmplat, şi Tu ai făcut neputincioasă limba mea, după ce făcuseşi neputincioasă inima mea, şi eu, bucurându-mă, Te binecuvântam şi plecam la casa mea de la ţară cu toţi ai mei. Dar ce anume am făcut într-adevăr acolo în acele scrieri care îţi slujeau Ţie, dar erau încă adăpate la şcoala trufiei27, asemenea alergătorilor care îşi trag sufletul într-o pauză, stau mărturie cărţile dezbătute cu cei prezenţi şi cu mine însumi în faţa Ta28; cele pe care le-am pus în discuţie însă în absenţa lui Nebridius le atestă epistolele29. Dar când voi avea eu timpul cuvenit să menţionez toate marile Tale binefaceri din vremea aceea faţă de noi, dar mai ales faţă de mine, cel care mă grăbesc să întreprind lucruri şi mai mari? Căci mă cheamă din nou amintirea şi-mi face atât de plăcut faptul de a mă mărturisi Ţie, Doamne, să-ţi spun prin ce îndemnuri lăuntrice ai reuşit Tu să mă domoleşti şi în ce fel m-ai potolit, *umilind munţii şi colinele cugetărilor mele şi cum ai pus capăt drumurilor mele întortocheate şi le-ai netezit pe cele* aspreşi în ce fel chiar acum l-ai adus pe Alypius, fratele inimii mele, sub ascultarea numelui Unului Născut al Tău, a Domnului şi Mântuitorului Iisus Hristos, nume pe care el, dispreţuindu-L, refuza să-L vadă înserat în scrierile noastre. Căci el voia ca acestea să miroasă mai mult a cedrii gimnaziilorăi, *pe care Domnul ia distrus deja32,* decât a ierburile cele mântuitoare ale Bisericii, care sunt împotriva şerpilor.

8. Ce strigăte am scos atunci către Tine, o, Dumnezeule al meu, pe când citeam psalmii lui David, cântări pline de credinţă, sunete ale evlaviei care

îndepărtează spiritul cel trufaş, eu, cel încă neformat întru dragostea Ta cea adevărată, catehumen într-o casă de la ţară, aflat în vacanţă cu Alypius, un alt catehumen, având-o alături de noi pe mama, îmbrăcată în haină femeiască dar cu o credinţă bărbătească, cu siguranţa de sine dată de vârstă, cu dragoste de mamă şi cu evlavie creştină! Ce strigăte scoteam eu pentru Tine în psalmii aceia şi cum mă mai înflăcăram întru Tine din cauza lor şi ardeam de nerăbdare să-i recit, dacă aş fi putut, pe întreg pământul împotriva trufiei neamului omenesc! Şi totuşi ei sunt cântaţi pe tot pământul şi *nu există nimeni care să se poată ascunde de căldura Ta33.* Cu ce durere amarnică şi înverşunată mă înfuriam împotriva maniheilor şi din nou mă cuprindea mila pentru ei34, pentru că ei nu aveau cunoştinţă de acele taine, acele doctorii prin care ar fi putut să devină sănătoşi, şi continuau să fie nesănătoşi împotriva antidotului bolii lor! Aş fi vrut atunci ca ei să fie pe undeva prin preajma mea şi, fără să ştiu că ei se află acolo, să privească faţa mea şi să audă strigătele mele, când am citit *Psalmul 4* în răgazul meu de atunci, şi să vadă ce a făcut din mine psalmul acela. *„Când Te-am chemat pe Tine, Tu m-ai. auzit, Dumnezeule ai dreptăţii mele; la vreme de necaz Tu m-ai desfătat! Fii mie milostiv, o, Doamne, şi ascultă rugăciunea mea” 35.* M-ar fi auzit fără ca eu să ştiu că ei mă aud, ca nu cumva să creadă că eu spun acele lucruri datorită prezenţei lor, lucruri pe care eu le-am rostit printre aceste vorbe; fiindcă altfel nici nu le-aş fi spus de bună seamă, ori mai ales nu le-aş fi spus aşa, în cazul în care mi-aş fi dat seama că sunt auzit şi văzut; dar nici ei, în

cazul când le-aş fi spus, nu le-ar fi primit aşa cum le spuneam cu mine şi mie însumi în faţa Ta, din simţirea cea

mai adâncă a sufletului meu.

9. M-am îngrozit de teamă şi, în acelaşi timp, am clocotit de speranţă, bucurându-mă peste măsură de mila Ta, Părinte. Şi toate acestea ţâşneau parcă din ochii mei şi din glasul meu când Duhul Tău cel Bun, întorcându-se spre noi, ne zicea: *O, fii ai oamenilor, câtă vreme veţi fi tot grei la inimă, şi până când veţi iubi deşertăciunea şi veţi căuta minciuna?* Căci eu iubisem deşertăciunea şi căutasem într-adevăr minciuna. *Iar Tu, Doamne, deja U preamăriseşi pe Cel Sfânt al Tău şi L ridicaseşi din morţi şi L aşezaseşi la dreapta Ta37,* pentru ca mai apoi Domnul *să-L trimită din înalt pe cel promis al Său, pe Paracle-tul3S, Duhul adevărului,* or, El deja îl trimisese pe Acesta, dar eu nu ştiam.

Îl trimisese, fiindcă El deja fusese preamărit, înviindu-L din morţi şi înălţându-L la cer. Căci mai înainte, *Duhul nu fusese încă dat, deoarece nici Iisus nu fusese încă preamărit39.* Şi striga profetul: *Până când veţi fi tot grei la inimă? Până când veţi tot iubi deşertăciunea şi veţi căuta minciuna? 40. Şi să ştiţi că Domnul a preamărit pe Cel Ales al Său41.* El striga: *până când;* striga: să *ştiţi]* Şi eu, din cauza neştiinţei mele, am iubit atâta timp deşertăciunea şi am căutat minciuna. Şi de aceea am ascultat şi m-am cutremurat, fiindcă El li se adresează unor oameni de felul cărora îmi aminteam că am fost şi eu. Căci, în închipuirile pe care eu le luam drept adevăr, se aflau deşertăciunea şi minciuna. Şi am făcut să răsune atunci multe, şi cu gravitate, şi cu putere întru durerea amintirii mele; pe care, o, dacă le-ar fi auzit aceia care până azi iubesc deşertăciunea şi caută minciuna! Probabil că s-ar fi tulburat şi ar fi aruncat de la ei acea deşertăciune, iar Tu i-ai fi auzit când ar fi strigat către Tine; fiindcă El a murit pentru noi prin adevărata moarte a cărnii, *El, Care pe Tine Te mijloceşte pentru noi42.*

10. Citeam apoi pasajul: *mâniaţi-vă, dar nu păcătuiţi43.* Şi cât eram de impresionat, o, Dumnezeule al meu, eu, care de acum eram obişnuit să mă mânii pe mine

Însumi pentru cele trecute, ca să nu mai păcătuiesc de acum încolo! Şi pe bună dreptate mă mâniam, fiindcă nu păcătuia prin mine o altă natură a neamului întunericului, aşa cum susţin cei care nu se mânie pe ei înşişi, şi *adună pentru ei înşişi mânie în ziua mâniei şi a dezvăluirii Dreptei Tale Judecăţi44.* Ci bunurile mele nu se mai aflau în afară şi nici nu erau căutate cu ochii trupului sub acest soare. Căci toţi cei care vor să se bucure în afară într-un mod facil se pierd în deşertăciuni şi se risipesc în cele ce par numai şi care sunt trecătoare, iar imaginile acestora îi învăluie cu o cugetare nesăţioasă. O, dacă ei ar fi sleiţi de foame şi ar zice: *cine ne va arăta nouă bunătăţile?* Şi noi să zicem, ei să audă: *însemna-tu – s-a peste noi lumina feţei Tale, Doamne! 45.* Căci noi nu suntem *lumina, care luminează pe tot omul46;* ci noi suntem luminaţi de către Tine, pentru ca noi, cei care *am fost cândva tenebre, să fim lumină întru Tine47.*

O, dacă ei ar vedea lumina lăuntrică eternă48, pentru care eu, tocmai fiindcă o gustasem, mă frământam pentru că nu puteam să le-o arăt şi lor; o, dacă ei şi-ar aduce la mine inima în ochii lor, aflată departe de Tine şi ar zice: *cine să ni le arate şi nouă pe cele bune? 49* Căci acolo unde eu mă mâniasem pe mine însumi, înăuntrul camerei mele, unde fusesem împins, unde sacrificasem, lepădându-mă de cele vechi ale mele şi începând meditaţia reînnoirii mele cu speranţa întru Tine, acolo Tu începuseşi să te faci dulce pentru mine *şi-mi dăduseşi veselie întru inima mea50.* Şi citindu-le pe acestea, în afară scoteam strigăte, pe care, recunoscându-le înăuntrul meu, nu voiam să le

sporesc cu bunurile cele pământeşti, devorând timpul şi fiind devorat de timp, deoarece, întru eterna simplitate, eu aveam o altă provizie: *altă pâine, alt vin şi alt untdelemn51.*

11. Şi iarăşi strigam în versul care urma, cu strigătul înalt al inimii mele: *O, în pace! O, în El însuşi! O, ce a zis: voi adormi şi voi gusta somnull52* Fiindcă, cine ni se va mai împotrivi nouă, când se va adeveri cuvântul care a fost scris: *înghiţită a fost moartea de biruinţă53.*

Iar Tu eşti însuşi acest Atotputernic, Care nu Te schimbi, ***t***

şi întru Tine se află odihna care uită de toate chinurile, fiindcă împreună cu Tine nu mai există nimeni altul. Dar nici spre a dobândi multe altele, care nu sunt ceea ce eşti Tu; ci, Tiu, *Doamne, îndeosebi întru nădejde mai aşezaiP4.*

Citeam şi mă înflăcăram şi nu-mi dădeam seama ce urma să fac cu aceşti morţi surzi, din rândul cărora fusesem şi eu până atunci – o pacoste, un lătrător penibil, un orb pornit împotriva scrierilor de miere, luată din mierea cerului, şi luminoase, luate din lumina Ta; şi împotriva vrăjmaşilor acestor Scripturi mă îmbolnăveam de mâhnire55.

12. Când oare îmi voi aminti de toate din zilele acelea de vacanţă? Dar nici nu am uitat şi nici nu voi trece sub tăcere asprimea biciului Tău şi iuţeala minunată a milei Tale. Atunci ai început să mă torturezi cu o durere de dinţi, şi când aceasta a început să se agraveze în aşa măsură încât nu mai puteam vorbi, s-a înfiripat în inima mea gândul de ai îndemna pe toţi ai mei care erau de faţă să te roage pentru mine, o, Tu Dumnezeul mântuirii de orice fel. Şi am scris lucrul acesta pe o tăbliţă cerată56 şi le-am dat-

o lor s-o citească. Imediat ce ne-am plecat genunchii cu sufletul rugător durerea aceea a şi fugit. Dar ce durere, sau cum a fugit? M-am speriat, mărturisesc asta, o, *Domnul meu şi Dumnezeul meu57;* căci de la începutul vieţii mele eu nu încercasem o asemenea experienţă. Şi s-au strecurat în adâncul sufletului meu voinţele Tale şi, bucurându-mă întru credinţă, am lăudat numele Tău. Dar credinţa aceasta nu-mi îngăduia să fiu sigur pe mine din cauza păcatelor mele din trecut, care, prin botezul Tău, încă nu-mi fuseseră iertate.

Capitolul v *Am renunţat la acea profesiune*

13. După ce au trecut serbările legate de culesul viilor, i-am înştiinţat pe milanezi să-şi caute pentru şco

CARTEA A NOUA

311

larii lor un alt negustor de cuvinte, fiindcă eu mă hotărâsem să-ţi slujesc Ţie, şi fiindcă nu mai puteam să fac faţă acelei profesiuni din cauza dificultăţii de a respira şi a durerilor de piept58. Şi am făcut cunoscut printr-o scrisoare episcopului Tău59, bărbatul sfânt Ambrozie, vechile mele erorieo şi dorinţa mea prezentă, pentru ca el să mă sfătuiască ce ar trebui să citesc cât mai degrabă din cărţile Tale spre a deveni foarte bine pregătit şi apt pentru a primi harul Tău atât de mare. Iar el m-a îndemnat să citesc pe prorocul Isaia, fiindcă, zicea el, în comparaţie cu ceilalţi proroci, el ar fi cel mai clar înainte vestitor al Evangheliei şi al chemării neamurilor. Cu toate acestea eu, neînţelegând ceea ce citisem la primul contact cu profeţia acestuia şi socotind că aşa este el tot, am amânat reluarea lecturii pentru atunci când voi fi mai deprins cu felul de a vorbi al Domnului.

CAPITOLUL VI

Am fost botezaţi

14. Apoi, când a sosit vremea în care trebuia să-mi

dau numele-i, părăsind casa de la ţară, am revenit la Mediolanum62. Dar şi Alypius s-a hotărât să renască întru Tine împreună cu mine, după ce se îmbrăcase în smerenia cuvenită Sfintelor Tale Taine, el, care era un foarte puternic stăpân al propriului trup, până într-atât încât să meargă desculţ pe pământul îngheţat al Italiei, dând dovadă de o nemaiauzită cutezanţă. Luaserăm împreună cu noi şi pe copilul *Adeodatus –,* născut din trupul meu de carne şi din păcatul meu – cel pe care Tu îl modelaseşi atât de bine; avea vreo cincisprezece ani, dar cu mintea lui îi întrecea pe mulţi bărbaţi serioşi şi învăţaţi. Mărturisesc darurile Tale, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Creator al tuturor şi Atotputernic în a îndrepta nedreptăţile noastre. Căci eu, în copilul acela, nu aveam nimic decât păcatul; iar hrana cu care era hrănit de noi în învăţătura Ta, ne-o inspiraseşi Tu şi nimeni

altul. Iată darurile pe care Ţi le mărturisesc. Există o carte a noastră care este intitulată *De magistro64,* unde el dialoghează cu mine. Tu ştii că ale lui sunt toate ideile care au fost puse acolo ca fiind ale interlocutorului meu, pe când acesta avea şaisprezece ani. Mi-am dat seama şi de multe alte însuşiri cu totul admirabile ale lui; avea acel geniu care, mie, cel puţin, îmi dădea fiori. Şi cine în afară de Tine putea să fie creatorul unor asemenea minuni?

Dar tot Tu ai ridicat atât de repede de pe pământ şi viaţa lui şi acum îmi aduc aminte de el cu mai multă siguranţă, căci nu mă mai tem în vreun fel pentru copilăria ori pentru tinereţea lui, şi în general, nici pentru el ca om. L-am luat deci alături de noi ca şi cum ar fi fost de aceeaşi vârstă cu noi în harul Tău, spre a-l instrui în învăţătura Ta, şi ne-am botezat; şi a fugit de la noi neliniştea provocată de viaţa trecută. În zilele acelea nu mă mai săturam

cugetând cu o uimitoare plăcere la înălţimea planului Tău asupra mântuirii neamului omenesc. O, cât de mult am plâns la auzul imnurilor şi al recitativelor liturgice, fiind profund mişcat de glasurile Bisericii Tale, care răsunau! Vocile acelea se revărsau în urechile mele, iar adevărul Tău se decanta în inima mea şi din ea ieşea clocotind un sentiment de evlavie, şi lacrimile curgeau de-mi scăldau obrajii, iar eu mă simţeam bine cu ele.

CAPITOLUL VII

Sfintul Gervasius şi suntul Portasius

15. Nu de mult timp biserica din Mediolanum începuse să serbeze cu multă evlavie acel gen de mângâiere şi de îndemn al unor fraţi care stimulau la credinţă prin cântări şi prin simţiri. Fără îndoială, trecuse de atunci un an sau nu cu mult peste, când *Iustina65,* mama împăratului *Valentinianuse6,* pe atunci copil, persecuta pe Ambrozie, slujitorul Tău, pentru erezia ei, la care fusese

atrasă de arieni67. Mulţimea pioasă făcea de gardă noaptea în biserică, fiind gata să moară împreună cu episcopul său, robul Tău. Pe vremea aceea, mama mea, adică roaba Ta, jucând rolul principal în momentele de grijă şi de priveghere, trăia numai din rugăciuni. Iar noi, încă indiferenţi la căldura Duhului Tău, eram totuşi impresionaţi că întregul oraş este atât de afectat şi de tulburat. Atunci, s-a instituit obiceiul de a se cânta imnuri şi psalmi, după practica celor din Orient, pentru ca poporul să nu se istovească în distrugătoarea tristeţe, şi din acea împrejurare a rămas până azi acest obicei în multe, dacă nu cumva în toate comunităţile Tale, şi, prin imitaţie, şi în celelalte părţi ale pământului.

16. Atunci ai dezvăluit Tu vestitului Tău episcop, prin

intermediul unui vis, în ce loc erau ascunse trupurile martirilor Gervasius şi Protasius68, pe care, timp de atâţia ani le păstraseşi nestricate în vistieria Tainei Tale, de unde mai apoi aveai să le scoţi pentru a pune frâu furiei unei femei, din păcate regină. Căci acestea, după ce fuseseră dezgropate şi arătate tuturor, şi mai apoi fuseseră strămutate cu toată cinstea şi onoarea în biserica lui Ambrozie, vindecau nu numai pe cei pe care îi chinuiau duhurile necurate, conform mărturisirilor aceloraşi demoni, ci chiar şi pe un orb de mai mulţi ani, foarte cunoscut în oraşul său69, care, după ce a întrebat şi a aflat care era motivul agitatului oraş, s-a ridicat şi a rugat călăuza să-l ducă şi pe el acolo. Fiind, aşadar, dus acolo, a reuşit să capete permisiunea să atingă cu un prosop targa sfinţilor Tăi, care avuseseră*înainte a Ta o moarte atât de preţioasă70.* Imediat ce a făcut lucrul acesta şi şi-a dus prosopul la ochi, pe dată i s-au limpezit ochii. De aici vestea s-a răspândit în toate părţile şi odată cu ea şi laudele aduse Ţie, fierbinţi şi strălucitoare, şi drept urmare sufletul acelei vrăjmaşe, cu toate că nu s-a îndreptat către credinţa cea sănătoasă, şi-a stăpânit totuşi furia de a-l persecuta. *Mărire Ţie, Dumnezeule al meu7 i*\ De unde, aşadar, şi în ce direcţie ai dus Tu aducerea mea aminte, ca să ţi le mărturisesc Ţie chiar şi pe acestea, pe care, deşi importante, le tre’

cusem sub tăcere, uitându-le? Şi totuşi, atunci, în ciuda faptului că *mirosul miresmelor Tale* se răspândea atât de tare72, noi nu alergam la Tine şi de aceea plângeam mai mult în timpul cântării imnurilor Tale, cândva suspinând după Tine şi în sfârşit respirând uşurat, atât cât poate permite o adiere într-o casă de fin73.

CAPITOLUL VIII

La Ostia, pe Tibru, a murit mama

17. Tu, Cel care faci să locuiască în aceeaşi casă împreună pe cei într-un cuget, ni l-ai alăturat nouă şi pe *Evodius74,* un tânăr din municipiul nostru. Acesta, pe când îndeplinea în administraţie funcţia de comisar cu problemele imperiale, s-a îndreptat spre Tine cu mult înaintea noastră şi s-a botezat şi, după ce a părăsit câmpul de luptă al lumii acesteia, s-a înrolat soldat pe câmpul Tău de luptă. Ne aflam împreună şi tot împreună locuiam, în baza unei hotărâri fără de prihană. Şi ne întrebam pe atunci care loc ar putea să ne fie mai util spre a-ţi sluji Ţie; şi am convenit să ne întoarcem laolaltă în Africa, dar, pe când ne aflam la *Ostia Tiberi*nă7 s mama mea a murit. Las la o parte amănuntele, fiindcă tare mă grăbesc. Primeşte mărturisirile mele şi toate mulţumirile mele, o, Dumnezeule al meu, chiar dacă despre multe şi nenumărate lucruri îmi permit să nu spun nimic. Dar nu voi lăsa neştiut ceea ce se naşte în inima mea despre acea roabă a Ta, care m-a adus pe lume, astfel încât cu trupul să mă nasc pentru această lumină trecătoare, iar cu inima să mă nasc pentru lumina cea veşnică. Nu despre darurile ei voi vorbi, ci despre darurile Tale sădite în ea; căci nu ea însăşi se făcuse pe sine şi nici nu se educase ea însăşi pe sine.

Tu eşti Cel care ai creat-o; nici tatăl şi nici mama ei nu ştiau ce avea să devină cea ieşită dintr-înşii, şi au instruit-o în teama de Tine, varga Hristosului Tău, conducerea Unicului Tău Fiu, într-o casă plină de credinţă,

bun mădular al Bisericii Tale. Ci ea nu lăuda atât de mult grija mamei sale pentru instruirea sa, cât o lăuda pe aceea a unei sclave istovite de bătrâneţe, care îl îngrijise

pe tatăl ei pe când acesta era prunc, purtându-l, aşa cum obişnuiesc să fie purtaţi pruncii în cârca fetelor ceva mai mărişoare. Datorită acestui lucru, bătrâneţii ei şi minunatelor sale comportări, ea era de-a dreptul venerată într-o casă de drept-credincioşi creştini. Din acelaşi motiv ea avea grijă şi de fiicele stăpânilor, o sarcină pe care o îndeplinea cu atenţie; şi în dojenirea acestora ea era, dacă trebuia, neînduplecată, cu o sfântă severitate, iar în educarea lor, de o înţelepciune plină de tact. Căci, în afara acelor ore în care se hrăneau cu multă cumpătare la masa părinţilor, ea nu le îngăduia să bea nici măcar apă, chiar dacă s-ar fi prăpădit de sete, ferindu-le în felul acesta de o obişnuinţă rea şi însoţindu-şi gestul cu o vorbă sănătoasă: „acum beţi apă fiindcă nu aveţi la îndemână vin; când însă vă veţi duce la soţii voştri şi veţi deveni stăpâne ale cămărilor şi magaziilor, apa vi se va părea lipsită de valoare, iar obiceiul de a bea va pune stăpânire pe voi”.

Cu o atare metodă de a forma o deprindere şi cu autoritatea de a porunci reuşea ea să înfrâneze lăcomia vârstei prea fragede şi, potrivit unei măsuri corecte, modela ea însăşi setea fetelor, astfel încât să nu li se permită ceea ce nu se cuvenea.

18. Şi totuşi, gustul pentru vin reuşise să se strecoare în fiinţa lor, după cum îmi povestea mama, roaba Ta, mie, fiul său; i se strecurase şi ei în suflet. Căci, ori de câte ori i se dădea dispoziţie de către părinţi, ca unei fete cumpătate, să meargă şi să scoată vin din butoi, ea, introducând paharul prin vrana de deasupra, înainte de a turna vinul în carafă, sorbea un pic, cu vârful buzelor, deoarece mai mult n-ar fi putut, pentru că îi repugna gustul vinului. Fiindcă, nu dintr-o dorinţă de a se îmbăta făcea ea lucrul acesta, ci din cauza unor exaltări specifice vârstei, care se exteriorizează prin gesturi de amuzament şi care, de obicei, în sufletele copiilor, sunt ţinute sub

stăpânire de severitatea celor mari. Aşa s-a

făcut că, adăugând ea în fiecare zi mici degustări la acea neînsemnată degustare de la început, (fiindcă *cel care nu dă importanţă lucrurilor mici, decade puţin câte put*tn) 75 bis, căzuse şi ea în acea obişnuinţă, astfel încât ajunsese deja să soarbă cu lăcomie pahare pline de vin curat. Unde era atunci acea bătrână înţeleaptă cu drastica ei interzicere? Oare ar mai avea ceva vreo putere împotriva unei boli ascunse, dacă n-ar veghea asupra noastră leacul Tău, o, Doamne? în absenţa tatălui, a mamei şi a acelora care ne educau, doar Tu erai Cel prezent, Tu, Care ne-ai creat, Care ne chemi, Tu, Care faci bine chiar şi prin intermediul unor oameni interpuşi, în vederea mântuirii sufletelor; însă ce făceai Tu atunci, o, Dumnezeule al meu? Cum ai îngrijit-o şi cum ai însănătoşit-o? Oare nu ai abătut Tu asupra ei vreo ocară aspră şi violentă dintr-un alt suflet, asemenea unui bisturiu vindecător scos din prevederile Tale ascunse şi ai retezat putreziciunea aceea cu o singură tăietură?

Căci sclava aceea, cu care mergea de obicei la butoi, intrând în conflict cu stăpâna ei mai mică, aşa cum se întâmpla, între patru ochi; i-a aruncat în faţă această învinuire, făcând-o beţivă în cea mai penibilă batjocură. Atinsă adânc de această dojana, a luat seama la urâtele ei apucături, şi-a recunoscut imediat vina şi s-a dezbărat de acest viciu. Căci, după cum prietenii pervertesc pe cineva linguşindu-l, tot aşa şi duşmanii, de cele mai multe ori, insultând pe cineva, îl corectează, iar Tu le vei plăti lor nu pentru faptul că ai acţionat prin ei, ci pentru ceea ce ei înşişi au intenţionat. Deoarece aceea, aflată fiind în stare de mânie, a dorit s-o atace pe stăpâna mai mică76, nu s-o vindece de apucăturile ei şi de aceea a şi făcut lucrul

acesta într-ascuns, fie pentru că aşa le îndemnaseră locul şi timpul neînţelegerii lor, fie pentru ca nu cumva ea însăşi să se pună în primejdie fiindcă n-o dăduse în vileag mai devreme. Dar Tu, Doamne, Conducătorul celor cereşti şi al celor pământeşti, Tu, Care spre folosul Tău întorci adâncurile unui torent şi tot aşa şi valul cel tulbure al veacurilor ce curge cu rânduială, chiar prin nebunia unui suflet l-ai vindecat

pe cel al altuia, ca nu cumva cineva, ori de câte ori observă un lucru ca acesta, să-l atribuie mai apoi puterii personale, dacă un altul se îndreaptă datorită observaţiei sale, dorind să-l corecteze.

CAPITOLUL IX

O făceai frumoasă şi iubită cu respect

19. În felul acesta fiind ea educată, întru ruşine şi cumpătare, hărăzită mai degrabă de Tine părinţilor ei, decât dată Ţie de către părinţii ei, îndată ce a devenit *nubilă la plinirea anilor77,* fiind ea încredinţată bărbatului său, i-a slujit acestuia ca unui stăpân şi a făcut tot ce-i stătea în putinţă să-l câştige pentru Tine, vorbindu-i despre Tine prin moravurile sale, cele prin care Tu o făceai să fie frumoasă, iubită cu tot respectul şi întru totul admirabilă pentru soţul ei. Însă în aşa fel a îndurat infidelităţile căminului său, încât, legat de aceasta, n-a avut niciodată vreo ceartă cu soţul său. Deoarece ea aştepta necontenit să se pogoare asupra lui Mila Ta, pentru ca şi el, crezând întru Tine, să devină curat. El însă era, în afară de acestea, pe cât de distins prin bunăvoinţă, pe atât de pornit spre mânie. Dar ea ştia să nu se împotrivească bărbatului mâniat, nu numai cu fapta, dar nici măcar cu vorba. Apoi însă, după ce el se potolea şi se liniştea, când ea găsea

momentul potrivit, îi cerea socoteală pentru fapta lui, dacă cumva el se lăsa pradă mâniei prea fără de măsură.

În cele din urmă, ori de câte ori multe alte femei măritate, ai căror soţi erau mai înţelegători, purtau totuşi pe chipul lor desfigurat chiar urmele loviturilor acestora, dacă în timpul conversaţiilor amicale ele acuzau viaţa soţilor lor, ea, dojenindu-le pentru felul lor de a vorbi, le atrăgea atenţia, mai în glumă, mai în serios, că din clipa în care le fuseseră citite acele tăbliţe care sunt numite matrimoniale, ele ar fi trebuit să le considere pe acestea nişte instrumente, prin care deveniseră sclave.

De aceea, aducându-şi aminte de condiţia lor, nu trebuiau să mai dovedească niciun fel de mândrie împotriva stăpânilor lor. Şi cum ele nu conteneau să se mire, când ştiau cât de violent era soţul pe care ea îl suporta, că niciodată nu se auzise ori se făcuse dovedit prin vreun indiciu că Patricius? 8 şi-ar fi lovit soţia, ori că cel puţin o singură zi s-ar fi certat cu ea în cursul vreunei neînţelegeri de familie, şi când o întrebau în discuţii intime motivul, aceasta le explica metoda ei, adică ceea ce am expus deja mai sus. De aceea cele care ţineau seama de ea, după ce o puneau în practică, îi mulţumeau; iar cele care no aplicau, îndurând tot felul de umilinţe, erau tare chinuite79.

20. Chiar pe soacra sa, care la început era pornită împotriva ei din cauza şuşotelilor unor sclave rele, a biruit-o tot aşa, prin gesturi de supunere, stăruind în îngăduinţă şi blândeţe, astfel încât aceea, fără să fi fost forţată de cineva, a atras atenţia fiului său asupra vorbelor uneltitoare ale sclavelor, din cauza cărora între ea şi noră se tulbura mereu pacea căminului, şi i-a cerut acestuia să

le pedepsească. În felul acesta, după ce el a dat ascultare şi mamei, dar s-a îngrijit şi de disciplina familieiso şi de buna înţelegere a tuturor alor săi, făcând anchetă asupra celor învinuite, le-a bătut cu vergi81 după decizia celei care denunţase, şi a promis că acelaşi fel de recompense82 s-ar cuveni să spere oricare dintre cele care i-ar spune ceva de rău despre nora sa numai aşa, ca să-i facă plăcere; drept care nicio sclavă n-a mai îndrăznit să bârfească şi astfel au trăit între ele într-o ambianţă plină de bunăvoinţă demnă de aducerea-aminte.

21. Şi acest mare dar Tu, Dumnezeule al meu şi Mila mea, îl dăduseşi acelei roabe a Ta în pântecele căreia m-ai creat, fiindcă, între anumite suflete care nu se înţeleg şi se ceartă, ea, ori de câte ori putea, se dovedea atât de împăciuitoare încât atunci când auzea şi dintr-o parte şi din alta multe lucruri pline de amărăciune, aşa cum ies de obicei la iveală în dezbinarea necugetată şi pasională, când cruzimea urii duhneşte de vorbe tăioase în faţa prietenei care este de faţă despre duşmanca absentă, CARTEA A NOUA

319

ea, totuşi, nu spunea nimic uneia despre cealaltă, în afară doar de ceea ce ar fi avut menirea să le împace.

Un asemenea lucru mie mi s-ar fi părut un bun fără importanţă, dacă eu însumi n-aş fi constatat cu tristeţe că mulţimi nenumărate de oameni, prin nu ştiu ce ciumă oribilă a păcatelor lor, care se lăţeşte enorm în toate părţile, nu numai că răspândesc unor duşmani mâniaţi vorbele inamicilor lor, dar chiar adaugă lucruri care n-au fost exprimate; or, dimpotrivă, un om de omenie ar trebui să pună pe ultimul plan faptul de a provoca ori de a spori, vorbind de rău, duşmăniile oamenilor, dacă nu va fi făcut efortul să le aplaneze vorbind de bine, precum proceda aceea83 atunci când Tu o învăţai în şcoala tainică a inimii

sale.

22. În sfârşit, în ultima parte a vieţii sale vremelnice, l-a câştigat pentru Tine chiar şi pe soţul său şi nu a mai deplâns la el, după ce acesta devenise credincios, ceea ce îndurase când încă nu era credincios. Ea devenise chiar roaba robilor Tăi. Şi oricare dintre aceştia o cunoştea, pe Tine Te lăuda, Te mărea şi Te iubea în persoana ei, fiindcă în inima ei simţea prezenţa Ta, martore fiind roadele sfintei convertiri. Căci ea fusese soţia unui singur bărbat, dăduse părinţilor cuvenitul respect, se ocupase de casa ei cu evlavie, *avea dovezi pentru toate faptele sale bune-4*. Îşi educase copiii, renăscându-i ori de câte ori observa că ei se îndepărtează de Tine. În cele din urmă, o, Doamne, nouă tuturor robilor Tăi, fiindcă din darul Tău ne îngădui să vorbim, nouă, deci, celor care înainte de adormirea ei trăiam deja uniţi întru Tine, după ce primisem harul botezului Tău, în aşa fel ne-a purtat de grijă, încât ai fi crezut că nea născut pe toţi, în aşa fel ne-a slujit, de parcă ea ar fi fost născută de noi toţi.

CAPITOLUL X

Eu şi ea stăteam singuri la fereastră

23. Apropiindu-se ziua în care urma să plece din această viaţă, zi pe care Tu o ştiai, dar care nouă ne era

complet neştiută, s-a întâmplat – după cum cred, datorită grijii pe care Tu o porţi planurilor Tale ascunse – ca eu şi ea să stăm singuri sprijiniţi la o fereastră, de unde puteam să privim grădina din interiorul casei85 în care fuseserăm găzduiţi, undeva la Ostia Tiberină86, unde, retraşi de mulţime după efortul unei lungi călătorii, ne refăceam forţele în vederea unui drum mare87. Aşadar, vorbeam amândoi singuri nespus de dulce şi *uitând de cele trecute, atenţi însă la cele ce urmau să se întâmplee8;* ne

întrebam în prezenţa Adevărului, fiindcă Tu eşti Adevărul, cum ar putea să fie viaţa eternă a sfinţilor, aceea pe care *nici ochiul n-a văzut-o, nici urechea n-a auzit-o şi nici la inima omului nu să suit.* Ci stăteajn cu gura inimii căscată, privind suprafaţa curgătoare a izvorului Tău, *izvorul vieţii, care se află la Tine90,* pentru ca, după ce am fost stropiţi din el după puterea noastră, să putem cugeta în vreun fel un lucru atât de profund.

24. Şi fiindcă discuţia noastră ducea la concluzia că desfătarea simţurilor trupeşti, oricât de mare ar fi şi în oricât de strălucită viaţă ar fi, nu merită să intre în comparaţie cu dulceaţa vieţii aceleia, ci nici chiar demnă de a fi amintită nu pare; ridicându-ne noi printr-un sentiment tot mai înflăcărat la Ei *însuşi 31,* am străbătut treptat toate cele materiale, ba şi cerul însuşi, de unde *soarele, lumina şi stelele îşi răspândesc lumina peste pămmft2.* Şi încă ne urcam tot mai mult şi mai mult93, cugetând şi vorbind, şi minunându-ne de lucrările mâinilor Tale, şi am ajuns la minţile noastre, ba chiar am trecut dincolo de ele, ca să atingem regiunea bogăţiei fără de sfârşit, acolo unde *Tu îl hrăneşti în vecie pe Isra*-e! 94 cu hrana adevărului şi unde viaţa este înţelepciunea prin care toate acestea se fac, atât cele care au fost, cât şi cele care vor fi; căci adevărul însuşi nu se face, ci este aşa cum a fost şi tot aşa va fi mereu; ori mai degrabă, faptul că a fost şi că va fi nu există în acesta, ci doar în faptul că este, întrucât este etern; deoarece a fost şi va fi nu ţin de categoria eternului95. Şi în timp ce vorbeam şi-l doream cu ardoare pe Acela96, L-am atins

uşor cu toată bătaia inimii noastre, am suspinat şi am lăsat acolo adunate într-un buchet *primele roade ale duhuluP7* şi am revenit la vorbăria gurii noastre, adică

acolo de unde începe şi unde se termină cuvântul. Dar ce are el, cuvântul nostru, asemănător Cuvântului Tău, Domnul nostru, care întru sine rămâne fără vechime şi care le înnoieşte pe toate?

25. Ziceam, aşadar, următoarele: „dacă cuiva i-ar înceta, să zicem, zbuciumul trupului, dacă i-ar amuţi şi închipuirile pământului şi cele ale apelor şi ale aerului; dacă i-ar tăcea şi polii, şi însuşi sufletul ar tăcea şi ar trece dincolo de sine, însă fără să cugete la sine; dacă ar tăcea visele şi revelaţiile imaginare98; dacă ar făcea orice limbă şi orice semn şi tot ceea ce se face pentru a dispărea; dacă ar tăcea pentru cineva toate acestea cu totul; fiindcă, dacă cineva ar auzi, atunci ar spune lucruri ca acestea: *nu noi înşine ne-am făcut pe noi, ci Cel Ce rămâne în veci ne-a făcut pe no & 9;* şi după ce au fost spuse acestea, dacă ele tac deja, fiindcă au ridicat urechea la Cel care le-a făcut, şi numai El însuşi ar vorbi, dar nu prin ele, ci doar prin El însuşi, pentru ca noi să auzim cuvântul Lui, nu prin limba trupului, nici prin vocea vreunui înger, nici prin tunetul norilor şi nici prin enigma vreunei analogii, ci prin El însuşi, Cel pe care îl iubim în toate acestea, prin El însuşi, pe care îl auzim fără acestea; aşa cum în clipa de faţă ne luăm avânt şi printr-o cugetare rapidă atingem înţelepciunea cea eternă, ce rămâne deasupra tuturor; dacă lucrul acesta se va continua, şi alte viziuni, de un gen cu totul inferior, s-ar sustrage şi doar una singură, aceasta, ar răpi, ar absoarbe şi ar vâri adânc în bucuriile sale interioare pe spectatorul său, astfel încât viaţa cea eternă să fie exact aşa cum a fost momentul acesta al inteligenţei, moment după care am suspinat, nu înseamnă oare aceasta ceea ce spune expresia: *Intră întru bucuria Domnului Tău10 e?* Iar lucrul acesta *când oare se va întxmpla? Oare nu atunci când toţi vom învia, dar nu toţi ne vom schimba? 101”.*

26. Astfel de lucruri ziceam, şi chiar dacă nu în modul acesta şi nu cu aceste cuvinte, totuşi, o, Doamne,

Tu ştii că în ziua aceea, pe când vorbeam împreună cu ea asemenea lucruri, şi lumea aceasta cu toate desfătările ei devenea pentru noi fără niciun preţ, în timpul discuţiei noastre, ea mi-a zis pe neaşteptate: „Fiul meu, atât cât mă priveşte, deja de niciun lucru nu mă mai simt legată în viaţa aceasta. Ce aş mai putea face eu aici, nu ştiu pentru ce mai exist eu aici, când deja mi s-a dus speranţa în lumea aceasta. Un singur lucru îmi mai rămăsese, din cauza căruia am dorit să mai întârzii un pic în viaţa aceasta: să te văd creştin în toată puterea cuvântului, înainte de a muri. Dumnezeul meu mi-a dat cu prisosinţă lucrul acesta, astfel încât am putut să te văd slujitorul Lui, dispreţuind fericirea pământească. Ce aş putea să mai fac aici?”

CAPITOLUL XI

„Aşezaţi aici pe maica voastră!”

27. Nu-mi amintesc bine ce anume i-am răspuns eu la vorbele acestea. Atunci, în aproximativ cinci zile, sau nu cu mult mai mult peste, a căzut pradă frigurilor şi, în timp ce era bolnavă, într-una din zile, a suferit o pierdere a cunoştinţei şi câtăva vreme a fost parcă dusă dintre cei prezenţi. Noi am alergat repede la ea, dar îndată şi-a revenit în simţiri şi s-a uitat la noi, cei care eram de faţă, la mine şi la fratele meu, şi ne-a vorbit într-un mod asemănător unuia care vrea să ştie: „Unde eram?”, a zis. Apoi, privindu-ne pe noi care eram înmărmuriţi de durere, a spus: „Să îngropaţi aici pe mama voastră!” Eu tăceam şi încercam să-mi stăpânesc plânsul. Fratele meu însă a spus ceva, prin care îşi exprima dorinţa ca ea să nu moară departe de ţară, ci în patria sa, ca şi cum asta ar fi fost mai

bine. După ce l-a ascultat, ea, mustrându-l cu ochii şi cu faţa plină de îngrijorare, fiindcă el putea să nutrească asemenea gânduri, mi s-a adresat apoi mie, privindu-mă intens: „Vezi ce zice?” Şi apoi, către amândoi, ne-a zis: „Aşezaţi trupul

acesta oriunde; niciun fel de grijă să nu vă frământe. Numai atâta vă rog, să vă aduceţi aminte de mine la altarul Domnului, indiferent unde vă veţi afla”.

Şi după ce a lămurit bine această idee cu vorbele pe care le-a mai putut rosti, a tăcut de tot, şi, întrucât boala i se înrăutăţea, se chinuia.

28. Eu însă, cugetând la darurile Tale, o, *Dumnezeule nevăzut-2,* daruri pe care Tu le trimiţi în inimile credincioşilor Tăi, şi de acolo izvorăsc roade minunate, mă bucuram şi-ţi aduceam Ţie mulţumiri, amintindu-mi ceea ce ştiam, anume cu câtă grijă se preocupase ea mereu de mormântul său, asupra căruia reflectase cu mult timp înainte şi pe care îl pregătise alături de trupul soţului ei. Căci, pentru faptul că ei trăiseră în cea mai bună înţelegere, ea voia ca până şi un lucru ca acesta (aşa cum se întâmplă cu sufletul omenesc, în mai mică măsură în stare să le cuprindă întru sine pe cele dumnezeieşti) să se adauge la fericirea aceea, şi să fie pomenită de oameni pentru faptul că, după călătoria de dincolo de mare, i s-a îngăduit ca pământul să acopere ţarina unită a celor doi soţi.

Dar nu ştiam când începuse să nu mai existe în inima ei această deşertăciune, datorită plenitudinii Bunătăţii Tale, şi mă bucuram minunându-mă de faptul că ea îmi apăruse în felul acesta, cu toate că în acea conversaţie a noastră de la fereastră, când ea îmi zicea: „Ce aş putea să mai fac aici?”, nu mi se păruse că ar voi să moară în patrie.

Ba chiar am auzit după aceea, pe când ne aflam încă la Ostia şi într-una din zile vorbea cu unii dintre prietenii mei despre dispreţul faţă de viaţa aceasta şi despre binele morţii, dovedindu-ne o încredere de mamă, într-un moment când eu nu eram prezent, şi ei se minunau de tăria morală a acestei femei, pe care Tu i-o dăduseşi; pe când o întrebau, deci, dacă nu simte groază să-şi lase trupul atât de departe de patrie şi de cetatea sa, ea a răspuns: „Nimic nu este atât de departe de Dumnezeu, şi nici nu se cuvine să ne temem că El nu va şti de unde să ne învieze la sfârşitul veacurilor”. Aşadar, în cea de a noua zi a bolii sale, şi în cel de al

cincizeci şi şaselea an al vieţii sale, şi în al treizeci şi treilea an al vieţii mele, sufletul acela atât de religios şi de evlavios a fost dezlegat de trup103.

CAPITOLUL XII

Şi am dat drumul lacrimilor să curgă

29. Îi închideam ochii şi o jale imensă curgea prin sufletul meu şi se prefăcea în lacrimi, dar în acelaşi timp ochii mei, sub apăsarea unei violente constrângeri a sufletului, îşi resorbeau izvorul până la secătuire, şi într-un asemenea zbucium mă simţeam foarte rău. Tot atunci, în clipa când şi-a dat ultima suflare, copilul meu Adeo-datus a izbucnit în plâns, dar, silit de noi toţi, a tăcut şi el. Chiar şi în mine era însă, în acelaşi mod, ceva copilăresc, care sta gata-gata să se transforme în plânset, dar, datorită glasului tineresc venit din inimă, era constrâns şi tăcea. Căci nu găseam potrivit să celebrăm moartea aceea prin plânsete şi lacrimi, şi prin gemete, dat fiind că aşa, de cele mai multe ori, sunt deplânse anumite nenorociri ale celor care mor, ori o pieire catastrofală. Dar ea nici nu murea într-un chip nenorocit şi nici nu se stingea cu totul; lucrul acesta

ne era dovedit atât prin exemplele moravurilor sale, cât şi *prin credinţa nefăţarnică104* şi prin dovezi sigure.

30. Aşadar, ce mă putea durea pe mine atât de tare înăuntrul meu, dacă nu o rană recentă, provocată de privarea neaşteptată de o obişnuinţă foarte dragă şi foarte plăcută, aceea de a trăi împreună? Ba chiar mă bucuram pentru mărturisirea ei, aceea din ultima parte a bolii sale, când, aducând mulţumiri îngrijirilor mele, mă considera un fiu iubitor şi îşi amintea cu marea simţire a dragostei sale de mamă că nu auzise niciodată ieşind din gura mea împotriva ei niciun cuvânt de ocară ori nelalocul lui. Şi totuşi, o, Dumnezeule al meu, Tu, Cel care ne-ai făcut pe noi, ce-ar putea fi asemenea, ori cu ce s-ar putea compara cinstirea dăruită ei de către

mine, faţă de abnegaţia dovedită de ea pentru mine? Fiindcă şi aşa eram părăsit de dragostea ei ocrotitoare atât de mare, iar sufletul meu era destul de pedepsit şi viaţa mea era ca şi cum ar fi fost ruptă în bucăţi, şi apoi, ca şi cum dintr-a mea şi dintr-a ei s-ar fi făcut una singură.

31. Aşadar, după ce copilul acela a fost oprit din plâns, Evodius a luat *Psaltirea* şi a început să cânte un psalm, şi lui îi răspundeam noi toţi cei din casă: *Mila şi judecata Ta voi cânta Ţie, Doamne105.* Auzind însă ceea ce se petrecea, s-au adunat acolo mulţi fraţi şi călugăriţe 106 şi, în timp ce pe de o parte ei pregăteau înmormântarea după obiceiul celor cărora le revenea îndatorirea aceasta, eu, pe de altă parte, cât puteam mai cuviincios, discutam cu aceia care considerau că nu trebuia să mă părăsească în astfel de împrejurări, examinam împreună cu ei ceea ce era mai potrivit acestui moment, şi cu acel leac al adevărului potoleam chinul cunoscut de Tine, chin pe care ei nu-l ştiau şi, în timp ce mă ascultau cu atenţie,

considerau că sunt lipsit de simţul durerii. Dar acolo niciunul dintre ei nu auzea, căci eu făceam să răsune în urechile Tale jalea sufletului meu, şi-mi înăbuşeam valul durerii, care ceda puţin, dar iarăşi se pornea cu asaltul său, fără să ajungă însă la vărsarea de lacrimi şi la schimbarea înfăţişării mele. Şi pentru că nu-mi era pe plac faptul că cele omeneşti au o atât de mare putere asupra mea, ceea ce era firesc să se întâmple, prin rânduiala şi prin soarta datorată condiţiei noastre, eu îmi spoream durerea cu o altă durereşi eram chinuit de o dublă tristeţe.

32. Dar iată că trupul mamei a fost ridicat, iar noi ne-am dus şi ne-am întors fără lacrimi în ochi. Căci nu am plâns nici în timpul rugăciunilor pe care Ţi le-am adresat Ţie, când Ţi se aducea pentru ea jertfa răscumpărării noastre, după ce trupul ei neînsufleţit fusese deja depus lângă groapă; nu am plâns nici în rugăciunile de dinainte de a fi depus, aşa cum se întâmpla de obicei pe acolo; ci, tot timpul zilei aceleia, fusesem din cale afară de trist în ascuns şi cu mintea tulburată Te ru

gam, cum puteam, să-mi vindeci durerea, dar Tu nu făceai asta, probabil fiindcă încredinţai memoriei mele, chiar prin această unică mărturie, lanţul unei întregi obişnuinţe, faţă de o minte care deja se hrăneşte cu cuvântul care nu înşală. Mi s-a părut chiar potrivit să merg să mă spăl, deoarece auzisem că băilor de aici li se trage numele *balneum* de la faptul că grecii le-ar fi zis Pataxveâov, ceea ce înseamnă că baia alungă din suflet tristeţea108. Iată că până şi acest lucru îl mărturisesc Milei Tale, *Tu, Tatăl orfanilor109,* fiindcă, deşi m-am spălat, am rămas tot aşa cum eram şi mai înainte de a mă fi spălat: căci n-am eliminat din inima mea, prin

sudoare110, amărăciunea tristeţii mele.

33. Apoi am adormit şi m-am trezit şi nu în mică măsurăii1 mi-am aflat diminuată durerea; şi, cum eram singur în patul meu, mi-am adus aminte de versurile pline de adevăr ale lui Ambrozie al Tău, deoarece Tu eşti:

„Dumnezeul, Creatorul tuturor, şi Conducătorul cerului; Care îmbraci

Ziua cu lumina strălucitoare, şi noaptea cu harul somnului.

Pentru ca acesta să redea odihnă

Membrelor liberate de oboseală, spre folosul muncii;

Şi să uşureze minţile neliniştite

Iar jalea cea plină de griji s-o topească. ”112

Dar şi după aceea, puţin câte puţin, o readuceam pe roaba Ta în gândurile mele de odinioară113 şi tot aşa şi convieţuirea ei cu mine, faţă de Tine pioasă şi sfântă, iar faţă de noi blândă şi ascultătoare, de care am fost lipsit pe neaşteptate. Şi mi-a făcut plăcere să plâng în faţa Ta atât din cauza ei şi pentru ea, cât şi din cauza mea şi pentru mine. Şi am dat drumul lacrimilor pe care le reţinusem ca ele să curgă atât cât vor, supunându-le inimii mele, şi în ele mi-am aflat liniştea, fiindcă acolo erau urechile Tale şi nu ale unui om oarecare, om care să tălmăcească plânsul meu drept o îngâmfare.

Şi acum, o, Doamne, îţi mărturisesc Ţie în aceeaşi carte: să citească cine va voi şi să interpreteze cum de

reşte, şi dacă va găsi vreun păcat în aceea că am plâns-o pe mama care murise pentru privirile mele doar de puţin timp, ea, care mă jelise pe mine timp de atâţia ani, numai şi numai ca eu să trăiesc în ochii Tăi, să nu rida, ci mai degrabă, dacă este stăpânit de o mare dragoste, să plângă pentru păcatele mele în faţa Ta, Care eşti Tatăl

tuturor fraţilor Hristosului Tău.

CAPITOLUL XIII

Jşt *vor aminti de Monica şi de Patricius*

34. Iar eu, după ce mi-am vindecat inima de rana aceea, în care putea să fie suspectată o falsă iubire izvorâtă din legătura trupească, îţi revărs Ţie, Dumnezeule al nostru, pentru roaba aceea a Ta un cu totul alt gen de lacrimi, care izvorăsc dintr-un suflet zguduit de trăirea primejdiilor oricărui om *care moare întru* Adetm114. Deşi ea, care fusese întărită întru Hristos, când încă nu fusese dezlegată de trup, trăise în aşa fel încât numele Tău să fie lăudat atât în credinţa, cât şi în obiceiurile ei, eu nu îndrăznesc totuşi să spun că i-ar fi putut ieşi din gură vreun cuvânt împotriva învăţăturilor Tale, din momentul în care Tu ai renăscut-o prin botez. Căci zis a fost de către Adevărul, Fiul Tău: *Dacă cineva îi vaji zis fratelui său – smintitule, vinovat va fi gheenei focului115.* Ba eu chiar aş zice – vai de viaţa cea vrednică de laudă a oamenilor, dacă, îndepărtând mila, o cercetezi pe aceasta cu de-amănuntul! Dar, fiindcă Tu în general nu cercetezi greşelile cu patimă, noi sperăm cu încredere că vom găsi totuşi un loc la Tine. Oricine ar fi însă cel care îţi enumera Ţie faptele sale pline de merit, ce altceva ar putea el să-ţi enumere decât darurile Tale? O, dacă toţi oamenii s-ar cunoaşte pe ei înşişi, şi *cel care se laudă, să se laude întru DomnuU* 116.

35. Aşadar, eu, *o, Tu, lauda mea11?,* şi viaţa mea, şi *Dumnezeule ăl inimii* mefe118, lăsând pentru puţină vreme la o parte faptele ei bune, cele pentru care, bucur în

du-mă, îţi aduc Ţie mulţumiri. Te rog acum pentru

păcatele mamei mele: auzi-mă prin Cel care este tămăduirea rănilor noastre, Cel care a atârnat pe lemn, şi care, *şezând de-a dreapta Ta, mijloceşte pentru noi11.* Ştiu că ea a acţionat cu milă şi că *din inimă a iertat greşelile greşiţilor* ei i20; iartă-i şi Tu acesteia greşelile sale, dacă timp de atâţia ani după apa mântuirii121 le-a făptuit cumva. Iartă-i ei, o, Doamne, iartă-i ei, Te implor, şi să *nu intri cu ea la judecată122.* Dar Mila Ta să întreacă judecata, pentru că spusele Tale sunt adevărate, şi Tu ai făgăduit milă celor milostivi. Şi ca ei să fie aşa, Tu le-ai dat-o lor, Tu care *vei fi milostiv cu cel pe care îl vei milui şi vei dărui milă celui care va fi fost milos12.*

36. Şi eu cred că Tu vei fi făcut deja ceea ce eu Te rog, dar *primeşte, o, Doamne, şi darurile gurii mele aduse Ţie de bună voie124.*

Căci ea, chiar şi când ziua morţii sale se apropia, nu s-a mai gândit ca trupul său să fie acoperit cu podoabe sau să fie înmormântat cu balsamuri; n-a dorit nici să fie cinstită printr-un monument deosebit şi nu s-a îngrijit nici de un mormânt în ţara sa. Ea nu ne-a încredinţat asemenea lucruri, ci a dorit numai ca pomenirea ei să se facă doar la altarul Tău, căruia îi slujise zi de zi fără încetare, de unde ştia că-i este oferită victima sfân-tă12, prin care *a fost anulat zapisul care era împotriva noastră126,* fiindcă El a triumfat asupra vrăjmaşului nostru, cel ce numără greşelile noastre şi caută să ne învinuiască, întrebându-se ce să mai arunce împotriva noastră, dar nu află nimic întru Acela în care noi am biruit. Cine va vărsa sânge nevinovat? Cine îi va da Lui înapoi preţul prin care El ne-a răscumpărat ca să ne smulgă din ghearele acestuia? De această taină a acelui preţ al răscumpărării noastre şi-a legat roaba Ta sufletul cu lanţul credinţei. Nimeni să n-o smulgă de la ocrotirea Ta; şi nici să nu unelteasc ă prin forţă ori viclenie, adică *prin leu şi prin dragon127.* Căci ea

nu va răspunde că nu datorează nimic ca nu cumva să fie dovedită ca vinovată şi să fie ţinută în stăpânire de către acuzatorul cel viclean, ci ea va răspunde că greşelile i-au fost iertate de Cel Căruia nimeni nu-i va da înapoi ceea ce El ne-a redat nouă fără să ne fi fost dator.

37. Aşadar, să fie în pace cu soţul ei, cel înainte de care şi după care nu a mai fost dată în căsătorie nimănui altuia; cel căruia i-a slujit, *aducându-Ţi-l Ţie roadă cu răbdare128,* pentru ca şi pe el să-l câştige pentru Tine129. Şi insuflă-le, o, Doamne, Dumnezeule al meu, insuflă-le şi robilor Tăi, fraţii mei, fiii Tăi şi stăpânii mei, cei cărora eu le slujesc cu glasul, şi cu inima, şi cu scrisul, ca, ori de câte ori vor citi acestea, să-şi amintească la altarul Tău de roaba Ta, Monica, şi de Patricius, cândva soţul ei, cei prin al căror trup Tu m-ai adus în această lume, într-un mod pe care eu nu-l ştiu. Cu un sentiment de pietate să-şi amintească toţi de părinţii mei în această lumină trecătoare, şi de fraţii mei, sub stăpânirea Ta, o, Părinte, în Maica noastră Biserica Universală130; să-şi amintească şi de concetăţenii mei în Ierusalimul cel veşnic, cel după care suspină în peregrinarea poporului Tău, de la alungarea sa până la întoarcerea sa; pentru ca ceea ce ea a cerut de la mine în ultimul moment să i se ofere ei în rugăciunile celor mulţi mai din belşug prin mărturisirile decât prin rugăciunile mele131.

CARTEA A ZECEA

CAPITOLUL I

Adevărul în mărturisire...

1. *Te voi cunoaşte pe Tine,* o, Cunoscătorule al meu, *Te voi cunoaşte pe Tine, tot aşa cum şi eu am fost cunoscut de către Tine1.* O, tărie morală a sufletului meu, intră în el şi asumă-ţi-l, pentru ca să-l poţi avea şi stăpâni *fără vreo pată sau zbârcitură2.* Aceasta este speranţa mea;

eu de aceea vorbesc, şi întru această speranţă mă bucur, când mă bucur în mod sănătos. Însă celelalte lucruri ale lumii acesteia cu atât mai puţin merită să fie plânse, cu cât se plânge mai mult în ele, şi cu atât mai mult sunt demne de plâns, cu cât se plânge mai puţin în ele. Căci iată, *Tu ai iubit adevărul3,* fiindcă *Cel Care-l face pe acesta, tot El la şi adus la lumină4.* Vreau ca şi eu să realizez adevărul întru inima mea, în faţa Ta, în cadrul acestei confesiuni, şi la fel şi în scrisul meu, în faţa multor martori.

CAPITOLUL”.

Ţie m-am făcut cunoscut

2. Şi într-adevăr, pentru Tine, Doamne, Cel în ochii Căruia se dezvăluie străfundul conştiinţei umane, ce anume ar putea să rămână ascuns în mine, chiar dacă nu aş vrea să mă mărturisesc Ţie? Căci mi Te-aş ascunde pe Tine mie şi nu pe mine Ţie. Acum însă, fiindcă geamătul meu stă mărturie că îmi displac mie însumi. Tu eşti Cel Ce străluceşti, Cel Ce placi şi eşti iubit şi dorit, astfel încât mie îmi este ruşine de mine însumi şi mă arunc pe mine de la mine, spre a Te alege pe Tine, şi nu-mi sunt plăcut nici Ţie, nici mie decât prin Tine.

Aşadar, Ţie, Doamne, m-am făcut cunoscut, indiferent în ce fel sunt şi în ce scop mă mărturisesc Ţie; scopul acesta Ţi l-am declarat deja. Căci eu nu fac lucrul acesta cu vorbele trupului meu şi cu strigăte obişnuite, ci cu vorbele sufletului meu şi cu strigătul cugetului meu, cel pe care urechea Ta îl cunoaşte. Fiindcă, atunci când sunt rău, a mă mărturisi Ţie nu înseamnă nimic altceva decât a-mi displăcea mie; iar când sunt pios, a mă mărturisi Ţie nu înseamnă nimic altceva decât a nu-mi atribui mie lucrul acesta: *Fiindcă Tu, Doamne, îl binecuvântezipe cel drept, dar mai întâi îl îndrepţi pe cel nelegiuit?.* Aşadar,

mărturisirea mea, o, Dumnezeule al meu, se face în faţa Ta în taină, dar nu pe tăcute6; fiindcă ea tace ca zgomot, dar ca simţire strigă. Şi nici nu spun ceva drept oamenilor, ceva pe care să nu-l fi auzit Tu mai întâi de la mine; ba chiar Tu nu auzi de la mine decât ceva asemănător cu ceea ce Tu însuţi mi-ai spus deja.

CAPITOLUL III

Ei, semenii mei, sunt cei care vor să afle ce sunt eu înăuntrul meu

3. Aşadar, ce am eu în comun cu oamenii, semenii mei, pentru ca ei să asculte mărturisirile mele, ca şi cum ei şi nu altcineva ar fi în stare *să-mi vindece slăbiciunile7?* Ei, care sunt un gen ciudat de fiinţe, dornice să cunoască viaţa altuia, dar delăsătoare atunci când trebuie să şi-o îndrepte pe a lor. De ce încearcă ei să afle de la mine cine sunt eu, când nu vor să afle de la Tine cine sunt ei? Şi, de fapt, de unde ştiu ei dacă eu spun sau nu adevărul, atunci când aud de la mine ceva despre mine însumi, de vreme ce niciunul dintre oameni nu ştie *ce se petrece în om, decât duhul omului care se află într-însul6?* Dar dacă ei aud de la Tine ceva despre ei înşişi, nu vor putea să spună: „Domnul minte”. Căci ce altceva înseamnă să audă despre ei de la Tine, decât să se cunoască pe ei înşişi? Mai departe, poate cineva să se cunoască şi să zică „este fals”, şi să nu mintă el

Însuşi? Dar, întrucât *dragostea pe toate le credee,* nu încape îndoială că între semenii mei, cei pe care Tu, legându-i unul de altul, îi faci unul singur, şi eu, o, Doamne, mă mărturisesc Ţie în aşa fel ca oamenii să audă, ei, cărora eu nu le pot arăta dacă spun sau nu spun adevărul, însă îmi dau totuşi crezare cei cărora dragostea le-a deschis pentru mine urechile.

4. Totuşi, Tu, Cel care eşti Lecuitorul meu lăuntric, lămureşte-mă cu ce folos fac eu toate acestea; căci mărturisirea răutăţilor mele din trecut, cele pe care Tu le-ai iertat şi le-ai ascuns, ca să mă poţi face fericit întru Tine, schimbându-mi sufletul cu ajutorul credinţei şi al tainei Tale – când această mărturisire este citită ori ascultată10, ea face ca inima mea să nu cadă în deznădejde şi să zică: „nu mai pot”, ci să vegheze întru dragostea Milostivirii Tale şi întru dulceaţa Harului Tău, prin care orice om slab ajunge puternic, întrucât prin ea devine conştient de infirmitatea sa. Şi e suficient să-i desfete pe cei buni faptul de a asculta povestite relele din trecut ale acelora care sunt deja lipsiţi de ele; însă nu faptul că sunt rele îi desfată, ci faptul că s-au petrecut cându-vă şi acum nu mai sunt.

Prin urmare, o, Doamne al meu, cu ce folos şi cui i se mărturiseşte în fiecare zi conştiinţa mea, mai sigură de sine datorită speranţei în Mila Ta decât datorită nevinovăţiei sale, cu ce folos, rogu-Te, fac eu mărturisiri oamenilor fie şi în faţa Ta, acum, prin aceste scrieri, despre mine cel care sunt, nu despre mine cel care am fost? Căci folosul acela l-am văzut şi l-am pomenit deja. Dar cine sunt eu în momentul acesta, iată-mă în chiar clipa mărturisirilor mele, şi mulţi, mulţi sunt cei care doresc să cunoască aceasta, atât cei care mă ştiu, cât şi cei care nu mă ştiu, ori cei care au auzit ceva de la mine sau despre mine; dar urechea lor nu este la inima mea, acolo unde sunt eu, indiferent cine sunt eu. Aşadar, ei vor să mă audă pe mine, în timp ce mă mărturisesc, cine şi ce anume sunt eu înăuntrul meu, adică acolo unde ei, deşi nu-şi pot îndrepta nici ochiul, nici urechea, nici mintea, vor totuşi să audă ceea ce ei au de gând să creadă; dar, oare, ce vor putea să cunoască ei, cei care vor totuşi să

creadă? Căci lor le spune dragostea, dragoste graţie căreia ei sunt buni, că eu nu mint, nici atunci când mărturisesc despre mine, nici atunci când ea îmi dă mie încredere în ei.

CAPITOLUL IV

Unor astfel de oameni mă voi arăta aşa cum sunt

5. Dar cu ce folos vor ei lucrul acesta? Doresc cumva să mă felicite, după ce vor fi aflat cât de mult m-am apropiat de Tine prin darul pe care Tu mi l-ai dat, şi să se roage pentru mine când vor fi aflat cât de mult zăbovesc sub povara greutăţii mele? Mă voi arăta lor, celor care sunt în acest fel. Căci, o, Dumnezeule al meu, nu e puţin lucru ca *Ţie să ţi se aducă mulţumiri de către mulţi dintre noi11* şi să-ţi adreseze mulţi rugăciuni pentru noi. Sufletul lor frăţesc să iubească în mine ceea ce Tu le arăţi că merită să fie iubit, şi să deplângă ceea ce Tu le arăţi că trebuie să fie deplâns. Acest lucru să-l realizeze acel suflet frăţesc, nu un altul din afară, nu al altor fii, a *căror gură a grăit deşertăciune şi a căror dreaptă este dreapta nedreptăţii12,* ci sufletul acela frăţesc, care, atunci când mă aprobă, se bucură de mine; dar care, atunci când mă dezaprobă, se întristează de mine: deoarece, fie că mă aprobă, fie că mă dezaprobă, acela mă iubeşte. Unor asemenea oameni mă voi arăta: cei care îşi potrivesc respiraţia cu mine în cele bune ale mele şi care suspină cu mine în cele rele. Or, bunurile mele sunt rânduielile Tale şi darurile Tale; iar relele mele sunt păcatele mele şi judecăţile Tale; să-şi potrivească respiraţia cu mine în unele, şi să suspine cu mine în celelalte, şi cântul de preamărire şi plânsul să se urce până la Tine din inimile frăţeşti, cădelniţele Tale. Iar Tu, o, Doamne, desfătat de mireasma templului Tău cel sfânt, *ai milă de mine după mare mila Ta13,* pentru numele Tău şi, nepărăsind

nicidecum cele pe care deja le-ai început, pune capăt neajunsurilor mele.

CARTEA A ZECEA

337

6. Acesta este rostul mărturisirilor mele, nu în ce fel voi fi fost eu, ci în ce fel sunt acum, întrucât nu numai în faţa Ta mă mărturisesc într-o *tainică preamărire plină de cutremur14* şi într-o tainică jale plină de speranţă, ci mă mărturisesc chiar în urechile fiilor oamenilor care cred în Tine, ei, părtaşii bucuriilor mele şi ai destinului meu muritor, în urechile concetăţenilor mei şi în ale celor care călătoresc cu mine în lumea aceasta, ale celor care au fost înaintea mea şi ale celor care vin după mine, în ale tuturor celor ce-mi urmează paşii, şi devin părtaşi la calea mea.

Aceştia sunt robii Tăi, fraţii mei, cei pe care Tu ai voit să-i numeşti fiii Tăi, stăpânii mei, cei cărora Tu ai poruncit să le slujesc, dacă vreau să trăiesc cu Tine şi din Tine. Şi cuvântul acesta al Tău ar fi fost puţin pentru mine, dacă el m-ar fi instruit vorbind doar, şi nu ar fi mers înaintea mea lucrând. Iar eu fac acest lucru prin fapte şi prin vorbe, săvârşesc asta *sub acoperământul aripilor Tale15;* sub ameninţarea unei primejdii prea mari, dacă sufletul meu n-ar fi fost pus *sub acoperământul aripilor Tale* şi dacă slăbiciunea mea nu Ţi-ar fi cunoscută. Eu sunt mititel, dar Tatăl meu trăieşte veşnic, şi Ocrotitorul meu este potrivit pentru mine: căci acelaşi este şi Cel care m-a născut şi Cel care mă păzeşte. Tu însuţi eşti toate bunurile mele, Tu, Cel Atotputernic, Tu Cel care eşti cu mine înainte ca eu să fiu cu Tine. Aşadar, mă voi arăta unor astfel de oameni, cărora Tu îmi porunceşti să le slujesc, nu cum am fost eu cândva, ci în ce fel am fost până acum şi încă sunt. De altfel, *nici eu nu mă judec pe mine însumi16;* deci în felul acesta să fiu ascultat.

CAPITOLUL V

Să *mărturisesc ce ştiu şi ce nu ştiu*

7. Căci pe mine numai Tu, Doamne, mă judeci; fiindcă, deşi *nimeni dintre oameni nu ştie cele ce sunt ale omului în afară de duhul omului care este într-însul –,* 338

totuşi există ceva specific omului, pe care nu-l ştie nici chiar spiritul omului, care se află într-însul; dar Tu, Doamne, le ştii pe toate ale lui, fiindcă Tu l-ai făcut pe acesta. Eu însă, cu toate că înaintea feţei Tale mă dispreţuiesc şi mă consider *pământ şi cenuşă,* totuşi despre Tine ştiu ceva, ceva pe care despre mine nu-l ştiu. Şi de bună seamă, *acum vedem ca prin oglindă, într-un mod nedesluşit, nu încă faţă către faţă18.* Şi de aceea, cât timp călătoresc departe de Tine, eu sunt mai degrabă prezent pentru mine decât pentru Tine; şi totuşi, ştiu că Tu nu poţi să fii atins de necurăţie în niciun fel. În ceea ce mă priveşte pe mine însă, nu ştiu căror ispite sunt în stare să mă împotrivesc şi căror ispite nu sunt în stare. Dar există speranţa că *Tu îţi ţii cuvântul, fiindcă Tu nu îngădui să fim ispitiţi mai mult decât putem îndura, ci faci în aşa fel încât odată cu ispita să existe şi sfârşitul ei, ca noi să-i putem ţine piept1.* Să mărturisesc, aşadar, ce ştiu despre mine şi să mărturisesc şi ce nu ştiu despre mine. Căci şi ceea ce ştiu despre mine, ştiu numai fiindcă Tu mă luminezi; iar ceea ce nu ştiu despre mine, nu ştiu atâta timp cât *întunecimile mele nu vor deveni în faţa Ta ca miezul zilei20.*

CAPITOLUL VI

Ce anume iubesc eu, când Te iubesc pe Tine? am întrebat pământul

8. O, Doamne, Te iubesc nu cu o conştiinţă plină de îndoială, ci cu una sigură. Ai lovit inima mea cu cuvântul Tău şi Te-am iubit. Dar şi cerul, şi pământul, şi toate cele ce sunt într-însele, de pretutindeni îmi spun să te iubesc şi

nu încetează a grăi tuturor că ei, necredincioşii, *nu au niciun fel de scuze pentru necredinţa lor21. Tu însă mai vârtos Te vei milostivi de acela de care Te arăţi milostiv22.* Altminteri, cerul şi pământul înalţă surzilor laudele Tale. Dar ce iubesc eu de fapt, când Te iubesc pe Tine? Nu iubesc nici frumuseţea trupului, nici

podoaba timpului, nici strălucirea luminii, care, iată, este atât de dragă ochilor acestora, nici dulcile melodii ale cântecelor de toate felurile, nici mireasma îmbătătoare a florilor, a uleiurilor parfumate şi a aromatelor, nici *mana23* şi mierea, nici membrele potrivite pentru îmbrăţişările trupeşti; atunci când eu îl iubesc pe Dumnezeul meu, nu pe acestea le iubesc; şi totuşi eu iubesc o anumită lumină, o anumită voce, o anumită mireasmă, o anumită hrană şi o anumită îmbrăţişare, când eu iubesc pe Dumnezeul meu – lumina, vocea, mireasma, mâncarea, îmbrăţişarea fiinţei mele lăuntrice, acolo unde, pentru sufletul meu, străluceşte o lumină pe care spaţiul n-o poate cuprinde; şi unde răsună o melodie pe care timpul n-o ia cu sine; şi unde adie un parfum pe care suflarea vântului nu-l risipeşte; şi unde se simte gustul unei mâncări, pe care lăcomia nu-l micşorează; şi unde există îmbrăţişări pe care saturarea nu le desparte: iată ce iubesc eu, când iubesc pe Dumnezeul meu.

9. Şi ce anume este El? Am întrebat pământul şi el mi-a răspuns: „nu sunt eu”; şi tot aşa mi-au răspuns şi cele care se află pe acesta. Am întrebat marea şi adâncurile, şi târâtoarele cu suflet viu, şi mi-au răspuns şi ele: „nu suntem noi Dumnezeul Tău; caută deasupra noastră”. Am întrebat apoi adierile cele diafane şi aerul cu toţi locuitorii săi, şi el mi-a răspuns: „Anaximene24 se înşală; eu nu sunt Dumnezeu”. Am întrebat cerul, soarele, luna şi stelele, şi

ele mi-au răspuns: „nici noi nu suntem Dumnezeul pe care Tu îl cauţi”.

Şi am zis tuturor acestora, care înconjură uşile trupului meu: „mi-aţi spus, în legătură cu Dumnezeul meu, că nu sunteţi voi; spuneţi, dară, ceva despre El”. Şi ele au strigat către mine cu glas mare: *„El este Cel care ne-a făcut pe noi” 25*. Întrebarea mea era propria mea cercetare, iar răspunsul lor era însăşi frumuseţea lor. Şi m-am îndreptat către mine însumi şi mi-am zis: „tu cine eşti?” Şi am răspuns: „Omul”. Şi iată trupul, iată şi sufletul din mine, amândouă îmi sunt la îndemână, unul în afară şi altul înăuntrul meu. Care anume dintre acestea este cel în care ar trebui să-L caut eu pe Dum

nezeul meu, Cel pe care îl căutasem prin intermediul trupului, de la pământ până la cer, adică până acolo unde am reuşit să-mi trimit drept crainici razele ochilor mei? Or, poate este mai bun ceea ce se află înăuntrul meu; deoarece lui îi aduceau veşti toţi crainicii trupeşti, ca unui stăpân şi ca unui judecător, despre răspunsurile cerului şi ale pământului, şi ale tuturor celor care sunt în el şi care zic: „nu suntem noi Dumnezeu, dar El este Cel care ne-a făcut”. Omul lăuntric le-a cunoscut pe acestea prin intermediul celui exterior. Iar eu, omul interior, le-am cunoscut eu, sufletul, prin simţurile trupului meu.

Am întrebat apoi zidirea cea mare a lumii despre Dumnezeul meu şi mi-a răspuns şi ea: „nu sunt eu, dar El este Cel care m-a făcut”.

10. Oare nu tuturor celor care au simţurile întregi le apare această frumuseţe? De ce însă nu li se spun tuturor aceleaşi lucruri? Animalele mici şi mari o văd, dar nu sunt în stare să întrebe. Căci nu a fost pusă în aceste simţuri, ce anunţă ceva, o raţiune care să şi judece. Oamenii însă pot

să întrebe în *ce fel să privească cele nevăzute ale lui Dumnezeu prin cele care au fost făcute, ca să le poată înţelege26;* dar, din dragoste pentru ele, li se supun lor, şi cele ce se supun nu pot să judece27. Şi ele nici nu dau aceste răspunsuri celor care întreabă, ci doar celor care judecă28, nici graiul nu şi-l schimbă, adică înfăţişarea lor, dacă unul numai vede, iar celălalt, văzând, într. cabă, astfel încât ceva să apară într-un anume fel unuia, şi în alt fel altuia; ci, în acelaşi fel apărând şi unuia, şi celuilalt, pentru unul frumuseţea aceasta este mută, pe când celuilalt îi vorbeşte. Ba eu aş zice că ea le vorbeşte tuturor, dar că înţeleg numai aceia care compară vocea venită din afară cu adevărul existent înăuntru. Căci adevărul îmi spune: „Dumnezeul tău nu este nici cerul, nici pământul şi nici oricare alt corp”. Lucrul acesta îl afirmă natura lor, iar celui care stă şi le priveşte: „zidirea lumii este mai mică luată în parte decât atunci când este luată în întregul ei. Tu, suflete al meu, eşti mai bun, ţi-o spun eu, fiindcă tu însufleţeşti trupul

căruia îi aparţii, oferindu-i viaţă; întrucât niciun corp nu poate fi mai presus decât un alt corp29. Dar Dumnezeul tău este pentru tine chiar viaţa vieţii tale”.

CAPITOLUL VII

Voi trece dincolo şi de această putere a mea

11. Aşadar, ce iubesc eu când iubesc pe Dumnezeul meu? Cine este Acela care se află deasupra creştetului sufletului meu? Chiar prin intermediul sufletului meu mă voi ridica la El. Voi depăşi această putere a mea, aceea prin care sunt strâns legat cu trupul meu şi prin care eu umplu cu viaţă alcătuirea lui: nu cu o astfel de forţă îl aflu eu pe Dumnezeul meu; fiindcă, în cazul acesta, l-ar putea afla şi *calul, şi măgarul, înfiinţa cărora nu există*

inteligenţă3 e; cu toate că şi în ei există aceeaşi forţă datorită căreia şi trupurile lor trăiesc.

Există deci o altă forţă prin care eu nu numai că trăiesc, dar chiar dau simţire trupului meu, cel pe care mi l-a alcătuit Domnul, poruncind ochiului meu să nu audă şi urechii mele să nu vadă, ci ochiului să fie cel prin care să văd, iar urechii – cea prin care să aud, şi tuturor celorlalte simţuri le-a dat fiecăruia în parte cele specifice poziţiilor lor şi funcţiilor lor, care sunt diverse şi pe care eu, un singur suflet, le îndeplinesc prin ele. Voi depăşi şi această forţă a mea, căci pe ea o are şi calul, şi măgarul, întrucât şi ei tot prin mijlocirea corpului lor simt ceea ce simt.

CAPITOLUL VIII

Voi ajunge în câmpiile memoriei mele

12. Voi depăşi deci şi această forţă a naturii mele, urcând din treaptă în treaptă până la Acela care m-a alcătuit şi astfel voi ajunge în întinderile şi palatele largi

ale memoriei mele31, unde se află comorile nenumăratelor imagini de acest fel, aduse de lucrurile simţite. Acolo a fost pus la păstrare tot ceea ce este destinat de noi cugetării, fie sporind, fie micşorând, fie diversificând cumva cele pe care le-au atins simţurile; chiar dacă i-a fost doar încredinţat ceva şi i-a fost pus la păstrare, adică orice altceva pe care uitarea nu l-a devorat încă şi nu l-a înmormântat. Deci, când eu mă aflu acolo, cer să mi se aducă ceea ce doresc, şi, într-adevăr, unele apar pe loc, însă altele necesită un timp mai îndelungat, de parcă ar fi scoase din străfunduri foarte tainice; altele se năpustesc pur şi simplu în cete, şi, în timp ce se caută şi se cere altceva, ele ţâşnesc în mijlocul lucrurilor, ca şi cum ar zice: „Oare nu suntem noi?” Eu însă le dau la o parte cu

mâna inimii din faţa amintirii mele; aceasta până în momentul în care, din norii amintirilor, se arată clar exact lucrul acela pe care îl doresc şi vreau ca el să iasă la suprafaţă din străfunduri. Altele, într-un mod lin şi într-un şir netulburat, se prezintă pe măsură ce sunt solicitate; atunci cele precedente cedează locul celor care urmează şi, cedând, se ascund din nou, pentru ca mai târziu să iasă la iveală, când voi fi dorit eu. Iată deci ce se întâmplă atunci când eu povestesc ceva din memorie.

13. Aici sunt păstrate într-un mod distinct şi pe categorii toate cele care au fost aşezate fiecare la locul său, aşa cum sunt receptate prin intermediul ochilor: lumina şi toate formele corpurilor şi culorile lor; şi prin urechi, toate genurile de sunete; prin căile respiratorii, toate mirosurile, iar pe calea gurii, toate gusturile; prin simţul întregului corp se percepe fie ceea ce este tare, fie ceea ce este moale, tot ceea ce este cald sau rece, ori aspru sau neted, greu sau uşor, fie în afara organismului nostru, fie înăuntrul său. Pe toate acestea le receptează memoria, pentru ca mai apoi să le prelucreze, ori de câte ori este nevoie, să le revizuiască din uriaşa ei tainiţă ori din nu ştiu care ascunzişuri şi adâncuri negrăite; lucruri care pătrund toate, fiecare în parte, prin căile proprii până la memorie, unde sunt depozitate. Şi

totuşi, nu lucrurile însele sunt cele care pătrund; ci în memorie nu ajung decât imaginile lucrurilor percepute prin simţuri, şi acolo stau la dispoziţia cugetării, care-şi aduce aminte de ele.

Cine ar putea să spună în ce fel s-au format toate acestea, deşi se vede clar prin ce simţuri au fost ele însuşite şi depozitate înăuntru? Căci şi atunci când eu, de pildă, stau în întuneric şi în tăcere, îmi aduc în amintirea

mea, dacă vreau, culori, şi încerc să discern între alb şi negru şi între celelalte culori, pe care le doresc. Şi nici sunetele32 nu dau năvală şi nu perturbă lucrul pe care eu îl examinez, după ce el a fost asimilat prin intermediul ochilor, cu toate că şi ele însele se află acolo şi stau ascunse, ca şi cum ar fi fost orânduite din nou într-un mod separat; dar dacă îmi face plăcere, eu pot să solicit şi sunetele, căci acolo sunt prezente şi ele, şi, cu toate că limba tace şi se odihneşte, eu cânt totuşi în surdină, atâta cât doresc, iar imaginile acelea ale culorilor, care de asemeni se află acolo, nu se interpun şi nu întrerup nimic, atunci când este retrasă cealaltă comoară care se revarsă din urechi. Şi tot aşa şi celelalte, care au fost asimilate şi adunate prin intermediul celorlalte simţuri – eu îmi aduc aminte de ele aşa cum îmi place, şi ajung să disting mirosul crinilor de cel al violetelor, fără să miros de fapt nimic; şi mustului de vin eu îi prefer mierea, asprimii netedul, fără să gust nimic în momentul acela şi fără să ating cu mâna mea ceva, ci doar reamintindu-mi.

14. Pe toate acestea eu le pun în mişcare înăuntrul meu, în uriaşa încăpere a inimii mele. Căci acolo îmi stau la îndemână şi pământul, şi cerul, şi marea, împreună cu toate acelea pe care eu am putut să le simt în contactul cu ele, în afară de cele pe care, de bună seamă, le-am uitat. Acolo, eu însumi îmi ies în calea mea şi mă reculeg, gândindu-mă ce, când şi unde am făcut ceva şi în ce mod am fost impresionat atunci când acţionam. Acolo se află toate cele de care îmi amintesc, fie că ele au fost experimentate de mine, fie că au fost doar crezute. Din aceeaşi mulţime de impresii decurg şi asemă

nările dintre lucruri, fie cele experimentate prin propria experienţă, fie cele crezute din categoria celor pe

care le-am experimentat deja, tot altele şi altele, pe care eu însumi le îmbin cu cele trecute, şi în baza acestora ajung chiar să meditez la acţiuni viitoare, la evenimente şi speranţe, pe care mai apoi le regândesc pe toate, de parcă ar fi prezente. „Voi face cutare sau cutare lucru”, îmi spun eu în uriaşul adânc al sufletului meu, plin de atâtea imagini ale unor lucruri atât de mari, şi urmează cutare ori cutare lucru. „O, dacă ar fi cutare ori cutare lucru! Ferească-ne Dumnezeu de cutare sau de cutare lucru!” 33 Astfel de vorbe zic către mine însumi, şi când zic, îmi şi vin la îndemână toate imaginile tuturor celor pe care le invoc din acelaşi tezaur al memoriei, ceea ce înseamnă că, dacă ele ar lipsi, eu n-aş putea să mă pronunţ nicicum despre ceva din rândul lor.

15. Mare este această putere a memoriei, din cale afară de mare, o, Dumnezeule al meu, sanctuar uriaş şi infinit. Cine oare a ajuns până în adâncurile lui? Or, aceasta este forţa sufletului meu şi ţine de natura mea, şi nici măcar eu însumi nu înţeleg ceea ce sunt. Aşadar, sufletul este prea strâmt spre a se cuprinde pe sine însuşi, şi problema este unde ar putea să existe partea aceea care este şi pe care el nu poate să o cuprindă? E vorba oare de ceva din afara sa şi nu din sine însuşi? Deci cum anume nu-l cuprinde? Mare mirare mi se naşte în suflet în această privinţă, şi sunt copleşit de uimire.

Şi iată că oamenii se duc să admire înălţimile munţilor şi valurile uriaşe ale mării ori cursurile cele mai late ale fluviilor şi întinderea oceanului, şi orbitele stelelor, în timp ce pe ei înşişi se lasă în plata Domnului şi nu se minunează că pe toate acestea, în momentul în care vorbim despre ele, nici măcar nu le vedem cu ochii; însă nici de vorbit n-aş fi putut vorbi despre ele, dacă înăuntrul meu, în memoria mea, n-aş fi văzut spaţiile atât de întinse, parcă aievea, munţii, valurile şi fluviile, pe care le-am

văzut şi în realitate, şi oceanul, de care am luat cunoştinţă, crezând pe altul. Şi totuşi, pe acestea nici de sorbit nu le-am sorbit văzându-le, când le-am

privit cu ochii, şi nici nu se află în mine ele însele, ci imaginile lor; iar eu ştiu ce anume şi prin care dintre simţurile trupului meu mi s-a imprimat în suflet.

CAPITOLUL IX

Învăţăturile sunt aduse în faţa ochilor prin reamintire

16. Dar puterea aceasta imensă a memoriei mele le poartă în sine nu numai pe ele. Aici se află şi toate acele lucruri care au fost învăţate din disciplinele liberale şi care nu s-au şters încă din memorie, ci există ca şi cum s-ar fi retras într-un loc mai lăuntric, care, de fapt, nu este un loc; dar nici imaginile lor nu le port în mine, ci totuşi lucrurile însele. Căci tot ceea ce este literatura, ştiu! Ce este iscusinţa în arta de a dezbate, câte genuri de probleme există. Tot ceea ce ştiu din domeniul acestora se află în memoria mea în aşa fel încât aş îndrăzni să afirm că eu nu am lăsat în afara mea lucrul, după ce imaginea lui a fost reţinută, ori după ce a trecut pe lângă mine, aşa cum vocea cuiva, imprimată în minte prin intermediul urechilor, se află în acea urmă datorită căreia această voce ar putea să fie reamintită, întocmai ca atunci când ea răsuna realmente, în ciuda faptului că ea nu mai răsuna de mult; sau ca mirosul, atunci când trece şi se destramă în adierile vântului, punând în mişcare simţul mirosului, de unde amintirea lui trece în memorie, pe care o actualizăm reamintind-o; sau ca mâncarea, care nu are gust în pântece, şi totuşi, în memorie, este ca şi cum ea ar avea gust; sau ca ceva ce se simte prin atingerea trupului şi care, chiar când este separat de noi, este totuşi imaginat cu ajutorul memoriei. De bună seamă că nu aceste lucruri

sunt introduse în memorie, ci imaginile lor sunt sesizate cu o uimitoare iuţeală şi, ca şi cum ar fi puse în nişte cămări minunate, ele sunt readuse în faţa ochilor într-un mod minunat prin intermediul aducerii-aminte.

Să *spună de unde au venit ele înăuntru*

17. Într-adevăr, când aud că există trei aspecte ale acestor probleme, anume, *dacă un lucru există, ce este el* şi în *cefei este34,* îmi dau seama că eu păstrez în mintea mea imaginile sunetelor din care au fost făcute aceste cuvinte şi ştiu că ele au trecut prin aer însoţite de sunetele lor, dar că acestea deja nu mai există; însă lucrurile însele, cele care sunt semnificate prin acele sunete, eu nu le-am atins prin niciun simţ al trupului meu, nici de văzut nu le-am văzut pe undeva, în afară de sufletul meu; şi în memoria mea eu am pus nu imaginile lor, ci pe ele însele; prin urmare, să-mi spună mie, dacă pot, de unde anume au pătruns ele în mine? Căci străbat toate intrările trupului meu şi nu-mi dau seama pe unde au intrat ele.

De pildă, ochii spun: „dacă imaginile sunt colorate, noi suntem aceia care le-am anunţat”. Iar urechile spun: „dacă s-au manifestat sonor, atunci ele au fost indicate de noi”. Nările, la rândul lor, spun şi ele: „dacă ele au avut miros, atunci prin noi au trecut”. Dar chiar şi simţul gustului ar putea zice: „dacă nu se pune problema nici unui gust, atunci să nu mă întrebi nimic”. Simţul pipăitului zice şi el: „dacă nu e vorba de ceva corporal, eu n-am atins nimic; iar dacă n-am atins, nici n-am indicat”. De unde şi pe unde au pătruns acestea în memoria mea? Nu ştiu în ce fel; căci atunci când le-am învăţat, n-am dat crezare nici unei inimi străine, ci le-am recunoscut35 în propria mea

inimă şi am fost de acord că sunt adevărate, şi le-am recomandat sufletului meu, ca şi cum le-aş fi pus într-un loc de unde urma să le iau, atunci când aş fi dorit. Prin urmare, ele se aflau acolo chiar şi înainte ca eu să le fi învăţat, dar în memoria mea nu se aflau. Aşadar, unde şi din care motiv le-am recunoscut în momentul în care erau rostite, şi am zis: „aşa este, e adevărat”, dacă nu pentru simplul fapt că ele existau deja în memoria mea, dar atât de disimulate

şi de îndepărtate, de parcă se aflau în pivniţe tot mai mult ascunse vederii, încât, dacă la îndemnul cuiva ele n-ar fi fost scoase la iveală, eu nu le-aş fi putut probabil cugeta niciodată.

CAPITOLUL XI

Am aflat că a învăţa nu este nimic altceva decât a dobindi prin cugetare

18. Urmare acestui fapt, mi-am dat seama că a învăţa lucrurile acestea, ale căror imagini nu ni le însuşim prin simţuri, ci le discernem înăuntrul nostru fără imagini, adică aşa cum sunt ele prin ele însele, nu reprezintă nimic altceva decât că cele pe care memoria le conţinea împrăştiate peste tot şi în neorânduială noi le dobândim, cum s-ar spune, meditând şi observând; că ne îngrijim să apară cu uşurinţa unei intenţii deja familiare, ca şi cum exact atunci ne-ar fi fost puse la îndemână în însuşi depozitul memoriei, adică acolo unde mai înainte ele stăteau risipite şi neglijate36.

Şi câte multe lucruri de genul acesta se află în memoria mea, lucruri care deja au fost descoperite, şi, aşa cum am spus, parcă stându-mi la îndemână; se spune deci că pe acestea le-am învăţat şi că le ştiu! Lucruri pe care, dacă voi fi încetat vreodată să le rechem în minte la

intervale scurte de timp, în aşa fel se vor scufunda din nou şi vor luneca din nou în nişte ascunzişuri parcă şi mai adânci, încât ar trebui să fie cugetate din nou, întocmai ca unele noi, luate tot de acolo; fiindcă o altă zonă a lor nu există; şi ca să poată să fie iarăşi ştiute, ele trebuie să fie strânse iarăşi, adică să existe nevoia ca ele să fie adunate ca dintr-un fel de împrăştiere, motiv pentru care termenului respectiv i s-a spus *cogitare* (a cugeta). Căci *cogi* (adun, strâng) şi *cogito* (cuget) sunt în acelaşi raport ca *ago* (pun în mişcare) cu *actito* (practic ceva; fac ceva în mod obişnuit) 3? sau *facio* (fac) şi *facti-te* (fac de obicei, practic). Totuşi, sufletul îşi revendică

verbul acesta *[cogito)* ca fiind ceva propriu lui, pentru ca la propriu să se afirme că se cugetă nu ca ceva care se află în alt loc, ci ca ceva care se adună în suflet, adică se strânge.

CAPITOLUL XII

Memoria conţine şi sistemele numerelor şi ale dimensiunilor

19. În aceeaşi măsură memoria conţine şi sistemele numerelor şi ale dimensiunilor, precum şi nenumărate alte legi38, din rândul cărora pe niciuna nu a imprimat-o în memorie vreun simţ al trupului, fiindcă ele (legile) nu sunt nici colorate, nici sonore, nici miros nu au, n-au gust şi nu pot să fie pipăite. Am urmărit cu auzul sunetele cuvintelor, prin care ele sunt semnificate, ori de câte ori se discută despre acestea; dar una sunt acestea şi cu totul altceva celelalte39. Căci, în limba greacă, de pildă, sunetele se manifestă sonor într-un anume mod, iar în limba latină într-un alt mod; iar sensurile nu sunt nici greceşti, nici latineşti şi nu aparţin nici unui alt gen de vorbire.

Am privit cu atenţie şi liniile trasate de meşteri, chiar

pe cele mai subţiri, cele asemănătoare unui fir de păianjen; dar liniile geometrice sunt de cu totul alt gen decât cele cunoscute; nu reprezintă imaginile pe care mi le-a făcut cunoscute ochiul trupului. Pe acestea oricine le cunoaşte înăuntrul trupului său fără vreun efort de cugetare. Ara simţit, chiar cu toate simţurile trupului, numerele pe care le numărăm; dar altceva reprezintă numerele cu ajutorul cărora noi numărăm; ele nu sunt imagini ale acestora şi de aceea au o existenţă absolută40. N-are decât să râdă de mine, când spun aşa ceva, cel care nu le vede; căci şi mie îmi pare rău de cel care râde de mine.

CARTEA A ZECEA

349

CAPITOLUL XIII

Memoria păstrează şi afecţiunile sufletului

20. Pe toate acestea le păstrez în memorie, şi le păstrez în memorie aşa cum le-am învăţat. Am auzit chiar multe care se spun împotriva acestora într-un mod cât se poate de fals, şi eu le păstrez în memorie şi pe ele, chiar dacă sunt false; totuşi, faptul că mi le amintesc nu reprezintă un fals, dat fiind că am reuşit să fac distincţie între cele adevărate şi cele false, care se afirmă împotriva celor adevărate. Îmi amintesc deci şi de acest lucru, şi într-un fel văd acum că le deosebesc pe acestea, dar în alt fel îmi amintesc că le-am deosebit cândva, în trecut, când cugetam adesea la ele. Aşadar, îmi aduc aminte şi de faptul că mi-am amintit prea adesea şi că acum le disting şi le înţeleg şi le vâr din nou în memorie, pentru ca mai apoi să-mi amintesc că acum le-am înţeles. Deci şi că mi-am amintit îmi amintesc, după cum mai târziu îmi voi reaminti că am putut să-mi amintesc acum de acestea; iar dacă îmi voi reaminti, îmi voi reaminti în orice caz datorită puterii memoriei.

CAPITOLUL XIV

Memoria este asemenea unui pântec al sufletului

21. Aceeaşi memorie conţine şi simţămintele sufletului meu, nu în felul acela în care le are sufletul însuşi când le trăieşte; ci într-un alt mod, cu totul deosebit, după cum este şi capacitatea memoriei. Căci eu îmi amintesc de timpul când am fost vesel, fără ca acum să fiu vesel, şi-mi amintesc de tristeţea mea din trecut, fără ca acum să fiu trist. Şi-mi aduc aminte că odinioară m-am temut, fără să-mi fie acum teamă; şi-mi amintesc de o dorinţă veche a mea, fără să mai am dorinţa aceea. Uneori, dimpotrivă, îmi aduc aminte de o tristeţe trecută a mea când sunt vesel, şi de o bucurie a

mea, când sunt trist. Lucru care nu trebuie să fie de mirare, dacă este vorba de trup; deoarece una este trupul şi alta este sufletul. Prin urmare, dacă, atunci când mă bucur, îmi aduc aminte de o durere trecută a trupului meu, nu este deloc ceva de mirare. Aici însă, când memoria este sufletul însuşi – deoarece, atunci când îi încredinţăm ceva spre a se păstra în amintire zicem: „vezi să ai în minte lucrul acela”; iar când uităm, zicem: „mi-a fost în gând” şi „mi-a alunecat din gând” 41 – noi numim gând memoria însăşi. Aşadar, întrucât se întâmplă aşa42, cum se face că eu, atunci când, vesel fiind, îmi amintesc de o tristeţe trecută a mea, sufletul poate fi stăpânit de bucurie şi memoria de tristeţe, iar sufletul este vesel din cauză că în el există o anumită veselie; dar cum de memoria nu este tristă, dat fiind că în ea există tristeţe? Oare nu în mod întâmplător lucrul acesta nu ţine de suflet? Cine ar afirma asta? Deci, fără nicio îndoială, memoria este asemenea unui pântec al sufletului; iar veselia şi tristeţea sunt asemenea unor mâncări – una dulce şi alta amară; când cele două stări sunt încredinţate memoriei, acestea, ca şi

când ar fi pătruns în stomac, pot fi ascunse acolo, dar nu pot avea gust. Este, într-un fel, ridicol să le considerăm pe unele asemănătoare cu altele, dar nici neasemănătoare cu totul nu sunt.

22. Dar iată, când zic că tulburările sufletului sunt patru, eu le scot pe acestea din memorie: lăcomia, veselia, teama şi tristeţea43 şi tot ceea ce voi putea să discut despre ele, divizând pe fiecare în conformitate cu specificul fiecărui gen şi definindu-le, îmi dau aici seama ce trebuie să spun şi de unde să le scot; şi totuşi nu sunt tulburat de niciuna dintre tulburările lor, când, re-amintindu-mi-le, le evoc, şi constat că ele erau acolo, înainte de a fi readuse în memorie de către mine şi să fie revizuite; şi de aceea, prin aducere-aminte au putut fi scoase de acolo. Aşadar, aşa cum probabil hrana este scoasă din stomac prin rumegare, în acelaşi fel şi acestea sunt scoase din memorie prin procesul amintirii. Deci pentru ce la gura cugetării nu se simte dulceaţa

veseliei ori amărăciunea tristeţii de către cel care discută, adică de cel care-şi aduce aminte? Or, poate ne-asemănarea constă în faptul că nu există peste tot asemănare? Căci cine ar putea vorbi asemenea lucruri de bunăvoie, dacă de câte ori noi pronunţăm termenii de tristeţe sau teamă, tot de atâtea ori am fi constrânşi să fim trişti sau să ne temem? Şi totuşi, n-am putea vorbi despre acestea, dacă n-am găsi în memoria noastră nu numai sunetele numelor, potrivit cu imaginile întipărite prin simţurile trupului, ci chiar şi noţiunile lucrurilor înseşi, pe care nu le-am primit prin nicio poartă a trupului nostru, ci sufletul însuşi, simţindu-le prin experienţa pasiunilor sale, le-a încredinţat memoriei, ori însăşi memoria le-a reţinut pe acestea, fără ca ele să-i fi fost încredinţate.

CAPITOLUL XV

Prin imagini sau nu?

23. Dar cine ar putea să afirme cu uşurinţă dacă această reprezentare se produce prin imagini sau nu? Fiindcă, de exemplu, eu pronunţ acum numele „piatră” sau „soare”; în cazul în care lucrurile însele nu se află în faţa simţurilor mele, îmi sunt de bună seamă la îndemână imaginile lor din memoria mea. Denumesc apoi durerea trupului, dar pe aceasta nu o am, deoarece trupul meu nu suferă de nimic; totuşi, dacă în memoria mea nu ar exista imaginea durerii, eu nu aş şti ce să spun despre ea, şi nici nu aş deosebi-o de plăcere într-o discuţie ca atare.

Şi iarăşi, denumesc sănătatea trupului, în cazul în care sunt sănătos la trup: într-adevăr, însuşi lucrul acesta mi se pune acum la îndemână. Dar dacă totuşi nu ar exista şi imaginea lui în memoria mea, nu mi-aş aminti cu niciun chip ce sens ar putea să aibă sunetul acestui nume. Şi nici cei bolnavi nu ar recunoaşte prin termenul de sănătate ce anume a fost denumit, dacă

Imaginea corespunzătoare n-ar fi deţinută de forţa memoriei, în ciuda faptului că trupul este totalmente lipsit de aşa ceva. Denumesc numerele, cele cu ajutorul cărora noi numărăm, şi iată că şi ele sunt prezente în memoria mea, dar nu prin imaginile lor, ci prin ele însele. Denumesc imaginea soarelui şi, în memoria mea, este şi aceasta prezentă, dar eu nu-mi amintesc de imaginea imaginii lui, ci de imaginea însăşi, întrucât ea însăşi îmi este la îndemână, când îmi amintesc. Denumesc memoria şi recunosc ceea ce denumesc; şi unde altundeva recunosc eu aceasta, dacă nu în memoria însăşi? Oare şi ea îşi vine

sieşi în sprijin prin imaginea sa, şi nu prin sine însăşi?

CAPITOLUL XVI

Îmi amintesc de uitare

24. Ce se întâmplă însă atunci când denumesc uitarea şi, la fel, recunosc ceea ce denumesc; de unde aş putea eu deci să o recunosc, dacă nu mi-aş putea aminti? Eu nu pronunţ acelaşi sunet al numelui, ci lucrul însuşi, pe care el, sunetul, îl semnifică. Şi, oricum, dacă l-aş fi uitat pe acesta, sunetul n-ar mai avea nicio putere, dacă eu însumi n-aş fi în stare nici măcar să-l recunosc. Aşadar, când eu îmi amintesc memoria, aceasta îmi este la îndemână prin ea însăşi; iar când îmi amintesc uitarea, îmi sunt la îndemână şi memoria, şi uitarea: *memoria,* fiindcă prin ea îmi amintesc, şi *uitarea44,* fiindcă pe ea mi-o amintesc. Dar ce altceva este uitarea, dacă nu absenţa memoriei? Prin urmare, în ce fel este ea prezentă, pentru ca eu să mi-o amintesc, dacă atunci când este prezentă, nu pot să-mi amintesc? Dar dacă noi păstrăm în memorie ceea ce ne amintim, şi dacă nu ne putem aminti de uitare, n-o să putem recunoaşte niciodată lucrul care este semnificat prin numele acesta, în cazul în care el a fost auzit, uitarea fiind păstrată în memorie. Aşadar, uitarea este prezentă, fiindcă altminteri am uita-o; dar, de îndată ce este prezentă, o uităm. Rezultă oare de aici că uitarea nu prin ea însăşi este prezentă în memorie, atunci când ne amintim de ea, ci prin imaginea sa, pentru că, dacă ne-ar fi la îndemână, ar face în aşa fel încât să nu ne amintim, ci să uităm? Şi lucrul acesta cine îl va cerceta până la capăt? Cine va căuta să înţeleagă în ce fel este?

25. În privinţa aceasta eu, o, Doamne, sufăr în mod cert şi mă muncesc în mine însumi: am devenit pentru mine un pământ al greutăţilor şi al tuturor ostenelilor. Căci nici acum noi nu scrutăm crugurile cerului şi nici nu măsurăm distanţele dintre stele ori căutăm a afla locurile

de echilibru ale pământului. Eu sunt cel care îmi amintesc, eu, sufletul. Deci nu este aşa de mirare dacă este departe de mine ceea ce eu nu sunt. Dar ce este mai aproape de mine decât sunt eu însumi? Şi iată că puterea memoriei mele nu este înţeleasă de mine însumi, deşi eu însumi, fără ea, n-aş putea să mă numesc pe mine însumi. Fiindcă, ce voi putea să spun când pentru mine este sigur faptul că mi-am amintit de uitare? Voi spune oare că ceea ce îmi amintesc nu se află în memoria mea? Sau voi spune că uitarea tocmai de aceea se află în memoria mea, pentru ca eu să nu uit? Ambele ipoteze sunt absurde.

În ce constă cea de a treia posibilitate? Cum voi spune că imaginea uitării, şi nu uitarea însăşi, este deţinută de memoria mea, atunci când eu mi-o amintesc? Cum voi afirma şi lucrul acesta, dat fiind faptul că atunci. când în memorie se imprimă imaginea vreunui lucru, este necesar ca mai întâi să fie prezent lucrul însuşi, cel de la care, pornind, poate să fie imprimată imaginea aceea? Căci aşa îmi amintesc, de pildă, de Cartagina, şi tot aşa de tot felul de lucruri în care am fost implicat; la fel şi de chipurile oamenilor pe care i-am văzut, şi de informaţiile celorlalte simţuri; la fel îmi aduc aminte de sănătatea sau de durerea trupului însuşi, în timp ce toate acestea erau prezente, de la ele şi-a luat memoria imaginile, pe care eu le pot vedea ca prezente şi le pot readuce în minte, când, chiar în lipsa lor, îmi reamintesc de ele. Aşadar, dacă uitarea este păstrată în memorie prin imaginea sa şi nu prin sine însăşi, 354

ea se află oricum de faţă, pentru ca imaginea ei să fie dobândită. În ce mod înscria ea însă în memorie propria sa imagine în timp ce era prezentă, având în vedere faptul că uitarea, prin chiar prezenţa ei, distruge lucrul pe care l-a găsit deja înregistrat. Şi totuşi, orice s-ar întâmpla, deşi

modul acesta rămâne nelămurit şi de neînţeles, eu, unul, am certitudinea că-mi amintesc de uitarea însăşi, fiindcă datorită ei se distruge tot ceea ce ne aducem aminte.

CAPITOLUL XVII

Ce sunt eu? O viaţă nestatornică, nemărginită şi în multe chipuri

26. Mare este puterea memoriei, ceva care, nu ştiu, mă înspăimântă, o, Dumnezeule al meu, o mulţime de lucruri adâncă şi nemărginită; şi asta este sufletul meu, şi asta sunt eu însumi. Aşadar, ce sunt eu, o, Dumnezeule al meu? Ce fel de natură sunt? Sunt viaţă nestatornică în multe chipuri şi grozav de nemărginită. Iată-mă cum mai alerg şi zbor ba ici, ba colo, pe câmpiile memoriei mele, prin peşteri şi prin caverne fără număr, şi la nesfârşit pline de nenumărate feluri de lucruri; sau cum alerg şi zbor peste imagini, aşa cum sunt cele ale tuturor corpuri & r, ori prin reprezentările lor, aşa cum sunt cele ale artelor, ori prin nu ştiu ce noţiuni şi însemnări, aşa cum sunt cele ale simţămintelor sufletului meu, pe care memoria mea le păstrează, chiar şi atunci când sufletul meu nu este încercat de ele, deoarece în suflet există tot ceea ce există şi în memorie; prin toate acestea alerg şi zbor ba ici, ba colo; ba chiar pătrund, atât cât pot, şi nu-mi găsesc nicăieri aleanul. Atât de mare este puterea memoriei, atât de mare este puterea vieţii în omul acesta viu, care trăieşte ca să moară!

Prin urmare, ce să fac, o, Dumnezeule al meu, Tu, Cel care eşti adevărata mea viaţă? Voi trece şi de această putere a mea, care se numeşte memorie; voi trece de ea, ca să pot ajunge la Tine, lumina mea cea lină. Ce-mi

spui de asta? Iată, în timp ce urc către Tine cu ajutorul sufletului meu, Tu, Cel care rămâi în veci

deasupra mea, voi trece şi de această forţă a mea, care se numeşte memorie, voind să te ating de acea parte, de unde poţi Tu să fii atins, şi să mă lipesc de Ţine de acea parte de care se poate cineva lipi de Tine. Căci şi păsările, şi turmele au memorie, fiindcă altfel nu s-ar mai putea îndrepta către cuiburile şi culcuşurile lor, şi către multe altele cu care sunt obişnuite: căci ele n-ar putea măcar să se obişnuiască cu anumite lucruri, decât prin intermediul memoriei. Voi trece, aşadar, şi de memorie, ca să-L pot atinge pe Acela care m-a separat pe mine de patrupede şi m-a făcut mai înţelept decât zburătoarele cerului. Voi trece şi dincolo de memorie. Şi unde Te voi afla pe Tine, cu adevărat Bunule şi Dulcele meu deplin, unde Te voi afla? Căci, dacă Te aflu dincolo de memoria mea, nu-mi mai amintesc de Tine. Şi atunci, cum Te voi mai afla, dacă nu-mi mai amintesc de Tine? 45

CAPITOLUL XVIII

În cel fel Te voi afla, dacă nu-mi amintesc de Tine?

27. *Cândva o femeie pierduse o drahmă şi a căutat-o pe aceasta cu făclia-e* şi, dacă nu şi-ar fi amintit de ea, n-ar mai fi găsit-o. Însă, după ce a găsit-o, cum ar fi putut să ştie că este chiar drahma, dacă nu şi-ar fi amintit de ea? îmi amintesc că şi eu am căutat numeroase lucruri pierdute şi le-am găsit. De aceea, din aceste împrejurări, ştiu că atunci când căutam vreunul dintre aceste lucruri şi mi se spunea: „nu cumva este acesta?” sau „oare este acesta?”, eu atâta vreme ziceam: „nu, nu este!”, până când îmi apărea în faţa ochilor ceea ce căutam; lucru pe care, dacă nu mi-aş fi amintit de el, indiferent care ar fi fost acela, chiar dacă mi-ar fi apărut în faţa ochilor, tot nu l-aş fi găsit, fiindcă nu l-aş fi recunoscut. Or, întotdeauna se întâmplă aşa când căutăm un lucru pe care l-am pierdut şi pe care îl găsim.

Totuşi, dacă, printr-o întâmplare, ceva dispare din faţa ochilor, el nu dispare şi din memorie, ci, ca oricare alt corp vizibil, imaginea lui se păstrează înăuntrul nostru şi conform ei este căutat şi redat vederii. Când un asemenea lucru a fost găsit, el este recunoscut după imaginea lui, care se află înăuntrul nostru. Şi noi nu afirmăm că am găsit lucrul care dispăruse, dacă nu-l recunoaştem, şi nu putem să-l recunoaştem, dacă nu ne amintim de el; dar lucrul acesta, care pierise într-adevăr din ochi, era păstrat în memorie.

CAPITOLUL XIX

Căutăm să aflăm în memoria însăşi

28. Dar atunci când memoria însăşi pierde ceva, aşa cum se întâmplă când uităm şi facem efortul să ne reamintim, unde căutăm până la urmă, dacă nu în memo – na însăşi? Şi acolo, în interiorul ei, respingem un lucru, dacă acesta ni se prezintă în locul altuia, îl respingem până când ne apare în faţa ochilor lucrul adevărat pe care îl căutăm; şi, când ne apare, zicem: „ăsta este!”, lucru pe care nu l-am denumi, dacă nu l-am recunoaşte; şi evident că nu l-am recunoaşte, dacă nu ni l-am reaminti; ceea ce înseamnă, desigur, că noi de fapt uitaserăm. Dar nu fusese totul uitat, ci pornind de la acea parte care era păstrată, era căutată o altă parte47, fiindcă memoria simţea că ea nu dă la iveală dintr-odată ceea ce obişnuia să dea la iveală în acelaşi timp, ca şi când obişnuinţa ei ar fi fost vătămată şi ar fi cerut, schio-pătând, să i se dea ceea ce îi lipsea. La fel şi atunci când, fie că privim cu ochii un om cunoscut, fie că, uitându-i-se numele, ne vine în minte un alt nume atunci când încercăm să ne reamintim numele lui, orice fel de nume ni se prezintă în memorie nu se potriveşte cu acesta, fiindcă elementul respectiv n-a fost pus niciodată în legătură în mintea noastră cu acel om, drept care acesta

este respins până când elementul acela vine în sprijinul recunoaşterii şi astfel starea de criză a cunoaşterii noastre

CARTEA A ZECEA

357

obişnuite se calmează cu totul. Şi de unde ne vine sprijinul, dacă nu din partea memoriei înseşi? Căci, chiar şi atunci când recunoaştem o persoană, fiind avertizaţi de altcineva, de unde ne vine acest ajutor, dacă nu din memorie; fiindcă noi primim cu încredere lucrul acesta nu ca pe ceva nou, ci, reamintindu-ne, aprobăm că este aşa cum s-a afirmat; în cazul în care ne-ar fi dispărut cu totul din suflet, nu ne-am fi reamintit nici măcar avertizaţi, fiindcă n-am uitat cu totul ceea ce ne amintim că am uitat. Aşadar, nu vom putea să căutăm ceva care a fost pierdut şi pe care l-am uitat cu totul.

CAPITOLUL XX

Încerc să aflu viaţa fericită

29. Aşadar, în ce fel să te caut eu pe Tine, Doamne? Căci atunci când încerc să te aflu pe Tine, o, Dumnezeule al meu, eu caut viaţa fericită. Te voi căuta pe Tine, pentru ca sufletul meu să trăiască. Întrucât trupul meu trăieşte din sufletul meu, iar sufletul meu trăieşte din Tine. Deci, în ce fel pot eu să aflu viaţa fericită? Fiindcă n-am să pot să o am, până când n-am să pot spune: „destul, este aici!”, după care va trebui să spun în ce fel să o caut?! Oare prin reamintire, ca şi când aş fi uitat-o, (şi, într-adevăr, ţin minte că până acum am tot uitat); sau prin dorinţa de a mi-o însuşi pe calea învăţării, ca pe una necunoscută, ori ca pe una pe care nu am ştiut-o niciodată, sau ca pe una pe care am uitat-o în aşa măsură încât nici nu-mi amintesc că am uitat-o? Oare nu poate fi numită viaţă fericită însăşi viaţa pe care toţi şi-o doresc şi nu există absolut nimeni care să n-o vrea? De unde au aflat de ea, de şi-o doresc aşa de mult toţi? în ce loc au văzut-o, ca astfel s-o iubească?

Fără îndoială, eu, unul, nu ştiu cum avem această noţiune. Şi mai există un mod, cel conform căruia, când cineva o deţine, atunci acela este fericit; sau când unii, care evident există, sunt fericiţi prin speranţa ei. Aceştia din urmă o deţin într-un mod inferior, în raport cu aceia

care sunt fericiţi deja prin faptul însuşi că o deţin; însă ei sunt totuşi mai buni decât aceia care nu sunt fericiţi nici prin speranţă, nici prin faptul însuşi. Şi totuşi aceştia înşişi, dacă nu ar deţine-o în vreun fel, nu şi-ar dori atât de mult să fie fericiţi, lucru pe care ei îl vor în modul cel mai sigur şi cât se poate de limpede.

Nu ştiu în ce fel o cunosc, şi de aceea ei o deţin prin nu ştiu ce cunoaştere, în legătură cu care eu mă frământ dacă ea se află sau nu în memorie, fiindcă, dacă se află acolo, atunci noi am fost deja fericiţi cândva; dar oare am fost fericiţi cu toţii sau fiecare în parte, ori numai omul acela, care a păcătuit cel dintâi, şi în *care noi toţi am şi murite8* şi din care noi toţi ne-am născut cu starea de păcătoşenie; un lucru de care nu mă ocup acum, ci mă întreb doar dacă viaţa fericită se află sau nu se află în memorie. Pentru că, dacă noi n-am cunoaşte-o, nu am iubi-o. Auzim numele acesta şi toţi mărturisim că dorim lucrul însuşi; fiindcă noi nu ne mulţumim doar cu sunetul lui. Căci atunci când un grec aude termenul acesta pronunţat în latină, nu este mulţumit de asta, întrucât el ignoră ceea ce i s-a spus; noi însă suntem încântaţi să-l auzim, aşa cum ar fi şi acela, dacă l-ar auzi pronunţat în limba greacă, deoarece lucrul desemnat nu este nici grec, nici latin, ci este lucrul pe care şi grecii, şi latinii, şi oamenii care vorbesc alte limbi ar dori din tot sufletul să-l dobândească. Este, aşadar, ştiut de toţi că, dacă oamenii ar putea să fie întrebaţi în aceeaşi limbă dacă ar dori să fie fericiţi, ei ar

răspunde fără nicio întârziere că ar dori. Or, lucrul acesta nu s-ar putea întâmpla dacă lucrul însuşi, cel care este denumit prin aceasta, nu ar fi deţinut deja de memoria lor.

CAPITOLUL XXI

Viaţa *fericită nu poate* Ji *văzută cu ochii*

30. Oare tot aşa ne amintim şi de viaţa fericită, cum îşi aminteşte cineva de Cartagina, în cazul în care a

văzut-o? Nu, fiindcă viaţa fericită nu se vede cu ochii, dat fiind că ea nu este corporală. Sau poate ne amintim de ea, aşa cum ne amintim de numere? Nu; căci cel care le cunoaşte pe acestea nu mai caută să şi le însuşească; în timp ce viaţa fericită, deşi noi avem cunoştinţă despre ea, motiv pentru care o şi iubim, încă mai voim să o dobândim, spre a fi fericiţi. Ori poate ne amintim de ea, aşa cum ne amintim de regulile elocinţei? Nu; căci, cu toate că după ce au auzit termenul respectiv, oamenii îşi reamintesc conţinutul însuşi al elo-cinţei, aş zice chiar că şi-l amintesc şi cei care nu sunt încă elocvenţi, mulţi dintre ei dorindu-şi să fie elocvenţi – fapt din care rezultă că ea există şi în cunoaşterea lor; totuşi ei, prin simţurile trupului lor, i-au văzut pe alţii mai elocvenţi şi s-au simţit desfătaţi, dorindu-şi să fie şi ei în această situaţie; deşi, dacă nu s-ar fi simţit desfătaţi graţie unei cunoaşteri interioare, nici n-ar vrea să fie într-o situaţie similară, dacă nu s-ar simţi desfătaţi. Dar viaţa fericită n-o putem afla la alţii prin niciun simţ al trupului.

Oare ne amintim de viaţa fericită aşa cum ne amintim de bucurie? Probabil că aşa. Căci eu îmi amintesc de bucuria mea chiar şi când sunt trist, după cum îmi amintesc de viaţa fericită atunci când sunt nefericit; dar niciodată, prin niciun simţ al trupului meu, nu am văzut, nu am auzit, nu am mirosit, nu am gustat sau nu am pipăit

bucuria mea, ci am experimentat-o în sufletul meu, atunci când m-am bucurat, iar cunoaşterea ei s-a fixat în aşa fel în memoria mea, încât sunt în stare să mi-o amintesc uneori cu dispreţ, alteori cu o anume dorinţă, în funcţie de diversitatea lucrurilor acelora de care îmi aduc aminte că m-am bucurat. Căci eu am fost cuprins şi de o anumită bucurie izvorâtă din lucrurile urâte, pe care, reamintindu-mi-le acum, le detest şi le resping cu oroare; dar mi-am amintit uneori şi de lucrurile bune şi cinstite, pe care, dorindu-le, le rechem în memorie. Acestea, chiar dacă uneori nu sunt prezente, tocmai de aceea îmi readuc în memorie cu tristeţe bucuria mea de altă dată.

31. Aşadar, unde şi când am cunoscut eu în mod direct viaţa mea fericită, pentru ca acum să-mi amintesc de ea, s-o iubesc şi s-o doresc? Fiindcă nu numai eu ori un număr mic de oameni dorim să fim fericiţi, ci absolut toţi; fapt pe care dacă nu l-am fi cunoscut printr-o cunoaştere sigură, nu ni l-am dori cu o voinţă atât de sigură.

Dar ce mai este şi asta, fiindcă, dacă li s-ar pune la doi indivizi întrebarea în ce măsură vor ei să fie militari, s-ar putea întâmpla ca unul dintre ei să răspundă că vrea, iar celălalt că nu vrea; dar dacă li s-ar cere să răspundă în ce măsură ar dori să fie fericiţi, atunci, fără niciun fel de ezitare, şi unul, şi celălalt ar afirma imediat că doresc să fie fericiţi: unul, că vrea să fie militar pentru niciun alt motiv decât să fie fericit, iar celălalt, că nu vrea să fie militar, tot pentru a fi fericit. Oare este aşa din cauză că unul îşi dobândeşte bucuria dintr-un fapt, iar celălalt dintr-altul? Aşa stând lucrurile, ei sunt de comun acord că amândoi vor să fie fericiţi, după cum tot într-un acord deplin ar fi şi dacă ar fi întrebaţi şi despre următorul lucru:

vor ei să se bucure, într-adevăr, şi numesc ei bucuria însăşi viaţă fericită? în ciuda faptului că unul dobândeşte lucrul acesta dintr-un domeniu, iar celălalt dintr-altul, totuşi atât unul, cât şi celălalt tind spre acelaşi lucru – să se bucure. Şi fiindcă acesta este lucrul pe care nimeni nu poate să spună că nu l-a încercat, tocmai de aceea, după ce a fost descoperit în memorie, este recunoscut atunci când se face auzit termenul de viaţă fericită.

CAPITOLUL XXII

Viaţa fericită este a mă bucura de Tine

32. Lipsească! Lipsească, o, Doamne, de la inima robului Tău, care Ţi se mărturiseşte Ţie, lipsească de la mine gândul de a mă considera fericit, atunci când mă bucur de orice fel de bucurie. Căci *bucuria este ceva*

*care nu se dă celor nelegiuiţi***9,* ci acelor care Te cinstesc pe Tine într-un mod dezinteresat, cei pentru care bucuria eşti Tu însuţi. Şi iarăşi, viaţa fericită înseamnă a se bucura de Tine, la Tine şi din cauza Ta: căci numai aceasta este bucurie, iar o alta nici nu mai există. Cei care cred că mai există şi o altă bucurie se îndreaptă către aceea, dar ea nu este cea adevărată. Cu toate acestea însă, voinţa lor nu se abate de la o anumită imagine a bucuriei.

CAPITOLUL XXIII

Viaţa fericită este bucuria de adevăr

33. Aşadar, nu este sigur că toţi vor să fie fericiţi, fiindcă cei care nu vor să se bucure de Tine, singura viaţă fericită care există, nu vor în niciun caz viaţă fericită. Dar oare toţi vor aşa ceva? însă, pentru că *trupul pofteşte împotriva Duhului, şi Duhul pofteşte împotriva trupului50,* pentru ca acestea să nu facă ceea ce vor ele, ei decad în ceea ce pot, şi se mulţumesc cu acest fapt; deoarece lucrul pe care nu sunt în stare să-l facă nu şi-l doresc atât de mult

cât ar fi îndeajuns ca să-l poată face. Eu, unul, aş vrea să-i întreb pe toţi dacă ei preferă să se bucure mai mult de adevăr decât de minciună. Dar, pe atât nu ezită să spună că preferă să se bucure de adevăr, pe cât nu pregetă să afirme că vor să fie fericiţi. Într-adevăr, viaţa fericită nu este altceva decât bucurie de adevăr. Căci aceasta este bucuria de Tine, Cel *care eşti adevărul, o, Dumnezeule al meu, frumuseţea mea, salvarea feţei mele, Dumnezeule al meu51.* Toţi vor această viaţă fericită; această viaţă, care este singura fericită, toţi o vor; toţi vor bucuria de adevăr. Am cunoscut în mod direct în viaţa mea numeroşi indivizi, care voiau să-i înşele pe alţii; dar n-am văzut pe nimeni care să-şi fi dorit să fie el cel înşelat. Deci, unde au cunoscut ei această viaţă fericită, dacă nu acolo unde au luat cunoştinţă chiar de adevăr? Căci ei, dacă într-adevăr nu vor

să fie înşelaţi, iubesc în mod sigur adevărul. Ba chiar şi atunci când iubesc viaţa fericită, care nu este nimic altceva decât bucurie de adevăr, ei tot adevărul îl iubesc până la urmă. Şi de bună seamă că nu l-ar iubi dacă, în memoria lor, n-ar exista o anumită cunoaştere a lui.

Prin urmare, de ce nu se bucură ei de aceasta? De ce nu sunt fericiţi? Nu sunt fericiţi pentru că sunt mai ancoraţi în ceea ce îi face pe ei mai curând nefericiţi, decât în adevărul acela, de care de-abia, de-abia îşi mai amintesc. *Fiindcă în oameni lumina este, şi pe deasupra, şi măsurată:* n-au decât să meargă, *dar să nu-i prindă întunericul52.*

34. Dar de ce *adevărul naşte ură53* şi de ce Omul Tău54, Cel care a predicat adevărul, a devenit pentru ei un duşman, de vreme ce viaţa fericită, care nu este altceva decât bucurie de adevăr, este totuşi iubită; de ce, dacă nu

pentru că aşa este iubit adevărul, încât aceia care iubesc altceva, ar dori ca ceea ce ei iubesc să fie adevărul; de ce îl iubesc, deci, dacă nu pentru faptul că ei nu acceptă să fie înşelaţi, nu vor să fie dovediţi că sunt falşi? Rezultă clar de aici că ei urăsc adevărul din cauza acelui lucru pe care îl iubesc în locul adevărului. Ei iubesc adevărul, însă numai atunci când acesta luminează, şi îl urăsc ori de câte ori el îi acuză. Căci, datorită faptului că nu vor să fie înşelaţi, ci vor numai să înşele, ei iubesc adevărul, când acesta se arată pe el însuşi, şi îl urăsc atunci când îi arată pe ei. Şi de aceea el le va da răsplată faptul că toţi cei care nu vor să fie daţi în vileag de către el vor fi daţi în vileag chiar atunci când nu vor şi când el, adevărul, nu va fi vizibil pentru ei. Ei bine, aşa este, chiar aşa este sufletul omenesc, chiar aşa de orb şi de îndărătnic, de urât şi de nedemn: vrea să stea ascuns, dar nu vrea să i se ascundă ceva. În mod paradoxal, lui i se acordă şansa de a nu i se ascunde adevărul, dar adevărul însuşi să-l ascundă pe el. Totuşi, chiar şi aşa, în timp ce este nefericit, el încă mai doreşte să se bucure de cele adevărate mai mult decât de cele false. Prin urmare, va fi fericit dacă, nefiind în

piedicat de vreo dificultate, se va bucura de adevărul însuşi, singurul prin care toate sunt adevărate.

CAPITOLUL XXIV

TU eşti *Cel care stărui în memoria mea*

35. Iată deci cât m-am plimbat încoace şi încolo prin memoria mea, căutându-Te pe Tine, Doamne, şi nu Te-am aflat în afara ei. Dar nici altceva în legătură cu Tine n-am găsit, ceva de care să nu-mi fi amintit, din momentul în care am început să te cunosc. Căci, din acel moment în care am început să te cunosc, nu am mai uitat de Tine. Fiindcă acolo unde am găsit adevărul, acolo L-ara găsit şi

pe Dumnezeul meu, adevărul însuşi pe care, din clipa în care am învăţat să-L cunosc, nu L-am mai uitat. Aşadar, Tu stărui să rămâi în amintirea mea, din clipa în care am învăţat să te cunosc, şi, când îmi aduc aminte de Tine, acolo Te găsesc şi mă desfăt întru Tine. Acestea sunt preacuratele mele desfătări, cele pe care Tu mi le-ai dat cu marea Ta milă, întorcându-ţi privirile la sărăcia mea.

CAPITOLUL XXV

TU, în *mod sigur, locuieşti în ea*

36. Dar în memoria mea, o, Doamne, Tu unde stai când continui să rămâi acolo? Ce fel de culcuş Ţi-ai făcut Ţie însuţi acolo? Ce fel de sanctuar Ţi-ai construit Ţie acolo? Tu ai dat memoriei mele această vrednicie, ca să rămâi în ea; dar, mă întreb acum, în care parte a ei Te afli Tu aici? Fiindcă, atunci când mi-am amintit de Tine am depăşit părţile acelea ale ei, cele pe care le au şi animalele, întrucât acolo, printre imaginile lucrurilor corporale, nu Te aflam; şi am venit la acele părţi ale ei, unde am făcut să sălăşluiască simţirile sufletului meu, 364

şi nici acolo nu Te-am găsit. Şi am pătruns chiar în lăcaşul sufletului meu, lăcaş pe care el îl are în memoria mea, pentru că sufletul meu îşi aminteşte şi de el; şi Tu nici acolo nu erai; fiindcă, aşa cum Tu nu eşti nici imagine corporală şi nici simţire a unei fiinţe vii (după cum se întâmplă când ne veselim, când ne întristăm, când dorim ceva, ne temem, ne amintim, uităm şi multe altele de genul acestora), tot aşa Tu nu eşti nici sufletul însuşi, deoarece Tu eşti Domnul Dumnezeul sufletului, şi, în timp ce toate acestea se schimbă, Tu rămâi mereu neschimbat, deasupra tuturor, şi ai binevoit să locuieşti în memoria mea, din ziua în care am învăţat să te cunosc. Şi pentru ce vreau să ştiu în care anume loc al memoriei mele locuieşti, ca şi când acolo ar exista, într-adevăr, locuri? Dar Tu locuieşti în mod

sigur în ea, fiindcă îmi amintesc de Tine din momentul în care ara învăţat să te cunosc, şi în ea Te regăsesc, ori de câte ori îmi amintesc de Tine.

CAPITOLUL XXVI

Tu, Care eşti Adevărul, veghezi peste toate

37. Aşadar, unde Te-am aflat eu, ca să învăţ să te cunosc? Căci Tu nici măcar nu erai în memoria mea, înainte de a învăţa să te cunosc. Deci, unde Te-am găsit, ca să învăţ să te cunosc, dacă nu în Tine, deasupra mea? Şi un anume loc pentru Tine nu există nicăieri, şi, cu toate că noi ne îndepărtăm şi ne apropiem de Tine, locul Tău nu există. Tu eşti adevărul prezent peste tot şi veghezi asupra tuturor celor care-ţi cer sfatul şi răspunzi în acelaşi timp celor care Te întreabă lucruri diferite. Da! Tu le răspunzi cu claritate, dar ei nu aud toţi cu claritate. Toţi Te întreabă despre ceea ce vor ei, dar nu întotdeauna aud ceea ce vor. Cel mai bun slujitor al Tău este acela care nu urmăreşte să audă de la Tine mai mult decât a voit el însuşi, ci mai degrabă să vrea să facă ceea ce a auzit de la Tine.

CAPITOLUL XXVII

Târziu Te-am iubit: Tu însă Te aflai înăuntrul meu şi eu în afară

38. Târziu de tot Te-am iubit, o, Tu, Frumuseţe atât de veche, şi totuşi atât de nouă, târziu de tot Te-am iubit. Şi iată că Tu Te aflai înăuntrul meu, iar eu în afară, şi eu acolo, în afară, Te căutam şi dădeam năvală peste aceste lucruri frumoase pe care Tu le-ai făcut, eu, cel lipsit de frumuseţe. Tu erai cu mine, dar eu nu eram cu Tine; mă ţineau departe de Tine acele lucruri care, dacă n-ar fi fost întru Tine, nici n-ar fi existat. M-ai chemat şi m-ai strigat şi ai pus capăt surzeniei mele. Ai fulgerat şi ai strălucit, şi ai alungat orbirea mea; ai răspândit mireasmă şi eu am

inspirat, şi acum Te urmez cu înfocare; am gustat din Tine şi acum sunt înfometat şi însetat după Tine; m-ai atins doar şi m-am şi aprins de dor după pacea Ta.

CAPITOLUL XXVIII

Tu eşti doctorul, eu sunt cel bolnav; Tu eşti milostiv, iar eu sunt demn de milă

39. Când mă voi fi lipit cu toată fiinţa mea de Tine, nu va mai exista niciodată pentru mine nici durere şi nici osteneală, şi vie va fi viaţa mea, în întregime plină de Tine. Acum însă, pentru că Tu îl sprijini pe cel pe care îl umpli, dat fiind că eu încă nu sunt plin de Tine, îmi sunt mie spre povară. Bucuriile mele jeluinde se luptă din greu cu tristeţile mele vesele şi nu ştiu de ce parte va fi victoria. Vai mie, *Doamne, ai milă de minei55* Se luptă din greu tristeţile răutăţii mele cu bucuriile cele bune, şi nu ştiu de partea cui va fi victoria. Vai mie, Doamne, ai milă de mine! Vai mie! Iată că nu-mi ascund rănile. Tu eşti medicul, iar eu sunt cel bolnav. Tu eşti milostiv, iar eu sunt demn de milă. *Oare viaţa omu'*

lui pe pământ nu este o încercare continuă? 56 Cine ar dori să aibă parte de supărări şi de strâmtorări? Tu ne porunceşti să le răbdăm, nu să le iubim. Or, nimeni nu iubeşte ceea ce rabdă, chiar dacă este de acord cu faptul de a răbda. Căci, oricât s-ar bucura el că rabdă, preferă totuşi să nu existe ceea ce ar trebui să rabde. Doresc fericirea în nenorocire şi mă tem de nefericire în clipele de prosperitate. Între toate acestea, care ar mai putea să fie locul intermediar, în care viaţa omului nu este o permanentă încercare? Vai de bucuriile veacului acesta, vai, şi iarăşi vai, din cauza temerii lui de nenorociri şi de înveninarea bucuriei lui! Vai de bucuriile veacului acesta, vai şi iarăşi vai! De trei ori vai!, datorită dorinţei lui de

fericire şi fiindcă însăşi nefericirea lui este aspră, iar răbdarea lui este gata să se frângă! Oare viaţa omului pe pământ nu este o continuă ispită?

CAPITOLUL XXIX

Dă-mi ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei

40. Şi toată speranţa mea nu se află decât în Mila Ta cea mare. Dă-mi ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei. Tu ne porunceşti nouă cumpătarea. Şi cineva zice: Şi, *întrucât eu ştiu că nimeni nu poate să fie cumpătat, decât dacă Dumnezeu îi dă lui această putere, a şti al cui dar anume este acesta este deja înţelepciune, prin însuşi acest fapt57.* De bună seamă, prin stăpânirea de sine, noi ne reculegem şi ne adunăm într-un singur loc, cel de care ne-am îndepărtat lunecând spre multe altele. Căci pe Tine Te iubeşte mai puţin cel care nu iubeşte ceva împreună cu Tine, fiindcă nu din cauza Ta nu iubeşte aceasta. O, iubire, tu, care arzi fără încetare şi niciodată nu te stingi, tu, dragoste, o, Dumnezeule al meu, aprinde-mă! Tu porunceşti stăpânirea de sine: Tu dă-ne nouă ceea ce porunceşti şi apoi porunceşte ceea ce vrei.

CARTEA A ZECEA

367

CAPITOLUL XXX

Să *nimicească pornirile deşfrinate ale somnului meu*

41. Tu îmi porunceşti, desigur, să mă *abţin de la pofta trupului, de la poftirea ochilor şi de la măririle veacului acestase.* Ne-ai oprit de la împreunarea trupească şi, chiar în legătură cu căsătoria, Tu ne-ai îndemnat spre ceva mai bun decât ai îngăduit. Şi fiindcă aşa ai hotărât, s-a făcut aceasta înainte ca eu să devin oficiantul Tainei Tale. Dar şi acum mai persistă în memoria mea, despre care am spus deja atât de multe, imaginile unor astfel de lucruri, pe care obişnuinţa mea le-a fixat acolo; şi, în timp ce sunt

treaz, îmi apar mereu în minte, chiar dacă lipsite de puteri, iar în timpul somnului până în pragul desfătării, ba chiar până la acceptarea lor şi la simularea totală a faptului însuşi. Şi atât de puternică este iluzia acestei imagţni în sufletul şi în trupul meu, încât, în timp ce dorm, vedeniile deşarte mă conving de ceea ce nu sunt în stare să mă convingă cele reale atunci când sunt treaz59. Nu cumva în momentul acela nu eu sunt acesta, o, Doamne, Dumnezeule al meu? Şi totuşi, între mine însumi şi mine însumi-o, există într-adevăr deosebirea aceasta atât de mare, când, timp de o clipă, eu trec de la trezie la somn şi de la acesta revin la cea dintâi.

Unde se află atunci raţiunea, datorită căreia sufletul meu rezistă unor astfel de ispite, când sunt treaz, iar când pornirile însele dau năvală, el rămâne totuşi neclintit? Cumva se închide şi ea odată cu ochii? Sau, poate, adoarme şi ea odată cu simţurile trupului? Şi cum se face că adesea, chiar în somn, amintindu-ne de hotărârea noastră, reuşim să rezistăm şi, rămânând în aceasta, cu cea mai mare curăţie nu acordăm niciun fel de consimţământ unor asemenea ispite? Şi totuşi, deosebirea este atât de mare încât, ori de câte ori se întâmplă altfel, veghind ne reîntoarcem la liniştea conştiinţei, şi prin distanţa însăşi dintre cele două stări ne dăm seama că nu

noi am făcut ceea ce s-a produs, de fapt, în noi, şi din cauza căruia urmează să suferim.

42. Oare mâna Ta nu este îndeajuns de puternică, o, Dumnezeule Atotputernic, pentru ca ea să vindece toate slăbiciunile sufletului meu, şi printr-o mai mare bogăţie a

harului Tău să fie nimicite chiar şi pornirile desfrânate ale somnului meu?

Vei spori, o, Doamne, tot mai mult şi mai mult darurile Tale în mine, pentru ca sufletul meu să mă urmeze şi el în drumul către Tine, după ce a fost eliberat de vâscul poftei, astfel încât să nu se mai împotrivească lui însuşi, şi pentru ca nu numai să nu mai săvârşească asemenea fapte ruşinoase ale stricăciunilor în somn, prin închipuiri animalice până la scurgerea trupului; dar nici măcar să nu mai consimtă la ele. Dar a face ca nimic de genul acesta să nu-mi mai producă plăcere câtuşi de puţin, ori să nu mai aibă în niciun fel putere asupra mea, şi printr-un semn să fie oprit chiar în simţirea curată a mea, când dorm, nu numai în această viaţă, dar chiar la această vârstă-şi, nu este mare lucru pentru Cel Atotputernic, *care poate să facă mult mai mult decât cerem şi înţelegem noi62.* Totuşi, ce anume sunt eu până în momentul acesta, în acest gen de rău al meu, am spus-o acum Bunului meu Domn, *bucurându-mă cu cutremur63,* de tot ceea ce Tu mi-ai dăruit, şi deplângând cele întru care nu m-am împlinit, dar având speranţa că Tu vei realiza în mine Milele Tale, până la pacea deplină pe care o vor avea cu Tine atât cele dinlăuntrul meu, cât şi cele din afara mea, *atunci când moartea va fi fost înghiţită de biruinţă6.*

CAPITOLUL XXXI

Regimul şi leacul alimentelor

43. Există însă şi *o altă răutate a zilei65,* care, bine ar fi fost să-şi fie sieşi îndeajuns! Căci eu îmi refac uzurile zilnice ale trupului mâncând şi bând, mai înainte ca Tu *să fi distrus mâncărurile şi stomacul66,* până atunci când vei fi ucis dorinţa mea printr-o minunată saturare şi vei fi îmbrăcat *trupul acesta supus stricăciunii cu veşnica Ta nestricăciune6.* Acum însă nevoia mă desfată şi eu lupt împotriva acestei desfătări, ca să nu-i devin rob, şi port un

război zilnic în posturi, *aducându-mi deseori trupul meu la sclavie68* şi durerile mele sunt izgonite de plăcere. Căci foamea şi setea sunt un fel de dureri: ele ard şi ucid întocmai ca febra, dacă leacul mâncărurilor nu le sare în ajutor. Şi, întrucât leacul acesta ne este la îndemână, mulţumită mângâierii darurilor Tale, prin care pământul, apa şi cerul sunt în slujba slăbiciunilor noastre, nenorocirea aceasta este numită desfătare.

44. Aşa ceva m-ai învăţat Tu, ca să mă apropii de mâncăruri în aşa fel, încât să le iau ca pe nişte medicamente.

Dar, în timp ce trec de la nemulţumirea provocată de lipsă la liniştea adusă de saturare, în chiar momentul acesta al trecerii, laţul poftei mi se furişează în suflet: deoarece însăşi trecerea constituie o plăcere şi nu există nicio altă posibilitate prin care să se poată trece, decât aceea prin care ne obligă necesitatea să trecem. Şi, întrucât sănătatea presupune nevoia de a mânca şi de a bea, acestora li se adaugă, asemenea unei sclave însoţitoare, periculoasa plăcere care, de foarte multe ori, încearcă s-o ia înaintea celeilalte, în aşa fel încât motivul ei principal să devină ceea ce eu spun că fac sau vreau să fac pentru sănătate; însă nici măsura nu este aceeaşi atât în cazul uneia cât şi în cazul celeilalte. Căci ceea ce este îndeajuns pentru sănătate devine prea puţin pentru desfătare. Şi este deseori incert dacă îngrijirea necesară trupului este aceea care solicită un ajutor în plus, ori dacă nu, dimpotrivă, înşelăciunea îmbibată de plăcere a poftei este aceea care cere pe ascuns un adaos. Cât se mai veseleşte nefericitul meu suflet în faţa acestei incertitudini şi, raportându-se la ea, îşi pregăteşte apărarea dezvinovăţirii şi se bucură de faptul că apare prea limpede ce anume este suficient pentru păstrarea sănătăţii şi ce nu este suficient, pentru ca, după

dobândirea acesteia, problema plăcerii să treacă pe planul secund.

Acestor ispite încerc eu să le ţin piept în fiecare zi, şi invoc ajutorul dreptei Tale, şi la Tine vin cu toate neliniştile mele, fiindcă nu-mi stă încă în putere chibzuinţă presupusă de un asemenea lucru.

45. Aud glasul Dumnezeului meu care porunceşte: Să *nu se îngreuieze inimile voastre de mâncare multă şi de beţipQ.* Departe de mine este beţia; iar Tu Te vei milostivi de mine ca ea să nu se apropie de mine. Lipsa de stăpânire la băutură şi mâncare multă se furişează însă câteodată şi în robul Tău. Te vei milostivi însă ca ea să fie departe de mine. *Căci nimeni nu poate să fie stăpân pe sine, decât dacă îi dai Tu puterea70.* Tu multe ne dai când ne rugăm şi tot ceea ce este bun, pe care l-am primit înainte de a ne ruga, de la Tine l-am primit, pentru a recunoaşte mai apoi că de la Tine l-am primit. Beţiv n-am fost niciodată, dar cunosc beţivi care, cu ajutorul Tău, au devenit oameni cumpătaţi; aşadar, chiar Tu ai făcut în aşa fel încât cei care nu au fost beţivi să nu devină niciodată astfel; Tu ai făcut ca până şi cei care au fost să nu rămână aşa mereu, şi tot Tu ai făcut ca şi unii, şi alţii să ştie de către cine s-a făcut aceasta.

Am mai auzit şi o altă poruncă a Ta: *să nu te laşi târât de poftele tale şi de la plăcerea ta să te abaţi71.* Am auzit şi o alta, izvorâtă din darul Tău, una pe care am preţuit-o mult: *nici dacă vom mânca nu ne vom îmbogăţi, şi nici dacă nu vom mânca nu ne va lipsi nouă ceva72.* Aceasta ar vrea să însemne că eu nici în primul caz nu voi deveni îmbelşugat, şi nici în al doilea caz nu voi fi chinuit

de lipsuri. Am auzit şi o altă poruncă: *fiindcă eu m-am deprins să fiu îndestulat cu ceea ce am, şi ştiu şi să am de prisos, şi ştiu şi să îndur lipsurile. Pe toate acestea eu le pot întru Cel care mă întăreşte7.* Iată-l pe ostaşul taberelor cereşti, nu pulberea care suntem noi; ci, o, Doamne, adu-ţi aminte că *noi ţarină suntem74,* şi Tu pe om din ţărână l-ai făcut, şi el se şi pierduse, dar a fost aflat75. Şi nici acela76 nu a putut să facă nimic prin sine însuşi, fiindcă şi el a fost ţărână, acela pe care eu l-am preţuit atât de mult când spunea vorbe asemănătoare acestora sub insuflarea inspiraţiei Tale, când a zis: *întru Cel care mă întăreşte, eu pe toate le pot77*. Întăreşte-mă şi pe mine, ca să pot! Dă-mi ceea ce porunceşti şi porunceşte ceea ce vrei. Acela mai mărturiseşte că a primit şi că şi *de lucrul cu care se făleşte, întru Domnul se făleşte78.* Am auzit şi pe un altul care se ruga să-i fie primită cererea: *Ia,* zicea el, *ia de la mine poftele pânte-culuі7Q.* Apare clar de aici, o, Sfinte Dumnezeule al meu, că Tu eşti Cel care dai când se face ceea ce porunceşti să se facă.

46. Tu m-ai învăţat, o, Bunule Părinte, *că pentru cei curaţi toate sunt curate, dar că ele devin un rău pentru omul care mănâncă spre sminteală80; că orice creatură a Ta este bună şi că nu trebuie să fie aruncat nimic din cele care se primesc cu aducere de mulţumiri81; şi aceasta pentru că nu mâncarea ne recomandă pe noi lui Dumnezeu82; şi pentru ca nimeni să nu judece pe cel care nu mănâncă şi nimeni să nu-l judece nici pe cel care mănâncă83; şi pentru ca cel care mănâncă să nu-l dispreţuiască pe cel care nu mănâncă; şi cel care nu mănâncă să nu-l judece pe cel care mănâncă84.* Aceste lucruri le-am învăţat, mulţumescu-ţi Ţie, laude Ţie îţi aduc, o, Dumnezeule al meu, învăţătorule al meu, Tu, Cel care baţi la urechile mele, Luminătorul inimii mele; îndepărtează-mă de la orice ispită.

Eu nu mă tem de necurăţia mâncării, ci de necurăţia poftei. Ştiu că lui Noe85 i s-a îngăduit să mănânce orice fel de carne ce ar fi putut să-i fie de folos pentru hrăni-rea lui; ştiu că Ilie86 s-a întărit prin consumul cărnii; că Ioan87, înzestrat cu o uimitoare putere de stăpânire, nu s-a spurcat mâncând carne, ci s-a mulţumit cu vietăţi care i-au servit drept hrană, adică cu lăcuste8. Şi ştiu că Esau a fost înşelat datorită poftei lui de linte89 şi că David s-a dojenit pe sine însuşi din cauza dorinţei lui de apă90, iar Regele nostru n-a fost ispitit cu carne, ci cu pâine91. Şi de aceea şi poporul lui Israel a meritat să fie mustrat în pustiu, nu fiindcă a dorit cărnuri, ci fiindcă a cârtit împotriva lui Dumnezeu, din cauza dorinţei lui de hrană92.

I

47. Aşadar, pus în faţa acestor ispitiri, eu port zilnic lupte cu mine însumi împotriva dorinţei de a mânca şi de a bea. Căci nu-mi stă în putere să retez o dată această deprindere şi mai pe urmă să mă decid a nu mă mai atinge, aşa cum am putut să mă opresc de la împreunarea trupească. Şi astfel frâiele gâtlejului meu trebuie să fie ţinute într-o relaxare şi o constrângere moderate. Dar cine este, o, Doamne, acela care ar putea să nu fie întrucâtva ispitit să treacă dincolo de limitele necesităţii? Oricine ar fi acesta, mare om este, dar trebuie să laude numele Tău. Eu însă nu sunt, fiindcă sunt un om păcătos. Dar şi eu dau slavă numelui Tău, şi pentru păcatele mele Te roagă pe Tine *Acela care a biruit lumea93,* numărându-mă printre mădularele neputincioase ale trupului Său, fiindcă *ochii Tăi au văzut nedesă-vârştrea mea şi în cartea Ta vor fi*

înscrise toate94.

CAPITOLUL XXXII

Nimeni nu trebuie să fie sigur în viaţa aceasta

48. De ispitele mirosurilor nu vreau să mă ocup prea mult: când îmi lipsesc, nu le caut; când sunt de faţă, nu le resping, fiind întotdeauna pregătit chiar să mă lipsesc de ele. Cel puţin aşa mi se pare mie, dacă nu cumva mă înşel. Căci şi aceste întunecimi ale minţii mele, cele în care puterea mea stă ascunsă, sunt demne de plâns, astfel încât sufletul meu, întrebându-se pe sine asupra puterilor sale, consideră că nu trebuie să se încreadă cu prea multă uşurinţă în sine însuşi, deoarece şi ceea ce se află înăuntru rămâne de cele mai multe ori ascuns privirilor, dacă nu se vădeşte în contactul cu ceilalţi; şi nimeni nu trebuie să fie sigur pe sine în viaţa aceasta care, în totalitatea ei, este o ispită dacă nu cumva cel care a putut să devină din mai rău mai bun poate să devină din mai bun mai rău. O singură speranţă ne mai rămâne, o singură încredere, o singură făgăduinţă nestrămutată, anume Mila Ta.

CAPITOLUL XXXIII

Desfătările urechilor

49. Plăcerile auzului mă captivaseră tot mai îndârjit şi mă subjugaseră, dar Tu m-ai dezlegat de ele şi m-ai eliberat. Acum, în sunetele pe care le însufleţeşte vorbirea Ta, când ea este cântată cu voce suavă şi măiestrită, mărturisesc că în ele îmi găsesc o oarecare mângâiere; dar nu în aşa măsură încât să mă ataşez de ele, ci mă pot desprinde ori de câte ori voiesc. Şi totuşi, chiar cu ideile cu care aceste sunete trăiesc, pentru a fi lăsate să ajungă la mine, ele caută în inima mea locul unei oarecare demnităţi, dar eu abia de le pot oferi locul potrivit. Căci uneori mi se pare că le acord o mai mare onoare decât li s-ar cuveni, deşi, după felul în care sunt cântate cele sfinte, eu simt că sufletele noastre sunt mişcate cu mai multă evlavie şi mai

multă ardoare în flacăra credinţei dacă sunt cântate astfel, decât dacă nu ar fi cântate aşa; şi că toate simţirile spiritului nostru, în armonie cu diversitatea lor, îşi au propriile lor ritmuri în voce şi în cânt, prin a căror nu ştiu ce obişnuinţă ascunsă se înalţă.

Dar desfătarea trupului meu, căruia nu trebuie să-i fie încredinţată mintea spre a o slăbi pe aceasta de puteri, mă induce în eroare adesea atunci când simţul nu însoţeşte raţiunea în aşa fel încât el să rămână cu răbdare ceva mai în urmă, ci, numai pentru faptul că a meritat şi el să fie admis alături de ea, încearcă să i-o ia chiar înainte şi să conducă. În felul acesta, neobservând, păcătuiesc în privinţa lor, dar după aceea îmi dau seama de greşeală.

50. Alteori însă, ferindu-mă într-un mod exagerat de această greşeală, greşesc şi mai rău din cauza unei prea mari severităţi, ba chiar foarte mult uneori; până într-atât încât aş vrea să fie îndepărtate de la urechile mele şi ale Bisericii înseşi toate melodiile dulcilor cântări de care este însoţită în mod frecvent Psaltirea lui Davidă5. Şi mi se pare mai corect ceea ce-mi amintesc eu că-mi spunea adesea episcopul Athanasius din Alexandria-6, 374

CONFESIUNI

care îl sfătuia pe citeţul psalmului să cânte cu o mlădiere a vocii atât de moderată, încât cântarea lui să fie mai apropiată de unul care vorbeşte decât de unul care cântă97. Şi totuşi, când îmi aduc aminte de lacrimile mele, pe care le-am vărsat în timpul cântărilor Bisericii Tale, în primele momente ale dobândirii credinţei mele, mă simt şi acum impresionat nu de cântarea propriu-zisă, ci de cele care se cântă cu vocea aceea clară şi cu modulaţia aceea atât de potrivită cu cele care se cântă; şi din nou recunosc marele folos al acestui persistent obicei. În felul acesta eu pendulez între primejdia plăcerii şi utilitatea efectelor mântuitoare şi parcă sunt şi mai mult înclinat (nedorind

totuşi să exprim aici o părere irevocabilă) să fiu de acord până la urmă cu obiceiul de a se cânta în Biserică, pentru ca sufletele încă insuficient de tari să se înalţe prin desfătarea cântărilor la starea de evlavie. Totuşi, ori de câte ori mi se întâmplă să fiu impresionat mai mult de melodie decât de ceea ce se cântă, mărturisesc că păcătuiesc98 meritând o pedeapsă şi în acel moment aş prefera să nu-l mai aud pe cel care cântă. Iată deci unde mă aflu: plângeţi cu mine şi plângeţi pentru mine voi, cei care duceţi cu voi înăuntrul vostru ceva bun, din care izvorăsc faptele bune. Căci pe voi, cei care nu duceţi nimic, pe voi nu vă mişcă asemenea lucruri. *Tu însă, o, Doamne Dumnezeule al meu, îndreaptă-Ţifaţa Ta spre mine, ascultă-mă, priveşte-mă, ai milă de mine şi vindecă-mă"*, Tu, Cel în ochii Căruia eu însumi am devenit pentru mine o problemă, şi eu însumi sunt pentru mine propria mea lâncezeală.

CAPITOLUL XXXIV

Ochilor le plac formele frumoase şi variate

51. Rămâne plăcerea acestor ochi ai trupului meu, despre care vorbesc în mărturisirile mele, pe care aş vrea să le audă urechile lăcaşului Tău cel sfinţi°°, urechi frăţeşti şi evlavioase, ca noi să închidem căile tuturor

Ispitelor şi poftelor trupeştiloi, care mă lovesc şi acum când gem din cauza lor şi *când doresc să-mi împodobesc cămara mea, care este din cer1 e2.* Ochilor mei le plac formele frumoase şi variate, culorile vii şi încântătoare. Dar nu acestea aş vrea eu să-mi ţină sufletul captiv; ci Dumnezeu, Cel care le-a făcut pe acestea, să-l ţină captiv, chiar dacă şi ele *sunt bunefoarteW;* însă bunul meu este El însuşi, nu acestea. Şi ele mă chinuie zi de zi, fără încetare, când veghez, şi nu-mi dau deloc pace, după

cum în tăcerea mea îmi produc desfătare vocile melodioase, ba uneori chiar toate vocile. Căci lumina aceasta, care este însăşi regina culorilor, revărsându-se asupra tuturor celor pe care le vedem, indiferent unde m-aş afla eu în timpul zilei, mă mângâie cu ispitirile ei atât de felurite în momentul când fac altceva şi nu o observ. Şi cu atâta putere mi se vâră în suflet, încât chiar dacă i te sustragi pe neaşteptate, ea te caută cu înfocare; iar când lipseşte o vreme prea îndelungată face să se abată asupra sufletului meu tristeţea.

52. O, lumină, tu, cea pe care o vedea Tobie104 când, cu ochii aceştia trupeşti închişi, el îi arăta fiului său calea vieţii şi mergea înaintea lui cu piciorul iubirii, fără să se rătăcească vreodată; ori aceea pe care o vedea Isaac105, când luminile trupului său îi deveniseră prea îngreuiate şi acoperite de bătrâneţe şi astfel, necunoscându-şi fiii, îi binecuvânta, dar, în actul binecuvântării lui, a meritat să nu-i recunoască106; ori aceea pe care o vedea Iacob107, când şi el, suferind de ochi din cauza vârstei înaintate, a strălucit cu inima lui luminoasă peste seminţiile prefigurate în fiii săi, cele ale poporului care avea să fie, şi şi-a întins mâinile încrucişate în chip tainic peste nepoţii săi născuţi din Iosifios, nu în afarăios, aşa cum le îndrepta tatăl lor, ci în interiorul sufletului său, aşa cum el însuşi găsea de cuviinţă: aceasta este lumina însăşi, aceea care este unică, şi pe ea o văd şi o preţuiesc toţi cei care văd şi preţuiesc lumina. Dar această lumină trupească, despre care vorbeam, orânduieşte viaţa lumii acesteia, pentru toţi aceia care o iubesc orbeşte, cu o dulceaţă fermecătoare şi periculoa

să aceia însă, care ştiu să te laude pe Tine pentru

lumina însăşi, o, *Dumnezeule, Creatorule al tuturor110,* şi-o însuşesc întru mărirea Ta, nu sunt însuşiţi de ea în somnul lor; aşa doresc şi eu să se întâmple cu mine. Eu mă împotrivesc ispitelor vederii pentru ca nu cumva picioarele mele, cele cu care păşesc pe calea Ta, să mi se împleticească, şi spre Tine îmi ridic eu ochii cei nevăzuţi, pentru ca *Tu să scoţi din laţ picioarele mele111.* Tu le scoţi pe acestea îndată, căci greu sunt prinse în laţ. Tu nu încetezi să le scoţi, iar eu mult prea adesea stau prins în cursele întinse peste tot; pentru că *Tu nu vei dormi şi nici nu vei moţăi de somn, Tu, Cel care îl păzeşti pe Israel112.*

53. Cât de nenumărate sunt lucrurile plăsmuite prin tot felul de arte şi meşteşuguri – haine, încălţăminte, vase şi construcţii de orice gen, picturi şi chiar multe alte creaţii plastice, şi de asemenea toate acelea care depăşesc folosul imediat şi măsurat al omului, încâlcind în mod grav sfânta lor semnificaţie; cât de nenumărate sunt deci cele pe care oamenii le-au adăugat vieţii lor pentru desfătările ochilor, urmărind latura exterioară în tot ceea ce fac ei, dar înăuntrul lor părăsind pe Cel de către care au fost făcuţi şi întinând faptul că au fost făcuţi.

Dar eu, o, Dumnezeule al meu şi Podoaba mea, tocmai de aceea îţi înalţ imnul meu Ţie şi jertfesc lauda mea Celui care mă sfinţeşte; fiindcă toate frumuseţile care au fost trecute prin sufletele artiştilor şi au ajuns în mâinile lor măiestrite au provenit de la acea Frumuseţe, care este mai presus de suflete, cea după care inima mea suspină zi şi noapte. Dar cei care sunt creatorii frumuseţilor exterioare, şi cei care le cercetează pe acestea nu deduc de aici un anume mod de a se folosi de ele, ci un motiv de a le aproba. Şi acest motiv se află aici, dar ei nu-l văd, ca să nu meargă mai departe şi să *păzească întru Tine puterea lor1*13 şi nici să n-o împrăştie în desfătări obositoare. Eu însă, spunând şi cumpănindu-le

bine pe acestea, îmi împletesc mersul cu aceste frumuseţi. Dar Tu mă smulgi din ele, o, Doamne, Tu

CARTEA A ZECEA

377

mă smulgi, fiindcă *Mila Ta se află înaintea ochilor mei114.* Şi pentru că eu sunt robit lor într-un mod jalnic, Tu mă vei smulge din ele cu toată Mila Ta11 uneori fără să-mi dau seama, deoarece am căzut în mrejele lor din *cauza,* neştiinţei mele, alteori cu toată durerea, fiindcă stăruisem deja prea mult timp în ele.

CAPITOLUL XXXV

Curiozitatea

54. Aici intervine o altă formă de ispitire, primejdioasă în mult mai multe chipuri. Căci în afară de patima trupului, care rezidă în desfătarea simţurilor şi plăcerilor, căreia slujindu-i, pier toţi cei care se ţin departe de Tine, se mai află în suflet şi o altă plăcere a trupului, datorată aceloraşi simţuri, nu aceea de a se desfăta prin intermediul trupului, ci de a experimenta prin mijlocirea lui dorinţa aceea pătimaşă şi deşartă de a şti, aceea care s-a împopoţonat11 cu numele de cunoaştere şi de ştiinţă117. Şi aceasta pentru că plăcerea există şi în dorinţa de a cunoaşte, iar ochii sunt organele principale pentru actul cunoaşterii prin simţuri şi ea a fost numită prin termenul divin *dorinţa arzătoare a ochilor1;* fiindcă, în mod firesc, ochilor le revine facultatea de a vedea1 19. Dar de acest cuvânt ne folosim şi când e vorba de celelalte simţuri, când noi le încordăm spre a cunoaşte. Căci nici vorbă să zicem vreodată: „auzi cât de mult străluceşte”; sau „miroase şi tu cât de mult străluceşte”; sau „gustă şi tu cât de mult străluceşte”; sau „pipăie cât de mult fulgeră”, ci despre toate acestea se spune că sunt văzute. Dar noi nu spunem numai: „vezi ce luminează”, fiindcă doar ochii pot să simtă lumina; ci şi, desigur, „vezi ce răsună”; „vezi ce miroase”;

„vezi ce gust are”; „vezi cât este de tare”. Ei bine, din cauza această experienţă generală a simţurilor s-a numit, aşa cum am arătat, pofta ochilor, deoarece funcţia de a vedea, cea în care ochii deţin întâietatea, o folosesc şi celelaltesim

ţuri, prin analogie cu sine, ori de câte ori cercetează ceva care aparţine cunoaşterii.

55. De aici se poate discerne probabil şi mai clar câtă plăcere şi câtă dorinţă de a şti se realizează prin intermediul simţurilor, dat fiind că plăcerea urmăreşte lucrurile frumoase, melodioase, dulci, gustoase şi uşoare; iar dorinţa de a cunoaşte pe cele contrare acestora12* nu se produce pentru a încerca o neplăcere, ci din pofta121 de a experimenta şi de a cunoaşte. Căci ce plăcere ne-ar putea aduce faptul de a vedea într-un cadavru sfâşiat ceva care ne-ar putea îngrozi? Şi totuşi, indiferent unde ar zăcea acesta, toţi aleargă acolo să se întristeze, să fie scuturaţi de groază. Apoi se tem chiar ca nu cumva să vadă asta şi în somn, de parcă cineva i-ar fi constrâns să-l vadă pe când erau treji, ori i-ar fi convins cu vreo promisiune extraordinară a frumuseţii. Aşa se întâmplă şi cu celelalte simţuri, asupra cărora ne-ar lua prea mult timp să insistăm aici. Din cauza acestei patologii a poftei sunt reprezentate în cadrul spectacolelor tot felul de minunăţii. De aici se trece la cercetarea minuţioasă a secretelor din natură, care se află în afara noastră şi care nu ne sunt cunoscute; lucruri a căror cunoaştere nu aduce nimănui niciun folos şi din care oamenii nu doresc nimic altceva decât faptul de a şti. Aici îşi are obârşia chiar şi ceea ce se încearcă a se afla prin intermediul ştiinţei celei perverse, adică prin artele magice. Şi tot aici îşi are obârşia şi curiozitatea din cadrul religiei înseşi, când se recurge la

ispitirea lui Dumnezeu, când i se cer cu insistenţă semne şi minuni, nu pentru dobândirea sănătăţii cuiva, ci doar de dragul experienţei.

56. Aflându-mă deci în această pădure atât de întinsă şi atât de plină de curse şi de primejdii, iată cât de multe lucruri am smuls şi am aruncat din inima mea, aşa cum Tu, *o, Dumnezeule al mântuirii mele122,* mi-ai dat mie să fac. Şi totuşi, când în jurul vieţii noastre gravitează atât de multe lucruri de acest gen, îndrăznesc să spun, oare eu prin nimic asemănător acestora nu devin preocupat să le privesc şi să le doresc cu o deşartă gri

jă? Ce-i drept, spectacolele teatrale nu-mi mai reţin de mult atenţia şi nici de trecerile constelaţiilor pe crugul cerului nu mă mai îngrijesc să ştiu, iar sufletul meu n-a mai căutat să afle cumva răspunsurile umbrelor123; detest toate aceste nelegiuite ritualuri de credinţă. Vai, cu câte maşinaţii ale plăcerilor sugerate ne lucrează pe noi vrăjmaşul, atunci când mă îndeamnă să cer de la Tine vreun semn, o, Doamne, Dumnezeule al meu, Cel Căruia eu îi datorez simplul şi umilul serviciu de rob!

Ci eu pe Tine Te implor, prin mijlocirea împăratului nostru124 şi prin mijlocirea Ierusalimului, patria cea unică şi curată, ca ataşamentul meu la acestea aşa cum a fost departe de mine, tot aşa să fie mereu, departe şi tot mai departe de mine. Însă, atunci când Te implor pentru mântuirea cuiva, scopul stăruinţei mele este cu totul altul şi cu mult diferit, căci aş vrea să-mi dai cu toată bunăvoinţa şi acum, şi pe viitor putinţa de a Te urma pe Tine ori de câte ori faci ceea ce vrei să faci. 57. Şi totuşi, cine ar putea să ţină socoteală în cât de multe şi de mărunte, în câte lucruri demne de tot dispreţul ne este

ispitită în fiecare zi curiozitatea, şi cât de des lunecăm noi în jos? De câte ori, povestindu-ni-se deşertăciuni, nu ne îndreptăm cu plăcere spre ele, pe care mai întâi le îngăduim, parcă pentru a nu-i supăra pe cei slabi, apoi puţin câte puţin ne obişnuim şi noi cu ele? Deja nu mai privesc un câine cum aleargă după un iepure125, când aşa ceva se întâmplă la circ; dar dacă trec din întâmplare pe un ogor, o astfel de vânătoare mă poate abate probabil chiar şi de la o meditaţie adâncă şi îmi îndreaptă atenţia spre ea, constrângându-mă nu să-mi părăsesc concret drumul în direcţia animalului care aleargă, ci doar cu înclinaţia inimii; şi dacă nu-mi atragi repede atenţia, arătându-mi slăbiciunea mea, fie ca de la acea privelişte să mă înalţ la Tine prin vreo cercetare, fie să ignor întregul spectacol şi să merg mai departe, rămân de-a dreptul prostit.

Ce să mai spun de faptul că adesea, stând acasă, până şi o şopârlă care prinde muşte mă face atent, ori

vreun păianjen care încolăceşte în pânza lui insectele ce se năpustesc aici?

Oare nu fiindcă vietăţile acestea sunt mici – acesta să fie motivul pentru care se petrece acelaşi fenomen? Trec de aici la a Te lăuda pe Tine, Creator minunat şi Orânduitor al tuturor lucrurilor, dar nu de aici încep eu să fiu atent: căci una este să te ridici repede, în cazul în care ai căzut, şi alta este să nu cazi deloc. Viaţa mea este însă plină de asemenea lucruri şi singura mea speranţă rezidă în *mare mila Ta126.* Căci atunci când inima noastră devine receptaculul celor de acest gen şi poartă cu sine încărcăturile diversificatei vanităţi, în acel moment şi rugăciunile noastre înaintea feţei Tale sunt întrerupte şi

tulburate, iar când ne îndreptăm vocea inimii spre urechile Tale, nu ştiu de unde şi cum, asupra noastră se năpustesc gânduri deşarte, şi un lucru ca acesta, atât de important, este dintr-odată întrerupt.

CAPITOLUL XXXVI

A fi iubit şiaji stăpânit de teamă din cauza Ta

58. Oare chiar şi lucrul acesta îl consideram eu printre cele care meritau să fie dispreţuite, or, în afară de cunoscuta Ta Milă, nimic altceva nu ne va readuce la speranţă, fiindcă Tu ai început să ne schimbi? Dar ştii în ce măsură m-ai schimbat, Tu, Cel care m-ai vindecat mai întâi de pofta de a mă răzbuna, *pentru ca Tu să devii încă şi mai îndurător faţă de toate celelalte nedreptăţi ale mele şi să vindeci toate bolile mele, şi să izbăveşti din stricăciuni viaţa mea şi să mă încununezi cu milă şi cu îndurare şi să umpli de bunătate pofta mea127,* Tu, Cel care ai înfrânat mândria mea prin teama de Tine şi cu jugul Tău ai înfrânt cerbicia mea. Iar acum îl port şi-mi vine uşor; fiindcă aşa cum ai făgăduit, ai şi făcut; şi el, într-adevăr, aşa şi era, dar eu nu ştiam când mă temeam să mi-l pun pe grumaz.

59. Dar oare, o, Doamne, Tu, Cel care singur domneşti fără trufie, pentru că *Tu eşti singurul Dumnezeu adevărat12,* Tu, Care nu ai stăpân, oare şi acest al treilea fel de ispită J29 s-a îndepărtat de la mine sau poate să înceteze vreodată în toată această viaţă: să-mi doresc eu oare să fiu temut şi iubit de oameni, nu din vreun anume motiv, ci din faptul acesta să-mi vină mie bucuria, care numai bucurie nu este? Nefericită este o asemenea viaţă şi urâtă este trufia! De aici decurge faptul că nu pe Tine Te iubim peste măsură, şi că nu ne temem de Tine cu pioşenie. De aceea şi *Tu Te împotriveşti celor mândri şi numai celor smeriţi le dai har13 e* şi tuni împotriva

dorinţelor de înălţare ale veacului acesta şi temeliile munţilor se cutremură. Şi, întrucât pentru unele îndatoriri ale societăţii umane este necesar să fii iubit şi temut de oameni, de aceea duşmanul adevăratei noastre fericiri ne urmăreşte peste tot şi aruncă în capcanele lui vorbe ca acestea: „bravo, bravo!", „dă-i înainte", pentru ca noi, în timp ce culegem laudele cu lăcomie, să fim luaţi pe nepregătite şi să ducem bucuria noastră departe de adevărul Tău, s-o punem în rând cu viclenia oamenilor, să ne placă să fim iubiţi şi temuţi, nu din cauza Ta, ci în locul Tău; şi, în felul acesta, să ne facă asemănători lui şi nu pentru armonia iubirii, ci pentru participarea la chinul lui, el, care a hotărât *să-şi pună lăcaşul său pe Vijelie131,* pentru ca ei, reci şi întunecaţi, pe o cale vicleană şi întortocheată să-i slujească celui care Te imită pe Tine.

Noi însă, o, Doamne, *biata Ta turmuliţă1* iată ce suntem, ia-ne Tu sub ocrotirea Ta. Întinde-ţi aripile Tale, pentru ca sub ele să ne găsim salvarea. Tu să fii slava noastră; de dragul Tău să fim noi iubiţi, şi în noi să fie temut Cuvântul Tău. Cine vrea să fie lăudat de oameni, în timp ce Tu îl mustri, nu va fi apărat de oameni, în timp ce Tu îl vei judeca, şi nici nu va fi smuls din chinuri, în timp ce Tu îl condamni la chinuri. Dar, fiindcă *cel păcătos nu este lăudat pentru poftele sufletului său, şi nici cel care face strâmbătate nu este binecuvântat133,* ci omul este lăudat din cauza vreunui dar pe

care Tu i l-ai dat, el se bucură mai mult că este lăudat pentru sine decât de faptul că are darul însuşi, cel din cauza căruia este lăudat; dar acesta este lăudat chiar şi atunci când Tu îl mustri, şi cel care a adus laude este socotit mai bun decât cel care a fost lăudat. Căci, în timp ce unuia i-a plăcut darul lui Dumnezeu din om, celuilalt i-a

plăcut mai mult darul omului, decât darul lui Dumnezeu.

CAPITOLUL XXXVII

Mărturisesc că sunt desfătat de laude, dar cu mult mai mult sunt desfătat de adevărul însuşi

60. Aici, pe pământ, o, Doamne, suntem în fiecare zi încercaţi de ispite, fără încetare suntem încercaţi. *Un cuptor zilnic1* este limba omenească. Tu ne porunceşti cumpătarea şi în această situaţie; dar dă-ne ceea ce porunceşti şi, după aceea, porunceşte ceea ce vrei. Tu ştii bine lucrul acesta *după suspinul inimii mele pentru* Tineiss şi după izvoarele de lacrimi ale ochilor mei. Căci nu-mi dau seama cu uşurinţă cu cât am devenit eu mai curăţit de ciuma aceasta, şi mult mă tem de *cele ascunse ale mele136,* pe care ochii Tăi le cunosc, dar ai mei nu; deoarece în oricare alte genuri de ispitiri eu am puterea de a mă cerceta, dar în acest gen nu am niciun fel de putere. Căci în ce măsură am ajuns să-mi pot înfrî-na sufletul atât de la plăcerile trupului, cât şi de la dorinţa deşartă de a cunoaşte văd ori atunci când sunt lipsit de aceste ispitiri, datorită voinţei mele proprii, ori atunci când ele lipsesc cu adevărat. Întrucât atunci mă întreb cât de multă neplăcere sau cât de puţină îmi produce faptul că nu le am. Dar bogăţiile care sunt dorite cu ardoare ca să slujească uneia dintre cele trei pofte137, sau numai la două dintre ele, sau tuturor, în situaţia în care sufletul nu poate să-şi dea seama dacă, avându-le, le dispreţuieşte, bogăţiile, deci, pot să fie lăsate la o parte, pentru ca el, sufletul, să se verifice pe sine.

Într-adevăr, ca să ne lipsim de laudă şi să ne punem la încercare ca să vedem de ce suntem în stare în această privinţă, este oare nevoie să ducem o viaţă atât de rea, atât de pierdută şi atât de aspră, încât nimeni să nu ne

cunoască fără să ne deteste? Oare ar putea să fie exprimată ori imaginată o nebunie mai mare decât aceasta? Dar dacă lauda trebuie să existe de obicei ca tovarăş al unei vieţi adevărate şi al faptelor bune, nu trebuie să fie părăsită nici viaţa bună, nici tovărăşia acesteia. Dar eu nu-mi dau seama fără de care lucru anume aş putea să fiu ori cu sufletul împăcat, ori cu el plin de amărăciune; n-aş putea decât atunci când vreunul dintre acestea îmi va lipsi.

61. Aşadar, ce-ţi mărturisesc eu Ţie, o, Doamne, din acest fel de ispită, ce altceva decât faptul că mă simt încântat de laude? însă, cu mult mai mult decât de laude, mă simt desfătat de adevărul însuşi; căci, dacă mi s-ar propune să-mi aleg una dintre următoarele situaţii: să fiu furios, greşind în tot ceea ce fac, dar să fiu totuşi lăudat de toţi oamenii, ori să fiu statornic şi foarte sigur în privinţa adevărului, dar să fiu criticat de toţi, eu aş şti de bună seamă ce să aleg.

Cu toate acestea n-aş dori ca opinia aprobatoare a unei alte persoane să-mi sporească bucuria vreunei averi a mea, indiferent care ar fi ea. Şi totuşi o sporeşte, recunosc; şi nu numai atât, dar chiar şi critica o micşorează. Şi ori de câte ori sunt frământat de această nefericire personală, mi se furişează în suflet o scuză, care numai Tu ştii în ce fel este, o, Dumnezeule; căci ea este aceea care mă face să fiu nesigur. Fiindcă Tu nu ne-ai poruncit numai cumpătarea, adică să ne înfrânăm plăcerea de la anumite lucruri, ci ne-ai recomandat ca până şi dreptatea să ştim către cine s-o îndreptăm; însă n-ai voit să fii iubit de către noi numai Tu, ci şi aproapele nostru; dar mie mi se pare că adesea eu sunt încântat de speranţa de mai bine ori de progresul aproapelui meu, atunci când mă las purtat de lauda celui care mă înţelege, şi că tot aşa mă întristez de răul lui, atunci când el critică ceea ce este bun ori ceea ce nu ştie.

nu de puţine ori mă indispun chiar şi laudele care mi se aduc, dacă în acestea îmi sunt elogiate calităţi ce mie îmi displac, ori îmi sunt preţuite mai mult decât ar merita calităţi mai mărunte şi de mai mică importanţă.

Dar iarăşi mă întreb de unde ştiu dacă eu sunt mişcat astfel deoarece nu vreau ca elogiatorul meu să fie în dezacord cu mine când este vorba despre mine şi nu sunt mişcat fiindcă sunt frământat de folosul lui, ci fiindcă aceleaşi calităţi referitoare la mine care îmi plac mie îmi sunt cu mult mai plăcute dacă îi plac şi altuia? Fiindcă, atunci când nu este lăudată părerea mea despre mine, de fapt nu eu sunt cel lăudat, întrucât ori îmi sunt lăudate însuşiri care mie îmi displac, ori sunt lăudate într-un mod exagerat anumite însuşiri care mie, personal, îmi plac mai puţin. Aşadar, nu rezultă oare de aici că, în această privinţă, eu sunt nesigur de mine însumi?

62. Dar iată, o, Adevăr, eu văd că întru Tine trebuie să fiu impresionat, dar nu de laudele care mi se aduc din cauza mea, ci datorită utilităţii mele. pentru aproapele meu, dar dacă este sau nu aşa nu ştiu; fiindcă, în privinţa aceasta, într-o mai mică măsură îmi sunt mie însumi cunoscut, decât îmi eşti Tu mie.

Te implor, o, Dumnezeule al meu, descoperă-mă pe mine însumi mie, ca să mă pot mărturisi fraţilor mei, spre a se ruga pentru mine, arată-mi deci ce vătămare voi fi descoperit eu întru mine. Şi iarăşi, cu şi mai multă îngrijorare, mă întreb: dacă eu sunt mişcat mai mult de folosul aproapelui meu în laudele care mi se aduc, pentru ce atunci sunt mai puţin mişcat dacă cineva, să zicem, un

altul, este criticat în mod nedrept, decât dacă aş fi eu în cauză? De ce mă simt atins mai grav de insulta care este aruncată împotriva mea, decât de aceea care este aruncată împotriva altuia, în faţa mea, într-un mod la fel de nedrept? Oare nici lucrul acesta nu-mi poate fi cunoscut? Oare chiar şi aşa ceva rămâne în fiinţa mea, anume ca eu să mă amăgesc pe mine însumi şi să nu produc adevărul în faţa Ta, în inima mea şi în graiul meu? O, Doamne, fă să fie cât mai departe de mine o asemenea nebunie, pentru ca nu cumva gura mea să

385

devină pentru mine ca *untdelemnul păcătosului menit să-mi ungă capul 1.*

63. *Nefericit şi sărman sunt* eu139, şi cu mult mai bun în suspinul meu ascuns, când îmi displac mie însumi, şi când caut Mila Ta; nefericit, dar până se va remedia lipsa mea şi se va reface complet pentru pacea aceea, pe care ochiul celui trufaş n-o cunoaşte.

CAPITOLUL XXXVIII

Omul se laudă până şi cu dispreţul de laudă

Dar vorbirea ce iese din gura noastră şi faptele care ajung să fie cunoscute oamenilor conţin cea mai primejdioasă ispită, întrucât provin de la dragostea de laudă, care, pentru reliefarea unei anumite superiorităţi personale, colecţionează toate părerile favorabile cerşite de la ceilalţi; ea mă ispiteşte şi când este reprobată de mine în propriul meu suflet, eu, cel de către care ea este reprobată; căci omul se făleşte adesea, într-un mod încă şi mai vanitos, cu însuşi faptul că este criticat; şi tocmai atunci când se făleşte cu dispreţul însuşi de glorie deşartă, el dovedeşte că pe aceasta el n-o dispreţuieşte deloc, fiindcă se glorifică pe sine înăuntrul său.

CAPITOLUL XXXIX

Ţie îţi displac, de bună seamă, cei care se plac pe ei înşişi

64. Chiar înăuntrul nostru există şi o altă nenorocire, acelaşi fel de ispitire prin care devin seci la minte1 toţi cei care se plac pe ei înşişi pentru ei înşişi, fie că altora nu le plac deloc, fie le displac, fie că nici măcar nu au interesul să placă celorlalţi. Însă, plăcându-se pe ei înşişi, aceştia îţi displac Ţie în mod grav, nu numai pentru faptul că au păreri favorabile despre cele care

nu sunt bune ca şi cum ar fi bune, dar chiar şi despre lucrurile Tale nutresc părerea că ar fi ale lor, ori că ar fi într-adevăr ale Tale, dar că ele ar decurge din meritele lor, sau că ar proveni din harul Tău, dar nu se bucură în bună înţelegere şi cu alţii, ci îi privesc cu ochi răi pe cei care le au. În privinţa tuturor acestora, precum şi în alte pericole şi chinuri de acelaşi gen, Tu, Doamne, vezi tremurul inimii mele şi eu simt că rănile mele pot să fie mai degrabă vindecate de Tine, decât să-mi pricinuiască vreun rău.

CAPITOLUL XL

Uneori mă determini la o simţire neobişnuită

65. Unde nu ai mers Tu împreună cu mine, o, Adevărule, arătându-mi de ce să mă feresc şi ce să doresc, în timp ce Ţie îţi raportam viziunile mele lăuntrice, pe care am reuşit şi eu să mi le formez, şi pe Tine Te consultam? Am colindat lumea din afara mea cu simţurile trupului atât cât am putut, şi mi-am îndreptat atenţia către viaţa trupului meu dinlăuntrul meu şi către înseşi simţurile mele. Apoi am pătruns în locurile retrase ale memoriei mele cu diferite întinderi, în minunate chipuri pline de resurse fără număr; şi le-am cercetat şi m-am speriat şi n-am fost în stare să înţeleg nimic din rândul lor fără Tine, şi am înţeles că Tu nu eşti niciunul dintre acestea. Şi nici

măcar nu eram eu descoperitorul, eu, cel care le-am străbătut pe toate acestea, şi am încercat să le disting şi să le preţuiesc pe fiecare după valoarea lor, pe unele primindu-le de la simţurile care mi le semnalau, iar pe altele, cele care erau amestecate cu mine, întrebându-le şi deosebindu-le în funcţie de înşişi vestitorii lor şi enumerându-le; pe altele, le-am examinat cu atenţie în comorile întinse ale memoriei mele, pe altele le-am ascuns privirilor, şi pe altele le-am scos în relief. Şi, în timp ce făceam toate acestea, nu eram eu însumi, adică puterea mea prin care acţionam aşa, şi

nici Tu nu erai puterea însăşi, deoarece Tu eşti lumina care rămâne de-a pururi, pe care eu o consultam în legătură cu toate: oare ele existau, şi, în cazul în care existau, ce anume erau şi cât preţ se cuvenea să li se acorde?! Dar pe Tine Te auzeam învăţându-mă şi poruncindu-mi: ceea ce deseori fac, fiindcă lucrul acesta mă desfată, şi ori de câte ori am posibilitatea să mă relaxez în faţa activităţilor impuse de nevoie, la o asemenea desfătare alerg să-mi caut scăparea. Dar nu în toate acestea, pe care le parcurg consultându-Te, aflu eu un loc sigur pentru sufletul meu, ci numai întru Tine, Cel în care se adună toate simţurile mele împrăştiate, fără ca ceva să se înstrăineze de mine.

Dar uneori Tu îmi provoci o simţire cu totul neobişnuită „înăuntru, nu ştiu ce dulceaţă, care, dacă s-ar perfecta în fiinţa mea, nici nu ştiu ce ar putea să însemne, fiindcă n-ar ţine de această viaţă. Dar mă întorc din nou la cea de dinainte cu nefericitele mele greutăţi, şi din nou sunt înghiţit de cele obişnuite, sunt ţinut, ca-n cleşte şi plâng cu amar, dar şi mai tare sunt ţinut captiv. Iată de câte suferinţe este în stare povara obişnuinţei! Aici pot să

fiu şi nici măcar nu voiesc; acolo vreau să fiu, şi nu pot; vrednic sunt de plâns şi într-o situaţie şi în cealaltă.

CAPITOLUL XLI

Am văzut strălucirea Ta cu inima zdrobită

66. De aceea am luat în consideraţie slăbiciunile păcatelor mele într-o dorinţă întreită şi am chemat în ajutor dreapta Ta, în vederea mântuirii mele. Căci, cu inima zdrobită, am văzut strălucirea Ta, şi fiind din nou izbit de ea am zis: Cine poate să ajungă până acolo? *De la faţa ochilor Tăi am fost aruncat141.* Tu eşti adevărul, Tu, Cel care veghezi deasupra tuturor. Dar eu, din cauza lăcomiei mele, nu am voit să te pierd, ci am voit să iau în stăpânire minciuna împreună cu Tine; aşa cum

nimeni nu voieşte să rostească în aşa fel neadevărul, încât el însuşi să nu ştie ce este adevărat. Dar în felul acesta Te-am pierdut, fiindcă Tu nu accepţi să fii stăpânit laolaltă cu minciuna.

CAPITOLUL XLII

Căutau un mijlocitor, dar el nu era

67. Pe cine aş putea eu să găsesc, care să mă reîmpace cu Tine? Ar trebui, oare, să mă rog la îngeri? Dar cu ce rugăciune? Prin care taine? Mulţi, încercând să se reîntoarcă la Tine şi neputând să facă lucrul acesta prin ei înşişi, aşa cum aud şi eu, au încercat lucrul acesta şi au căzut în dorinţa unor viziuni curioase şi au fost consideraţi în stare de a avea iluzii. Căci, plini de orgoliu, ei Te căutau prin aroganţa doctrinei lor, umflându-şi piepturile mai degrabă decât lovindu-şi-le, şi, prin asemănare cu inimile lor, şi-au adus ca uneltitoare şi aliate ale îngâmfării lor *puterile acestui văzduh142,* de care au fost înşelaţi prin puteri magice, ei, care căutau un mijlocitor prin intermediul căruia să fie curăţiţi, iar acest mijlocitor nu

exista. *Căci el era diavolul care se prefăcea în înger al luminii14* şi mult a mai ademenit trupul lor cel îngâmfat, deoarece nici el însuşi nu era din trup de carne. Căci ei erau muritori şi păcătoşi; Tu, însă, o, Doamne, Cel cu care încercau să se împace cu trufie, eşti nemuritor şi fără de păcat. Dar *mijlocitorul dintre Dumnezeu şi oameni144* trebuia să aibă şi ceva asemănător lui Dumnezeu, precum şi ceva asemănător oamenilor; pentru ca nu cumva şi într-o privinţă, şi într-alta, cel asemănător oamenilor să fie departe de Dumnezeu, sau, şi într-o privinţă, şi într-alta, asemănător lui Dumnezeu, să fie departe de oameni, şi astfel să nu mai poată deveni mijlocitor. Aşadar, acel mijlocitor mincinos a cărui trufie, prin judecăţile Tale ascunse, a meritat să fie luată în derâdere, are un singur lucru comun cu oamenii, anume păcatul; iar pe celălalt ar vrea el să

pară că-l are comun cu Dumnezeu, pentru ca, dat fiind faptul că nu este acoperit de condiţia muritoare a trupului, să se arate pe sine în calitate de nemuritor. Dar, pentru că *plata păcatului este moartea14,* el are lucrul acesta comun cu oamenii, drept care el este odată cu ei condamnat la moarte.

CAPITOLUL XLIII

Mijlocitorul lui Dumnezeu şi al oamenilor

68. Dar adevăratul Mijlocitor, Cel pe care prin milostivirea Ta cea ascunsă L-ai arătat celor smeriţi şi L-ai trimis pentru ca, prin pilda lui, ei, oamenii, să înveţe smerenia însăşi, *Acel Mijlocitor al lui Dumnezeu şi al oamenilor, Iisus Hristos Omul 146,* apare între muritorii cei păcătoşi şi Nemuritorul Cel Drept, muritor împreună cu oamenii, drept cu Dumnezeu, pentru ca, deoarece plata dreptăţii este viaţa şi pacea, prin dreptatea unită cu

Dumnezeu, El să înlăture moartea nelegiuiţilor care s-au pocăit, pe care El a voit s-o aibă cu ei în comun. El a fost profeţit de sfinţii cei de demult147, pentru ca astfel şi ei să fie mântuiţi pentru credinţa în pătimirea Lui viitoare, după cum şi noi ne-am mântuit prin credinţa în pătimirea Lui trecută. Căci, în măsura în care El a fost Om, a fost şi Mijlocitor, iar în măsura în care a fost Cuvânt, n-a fost doar un intermediar, fiindcă El a fost egal lui Dumnezeu, şi Dumnezeu lângă Dumnezeu, adică în acelaşi timp un singur Dumnezeu.

69. În ce fel ne-ai iubit Tu pe noi, o, Bunule Părinte, *Tu, Care nu L-ai cruţat pe Unicul Tău Fiu, ci L-ai trimis pe El pentru noi păcătoşii14*. În ce fel ne-ai iubit Tu pe noi, cei pentru care *El, Care n-a socotit a fi o diminuare a dumnezeirii Tale faptul că este asemenea Ţie, dar să smerit până la moarte; iar moartea Sa a fost pe cruce149; El, singurul eliberat de moarte între cei morţi1, având puterea de aşi da sufletul Său, şi având puterea de a şi L lua iarăşi 151;* ca să fie pentru noi înaintea feţei Tale

biruitor şi victimă. Şi tocmai de aceea a fost biruitor, fiindcă a fost victimă; pentru noi devenind în faţa Ta preot şi jertfă. Or, El tocmai de aceea a fost preot, fiindcă a fost jertfă, făcându-ne pe noi Ţie, din robi ai Tăi, fii ai Tăi, ca urmare a faptului că s-a născut din Tine şi ne-a slujit nouă. Pe bună dreptate, nădejdea mea cea tare în El este, *fiindcă Tu vei judeca toate slăbiciunile mele prin* El152, *Cel care şade de-a dreapta Ta şi Te roagă pentru noi153,* căci altfel m-ar cuprinde deznădejdea. Deoarece slăbiciunile mele sunt aceleaşi, multe şi mari; da, multe şi mari sunt, dar cu mult mai mare este vindecarea venită de la Tine. Am fi putut să credem că Cuvântul Tău este departe de unirea cu omul, şi să ne pierdem speranţa în ceea ce ne priveşte pe

noi, *dacă El nu s-ar fi întrupat şi nu ar fi locuit printre noi154.*

70. Înspăimântat fiind de păcatele mele şi de povara nenorocirii mele, mă frământasem întru inima mea şi mă gândisem să fug în singurătate. Dar Tu m-ai oprit şi m-ai întărit, zicându-mi: *de aceea a murit Hristos pentru toţi, pentru ca cei care trăiesc nu pentru ei înşişi să aibă viaţă, ci pentru Acela care a murit pentru* ei155. *iată, o, Doamne, eu Ţie îţi arunc grija mea156,* ca să am viaţă, şi *minunate voi socoti că sunt cele care decurg din Legea Ta157. Tu cunoşti nepriceperea mea şi slăbiciunea mea158,* învaţă-mă şi vindecă-mă. Acel Unic Fiu al Tău, *întru care sunt ascunse toate comorile înţelepciunii şi ale ştiinţei1,* cu sângele Său m-a răscumpărat şi pe mine. *Cei mândri să nu mă învinuiască pe nedrept1 e0;* fiindcă eu gândesc la preţul răscumpărării mele, îl mănânc, îl beau şi-l împart, şi, cu toate că sunt sărac, doresc să mă satur de el, numărându-mă printre aceia *care mănâncă şi se satură; şi vor lăuda pe Domnul toţi cei care îl caută161.*

CARTEA A UNSPREZECEA

CAPITOLUL I

Mărturisindu-ne, noi ne dezvăluim sentimentul inimii

1. Oare, o, Doamne, când veşnicia este a Ta, nu cunoşti Tu cele pe care Ţi le spun eu, ori nu vezi Tu la timp ceea ce se petrece în decursul timpului? Aşadar, pentru ce să-ţi mai înşirui eu aici istoriile atâtor şi atâtor lucruri? în orice caz, nu ca prin intermediul meu Tu să le cunoşti pe acestea, ci pentru ca eu să-mi aprind simţirea faţă de Tine, şi pe a acelora care citesc rândurile de faţă, ca să putem spune cu toţii: *Mare este Domnul şi lăudat foarte1.* Am zis deja şi voi zice: fac lucrul acesta din dragostea dragostei pentru Tine. Căci, cu toate că şi noi ne rugăm, Adevărul spune totuşi aşa: Ştie *Tatăl vostru de ce anume duceţi*

lipsă, mai înainte ca voi să cereţi de la El2. Aşadar, Ţie îţi dezvăluim simţirile inimii noastre, mărturisindu-ţi nefericirile noastre, şi cerem Milele Tale peste noi, ca să ne liberezi cu totul, fiindcă Tu ai făcut începutul; şi noi să încetăm a mai fi nefericiţi în sufletele noastre şi să devenim fericiţi întru Tine, pentru că ne-ai chemat ca *să fim săraci în duh şi blânzi, şi plângând dupăfaptele noastre, înfometaţi şi însetaţi după dreptate, şi milostivi, şi cu inima curată, şi făcători de pacea.*

Iată, Ţi-am înfăţişat Ţie multe4, atât cât am putut şi atât cât am voit; fiindcă Tu ai voit mai înainte să mă mărturisesc Ţie, *Domnul Dumnezeul meu, deoarece eşti bun, deoarece Mila Ta este în veac5.*

CAPITOLUL”.

Dă-mi ceea ce iubesc

2. Dar când anume voi fi eu în stare să înfăţişez cu limba condeiului meu toate îndemnurile Tale şi toate

Înfricoşările Tale6, toate mângâierile şi călăuzirile prin care Tu m-ai făcut să ajung în situaţia de a predica învăţătura Ta şi de a dezvălui poporului Tău taina Ta? 7 Şi chiar dacă sunt în stare să le înfăţişez în ordinea lor, frânturile de timp necesare îmi sunt foarte preţioase. Şi e multă vreme de când ard de dorinţa de a cugeta întru legea Ta, şi în cadrul ei să-ţi mărturisesc Ţie atât ştiinţa, cât şi nepriceperea mea, începuturile iluminării Tale asupra mea şi rămăşiţele întunericului meu, până când slăbiciunea mea va fi absorbită de putere. Şi nu vreau ca orele să se scurgă fără noimă, ore care-mi rămân neocupate de nevoile refacerii organismului, de meditaţia încordată şi de slujirea pe care o datorăm oamenilor, ori chiar şi de aceea pe care nu o datorăm, dar cu toate

acestea o acordăm.

3. *O, Doamne, Dumnezeule al meu, ia aminte la rugăciunea mea8* şi Mila Ta să asculte ruga mea, fiindcă ea nu clocoteşte numai pentru mine, ci vrea să fie spre folosul iubirii frăţeşti: Tu vezi în inima mea că aşa este. Aş vrea să-ţi jertfesc Ţie întreaga „râvnă a cugetului meu şi a limbii mele, dar dă-mi ceea ce să-ţi ofer. Căci eu *sunt neputincios şi săra*câu eşti bogat în faţa tuturor celor care Te cheamă, Tu, Cel fără de grijă, Care ne porţi de grijă. Înlătură de la mine orice îndrăzneală şi orice minciună de la buzele mele cele din afară şi cele din lăuntru. Bucuriile mele curate să nulie altceva decât Scripturile Tale, şi fă să nu mă înşel în interpretarea lor, dar nici pe alţii să nu-i înşel cu această tâlcuire. O, Doamne, ia aminte şi Te *milostiveşte, o, Doamne, Dumnezeule al meu,* Tu, Cel care eşti lumină celor orbi şi tărie celor slabi, lumina neaşteptată a celor care văd şi tăria celor puternici; ia aminte la sufletul meu şi *ascultă-l când strigă din adâncuri10.* Căci dacă urechile Tale nu se află şi în adânc, atunci încotro vom merge, încotro ne vom mai îndrepta glasul? A *Ta este ziua şi tot a Ta este şi noaptea1*1. La încuviinţarea Ta toate clipele zboară şi se duc. Dă-ne aşadar de acum încolo timpul necesar meditaţiilor noastre asupra ascunzişurilor Legii Tale şi să nu închizi uşa împotriva celor care bat în ea. Căci Tu nu ai hotărât în zadar să fie trecute în scris tai

nele din veac ascunse ale atâtor pagini. Sau oare pădurile acestea12 nu-şi au cerbii lor, care se retrag în ele şi-şi reîmprospătează forţele, se plimbă, pasc, se culcă şi rumegă? O, Doamne, desăvârşeşte-mă şi descoperă-mi-le mie pe acestea! Iată glasul Tău – bucuria mea; glasul Tău care este mai presus de belşugul plăcerilor. Dă-mi ceea ce

iubesc, căci am puterea de a iubi, şi această putere Tu mi-ai dat-o. Şi Tu să nu părăseşti darurile Tale, şi nici să nu-ţi întorci faţa de la iarba cea atât de însetată. Fă-mă să-ţi mărturisesc Ţie orice voi afla în cărţile Tale şi să *ascult glasul laudei13,* şi să te sorb şi să cercetez *minunile din Legea Ta14,* începând cu începutul, cel în care Tu ai făcut cerul şi pământul, până la domnia cea veşnică împreună cu Tine a sfintei Tale cetăţi15.

4. *O, Doamne, ai milă de mine şi ascultă16* ruga mea. Căci eu consider că cererea mea nu are în vedere ceva de pe pământ, nici ceva din aur ori argint, nici pietre preţioase ori haine împodobite, onoruri sau puteri, ori ceva din rândul plăcerilor trupului sau al celor necesare trupului, sau necesare acestei vieţi, în răstimpul călătoriei noastre prin lume; într-un cuvânt, *toate cele care ne sunt puse nouă în faţă, nouă, celor care căutăm împărăţia şi dreptatea Ta17.* Vezi, o, Doamne, Dumnezeule al meu, de unde anume vine dorinţa mea. *Povestitu-miau mie cei nedrepţi desfătările lor, dar nu aşa cum este legea Ta, o, Doamne18, lată* de unde vine dorinţa mea.

Vezi, o, Părinte, priveşte şi încuviinţează, şi fă ca în faţa Milei Tale să aflu şi eu har înaintea Ta, pentru ca şi mie, celui care bat, să mi se deschidă sensurile tainice ale cuvintelor Tale. Te implor, prin mijlocirea Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul Tău, *bărbatul dreptei Tale, Fiul* Omului 19, Cel pe care Tu L-ai stabilit *mijlocitor între noi şi Tine20,* Cel prin care Tu ne-ai căutat pe noi, când noi nu Te căutam pe Tine; or, Tu ne-ai căutat ca să te căutăm; prin Cuvântul Tău, prin care le-ai făcut pe toate, între care şi pe mine; prin Singurul Tău Fiu, Cel prin care Tu ai chemat la adopţiune poporul credincioşilor21, între care şi pe mine. Prin El Te implor, *Cel care şade de-a dreapta Ta şi Te roagă pentru noi22; Cel în care sunt ascunse toate comorile ştiinţei şi ale înţelepciu*

nii23. Pe El însuşi doresc eu să-L aflu din cărţile Tale; Cel despre care a scris Moise: lucrul acesta El însuşi îl afirmă, lucrul acesta îl spune Adevărul24.

CAPITOLUL III

Adevărul nu este nici ebraic, nici grec, nici latin, nici barbar

5. Să aud şi să înţeleg deci cum *ai făcut Tu, întru începuturi, cerul şi pământul25. A* scris lucrul acesta Moise, a scris şi s-a dus, a trecut de aici la Tine. Căci nici el nu se mai află acum înaintea mea; întrucât, dacă s-ar afla, l-aş reţine şi l-aş ruga, l-aş implora chiar pentru Tine, ca să-mi dezvăluie lucrurile acestea. Şi aş aţinti urechile trupului meu la sunetele care irump din gura lui, iar dacă ar vorbi în limba ebraică, în zadar mi-ar lovi el simţul auzului, pentru că nimic din ceea ce mi-ar spune n-ar putea să-mi atingă mintea; însă, dacă mi s-ar adresa în latină, evident că aş şti ce zice.

Dar de unde aş putea eu să ştiu dacă el spune sau nu spune adevărul? Dar oare, dacă aş şti într-adevăr lucrul acesta, l-aş şti de la el? în orice caz, înăuntrul meu, în casa sufletului meu, Adevărul, fără să fie evreu, fără să fie grec ori latin, fără să fie barbar, fără organele gurii sau ale limbii, fără vuietul silabelor, mi-ar spune: „el spune adevărul”; eu, imediat, sigur pe mine şi plin de încredere aş zice acelui om al Tău: „da, adevăr grăieşti”. Dar, întrucât nu pot să-l întreb, Te implor pe Tine, o, Adevărule şi Dumnezeule al meu, Te implor: *iartă-mi păcatele melz* şi Tu, Cel care ai dat acelui rob al Tău27 puterea de a spune acestea, dă-mi şi mie puterea de a le înţelege.

CAPITOLUL IV

Ele spun cu glas tare că au fost create

6. Iată! Cerul şi pământul există, şi ele spun cu glas tare că au fost create, căci se transformă şi îşi modifică

397

În variate chipuri înfăţişarea. Căci ceea ce nu s-a făcut şi totuşi este nu reprezintă ceva care nu se afla mai înainte, adică ceva care să nu se transforme şi să nu capete noi înfăţişări. Cele făcute spun cu glas tare chiar şi faptul că nu ele însele s-au făcut: „de aceea existăm, zic ele, fiindcă am fost făcute. Ceea ce înseamnă că nu existam mai înainte de a fi, astfel încât să fim în stare să ne facem noi pe noi însene”. Şi dovada însăşi a faptului acesta este chiar glasul celor care o afirmă. Prin urmare, o, Doamne, Tu eşti Cel care le-ai creat; Tu, Care eşti frumos, deoarece ele sunt frumoase; Tu, Care eşti bun, fiindcă ele sunt bune; Tu, Care exişti, căci ele există. Dar ele nu sunt nici atât de frumoase, nici atât de bune, nici nu sunt aşa cum eşti Tu, Cel care le-ai zidit pe ele, cu care, dacă sunt comparate, nu sunt nici frumoase, nici bune şi nici existenţă nu au. Ştim acestea, mulţumită Ţie, dar ştiinţa noastră în comparaţie cu ştiinţa Ta nu-i altceva decât ignoranţă.

CAPITOLUL V

În *cel fel le-ai făcut Tu pe ele?*

7. În ce fel ai făcut Tu cerul şi pământul, şi care a fost mecanismul28 atât de mare al lucrării Tale? Căci Tu nu le-ai plăsmuit pe ele ca un meşter iscusit care modelează un corp dintr-un alt corp, după chibzuinţă minţii celui care voieşte să impună materiei oricum o formă pe care o desluşeşte în sine însuşi ochiul său lăuntric. Şi de unde ar putea el să aibă această putere, dacă nu fiindcă Tu ai creat-o? Şi el, artistul, impune o formă unui lucru care deja există, şi care are această formă în sine29, astfel încât lucrul să fie aşa cum dă el

formă pământului sau pietrei, ori lemnului, ori aurului, sau oricărui alt gen de materiale de acest fel. Şi de unde ar putea să fie acestea, dacă pe ele nu le-ai fi instituit tot Tu? Tu eşti Cel care ai dat meşterului un trup, Tu eşti Cel care i-ai creat sufletul ce porunceşte membrelor, Tu ai creat materia din care el, artistul, face ceva, Tu

I-ai dat talentul prin care el să prindă meşteşugul şi să vadă înăuntrul său ce anume să facă în afară; Tu i-ai dat simţirea trupului, prin intermediul căreia să treacă de la spirit la materie, fapt ce-i dă posibilitatea şi să aducă spiritului său la cunoştinţă ceea ce a făcut, pentru ca acesta să cerceteze înăuntrul său adevărul, şi să vegheze pentru el dacă opera sa a fost sau nu întocmită bine. Toate acestea Te laudă pe Tine, Creatorul tuturor; dar în ce fel le faci Tu pe acestea? în ce fel ai făcut, o, Doamne, cerul şi pământul? De bună seamă că Tu n-ai făcut cerul şi pământul nici în cer, nici pe pământ, şi nici în văzduh ori pe ape, fiindcă şi acestea aparţin cerului şi pământului. Şi nici în cosmos n-ai făcut Tu toată lumea, deoarece nu exista încă un loc în care să se facă ceva înainte de a se face, ca să existe. Şi nici cu mâna Ta nu ţineai ceva, cu care aveai să faci mai apoi cerul şi pământul. Căci, de unde Ţi-ar fi provenit Ţie ceva pe care Tu nu-l făcuseşi, pentru ca din acel ceva să poţi să faci altceva? Căci, ce anume există, în afara faptului că Tu exişti? Aşadar, Tu *ai zis şi toate s-au făcut30* şi Tu le-ai făcut pe toate prin cuvântul Tău.

CAPITOLUL VI

Cuvântul lui Dumnezeu rămâne în veci

8. Dar în ce fel ai zis? Oare cumva în acelaşi mod în care s-a auzit din nouri glasul care a zis: *Acesta este Fiul Meu iubit? 31* Căci glasul acela s-a produs şi s-a oprit, a

început şi s-a sfârşit. Silabele au răsunat şi au dispărut, a doua silabă după cea dintâi, a treia după cea de a doua, şi apoi în şir, până în momentul în care a venit, după celelalte, ultima, şi după ultima s-a instalat tăcerea. De aici reiese clar şi lămurit că o mişcare a creaturii Tale a exprimat glasul acela, slujind voinţei Tale eterne, ea însăşi fiind trecătoare. Şi aceste cuvinte ale Tale exprimate pentru un scurt interval, urechea exterioară le-a transmis minţii înţelepte, a cărei ureche lăun

trică este îndreptată spre Cuvântul Tău cel veşnic. Dar ea, mintea, a comparat aceste cuvinte ce au răsunat un timp, în tăcere, cu Cuvântul Tău cel veşnic, şi a zis: „este altceva, este cu totul altceva. Acestea sunt de departe mai prejos decât mine; şi, de fapt, nici nu există, fiindcă fug şi se duc, *iar Cuvântul lui Dumnezeu de deasupra mea rămâne în veci32”.*

Aşadar, dacă prin cuvinte care răsună şi trec Tu ai zis să fie creat cerul şi pământul şi, în felul acesta, ai făcut cerul şi pământul, înseamnă că exista deja o creaţie materială33 înaintea cerului şi pământului, prin ale cărei evoluţii în timp glasul acela să străbată pentru un anumit timp34. Însă înaintea cerului şi a pământului nu exista niciun alt corp, iar dacă exista în mod sigur Tu îl făcuseşi pe acesta fără glasul care-l pătrunsese, pentru ca după aceea să dai glas de pătrundere a materiei, prin care să zici şi imediat să se facă şi cerul şi pământul. Căci indiferent ce anume ar fi fost materia aceea iniţială, în care urma să se propage o astfel de voce, ea n-ar fi existat în niciun caz dacă n-ar fi fost făcută de Tine. În consecinţă, cum ar putea să ia fiinţă un corp, din care mai apoi să se nască aceste vorbe, şi prin ce termen le-ai exprimat Tu pe acestea?

CAPITOLUL VII

Cuvântul este rostit din vecie

9. Aşadar, Tu ne chemi ca să înţelegem Cuvântul, adică pe *Dumnezeu la Tine, Care eşti Dumnezeu35,* Cuvânt care este rostit din vecie şi prin El sunt spusei toate din vecie. Căci nici nu se sfârşeşte bine ceea ce se zisese, şi se zice altceva, în aşa fel încât să poată să fie zise toate; însă toate sunt spuse deodată şi din vecie. Căci altfel, s-ar pune problema timpului şi a schimbării, şi n-ar mai exista o veşnicie adevărată şi nicio nemurire adevărată37. Cunosc aceasta, o, Dumnezeule al meu, şi-ţi mulţumesc. Cunosc, mărturisescu-ţi, o, Doam

ne şi odată cu mine le ştie şi le binecuvântează pe acestea oricine nu este necunoscător al adevărului celui sigur.

Ştim, o, Doamne, ştim, fiindcă în măsura în care nu există ceva care era şi există ceva care nu era, în aceeaşi măsură ceva moare şi ceva se naşte. Prin urmare, nimic din Cuvântul Tău nu se retrage din fire şi nici nu vine după, pentru că El este nemuritor şi veşnic. Şi de aceea prin Cuvântul Tău, Care îţi este coetern, Tu le grăieşti pe toate cele pe care le grăieşti în acelaşi timp şi întru veşnicie, şi tot ceea ce zici să se facă se face. Şi cu toate că Tu nu în alt mod faci ceva decât zicând, totuşi, toate cele pe care le faci zicând, nu-ţi devin nici simultane şi nici eterne.

CAPITOLUL VIII

Pe noi ne învaţă adevărul cel de neclintit

10. De ce aşa, rogu-Te, o, Doamne, Dumnezeule al meu? Eu le văd oricum, dar nu ştiu în ce fel să mi le explic, nu ştiu decât că tot ceea ce începe să fie şi încetează de a

mai fi, în acel moment şi începe să fie, şi tot atunci şi încetează, când se cunoaşte că a trebuit să înceapă ori să înceteze în cadrul raţiunii celei eterne, în care nimic nu începe şi nici nu încetează38. Există numai *Cuvântul* Tdu39, *Care şi este începutul, fiindcă El vorbeşte în* noi40. Aşa afirmă în Evanghelie prin mijlocirea trupului, dar lucrul acesta a răsunat în afară, în urechile oamenilor, şi el ar trebui să fie crezut şi cercetat şi înăuntrul nostru şi aflat întru Adevărul Cel etern, *unde Bunul şi Singurul învăţător îi învaţă pe toţi ucenicii41.* Acolo aud eu glasul Tău, o, Doamne, când îmi spune că numai acela care ne învaţă ne vorbeşte nouă. Căci cel care nu ne învaţă, chiar dacă vorbeşte, nu vorbeşte pentru noi.

Aşadar, cine ne învaţă pe noi afară numai de Adevărul cel statornic? Căci chiar şi atunci când suntem în

drumaţi de o creatură supusă schimbării, suntem purtaţi la Adevărul Cel nesupus schimbării, unde învăţăm cu adevărat, *ori de câte ori stăm şi-L ascultăm pe El şi cu bucurie ne bucurăm pentru glasul mirelui4,* El, Care ne redă locului din care am venit. Şi de aceea El este începutul fiindcă, dacă El n-ar rămâne în acelaşi loc, ori de câte ori noi rătăcim, n-ar mai exista El, Cel la care să ne întoarcem; dar, când ne întoarcem de la rătăcire, întrucât cunoaştem, ne întoarcem cu toată siguranţa; El însă ne învaţă ca să-L cunoaştem, fiindcă *El este începutul şi El ne vorbeşte nouă44.*

CAPITOLUL IX

Înţelepciunea, înţelepciunea însăşi este

11. Întru acest *început,* o, Dumnezeule, ai făcut Tu cerul şi pământul, întru Cuvântul Tău, întru Fiul Tău, întru Puterea Ta, întru înţelepciunea Ta, întru Adevărul Tău, în mod minunat zicând şi în mod minunat făcând. Cine va

înţelege? Şi cine va povesti? Ce anume este ceea ce mă luminează şi-mi loveşte inima fără să o rănească? Eu, unul, mă înfior, dar mă şi aprind! Mă înfior, în cât de mare măsură sunt eu de diferit de acesta; mă aprind de iubire, văzând în cât de mare măsură sunt eu de asemănător acestuia. Înţelepciunea, înţelepciunea este aceea care mă luminează, împrăştiindu-mi negurile, ea, care mă acoperă iarăşi când mă părăsesc puterile din cauza ceţii şi a mormanului păcatelor mele. Fiindcă în aşa măsură *sa stins întru sărăcie puterea mea4$,* încât nu mai pot îndura binele meu, până ce Tu, Doamne, Care *Te-ai făcut binevoitor faţă de toate nedreptăţile mele, vei însănătoşi toate slăbiciunile mele.* Pentru că *Tu vei răscumpăra din stricăciune viaţa mea şi mă vei încununa cu Mila şi îndurarea Ta, şi vei umple de bunătăţi pofta mea,* fiindcă se *vor înnoi tinereţile mele ca ale vul-turului4. Căci întru nădejde am fost mântuiţi şi aşteptăm cu răbdare făgăduinţele Tale4?.* Să Te audă pe Tine când

Îi vorbeşti, şi înăuntrul său, cel care poate. Eu, după spusa Ta, cu credinţă voi striga: *câtă măreţie au căpătat lucrurile Tale, o, Doamne! pe toate cu înţelepciune le-ai făcut4;* şi ele reprezintă *începutul* şi în acest început Tu ai făcut şi cerul, şi pământul.

CAPITOLUL X

Voinţa lui Dumnezeu înainte de creatură

12. Iată, nu sunt oare plini de îndărătnicia lor toţi cei care zic: „Ce făcea Dumnezeu înainte de a crea cerul şi pământul?” Căci, dacă nu făcea nimic, zic ei, şi nu lucra la ceva, pentru ce nu rămânea aşa mereu, perioadă cu perioadă, în felul în care fusese şi mai înainte, în trecut,

când s-a abţinut continuu de la vreo lucrare? însă, în cazul în care în Dumnezeu s-ar fi produs vreo mişcare nouă, s-ar fi declanşat şi o voinţă nouă, ca să zidească o creatură nouă, pe care n-o zidise mai înainte niciodată; deci, cum poate fi vorba de o eternitate adevărată acolo unde se naşte o voinţă care nu exista? Căci voinţa lui Dumnezeu nu este creatură, dar ea, ca voinţă, exista înainte de creatură, deoarece nimic nu s-ar putea crea fără să existe mai întâi voinţa Creatorului. Aşadar, voinţa lui Dumnezeu se raportează la însăşi substanţa Lui. Iar dacă în substanţa lui Dumnezeu se născuse ceva care mai înainte nu exista, nu se mai poate afirma într-un mod corect că acea substanţă este eternă. Dar dacă voinţa lui Dumnezeu era eternă, astfel încât creatura să existe, pentru ce atunci nu este eternă şi creatura?

CAPITOLUL XI

Înţelepciunea lui Dumnezeu – Lumina minţilor

13. Cei care afirmă asemenea lucruri nu Te înţeleg încă, o, Tu, înţelepciune a lui Dumnezeu, Lumină a minţilor; ei încă nu înţeleg în ce fel se creează cele care se fac prin Tine şi întru tine, şi încearcă să ştie cele veşnice, dar mintea lor aci zboară în mişcările trecute şi viitoare, aci *este pustie49.*

Cine va reţine mintea lor şi o va opri ca să stea locului puţintel şi să-şi însuşească o clipă strălucirea veşniciei care stă de-a pururi şi s-o compare cu clipele care nu stau pe loc niciodată, şi să vadă că timpul cel lung nu poate deveni neasemuit de lung decât din numeroasele mişcări care trec şi care nu pot să fie extinse în acelaşi timp; că el, timpul, nu poate să devină lung, dar că în veşnicie nimic nu trece, ci totul este pururi prezent; că, într-adevăr, niciun timp nu este în întregime prezent; şi să vadă ei că tot trecutul este alungat de viitor şi că tot viitorul vine din trecut; şi că tot trecutul şi viitorul sunt

create şi decurg din Acela care este mereu prezent? Cine va pune stăpânire pe inima omului, forţând-o să stea pe loc şi să vadă cum eternitatea, stând pe loc, ea, care, nu este nici trecută, nici viitoare, orinduieşte vremile, care nu sunt nici trecute, nici viitoare? Oare *mina poate cumva să facă lucrul acesta –,* sau mâna gurii mele face ea prin vorbe un lucru atât de măreţ?

CAPITOLUL XII

Eu nu răspund la acea întrebare în glumă

14. Iată deci că răspund celui care întreabă: „Ce făcea Dumnezeu înainte de a crea cerul şi pământul?" Dar nu dau acel răspuns pe care se zice că l-ar fi dat cineva în batjocură, ocolind latura cu adevărat teribilă a întrebării: „Pregătea", zisese acela, „gheena cea adâncă pentru cei care cercetează". Una este să vezi şi altceva este să iei în râs ceva. Eu, unul, nu dau un asemenea răspuns. Pentru că eu aş fi răspuns cu mai multă plăcere aşa: „nu ştiu", fiindcă, de fapt, nu ştiu; şi n-aş fi dat acel răspuns, în baza căruia ar fi luat în râs cel care a pus o întrebare profundă, şi ar fi lăudat unul care ar da un

răspuns fals. Dar eu pe Tine, o, Dumnezeule al nostru, Te consider a fi Creatorul oricărei creaturi. Şi dacă, prin denumirea cerului şi a pământului se subînţelege orice creatură, îndrăznesc să zic: „Înainte ca Dumnezeu să facă cerul şi pământul, El nu făcea nimic altceva. Căci, dacă făcea, ce altceva putea El să facă decât tot o creatură?" Şi, o, dacă ar fi să ştiu, aş dori să ştiu ceea ce este cu folos; aşa cum ştiu că, înainte de a se face vreo creatură, nu exista nicio creatură.

CAPITOLUL XIII

Tu însuţi eşti acelaşi făuritor al tuturor timpurilor

15. Iar dacă spiritul uşuratic al cuiva rătăceşte înapoi, în trecut, prin imaginile timpurilor, şi se miră că Tu, Dumnezeul Cel Atotputernic, a toate Creatorul şi Atotţiitorul, Tu, Făcătorul cerului şi al pământului, Te-ai abţinut de la o lucrare atât de mare, înainte de a o face, şi asta timp de secole nenumărate, să se trezească el şi să-şi dea seama că se miră fără niciun temei51. Căci în ce fel ar fi putut să se scurgă secolele nenumărate, pe care Tu încă nu le făcuseşi, de vreme ce Tu eşti Autorul şi Ziditorul tuturor secolelor? Sau ce timpuri ar fi putut să fie, care să nu fi fost create de către Tine, ori în ce fel s-ar fi scurs ele, dacă nu fuseseră niciodată? Aşadar, de vreme ce Tu eşti Făcătorul tuturor timpurilor, dacă a mai fost un timp înainte ca Tu să faci cerul şi pământul, pentru ce se mai afirmă că Tu Te abţineai de la orice lucrare52? Căci Tu făcuseşi chiar timpul însuşi, şi nu aveau cum să se scurgă timpurile înainte ca Tu să fi făcut timpurile. Dar dacă, înainte de a fi făcut Tu cerul şi pământul, nu exista niciun timp, de ce se mai cercetează ce anume făceai Tu atunci?

16. Căci ideea de „atunci” nu exista, fiindcă nici timpul nu exista; şi nici Tu nu devansezi timpurile prin timpuri, întrucât n-ai fi avut cum să devansezi toate timpurile. Tu însă precezi toate cele trecute prin măre

ţi-a eternităţii pururi prezente, şi depăşeşti pe toate cele viitoare, pentru că şi ele au să fie, iar când vor fi venit, ele vor fi deja trecute: *Tu însă acelaşi eşti mereu şi anii Tăi nu se vor împuţina53.* Anii Tăi nici nu se duc, nici nu vin; anii noştri se duc şi vin, pentru ca toţi să vină. Anii tăi stau toţi în acelaşi timp, pentru că nu se clintesc, şi nici atunci când se duc nu sunt excluşi de cei care vin, fiindcă nu se scurg; ai noştri însă vor fi toţi, când nu vor mai fi toţi. *Anii Tăi sunt o singură zi54,* şi ziua Ta nu este în fiecare zi, ci

astăzi, fiindcă ziua Ta de astăzi nu cedează celei de mâine, deoarece nu urmează celei de ieri. Ziua Ta de astăzi este eternitatea; de aceea L-ai născut coetern pe Cel Căruia I-ai zis: *Eu astăzi Te-am născuiP5.* Tu eşti Cel care ai făcut toate timpurile, şi tot Tu eşti înaintea tuturor timpurilor, iar timpul exista în orice timp56.

CAPITOLUL XIV

Ce este timpul?

17. Aşadar, în orice timp Tu făceai totuşi ceva57, deoarece Tu făcuseşi timpul însuşi, şi niciun timp nu-ţi este coetern, fiindcă Tu exişti de-a pururi; iar timpul, dacă ar dăinui, nu s-ar mai numi timp. De fapt, ce este timpul? Cine ar putea să explice lucrul acesta simplu şi pe scurt? Cine ar putea cuprinde fie şi numai în cuget lucrul acesta, pentru a exprima un cuvânt despre el? Sau noi, în vorbirea noastră, ce noţiune readucem în minte într-un mod mai cunoscut şi mai familiar decât acela de timp? Şi, în orice caz, înţelegem acest lucru, când vorbim despre el; îl înţelegem chiar şi atunci când auzim acest cuvânt la un altul care vorbeşte.

Aşadar, ce este timpul? Dacă nimeni nu încearcă să afle asta de la mine, ştiu; dacă însă eu aş vrea să explic noţiunea cuiva care mă întreabă, nu ştiu. Cu toate acestea, afirm cu încredere că ştiu fiindcă dacă timpul nu s-ar scurge, nu ar exista timp trecut, iar dacă n-ar mai fi să vină nimic, n-ar mai exista timp viitor, care, dacă n-ar exista nici el, n-ar mai exista timp prezent. Deci, în

ce fel există aceste două categorii temporale – trecutul şi viitorul –, de vreme ce trecutul nu mai este, şi nici viitorul nu există încă? însă, referindu-ne la prezent, dacă acesta ar fi mereu prezent şi nu s-ar scurge în trecut,

deja n-ar mai exista ideea de timp, ci ar fi eternitate. Aşadar, dacă pentru ca prezentul să dobândească însuşirea de timp trebuie să se transforme în timp trecut, atunci în cel fel am putea noi susţine că există ceva (care, ca să existe, e necesar să existe şi cauza existenţei lui, deoarece, în sens contrar, acesta n-ar mai putea să fie), în aşa fel încât să putem spune despre timp că el există cu adevărat numai dacă tinde să nu fie58?

CAPITOLUL XV

Noi vorbim de „timp lung”.

18. Şi totuşi noi vorbim de „timp lung” şi de „timp scurt”, şi lucrul acesta nu-l afirmăm decât în legătură cu trecutul sau cu viitorul. De pildă, noi numim „lung” timpul de mai mult de o sută de ani înainte de prezent; şi tot aşa, numim timp „lung” viitorul, adică o perioadă de timp de o sută de ani după noi. Dar numim „scurt” timpul trecut, aşa cum, de exemplu, spunem despre o perioadă de zece zile mai înainte, şi numim „scurt” timpul viitor, când intervalul care urmează este de zece zile. Dar cum poate fi lung sau scurt ceea ce nu există? Căci ceea ce s-a scurs deja nu mai este, iar viitorul nu este nici el. În consecinţă, să nu mai spunem: „este lung”; ci să spunem despre trecut: „a fost lung”; iar despre viitor: „va fi lung”.

O, Doamne, Dumnezeule al meu, *Lumina mea5,* oare nu şi aici adevărul Tău îşi va râde de om? Căci acest timp trecut, când anume a fost lung? A fost lung atunci când deja era trecut, sau acum, când este prezent? Căci atunci când avea ce să fie lung, putea să fie lung; o dată scurs însă, el deja nu mai era, de unde concluzia că el nu putea nici lung să fie, dat fiind că nu mai exista deloc. Aşadar, să nu mai zicem: „a fost lung

timpul care s-a scurs”; fiindcă nu vom mai găsi ce

anume a fost lung, când, datorită faptului că a trecut, el nu mai există. Ci să spunem: „a fost lung timpul acela prezent”, deoarece el era lung atunci când era prezent. Pentru că el nu se scursese încă, astfel încât să nu mai fie, ci tocmai de aceea exista, fiindcă putea să fie lung; însă, după ce trecuse, el încetase să mai fie lung, întrucât încetase de tot să mai fie.

19. Să vedem, aşadar, o, suflet omenesc, să vedem dacă şi timpul prezent ar putea să fie lung, fiindcă ţie ţi-a fost dat să simţi duratele şi să le masori. Ce-mi vei răspunde tu mie? îmi vei răspunde, oare, că o sută de ani prezenţi reprezintă un timp lung? Vezi mai întâi dacă cei o sută de ani pot să fie prezenţi. Căci dacă se ia în calcul primul an dintre aceştia, numai el este prezent, iar ceilalţi nouăzeci şi nouă de ani sunt ani viitori, şi de aceea ei nu sunt încă. Iar dacă este vorba de al doilea an, deja unul este trecut, următorul este prezent, iar ceilalţi sunt viitori. Şi tot aşa, dacă vom putea să aşezăm ca prezent pe oricare an din numărul acesta de o sută, cei care vor fi înainte de el sunt ani trecuţi, iar cei de după el viitori; din această cauză n-au putut să fie prezenţi toţi cei o sută de ani. Observă însă dacă şi anul despre care este vorba este el însuşi prezent; căci dacă este vorba despre prima lună a acestui an, celelalte luni sunt viitoare; iar dacă este vorba de luna a doua, deja prima lună a trecut, iar celelalte încă nu există. Aşadar, nici măcar anul care este în discuţie nu este în întregime prezent, şi dacă nu este în întregime prezent, atunci nu poate fi vorba de un an prezent. Fiindcă un an este compus din douăsprezece luni; oricare lună dintre acestea, în cazul în care ar intra în discuţie, numai ea este prezentă; celelalte luni sunt ori trecute, ori viitoare. Dar iată că nici luna de care se vorbeşte nu este nici ea prezentă, ci numai o singură zi. Dacă este vorba de prima, celelalte sunt viitoare; dacă este vorba de ultima,

celelalte sunt trecute; dacă este vorba de una de la mijloc, atunci ea se află între cele trecute şi cele viitoare.

20. Iată deci că timpul prezent, singurul care noi găseam că trebuie să fie numit lung, se reduce abia la

spaţiul unei singure zile. Dar s-o luăm în discuţie şi pe aceasta, întrucât nici această singură zi nu este prezentă în totalitatea ei. Căci ea se compune dintr-un total de douăzeci şi patru de ore nocturne şi diurne, dintre care prima le poate socoti pe celelalte viitoare, iar ultima le poate socoti pe celelalte trecute; iar cea care se află la mijloc le poate considera pe cele de dinainte ca trecute, iar pe cele de după, ca viitoare. Dar chiar şi numai o singură oră se împarte în particule fugare; căci orice parte din ea care a zburat reprezintă ceva trecut, şi orice parte din ea care rămâne reprezintă viitor. Or, dacă prin noţiunea de timp se înţelege ceva care nu poate fi împărţit în niciun fel de părţi, ba chiar nici în părţile cele mai mici, atunci numai momentul acesta, cel de faţă, ar putea să fie numit prezent. Care totuşi, şi el, trece aşa de repede de la viitor la trecut, încât nu se mai poate extinde pe nicio durată de timp, cât ar fi ea de mică. Fiindcă, dacă se prelungeşte această durată, atunci şi ea se împarte în trecut şi viitor; dar aşa, prezentul nu mai are niciun fel de durată. Aşadar, unde este timpul pe care noi îl numim lung? Este cumva viitorul? Dar despre el noi nu spunem: „este lung”, deoarece încă nu există ceea ce ar putea să fie lung, ci zicem: „va fi lung”. Prin urmare, când va fi? Pentru că, atunci când va fi viitor pe deplin, tot nu va fi lung, întrucât ceea ce ar putea să fie lung încă nu va fi; iar dacă va fi lung, va fi lung doar atunci când din viitor va începe să fie deja ceea ce încă nu este şi va fi devenit prezent, deci cum ar putea să existe ceea ce ar fi lung? Şi iată că, prin

demonstraţiile de mai sus, timpul prezent strigă deja că el nu poate să fie lung.

CAPITOLUL XVI

Doar după ce a trecut, timpul poate să/Le măsurat

21. Şi totuşi, o, Doamne, noi percepem intervalele de timp şi le comparăm cu ele însele60 şi le numim pe

unele mai lungi, şi pe altele mai scurte. Ba chiar măsurăm şi cu cât a fost mai lung sau mai scurt cutare timp decât cutare timp, şi afirmăm că acesta este îndoit sau întreit, iar despre celălalt, că este doar simplu, sau că este tot atât cât şi celălalt. Noi putem să măsurăm clipele care trec, fiindcă le măsurăm percepându-le; dar cele trecute, care deja nu mai sunt, sau cele viitoare, care încă nu sunt, cine ar putea să le măsoare? Asta numai dacă cineva va îndrăzni să spună că poate să măsoare ceea ce nu mai este. Aşadar, doar atunci când trece, timpul poate să fie perceput şi măsurat; fiindcă, după ce a trecut, el nu mai poate să fie măsurat, întrucât nu mai există.

CAPITOLUL XVII

Categoriile temporale sunt prezente, viitoare şi trecute

22. Eu încerc să aflu, o, Părinte, nu afirm; o, Dumnezeule al meu, veghează asupra mea şi călăuzeşte-mă. Există oare cineva care ar îndrăzni să-mi spună că nu sunt trei timpuri61, aşa cum i-am învăţat eu pe copii la şcoală, şi cum şi noi am învăţat la rându-ne: *trecutul, prezentul* şi *viitorul;* dar că, de fapt, numai categoria prezentului există, întrucât celelalte două nu există? Căci, dacă cumva şi acestea există, atunci prezentul se face văzut dintr-un loc ascuns, când devine prezent din viitor, şi se retrage la rândul său într-un loc ascuns, când prezentul devine trecut? Fiindcă, mă întreb, unde anume au văzut

cele viitoare cei care le-au prezis, dacă ele nu există încă? întrucât ceea ce nu există nici nu poate fi văzut. Iar cei care povestesc evenimente trecute nu le-ar prezenta ei ca pe nişte evenimente întru totul adevărate, dacă nu le-ar întrezări pe acestea cu mintea; care evenimente, dacă nu ar fi existat, nu ar putea să fie întrezărite de ei cu niciun chip. Deducem de aici că există şi cele viitoare şi cele trecute.

CAPITOLUL XVIII

Prezentul este cel care există

23. Îngăduie-mi, o, Doamne, să merg şi mai departe cu cercetarea mea; iar Tu, Care eşti speranţa mea, să nu tulburi efortul meu atât de încordat. Căci, dacă există cele viitoare, şi cele trecute, eu vreau să ştiu unde anume sunt. Iar dacă nu sunt în stare de lucrul acesta, ştiu totuşi că oriunde s-ar afla, nu vor fi acolo nici viitoare, nici trecute, ci prezente. Căci dacă ele vor fi acolo, înseamnă că încă nu sunt aici; iar dacă acolo sunt trecute, înseamnă că ele deja nu mai sunt acolo. Aşadar, cele ce sunt, indiferent unde sunt, nu sunt decât prezente; cu toate că atunci când cele trecute sunt înfăţişate ca adevărate, sunt scoase din amintire nu lucrurile însele, care au trecut, ci vorbele care au fost concepute în conformitate cu imaginile lor, pe care ele le-au fixat în suflet ca pe nişte urme, prin mijlocirea simţurilor, în momentul în care se scurgeau. Într-adevăr, copilăria mea, care deja nu mai este, există într-un timp trecut, care timp nici el nu mai există; dar imaginea ei, în momentul în care mi-o reamintesc şi o povestesc, eu o văd într-un timp prezent, fiindcă ea există încă în amintirea mea.

Dacă starea celor viitoare, care într-adevăr pot fi

prezise şi care nu sunt încă, dar ale căror imagini se presimt deja ca fiind existente, este sau nu asemănătoare acesteia, mărturisesc, o, Dumnezeule al meu, că nu ştiu. Dar ştiu în mod sigur celălalt lucru, anume că noi gândim de foarte multe ori de mai înainte acţiunile noastre viitoare, şi că această gândire anticipată este prezentă; dar că acţiunea pe care noi o gândim anticipat nu există încă, deoarece ea este viitoare. Dar, în momentul în care noi vom fi transformat-o deja în fapt, iar ceea ce gândim în mod anticipat vom fi început să facem, abia atunci va fi vorba de acţiune, fiindcă atunci acţiunea nu va mai fi viitoare, ci va fi prezentă.

24. Prin urmare, oricum s-ar manifesta prezenţa ascunsă a celor viitoare, este limpede că nu poate fi văzut decât ceea ce există. Iar ceea ce deja există nu este vi

411

Itor, ci prezent. Aşadar, când se zice că cele viitoare se văd, nu se văd chiar acele lucruri care încă nu există, respectiv cele care vor fi, ci probabil ne apar cauzele ori semnele celor care încă nu sunt; de aceea ele nu sunt viitoare, ci sunt prezente pentru cei care le văd deja, din care pot fi întrevăzute cele viitoare, după ce au fost concepute în spirit. Aceste concepţii există deja la rândul lor şi pe acestea le privesc în ei înşişi cei care le înfăţişează dinainte, ca şi cum ar fi prezente. Numărul mare al acestor lucruri ar putea să-mi ofere orice exemplu. Privesc, de pildă, aurora; prevestesc că soarele va răsări. Ceea ce eu văd acum este prezent; ceea ce prevestesc însă este viitor. Nu soarele este cel care va fi, fiindcă el deja este, ci răsăritul lui, care nu este încă. Totuşi, chiar răsăritul însuşi, dacă eu nu mi l-aş imagina în suflet, aşa cum fac acum, când vorbesc despre aceasta, nu aş putea să-l prezic; şi nici aurora aceea, pe care eu o văd pe cer, nu este răsăritul soarelui, cu toate că îl precedă pe acesta,

nici acea închipuire a lui nu exista decât în sufletul meu; dar acestea două sunt întrezărite ca prezente, astfel încât viitorul acela poate fi prevăzut. Prin urmare, cele viitoare nu există încă, şi dacă nu există încă, înseamnă că nu sunt; iar dacă nu sunt, înseamnă că nu pot fi văzute deloc, dar pot să fie prezise, fiind deduse din cele prezente care există deja şi care sunt văzute.

CAPITOLUL XIX

Care este modalitatea în care Tu îi înveţi pe profeţi

25. Aşadar, o, Tu, Stăpâne al creaturilor Tale, care este modul în care Tu arăţi sufletelor cele viitoare? Căci le-ai arătat profeţilor Tăi. Care este modalitatea aceea în care Tu le arăţi pe cele viitoare, Tu, Cel pentru care nimic nu este viitor? Sau mai degrabă Tu le arăţi pe cele prezente din cele viitoare? Căci ceea ce nu există nu poate fi arătat în niciun caz. Este prea departe de as

cuţişul minţii mele această modalitate! *Din mine a prins putere, dar cu de la mine putere nu voi putea ajunge la el62,* ci voi putea totuşi cu ajutorul Tău, când mi-l vei fi dat Tu, o, *lumină dulce a ochilor mei ascunşi 63.*

CAPITOLUL XX

Trei sunt categoriile temporale

26. Dar ceea ce acum devine clar şi evident este faptul că nici viitorul şi nici trecutul nu există, şi în mod impropriu se spune: „există trei timpuri – trecutul, prezentul şi viitorul”; ci, probabil, la propriu vorbind, ar trebui să se spună: „există trei timpuri – prezentul din cele trecute, prezentul din cele prezente şi prezentul din cele viitoare”. Căci aceste trei există doar în suflet, iar într-un alt loc, eu, unul, nu le văd a exista. Prezentul din cele

trecute se află în memorie; prezentul din cele prezente, în privirea atentă64; şi prezentul din cele viitoare, în aşteptare. Dacă ne este îngăduit să le menţionăm pe acestea, eu văd şi mărturisesc trei timpuri, şi trei şi există. Da, într-adevăr, aşa să se spună: „există trei timpuri: trecutul, prezentul şi viitorul”? adică în felul în care este obiceiul să se spună. Iată deci că nu mă mai arăt plin de îngrijorare, nici nu mă mai opun şi nici nu mai critic, dar să se înţeleagă totuşi ceea ce vrem să spunem, că ceea ce va fi este deja, iar trecutul încă nu este. Căci sunt puţine cele despre care noi vorbim într-un mod corect, şi mult mai multe cele despre care nu vorbim într-un mod corect, ci se deduce doar ce anume am vrea să spunem.

CAPITOLUL XXI

În *ce spaţiu măsurăm noi timpul?*

27. Am afirmat, aşadar, puţin mai înainte, că noi măsurăm timpul când trece, astfel încât putem spune că acest interval de timp este dublu raportat la cel simplu, ori că acesta este tot atât cât şi acela, şi că, măsurând, noi putem să afirmăm şi altceva în privinţa părţilor timpului. Drept care, aşa cum spuneam, noi măsurăm numai timpurile care trec. Iar dacă cineva mi-ar zice: „de unde ştii tu asta”, eu i-aş răspunde: „ştiu din faptul că noi măsurăm, dar că n-am putea să măsurăm ceea ce nu există, iar cele trecute şi cele viitoare nu există”. Dar, cum am putea noi să măsurăm timpul prezent, când el nu are o durată65? Ca atare, noi măsurăm timpul pe măsură ce trece, dar după ce a trecut nu-l mai putem măsura, fiindcă nu va mai fi ceea ce ar urma să se măsoare.

Dar de unde, pe unde şi încotro trece timpul, când îl măsurăm? De unde altundeva, dacă nu din viitor? Pe unde, dacă nu prin prezent? încotro, dacă nu în trecut? Altfel spus, din acela care nu există încă, prin acela care este lipsit de întindere şi în acela în care el deja nu mai există.

Dar noi ce altceva măsurăm, dacă nu timpul într-un anumit interval? Fiindcă noi nu vorbim de durate simple, duble, triple şi câte altele, şi dacă spunem ceva în acest mod în legătură cu timpul, nu spunem decât despre duratele timpului. Prin urmare, în care interval măsurăm noi timpul care trece? Dacă îl măsurăm în viitor, atunci de unde trece el? Or, noi nu măsurăm ceea ce nu există încă. Dacă în prezent, atunci pe unde a trecut el? Căci noi nu putem măsura nicio durată. Dacă în trecut, atunci încotro s-a dus timpul? Căci ceea ce deja nu mai este nu mai putem măsura.

CAPITOLUL XXII

Îmi voi mărturisi nepriceperea

28. S-a aprins sufletul meu în a cunoaşte această mult prea complicată problemă. O, Doamne, Dumnezeule, o, Prea Bunule Părinte, Te implor să nu închizi dorinţei mele calea spre acestea, pe Hristos Te implor, să nu Te opui cunoaşterii unor astfel de probleme pe cât de

obişnuite, pe atât de ascunse, pentru ca nu cumva sufletul meu să nu poată pătrunde în ele, iar ele să nu se lumineze întru strălucitoarea Ta Milă, o, Doamne! Pe cine voi mai putea eu întreba despre ele? Cui îi voi mai mărturisi eu nepriceperea mea într-un mod mai rodnic decât Ţie? Ţie, Celui Căruia nu-i sunt supărătoare preocupările mele, care ard cu atâta înflăcărare pentru Scripturile Tale? Dă-mi ceea ce-mi place, fiindcă îmi place ceea ce mi-ai dat până acum. Dă-mi, o, Părinte, *Tu, Cel care ştii cu adevărat să dai fiilor Tăi daruri bune66*| Dă-mi, fiindcă am început să înţeleg, şi până *când îmi vei dezvălui Tu, un mare efort stă înaintea mea67.*

Pe Hristos Te implor, în numele acestui Sfânt al Sfinţilor: nimeni să nu mi se opună. Şi *eu am crezut, şi de*

aceea şi grăiesc68. Aceasta este speranţa mea, pentru ea trăiesc, *ca să contemplu minunăţiile Domnului69.* Iată că *Tu ai pus la socoteală zilele mele cele de demult™,* şi ele trec şi nu ştiu în ce fel. Şi zicem: „timp şi timp; timpuri şi timpuri”; „cât timp a zis cutare lucrul acesta, cât timp a făcut el asta”. Şi de asemenea, „cât de mult este de când nu am mai văzut cutare lucru”. Şi iarăşi: „această silabă are o durată dublă faţă de aceea simplă, scurtă”. Spunem şi auzim asemenea lucruri, suntem înţeleşi de alţii, şi-i înţelegem pe alţii: toate ne sunt din cale afară de evidente şi de banale, şi, dintr-odată, tot ele ni se par foarte ascunse, iar descoperirea lor ne apare ca ceva nou.

CAPITOLUL XXIII

Eu văd că timpul este extensibil

29. Am auzit de la un om învăţat71 că mişcările soarelui, ale lunii şi ale stelelor se identifică cu timpurile lor, dar nu am fost de acord. Căci de ce mişcările tuturor celorlalte corpuri nu s-ar putea identifica de regulă cu timpurile lor? Cum, adică, dacă luminătorii cerului ar înceta să se mai mişte dar s-ar mişca totuşi roata olarului, nu ar mai exista oare timpul, cel prin mijlo

cirea căruia noi măsurăm rotirile roţii, şi am zice că ele sunt acţionate la intervale egale, ori, dacă pe unele le-ar executa mai tărăgănat, iar pe altele mai repede, n-am zice noi oare că unele sunt mai îndelungate, iar altele mai puţin îndelungate? Sau, când am zice aceasta, nu cumva şi noi am vorbi într-o anume durată de timp? Iar în vorbele noastre unele silabe ar fi lungi şi altele scurte, fiindcă unele s-ar auzi într-un interval de timp mai lung, iar altele într-unul mai scurt? O, Dumnezeule, dă oamenilor puterea să vadă în mic ideile comune referitoare la lucrurile mici şi mari.

Există şi *stele, şi luminători ai cerului puşi în semnele72 şi în anotimpurile lor, în ani şi zile7.* Există, într-adevăr; dar eu n-aş putea să spun că învârtirea acelei roţi de lemnuţ (a olarului) reprezintă o zi, şi totuşi nici acela n-ar putea să spună că, prin asta, timpul nu există.

30. Eu doresc să cercetez substanţa şi natura timpului, aceea prin care noi măsurăm mişcările corpurilor şi zicem, de exemplu, că mişcarea cutare este de două ori mai lungă decât mişcarea cutare. Căci vreau să cunosc asta, fiindcă este numită zi nu numai întârzierea soarelui deasupra pământului, conform căreia o parte este zi şi cealaltă parte este noapte; ci chiar durata întregului său circuit de la un răsărit până la celălalt răsărit, urmare a cărui fapt spunem: „au trecut atâtea zile", întrucât zilele se socotesc cu nopţile lor cu tot; altfel spus, intervalele nopţilor nu sunt calculate separat; drept urmare, ziua se împlineşte din mişcarea soarelui de la un răsărit până la celălalt răsărit. Şi mă întreb iarăşi, oare mişcarea însăşi reprezintă o zi, ori numai atâta cât se efectuează mişcarea, ori şi una şi alta? Căci dacă, în prima situaţie, este vorba de intervalul zi, ziua ar putea să fie chiar şi atunci când soarele şi-ar străbate circuitul acela într-un interval de timp atât de mare cât al unei singure ore. Dacă, în a doua ipoteză, n-ar fi vorba de zi, chiar dacă de la un răsărit al soarelui până la celălalt răsărit al său durata respectivă ar fi atât de scurtă cât aceea a unei singure ore, soarele s-ar roti de jur-împrejur, ca să împlinească o zi, de douăzeci şi patru de ori74. Dacă e vorba şi de una şi de alta7, nici aceea n-ar tre'

bui să fie numită zi; fie că, în intervalul de o oră, soarele şi-ar străbate întregul său circuit de jur-împrejur, fie că, încetând să se mai rotească, s-ar scurge atâta timp

cât i-ar trebui de obicei soarelui să-şi parcurgă întregul circuit de la o dimineaţă până la cealaltă dimineaţă76.

În principiu, eu nu-mi pun acum problema ce anume este intervalul de timp care se cheamă zi, ci ce anume este timpul în care noi, măsurind circuitul soarelui, am putea observa că el şi-ar străbate circuitul în mai puţin de jumătate din intervalul de timp afectat de obicei rotirii, dacă el şi-ar urma cursul într-un interval de timp atât de mare cât este cel în care se scurg douăsprezece ore; comparând însă şi un timp, şi celălalt, noi l-am putea numi pe unul – timp simplu, iar pe celălalt – timp dublu, chiar dacă uneori soarele, de la un răsărit până la celălalt răsărit îşi face rotirea uneori într-un interval de timp simplu, alteori într-unul dublu.

În consecinţă, să nu-mi spună nimeni că schimbările temporale sunt totuna cu mişcările corpurilor cereşti, fiindcă odinioară, *când soarele s-a oprit77* după dorinţa cuiva, pentru ca acela să-şi ducă la bun sfârşit o luptă încununată de victorie, soarele stătea, dar timpul mergea. Fiindcă bătălia aceea a fost purtată şi încheiată în intervalul său de timp, exact acela de care ar fi avut nevoie. Prin urmare, eu văd că timpul este un fel de întindere78. Dar oare văd cu adevărat sau mi se pare doar că văd? Lucrul acesta mi-l vei arăta mie *Tu, Cel care eşti Adevărul şi Lumina79.*

CAPITOLUL XXIV

Aşadar, timpul nu este mişcarea corpurilor

31. Oare Tu îmi porunceşti să aprob pe cel care zice că timpul este totuna cu mişcarea corpurilor? Nu, nu-mi porunceşti. Fiindcă eu am aflat că niciun corp nu se mişcă decât în funcţie de timp; Tu zici asta. Dar nu înţeleg cum ar putea să fie timpul însuşi totuna cu mişcarea corpului. Despre asta nu spui nimic. Căci

I

atunci când se mişcă un corp, eu măsor în timp cât se mişcă el din momentul în care începe să se mişte, până în momentul în care încetează. Iar dacă n-am văzut din ce moment a început să se mişte, dar continuă să se mişte, astfel încât eu nu-mi dau seama nici când anume încetează, nu sunt în stare să măsor decât din momentul în care încep eu să observ, până când încetez să mai observ. Chiar dacă observ îndelung lucrul acesta, eu susţin că este vorba de un timp lung şi atât, nu cât este el de întins; căci şi atunci când spunem cât de întins este, noi spunem asta prin comparaţie cu altceva, ca de exemplu: „atât de mare este asta, cât de mare este şi aceea”; sau, „acesta este dublu faţă de acela”; şi câte altele de genul acesta. Dar dacă vom fi putut să însemnăm spaţiile locurilor, de unde anume vine corpul care se mişcă şi încotro anume se duce el, sau anumite părţi ale lui, atunci când el se mişcă întocmai ca într-un circuit, noi putem să afirmăm cât timp anume este de când s-a efectuat mişcarea corpului ori a părţilor lui de la locul cutare până la locul cutare.

Prin urmare, dat fiind faptul că mişcarea unui corp este una, iar ceea ce noi măsurăm, adică atât cât durează măsurarea, este alta, cine nu-şi dă seama care anume dintre acestea ar trebui numit mai degrabă timp; căci, în ciuda faptului că un corp se mişcă adesea într-un mod felurit, iar alteori stă pe loc, noi măsurăm, prin raportare la timp, nu numai mişcarea lui, ci chiar şi starea lui pe loc; o măsurăm şi zicem: „a stat tot atâta timp cât s-a mişcat”; sau: „a stat dublu ori triplu faţă de cât s-a mişcat”; sau orice altceva, pe care înţelegerea noastră a putut fie să-l cuprindă, fie să-l estimeze, aşa cum se afirmă de regulă cu aproximaţie, de unde rezultă că timpul nu este totuna cu mişcarea corpului.

CAPITOLUL XXV

Mărturisescu-ţi Ţie că nu ştiu ce este timpul

32. Mărturisescu-ţi Ţie, o, Doamne, că până acum nu ştiu ce este timpul, dar iarăşi îţi mărturisesc, o, Doam

ne că ştiu că spun lucrurile acestea în timp, că eu vorbesc de mult timp despre timp şi că însăşi expresia „mult timp" nu este decât o fracţiune de timp. Aşadar, în ce chip pot să ştiu lucrul acesta, când nu ştiu ce anume este timpul? Ori, poate, nu ştiu în cel fel să spun ceea ce ştiu? Vai mie, fiindcă nu ştiu nici măcar ce nu ştiu! Iată-mă, o, Dumnezeule al meu, înaintea Ta, că nu mint; şi aşa cum vorbesc eu este şi inima mea. *Tu vei aprinde făclia mea, o, Doamne, Dumnezeule al meu, şi vei lumina întunericul meu80.*

CAPITOLUL XXVI

Măsor clipele care trec, nu pe cele care au trecut

33. Oare nu-ţi mărturiseşte sufletul meu că eu, printr-o mărturisire adevărată, măsor clipele? Oare, în felul acesta, o, Dumnezeule al meu, eu măsor, dar nu ştiu ce măsor? Măsor cumva mişcarea trupului meu în timp şi nu măsor în acelaşi mod timpul însuşi? Dar oare aş putea eu să măsor mişcarea trupului, cât de mult durează ea şi în cât timp ajunge ea de aici acolo, dacă nu aş putea măsura timpul în care se mişcă? Prin urmare, din ce punct măsor eu timpul însuşi? 81 Sau, poate, noi măsurăm un timp mai lung cu altul mai scurt, aşa cum măsurăm o grindă82, cu ajutorul dimensiunii cotului? Căci în felul acesta suntem văzuţi că măsurăm durata unei silabe lungi cu durata unei silabe scurte şi zicem că prima este dublă. Tot aşa măsurăm şi lungimile83 poeziilor cu cantităţile metrice ale versurilor, şi lungimile versurilor cu intervalele picioarelor, iar conţinutul picioarelor cu lungimile silabelor; şi duratele

silabelor lungi cu duratele celor scurte; deci nu în pagini; căci în felul acesta noi măsurăm spaţiile şi nu timpurile; iar când vorbele trec, pronunţându-le, noi zicem: „este o poezie lungă, urmare a faptului că ea este compusă din atâtea versuri. Şi versurile sunt lungi, întrucât sunt constituite din atâtea picioare. Iar picioarele sunt

lungi, deoarece se întind pe atâtea silabe. Silaba este lungă, fiindcă ea este dublă în raport cu cea scurtă”.

Dar nici aşa nu poate fi surprinsă o măsură stabilă de timp, deoarece este posibil ca un vers mai scurt să beneficieze de o durată mai mare de timp, dacă el este pronunţat mai tărăgănat decât altul mai lung, care la rândul său este pronunţat mai rapid. În aceeaşi situaţie se află şi poezia, şi piciorul, şi silaba. Drept care mie mi s-a părut că timpul nu este nimic altceva decât întindere, dar a cui întindere este, eu, unul, nu ştiu, şi ar fi de mirare să nu fie întinderea sufletului însuşi 84. Căci ce măsor eu, rogu-Te, o, Dumnezeule al meu, când zic, fie într-un mod imprecis: „timpul acesta este mai lung decât acela”, fie într-un mod precis: „timpul acesta este dublu faţă de acela”? Măsor timpul, evident, ştiu asta! Dar eu nu măsor viitorul, deoarece acesta nu există încă, nu măsor nici prezentul, fiindcă nu se desfăşoară pe nicio durată; nu măsor nici trecutul, fiindcă el deja nu mai este. Aşadar, ce măsor eu? Oare măsor clipele în trecerea lor, şi nu cele trecute? Căci aşa zisesem85.

CAPITOLUL XXVII

În tine, o, suflete al meu, măsor eu clipele, când le măsor

34. Insistă o, suflete al meu, şi încordează-ţi cu putere atenţia. *Dumnezeu este ajutorul nostru. El este Cel care ne-a făcut pe noi şi nu noi înşine86*. Îndreaptă-ţi

atenţia spre locul unde aurora adevărului începe să crape de ziuă. Iată, de exemplu, vocea corporală a cuiva începe să răsune, şi răsună, şi încă răsună, şi iată că încetează să mai răsune, şi deja s-a instalat tăcerea, iar glasul acela a trecut şi nu mai este. Înainte de a răsuna, vocea aceea era viitoare, şi nu putea să fie măsurată, căci încă nu era, iar acum nu mai poate fi, deoarece deja nu mai este. Aşadar, atunci când răsuna, se putea, deoarece atunci exista ceea ce ar fi putut să fie măsu

rat; dar nici atunci nu stătea pe loc, ci mergea şi trecea. Sau tocmai de aceea se putea mai mult lucrul acesta? Prin urmare, în timp ce trecea, ea se îndrepta spre un alt interval de timp, în care putea să fie măsurată, deoarece, fiind prezentă, ea nu putea să aibă niciun spaţiu temporal. Dar dacă atunci putea să fie măsurată, iată, de pildă, că o alta a şi început să răsune, şi încă răsună, răsună pe un ton continuu, fără niciun fel de variaţie; hai să o măsurăm pe aceasta cât timp răsună; căci dacă va fi încetat să mai răsune, înseamnă că deja a trecut şi nu va mai fi ceva ce ar putea să fie măsurat. Să o măsurăm şi să spunem cât este de mare. Dar ea încă răsună, şi nu poate fi măsurată decât de la începutul ei, cel de la care a pornit să răsune, până la capăt, când se şi termină. Fiindcă noi măsurăm intervalul de la un anume început până la un anume sfârşit. Acesta este şi motivul pentru care vocea, care încă nu s-a sfârşit, nu poate să fie măsurată, astfel încât să se poată spune cât este ea de lungă sau de scurtă; dar nici nu se poate spune fie că este egală cu ceva, fie că, faţă de o alta, este simplă sau dublă, ori altceva. Însă, în momentul în care ea se va fi terminat, nu va mai fi; aşadar, în ce chip ar mai putea ea să fie măsurată? Şi totuşi, noi

măsurăm clipele, dar nu pe cele care deja nu mai sunt, nici pe acelea care încă nu sunt, nici pe acelea care nu se întind pe nicio durată, şi nici pe acelea care nu au limită. Or, asta înseamnă că noi nu măsurăm nici timpurile viitoare, nici pe cele trecute, nici pe cele prezente, nici pe cele care trec; şi totuşi măsurăm timpurile.

35. *O, Dumnezeule, Tu, Creator al tuturor lucrurilor87:* versul acesta alternează opt silabe scurte şi lungi. De aceea, patru sunt scurte – prima, a treia, a cincea şi a şaptea sunt simple, faţă de patru lungi – a doua, a patra, a şasea şi a opta88. Pe acestea din urmă, luate fiecare în parte, care au o durată dublă de timp, le rostesc cu voce tare şi le mai rostesc o dată şi constat că aşa este, atât cât se constată cu o judecată clară89. Atât cât îmi pot da eu seama în mod clar, eu măsor silaba lungă cu una scurtă şi constat că aceasta are o durată de două ori mai mare. Dar când silabele sună una după

alta, dacă cea scurtă sună mai întâi şi cea lungă sună mai pe urmă, în ce fel voi păstra eu pe cea scurtă şi cum o voi apropia pe aceasta celei lungi, pentru ca, măsu-rând, să-mi dau seama că ea are o durată doar de două ori mai mare, dat fiind faptul că cea lungă nu începe să răsune decât dacă cea scurtă va fi încetat să mai sune? însă şi pe aceea lungă, pe care o măsor, o măsor cumva când este prezentă, sau o măsor când s-a terminat? Fiindcă sfârşitul ei înseamnă scurgerea ei. Prin urmare, ce anume este ceea ce măsor eu? Unde se află silaba scurtă cu care măsor? Unde este cea lungă, pe care o măsor? Amândouă au răsunat, au zburat, au trecut şi deja nu mai sunt; iar eu măsor şi răspund cu încredere, atât cât este posibil să te încrezi într-un simţ experimentat, că nu este simplă şi că cealaltă este dublă, raportată, bineînţeles, la o durată de

timp; şi nici lucrul acesta nu-l pot face, pentru simplul fapt că au trecut şi s-au terminat. Prin urmare, eu nu măsor pe cele care nu mai sunt deja, ci măsor ceva care se află în memoria mea şi care rămâne fixat aici.

36. În tine, o, suflete al meu, în tine măsor eu timpurile. Să nu mă contrazici: „oare asta să fie?” Să nu te contrazici cu mulţimile simţurilor tale. În tine, repet, măsor eu timpurile. Impresia pe care o lasă în tine lucrurile care trec şi care, după ce acelea au trecut, rămâne, pe ea o măsor, pe ea, care este prezentă, nu pe cele care trecând au făcut ca această impresie să se producă: pe ea o măsor atunci când măsor timpul. Aşadar, ori toate acestea reprezintă timpul, ori eu nu măsor timpul.

Dar, când măsurăm tăcerile, ce zicem? zicem că „tăcerea aceea a durat atâta timp cât a durat vocea aceea”; oare atunci nu adaptăm cugetarea la măsura vocii, ca şi când ea ar răsuna, pentru ca astfel să putem afirma ceva despre intervalele tăcerilor în spaţiul timpului? Căci şi atunci când şi vocea, şi gura încetează, noi trecem în revistă în actul gândirii poezii şi versuri, şi orice fel de vorbire de toate zilele cu toate dimensiunile mişcărilor ei, şi în legătură cu intervalele de timp ne pronunţăm cât este de lung unul faţă de altul, şi aceasta nu altfel decât atunci când, pronunţându-le, ele ar răsuna.

Iar dacă cineva ar voi să scoată un sunet mai lung şi s-ar fi decis, gândind de mai înainte, cât anume să fie de lung viitorul sunet, acesta, ţinând cont de bună seamă de intervalul de timp şi încredinţându-l în tăcere memoriei, a început să emită sunetul acela care răsună până ce este dus la capătul pe care şi l-a propus, adică a răsunat şi va mai răsuna; căci ceea ce a trecut din el a răsunat; iar ceea ce rămâne va răsuna şi se scurge tot aşa, până ce

încordarea prezentă transformă viitorul în trecut, în timp ce trecutul creşte prin diminuarea viitorului, până când, prin consumarea viitorului, totul ajunge să fie trecut.

CAPITOLUL XXVIII

Sufletul aşteaptă, reflectează şi-şi aminteşte

37. Dar în ce fel se micşorează sau se consumă viitorul, care încă nu este, sau în ce fel creşte trecutul, care nici el nu este; din care alt motiv decât că în sufletul ce face lucrul acesta există trei operaţii mentale90? Căci sufletul aşteaptă, observă şi-şi aminteşte, în aşa fel încât prin ceea ce observă să transfere ceea ce aşteaptă în ceea ce îşi aminteşte. Cine ar putea să spună deci că viitorul nu există încă? Ci, totuşi, în suflet există aşteptarea celor viitoare. Şi cine ar putea să nege că cele trecute deja nu mai există? Ci, totuşi, ele există încă în suflet prin amintirea celor trecute. Şi cine ar putea să nege că timpul prezent este lipsit de spaţiu, deoarece el, într-o clipă, s-a şi dus? Ci, totuşi, încordarea produsă de el stăruie, aceea prin care trece la ajiu fi tot ceea ce va fi prezent. Prin urmare, nu timpul viitor, care nu există, este lung, ci viitorul lung este îndelunga aşteptare a viitorului. Şi nici timpul trecut nu este lung, fiindcă el nu există; ci, un trecut lung este o îndelungată amintire a trecutului.

38. Am de gând să aduc în discuţie un cântec pe care îl ştiu. Înainte de a-l începe, aşteptarea mea este atentă

la întregul cântec; însă, în momentul în care voi începe să cânt, atât cât voi fi trimis din el în trecut, atât se încordează şi el în memoria mea, şi, la rândul ei, se destinde şi tăria acestei acţiuni a mea în memorie, ca urmare a ceea ce am interpretat şi în aşteptarea a ceea ce am de gând să interpretez; totuşi atenţia mea este prezentă, este aceea prin care este trecut tot ceea ce era

viitor pentru a deveni trecut. Lucrul acesta, cu cât se face mai mult, şi în mod evident se face, cu atât se prelungeşte mai mult memoria, dat fiind că aşteptarea a fost scurtată, până ce se consumă întreaga aşteptare, şi până când acţiunea, în totalitatea ei, fiind încheiată, a fost transferată în memorie. Şi ceea ce se petrece în tot cântecul se întâmplă în fiecare dintre părticelele acestuia, şi în fiecare dintre silabele lui; exact acelaşi lucru se întâmplă şi într-o acţiune mai îndelungată, una în care cântecul acela este, probabil, doar o părticică a ei; acelaşi lucru se petrece şi în întreaga viaţă a omului, în care toate acţiunile acestuia sunt părţi ale acestei vieţi; acelaşi lucru se întâmplă şi în tot veacul *fiilor oamenilor31,* în care vieţile oamenilor sunt părţi ale veacului lor.

CAPITOLUL XXIX

Iată, viaţa mea este tot un exces

39. Dar, *fiindcă Mila Ta este mai bună decât toate vie-ţesz,* iată că viaţa mea este tot un exces, şi totuşi *dreapta Ta m-a primii* întru Domnul meu, mijlocitor fiind Fiul Omului între Tine, Unul, şi noi cei mulţi, întru mulţi, prin multe, *pentru ca prin El să fiu cuprins şi eu întru Acela în care am şi fost cuprins-4* şi să mă reculeg din zilele mele vechi, urmându-l pe El, Cel Unic, *uitând de cele trecute95,* nu spre cele care vor fi şi care se vor petrece, ci întru acelea care încă nu sunt, nu lăsându-mă pradă exceselor, ci concentrat; nu potrivit risipirii mele, ci *potrivit încordării mele tind eu spre răsplata chemării de sus: acolo unde să aud glasul laudei Tale*şi să *contemplu desfătarea Ta97,* aceea care nici nu vine şi nici

nu trece. Dar acum, *anii mei se scurg în suspinară,* şi numai Tu, mângâierea mea, o, Doamne, Părinte al meu, numai Tu eşti etern; iar eu m-am risipit întru vremuri a

căror ordine n-o cunosc şi gândurile mele, părţile cele mai adânci ale sufletului meu, sunt sfâşiate de tot felul de tulburări, până ce mă voi revărsa întru Tine împreună cu cei mulţi, curăţat şi topit în focul dragostei Tale.

CAPITOLUL XXX

Mei *un timp nu împărtăşeşte cu Tine eternitatea*

40. Şi voi sta şi voi fi puternic întru Tine, în chipul pe care-l am, întru adevărul Tău, şi nu voi mai îngădui întrebări de-ale oamenilor care, printr-o înclinaţie morbidă ce merită pedeapsă, doresc să bea mai mult decât cuprind şi afirmă: „Ce făcea Dumnezeu înainte de a face cerul şi pământul? Sau, de ce I-a venit Lui în minte să facă ceva, când mai înainte niciodată, nu făcuse nimic?” Dă-le, o, Doamne, puterea de a cugeta bine ce să spună şi de a-şi da seama că nu se poate spune „niciodată” acolo unde timpul nu există. Aşadar, spunându-se despre Acela că n-a făcut niciodată nimic, ce altceva se afirmă decât că El n-a făcut nimic în niciun timp? Drept care, să observe ei bine că fără creaţia Ta nu poate exista niciun fel de timp” şi să înceteze a mai vorbi deşertăciunile acestea. Să-şi încordeze atenţia la maximum *asupra celor care sunt înaintea lor1 e0* şi să priceapă că Tu eşti înainte de toate timpurile, că eşti Creatorul etern al tuturor timpurilor şi niciun timp şi nicio altă creatură, chiar dacă una există totuşi deasupra tuturor timpurilor101, nu se împărtăşesc din veşnicia Ta.

CAPITOLUL XXXI

Tu ai creat fără niciun fel de deosebire

41. O, Doamne, Dumnezeule al meu, care să fie sânul acela al adâncii Tale taine, şi cât de departe m-au az

vârlit pe mine de acolo consecinţele păcatelor mele? Vindecă ochii mei şi eu mă voi bucura de lumina Ta. Desigur, dacă există un suflet ce străluceşte printr-o ştiinţă

şi preştiinţă atât de mare încât să-i fie cunoscute toate cele trecute şi viitoare, aşa cum îmi este mie foarte cunoscut un singur cântec, sufletul acesta este fără nicio îndoială uimitor şi ar trebui să provoace mirare şi groază, deoarece în aşa măsură nu-i mai rămâne ascuns nimic din ceea ce a fost făcut şi din ceea ce mai rămâne să se facă în decursul secolelor, cum nu-mi scapă mie acel cântec pe care-l cânt, anume ce şi cât a trecut din el de la început, ce şi cât mai rămâne din el până la sfârşit. Dar departe de mine gândul că Tu, Ziditorul universului, Ziditorul sufletelor şi al trupurilor – departe de mine gândul că Tu cunoşti în felul acesta atât pe cele trecute, cât şi pe cele viitoare. Tu, Care pe departe, absolut pe departe, eşti cu mult mai uimitor şi mai tainic. Căci Ţie nu-ţi sunt cunoscute acestea, aşa cum îi este cunoscut cuiva un cântec al celui care cântă ori al celui care-l ascultă, când starea psihică şi senzorială sunt în mod felurit impresionate de aşteptarea vocilor viitoare şi se relaxează prin amintirea celor trecute; Ţie nu Ţi se întâmplă aşa ceva, Ţie, Cel care eşti etern fără de schimbare, adică în mod adevărat Creator etern al minţilor. Aşadar, aşa cum Tu cunoşti *dintru început cerul şi pământul,* fără vreo modificare a cunoaşterii Tale, tot astfel *ai făcut dintru început cerul şi pământul 102,* fără vreo diferenţiere a acţiunii Tale. Cel care înţelege să-ţi mărturisească; iar cel care nu înţelege şi acela să-ţi mărturisească. *O, cât eşti de înalt! 103* Şi *cei smeriţi cu inima104* sunt casa Ta; căci *Tu îi ridici pe cei zdrobiţi105* şi *cei a căror înălţime eşti Tu nu cad10 e.*

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

CAPITOLUL I

Rănită este inima mea de vorbele Scripturii

1. Multe mai frământă în ea şi inima asta a mea, o,

Doamne, în această sărăcie de viaţă, lovită de vorbele Sfintelor Tale Scripturi! Şi, de cele mai multe ori, tocmai din acest motiv sărăcia inteligenţei omeneşti se dovedeşte mai bogată în vorbe decât în fapte, pentru că mai mult vorbeşte cercetarea decât descoperirea, solicitarea este mai îndelungată decât reuşita, iar mâna care loveşte mai activă decât aceea care primeşte. Noi păstrăm promisiunea Ta; cine va reuşi s-o distrugă? *Dacă Dumnezeu este cu noi, va fi cineva împotriva noastră? 1 Cereţi şi vi se va da vouă, căutaţi şi veţi afla; bateţi şi vi se va deschide. Căci, tot cel care cere primeşte; şi cel care caută găseşte; şi celui ce bate, i se va deschide2.* Sunt promisiunile Tale. Şi, când Adevărul promite, cine ar putea să se teamă că este înşelat?

CAPITOLUL”.

Cerul cerului este al Domnului

2. Se mărturiseşte înălţimii Tale umilinţa limbii mele, fiindcă *Tu ai făcut cerul şi pământul3:* cerul acesta, pe care eu îl privesc, şi pământul acesta, pe care eu îl calc, cel din care provine şi pământul acesta, pe care eu îl port cu mine, Tu le-ai făcut. Dar unde este, o, Doamne, *cerul cerului, care aparţine Domnului,* despre care am auzit în cântecul psalmistului: *Cerul cerului aparţine*

Domnului, iar El a dat pământul fiilor oamenilor4. Unde se află cerul pe care noi nu-l vedem, cel pentru care tot ceea ce vedem noi a fi cer este pentru el pământ. Căci acest univers material n-a primit peste tot o înfăţişare la fel de frumoasă în toate câte sunt foarte apropiate de noi, ci chiar cerul pământului nostru, cel al cărui fond este pământul acesta, este tot pământ faţă de acel cer al cerului. Şi oricare dintre aceste două mari corpuri nu într-

un mod fără sens este pământ, în comparaţie cu un ştiu care alt cer, care aparţine Domnului, şi nu fiilor oamenilor.

CAPITOLUL III

Întunecimi peste chipul abisului

3. Şi fără îndoială că *pământul acesta era nevăzut şi neîntocmit?* şi nu ştiu ce adâncime a abisului, peste care nu era nicio lumină, stăruia, fiindcă el n-avea niciun fel de înfăţişare. Drept urmare, Tu ai fost Acela care a poruncit să se consemneze că *deasupra adâncului era întunericul6;* căci ce altceva era întunericul decât absenţa luminii? Fiindcă, în cazul în care lumina ar fi existat, unde ar fi putut ea să fie decât în vădirea şi în strălucirea ei? Aşadar, când lumina nu exista încă, ce altceva putea să fie decât că, lipsind lumina, erau atotstăpânitoare întunecimile. Aşa se explică faptul că întunericul se afla deasupra, întrucât lumina lipsea de acolo, aşa cum în locul în care nu există niciun fel de sunet este atotstăpânitoare tăcerea. Şi ce altceva este tăcerea decât faptul că ea e locul de unde lipseşte orice fel de sunet? O, Doamne, oare nu Tu ai instruit sufletul acesta care Ţi se mărturiseşte? Oare nu Tu, o, Doamne, m-ai învăţat că, înainte de a da o formă acestei materii lipsite de formă, şi înainte de a putea distinge ceva de altceva, nu exista absolut nimic, nici culoare, nici vreo înfăţişare bine definită, nici trup şi nici spirit? Şi totuşi nu în mod abso

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

431

lut nimic; ceva exista totuşi, exista o anume nebuloasă fără niciun fel de chip.

CAPITOLUL IV

Voi accepta lipsa deforma a materiei

4. Aşadar, cum ar trebui să fie numită lipsa de formă a materiei? Cum altfel decât printr-un termen oarecum obişnuit, unul care ar putea să fie înţeles până şi de către

cei cu înţelegere mai greoaie? însă ce anume am putea găsi, în privinţa tuturor părţilor lumii, mai aproape de amestecul acesta felurit, afară doar de pământ şi de abis? Căci, pentru gradul lor de înţelegere atât de puţin elevat, acestea se dovedesc a fi mai puţin arătoase la înfăţişare decât cele de deasupra, care sunt toate pline de strălucire şi minunate. Aşadar, pentru ce să nu accept eu lipsa de formă a materiei, aceea pe care Tu o făcuseşi fără frumuseţe şi din care aveai să faci mai apoi lumea cea strălucitoare, atât de armonios transmisă fiinţelor umane, ca ea, nebuloasa aceasta, să fie numită iniţial *pământ nevăzut şi neîntocmit?*

CAPITOLUL V

Forma nu este perceptibilă nici cu mintea, nici cu simţurile

5. Aşadar, când cugetarea caută să găsească în ea ceva care să atingă simţurile şi îşi zice: „o formă nu este perceptibilă cu mintea, aşa cum este viaţa, sau justiţia, fiindcă materia are caracter corporal, dar nici supusă simţurilor nu este, fiindcă ea nu este ceva ce poate fi văzut şi simţit în statutul său de ceva nevăzut şi neîntocmit”; când gândirea umană afirmă acestea, ea încearcă de fapt fie s-o cunoască, ignorând-o7, fie s-o ignore, cunoscând-o8.

CAPITOLUL VI

Eu nu eram în stare să *reflectez asupra a ceea ce nu avea formă*

6. Eu însă, o, Doamne, dacă Ţi-aş mărturisi fie cu gura mea, fie cu condeiul meu, tot ceea ce m-ai învăţat Tu despre această materie, al cărei nume auzindu-l eu şi mai înainte şi neînţelegându-l, de la cei care îmi relatau mie, dar nici măcar ei nu înţelegeau, ai şti că eu mi-o imaginam

pe aceasta cu înfăţişări diferite şi fără de număr, şi de aceea nu eram în stare să mi-o imaginez într-un mod corect; sufletul meu rostogolea în el însuşi, tulburând rânduielile, imagini hidoase şi îngrozitoare, dar totuşi forme, şi eu o numeam informul nu pentru că era lipsită de formă, ci pentru că ar fi avut o asemenea formă încât, dacă mi s-ar fi arătat, eu mi-aş fi întors privirile de la o asemenea apariţie neobişnuită şi de necrezut, iar slăbiciunea mea omenească ar fi fost din cale afară de tulburată.

Însă ceea ce eu gândeam cu adevărat nu era lipsit de orice formă, ci era ceva diform, în comparaţie cu cele care erau de o formă mai agreabilă, şi gândirea justă mă îndemna să mă sustragă cu totul de la reminiscenţele oricărui fel de formă, dacă, într-adevăr, voiam să-mi reprezint informul, însă nu eram în stare; căci mai degrabă eram de părere că nu există ceva care ar putea să fie lipsit de formă, decât să-mi imaginez ceva între formă şi nimic, sau ceva care să nu fie nici formă, nici nimic, ori ceva fără formă, aproape de nimic.

Şi a încetat mintea mea să-mi mai tot întrebe de acum înainte spiritul plin de imaginile corpurilor care aveau formă, şi pe acestea le muta şi le schimba după bunul lui plac, şi mi-am concentrat atenţia asupra acestor corpuri, şi am privit mai adânc caracterul lor schimbător, cel prin care ele încetează să mai fie ceea ce fuseseră înainte, şi încep să fie ceea ce nu erau încă, şi am presupus că însăşi trecerea de la o formă la o altă formă se face prin ceva lipsit de formă, nu neapărat prin nimic; dar eu doream să ştiu şi nu doar să presupun. Iar dacă

vocea mea şi condeiul meu Ţi-ar mărturisi tot ceea ce Tu mi-ai lămurit în legătură cu această problemă, cine

dintre cititorii mei va putea să înţeleagă ceva de aici? Totuşi, inima mea nu va pregeta să-ţi dea cinstire şi cântare de laudă pentru ceea ce nu este în stare să rostească. Căci schimbarea lucrurilor, ea însăşi schimbătoare, reprezintă receptacolul tuturor formelor în care se preschimbă toate lucrurile schimbătoare. Iar aceasta ce este? Ceva spiritual? Ceva corporal? Cumva o înfăţişare a sufletului, ori a trupului? Dacă s-ar putea zice: „nici măcar ceva”; sau „este şi nu este” 9, eu, unul, aşa aş numi-o, şi, cu toate acestea, era oricum ceva, fiindcă reuşea să cuprindă toate aceste forme vizibile şi bine orânduite.

CAPITOLUL VII

Întru început, şi din nimic ai făcut

„7. Dar, orice şi oricum ar fi fost, de unde ar fi fost dacă nu de la Tine, Cel de la care sunt toate, oricât de mari sau oricât de mici ar fi ele? Dar fiecare dintre acestea, cu atât mai departe este de Tine, cu cât este mai deosebit de Tine10; căci nici despre spaţii nu este vorba. De aceea, Tu, Doamne, Care nu eşti într-un loc ceva şi în alt loc altceva, ci Acelaşi însuşi, Acelaşi însuşi, Acelaşi însuşi, *Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul 11* Dumnezeu Cel Atotputernic; Tu la început ai făcut ceva care este din Tine, întru înţelepciunea Ta, din substanţa Ta, şi pe care l-ai făcut din nimic. Căci *ai făcut cerul şi pământul* nu din Tine, întrucât atunci creaţia acestora ar fi egală cu Unul-Născut al Tău, şi de aceea n-ar fi cu niciun chip drept să fie egală cu Tine, deoarece nu este din Tine. Iar altceva din afara Ta nu era, din care ai fi putut să le faci pe acestea, o, Dumnezeule, Tu, Care eşti o unică Treime şi o Unitate întreită; de aceea ai făcut Tu din nimic cerul şi pământul, ceva mare şi ceva mic, fiindcă Tu eşti Atotputernic şi Bun, pentru ca toate cele pe care le faci să fie bune – cerul întins şi pământul mic. Doar Tu erai, şi altceva nimic; nimic, din care ai

făcut cerul şi pământul, două lucruri: pe unul – aproape de Tine, iar pe celălalt – aproape de nimic. Pe unul – faţă de care Tu să fii mai presus, şi pe celălalt – faţă de care nimic să nu fie mai prejos.

CAPITOLUL VIII

Cerul şi pământul

8. Ci Ţie, o, Doamne, îţi aparţine acel cer al cerului; iar pământul, pe care Tu l-ai dat fiilor oamenilor, ca să-l vadă şi să-l atingă, nu era în felul în care îl vedem şi-l atingem noi acum. Căci era nevăzut şi neîntocmit, şi era doar un adânc peste care nu se revărsa nicio lumină, ori *întunecimile se aflau pe deasupra pământului12,* adică mai mult decât în adânc. Fiindcă acest adânc al apelor, care deja se vedeau, chiar în adâncurile lor, are lumina propriului lui chip, o lumină oricum simţită de peşti şi de vieţuitoarele care se târăsc în adâncurile lor; însă acel întreg nu era aproape neant, fiindcă, până în acel moment, el era absolut fără formă, dar exista totuşi ceva, care ar fi putut să capete formă. Căci, Tu, o, Doamne, ai făcut lumea dintr-o materie lipsită de formă13, pe care ai creat-o din ceva aproape14 de nimic, un nimic din care aveai mai apoi să faci pe cele măreţe, cele pe care noi, fiii oamenilor, le admirăm. Căci este din cale afară de uimitor cerul acesta material, care este o tărie între ape şi ape15, şi despre care Tu, în cea de a doua zi, după crearea luminii, ai zis: să *se facă* şi s-a făcut16. Această tărie ai numit-o Tu cer, dar cer al acestui pământ şi al acestei mări, cele pe care Tu le-ai făcut în a treia zi, dând chip materiei neîntocmite, adică aceea pe care Tu ai făcut-o înaintea oricărei zile. Căci Tu făcuseşi deja şi cerul înaintea oricărei zile, însă cerul acestui cer17; deoarece, la început, Tu făcuseşi cerul şi pământul. Dar şi pământul pe care Tu îl făcuseşi era o

materie neîntocmită, *întrucât era nevăzută18 şi neorinduită, şi întunericul stăruia peste adâncuri.* Din acest pământ nevăzut şi neorânduit, din această nebuloasă 19, din

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

435

care, aproape din nimic, aveai să le faci pe toate acestea, din care se constituie ori nu se constituie lumea aceasta schimbătoare, aceea în care însăşi schimbarea se arată în mod clar, aceea în care timpurile pot să fie simţite şi numărate, întrucât timpurile se configurează ca urmare a schimbării lucrurilor, în timp ce chipurile lor se diversifică şi se modifică, ele, a căror materie primă a fost pomenită mai sus, cea care este pământul nevăzut.

CAPITOLUL IX

Cerul cerului este o creaţie raţională

9. Şi de aceea Duhul20, învăţătorul robului Tău, când aminteşte că Tu eşti Cel care ai făcut dintru început cerul şi pământul, nu spune nimic în legătură cu timpurile, şi păstrează tăcerea şi în privinţa zilelor. Căci, de bună seamă, cerul cerului, pe care Tu l-ai făcut la început, reprezintă o creaţie pur spirituală21, deşi niciodată nu Ţi-a fost şi nu-ţi va fi coeternă Ţie, o, Treime! Ea este însă participantă la eternitatea Ta, îşi înfrânează foarte mult schimbarea din cauza dulceţei preafericitei Tale contemplări, şi fără vreun fel de alunecare din momentul în care a fost făcută, lipindu-se de Tine, depăşeşte orice nestatornicie zburătoare a timpurilor. Dar această lipsă de formă a pământului nevăzut şi neîntocmit nu a fost nici ea însăşi calculată în zile22. Căci acolo unde nu există nici formă, nici rânduială, nu este nimic care vine sau care trece; şi acolo unde se întâmplă aceasta, nu există, de bună seamă, nici zile şi nici vreo alternare a intervalelor de timp.

CAPITOLUL X

O, Tu, Adevăr, lumină şi viaţă! Eu mi-am fost mie însumi moarte

10. O, Adevăr, Tu, lumină a inimii mele, Tu să-mi vorbeşti mie, şi nu întunericul meu! Spre aceste întune

cum am alunecat eu şi am fost acoperit de ele, dar şi de aici, chiar şi de aici Te-am iubit. *Rătăcit-am şi mi-am adus aminte de Tine23. Am auzit glasul Tău în urma mea24,* ca să mă întorc şi, din cauza tumultului păcatelor mele, abia l-am auzit. Şi iată că acum mă întorc la izvorul Tău, clocotind şi gâfâind. Nimeni să nu-mi stea în cale, căci voi sorbi din el şi graţie lui voi trăi. Nu eu să fiu viaţa mea; ca un nelegiuit am trăit din cauza mea şi moarte mi-am fost mie însumi, dar întru Tine voi reîncepe să retrăiesc. Tu să mi Te adresezi, Tu să-mi grăieşti. Mi-am pus credinţa în cărţile Tale, şi cuvintele Tale sunt ascunse foarte.

CAPITOLUL XI

Deja Ta mi-ai zis

11. Deja Tu mi-ai zis, o, Doamne, cu glasul Tău cel puternic în urechea mea lăuntrică, mi-ai zis că eşti etern, *numai Tujiind Acela care are nemurirea25;* fiindcă Tu nu Te schimbi din cauza nici unei înfăţişări sau schimbări, şi nici voinţa Ta nu se modifică în funcţie de vremi, deoarece nu poate fi nemuritoare acea voinţă care este tot alta şi alta. Acest fapt este evident pentru mine în faţa Ta şi Te rog fierbinte, să-mi devină tot mai lămurit şi mai lămurit, şi întru această manifestare să pot rămâne cu smerenie sub aripile Tale. Şi iarăşi mi-ai zis, o, Doamne, cu glasul Tău cel puternic în urechea mea lăuntrică, anume că Tu ai făcut toate naturile şi substanţele, care nu sunt ceea ce eşti Tu, şi cu toate acestea ele există, pentru că Tu le-ai

făcut; numai un singur lucru nu este de la Tine, anume ceea ce nu există, şi mişcarea voinţei ce se îndepărtează de Tine, Cel care exişti, spre ceea ce este mai mic26, deoarece această mişcare înseamnă rătăcire şi păcat; şi fiindcă păcatul nimănui nici pe Tine nu Te vatămă, şi nici rânduiala stăpânirii Tale n-o tulbură, fie în înălţimea ei, fie în adâncul ei. Vădit este pentru mine lucrul acesta înaintea feţei Tale, şi de aceea eu Te rog fierbinte să-mi faci lu’

crul acesta tot mai clar şi mai clar, şi întru această revelaţie să rămân cu smerenie sub aripile Tale.

12. Şi iarăşi mi-ai zis cu glas tare în urechea mea interioară că nici acea creatură nu-ţi este părtaşă la veşnicie, cea a cărei plăcere eşti numai Tu27, şi care, sorbindu-Te cu cea mai stăruitoare curăţenie, niciodată şi nicăieri nu-şi părăseşte caracterul schimbător28, deşi Tu eşti în permanenţă prezent în faţa ei, şi Tu eşti Cel către care se îndreaptă cu întreaga ei iubire, neavând un viitor pe care să-l aştepte şi nearuncând în trecut ceea ce-şi aminteşte, prin nicio schimbare nu se diversifică şi nici nu se extinde în vreun timp.

O, fericită este acea creatură, dacă într-adevăr există vreuna, care, lipindu-se de fericirea Ta, este fericită datorită Ţie, Care locuieşti veşnic în ea şi care eşti veşnicul ei luminător! Şi nici nu ştiu ce să consider că se cuvine numit într-un mod mai potrivit *Cerul Cerului aparţinând Domnului29,* decât casa Ta, care contemplă desfătarea Ta, fără primejdia alunecării spre altceva, singura minte curată, în cel mai deplin acord cu spiritele sfinţilor prin statornicia păcii, ei, care sunt cetăţenii cetăţii Tale întru cele cereşti deasupra acestor regiuni cereşti.

13. De unde să înţeleagă sufletul, a cărui călătorie s-a întâmplat să fie departe de Tine, *dacă este deja însetat*

după Tine şi dacă lacrimile lui au devenit pâinea lui, în timp ce în fiecare zi i se spune: unde este Dumnezeul Tău?; el, care deja cere de la Tine o casă şi o cercetează, pentru ca în casa Ta să locuiască în toate zilele vieţii sale? se şi care este viaţa lui31, dacă nu Tu? Şi care este ziua Ta, dacă nu eternitatea Ta, *aşa cum nici anii Tăi, care nu se împuţinează, fiindcă Tu însuţi acelaşi eşti? 32*

Aşadar, de aici să înţeleagă sufletul, atât cât poate, cât de mult eşti Tu deasupra tuturor timpurilor, Tu, Cel veşnic, când casa Ta, care nu s-a îndepărtat de Tine, deşi nu-ţi este părtaşă la veşnicie, fiind totuşi lipită de Tine fără încetare şi într-un mod deplin, nu suportă nicio schimbare a timpurilor. Lucrul acesta îmi este lămurit de acum în faţa Ta, dar eu Te rog să mi-l faci din ce în ce mai clar, şi în viitoarea acestei evidenţe voi stărui cu smerenie sub aripile Tale33.

14. Iată că nu ştiu ce lucru lipsit de formă există în aceste schimbări ale lucrurilor celor mai îndepărtate de Tine şi ale celor mai de jos. Şi cine ar putea să-mi spună decât cineva care rătăceşte prin deserturile inimii sale şi se frământă în închipuirile lui; cine altcineva, dacă există un astfel de om, îmi va spune, fiind diminuată şi mistuită orice înfăţişare, în cazul în care ar mai rămâne numai amestecul fără formă, cel prin care lucrurile se schimbă dintr-o formă în alta, cine deci ar putea să producă modificările timpurilor? Fiindcă nicidecum nu e posibil, întrucât, fără o diversitate a mişcărilor, timpurile nu există; şi nici diversitate nu există, acolo unde nu există nicio formă.

CAPITOLUL XII

Eu aflu că în afara timpului există două lucruri

15. După ce au fost examinate cu atenţie toate

acestea, o, Dumnezeule al meu, atât cât îmi dai Tu puterea să o fac, atât cât mă îndemni să bat la uşa Ta, şi atât cât îmi deschizi Tu mie, celui care bat, aflu că există două lucruri pe care Tu le-ai făcut în afara timpului, de vreme ce niciunul dintre ele nu-ţi este părtaş la veşnicie: *unul,* care este în aşa fel făcut încât să dăinuie fără lipsă de adorare, fără niciun interval de schimbare – deşi schimbător, totuşi neschimbat – să se bucure de veşnicie şi de neschimbare; iar *celălalt,* care este atât de lipsit de formă, încât n-ar fi avut cum trece din cine ştie ce formă în cine ştie ce altă formă de mişcare sau de stare, prin care să fie supus timpului, să se schimbe. Dar Tu n-ai lăsat ca acest lucru să rămână lipsit de formă, fiindcă Tu, înainte de orice zi, ai făcut dintru început cerul şi pământul, adică cele două despre care vorbeam.

Însă *pământul era nevăzut şi neîntocmit şi întunecimile pluteau pe deasupra adâncului.* Prin aceste cuvinte se exprimă starea de haos34 pentru ca cele spuse să fie acceptate treptat de către cei care nu pot să-şi imagineze niciun fel de lipsă a formei şi acea stare a materiei care

nu duce totuşi la nimic; haos din care urmau să fie create cerul şi pământul văzut şi orânduit, şi apa cea frumoasă la vedere, şi tot ceea ce se reaminteşte mai apoi că a fost creat la zidirea lumii acesteia, nu în afara zi-Ielor35; însă acestea sunt în aşa fel făcute, încât în cadrul lor să se petreacă alternanţele timpurilor, în vederea schimbărilor de mişcări şi de forme, care au fost dintru început stabilite.

CAPITOLUL XIII

Primul format şi primul lipsit deforma

16. Lucrul acesta îl simt eu acum, o, Dumnezeule al meu, când ascult Scriptura Ta vorbindu-mi: *la început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul; însă pământul era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era deasupra adâncu-lu. Pe;* dar nu ni se aminteşte în care zi le-ai făcut Tu pe acestea. Or, eu înţeleg aşa acum, că nu ni s-a amintit, din cauza acelui *cer al cerului,* adică cerul intelectual, acolo unde se află raţiunea de a cunoaşte totul deodată, *nu în parte, nici în ghicitură şi nici în oglindă,* ci în întregime, în *arătarea faţă către faţă-7;* nu când un lucru, când altul, ci aşa cum s-a spus: a cunoaşte totul deodată, fără vreo schimbare a timpurilor, ori din cauza pământului nevăzut şi neîntocmit; fără vreo schimbare a timpurilor, care obişnuiesc să aibă sub putere când un lucru, când altul. Fiindcă acolo unde nu există niciun fel de formă, nu poate nicăieri să existe niciuna, nici alta. Aşadar, din cauza acestor două lucruri existente de la început – unul format şi altul lipsit cu totul de formă38, unul reprezentând cerul, însă cerul cerului; iar celălalt reprezentând pământul, dar un *pământ nevăzut şi neîntocmit* – din această cauză gândesc eu acum că Scriptura Ta afirmă, fără vreo pomenire a zilelor, că: *La început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul;* fiindcă, imediat după aceasta, a adăugat la care anume pământ se referă. Şi faptul că în ziua a doua se aminteşte că a fost creată tăria şi că ea a fost numită cer, se subînţe

lege despre care anume cer a fost vorba mai înainte: despre cel creat în afara zilelor.

CAPITOLUL XIV

O, *profunzime uimitoare a Scripturilor!*

17. O, cât de uimitoare este adâncimea vorbelor Tale, a căror întindere, iată, este înaintea noastră, surâzând ca

unor copii, dar ce adâncime uimitoare, o, Dumnezule al meu, uimitoare este adâncimea lor! Fior sacru este să te gândeşti la ea, fior sacru de cinstire şi cutremur de iubire. Urăsc cu putere pe duşmanii ei. O, dacă Tu i-ai ucide pe aceştia cu o sabie cu două tăişuri şi n-ar mai exista duşmanii ei! Căci în aşa măsură doresc ca ei să fie ucişi pentru ei înşişi, ca să vieţuiască pentru Tine. Iată însă că unii, nu neapărat critici, ci elogiatori ai cărţii *Facerii* zic: „nu acest lucru a vrut Duhul lui Dumnezeu să se înţeleagă prin aceste cuvinte, El, Care a scris acestea prin mijlocirea robului său, Moise; nu ceea ce zici Tu a vrut el să se înţeleagă, ci altceva, ceea ce zicem noi”. Când Tu, Dumnezeul nostru al tuturor îmi eşti judecător, eu le răspund acestora aşa:

CAPITOLUL XV

Înţelepciunea necreată şi înţelepciunea creată

18. „Oare veţi afirma că sunt mincinoase cele pe care mi le spune mie Adevărul cu glasul său puternic în urechea mea lăuntrică despre adevărata veşnicie a Creatorului, anume că substanţa Lui nu se schimbă niciodată prin vremuri, şi că nici voinţa Lui nu este în afară de substanţa Lui? De unde decurge faptul că El nu vrea acum un anumit lucru, şi mai apoi că vrea un altul; ci că El vrea deodată şi în acelaşi timp şi întotdeauna tot ceea ce vrea; dar nu iarăşi şi iarăşi, şi nici că ar vrea când acestea, când acelea, şi nici că ar vrea mai apoi

ceea ce iniţial nu voia, sau că nu mai vrea ceea ce mai întâi voise, fiindcă o atare voinţă este schimbătoare, şi tot ceea ce este schimbător nu este veşnic; or, *Dumnezeul* nostru este veşnic „39. Şi iarăşi El îmi zice, în urechea mea lăuntrică, aceasta: „Aşteptarea lucrurilor care vor veni se transformă în intuiţie atunci când ele vor fi sosit, şi de

asemenea intuiţia devine memorie, când ele vor fi trecut; aşadar, orice încordare a atenţiei, care *variază* în acest mod, este schimbătoare, iar tot ceea ce este schimbător nu este etern; or, *Dumnezeul nostru este veşnic".* Pe acestea le adun eu la un loc, le unesc şi aflu că Dumnezeul meu, Dumnezeul cel etern, n-a zidit vreo creatură ca urmare a unei noi decizii şi că nici ştiinţa Lui nu suferă ceva tranzitoriu.

19. Aşadar, ce veţi zice voi, adepţi ai contrazicerilor? Cumva că acestea sunt false? „Nu!", zic ei. „Atunci, ce? Oare este fals faptul că întreaga natură formată şi întreaga materie, care poate fi formată, nu există decât de la El, Care este bun în cel mai înalt grad, fiindcă există în cel mai înalt grad?" „Nici lucrul acesta nu-l negăm", zic ei., Atunci, ce? Oare negaţi faptul că există o creatură sublimă, care este într-adevăr ataşată de Dumnezeu cu o dragoste atât de curată şi cu adevărat eternă încât, cu toate că ea nu-I este părtaşă la veşnicie, totuşi nu se desprinde de El şi nu curge în nicio diversitate de timpuri şi în nicio schimbare, ci se odihneşte numai întru slăvirea prea adevărată a Lui? Fiindcă, o, Dumnezeule, Tu Te arăţi creaturii care Te iubeşte atât cât crezi Tu de cuviinţă şi cât este de îndeajuns pentru ea, şi de aceea ea nu se abate nici de la Tine şi nici către sine însăşi. Aceasta este *casa lui Dumnezeu40,* nepământească şi necorporală, rezultată dintr-o uriaşă materie cerească, spirituală şi părtaşă la veşnicia Ta, fiindcă este fără de pată în veci. Căci *Tu ai aşezat-o pe ea în veci şi în vecii vecilor, pus-ai în ea legea şi ea nu o va încălca41.* Şi cu toate acestea, ea nu-ţi este părtaşă la veşnicie, întrucât ea nu este fără de început; pentru că ea a fost creată. 20. Căci, deşi nu găsim timpul înainte de aceasta, dat fiind că *între toate înţelepciunea a fost creată mai întâi42,* nu e vorba nici de acea înţelepciune care îţi este

Ţie, o, Dumnezeule al nostru, părtaşă la veşnicie, Tu Tatăl ei, şi care este egală cu Tine, ea, cea prin care au fost create toate şi în care, la început, ai făcut cerul şi pământul, ci de înţelepciunea care a fost în mod evident creată, de natura raţională care este lumină, datorită contemplării luminii, deoarece şi ea, cu toate că a fost creată, se numeşte totuşi înţelepciune.

Dar pe cât de mare este distanţa dintre lumina care luminează şi ceea ce este luminat, tot pe atât de mare este şi distanţa dintre înţelepciunea care creează şi aceea care este creată, aşa cum este între justiţia care face dreptate şi aceea care a fost realizată prin actul de dreptate. Fiindcă şi noi am fost numiţi dreptatea Ta, după cum afirmă unul dintre robii Tăi: *Pentru ca noi să fim dreptatea lui Dumnezeu în El însuşi 43.* Deci, întrucât mai înainte de toate a fost creată o anumită înţelepciune, aceea care a fost creată – mintea dotată cu raţiune şi inteligenţă a cetăţii Tale celei curate, a mamei noastre, *care este sus şi care este liberă şi care este eternă în ceruri44:* –, în care cer anume este dacă nu în cerurile cerurilor, care Te laudă? Fiindcă acesta este acel cer al cerului, care este la Domnul; şi dacă noi nu găsim timpul de dinainte de înţelepciune pentru că ea precedă şi crearea timpului, fiind creată mai înainte de toate, totuşi înainte de ea exista eternitatea Creatorului însuşi, Cel de la care, în situaţia ei de a fi creată, şi-a luat începutul; însă, cu toate că nu aparţinea timpului, deoarece timpul încă nu exista, ea şi-a luat totuşi începutul potrivit condiţiei sale.

21. Dar de unde provine ea de la Tine, Dumnezeul nostru, în ce fel este ea altceva decât Tine, şi nu Tu însuţi? Căci chiar dacă nu găsim timpul, nu numai înainte de ea, dar nici măcar în ea însăşi, întrucât ea este aptă să vadă

mereu faţa Ta şi niciodată să nu se îndepărteze de ea, urmare cărui fapt se întâmplă să nu se schimbe prin nicio variaţie, stăruie totuşi în ea schimbarea însăşi, din cauza căreia ar putea să se întunece şi să îngheţe, dacă nu s-ar lipi de Tine printr-o mare iubire, dacă nu ar străluci mereu ca o veşnică amiază şi nu ar clocoti întru Tine.

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

443

O, Tu, casă luminoasă şi minunată la vedere, *iubit-am bună-cuviinţa ta şi locul locuinţei slavei Domnului meu45,* Ziditorul şi Stăpânul tău! După tine să suspine călătoria mea şi zic Aceluia care te-a făcut, ca să mă includă şi pe mine întru Tine, fiindcă El şi pe mine m-a creat. *Rătăcit-am ca oaia cea pierdută4,* dar nădăjduiesc că voi fi adus la Tine, pe umerii Păstorului meu, Ziditorul tău.

22. „Ce-mi spuneţi mie acum, potrivnicilor, voi, cărora eu mă adresam, voi care credeţi totuşi că Moise a fost un slujitor evlavios al lui Dumnezeu şi că acele cărţi ale lui reprezintă profeţiile Sfântului Duh? Oare nu este aceasta casa lui Dumnezeu, coeternă cu Dumnezeu nu într-un mod categoric, dar veşnică totuşi în ceruri, după chipul Lui, acolo unde voi căutaţi în zadar schimbările timpurilor, în zadar zic, fiindcă nicidecum nu le veţi afla? Căci ea depăşeşte orice întindere şi orice interval schimbător al timpului, ea pentru care este *bine a fi mereu lipită de Dumnezeu47”.* „Este”, zic ei., Aşadar, de ce susţineţi voi că este totuşi fals ceea ce *inima mea a strigat către Dumnezeul meu48,* în timp ce El auzea mai în adânc vocea laudei Lui? Oare afirmaţia mea că există o materie fără formă, acolo unde, din cauza lipsei oricărei forme, nu exista nicio ordine? însă, acolo unde nu exista nicio ordine nu putea să fie nicio schimbare a timpurilor, şi totuşi, acest aproape neant nu era întru totul nimic, în măsura în care

el provenea cel puţin de la Acela de la care este tot ceea ce este, care oricum înseamnă ceva”. „Nici lucrul acesta nu-l negăm”, zic ei.

CAPITOLUL XVI

Tu să fii arbitru între mărturisirile mele şi contrazicerile lor

23. Căci, în faţa Ta aş vrea eu să vorbesc ceva cu aceştia, o, Dumnezeule al meu, cu ei, care admit că sunt adevărate toate acestea pe care Adevărul Tău nu le tace înăuntrul meu, în mintea mea. Pentru că cei care le neagă pe acestea n-au decât să latre şi să se asurzească

În sinea lor cât vor; eu voi încerca să-i conving să se potolească şi să lase cale liberă Cuvântului Tău înspre ei. Iar dacă nu vor voi şi mă vor respinge, eu Te rog, o, Dumnezeule al meu, să *nu taci, întorcându-Ţifaţa Ta de la* mine49. Tu vorbeşti în inima mea în chip adevărat, căci numai Tu poţi să vorbeşti în acest chip; şi să-i trimit de lângă mine afară, ca să sufle în pulbere50 şi să-şi arunce praful în ochii lor; iar eu să intru în cămara mea51 şi să-ţi cântţie cântece de iubire, scoţând gemete de nespus în călătoria mea, să-mi aduc aminte de Ierusalim, cu inima ridicată sus, spre el, de Ierusalim, patria mea, să-mi aduc aminte, de Ierusalim, maica mea52, şi de Tine, Cel care domneşti peste El, Tu, Care eşti Luminătorul, Tatăl, Ocrotitorul şi Soţul cetăţii celei sfinte, Tu, desfătările cele curate şi tari, bucuria cea adevărată şi toate bunătăţile negrăite, toate în acelaşi timp, fiindcă numai unul este Binele Suprem şi adevărat; şi nu mă voi îndepărta până ce Tu nu mă vei aduce în pacea lui, a Ierusalimului, preascumpa noastră maică, acolo unde sunt prinoasele spiritului meu53 şi unde eu le am pe toate acestea în toată siguranţa lor; să mă aduni pe mine întreg, aşa cum sunt,

din risipirea şi urâţenia aceasta, să-mi dai frumuseţe şi să mă întăreşti în veci, *o, Dumnezeule al meu, Tu, Milostivirea mea5*. Însă, cu acei care nu afirmă că sunt false toate cele care sunt adevărate, cu cei care cinstesc împreună cu noi Scriptura Ta cea sfântă, dată nouă prin Sfântul Moise, cu întreaga ei culme de autoritate demnă de a fi urmată, cu aceştia care ne-ar contrazice totuşi cu ceva, eu aşa aş vrea să le spun. Tu, Dumnezeule al nostru, fii, rogu-Te, judecător între mărturisirile mele şi obiecţiile lor.

CAPITOLUL XVII

Ei totuşi afirmă

24. Căci ei afirmă aşa: „Cu toate că acestea sunt adevărate, totuşi, pe două dintre ele nu le avea în vedere Moise atunci când, prin dezvăluirile Duhului, scria: *La*

Început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul5. Prin numele de *cer,* el, Moise, nu a înţeles acea creaţie spirituală sau raţională care priveşte cu adorare neîncetată faţa lui Dumnezeu; şi nici prin numele de *pământ* n-a înţeles materia lipsită de formă”. „Atunci ce?” Şi ei răspund: „Ceea ce afirmăm noi a gândit şi acel bărbat, şi a exprimat prin cuvintele acestea”. „Dar ce anume este lucrul acela?” Ei zic: „prin termenii *cer* şi *pământ* el a voit să semnifice toată această lume *văzută,* mai întâi în întregime şi pe scurt, pentru ca după aceea să expună în chip ordonat, prin enumerarea zilelor, ca şi cum ar fi expus în mod amănunţit tot ceea ce Sfântul Duh a găsit de cuviinţă să enumere în chipul acesta. Într-adevăr în felul acesta erau oamenii şi poporul acela înrobit trupului şi necioplit, cărora el le vorbea, situaţie în care Moise a considerat că nu trebuie să le încredinţeze lor decât lucrările lui Dumnezeu care puteau fi văzute”. Dar ei

acceptă ideea că pământul era nevăzut şi neîntocmit şi că adâncul era plin de tenebre, de unde se arată în mod logic că în acele zile au fost create şi orânduite toate cele văzute, care ne sunt tuturor cunoscute, şi sunt de acord cu faptul că materia aceasta lipsită de formă n-ar trebui înţeleasă într-un mod nepotrivit.

25. Ce s-ar întâmpla însă dacă altcineva ar afirma că aceeaşi masă informă şi neordonată ar fi fost desemnată la început prin numele de cer şi de pământ, întrucât din ea a fost zidită şi dusă la bun sfârşit lumea aceasta vizibilă, cu toate entităţile care apar în chipul cel mai evident, căreia de obicei i se dă numele de cer şi de pământ?

Ce s-ar întâmpla dacă un altul ar zice că cerul şi pământul au fost, într-adevăr, în mod potrivit numite natură invizibilă şi vizibilă, că prin aceasta s-a subînţeles întreaga creaţie, aceea pe care Dumnezeu a făcut-o întru înţelepciunea Sa, la început, adică ceea ce s-a desemnat prin cele două cuvinte de genul acesta; dar că totuşi ele nu au fost făcute din substanţa însăşi a lui Dumnezeu, ci au fost create din nimic, întrucât ele nu sunt ceea ce este Dumnezeu însuşi, dat fiind că există în toate o anumită schimbare: fie că rămân în felul în care

rămâne acea casă eternă a lui Dumnezeu, fie că se schimbă, aşa cum se schimbă trupul şi sufletul omului; că materia comună tuturor lucrurilor văzute şi nevăzute, până atunci lipsită de formă, dar, în mod cert având posibilitatea de a căpăta formă (aceea din care urmau să se nască cerul şi pământul, adică lumea văzută şi nevăzută; şi una şi alta deja formate), a fost desemnată prin aceste cuvinte, prin care pământul este numit nevăzut şi neîntocmit, iar întunericul este deasupra adâncului; ce s-ar întâmpla deci

dacă prin această distincţie, *pământul invizibil şi neîntocmit* este înţeles drept materie corporală aflată înainte de a dobândi calitatea formei; iar întunericul de deasupra adâncului este înţeles drept materie spirituală înainte de a se opri dintr-o curgere fără măsură şi înainte de a primi iluminarea înţelepciunii? 26. Şi s-ar mai putea spune încă ceva, în cazul în care cineva ar dori acest lucru, anume ca, prin termenul de cer şi de pământ să fie înţelese nu naturile văzute şi nevăzute, desăvârşite şi formate, atunci când se citeşte: „La început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul”, ci să se subînţeleagă faptul că însuşi începutul lucrurilor, până atunci lipsit de formă – materia în curs de formare şi creare – este acela care a fost desemnat prin aceste cuvinte, fiindcă în materia primordială existau toate acestea într-o stare confuză, indistincte încă prin calităţi şi forme, ele care acum sunt deja separate datorită rânduielilor lor şi sunt numite cerul şi pământul: primul reprezentând creaţia spirituală şi al doilea pe cea corporală.

CAPITOLUL XVIII

Nimic fals şi înşelător

27. După ce toate acestea au fost ascultate şi examinate cu atenţie56, nu vreau să contrazic în cuvinte: *căci, la nimic nu foloseşte aceasta decât la prăbuşirea celor care ascultă57; spre zidirea sufletească însă este bună legea, dacă cineva se foloseşte de ea în mod legiuit*, îl

Indea *scopul ei este dragostea izvorâtă dintr-o inimă curată şi din gândul cel bun,* şi *din creaţia nefăţarnică58.* Şi învăţătorul nostru ştie că în aceste două porunci *rezidă întreaga lege şi profeţii5.* Iar eu, când mărturisesc acestea plin de ardoare, o, Dumnezeule al meu, Tu, lumina ochilor mei în ascuns, ce mi-ar putea dăuna mie când, prin aceste

cuvinte, pot fi înţelese lucruri diferite, cuvinte care totuşi sunt adevărate; ce mi-ar putea dăuna mie, zic, dacă eu voi fi crezut altceva decât a crezut un altul că a gândit cel care a scris? într-adevăr, toţi cei care citim, ne străduim să cercetăm şi să înţelegem ceea ce a vrut să spună cel pe care îl citim, şi când avem convingerea că el spune adevărul nu îndrăznim să socotim că el a zis ceea ce noi ştim sau considerăm că este fals. Aşadar, atâta timp cât cineva încearcă să înţeleagă în Sfintele Scripturi ceea ce a înţeles în ele acela care a scris, ce rău este asta, dacă el înţelege ceea ce Tu, lumina tuturor minţilor adevărate, dovedeşti că este adevărat, chiar dacă el nu l-a. Înţeles pe cel care citeşte, de vreme ce şi el a sesizat adevărul, chiar dacă nu în aceeaşi măsură totuşi?

CAPITOLUL XIX

Este adevărat

28. Căci este adevărat, o, Doamne, că Tu ai făcut cerul şi pământul, şi tot adevărat este că *începutul este înţelepciunea Ta, cea întru care Tu le-ai zidit pe toate be.* Şi iarăşi este adevărat că lumea aceasta vizibilă are două mari porţi ale ei – cerul şi pământul –, înţelese ca o scurtă îmbinare a tuturor naturilor zidite şi întocmite. Şi tot adevărat este că orice lucru schimbător strecoară în cunoaşterea noastră o anume lipsă de formă, prin care un lucru ia o anumită formă sau prin care se schimbă şi se îndreaptă spre altceva. Este adevărat că niciun timp nu admite ca ceea ce depinde într-o aşa de mare măsură de forma sa neschimbătoare, să se schimbe

totuşi, în ciuda faptului că este schimbător. Este adevărat că lipsa de formă, care, aproape, nu reprezintă

nimic, nu poate să conţină schimbările timpurilor. Este adevărat că lucrul din care se face ceva poate, printr-un mod de exprimare, să aibă deja şi numele lucrului aceluia care se naşte din el. De aceea a putut să fie numit cer şi pământ orice materie lipsită de formă, din care au fost făcute mai apoi cerul şi pământul. Este adevărat că, dintre toate lucrurile care au căpătat formă, nimic nu este mai aproape de lipsa de formă decât pământul şi adâncul. Este adevărat că nu numai ceea ce este format şi creat, dar chiar şi ceea ce poate fi format şi creat61 Tu le-ai făcut, *Tu, Cel din care izvorăsc toate62.* Este adevărat că tot ceea ce capătă formă din ceva fără formă este mai întâi lipsit de formă şi abia după aceea capătă în mod clar o formă.

CAPITOLUL XX

Un altul reţine pentru sine altceva

29. Din toate aceste adevăruri, de care nu se îndoiesc aceia cărora le-a fost dat de către Tine să vadă asemenea lucruri cu un ochi aflat înăuntrul fiinţei lor, şi care cred cu tărie că Moise, robul Tău, a vorbit în *duhul adevărului;* din toate acestea, deci, una reţine pentru sine cel care zice: *„La început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul6;* adică, întru Cuvântul Său, Cel împreună veşnic cu Sine, Dumnezeu care a făcut creatura percepută raţional65 şi cea percepută prin simţuri, sau creatura spirituală şi cea corporală”; şi altceva reţine pentru sine cel care zice: *„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul,* adică sub puterea Cuvântului Său, Cel împreună veşnic cu Sine, Dumnezeu, Cel care a făcut această masă uriaşă a lumii acesteia materiale, cu toate cele pe care ea le conţine, cu firile vădite şi cunoscute”.

Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul,* adică întru

Cuvântul Său, Cel împreună veşnic cu Sine, Dumnezeu Cel care a făcut materia informă a creaturii corporale, materie în care cerul şi pământul erau încă amestecate, adică cele pe care acum le vedem distincte şi cu formă proprie în masa lumii acesteia". Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„La început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul,* adică Dumnezeu Cel care a făcut, chiar la începutul facerii şi lucrării Sale, materia lipsită de formă, cea care conţinea într-un mod confuz cerul şi pământul, aceea din care acum se disting şi apar formate împreună cu toate lucrurile ce sunt în ele".

CAPITOLUL XXI

Iar un altul reţine pentru sine altceva

30. Şi iarăşi, altceva reţine pentru sine din ceea ce se referă la înţelesul cuvintelor următoare, din cadrul tuturor acelor adevăruri, un altul care zice: *„Pământul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era pe deasupra adâncului6;* adică acel element corporal, pe care Dumnezeu l-a făcut, era încă o materie lipsită de forma lucrurilor corporale, fără întocmire şi fără lumină". Altceva reţine pentru sine cel care zice: *„Pământul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era pe deasupra adânculuv,* adică acest întreg, care a fost numit cerul şi pământul, era încă o materie fără formă şi întunecoasă, din care avea să se facă cerul material şi pământul material, cu toate cele care există în ele şi care au fost cunoscute de simţurile noastre corporale". Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„Pământul însă era nevăzut şi neîntocmit, şi întuneric era pe deasupra adâncu-lui;* adică acest întreg, care a fost numit cer şi pământ, era o materie încă fără formă şi întunecoasă, din care avea să se nască cerul inteligibil" 6?, care, în alt loc, este numit *cerul ceruluie8;* şi, de bună seamă, pământul, întreaga natură corporală, sub numele căreia se subînţelege chiar cerul acesta

material, adică cel din care urma să se facă întreaga natură văzută şi nevăzută.

Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„Pământul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întunericul se afla deasupra adâncului,* anume că Scriptura nu a numit acea masă uriaşă lipsită de formă cu numele de cer şi de pământ, ci, zice el, exista deja însăşi masa aceea lipsită de formă, cea pe care Scriptura a numit-o pământ nevăzut şi neîntocmit şi adânc întunecat, din care spusese mai dinainte că Dumnezeu a făcut cerul şi pământul, adică creatura spirituală şi materială". Altceva reţine pentru sine un altul care zice: *„Pământul însă era nevăzut şi neîntocmit şi întuneric era deasupra adâncului,* adică, era o anumită masă materială lipsită de formă, din care Scriptura a prezis că Dumnezeu a făcut cerul şi pământul, altfel spus, întreaga masă corporală a lumii, împărţită în două părţi foarte mari, una distribuită mai sus şi alta mai jos, cu toate creaturile obişnuite şi cunoscute care se află într-însele".

CAPITOLUL XXII

În legătură cu alte probleme cartea Facerii a păstrat tăcerea

31. Căci atunci când cineva va fi tentat să se împotrivească acestor ultime două păreri, în felul următor: „Dacă voi nu vreţi să acceptaţi că această masă lipsită de formă a materiei a fost numită cu numele de cer şi de pământ, exista, aşadar, altceva pe care Dumnezeu nu-l făcuse, dar din care urma să facă cerul şi pământul. Fiindcă nici Scriptura n-a relatat că Dumnezeu va fi făcut materia aceasta, decât dacă înţelegem că ea a fost desemnată prin termenul de cer şi de pământ, sau numai prin termenul de pământ, atunci când s-a zis: *La început*

Dumnezeu a făcut cerul şi pământul, pentru ca imediat să continue cu ceea ce urmează: *Pământul era nevăzut şi neîntocmit,* şi cu toate că i-ar fi convenit să-l numească astfel materie lipsită de formă, totuşi, prin el, noi să nu înţelegem decât acea materie pe care a fi

cut-o Dumnezeu, în legătură cu care s-a precizat ceea ce s-a scris: *A făcut Dumnezeu cerul şi pământul".*

Vor răspunde apărătorii acestor două păreri, pe care le-am enunţat mai sus, apărătorii fie ai uneia, fie ai celeilalte, după ce vor fi auzit acestea şi vor zice: „noi nu negăm că materia aceasta lipsită într-adevăr de formă a fost făcută de Dumnezeu, Cel de la care *toate cele ce sunt, sunt bunefoarte69,* fiindcă, aşa cum afirmăm că ceea ce a fost creat şi a căpătat o anumită formă este un bun mai mare, tot aşa mărturisim şi că ceea ce a fost făcut spre a fi supus formării şi modelării este un bun mai mic, dar este totuşi un bun". Dar Scriptura nu a menţionat faptul că Dumnezeu a făcut această masă informă, după cum nu a menţionat nici multe alte lucruri, ca de pildă Herubimii şi Serafimii70 şi cele pe care Apostolul71 le spune în chip lămurit: *tronurile, domniile, stăpânirile, puterile72,* pe care totuşi, în mod evident le-a făcut Dumnezeu pe toate, far dacă în expresia, pomenită deja, s-a afirmat: *El a făcut cerul şi pământul* sunt cuprinse toate, ce spunem atunci despre apele, pe deasupra cărora se *purta Duhul lui Dumnezeu73?* Căci dacă ele toate sunt subînţelese în acelaşi timp prin denumirea pământului, în ce fel se acceptă atunci, prin denumirea de pământ, materia informă, când vedem că apele sunt totuşi atât de maiestuoase? Or, dacă se acceptă astfel, pentru ce s-a menţionat tot în scris că din aceeaşi materie lipsită de formă a fost făcută *tăria74* care a fost numită *cer,* dar nu s-

a consemnat că au fost făcute apele? Căci nu sunt atât de lipsite de formă şi de urâte apele pe care le privim cum curg cu înfăţişarea lor atât de fermecătoare. Sau dacă ele atunci au primit această înfăţişare, când Dumnezeu a zis: să se *adune la un loc apele care se află sub tărie75,* astfel încât reunirea lor să fie însăşi forma sub care ele apar, ce răspuns se va da despre apele care se află deasupra tăriei, fiindcă, lipsite de formă76, n-ar fi meritat un loc atât de demn de cinstire, şi nici nu s-a consemnat în scris cuvântul prin care ele au căpătat o formă?

De unde deci această informaţie că Dumnezeu a făcut ceva, dacă *Facerea77* n-a spus nimic în legătură cu asta, dar faptul că Dumnezeu le-a făcut totuşi nu îl tăgăduieşte nicio credinţă sănătoasă şi nicio minte zdravănă, şi de aceea nicio doctrină serioasă nu va îndrăzni să afirme că aceste ape ar fi împreună veşnice cu Dumnezeu, deoarece, într-adevăr, am auzit că ele sunt menţionate în cartea *Facerii* dar nu am aflat unde anume au fost făcute; atunci, pentru ce să nu înţelegem noi că şi această materie informă, pe care aceeaşi Scriptură o numeşte *pământ nevăzut şi neîntocmit şi adânc întunecos* (afirmând, de bună seamă, adevărul), a fost făcută de Dumnezeu din nimic, şi de aceea nu îi este Lui coeternă, deşi această relatare a omis să ne informeze când anume a fost făcută?

CAPITOLUL XXIII

Cu cei care se hrănesc cu adevărul în *deplinătatea iubirii*

32. Aşadar, auzindu-le şi cercetându-le pe acestea, după puterea de înţelegere a slăbiciunii mele, pe care Ţi-o mărturisesc, Dumnezeule al meu, Tu, Cel care o ştii deja, mi se pare mie că două feluri de dezacorduri se pot ivi, ori de câte ori un lucru este exprimat prin semne de către

vestitori demni de încredere: unul, dacă se face referire la adevărul lucrurilor, şi celălalt, dacă neînţelegerea decurge din însăşi voinţa aceluia care face enunţul. Căci într-un anume fel ne întrebăm care este adevărul despre condiţia creaţiei, şi într-un alt mod ne întrebăm, ce va fi voit Moise să înţeleagă cititorul şi ascultătorul său, el, care este slujitorul ales al credinţei Tale. În primul gen de neînţelegeri, să se îndepărteze de mine toţi cei care socotesc că ei ştiu ce anume este fals şi ce nu; iar în cel de al doilea gen de neînţelegere, să se îndepărteze de mine toţi cei care consideră că Moise ar fi spus lucruri false. Eu însă, o, Doamne, mă voi uni în

tru Tine cu aceia care se hrănesc cu adevărul Tău, în deplinătatea iubirii, şi întru Tine mă voi desfăta eu împreună cu ei; şi împreună să accedem la cuvintele cărţii Tale şi să căutăm a afla în ele voinţa Ta, prin voinţa slujitorului Tău, el, condeiului căruia i-au fost încredinţate acestea de către Tine.

CAPITOLUL XXIV

Altfel, nu-mi dau seama ce va fi zis

33. Dar cine dintre noi ar putea, între atât de multe adevăruri, să-şi dea seama de intenţia autorului; ce sensuri, în ţesătura acelor cuvinte, înţelese tot altfel şi altfel, se oferă celor care le cercetează, astfel încât el să poată afirma cu toată încrederea că Moise a avut în vedere cutare idee, şi că exact lucrul acesta a vrut el să se înţeleagă în acea istorisire, cu ce încredere pretinde că acest lucru este adevărat sau nu, fie că Moise a înţeles lucrul respectiv, fie că a înţeles altceva?

Căci, iată, o, Dumnezeule al meu, eu, *robul Tău78,* cel care Ţi-am făgăduit Ţie, în scrierile acestea, jertfa mărturisirii mele, Te rog ca, după milostivirea Ta, Ţie *să-ţi*

aduc ofrandele mele7 e; iată cu câtă tărie afirm că, întru Cuvântul tău nesupus schimbării, Tu le-ai făcut pe toate, atât pe cele văzute, cât şi pe cele nevăzute; oare, cu câtă încredere afirm eu că nu altceva decât asta a înţeles Moise când scria aşa: *La început Dumnezeu a făcut cerul şi pământul,* fiindcă aşa cum eu nu văd că nu este adevărat lucrul acesta întru adevărul Tău, tot astfel nu văd cum el l-ar fi gândit altfel în mintea lui, când scria acestea? Căci, dacă el a putut să cugete asupra începutului însuşi al facerii, când zicea: *La început,* tot el a putut să cugete şi că nici cerul şi că nici pământul nu constituiau în acel moment o natură spirituală sau corporală deja dusă la perfecţiune; ci el a vrut să se înţeleagă faptul că atât una, cât şi cealaltă fuseseră începute, dar că ele nu căpătaseră încă o formă.

Într-adevăr, eu văd că oricare dintre aceste două lucruri ar fi putut să fie afirmat, dar care anume dintre ele este cel gândit de autor, nu văd în acelaşi fel, deşi el, fie că a gândit ceva dintre acestea, fie că s-a gândit la altceva, care n-a fost pomenit de mine aici, însă bărbatul acela atâta de vestit a intuit el cu mintea lui, când a pus laolaltă cuvintele acestea, şi nu mă îndoiesc că el a văzut bine adevărul şi că l-a formulat în modul cel mai potrivit.

CAPITOLUL XXV

De unde anume deduci tu că Moise a gândit asta?

34. Nimeni să nu-mi provoace vreo supărare, zicându-mi: „Moise nu s-a gândit la ceea ce zici tu; el a gândit la ceea ce îţi zic eu”. Căci, dacă mi s-ar spune: „De unde ştii că Moise a înţeles ceea ce spui tu în legătură cu aceste vorbe ale lui?”, eu ar trebui să suport asta cu suflet calm şi să răspund probabil ceea ce am răspuns mai sus, ori ceva mai amplu, în cazul în care el s-ar dovedi mai

îndărătnic.

Dar când unul ca acesta afirmă: „Moise n-a înţeles ceea ce susţii tu, ci ceea ce îţi spun eu”, şi când el nu neagă totuşi ceea ce de fapt afirmă fiecare dintre noi, anume că şi o opinie şi alta ar putea să fie la fel de adevărată, atunci, o, viaţă a săracilor, o, Dumnezeule al meu, Tu, în sânul căruia nu există contradicţie, fă să se reverse asupra inimii mele blândeţe, ca să pot îndura cu răbdare pe cei care-mi spun lucrul acesta, nu fiindcă ei ar fi nişte făpturi extraordinare, ori fiindcă au văzut în inima robului Tău ceea ce afirmă; ci fiindcă sunt trufaşi şi nici măcar nu cunosc gândul lui Moise şi îşi preţuiesc opinia lor, nu pentru că este adevărată, ci pentru că este a lor. De altminteri, ei ar preţui şi o altă opinie adevărată într-un mod similar mie, cel care preţuiesc ceea ce spun ei, atunci când spun adevărul; nu fiindcă este

opinia lor, ci fiindcă este adevărată; or, tocmai pentru că este adevărată, ea nu mai aparţine numai lor. Iar dacă ei, din acest motiv preţuiesc acea opinie, fiindcă ea este adevărată, atunci adevărul este atât al lor, cât şi al meu, deoarece el este comun tuturor iubitorilor de adevăr.

Dar cealaltă opinie, pe care ei o susţin cu tărie: aceea că Moise n-a înţeles ceea ce susţin eu, ci doar ceea ce susţin ei, n-o accept şi n-o iau în seamă; deoarece, chiar dacă ar fi aşa, totuşi nechibzuinţa aceasta nu ţine de ştiinţă, ci de insolenţă, şi nu a fost mijlocită de inspiraţia profetică, ci numai de aroganţă. Şi de aceea, o, Doamne, judecăţile Tale sunt cutremurătoare, fiindcă adevărul Tău nu este nici al meu, nici al lui cutare sau cutare, ci al nostru al tuturor, la a cărui comuniune Tu ne chemi pe toţi fără deosebire, atrăgându-ne atenţia într-un mod înfricoşător, ca să nu dorim a-l avea numai pentru noi, ca

să nu fim lipsiţi de el80. Căci oricine revendică numai pentru sine, ceea ce Tu pui înaintea tuturor spre folosinţă, şi oricine vrea să fie numai al său ceea ce aparţine tuturor este izgonit la ale sale de la bunul comun, adică de la adevăr la minciună. *Căci cel care grăieşte minciuna, despre sine grăieşte81.*

35. *Ia aminte,* o, Prea Bunule Judecător, Dumnezeule, Tu, Cel care eşti Adevărul însuşi, *ia aminte82* la ceea ce voi spune eu acestui potrivnic; căci în faţa Ta spun şi în faţa fraţilor mei *care se folosesc de lege în chip legiuit83* numai în scopul iubirii creştine; *ia aminte şi vezi* dacă îţi place ceea ce-i voi spune eu acestuia. Căci eu îi agrăiesc lui următoarea povăţuire frăţească şi împăciuitoare: „Dacă amândoi ne dăm seama că este adevărat ceea ce tu afirmi, şi amândoi ne dăm seama că este adevărat ceea ce afirm eu, unde, rogu-te, vedem noi lucrul acesta? De bună seamă că nici eu la tine şi nici tu la mine, ci amândoi îl vedem întru adevărul însuşi, cel nesupus schimbării, cel care se află deasupra minţilor noastre. Aşadar, când nu discutăm în contradictoriu despre însăşi lumina Domnului Dumnezeului nostru, pentru ce ne contrazicem noi în privinţa gândirii aproapelui, pe care nu o putem vedea aşa cum se vede ade

II

vărul nesupus schimbării, când, dacă Moise însuşi ni s-ar fi arătat nouă şi ne-ar fi zis: „Eu asta am gândit”, oare nici aşa n-am privi-o, ci doar am crede-o?

Aşadar, *să nu se treacă peste ceea ce este scris şi nimeni să nu se fălească împotriva celuilalt84. Să iubim pe Domnul Dumnezeul nostru din toată inima, şi din tot sulletul, şi din tot cugetul nostru, iar pe aproapele nostru întocmai ca pe noi înşine85.* Iar dacă nu vom fi crezut că

din cauza acestor două porunci86 ale iubirii a gândit Moise ceea ce a gândit în acele cărţi, îl vom face mincinos pe Domnul, deoarece emitem opinii despre sufletul slujitorului Său într-un alt mod decât l-a învăţat El. Vezi, aşadar, cât de prosteşte este ca, într-o aşa de mare mulţime de opinii foarte adevărate, ce pot să fie extrase din cuvintele acelea, să afirmi la întâmplare pe care anume dintre ele a avut-o în vedere Moise de preferinţă, şi prin polemici vătămătoare să răneşti dragostea însăşi, aceea pentru care el le-a spus pe toate, şi pentru vorbele căreia noi încercăm să dăm explicaţii detaliate.

CAPITOLUL XXVI

Dacă eu aş fi fost atunci Moise!

36. Şi totuşi eu, o, Dumnezeule al meu, Tu, Cel care eşti înălţimea umilinţei mele şi odihna ostenelilor mele, Tu, Care auzi mărturisirile mele şi-mi ierţi păcatele, fiindcă Tu mă înveţi să-l iubesc pe aproapele meu ca pe mine însumi, nu pot să cred despre Moise, slujitorul Tău preacredincios, că lui i se dă de către Tine mai puţin har decât Ţi-aş fi cerut şi mi-aş fi dorit eu, dacă m-aş fi născut în vremea aceea în care s-a născut el, dacă Tu m-ai fi destinat şi pe mine, ca şi pe el, aceleiaşi misiuni: ca prin slujirea inimii şi a limbii mele să fie distribuite în întreaga lume acele scrieri care, după atâta timp, urmau să fie de folos tuturor neamurilor, într-o atât de înaltă culme de autoritate, şi care, în lumea întreagă, aveau să se arate mai presus decât învăţăturile tuturor doctrinelor false şi orgolioase.

Aş fi vrut, într-adevăr, dacă aş fi fost pe atunci în locul lui Moise – întrucât toţi ne tragem din acelaşi *bulgăre de pământ87* – şi, *ce ar fi omul dacă Tu nu Ţi-ai aduce aminte de el88;* aş fi vrut aşadar, dacă eu aş fi fost pe atunci acela, şi dacă mi s-ar fi impus de către Tine să scriu

eu cartea *Facerii* să-mi fie dată o asemenea putere de a mă exprima şi un asemenea mod de a compune o scriere, încât nici cei care nu sunt în stare să priceapă în ce fel creează Dumnezeu lumea să nu acuze mereu cuvintele, pe motivul că ele ar depăşi puterile lor de înţelegere; şi nici cei care reuşesc deja lucrul acesta şi care ar fi putut să ajungă meditând la vreo opinie adevărată, ei, robii Tăi, să o poată descoperi pe aceasta în puţine cuvinte, fără să o treacă cu vederea; iar dacă altcineva ar fi văzut o altă idee în lumina adevărului, nici această idee să nu rămână neînţeleasă prin intermediul aceloraşi cuvinte.

CAPITOLUL XXVII

Printr-un mic model de expunere să ţâşnească râurile adevărului

37. Căci aşa cum un izvor este mai îmbelşugat pe un spaţiu îngust şi îşi rânduieşte cursul pe spaţii mai largi decât fiecare dintre râurile care îşi poartă debitul de apă din acelaşi izvor pe multe întinderi de locuri, tot aşa şi istorisirea slujitorului Tău, care va fi un prilej pentru multe discuţii ce se vor ivi, pornind de la un mic mod de expunere, să facă să ţâşnească râurile adevărului cel limpede, de unde fiecare să extragă adevărul pe care poate să-l formuleze despre lucruri, unul cutare adevăr, iar altul cutare, prin ocolişuri felurite de cuvinte.

Căci unii, când aud ori citesc aceste cuvinte, îşi închipuie pe Dumnezeu ca pe un om sau ca pe o masă materială înzestrată cu o putere ieşită din comun, care, printr-o anume şi neaşteptată hotărâre, în afara Sa, şi în locuri situate la mari distanţe, ar fi făcut cerul şi

pământul, două mari corpuri – unul deasupra şi altul dedesubt – în care sunt cuprinse toate.

Iar când ei aud: A zis *Dumnezeu să se facă acel lucru*

şi lucrul acela s-a şi făcut, ei se gândesc la cuvinte începute şi sfârşite, care răsună în timp şi apoi trec, după a căror trecere ar exista imediat ceea ce a fost poruncit să existe; şi dacă, din întâmplare, mai există şi altceva, ei emit păreri în acelaşi mod, din cauza dependenţei lor de trup. În aceste fiinţe umane încă imature, în timp ce slăbiciunea lor este purtată de acest prea umil gen de cuvinte, întocmit ca de sânul maicii lor, în chip sănătos de zideşte credinţa prin care ei să aibă şi să păstreze ca pe o certitudine ideea că Dumnezeu a făcut toate fiinţele, pe care simţirea lor le examinează – în uimitoarea lor diversitate. Iar dacă vreunul din aceştia, dispreţuind pretinsa nonvaloare a acestor cuvinte, se va fi avântat cu o trufaşă prostie până dincolo de leagănul doicii lui, vai! va cădea bietul de el! Şi eu, unul, zic, *o, Doamne, Dumnezeule, ai milă89,* pentru ca cei care trec pe drum să nu calce în picioare acest pui fără pene, şi *trimite îngerul Tău90* ca să-l pună din nou în cuib şi să trăiască până ce va putea să zboare.

CAPITOLUL XXVIII

Văd şi se bucură

38. Însă alţii, pentru care cuvintele acestea nu reprezintă încă un cuib, ci plantaţii umbroase de arbori fructiferi –, văd în ele fructe ascunse, şi ei zboară veselindu-se, şi ciripesc cercetându-le, şi ciugulesc de ici, de colo. Căci atunci când citesc ori când aud aceste cuvinte ale Tale, o, Dumnezeule Cel veşnic, ei văd că prin existenţa Ta statornică şi eternă sunt ţinute sub stăpânire toate timpurile trecute şi viitoare şi că nimic din ceea ce aparţine totuşi creaturii temporale nu există fără ca Tu să-l fi făcut; Tu, Cel care Te confunzi cu propria Ta voinţă, ce nu se schimbă în vreun fel vreodată, ori să fie

ceea ce nu mai fusese înainte sau să apară dintr-odată, Tu eşti Cel care le-ai făcut pe toate; nu din Tine ai dat asemănarea Ta drept formă tuturor, ci din nimic ai făcut o masă informă neasemănătoare cu Tine, ce urma să fie formată prin asemănare cu Tine, revenind la Tine Unul92, aşa cum fiecare a fost orânduit, atât cât i-a fost dat fiecărui lucru în limitele speciei lui; şi, pentru ca *toate să fie bune foarte,* ele ori rămân împrejurul Tău, ori treptat, printr-o distanţă mai mare, în timp şi spaţiu, determină sau suportă la rândul lor minunate schimbări. Pe toate acestea ei le văd şi se bucură în lumina adevărului Tău atât cât le-a fost dat s-o facă aici.

39. Iar un altul dintre aceştia îşi îndreaptă atenţia spre ceea ce s-a zis: *La început Dumnezeu a făcut şi* vede înţelepciunea drept *începutul, fiindcă ea însăşi ne vorbeşte nouă93.* Tot aşa un altul îşi îndreaptă atenţia spre aceleaşi cuvinte şi, prin *început,* înţelege primul moment al zidirii lucrurilor şi interpretează expresia *„La început a făcut,* ca şi când s-ar fi zis: „mai întâi. a făcut”. Şi încă, printre aceştia care înţeleg expresia *„La început* în sensul că *Tu ai făcut cerul şi pământul* întru înţelepciune, există unul care crede că cerul şi pământul reprezintă însăşi materia menită creării cerului şi pământului şi că aşa a fost ea numită; altul crede că prin aceste cuvinte fuseseră denumite naturile deja formate şi în mod clar constituite; iar altul, că prin denumirea de *cer,* ar fi vorba de una şi aceeaşi natură spirituală deja formată, în timp ce prin cuvântul *pământ,* ar trebui să se înţeleagă masa informă a materiei corporale. Dar şi aceia care, prin denumirile de cerşi *pământ,* înţeleg materia încă lipsită de formă, din care urmau a fi zidite cerul şi pământul, nici măcar aceştia nu înţeleg ideea respectivă în acelaşi mod; ci, unul înţelege prin asta locul de unde creatura inteligibilă şi sensibilă începe să se desăvârşească; un altul, numai locul de unde

masa aceasta corporală perceptibilă prin simţuri, care conţine într-o adâncitură uriaşă naturile vizibile şi perceptibile, însă nici aceia care cred că, în acest pasaj, prin termenii *cer* şi *pământ* sunt denumite creaturile deja

orânduite şi bine întocmite nu interpretează enunţul într-un singur mod; ci, unul este de părere că ar fi vorba de materia primordială vizibilă şi invizibilă; altul, că ar fi vorba doar de cea vizibilă, în care privim cu admiraţie cerul luminos şi pământul întunecat şi toate cele ce sunt într-însele.

CAPITOLUL XXIX

Că există mai înainte de eternitate, de timp, de alegere şi de origine

40. Dar cel care nu înţelege altfel expresia *„La început a făcut”* decât dacă i s-ar spune că „a făcut mai întâi”, nu are la îndemână un alt mod de a înţelege, potrivit cu adevărul, termenii *cerul* şi *pământul,* dacă nu înţelege prin ele materia primă a cerului şi a pământului, adică a întregii creaţii, corporală şi inteligibilă. Căci dacă, prin aceste cuvinte, el ar vrea să înţeleagă întreaga făptură deja formată, în mod corect cineva ar putea să-i pună întrebarea: dacă Dumnezeu a făcut *mai întâi* lucrul acesta pe care l-a făcut, atunci, ce a făcut *după aceea,* iar după ce va fi creat universul, el nu va mai fi aflat nimic şi, datorită acestui fapt, va auzi fără să vrea: „În ce fel a fost un *mai întâi,* dacă *după aceea* n-a mai fost nimic?” Iar dacă zice că Dumnezeu a făcut mai întâi materia informă iar apoi pe cea dotată cu formă, afirmaţia nu este lipsită de sens, cu condiţia ca el să fie apt să discearnă ce se afla înainte de eternitate, ce înainte de timp, ce înainte de preferinţă94, şi ce mai înainte prin obârşie. Înainte de eternitate, precum Dumnezeu e înainte de toate; în funcţie de timp, aşa cum

floarea e înainte de fruct; prin preferinţă, aşa cum fructul este preferat florii; în funcţie de început, aşa cum sunetul precedă cântecul. În aceste patru situaţii, prima şi ultima pe care le-am amintit sunt înţelese cu foarte mare dificultate, iar celelalte două de la mijloc sunt înţelese cu foarte multă uşurinţă. Căci a realiza viziunea eternităţii

Tale, Doamne, este şi ceva neobişnuit şi din cale afară de greu, eternitatea Ta, care le face pe toate cele schimbătoare, fără ca ea să se schimbe, şi prin aceasta are prioritate faţă de ele.

Apoi, cine ar putea, fără un mare efort, să pătrundă cu ascuţişul spiritului său această problemă şi să înţeleagă în ce fel este sunetul mai înainte decât cântecul, dat fiind faptul că un cântec reprezintă un sunet care a căpătat o configuraţie melodică, şi deci poate să existe ceva care n-a căpătat întru totul formă, dar ca ceva care nu există încă să ia totuşi o anumită formă nu este posibil? Aşadar, materia există mai înainte decât ceea ce a fost făcut dintr-însa. Nu din cauza aceasta există ea mai întâi, fiindcă ea însăşi face, ci mai degrabă ea este cea care a fost făcută; şi nici nu există mai întâi într-un anume interval de timp; deoarece nici noi, de pildă, într-un timp anterior lipsit de cântec, nu emitem sunete informe, pentru ca în timpul următor, să potrivim aceste sunete şi să le dăm forma melodică a unui cântec, aşa cum sunt rânduite scândurile din care se construieşte o ladă, ori argintul din care se modelează un vas. Într-adevăr, astfel de materiale precedă în timp chiar şi formele lucrurilor care se fac din ele; însă, în privinţa cân-tecului, lucrurile nu stau aşa. Căci atunci când se cântă, se aude melodia acestui cântec; nu răsună mai întâi ceva lipsit de melodie, pentru ca mai apoi sunetele să se transforme în cântec. Fiindcă tot ceea ce va

fi răsunat mai întâi, indiferent cum, s-a şi dus, şi din el nu vei mai găsi nimic pe care, reluându-l, să-l compui cu meşteşug, motiv pentru care cântecul se preface în propriul său sunet, care sunet reprezintă însăşi materia lui; fiindcă tot el şi capătă o formă anume ca să fie cântec, drept care, aşa cum ziceam, există mai întâi materialul sonor menit să răsune, apoi forma cântecului, însă nu prin puterea de a face este mai întâi; fiindcă nu sunetul este făcătorul cântecului, ci predispoziţia sufletească de a cânta, dependentă de trup, este aceea din care se constituie cântecul. Şi nici în timp nu se află mai întâi, deoarece sunetul se exprimă odată cu cântecul; însă nici

anterior prin alegere, căci sunetul nu este mai înainte decât cântecul, întrucât un cântec nu este exclusiv sunet, ci sunet înzestrat cu o formă. Este însă anterior prin origine, pentru că nu cântecul capătă o anumită formă ca să fie sunet, ci dimpotrivă, sunetul capătă formă ca să fie cântec. Graţie acestui exemplu, oricine poate pricepe că mai întâi a fost făcută materia primă a lucrurilor, şi ea este aceea care a fost numită *cer* şi *părrânt,* deoarece din ea au fost create *cerul* şi *pământul;* dar nu în timp a fost făcută mai întâi, întrucât formele lucrurilor ne-au scos în evidenţă categoriile temporaleânsă materia primă era lipsită de formă, şi ea deja poate fi observată ca simultană în timp, cu toate că este apreciată ca posterioară lui; fiindcă „este de la sine înţeles că cele care au căpătat o formă sunt mai bune decât cele care n-au căpătat-o; or, această materie este precedată de veşnicia Creatorului, pentru ca ea să existe din nimicul din care urma să se facă ceva.

CAPITOLUL XXX

Cuvintele Tale înalte prin smerenia lor şi dezvoltate prin concizia lor

41. În această varietate de păreri adevărate, numai adevărul este în stare să realizeze concordia. Şi *Dumnezeul nostru să se milostivească de no & 6,* ca să ne folosim cum se cuvine de lege şi de iubirea cea curată, adică de scopul poruncii.

Şi de aceea, dacă cineva m-ar întreba la care dintre aceste interpretări s-a gândit Moise, robul acela al Tău, eu i-aş răspunde că aceste supoziţii ale mărturisirilor mele nu reprezintă răspunsul căutat; iar Ţie Ţi-aş mărturisi că nu ştiu. Dar ştiu totuşi că, lăsând la o parte mărturisirile corporaliste, ideile acelea, despre care am vorbit, sunt adevărate atât cât am cugetat; totuşi, pe aceşti copii ai bunei speranţe cuvintele cărţii Tale nu-i îngrozesc, ele care sunt atât de înalte în umilinţa lor, şi atât de

dezvoltate în concizia lor. Mărturisesc însă că noi toţi aceia care, în aceste cuvinte, întrezărim adevărul şi-l afirmăm, avem datoria să *ne iubim unii pe alţii? 7* şi în egală măsură să te iubim şi pe Tine, o, Dumnezeule al nostru, Tu, Cel care eşti izvorul Adevărului, dacă ne dovedim însetaţi nu de lucruri deşarte, ci de acest izvor; şi să-l cinstim şi pe robul Tău, slujitorul acestei Scripturi, fiindcă s-a învrednicit să fie plin de Duhul Tău, în aşa fel încât să credem că el, când scria aceasta, a avut în vedere prin revelaţia Ta ceea ce reiese clar din ele în cel mai înalt grad, în lumina adevărului şi în rodnicia folosului.

CAPITOLUL XXXI

Pentru cei care aveau să vadă lucruri diferite şi toate adevărate

42. Aşa stând lucrurile, dacă un altul va zice: „Moise a înţeles ceea ce înţeleg eu”, iar altul: „Ba, dimpotrivă, ceea ce înţeleg eu”, cred că mă exprim cu mai multă evlavie eu, când zic: „Pentru ce nu s-ar fi gândit el, Moise,

mai curând şi la una şi la alta, dacă tot este adevărată şi una, şi alta?" Iar dacă cineva vede în aceste cuvinte şi o a treia idee adevărată, altcineva o a patra şi, în sfârşit, altcineva vede un cu totul alt adevăr, pentru ce să nu se creadă că şi el le-a observat pe toate acestea, el, prin care Dumnezeul cel Unic a potrivit cum se cuvine Sfintele Sale Scripturi pentru înţelegerea multora care aveau să vadă lucruri diferite şi toate adevărate?

În orice caz eu, – şi aceasta este o afirmaţie pe care o fac fără frică şi din toată inima – dacă aş scrie ceva, aflându-mă într-o adevărată culme a autorităţii mele, aş prefera să scriu în aşa fel încât cuvintele mele să răsune de adevărul pe care fiecare ar putea să-l cuprindă cu mintea sa în legătură cu aceste probleme, decât să exprim într-un mod, ce-i drept, mai clar doar o singură idee adevărată referitoare la acestea, dar să le exclud pe toate celelalte, a căror falsitate nu ar mai putea să mă

rănească. Dar nu vreau, o, Dumnezeule al meu, să fiu atât de cutezător încât să cred că bărbatul acela98 nu a primit aceasta de la Tine. El a gândit într-un mod global la aceste cuvinte şi a cugetat adânc pe când le scria la tot ceea ce noi am putut să aflăm a fi adevărat aici, dar şi la tot ceea ce n-am putut ori încă nu am putut, dar care ar putea totuşi să fie descoperit în ele.

CAPITOLUL XXXII

Tu să ne păstoreşti pe noi, ca să nu ne fure păcatul

43. În cele din urmă, o, Doamne, Tu, Care eşti Dumnezeu şi nu trup şi sânge, dacă un om nu a întrezărit în Scripturile Tale ceva din adevărul lor, oare s-a întâmplat aceasta şi datorită faptului că şi *Duhul Tău, Cel care mă va duce pe mine* în *pământul cel drept & 9,* a putut cumva să ascundă ceea ce Tu aveai să dezvălui, Tu însuţi, în

cuvintele acelea, cititorilor care vor veni după el, chiar dacă cel prin care au fost spuse s-a gândit probabil numai la o singură idee din multele idei adevărate? Lucru care, dacă este aşa, să rămână deci aşa, dar ideea la care el a cugetat este mai înaltă decât toate celelalte, însă nouă, o, Doamne, arată-ne ori ideea aceea, ori o alta adevărată, una pe care Tu o doreşti; pentru ca în felul acesta să ne dezvălui şi nouă fie pe aceasta pe care i-ai revelat-o acelui om al Tău, fie o alta desprinsă din noianul aceloraşi cuvinte100. Tu să fii totuşi Cel care ne hrăneşti, pentru ca greşeala să nu-şi bată joc de noi.

Iată, o, Doamne, Dumnezeule al meu, cât de multe am scris, rogu-Te, despre câteva cuvinte, cât de multe am scris! De ce puteri ale noastre ar trebui să dispunem şi cât de mult timp ar fi îndeajuns pentru a explica toate cărţile Tale în modul keesta? îngăduie-mi totuşi să mă mărturisesc Ţie în ele pe scurt şi să aleg măcar un singur adevăr pe care Tu să mi-l inspiri, un adevăr

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

465

sigur şi bun, chiar dacă îmi vor veni în minte multe acolo unde voi putea să-mi vină în minte multe, cu această credinţă a mărturisirii mele, pentru a spune, dacă voi putea să spun, ceea ce a gândit slujitorul Tău! în mod corect şi în chip minunat; căci se cuvine ca eu să încerc şi lucrul acesta, pe care dacă nu mi-l voi fi asumat şi înţeles, voi declara totuşi ce a voit să-mi spună mie adevărul Tău prin cuvintele acestuia, adevăr care şi lui i-a spus ceea ce a voit.

CARTEA A TREISPREZECEA

CAPITOLUL I

Să nu-l părăseşti pe cel care Te cheamă

1. Te chem, *o, Dumnezeule al meu, Tu, milostivirea*

mea1, Care m-ai făcut şi nu l-ai uitat pe cel care a uitat de Tine. Te chem în sufletul meu, pe care Tu îl pregăteşti ca să te primească, din dorinţa pe care Tu i-o insufli: să nu-l părăseşti tocmai acum pe cel care Te cheamă, Tu, Care, înainte de a Te chema eu, m-ai prevenit şi mi-ai fost aproape, sporind prezenţa Ta prin multe feluri de glasuri2, ca să te aud din depărtări şi să mă întorc şi să te chem pe Tine Cel care mă chemi. Căci Tu, Doamne, ai nimicit păcatele mele cele grele3; să nu-mi răsplăteşti după necurăţia mâinilor mele4, prin care m-am îndepărtat de Tine; şi ai anticipat toate faptele mele cele bune, ca să răsplăteşti mâinile Tale cu care m-ai făcut, fiindcă Tu existai şi înainte ca eu să exist. Şi eu nici nu existam când Tu mai dinainte hotă-rai să exist, şi totuşi, iată, eu exist datorită bunătăţii Tale care le-a prevăzut pe toate acestea – că m-ai făcut şi de unde m-ai făcut. Fiindcă Tu nici măcar n-ai avut nevoie de mine, iar eu reprezint un asemenea bun, prin care Tu să fii ajutat, o, *Doamne al meu şi Dumnezeule al meu5.* Nu m-ai făcut ca să-ţi slujesc Ţie, pentru ca Tu să nu te oboseşti în lucrarea Ta, sau pentru ca puterea Ta să nu devină mai mică, fiind lipsit de ajutorul meu, şi nici ca să te venerez, deoarece pe pământ Tu n-ai fi îndeajuns de venerat, în cazul în care eu nu Te-aş venera; ci ca să-ţi slujesc şi să te cinstesc, pentru ca de la Tine să-mi vină tot binele, Tu, Cel de la care îmi vine existenţa, ca să fiu ca unul căruia îi este bine.

CAPITOLUL”.

Întru Cuvântul Tău şi-au dobândit forma cele lipsite deforma şi prin acelaşi Cuvânt al Tău sunt rechemate la unitatea Ta

2. Într-adevăr, din plinătatea bunătăţii Tale îşi trage

existenţa creatura Ta, pentru ca să nu-ţi lipsească un bun care Ţie nu Ţi-ar folosi la nimic şi care nici n-ar fi egal cu Tine, un bun care totuşi nu-ţi lipseşte, pentru că el şi-a luat fiinţa din Tine. Căci ce merite anterioare au putut să aibă în faţa Ta *cerul şi pământul,* pe care Tu *le-ai zidit la început?* Să spună ce merite anterioare au avut în faţa Ta natura spirituală şi corporală, pe care Tu le-ai creat întru înţelepciunea Ta, pentru ca ele de aici să-şi ia existenţa lor, chiar şi cele începute şi fără formă, fiecare în felul său, atât spiritual, cât şi corporal; ele care tind spre lipsa de măsură şi spre o neasemănare cu Tine totală; cel de gen spiritual lipsit de formă, mai presus decât dacă ar fi căpătat o formă corporală; ori cel de gen corporal lipsit de formă mai presus decât dacă n-ar fi fost absolut nimic şi care, astfel, ar fi depins de Cuvântul Tău, fiind lipsite de formă; ce merite anterioare ar fi avut deci dacă nu ar fi fost rechemate la unitatea Ta prin acelaşi Cuvânt şi nu şi-ar fi căpătat formă şi nu şi-ar fi dobândit existenţa de la Tine, Unul, Tu, Binele Suprem, toate acestea care acum sunt *bune foarte?* Ce merite anterioare au putut să aibă înaintea Ta, pentru ca ele să existe chiar şi aşa lipsite de formă, ele, care n-ar fi existat nici măcar în această stare dacă nu şi-ar fi luat existenţa de la Tine?

3. Ce merite anterioare a putut să aibă înaintea Ta materia corporală, pentru ca măcar să fie *nevăzută şi neîntocmită,* deoarece ea nici în acest mod n-ar fi existat; dar există tocmai pentru că Tu ai făcut-o? Dar ea, de aceea nu putea să aibă merite înaintea Ta, fiindcă ea nu era încă, pentru a putea să aibă o existenţă. Sau ce merite a putut să aibă înaintea Ta începutul creaturii spirituale, pentru ca, măcar aşa întunecoasă cum era, 471

să plutească, fiind asemănătoare abisului, dar deosebită de Tine, dacă nu prin Acelaşi Cuvânt s-ar fi întors la Acelaşi Cuvânt, adică la Acela de către care a fost

creată şi de către care a fost iluminată spre a deveni lumină, şi cu toate că nu în mod egal, să fie totuşi potrivită formei egale ce-ţi aparţine? Căci, aşa cum unui corp nu-i este totuna a fi pur şi simplu, şi a fi frumos, altminteri n-ar putea să existe nici ideea de urât, tot aşa şi pentru un spirit creat a trăi pur şi simplu nu este acelaşi lucru cu a trăi într-un mod înţelept, în care sens el ar putea să fie înţelept într-un mod constant. *Dar cui îi este bine, acela să se lipească mereu de Tine6,* pentru ca nu cumva lumina, pe care el a primit-o de la Tine prin apropiere, să nu şi-o piardă prin îndepărtare de Tine7, şi să lunece iarăşi spre viaţa cea atât de asemănătoare adâncului celui întunecos. Căci şi noi, cei care, după suflet, suntem creatură spirituală, ne-am îndepărtat de Tine, Lumina noastră, *am fost cândva întuneric8,* şi întru rămăşiţele întunericului nostru ne chinuim şi îndurăm până să fim dreptatea Ta, întru Unicul Tău Fiu, *asemenea munţilor lui Dumnezeu.* Căci am fost judecăţile Tale, *cele asemănătoare unui mare* adâncio.

CAPITOLUL III

Creatura spirituală era viaţa care urma să fie iluminată

4. Dar faptul că în condiţiile primordiale ale lumii Tu ai zis: *Să fie lumină şi s-a făcut lumină –,* eu nu înţeleg lucrul acesta ca pe ceva nepotrivit cu natura spirituală, fiindcă era deja vorba de un fel de viaţă, pe care urma să o iluminezi. Dar, aşa cum ea nu avusese înaintea Ta niciun merit, pentru a fi o astfel de viaţă, încât să poată să fie iluminată, tot aşa nici atunci, când exista deja, nu a avut niciun merit în faţa Ta, pentru ca să fie iluminată. Fiindcă nici lipsa ei de formă nu Ţi-ar fi plăcut, dacă ea, existând, n-ar fi devenit lumină, ci Ţi-a plăcut ca ea, privind lumina care o luminează şi lipindu-se strâns

de aceasta, tot ceea ce trăieşte oricum şi ceea ce trăieşte în chip fericit să nu-şi datoreze acest fapt decât harului Tău, fiind îndreptată spre o schimbare mai bună, adică spre ceea ce nu se poate schimba nici în mai bine, nici în mai rău. Şi aceasta fiindcă Tu singur exişti, fiindcă exişti pur şi simplu, Tu, Cel pentru care a trăi nu înseamnă altceva decât a trăi în chip fericit, deoarece Tu eşti propria Ta fericire.

CAPITOLUL IV

Nu din nevoia de ele le-ai făcut Tu

5. Aşadar, ţinând seama de faptul că Tu eşti Binele însuşi, ce Ţi-ar putea lipsi Ţie pentru a fi fericit dacă aceste creaturi ori n-ar exista deloc, ori ar rămâne într-o stare lipsită de formă, creaturi pe care Tu le-ai făcut nu din nevoia de ele, ci din preaplinul Bunătăţii Tale, adunându-le şi îndreptându-le spre o anumită formă, nu ca şi cum prin ele bucuria Ta ar deveni mai deplină? De bună seamă, Tu le-ai zidit fiindcă Ţie nu-ţi place ne-desăvârşirea lor, pentru ca din Tine ele să fie aduse la desăvârşire şi să-ţi placă; dar nu ca unui nedesăvârşit, ca şi când şi Tu, prin desăvârşirea lor, ar trebui să fii adus şi Tu la desăvârşire. Căci *Duhul Tău cel Bun se purta peste ape12,* dar nu de ele era purtat, ca şi cum El şi-ar fi găsit odihna în ele. Deoarece, întru acelea despre care se spune că *Spiritul Tău cel Bun13* se odihneşte, pe acelea El le face să se odihnească întru Sine14. Ci, pe deasupra, era de fapt purtată voinţa Ta cea nesupusă stricăciunii şi schimbării, ea însăşi fiindu-şi sieşi suficientă, pe deasupra acestei vieţi pe care Tu o creaseşi; viaţă pentru care nu este acelaşi lucru a trăi pur şi simplu şi a trăi fericit, deoarece viaţa îşi continuă cursul chiar şi în propriul său întuneric; or, acesteia îi revine datoria de a se reîntoarce la Cel de către care a fost făcută şi să

trăiască tot mai mult şi mai mult la izvorul vieţii şi întru lumina Lui să vadă lumina15, să se desăvârşească, să fie luminată şi să fie fericită.

!

CARTEA A TREISPREZECEA

473

CAPITOLUL V

Treimea, Dumnezeu Ziditorul

6. Şi iată că-mi apare mie *ca prin ghicitură16* Treimea, pe care o reprezinţi Tu, o, Dumnezeule al meu, fiindcă Tu, Părinte, la începutul înţelepciunii noastre, care este înţelepciunea Ta, născută din Tine, egală Ţie şi împreună veşnică cu Tine, adică întru Fiul Tău17 *ai făcut cerul şipământul* şi am mai fi zis noi multe despre *cerul cerului* şi despre *pământul cel nevăzut şi neîntocmit,* şi despre *adâncul cel întunecat,* după curgerile rătăcitoare ale lipsei de formă spirituală, dacă nu s-ar fi reîntors la Acela din care izvora orice fel de viaţă, şi dacă, prin iluminare, n-ar fi devenit o viaţă plină de frumuseţe, şi nu ar fi fost *cerul cerului Lui18,* care a fost creat după aceea între apă şi apă. Şi sub numele lui Dumnezeu, eu îl înţelegeam deja pe Tatăl, Cel care le-a făcut pe acestea; şi pe Fiul în termenul de *început,* întru care le-a făcut pe acestea, şi crezând că Treimea este Dumnezeul meu, căutam să aflu aşa cum şi credeam din sfintele Lui cuvinte, şi iată că îmi apare *Duhul Tău care se purta peste ape.* Iată deci Treimea, o, Dumnezeule al meu, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, Ziditorul întregii Tale creaturi.

CAPITOLUL VI

Trebuia să se precizeze mai întâi peste ce se purta Duhul

7. Dar care să fi fost cauza, o, Tu, Lumină adevărată; şi ca nu cumva inima mea să mă înveţe lucruri deşarte, mi-o apropii de Tine, iar Tu fă să se împrăştie întunericui ei şi

spune-mi, rogu-Te, care fusese motivul pentru ca, după ce a menţionat *cerul şi pământul nevăzut şi neîntocmit, şi întunericul care se afla deasupra adâncu-lui,* deci, care a fost cauza pentru care Scriptura a făcut

menţiunea Duhului Tău abia atunci? Oare, pentru că Duhul trebuia să fie amintit în text în aşa fel încât să se spună despre El că se purta pe deasupra, şi că altfel nu s-ar fi putut spune decât dacă mai întâi ar fi fost pomenit elementul deasupra căruia se purta, ca să se poată înţelege că peste el era purtat Duhul Tău? Căci El nu era purtat nici deasupra Tatălui, nici deasupra Fiului; ceea ce înseamnă că nu s-ar fi putut spune corect că era purtat pe deasupra, dacă El n-ar fi fost într-adevăr purtat deasupra nici unui element. Aşadar, mai întâi trebuia să fie pomenit elementul deasupra căruia era purtat şi abia după aceea Cel care nu trebuia să fie pomenit în alt mod decât dacă s-ar fi putut spune că era purtat pe deasupra. Prin urmare, pentru ce nu trebuia să fie El amintit în alt mod decât dacă se spunea că era purtat pe deasupra?

CAPITOLUL VII

Despre greutatea poftei cărnii şi despre înălţătoarea iubire

8. Cel care poate, chiar de aici începând, să-l urmeze cu mintea sa pe Apostolul Tău care zice că *iubirea pentru Tine s-a revărsat în inimile noastre, prin Duhul SJini, Cel care ne-a fost dăruit nouă13,* şi care ne învaţă cele duhovniceşti şi ne arată *calea prea înaltă a iubirii, El, Care-şi pleacă genunchii în faţa Ta pentru noi, ca să cunoaştem ştiinţa prea înaltă a iubirii lui Hristoz.* Şi de aceea, arătându-se de la început mai presus de orice, Duhul se purta pe deasupra apelor. Cui să spun şi în ce fel să vorbesc eu despre greutatea poftei ce ne împinge în

prăpastia adâncă şi despre înălţarea iubirii21 prin Duhul Tău, Cel care se purta pe deasupra apelor? Cui să spun şi în ce fel să spun? Căci nici nu există locuri în care ne afundăm şi din care ieşim la suprafaţă de fapt. Ce ar putea să fie mai asemănător cu aceasta şi ce mai neasemănător? Toate acestea sunt simţămintele noastre, iubirile noastre; e vorba de necurăţia sufletului nos

tru care ne trage în jos, prin dragostea pentru tot felul de griji; iar pe de altă parte, există Sfinţenia Duhului Tău, care ne înalţă tot mai sus prin dragostea pentru siguranţă, *ca să avem inimile sus22,* la Tine, acolo unde *Duhul Tău se purta peste ape* şi să ajungem la liniştea cea de sus, atunci când sufletul nostru va fi trecut peste apele care sunt fără substanţă.

CAPITOLUL VIII

Dăruieşte-Te mie, redă-Te mie

9. A căzut îngerul Tău23, a căzut şi sufletul omului, şi cele două căderi au arătat prăpastia căderii întregii făpturi spirituale în abisul cel întunecos; dacă Tu nu ai fi zis: să *se facă lumină* şi *lumină nu s-ar fi făcut,* şi nu s-ar fi lipit de Tine atunci întreaga forţă raţională supusă cetăţii Tale celei cereşti nu şi-ar fi găsit odihna întru Duhul Tău care se purta pe deasupra într-un mod cu totul neschimbător peste tot ceea ce era schimbător. De altfel, tot un adânc întunecat ar fi fost în sine şi *cerul cerului; el, care acum este lumină întru Domnul24.* Căci şi în însăşi nenorocita nelinişte a spiritelor care cad şi care lepădându-şi haina luminii Tale îşi arată întunericul lor, Tu le arăţi totuşi îndeajuns ce creatură raţională minunată ai făcut; una căreia nu-i este cu niciun chip îndeajuns, pentru liniştea ei fericită, ceea ce este mai puţin decât Tine, şi, prin aceasta, nici ea nu-şi este sieşi îndeajuns. Căci Tu, *o. Dumnezeule*

al nostru, vei lumina întunericul nostru25. Fiindcă veşmintele noastre se nasc din Tine, iar *întunericul nostru va deveni ca miezul zilez.*

Dăruieşte-Te mie, o, Dumnezeule al meu, redă-Te mie! Căci pe Tine Te iubesc, iar dacă aceasta înseamnă prea puţin, fă să te iubesc cu mai multă putere. Eu nu sunt în stare să apreciez în aşa fel încât să ştiu câtă iubire îmi lipseşte pentru ceea ce ar putea să însemne îndeajuns, şi pentru ca viaţa mea să alerge spre îmbrăţişarea Ta şi să nu se mai întoarcă de la Tine, până să se ascundă

sub acoperâmântul feţei Tale2?. Eu numai atâta ştiu: că sunt nefericit fără Tine, nu numai în afara mea, ci şi în mine însumi, şi orice bogăţie care nu este Dumnezeul meu este pentru mine sărăcie.

CAPITOLUL IX

Greutatea mea este dragostea mea

10. Nu cumva, oare, pe deasupra apelor se purtau Tatăl, ori Fiul? Dacă se purta aşa cum un corp se purta într-un anume loc, înseamnă că nici Sfântul Duh nu era; dacă însă era măreţia neschimbătoarei Dumnezeiri pe deasupra a tot ceea ce este schimbător, atunci şi Tatăl, şi Fiul, şi Sfântul Duh se purtau pe deasupra apelor. Atunci, de ce s-a spus lucrul acesta numai despre Duhul Tău? De ce s-a spus numai despre Acela, ca şi cum ar fi existat un loc, El, Care de fapt nu este loc; Cel despre care, Singurul, s-a afirmat că este *darul Tău28?* întru darul Tău ne odihnim, întru El ne bucurăm de Tine: odihna noastră, locul nostru.

Spre locul acesta ne înalţă dragostea noastră şi *Duhul Tău cel Bun ne ridică umilinţa din porţile morţii29*. Întru bunăvoinţa Ta avem pace. Prin greutatea lui, orice

corp tinde către un loc al său. Greutatea nu trage numai spre cele de jos, ci spre propriul său loc. Focul se ridică în sus, piatra cade în jos. Toate sunt acţionate de propriile lor greutăţi, toate tind către locurile lor. Uleiul vărsat sub apă se ridică deasupra apei; iar apa vărsată peste ulei se afundă sub ulei. Toate sunt duse de propriile lor greutăţi, toate îşi caută locurile proprii. Cele care au fost mai rău întocmite clocotesc de nelinişte; îndată ce sunt bine orânduite, ele îşi capătă liniştea. Greutatea mea este dragostea mea; de ele sunt purtat oriunde sunt purtat. De darul Tău suntem aprinşi şi suntem purtaţi în sus. Începem să ne aprindem şi pornim30. Ne suim pe înălţimi, în inimă, şi *cântăm cântecul treptelor31;* de la focul Tău, o, Doamne, de la focul Tău cel bun începem să ne aprindem şi pornim; fiindcă urcăm spre pacea Ierusali

mului; fiindcă *m-am bucurat întru cele care mi-aujost spuse mie: înspre casa Domnului vom merge-2.* Acolo ne va aşeza voinţa cea bună, ca să nu mai dorim nimic altceva decât ca acolo să rămânem pe veci.

CAPITOLUL X

Noi devenim lumină

11. Fericită este făptura care, atunci când ea însăşi era altceva, n-a cunoscut o altă ipostază, ci, de îndată ce a fost creată, fără să i se lase vreun interval de timp, a şi fost ridicată din starea sa, prin darul Tău, Cel care se purta pe deasupra a tot ceea ce era schimbător, cu acea chemare prin care Tu ai zis; *să fie lumină, şi s-a făcut lumină.* Căci, în privinţa noastră, se poate face lesne o distincţie în timp, între momentul în care *am fost întuneric* şi cel în care devenim lumină. Dar, referindu-ne la cele spuse mai înainte, ce ar fi fost ea dacă n-ar fi fost luminată? Or, s-a zis aşa de parcă aceasta ar fi fost instabilă şi întunecoasă,

ca să iasă şi mai bine în relief cauza prin care s-a hotărât ca ea să fie altceva, adică lumina propriu-zisă să fie întoarsă înspre lumina cea neîntreruptă. Să înţeleagă cine poate; cine nu poate, să ceară de la Tine puterea de a înţelege. Dar şi eu, cum să mă supăr, de parcă eu aş lumina *pe orice om care vine în* această lume33.

CAPITOLUL XI

A fi, a cunoaşte, a voi

12. Cine poate să înţeleagă Treimea cea Atotputernică? Şi cine nu vorbeşte despre Ea, dacă totuşi abordează această problemă? Rar este însă sufletul acela care, atunci când vorbeşte despre Ea, ştie ce vorbeşte. Şi totuşi oamenii se ceartă şi se luptă între ei pe tema asta, dar nimeni nu *realizează,* viziunea acesteia fără o

pace lăuntrică. Aş vrea ca oamenii să cugete adânc la următoarele trei chestiuni în ele însele, chiar dacă toate trei sunt foarte diferite de acea Treime; eu însă le spun lor unde anume să-şi exerseze puterea de judecată, să verifice şi să-şi dea seama cât de departe sunt ei de Ea. Ei bine, acestea trei sunt: *aţi, a cunoaşte şi a voi34.* Căci eu exist, ştiu şi voiesc. Eu sunt cel care ştie şi vrea; şi ştiu că exist şi voiesc; şi vreau să exist şi să ştiu. Aşadar, în aceste trei stări ale fiinţei să încerce să vadă cel care este în stare, cât este de inseparabilă viaţa, deşi există şi într-un mod separat *o singură viaţă, o singură minte* şi *o singură fiinţă35;* altfel spus, cât de inseparabilă este fiecare distincţie, în ciuda faptului că distincţia există. Cu tot curajul să stea fiecare în faţa lui însuşi, să-şi încordeze atenţia asupra sa, să vadă şi să-mi spună.

Dar dacă el va fi aflat ceva asemănător în aceste trei stări şi-mi va fi spus ce anume, să nu creadă totuşi că are vreun acces la Taina aceea care se află deasupra tuturor

acestora şi care există într-un mod neschimbător, care *este* fără să se schimbe, care *ştie* fără să se schimbe şi care *vrea* fără să se schimbe. Deci, cine ar putea gândi cu uşurinţă dacă Treimea există datorită acestor trei stări şi întru ele însele, sau dacă în fiecare sunt acestea trei, ori dacă toate trei aparţin fiecăreia dintre ele; ori dacă, în uimitoare moduri, există şi una, şi alta – simplu şi multiplu –, fiindu-şi sieşi un scop infinit, în funcţie de care există, şi în care ea îşi este sieşi cunoscută, şi îşi este sie însăşi îndeajuns, fără de schimbare, în însăşi bogata măreţie a unităţii. Cine ar putea s-o cugete cu uşurinţă, cine ar putea s-o spună în vreun mod? Şi cine ar putea-o rosti cu îndrăzneală în indiferent ce mod?

CAPITOLUL XII

Ne-am întors la Tine

13. Înaintează în mărturisirea Ta, o, credinţă a mea; spune-i Domnului Dumnezeului Tău: *Sfinte, Sfinte, Sfin*

te, Doamne, Dumnezeule al meu36, întru numele Tău am fost botezaţi3?, Tată, Fiule şi Duhule Sfinte; întru numele Tău botezăm şi noi, Tată, Fiule şi Duhule Sfinte, fiindcă şi pentru noi, prin Hristos, Fiul Tău, *a făcut Dumnezeu cerul şi pământul,* cele spirituale şi cele trupeşti ale Bisericii Sale. Iar pământul nostru, înainte ca el să primească forma învăţăturii, era *nevăzut şi neîntocmit,* iar noi eram acoperiţi cu întunericul necunoaşterii, deoarece *Tu l-ai instruit pe om din cauza imperfecţiunii lui38,* iar *judecăţile Tale sunt ca un adânc uriaş39.*

Dar fiindcă Duhul Tău se purta pe deasupra apei, Mila Ta n-a lăsat în prăpastie nefericirea noastră şi ai zis: *Să se facă lumină. Pocăiţi-vă, căci s-a apropiat împărăţia cerurilor40. Pocăiţi-vă, să se facă lumină.* Şi pentru că

sufletul nostru fusese tulburat în noi înşine, ne-am amintit de Tine, Doamne, *de pământul Iordanului şi de muntele cel la fel de înalt ca şi Tine41, dar devenit mic pentru noi42,* şi ni s-a făcut urât de întunericul nostru şi ne-am întors la Tine, *şi s-a făcut lumină.* Şi iată, *am fost cându-vă întuneric, iar acum suntem lumină întru Domnul43.*

CAPITOLUL XIII

De la speranţă la vedere

14. Şi totuşi, până acum44, suntem lumină *prin credinţă, nu încă prin vedere45. Căci prin nădejde neam mântuit. Iar nădejdea care se vede nu este nădejde4. Adâncul încă şi acum mai cheamă adâncul, dar numai prin graiul zăgazurilor apelor Tale47.* Chiar şi cel care zice: *nu am putut să vă vorbesc vouă ca unor făpturi duhovniceşti, ci ca unor fiinţe în trup48,* chiar şi acela consideră că *încă nu a înţeles, şi uitând cele care sunt în urma sa, tinde către cele care se află în faţa sa49 şi geme din greu50* şi *sufletul său este însetat după Dumnezeul cel viu, aşa cum este însetat cerbul după izvoarele apelor şi zice: „când voi veni?" 51* şi dorind să intre *în locuinţa sa de sus, care este în cer52,* el cheamă adâncul cel de jos, zicând: *nu vă conformaţi veacului acesta, ci luaţi un alt*

chip potrivit cu înnoirea minţii voastre53; şi nu *deveniţi copii la minte, ci fiţi copii în răutate, ca să puteţi fi desăvârşiţi în gândire54.* Şi *voi, o, Galatenifără minte, cine v-a ademenit pe voi? 55* Dar iată că ademenirea nu se mai făcea prin glasul său, ci prin glasul Tău, Tu, Cel care *le-ai trimis Duhul Tău56* prin Cel care se ridică la înălţime *şi deschide zăgazurile darurilor Tale, pentru ca năvala fluviului să veselească cetatea57.* Căci după Ea, Biserica, suspină prietenul mirelui58, având deja *pârga Duhului* la

el, dar deocamdată *suspinând în sine însuşi şi aşteptând înfierea, adică răscumpărarea trupului său59.* Pentru Ea suspină, fiindcă este membru al celei făgăduite60; şi fiindcă el este plin de râvnă pentru Aceea: deoarece el este prietenul mirelui. Pentru Aceea este el plin de râvnă, nu pentru sine; întrucât, în glasul căderii apelor Tale, nu prin intermediul glasului său, cheamă el celălalt adânc, spre care tinzând, se teme ca nu cumva, – aşa după cum şarpele a înşelat-o pe Eva prin viclenia sa – *tot aşa şi simţurile lor să fie abătute61* de la curăţia care se află întru Mirele nostru, Unicul Tău Fiu, curăţie care este acea lumină a podoabei; dar oare, *când îl vom vedea pe el aşa cum este62,* şi *când lacrimile noastre vor fi încetat, fiindcă, pentru mine, ele s-au prefăcut în pâine ziua şi noaptea, când în fiecare zi mi se spune: „Dar Dumnezeul Tău unde este?” 63*

CAPITOLUL XIV

Speră şi persevereză

15. Iar eu zic: „o, Dumnezeule al meu, unde eşti?” 64 Iată, unde eşti? Respir întru Tine câte puţin ori de câte ori revărs peste sufletul meu glasul de bucurie şi glasul de mulţumire al celui care sărbătoreşte buna întocmire a sufletului său65. Dar acum el este trist, fiindcă se prăvăleşte din nou şi devine adânc, sau mai degrabă îşi dă seama că el este încă şi acum adânc. Lui îi zice credinţa mea, pe care Tu ai aprins-o noaptea înaintea picioarelor mele: *De ce eşti mâhnit, o, suflete al meu, şi de ce mă tul*

buri? Nădăjduieşte în Domnul66, în Cuvântul Lui, care este făclie pentru picioarele Tale67. Speră şi perseverează, până să treacă noaptea, mama celor nedrepţi, până să treacă *mânia Domnului, ai cărui fii ai întunericului am fost şi noi cândva68,* ale cărui rămăşiţe le

târâm cu noi în *trupul mort din cauza păcatului69, până să se abată înspre noi ziua şi până să se îndepărteze umbrele70.*

Speră întru Domnul. Dimineaţa voi sta înaintea Ta şi mă vei vedea71, mereu mă voi mărturisi Lui72. Dimineaţa voi sta şi voi vedea mântuireafeţei mele, pe Dumnezeul meu, Cel care va dărui viaţă şi trupurilor noastre muritoare, datorită Duhului, Care sălăşlueşte întru noi73, fiindcă El se purta cu îndurare peste înăuntrul nostru întunecat şi curgător. De la El am primit, în această călătorie a noastră, o garanţie că suntem deja lumină, de vreme ce până acum *am fost mântuiţi doar prin nădăjduire, şi am devenit fiii luminii şi ai zilei, nu fii ai nopţii şi ai întunericului, adică ceea ce am fost totuşi cândva74. Între aceştia şi noi numai Tu decizi75,* în această nesiguranţă de până acum a cunoaşterii omeneşti, *Tu, Cel care încerci inimile noastre şi numeşti lumina ziuă şi întunericul noapte76.* Căci cine în afară de Tine poate să ne deosebească pe noi? Şi ce avem noi pe care să nu-l fi primit de la Tine? 77 *Pentru că vasele de cinste au fost făcute din aceeaşi plămadă din care au fostfăcute şi cele de ocară78.*

CAPITOLUL XV

Tăria autorităţii, Scriptura

16. Sau cine, dacă nu Tu, o, Dumnezeule al nostru, ne-ai făcut nouă din dumnezeiască Ta Scriptură tăria autorităţii de deasupra noastră? *Căci cerul se va strânge ca un sul de carte79,* el, care acum se întinde *ca o piele80* deasupra noastră. Căci Scriptura Ta Dumnezeiască este de un prestigiu mai înalt acum când muritorii aceia, prin care Tu ne-ai dăruit-o nouă, au suferit deja aceas

tă moarte. Şi Tu ştii, o, Doamne, Tu ştii, în ce fel i-ai îmbrăcat pe oamenii aceia în piei când, din cauza păcatului, deveniseră muritori. Din cauza aceasta ai întins ca pe o piele firmamentul Cărţii tale, cuvintele Tale cele întru totul potrivite, pe care le-ai pus deasupra noastră prin slujirea unor muritori. Căci prin însăşi moartea lor, trăinicia autorităţii din cuvintele Tale, care au fost dezvăluite prin acei oameni, se întinde în chip minunat peste toate cele care sunt dedesubt. Căci atunci când ei trăiau aici, cerul nu era întins deasupra lor într-un chip atât de măreţ81; Tu nu întinseseşi încă cerul ca pe o piele şi gloria morţii acestora n-o răspândiseşi încă peste tot.

17. Să examinăm acum, o, Doamne, cerurile, lucrul mâinilor Tale82; risipeşte de pe ochii noştri norul cu care i-ai acoperit. Acolo se află mărturia Ta, *aceea care dă pruncilor înţelepciune83.* Desăvârşeşte, o, Dumnezeule al meu, lauda Ta venind din gura copiilor şi a pruncilor. Căci noi nu cunoaştem alte cărţi care să distrugă în aşa măsură trufia, *care să distrugă în aşa măsură pe vrăjmaş şi pe apărător84,* adică pe cel care se împotriveşte împăcării cu Tine, apărându-şi păcatele sale. Nu cunosc, o, Doamne, nu cunosc alte vorbe atât de curate, care să mă convingă astfel: să-mi fac mărturisirea şi să-mi aplec grumazul în jugul Tău şi să mă cheme să te cinstesc de bunăvoie. O, de le-aş şi înţelege pe acestea, Bunule Părinte! Dă-mi mie, celui care m-am smerit, harul acesta, deoarece Tu le-ai dat lor tărie tocmai fiindcă ei s-au smerit.

18. Există însă şi *alte ape deasupra acestui firmament85,* cred eu, nemuritoare şi scutite de pământească stricăciune. Să laude numele Tău, să te laude pe Tine cetele cele mai presus de ceruri ale îngerilor Tăi, care nu au nevoie să privească acest firmament şi citind să cunoască Cuvântul Tău. Căci *ei văd mereu faţa Ta86,* şi acolo citesc fără ca silabele să se succeadă în timp, ce

anume voieşte voinţa Ta cea veşnică. Ei citesc, aleg şi iubesc: citesc mereu şi ceea ce citesc nu se scurge în urmă. Căci alegând şi iubind, ei citesc însăşi neschimbarea judecăţii Tale. Tăbliţele lor nu se închid şi nici

cartea lor nu se face sul; fiindcă pentru ei această carte eşti chiar Tu însuţi şi Tu eşti întru vecie, pentru că Tu i-ai pus pe ei peste acest firmament, pe care l-ai întărit deasupra slăbiciunii popoarelor aflate mai jos, acolo de unde ele pot să *privească în sus şi să cunoască Mila Ta87,* care Te vesteşte în timp, pe Tine Cel care ai făcut timpurile. Deoarece, *o, Doamne, Mila Ta este în cer şi adevărul Tău se întinde până la nouri88.* Şi nourii trec şi se duc, dar cerul rămâne. Trec din viaţa aceasta în cealaltă viaţă chiar şi predicatorii Cuvântului Tău; dar Scriptura Ta dăinuie deasupra popoarelor până la sfârşitul veacului.

Dar şi *cerul şi pământul vor trece; cuvintele Tale însă nu vor trece89,* fiindcă şi pielea se va îndoi, şi *iarba,* peste care el se întindea cu strălucirea lui, *va trece şi ea; însă Cuvântul Tău rămâne în veac9 e;* lucru care ne apare acum *ca într-o ghicitură* a nourilor şi prin oglinda cerului, nu aşa cum este. Căci şi noi, deşi suntem iubiţi de Fiul Tău, *nu ni s-a dezvăluit nouă ce anume vomffii.* El şi-a îndreptat privirea spre noi prin *ispitele92* trupului şi ne-a mângâiat şi ne-a înflăcărat şi *alergăm după mireasma* Lui93. Dar *când El ne va fi apărut, vom fi asemenea Lui, fiindcă îl vom vedea pe El aşa cum este94:* a vedea aşa cum este El, o, Doamne, este însuşirea pe care noi încă nu o avem.

CAPITOLUL XVI

Într-un mod absolut neschimbător

19. Căci aşa cum Tu exişti în mod absolut, numai Tu ştii, Tu, Cel care exişti în mod neschimbător; şi ştii în mod neschimbător, şi voieşti în mod neschimbător; şi fiinţa Ta

ştie şi vrea în mod neschimbător; şi ştiinţa Ta este şi vrea în mod neschimbător; şi voinţa Ta există şi ştie în mod neschimbător. Şi nici nu pare că este corect în faţa Ta, ca, aşa cum lumina neschimbată se ştie pe sine, în acelaşi mod să fie ştiută şi de lumina supusă schimbării. De aceea *sufletul meu este pentru Tine ca un*

pământfără de apă95, fiindcă aşa cum nu poate să se lumineze pe sine de la sine, tot astfel nu se poate sătura pe sine de sine. Căci aşa cum la Tine este Izvorul vieţii, tot aşa întru *lumina Ta vom vedea lumină96.*

CAPITOLUL XVII

Suflet uscat, însetat de Tine

20. Cine a adunat la un loc într-un singur ocean apele amărăciunii? Căci şi pentru ele există acelaşi sfârşit al fericirii celei pământeşti şi vremelnice, fericire pentru care ele sunt în stare să facă totul, chiar dacă se agită printr-o infinită varietate de griji. Cine, o, Doamne, dacă nu Tu ai zis ca *apele să se adune* într-un singur loc şi să *apară uscatul97*, care era însetat de Tine? Fiindcă a *Ta este marea şi Tu ai făcut-o pe ea, şi mâinile Tale au dat formă uscatului98.* Căci nu amărăciunea voinţelor este aceea care este numită mare, ci unirea apelor. Fiindcă Tu înfrânezi chiar şi poftele cele rele ale sufletelor şi le pui stavilă până unde le este îngăduit să înainteze, şi, în felul acesta faci ca valurile lor să se micşoreze în ele însele, şi zideşti în chip ordonat marea împărăţiei Tale peste toate.

21. Dar Tu scalzi cu un izvor ascuns şi dulce sufletele *însetate de Tine, ele, care-ţi apar Ţie* a fi deosebite printr-un alt scop de unire a apelor mării, *pentru ca şi pământul să dea rodul său”* şi, la porunca Ta, Domnul Dumnezeul său, şi sufletul nostru *să încolţească* faptele milei, *după gen, iubind aproapele* întru sprijinul nevoilor trupeşti,

având în sine sămânţă după asemănare100. Fiindcă suntem milostivi datorită slăbiciunii noastre şi venim în ajutorul celor care sunt lipsiţi, ajutându-i pe aceştia, aşa cura am dori şi noi să fim ajutaţi şi noi, dacă am fi lipsiţi în acelaşi mod. Dar nu numai în situaţii uşoare, ca în *iarba purtătoare de sămânţă* ci chiar în ocrotirea propriu-zisă, cu forţa puternică a ajutorului, *asemenea arborelui cel roditor101,* adică arborele binefacerilor, menit să-l smulgă pe cel care suferă

vreo nedreptate *din mâna celui puternic102* şi să-i ofere adăpostul ocrotirii sale cu puterea cea tare a judecăţii celei drepte.

CAPITOLUL XVIII

Din roadă de jos a faptei spre bucuria nespusă a adorării

11. Aşa, o, Doamne, aşa Te rog, fă să răsară, aşa cum faci, aşa cum dai veselia şi abundenţa, *fă să răsară din pământ şi adevărul şi dreptatea, şi să privească din cer103 şi să devină împreună luminători pe cer. Să rupem pentru cel flămând din pâinea noastră şi pe cel lipsit de adăpost să-l ducem în casa noastră104. Să-l îmbrăcăm pe cel gol şi să nu-i dispreţuim pe cei care aparţin seminţiei noastre105.* După ce asemenea roade se vor fi născut din pământ, să vezi că toate sunt bune şi să veghezi ca *lumina noastră să strălucească la timp106,* şi din aceste roade inferioare ale faptei, *dobândind Cuvântul mai de sus al vieţii,* întru desfătările contemplării, să *ne arătăm ca luminători în lume,* strâns uniţi cu *cerul Scripturii Tale107.* Căci Tu acolo discuţi cu noi, pentru ca şi noi să facem deosebire între cele raţionale şi cele senzoriale, precum facem între zi şi noapte sau între acele suflete supuse simţurilor şi cele supuse principiilor raţionale, astfel încât

nu numai Tu, Singurul, în ascunzişul judecăţii Tale, – aşa cum se întâmpla înainte de a exista firmamentul –, *să faci o delimitare între lumină şi întuneric108,* ci chiar şi făpturile Tale spirituale, care au fost aşezate în acelaşi firmament şi care s-au distins prin harul Tău manifestat în lume, să *strălucească şi ele peste pământ prin harul Tău şi să facă deosebire între zi şi noapte şi să marcheze perioadele de timp,* fiindcă *cele vechi au trecut şi iată că cele noi s-au arătat109; şi fiindcă mântuirea noastră este mai aproape decât am crezut şi fiindcă noaptea s-a scurs iar ziua sa apropiat110* şi pentru că *Tu binecuvântezi cununa anului Tău111, trimiţând lucrători în holda Ta112,* în care alţii s-au trudit să se

mene; trimiţând chiar şi într-o altă holdă semănată, al cărei seceriş se află la sfârşit. În felul acesta Tu dai celui care doreşte împlinirea dorinţelor şi celui drept îi binecuvântezi anii. *Tu însă eşti mereu acelaşi* şi aflându-Te în aceiaşi ani ai Tăi, *care nu se împuţinează113,* pregăteşti hambarul 114, pentru anii care trec. Într-adevăr, în cadrul planului Tău cel veşnic, Tu trimiţi pe pământ bunurile Tale cereşti la timpul potrivit.

23. Fiindcă, într-adevăr, *unuia i se dă prin Duhul cuvântul înţelepciunii, ca un luminător mai mare pentru aceia care se desfată cu lumina adevărului clar,* cum este lumina la începutul zilei; *altuia însă i se dă cuvântul cunoştinţei după acelaşi Duh, ca un luminător mai mic; altuia i se dă credinţa; altuia darul vindecărilor, altuia faptele virtuţilor, altuia profeţia, altuia deosebirea duhurilor, altuia felurile limbilor; şi acestea toate sunt precum stelele. Căci pe toate acestea le face unul şi acelaşi Duh, distribuind propriile sale daruri fiecăruia,* aşa cum vrea El, Duhul, şi făcându-le pe toate să apară ca nişte

stele în toată claritatea lor *spre folos115.*

Dar cuvântul ştiinţei, cel în care sunt cuprinse toate tainele, ce se schimbă după timpuri precum luna, şi celelalte cunoaşteri ale darurilor, care au fost comparate, unul după altul, cu stelele, cât de mult diferă de acea strălucire a înţelepciunii de care se bucură ziua prorocită, când se află numai la începutul nopţii! Căci sunt necesare acestora, cărora acel prea înţelept slujitor al Tău *nu a putut vorbi ca unor făpturi duhovniceşti, ci ca unor fiinţe în trup116.* El, care îşi predică înţelepciunea numai între cei desăvârşiţi*. Însă omul cel viu, asemenea unui prunc al lui Hristos117* şi băutor de lapte până să capete puteri spre a se hrăni cu mâncare tare şi până să-şi formeze privirea pentru a putea privi soarele, nu are noaptea sa văduvită de lumină, ci este mulţumit cu lumina lunii şi a stelelor. Pe acestea le discuţi Tu cu noi, o, Dumnezeule al nostru, Tu, Cel Prea înţelept, în cartea Ta, care este firmamentul Tău, pentru ca noi să le desluşim pe toate cu o admirabilă contemplare, deşi aceasta este încă orânduită după criteriul *constelaţiilor, al anotimpurilor, al zilelor şi al anilor11.*

CARTEA A TREISPREZECEA

487

CAPITOLUL XIX

Mergeţi după El, picioare fermecate

24. Dar mai întâi *spălaţi-vă, fiţi curaţi, îndepărtaţi răutatea din sufletele voastre şi din faţa ochilor mei11, ca să apară uscatul. Învăţaţi să faceţi dreptate celor orfani şi apăraţi pe văduve120, pentru ca pământul să zămislească iarbă de păşunat şi pomul cel purtător de rod; apoi, veniţi şi să discutăm, zice Domnul 121, ca să se nască luminători în tăria cerului şi să lumineze deasupra pământului122.* Bogatul acela din evanghelie încerca să afle de la învăţătorul cel Bun ce ar fi trebuit să facă el ca să

moştenească viaţa veşnică. Să-i spună lui învăţătorul cel Bun, pe care-l considera un simplu om şi nimic altceva, – însă bun este, deoarece este Dumnezeu –, să-i spună, deci, că, dacă vrea să ajungă la viaţă, să respecte poruncile. Să înlăture de la el amărăciunea răutăţii şi a ticăloşiei; să nu ucidă, să nu săvârşească adulter, să nu fure, să nu depună mărturie mincinoasă; pentru ca astfel să apară uscatul şi să odrăslească respectul faţă de părinţi, precum şi iubirea pentru aproapele. Iar acela a zis: „Pe toate acestea le-am îndeplinit”.

Aşadar, de unde atâţia spini, dacă pământul este roditor? Du-te, smulge din rădăcină mărăcinişurile stufoase ale lăcomiei. Vinde ceea ce ai şi umple-te de roade, şi, *dând celor săraci, vei dobândi comoară în ceruri123,* şi *urmează pe Domnul, dacă vrei să fii desăvârşit,* aşezându-te între aceia cărora le predică înţelepciunea Cel care ştie ce să dea zilei şi nopţii, pentru ca şi tu să ştii, cum să ai şi tu luminători pe tăria cerului. Or, lucrul acesta nu se va întâmpla, *dacă inima ta nu va fi acolo;* şi iarăşi, lucrul acesta nu se va întâmpla, decât dacă *acolo va fi şi comoara ta,* aşa cum ai auzit de la învăţătorul cel Bun124. Însă pământul cel steril s-a întristat şi spinii au înăbuşit cuvântul lui Dumnezeu125.

25. Voi, însă, fiţi *neamul cel ales,* voi, *fiinţele slabe ale lumii126, voi, care le-aţi părăsit pe toate, ca să urmaţi pe Domnul 127;* mergeţi după El, *tulburaţi pe cele tari12 e.* Mergeţi după El şi *ruşinaţi pe cele tari. Mergeţi după El*

picioare vesele129 şi luminaţi pe firmament, pentru *ca cerurile să mărturisească slava Lui130,* făcând deosebire între lumina celor desăvârşiţi, care încă nu este asemenea celei a îngerilor, şi întunericul celor mărunţi, dar nu lipsiţi total de nădejde. Luminaţi peste tot pământul,

atât în timpul zilei care, strălucind în soare, revarsă zilei Cuvântul înţelepciunii, cât şi în timpul nopţii care, strălucind sub lună131, vesteşte nopţii Cuvântul înţelepciunii. Luna şi stelele să dea lumină nopţii, dar noaptea să nu le întunece pe acestea, deoarece ele o ilumineză pe aceasta după măsura ei. Căci iată, se întâmplă ca şi cum Dumnezeu ar zice: „să *se facă luminători pe firmamentul cerului" şi dintr-odată să produs un glas din cer, ca şi când ar fi venit de undeva un vânt puternic, şi au fost văzute ca nişte limbi de foc, care s-au aşezat deasupra fiecăruia dintre* ei132 şi, *pe tăria cerului, s-au produs luminătorii, care aveau cuvântul veţii.* Alergaţi peste tot, o, voi focuri sfinte, focuri pline de strălucire. Căci voi sunteţi lumina lumii şi nu vă aflaţi sub obroc. Ridică-tu – s-a la cer Acela cu care voi aţi fost uniţi şi El v-a ridicat şi pe voi. Alergaţi peste tot şi faceţi-vă cunoscuţi tuturor neamurilor.

CAPITOLUL XX

Tainele Tale duhovniceşti făcute şi zise

26. Să conceapă şi marea, şi să nască faptele voastre, iar *apele să dea la lumină târâtoare înzestrate cu duh de viaţă133.* Căci, separând ceea ce este de preţ de ceea ce este lipsit de valoare, aţi devenit glasul lui Dumnezeu, Cel prin care El zicea: „să producă apele nu sufletul viu, pe care îl produce pământul, ci *târâtoare cu suflet viu şi zburătoare care zboară deasupra pământului".* Căci s-au strecurat134 tainele Tale, o, Doamne, prin lucrările Sfinţilor Tăi, în mijlocul valurilor pline de ispite ale veacului, pentru a însemna popoarele cu numele Tău, întru botezul Tău. Şi între acestea *s-au făcut minuni mari135,* asemenea unor uriaşi monştri marini, şi

glasurile crainicilor Tăi au planat pe deasupra

pământului către *firmamentul Cărţii Tale136,* a cărei autoritate urma să le protejeze zborul, astfel încât ele să zboare ori încotro ar voi să se îndrepte. Căci *nu sunt graiuri, nici cuvinte ale căror glasuri să nu se audă,* atunci când în tot *pământul a ieşit vestirea lor şi la marginile lumii cuvintele lor137,* fiindcă Tu, o, Doamne, binecuvântând le-ai înmulţit pe acestea.

27. Oare mă înşel eu sau fac vreo confuzie, amestecând lucrurile, astfel încât nici nu deosebesc cunoaşterile clare ale acestor lucruri pe firmamentul cerului, de lucrurile materiale în marea cea plină de valuri de sub firmamentul cerului? Fiindcă cunoştinţele acestor lucruri sunt temeinice şi pe deplin încheiate, fără adăugirile generaţiilor ca nişte lumini de înţelepciune şi ştiinţă; există, pe de altă parte, o mulţime de operaţiuni concrete şi variate în privinţa aceloraşi lucruri; şi derivând unele din altele se înmulţesc întru binecuvântarea Ta, o, Dumnezeule, Tu, Care ai uşurat chinurile simţurilor muritoare pentru ca, în procesul de cunoaştere a sufletului, un lucru să poată fi prefigurat şi exprimat în multe chipuri prin impresiile trupului; *Apele le-au produs pe acestea!* Da, dar la semnul Cuvântului Tău. *Nevoile celorlalte neamuri care s-au îndepărtat de veşnicia Adevărului Tău138* le-au făcut să se nască, dar întru Evanghelia Ta; fiindcă apele însele le-au aruncat pe acestea, a căror amară lâncezeală a constituit motivul pentru ca ele să nu iasă la lumină decât prin Cuvântul Tău.

28. Şi toate sunt minunate, atunci când sunt făcute de Tine, dar iată că Tu, Cel care le-ai făcut pe toate, eşti infinit mai frumos. Tu, Cel de care, dacă nu s-ar fi îndepărtat Adam, nu s-ar fi răspândit din sânul lui sărătura mării139, adică neamul omenesc din cale afară de curios şi îngâmfat ca o vijelie, şi şovăitor ca un lichid; şi astfel, n-ar mai fi fost nevoie ca, în multe ape, slujitorii Tăi să

prelucreze în chip concret şi spiritual faptele şi cuvintele Tale duhovniceşti. Căci aşa mi s-au înfăţişat mie în minte acum târâtoarele şi zburătoarele; cuvinte de care fiind pătrunşi oamenii şi iniţiaţii în misterul lor, supuşi tainelor corporale, să nu poată să progreseze

mai mult decât dacă sufletul ar trăi în chip spiritual pe o altă treaptă, şi dacă, după cuvântul de la început, nu s-ar gândi la desăvârşire.

CAPITOLUL XXI

Pământul să zămislească din el fiinţe vii

29. Şi din această cauză, nu adâncul mării, ci pământul despărţit de apele cele amare a zămislit după Cuvântul Tău, nu târâtoare cu suflete vii şi zburătoare, ci *sufletul cel viu140.* Căci sufletul acesta deja nu mai are nevoie de botezul de care au nevoie acum păgânii, aşa cum el avea nevoie când era acoperit de ape, fiindcă, *întru împărăţia cerurilor nu se intră141* altfel decât în chipul acela în care ai hotărât Tu să se între; şi nici nu se mai caută minunile minunilor, prin care să se nască credinţa; fiindcă sufletul ar rămâne credincios chiar *dacă n-ar vedea semne şi minuni142,* întrucât pământul credincios deja a fost disociat de apele mării, devenite amare din cauza necredinţei, iar *limbile constituie un semn nu pentru credincioşi, ci pentru necredincioşi 143.* Aşadar, *pământul, pe care Tu l-ai întemeiat peste ape144* nici nu are nevoie de acest gen de zburătoare pe care, prin Cuvântul Tău, le-au produs apele. Tu, trimite-le Cuvântul Tău, prin vestitorii Tăi. Căci noi, (e adevărat!), vorbim de lucrările lor, dar numai Tu eşti Acela care lucrezi în ei, pentru ca şi ei, la rândul lor, să lucreze un suflet viu.

Un suflet pe care îl produce pământul, deoarece el

este cauza lucrării; motiv pentru care se cuvine ca acestea să se înfăptuiască pe el; după cum şi marea a fost cauza pentru ca în ea să se *nască târâtoare145 cu suflete vii, şi zburătoarele de sub tăria cerului,* de care pământul nu mai are nevoie, deşi oamenii lui mănâncă peştele146 scos din adânc la masa pe care Tu ai pregătit-o în faţa credincioşilor147. Şi tocmai de aceea el a fost scos din adânc, pentru ca să hrănească pământul uscat. Dar şi pasărea este o progenitură a mării148, însă ea se înmulţeşte totuşi pe uscat. Căci necredinţa oamenilor a fost

cauza primelor glasuri care au ieşit la evanghelizare; dar şi credincioşii sunt îndemnaţi şi binecuvântaţi prin aceste glasuri în multe chipuri zi de zi. Dar sufletul cel viu îşi trage începutul într-adevăr din pământ, fiindcă nu este de folos decât credincioşilor, *spre a se abţine de la dragostea acestui veac149,* pentru ca sufletul să trăiască pentru Tine, sufletul care *murise trăind în desfătări150,* în desfătările aducătoare de moarte, o, Doamne, deoarece numai Tu eşti desfătarea dătătoare de viaţă a inimii curate.

30. Credincioşii Tăi să lucreze, aşadar, pe pământ, nu ca în apele necredinţei, vestind şi vorbind prin minuni, prin taine şi prin glasuri duhovniceşti ori de câte ori neştiinţa, mama uimirii, a sporit şi mai mult în temerea ei de semne oculte. Căci aşa se prezintă începutul în credinţă pentru fiii lui Adam, care uită de Tine, atunci când se *ascund de la faţa* Ta151 şi devin *adânc.* Ci ei să lucreze chiar ca pe un pământ uscat, despărţit de vâltorile adâncului şi *să devină o pildă152* pentru drept-credincioşi, ducându-şi viaţa în faţa acestora şi îndemnându-i la imitarea lor. Fiindcă, în felul acesta, ei aud nu numai pentru a auzi, ci chiar şi pentru a face; *Căutaţi pe Domnul şi sufletul vostru va fi viu153 pentru ca pământul să producă suflet viu. Nu vă*

potriviţi cu chipul veacului acesta154. Menţinându-vă departe de el şi evitându-l, sufletul vostru va trăi; el, care dacă se ataşează de acesta, va muri.

Păziţi-vă155 de cruzimea sălbatică a trufiei, de plăcerea moleşitoare a dezmăţului şi *de numele cel mincinos al ştiinţei15,* pentru ca fiarele să poată fi îmblânzite şi turmele domesticite, iar şerpii să devină inofensivi. Căci aceştia, alegoric vorbind, sunt pornirile sufletului. Dar fastul aroganţei şi desfătarea adusă de poftă şi otrava curiozităţii reprezintă pornirile unui suflet pieritor, fiindcă el nu moare în aşa fel încât să fie privat de orice mişcare; el moare prin îndepărtarea de izvorul vieţii, şi astfel este acaparat de veacul cel trecător; moare pentru că i se conformează acestuia.

31. Însă *Cuvântul Tău,* o, Dumnezeule, este izvorul vieţii eterne, şi el *nu trece157,* şi de aceea întru Cuvântul

Tău este oprită această îndepărtare, atunci când ni se spune: Nu *vă potriviţi veacului acesta, pentru ca pământul să producă, intru izvorul vieţii, prin Cuvântul Tău, un suflet viu,* un suflet cumpătat, imitând prin evangheliştii Tăi pe *imitatorii Hristosului Tău158.* Aşa trebuie să fie interpretată expresia „după genul lor", întrucât imitarea unui om vine întotdeauna din partea unuia care îi este prieten. *„Fiţi, zice El, căMine, fiindcă şi Eu sunt ca voi1".* Tot aşa vor fi, cu suflet viu, şi animalele bune întru blândeţea lucrării lor. Căci şi Tu ai poruncit zicând*: „Întru blândeţe să-ţi duci tu până la capăt lucrările tale şi vei fi iubit de orice om". 160*

Şi turmele sunt bune şi au din belşug, chiar dacă vor fi mâncat, şi nici lipsite nu vor fi, dacă nu vor fi mâncat161; şi şerpii cei buni vor fi neprimejdioşi în instinctul lor de a vătăma, ci vor fi suficient de precauţi ca

să se păzească, şi oamenii vor iscodi natura vremilor numai atât cât le este lor îndeajuns, pentru ca, *prin cele care au fost zidite, să poată fi privită veşnicia162.* Căci aceste vieţuitoare slujesc raţiunii atunci când, fiind oprite de la mersul cel aducător de moarte, trăiesc şi sunt bune.

CAPITOLUL XXII

Omul a fost reînnoit datorită minţii lui

32. Căci iată, o, Doamne, Dumnezeule al nostru, Tu, Ziditorul nostru, când simţirile noastre din cauza cărora noi muream, trăind cum nu se cuvenea, vor fi fost oprite de la iubirea veacului acesta, şi când şi Cuvântul Tău se va fi împlinit, cel pe care Tu l-ai spus prin Apostolul Tău, anume: *Nu vă potriviţi veacului acesta;* va urma şi celălalt lucru pe care el l-a adăugat imediat: *„Ci schimbaţi-vă prin înnoirea minţii voastre" 163,* nu *după chip164,* ca şi cum am imita fiinţa cea mai apropiată de noi, care a trăit înaintea noastră, şi nici să vieţuim graţie autorităţii unui om mai bun; fiindcă nici Tu nu ne-ai zis: *„Să fie făcut omul după specie",* ci ai zis: *„Să facem*

om după chipul şi asemănarea noastră16" pentru ca noi *să putem vedea clar care este voinţa Ta166.*

Căci, pentru aceasta zice acel slujitor al Tău care, *născând fii prin evanghelie167, vrea să nu aibă mereu doar nişte micuţi, pe care să-i tot hrănească cu lapte168* şi ca o doică să-i îngrijească*: „Întru înnoirea minţii voastre schimbaţi-vă, pentru a vedea clar care este voia lui Dumnezeu, ce este bun, bine plăcut şi desăvârşit" 169.* Şi de aceea Tu nu zici: Să *se facă omul,* ci, *Să facem om.* Şi iarăşi, nu zici: *după specie,* ci, *După chipul şi asemănarea Noastră,* într-adevăr, cel înnoit cu mintea, şi distingând adevărul Tău după ce l-a înţeles, el, omul, nu mai are nevoie de cineva care să-i arate în ce fel să imite specia sa;

fiindcă Tu, arătându-i o dată, el vede de acum şi singur, cu claritate, care este voia Ta, ce este bun, bine plăcut şi desăvârşit; şi tot Tu îl înveţi pe el, care este deja capabil, să vadă Treimea Unităţii şi Unitatea Treimii. Şi de aceea, după ce s-a făcut afirmaţia la plural: *Să facem om,* se adaugă totuşi la singular: Şi *l-a făcut Dumnezeu pe om;* şi iarăşi, după ce se spune la plural: *După chipul nostru,* se adaugă totuşi la singular: *După asemănarea lui Dumnezeu*. În felul acesta, *omul se reînnoieşte prin cunoaşterea lui Dumnezeu după chipul Celui care la făcut pe acesta170,* şi astfel, devenind fiinţă înzestrată cu spirit, *el le judecă pe toate* cele care trebuie să fie întru totul judecate, *dar el nu este judecat de nimeni171.*

CAPITOLUL XXIII

Fiinţele spirituale judecă, dar noi ne supunem mintea legilor Tale

33. Iar faptul că *el le judecă pe toate,* vrea să însemne *că omul are puterea asupra peştilor mării şi asupra zburătoarelor cerului, asupra tuturor turmelor şi fiarelor, asupra întregului pământ şi asupra tuturor târâtoarelor de pe pământ172.* Fiindcă el face lucrul acesta prin puterea de gândire a minţii lui, aceea prin care le percepe *pe toate cele ce sunt ale Sfântului Duh17.* Urmare cărui fapt

omul, deşi a fost aşezat la mare cinste174, *nu le-a înţeles175* pe cele duhovniceşti şi a fost *pus alături de animalele lipsite de judecată şi s-a făcut asemenea lor17 e.* Aşadar, în Biserica Ta, o, Dumnezeule al nostru, există, *potrivit cu harul Tău, pe care L-ai dat omului, deoarece noi suntem zidirea Ta, fiind creaţi spre fapte bune177,* există deci nu numai aceia care îi depăşesc pe ceilalţi în plan spiritual, dar chiar şi aceia care, spiritual vorbind, sunt

supuşi celor aflaţi mai presus de ei, deoarece *Tu l-ai zidit pe om parte bărbătească şi parte femeiască* în acelaşi chip şi pe unul şi pe altul prin harul Tău dumnezeiesc, potrivit căruia, după sexul trupului, *nu există bărbat şi femeie, întrucât nu există nici iudeu, nici grec, nici sclav şi nici om liber178;* de aceea, atât cei care se bucură de prestanţă din punct de vedere spiritual, cât şi cei care le dau ascultare acestora, *toţi judecă duhovni*-ceşte179, dar nu cu privire la ideile spirituale ce strălucesc pe firmament; deoarece nu trebuie să se emită judecăţi despre o autoritate atât de înaltă, nici chiar despre Cartea Ta însăşi, în cazul în care ar exista în ea ceva nelămurit. Fiindcă noi îi supunem acesteia mintea noastră şi considerăm a fi adevărat chiar şi ceea ce este ascuns privirilor noastre şi că toate acestea au fost spuse într-un mod corect şi sincer; iar omul, chiar dacă a atins o anumită treaptă de spiritualitate şi *să reînnoit întru cunoaşterea lui Dumnezeu, Cel după chipul Căruia el a fost făcut18,* este obligat totuşi să fie un *împlinitor de lege şi nu un judecător al ei181.* Căci el nu emite judecăţi despre acea deosebire dintre oamenii înzestraţi cu spirit şi cei dedaţi poftelor trupeşti, care, de altfel, sunt bine cunoscuţi ochilor Tăi, o, Dumnezeule al nostru, şi care până acum nu s-au remarcat în faţa noastră prin nicio faptă, pentru ca *noi să-i cunoaştem după roadele lor182;* însă Tu, o, Doamne, îi cunoşti deja pe aceştia şi i-ai împărţit şi i-ai numit în ascuns, mai înainte de a se fi făcut firmamentul. Chiar dacă este fiinţă spirituală, omul să nu emită judecăţi nici măcar despre mulţimile răzvrătite ale veacului acesta; pentru că, ce drept ar avea el să-i judece pe aceia *care se află în ofta*

rd183, de vreme ce el nu ştie cine va veni de aici la

dulceaţa harului Tău şi cine va rămâne în veşnica amărăciune a necredinţei?

34. Şi de aceea *omul, pe care Tu l-ai făcut după chipul Tău,* nu a primit puterea *luminătorilor cerului* şi nici măcar pe aceea a cerului ascuns, nici puterea zilei şi nici puterea nopţii, pe care Tu le-ai chemat înainte de orânduirea cerului, şi nici pe aceea a reunirii apelor, care este marea; ci el a *primit puterea asupra peştilor mării şi asupra zburătoarelor cerului, şi asupra tuturor turmelor şi asupra pământului întreg, asupra tuturor târîtoarelor care se târăsc pe pământ184.* Căci el judecă şi aprobă ceea ce este corect; dar nu aprobă ceea ce a aflat că este greşit, fie în acea datină a tainelor sfinte, prin care sunt iniţiaţi cei pe care Mila Ta îi cercetează în ape multe, fie în aceea în care este arătat acel peşte185, pe care, ridicat din adâncuri, îl mănâncă sfântul pământ, fie în semnele cuvintelor şi în graiurile supuse autorităţii Cărţii Tale, glasuri care parcă zboară sub firmament, explicând, descriind, discutând, examinând, lăudându-Te şi invocându-Te pe Tine prin semne ce se revarsă din gură şi se aud, pentru ca poporul să răspundă la auzul lor Amin/186

Toate aceste cuvinte, care trebuie să fie enunţate corporal, au drept motiv prăpastia veacului acesta şi orbirea patimilor trupeşti, din cauza cărora nu pot fi văzute direct cele cugetate, şi de aceea este necesar ca ele să fie strigate tare în urechi. Aşa stând lucrurile, zburătoarele, deşi se înmulţesc pe pământ, totuşi ele îşi trag originea lor din apă. Chiar şi unul care a dobândit calităţi spirituale deosebite aprobă ceea ce este corect, şi dezaprobând ceea ce este incorect187, fie în faptele, fie în obiceiurile ori în milosteniile celor credincioşi care sunt ca un pământ roditor, şi emite judecăţi despre sufletul cel viu, ale cărui patimi sunt îmblânzite *prin posturi şi prin curăţie188,* prin gânduri pline de evlavie, se pronunţă deci

despre toate cele care se percep prin simţurile trupului. Căci acum se zice că el se pronunţă despre acele lucruri, asupra cărora el şi are puterea de a le îndrepta.

CAPITOLUL XXIV

Ceea ce Scriptura exprimă într-un singur mod poate fi înţeles în *multe chipuri*

35. Dar ce este lucrul acesta şi ce fel de taină este? Iată, o, Doamne, *Tu îi binecuvântezipe oameni, pentru ca ei să crească, să se înmulţească şi să umple pământuv89.* Oare Tu nu ne faci nouă vreun semn în privinţa aceasta, ca să putem înţelege şi noi ceva? De ce nu ai binecuvântat la fel şi lumina, pe care ai numit-o zi, de ce nu şi tăria cerului şi pe luminătorii cei mari, de ce nu stelele, pământul şi marea? Eu, unul, o, Dumnezeule al nostru, aş zice că Tu, Cel care *ne-ai zidit pe noi după chipul Tău,* aş zice că Tu ai voit ca darul acesta al binecuvântării să fie dat numai omului, dacă Tu n-ai fi binecuvântat în acelaşi mod şi peştii, şi balenele 190 ca să crească, să se înmulţească şi să umple apele mării, iar zburătoarele să se înmulţească pe pământ. Şi tot aşa aş zice că această binecuvântare se referă la aceste specii de vieţuitoare, care se răspândesc născându-se unele din altele, dacă aş găsi că aceeaşi binecuvântare se referă şi la arbori în general, la pomii fructiferi şi la turmele pământului. Însă acum nu s-a spus nimic nici ierburilor şi copacilor, nici animalelor sălbatice şi şerpilor: *creşteţi şi vă înmulţiţi,* deşi acestea toate se înmulţesc născându-se, precum peştii, păsările şi oamenii, şi îşi păstrează specia lor.

36. Aşadar, ce aş putea să spun, o, Tu, Lumina mea şi Adevărul meu? Că ceea ce s-a spus a fost spus aşa, într-o doară? Nicidecum, o, Tu, Părinte al evlaviei; departe de slujitorul Cuvântului Tău să zică lucrul acesta. Şi dacă eu

nu înţeleg ceea ce ar trebui să se înţeleagă prin această expresie, să se folosească de ea cei care sunt cu mult mai buni decât mine, adică cei care sunt mai pricepuţi, aşa cum i-ai dat Tu puterea să ştie fiecăruia. Dar *în faţa ochilor Tăi11* aş vrea să placă şi mărturisirea mea; mărturisi-mă-voi Ţie, o, Doamne, că eu cred că Tu nu ai vorbit în zadar în felul acesta, şi nici nu voi trece sub tăcere ceea ce îmi va fi sugerat mie prilejul acestei lecturi.

CARTEA A TREISPREZECEA

497

Fiindcă este adevărat şi nici nu văd ce anume m-ar putea împiedica să înţeleg astfel cele spuse într-un mod figurat în Cărţile Tale. Deoarece eu ştiu că ceea ce se înţelege într-un singur mod în minte se arată sub formă materială în multe feluri, iar ceea ce este semnificat într-un singur mod sub formă materială poate fi înţeles cu mintea în multe feluri. Iată, spre exemplu, cunoscuta poruncă a iubirii de Dumnezeu şi a iubirii aproapelui: în cât de multe simboluri şi de limbi nenumărate şi în cât de nenumărate modalităţi de exprimare este exprimată ea în mod concret în fiecare limbă! în sensul acesta cresc şi se înmulţesc şi vieţuitoarele apelor. Fii iarăşi atent, tu, oricare citeşti aceste rânduri. Iată un exemplu pe care Scriptura ni-l oferă într-un singur mod de exprimare şi cum glăsuieşte el: *La început a făcut Dumnezeu cerul şipământul;* oare nu se înţelege această expresie în multe feluri, nu din cauza înşelăciunii produse de erori, ci din cauza diverselor modalităţi de înţelegere ale unor perceperi adevărate? în acelaşi sens cresc şi se înmulţesc şi fiii oamenilor.

37. Drept care, dacă reflectăm la însăşi natura lucrurilor, nu la figurat, ci la propriu 192, dacă ne gândim deci la toate cele care se nasc din seminţe, ni se pare potrivită expresia: *Creşteţi şi vă înmulţiţi* Dar dacă le

tratăm pe acestea ca şi cum ne-ar fi fost expuse într-un mod figurat, lucru pe care eu îl consider a-l fi presupus mai degrabă Scriptura, (care, de bună seamă, nu de prisos a atribuit această binecuvântare numai vieţuitoarelor acvatice şi numai fiilor oamenilor), aflăm, într-adevăr, mulţimi de fiinţe atât în rândul creaţiilor spirituale, cât şi în rândul celor corporale, precum în cer, tot aşa şi pe pământ; atât printre sufletele celor drepţi, cât şi ale celor nedrepţi; în lumină, cât şi în întuneric, ori la autori sacri prin care a fost dată legea; *pe firmamentul care a fost întărit între ape şi ape,* şi în lumea popoarelor necăjite; atât în *mare,* cât şi în râvna sufletelor evlavioase; atât *pe uscat,* cât şi în faptele milei, în conformitate cu viaţa prezentă: aşa cum întâlnim la plantele purtătoare de seminţe, tot aşa şi în arborii purtători de fructe, şi în darurile duhovniceşti menite folosului duhovnicesc;

precum în *luminătorii cerului,* şi în simţămintele destinate cumpătării, tot la fel şi într-un suflet viu. În toate aceste situaţii deci, noi găsim mulţimi, fecunditate şi creşteri; însă, pentru ca ceva să crească şi să se înmulţească în aşa fel încât un singur lucru să fie înţeles şi enunţat în mai multe chipuri şi un singur enunţ să fie înţeles în mai multe moduri, noi nu ne dăm seama decât în cadrul semnelor exprimate concret şi în privinţa lucrurilor gândite într-un mod inteligibil. Semnele exprimate concret sunt înţelese de noi drept categorii ale fiinţelor acvatice produse de cauzele necesare ale celor adânc săpate în carne; iar prin cele gândite în mod inteligibil, noi înţelegem generaţiile umane, care-şi datorează această denumire facultăţii de a raţiona 193. Şi de aceea noi

credem că fiecăreia dintre aceste specii i-a fost zis de către Tine, o, Doamne: *Creşteţi şi vă înmulţiţi!* Căci în această binecuvântare eu văd că ne-au fost dăruite de către Tine puterea şi capacitatea de a enunţa, pe de o parte, în multe moduri ceea ce înţelegem cu mintea într-un singur mod; şi" pe de altă parte, de a înţelege în multe chipuri ceea ce vom fi citit că a fost enunţat cu claritate într-un singur mod. În felul acesta se umplu apele mării, care nu se mişcă decât prin Variate interpretări; şi tot aşa se umple şi pământul de vlăstare umane, el, a cărui ariditate 194 apare în setea de adevăr, şi aceea care îl domină este raţiunea.

CAPITOLUL XXV

Prin fructele pământului să se înţeleagă faptele milei

38. Vreau încă să mai spun, o, Doamne, Dumnezeule al meu, ceea ce îmi atrage atenţia, urmărind Scripturile Tale; voi spune şi nu mă voi teme. Căci voi spune adevărul în timp ce Tu mă inspiri să spun ceea ce Tu ai voit să se înţeleagă din aceste cuvinte. Fiindcă eu nu cred că pot să spun adevărul în alt mod decât atunci când Tu mă inspiri, întrucât Tu eşti adevărul, *iar omul în general este mincinos1.* Şi de aceea, *cel care vorbeşte minciuni, dintru ale sale vorbeşte1.* Iar eu, ca să spun adevărul, voi vorbi dintru ale Tale 19?. Iată, *Tu ne-ai dat nouă spre hrană toată iarba semănată, care face sămânţă şi care se află peste tot pământul, care are în el rodul seminţei* semănate 198. Şi nu numai nouă ni le-ai dat pe acestea, ci şi *tuturor păsărilor cerului şi fiarelor pământului şi celor care se* târâsc 199; însă peştilor şi balenelor uriaşe nu li le-ai dat.

Ziceam deci că prin aceste roade ale pământului se înţelege şi se exprimă figurat, în mod alegoric, faptele milei, care din pământul purtător de roade se oferă celor necesare acestei vieţi. Un astfel de pământ era evlaviosul *Onesiphorus200,* casei căruia Tu i-ai dat mila, pentru că el,

deseori l-a întărit pe Pavel al Tău şi nu să ruşinat de lanţurile lui20 i. Acelaşi lucru l-au făcut *şi fraţii,* şi printr-o astfel de recoltă au adus roadă multă, *ei care i-au dat din Macedonia ceea ce i lipsea acestuiz2*. Însă, iată cum se întristează el de anumiţi pomi care nu i-au dat roadă aşteptată, când zice: *în prima mea apărare nimeni nu mi-a venit în ajutor, ci toţi m-au părăsit, dar nu cumva să li se impute lor lucrul acesta2.* Căci acestea le sunt datorate celor care predau învăţătura cea dreaptă, prin înţelesurile tainelor dumnezeieşti şi, în felul acesta, le sunt lor datorate ca unor oameni; dar li se datorează lor şi ca unor suflete vii, ce se oferă spre a fi imitate în orice formă a cumpătării; şi încă, li se mai datorează lor ca unor zburătoare, datorită binecuvântărilor lor, care se înmulţesc pe pământ, fiindcă în *tot pământul a ieşit vestirea lor204.*

CAPITOLUL XXVI

Am învăţat să discern între ceea ce a fost dat şi ceea ce a fost primit

39. Însă, cu aceste mâncăruri se hrănesc aceia care se bucură de ele; dar nu se bucură de ele cei al căror *Dumnezeu este pântecele2.* Căci nici celor care le dau

şi nici ceea ce dau nu poate fi considerată o roadă, ci roadă este numai intenţia cu care dau. De aceea, *celui care îi slujea lui Dumnezeu şi nu pântecelui său206,* eu văd foarte bine de unde anume îi venea lui bucuria; văd şi-i mulţumesc foarte. Căci el primise de la *filipeni207* ceea ce ei îi trimiseseră prin *Epaphroditus2* ci, totuşi, eu văd din ce motiv se bucură el. Însă, de acolo de unde se bucură, de acolo se şi hrăneşte, fiindcă, pe bună dreptate vorbind, el zice: *Bucuratu-m-am mult întru Domnul fiindcă, în sfârşit, aţi reînnoit interesul de odinioară de a afla despre mine, despre care ştiaţi deja, dar n-aţi avut plăcerea20.* Aşadar,

aceştia îşi pierduseră vigoarea din cauza unui îndelungat dezgust, şi parcă îi secătuiseră acestuia rodul bunei lucrări; dar el se bucură pentru ei, fiindcă au odrăslit din nou, nu pentru sine, fiindcă au venit în sprijinul nevoii lui. De aceea, continuând, el zice: *Nu pentru că mi-ar lipsi ceva, zic aceasta. Căci eu m-am deprins să fiu îndestulat cu ceea ce am. Ştiu şi să am mai puţin şi să-mi prisosească; în toate la un loc şi în fiecare în parte eu sunt de mult deprins: şi să mă satur, şi săflămânzesc, şi să-mi prisosească, şi să îndur lipsa; pe toate le suport întru Acela care mă întăreşte" 21*).*

40. Aşadar, de unde îţi vine ţie bucuria în privinţa tuturor, o, Ilustrule Pavel? De unde îţi vine ţie bucuria şi de unde hrana, tu, omul înnoit în *cunoaşterea lui Dumnezeu după chipul Celui care tea creat pe tine211* şi tu, suflet viu înzestrat cu atâta cumpătare, şi grăind despre taine cu vorbirea ta înaripată? într-adevăr, unor astfel de suflete li se cuvine hrana aceasta. Dar ce este ceea ce te hrăneşte? Bucuria. Să auzim ceea ce urmează: *Cu toate acestea,* zice el, *bine aţi făcut luând parte la necazul meu212.* De aici îi vine bucuria şi din acest izvor îşi trage el hrana, fiindcă aceia au făcut binele, nu pentru că ar fi fost uşurată nevoia celui care îţi zice Ţie: în *necaz mi-ai adus uşurarea21,* deoarece el ştie şi să fie îndestulat, şi să îndure lipsa întru Tine, Cel care îl întăreşti. Căci zice el: *Ştiţi chiar şi voi o, filipenilor, că la începutul predicării Evangheliei, după ce am plecat din Macedonia, nicio Biserică nu să asociat cu mine în ide*

ea de a da şi a primi daruri în afară de voi; fiindcă şi la Tesalonic, atât prima oară cât şi a doua oară, voi mi-aţi trimis daruri pentru trebuinţele mele214.

Acum el se bucură că ei s-au reîntors la aceste fapte

bune şi este încântat că au început să odrăslească, asemenea unui ogor fertil, care, înverzind, prinde puteri.

41. Oare el se bucură gândindu-se la nevoile sale atunci când zice: *pentru trebuinţele mele aţi trimis,* oare, datorită acestui lucru se bucură el? Desigur că nu datorită acestui lucru. Şi asta de unde o ştim? O ştim, fiindcă el însuşi continuă: *Nu pentru că vreau să obţin darul vostru, ci ceea ce vreau să obţin este rodul215.* Am învăţat de la Tine, o, Dumnezeule al meu, să fac deosebire între ceea ce a fost dat şi ceea ce a rodit. *Dat* poate fi considerat lucrul însuşi, pe care îl dă acela care împarte cele necesare, cum ar fi, de exemplu, banul, hrana, băutura, haina, acoperişul, ajutorul; *rodul* însă reprezintă voinţa bună şi dreaptă a celui care dă. Căci Bunul învăţător nu se referă numai la *cel care va primi pe un profet,* ci a adăugat: în *numele unui profet21.* Şi nu se referă numai la *cel care va primi pe un om drept,* ci a adăugat: în *numele celui drept.* Fiindcă astfel unul va primi răsplata profetului, iar celălalt va primi răsplata celui drept. Şi nici nu zice doar: *Cel care va da un pahar de apă rece, pentru a bea, unuia dintre cei mai mici ai mei,* ci a adăugat: *numai în numele de apostol.* Şi tot aşa a mai zis: *Amin zic vouă, nu-şi va pierde răsplata sa217. Datul* înseamnă să-l primească pe profet, să-l primească pe cel drept, să-i întindă apostolului paharul cu apă rece; *rodul* faptei lui însă este să facă aceasta în numele profetului, în numele celui drept sau în numele de apostol. Cu un rod de acest gen este hrănit Ilie218 de văduva care ştia că hrănea pe un om al lui Dumnezeu, şi de aceea îl şi hrănea; de către corb însă, el era hrănit prin ceva care fusese *dai219.* Şi nu Ilie cel din lăuntru era hrănit, ci cel din corpul, care ar fi putut chiar să fie primejduit prin lipsa acestei hrane.

CAPITOLUL XXVII

Cei neştiutori şi cei necredincioşi nu lucrează după voinţa cea dreaptă

42. Şi din această cauză voi afirma eu ceea ce este adevărat în faţa Ta, o, Doamne, anume că *oamenii neştiutori şi necredincioşi 220,* pentru a căror instruire şi dobândire sunt necesare tainele începuturilor şi măreţiile minunilor, pe care noi le considerăm că sunt simbolizate prin numele de peşti şi de balene; atunci când aceşti oameni îi primesc pe copiii Tăi fie să-i întărească trupeşte, fie să-i ajute cu ceva de folos pentru viaţa aceasta, ei ignoră de fapt de ce trebuie să facă asta şi încotro se îndreapă scopul ei. În felul acesta, nici aceia nu-i hrănesc pe aceştia, şi nici aceştia nu sunt hrăniţi de ei; fiindcă nici cei dintâi nu le îndeplinesc pe cele în conformitate cu voinţa cea dreaptă şi sfântă, şi nici ceilalţi nu se bucură de darurile acelora, atunci când încă nu văd rodul. De unde concluzia că sufletul nu se hrăneşte, într-adevăr, decât cu ceva de care se bucură. Şi de aceea atât peştii, cât şi balenele se hrănesc cu o hrană pe care nu o produce decât pământul, care a fost deja separat şi despărţit de amărăciunea valurilor marine.

CAPITOLUL XXVIII

Fiecare lucru luat în parte era bun, dar toate laolaltă şi în acelaşi timp erau foarte bune

43. Şi le-ai *privit,* o, Dumnezeule, *pe toate cele pe care le-ai făcut* şi iată că *erau bune foarte221,* fiindcă şi noi le privim pe acestea şi iată că toate sunt bune foarte, în fiecare dintre genurile lucrurilor Tale, după ce Tu ai zis ca să se facă şi ele s-au făcut, ai văzut că şi un lucru, şi altul este bun. De şapte ori222 am numărat eu unde s-a scris că Tu ai văzut că este bun ceea ce ai făcut, şi aceasta este a opta oară – *că le-ai privit pe toate*

CARTEA A TREISPREZECEA

503

cele pe care le-ai făcut şi iată că ele nu numai că erau bune, dar chiar *bune foarte,* văzute toate ca un întreg şi în acelaşi timp223. Căci fiecare lucru luat în parte era numai bun însă toate la un loc şi în acelaşi timp erau şi *bune* şizoarte224. În acelaşi mod sunt judecate şi unele corpuri frumoase, anume că un corp, de pildă, este de departe cu mult mai frumos atunci când frumuseţea lui rezultă din totalitatea membrelor decât din fiecare membru corporal luat în parte, din a căror prea frumoasă alcătuire rezultă întregul, chiar dacă sunt frumoase şi acele membre ale lui luate fiecare în parte.

CAPITOLUL XXIX

Eu afirm ceea ce Scriptura mea afirmă

AA. Şi am privit cu atenţie în text ca să aflu dacă de şapte sau de opt ori ai văzut Tu că sunt bune lucrurile Tale, atunci când ele Ţi-au plăcut, şi în viziunea Ta eu n-am aflat împărţiri de timp, din care aş putea să înţeleg că de atâtea ori Tu ai văzut ceea ce ai făcut; şi am zis: „O, Doamne, oare această Scriptură a Ta nu este ea adevărată, deoarece Tu, Care eşti adevărat şi reprezinţi adevărul, Tu ai adus-o pe ea la lumină? Pentru ce, aşadar, îmi spui că nu există în viziunea Ta categorii temporale; şi iată că Scriptura Ta îmi spune că Tu, în fiecare zi ai văzut că cele pe care le-ai făcut sunt bune, iar eu, când le-am numărat pe acestea, am aflat de câte ori Tu ai văzut. La acestea Tu îmi spui, pentru că *Tu eşti Dumnezeul meu* şi mi-o spui mie, robului Tău, cu voce tare în urechea mea lăuntrică, rupând surzenia mea şi strigând: „O, omule, desigur că ceea ce spune Scriptura mea, Eu spun. Şi totuşi, Ea spune lucrul acesta cu raportare la timp, dar Cuvântul Meu nu cunoaşte timpul, deoarece El se întinde pe o veşnicie egală cu Mine. Astfel, cele pe care voi le spuneţi prin Duhul Meu, Eu le văd pe cele pe care voi le vedeţi prin Duhul Meu tot aşa cum Eu le

spun. Şi astfel, în timp ce voi le vedeţi pe acestea în chip trecător, Eu nu le văd în chip trecător;

şi tot aşa, în timp ce voi le numiţi pe acestea în temporalitate, eu nu le numesc pe ele în temporalitate.

CAPITOLUL XXX

Ei afirmă că Tu le-ai zidit pe acestea împins de necesitate

45. Şi am ascultat, o, Doamne, Dumnezeule al meu, glasul Tău, şi am gustat o picătură de dulceaţă din adevărul Tău şi l-am înţeles, deoarece sunt unii cărora nu le plac lucrările Tale bune şi afirmă că Tu le-ai zidit pe multe dintre ele fiind împins de necesitate225, precum sunt creaţiile cerurilor şi alcătuirile stelelor; şi că nu Tu cu puterea Ta ai făcut lucrurile acestea, ci că ele fuseseră deja create în altă parte, şi că din acel loc le-ai luat Tu pe cele pe care aveai să le aduni, să le îmbini şi să le uneşti; şi asta, cândva, pe când Tu, din duşmanii Tăi învinşi 226 aveai să ridici zidurile lumii, pentru ca ei, cei biruiţi de această zidire, să nu se mai poată răzvrăti iarăşi împotriva Ta. Dar ei mai susţin că Tu nici pe acelea nu le-ai făcut, ba chiar că n-ai creat absolut nimic, precum toate corpurile şi cele mai mici vieţuitoare care există, şi ceea ce cuprinde pământul cu rădăcinile lui, ci, că o minte potrivnică şi o altă natură necreată de Tine şi contrară Ţie a dat naştere şi alcătuire la toate acestea în locurile cele de jos ale lumii. Numai nişte oameni lipsiţi de minte spun acestea, fiindcă ei nu văd prin Duhul Tău lucrurile mâinilor Tale, şi nici nu Te recunosc în ele.

CAPITOLUL XXXI

Tu în ele îţi găseşti plăcerea

46. Însă cei care, prin Duhul Tău, le văd pe acestea, Tu vezi înăuntrul lor. Drept urmare, când ei văd că sunt

bune, şi Tu vezi că sunt bune, şi toate câte plac datorită Ţie, şi Tu îţi găseşti plăcerea întru ele, şi cele care ne plac nouă prin Duhul Tău, şi Ţie îţi plac întru noi. *Căci cine dintre oameni le ştie pe cele care sunt ale omului, dacă nu duhul omului, care se află în el însuşi? Aşa şi cele care sunt ale lui Dumnezeu, nimeni nu le ştie în afară de Duhul lui Dumnezeu; Noi însă, zice227, nu am primit duhul acestei lumi; ci Duhul care este de la Dumnezeu, ca să cunoaştem pe cele care ne-au fost date nouă de Dumnezeu228.* Şi chiar mi se atrage atenţia să spun: „Cu siguranţă, nimeni nu le ştie pe cele care sunt ale lui Dumnezeu, decât numai Duhul lui Dumnezeu”.

Aşadar, în ce fel cunoaştem şi noi *pe cele care ne-au fost date nouă de Dumnezeu?* Mi se răspunde că cele *pe care noi le cunoaştem prin Duhul Lui, nimeni nu le cunoaşte chiar în felul acesta, fără numai Duhul lui Dumnezeu.* Căci aşa cum pe bună dreptate s-a spus acelora care vorbeau în Duhul lui Dumnezeu: Nu *voi sunteţi cei care vorbiţi229,* tot pe bună dreptate se spune acelora care dau dovadă de ştiinţă în Duhul lui Dumnezeu: *nu voi sunteţi cei care ştiţi.* Drept urmare, cu nimic mai puţin potrivit se spune: „Nu voi sunteţi cei care vedeţi” celor care văd în Duhul lui Dumnezeu, astfel încât tot ceea ce ei văd că este bun în Duhul lui Dumnezeu, nu ei înşişi sunt aceia care văd, ci Dumnezeu este Cel care vede că este bun.

Prin urmare, una este ca cineva să creadă că este rău ceea ce este bun, aşa cum s-a făcut menţiunea mai sus; şi alta este ca un om să vadă că este bun un lucru care este cu adevărat bun; aşa cum multora le place făptura Ta, fiindcă ea este bună, şi totuşi Tu nu le placi lor în ea, drept care ei vor să se bucure mai mult de creatura însăşi decât

de Tine. Altceva este însă ca, atunci când un om vede ceva că este bun, Dumnezeu să vadă că este bun în omul respectiv, întrucât El este iubit, de bună seamă, în ceea ce a făcut; deoarece El n-ar fi putut să fie iubit decât prin Duhul pe care l-a dat; *fiindcă iubirea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt, Cel care ne-a fost dăruit* nouă-o, prin care

vedem că este bun tot ceea ce există în vreun mod. Căci de la El există tot ceea ce există, El, Care nu există în vreun mod anume, ci este *Cel Ce este231.*

CAPITOLUL XXXII

Pe acestea le vedem

47. Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne! Vedem cerul şi pământul, fie latura materială superioară şi inferioară, fie creaţia spirituală şi cea corporală, în întregul plin de podoabă al acestor părţi, din care este formată atât întreaga zidire a lumii, cât şi întreaga creaţie în totalitatea ei; privim lumina creată şi despărţită de întuneric. Privim fie bolta cerească aflată între apele spirituale superioare şi cele materiale inferioare, corpul primordial al lumii232, fie acest spaţiu al aerului, care şi el este numit cer, cel prin care rătăcesc zburătoarele văzduhului, între apele care sunt purtate pe deasupra lor în chip de nori. Acestea, chiar şi în nopţile senine, dau boabe de rouă, care fiind grele, se scurg în pământ.

Privim înfăţişarea apelor adunate pe întinderile mării şi pământul uscat, fie pustiu, fie plin de frumuseţe, astfel încât el să fie şi vizibil, şi bine întocmit233, fiind mama atât a arborilor, cât şi a ierburilor. Privim luminătorii234 cum strălucesc deasupra noastră, cum soarele îi este îndeajuns zilei, cum luna şi stelele mângâie noaptea235, şi cum prin toate acestea se arată şi ni se fac nouă cunoscute

timpurile236. Privim natura cea umedă, devenită în orice loc roditoare de peşti, de fiare şi de zburătoare, fiindcă alcătuirea materială a aerului, aceea care poartă zborurile păsărilor, creşte prin evaporarea apelor.

Vedem că faţa pământului se împodobeşte cu animale terestre, şi că omul, care a fost zidit după chipul şi după asemănarea Ta, este pus mai presus decât toate vieţuitoarele lipsite de raţiune, prin însuşi chipul şi prin însăşi asemănarea lui cu Tine, adică prin puterea

raţiunii şi a inteligenţei lui; şi că aşa cum în sufletul omului există ceva care domină prin puterea sa de chibzuinţă, şi, de asemenea, altceva care se supune şi ascultă, tot astfel există şi faptul că pentru bărbat, chiar şi corporal vorbind, a fost creată femeia, ca să aibă într-adevăr în mintea ei o egală înzestrare de inteligenţă raţională, dar care totuşi, datorită sexului trupesc, să fie supusă sexului bărbătesc, în acelaşi mod în care dorinţa de acţiune se subordonează minţii, pentru ca din puterea raţiunii să ia naştere iscusinţa de a acţiona corect. Pe toate acestea le vedem şi ne dăm seama că *fiecare din ele este ceva bun şi că toate la un loc sunt bune foarte.*

CAPITOLUL XXXIII

Să *Te laude pe Tine lucrările Tale, pentru ca noi să te iubim*

48. *Să Te laude pe Tine lucrările Tale237,* pentru ca noi să te iubim; şi noi să te iubim în aşa fel încât să te laude pe Tine lucrările Tale; ele, care, în timp, au un început şi un sfârşit, un răsărit şi un apus, o ascensiune şi o decădere, o frumuseţe şi o lipsă de frumuseţe. Aşadar, ele au momentele care vin unele după altele, o *dimineaţă şi o seară;* pe de o parte într-un mod ascuns, pe de altă parte, într-un mod vădit. Căci au fost făcute din nimic de

Tine, şi nu din Tine, nu din vreo materie care să nu fi fost a Ta, oricare să fi existat mai înainte, ci dintr-una care a fost făcută, adică o materie creată de către Tine în acelaşi timp cu ele, fiindcă Tu ai dat formă informi taţii ei fără vreun interval de timp. Căci una este materia primă a cerului şi a pământului, şi alta este întocmirea cerului şi a pământului; materie, pe care Tu, într-adevăr, ai făcut-o absolut din nimic; însă înfăţişarea lumii Tu ai realizat-o din materia lipsită de formă, şi totuşi, şi pe una, şi pe alta le-ai întocmit în acelaşi timp, astfel încât forma a însoţit materia, fără să existe vreo întrerupere de timp.23

CAPITOLUL XXXIV

Am privit cu ochii minţii chiar actul formării

49. Am privit cu ochii minţii toate acestea, pentru zidirea cărora Tu ai vrut ca ele să fie făcute într-o astfel de ordine şi să fie consemnate în scris într-o astfel de succesiune; şi am văzut că sunt bune, luate fiecare în parte, dar că luate toate la un loc *sunt bune foarte,* întru Cuvântul Tău, întru Unicul Tău Fiu, cerul şi pământul, capul şi trupul Bisericii, întru predestinarea Ta239 de dinaintea tuturor timpurilor, când nu era nici dimineaţă şi nici seară. Însă, atunci când ai început Tu să le orânduieşti în timp pe cele care fuseseră predestinate, pentru ca să le dezvălui pe cele ascunse şi să le pui laolaltă pe cele neîntocmite ale noastre, – întrucât deasupra noastră se aflau păcatele noastre şi noi ne îndepărtaserăm de Tine în adâncul cel întunecos, şi Duhul Tău cel B.nu se purta pe deasupra, ca să ne vină în ajutor la timpul potrivit, – i-ai iertat atunci şi pe cei nelegiuiţi, şi i-ai deosebit pe aceştia de cei nedrepţi, şi ai întărit autoritatea Cărţii Tale printre cei de sus, pentru ca ei să ţi se supună Ţie; şi printre cei de jos, pentru ca ei să li se supună acestora; şi ai adunat

ceata necredincioşilor într-o singură unire, astfel încât să fie vizibilă ardoarea credincioşilor Tăi şi Ţie să-ţi ofere lucrările milei, chiar împărţind şi celor săraci bunurile pământeşti, în scopul de a le primi pe cele cereşti.

Şi de aici pornind, ai aprins Tu anumiţi luminători pe firmament, pe Sfinţii Tăi, *care ţineau cu tărie Cuvântul vieţii240* şi care, graţie darurilor lor duhovniceşti, străluceau din cauza autorităţii evidente a prestigiului lor sublim; iar apoi, în dorinţa de a insufla credinţă neamurilor păgâne, ai produs din materia corporală Tainele Tale Sfinte, minunile ce puteau fi văzute şi glasurile Cuvintelor după puterea Cărţii Tale, prin care să fie binecuvântaţi chiar şi cei credincioşi; şi după aceea ai format sufletul viu al celor credincioşi prin simţăminte bine întocmite, cu puterea stăpânirii de sine; şi, în sfâr

şit, la urmă, ai reînnoit, după chipul şi asemănarea Ta, mintea, care trebuia să ţi se supună numai Ţie, Unuia, şi să nu simtă nevoia nici unei alte autorităţi umane; şi ai subordonat lucrarea raţională unei inteligenţe superioare, aşa cum ai supus-o pe femeie bărbatului; şi ai voit ca tuturor slujitorilor Tăi, necesari în a-i perfecţiona în această viaţă pe credincioşi, să le fie oferită de către aceiaşi credincioşi, spre folosinţă temporală, o lucrare utilă pentru viitor. Pe toate acestea noi le vedem şi *ele sunt bune foarte,* fiindcă Tu le vezi în noi, Tu, Cel care ne-ai dat nouă Duhul, cu ajutorul căruia să le putem vedea pe acestea şi în ele să te iubim pe Tine.

CAPITOLUL XXXV

Dă-ne nouă pacea

50. O, Doamne, Dumnezeule, dă-ne nouă pacea, căci Tu ni le-ai dat pe toate; dă-ne pacea odihnei, pacea sabatului, pacea fără de seară24 i. Într-adevăr, toată

această ordine prea frumoasă a lucrurilor *bune foarte,* după ce vor fi trecut cu măsurile lor cu tot, se va trece şi ea, şi vom vedea atunci că şi în *ele, într-adevăr, făcu-tu – s-a dimineaţă şi seară.*

CAPITOLUL XXXVI

La sabatul vieţii eterne, să ne odihnim întru Tine

51. Dar ziua a şaptea este fără de seară şi nici apus nu are, fiindcă Tu ai sfinţit-o pentru rămânerea ei veşnică, astfel încât, ceea ce Tu făcuseşi după lucrările Tale *bune foarte,* deşi le făcuseşi pe ele, Tu rămânând liniştit, Te-ai odihnit totuşi în ziua a şaptea, pentru ca prin aceasta, glasul Cărţii Tale să ne spună şi nouă că şi noi, după lucrările noastre, tocmai de aceea bune foarte şi

ele, fiindcă Tu ni le-ai îngăduit, să ne odihnim şi noi întru Tine în sabatul vieţii eterne.

CAPITOLUL XXXVII

Odihna Ta întru noi

52. Căci chiar şi atunci Tu Te vei odihni în noi, aşa cum în prezent lucrezi în noi; iar odihna aceea a Ta va fi prin noi tot aşa cum lucrările acestea sunt ale Tale prin noi. Dar Tu, o, Doamne, mereu lucrezi şi mereu Te odihneşti. Tu nici nu vezi în timp, nici nu Te-ai clintit în timp, şi nici de odihnit Tu nu Te odihneşti în timp. Cu toate acestea însă, Tu eşti Cel care le faci pe toate: şi viziunile noastre în timp, şi timpul însuşi, şi odihna de la sfârşitul timpului.

CAPITOLUL XXXVIII

Nădăjduim că ne vom odihni întru marea Ta sfinţenie

53. Aşadar, lucrurile acestea, pe care Tu le-ai zidit, noi le vedem pentru că ele există; pentru Tine însă, ele există tocmai pentru că Tu le priveşti. Iar noi vedem prin simţuri că există, şi prin spirit că sunt bune; Tu însă, când

ai văzut că trebuie să fie făcute, le-ai şi văzut făcute.

Într-un anume timp şi noi am fost dispuşi să facem binele, dar numai după ce inima noastră a zămislit această idee din Duhul Tău; într-un alt timp, anterior, eram însă tentaţi să facem răul, părăsindu-Te pe Tine. Dar, Tu, o, Dumnezeule Prea înalte, Unule şi Bunule, n-ai încetat să faci binele niciodată. Există, într-adevăr, şi unele fapte bune ale noastre, izvorâte din darul Tău, dar ele nu sunt eterne; sperăm însă ca, după ce vor fi fost împlinite, să ne putem odihni întru Sfinţenia Ta cea mare.

CARTEA A TREISPREZECEA

511

Tu însă, Care eşti Binele Ce nu are nevoie de niciun bine, eşti mereu în odihnă, fiindcă odihna Ta eşti Tu însuţi. Şi care dintre oameni va da omului puterea să înţeleagă lucrul acesta? Ce înger va da îngerului şi ce înger va da omului? Lucrul acesta de la Tine să se ceară, întru Tine să fie căutat şi la Tine să se bată; căci numai aşa, dar exact aşa, se va primi, aşa se va afla şi tot aşa se va şi deschide242. Amin.

NOTE

CARTEA ÎNTÂI

1. Schimbând doar persoana verbului, Augustin îşi începe *Confesiunile* cu un citat din *Psalmul 144, 3:* „Mare este Domnul şi lăudat foarte şi măreţia Lui nu are sfârşit”; combinat cu *Psalmul, 14*6, 5: „Mare este Domnul nostru şi mare este tăria Lui şi priceperea Lui nu are hotar” (traducerea Sf. Sinod, *Biblia sau Sfânta Scriptură,* Bucureşti, 1988). Aici filosoful creştin pare a se conforma stilului epic tradiţional, începându-şi opera cu o invocaţie, nu către muze, ci către Dumnezeu. Se va observa că apelul la citatele scripturistice, în special din *Psalmi,* rămâne un

procedeu constant al redactării operei, autorul găsindu-şi în aceasta o justificare a gestului confesării şi totodată o asigurare că opera sa stă sub puterea autorităţii supreme.

2. În conformitate cu cele declarate în *Sermo, 29, 2, 2:* „actul confesării este, după Augustin, specific atât celui care laudă, cât şi celui care se pocăieşte", adică, prin mărturisire, cere iertarea păcatelor. Lauda adusă lui Dumnezeu presupune însă invocarea Lui, situaţie în care opera debutează, aşa cum observam, în spiritul epic tradiţional.

3. Ecou al pasajului din *Psalmi, 7, 17,* conform căruia „păcatul care locuieşte în noi" s-ar identifica cu tendinţa general umană spre ceea ce este interzis, tendinţă numită de regulă *concupiscentia* (pofta arzătoare, patima cărnii), manifestată inconştient, deci fără voinţa clară a celui care păcătuieşte. Omul ar ajunge s-o ţină sub control numai conştientizând-o.

4. Cf. / *PETRU,* 5, 5 şi *IACOB,* 4, 6: „Dumnezeu le stă împotrivă celor mândri, dar celor smeriţi le dă har" (traducere şi comentarii de Bartolomeu Valeriu Anania, *Noul Testament,* Bucureşti, 1993). Pentru citatele din *Noul Testament* am preferat această versiune.

5. Concomitent cu reliefarea principalelor atribute ale lui Dumnezeu, cum ar fi infinitatea, măreţia, ubicuitatea, veşni

NOTE

ca şi altele, Augustin subliniază caracterul neînsemnătăţii omului, al nimicniciei lui, şi exaltă cu insistenţă acea *tragică conştiinţă a stării de creatură,* considerată de RUDOLF OTTO (vezi *Das Heilige)* una dintre componentele principale ale sentimentului religios. Ea survine după o perioadă religioasă de încredere exagerată în forţele umane proprii, de mândrie excesivă,

manifestată în comportamentul îngerilor căzuţi, în frunte cu Lucifer. SIGMUND FREUD va numi această perioadă religioasă *faza atotputerniciei ideilor,* o reminiscenţă a ei fiind decelată şi azi de psihanaliză în stările paranoice.

6. În lat. *inquietum est cor nostrum, donec requiescat între,* celebră formulare, prin care este exprimată apetenţa umană de divin şi de *repaus,* întru coexistenţa cu Dumnezeu, în pace şi în veşnicie. (în poezia lui Eminescu întâlnim ceva similar – setea *de repaus.*)

7. *ROMANI,* 10, 14: „Dar cum îl vor chema pe Acela în care n-au crezut? Şi cum vor crede în Acela de care n-au auzit? Şi cum vor auzi fără propovăduitor”? (tr. B.V. Anania).

8. Optăm pentru o traducere cât mai exactă a participiului prezent *sine praedicante,* întrucât viitorul adept al credinţei creştine trebuie să fie avizat de o autoritate, cum ar fi clerul desemnat al Bisericii Creştine îndrituit să explice Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie.

9. Expresie din *Psalmul* 21, 27, dar mai degrabă din rugăciunea şi cântare*a Manca-vor săracii: „*... vor lăuda pe Domnul şi vor fi vii cei care îl caută pe Dânsul”.

10. Prin verbele *quaerere* (a căuta să afle), *invocare* (a invoca) şi credere (a crede), Augustin stabileşte un minimum de priorităţi pentru găsirea unei relaţii juste cu divinitatea şi, totodată, o serie de acţiuni succesive bine concertate în atingerea scopului. În concepţia lui prioritatea credinţei este însă categorică, aşa cum se poate citi şi în *Sermo,* 43, 3, 4: „Tot omul vrea să înţeleagă, nu este nimeni care să nu vrea; dar să creadă nu toţi vor. Cineva, de pildă, îmi zice: *să înţeleg mai întâi, ca să cred (intelligam ut credeam).* Eu însă îi răspund: crede, *ca să înţelegi (crede ut intelligas).* Aşadar, ori de câte ori se iscă între noi vreo controversă de genul acesta, astfel încât interlocutorul să-mi zică mie: *să înţeleg mai întâi, ca să*

cred, eu îi voi răspunde: *dimpotrivă, ca să înţelegi, trebuie să crezi (immo crede ut inteligas).* Binomul *intelligam ut credeam* şi *crede ut intelligas* va deveni în filosofia medievală, respectiv, la Sf. ANSELM DE CANTERBURY (1033-1109), punctul principal al unei multiseculare dezbateri teologice: prioritatea sau

neprioritatea credinţei în viaţa omului religios. Totuşi, punctul de plecare al formulării se află în *Sfânta Scriptură,* la ISAIA, 7, 5, unde, în versiunea din VULGATA, găsim: *nisi credideritis non intellegetis* (dacă nu veţi fi crezut mai întâi, nu veţi înţelege).

11. Expresia *predicator Tui* (propovăduitorul, vestitorul Tău) poate să aibă în vedere pe oricare dintre tâlcuitorii avizaţi ai mesajelor divine sau ai cuvintelor scripturistice – profeţii Vechiului Testament, evangheliştii, preoţii sau slujitorii de rând ai bisericii. Dacă ne gândim la anumite persoane, despre care se fac în continuare referiri precise, acestea ar putea să fie, în primul rând, Sf. Apostol Pavel sau Sf. Ambrosie; *cf.* AUGUSTINUS, *Epistula,* 147, 23, 52 sau *Soliloquia,* II (v. ediţia noastră, SF. AUGUSTIN, *Soliloquia-Soulocvii,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 201 şi nota 136, pp. 260 – 261).

12. *Idem, Enarrationes în Psalmos,* 30, 2, 3, 4, unde Augustin precizează: „Îl invoci pe Dumnezeu atunci când îl chemi pe El întru tine. Fiindcă una este să-l invoci şi alta este să-l chemi…”

13. *ÎI PARALIPOMENA* (a Cronicilor), 2, 12: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Israel, Cel ce a făcut cerul şi pământul…” (tr. Sf. Sinod).

14. Text corupt: *inferis e inferi?!* = cei de jos. Pentru a face inteligibilă fraza, am adoptat punctul de vedere al ediţiei urmărite.

15. *Psalmul* 138, 8: „De mă voi sui în cer, Tu acolo eşti. De mă voi coborî în iad, de faţă eşti” *[ibidem).*

16. *ROMANI,* 11, 36: „Pentru că din El şi prin El şi întru El sunt toate; Lui fie-l slava în veci” (tr. B.V. Anania).

17. *IEREMIA,* 23, 34: „Poate oare omul să se ascundă în loc tainic, unde să nu-l văd Eu, zice Domnul? Au un umplu Eu cerul şi pământul?” (tr. Sf. Sinod).

18. *Psalmul* 17, 34: „Căci cine este Dumnezeu afară de Domnul? Şi cine este Dumnezeu afară de Dumnezeul nostru?” *(ibidem).*

19. Expresie folosită în mod curent mai ales în *Psalmii,* 34, 3; 18, 14; 45, 1; 31, 5; 26, 12; 129, 3; 93, 7.

20. În lat. *moriar, ne moriar* (să mor, ca să nu mor).

21. *Psalmul* 18, 13: „Greşelile cine le va pricepe? De cele ascunse ale mele curăţeşte-mă” (tr. Sf. Sinod).

22. Trimitere neidentificată.

23. *Psalmul* 31, 6: „Zis-am: Mărturisi-voi fărădelegea mea Domnului; şi Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu” *[ibidem).*

518

NOTE

24. *IEREMIA,* 2, 35: „... Pentru că zici: N-am greşit, de aceea, iată, Eu cu tine mă voi judeca” (ibidem).

25. *Psalmul* 26, 18: „... că s-au ridicat împotriva mea martori nedrepţi şi nedreptatea a minţii sieşi” (ibi*dem).*

26. *Psalmul* 129, 3: „De Te vei uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va suferi?” (ibidem); „va suferi” cu sensul de „va suporta”.

27. *Facerea,* 18, 27: „Şi răspunzând Avraam, a zis: Iată, cutez să vorbesc Stăpânului meu, eu, care sunt pulbere şi cenuşă” (ibidem).

28. *Cf IIM – acabei,* 7, 22 – 23: „Nu ştiu cum v-aţi zămislit în pântecele meu şi nu v-am dat duh şi viaţă şi închipuirea fiecăruia nu eu am întocmit-o, ci Ziditorul

lumii…” (ibi*dem).*

29. Aluzie la pasajul din *II Regi,* 23, 5.

30. *Cf.* ARISTOTEL, *Hist. anim.,* 7, 10; aceasta pare a fi fost, după cei vechi, ordinea în care se manifestă râsul la copii: „Deinde *vigilans ut opinio erai antiquorum hominum”* („apoi în stare de veghe, după cum era părerea celor din Antichitate”).

31. Vezi şi AUGUSTINUS, De *Trinitate,* 6, 10, 11.

32. Textul devine mai clar dacă îl coroborăm cu cel din *Enarr. imPsalmos,* 127, 14, unde citim: *„Veniente pueritia moritur infantia, veniente adolescenţia moritur pueritia, veniente iuventute moritur adolescenţia, veniente senectute moritur iuventus, veniente morte moritur omnis actas”* („Venind copilăria, moare pruncia; venind adolescenţa, moare copilăria; venind tinereţea, moare adolescenţa; venind bătrâneţea, moare tinereţea; venind moartea, moare orice vârstă”).

33. Ecouri ale doctrinelor filosofice privind metempsihoză sau preexistenta în stare spirituală înainte de naşterea în trup, după învăţătura Noii Academii.

34. *Cf Facerea,* 1, 1.

35. În lat. În original – *Anni Tui non deficient, cf. Enarr. În Psalmos,* 101, 2, 10 şi *Psalmul* 101, 28: „dar tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor împuţina” (tr. Sf. Sinod).

36. *Psalmul,* 101, 28 – versetul citat mai sus.

37. Termenii sunt într-o opoziţie evidentă în original: *omnia crastina atque ultra* şi *omnia hesterna et retro.*

38. *Psalmul* 54, 1: „Auzi, Dumnezeule, rugăciunea mea şi nu trece cu vederea ruga mea” (tr. Sf. Sinod).

39. Idee dedusă din *Romani,* 11, 36: „Pentru că de la El şi prin El şi întru El sunt toate” (ibidem).

40. Ecou al pasajului din *IOV,* 14, 1 – 5.

41. Augustin foloseşte adesea expresia *homines liberi* (oamenii liberi), în opoziţie cu *servi* sau *ancillae* („sclavii" sau „slujnicele").

42. Ideea pe care autorul vrea să o reliefeze aici este că fiinţa umană e păcătoasă chiar din clipa în care se naşte şi că, foarte de timpuriu, este capabilă de vicii, cum ar fi invidia.

43. *Cf. Psalmul* 91, 1: „Bine este a lăuda pe Domnul şi a cânta numele Tău, Preaînalte" (tr. Sf. Sinod).

44. Am preferat să nu traducem atributul divin *Formosissime* cu termenul „Preafrumosule", întrucât credem că distonează cu contextul pios al pasajului. În original, efectul stilistic al expresiei justifică folosirea lui: *Formosissime, qui formas* (Tu, Preafrumosule, care înfrumuseţezi).

45. *Cf. Psalmul* 50, 6: „Că iată întru fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea" *(ibidem).*

46. *Cf.* AUGUSTINUS, *De civitate Dei,* 21, 16.

47. În conformitate cu aserţiunile din ISIDORUS, *Etymologia e, II, 2* şi CENZORINUS, De *die natali,* 14: *„Vita hominum sex actatibus constat – infantia, pueritia, adolescenţia, iuventute, maturitate, senectute"* („Viaţa oamenilor constă din şase vârste – pruncia, copilăria, adolescenţa, tinereţea, maturitatea şi bătrâneţea"). Omologia dintre etapele vieţii umane şi cele şase zile (etape) ale creaţiei lumii este evidentă.

48. Augustin întrebuinţează cu multă precizie termenii: *infans* („prunc"; etimol. *infans* = care încă nu vorbeşte); *puer, i* (copilul care vorbeşte); *pueritia, se* (copilăria – era perioada care ţinea, după tradiţia romană, de la şapte la şaptesprezece ani).

49. *Cf* AUGUSTINUS, *De magistro,* I, 1.

50. În textul latin *procellosam societate* (societatea furtunoasă).

51. Exclamaţie preluată din *Psalmul,* 21, 1, dar şi din MATEI, 27, 46.

52. În textul latin: *linguosis artibus* (artele guralive).

53. Despre pedepsele corporale practicate în şcolile antice au exprimat puncte de vedere dezaprobatoare numeroşi scriitori, între care HORATIUS, *Epist,* 2, 1, 69 – 71; OVIDIUS, *Amores,* I, 13, 18; QUINTILIANUS, *Inst. orat.* I, 3, 14; MARTIALIS, *Epigram.,* 9, 69, 1 – 4; şi bineînţeles AUGUSTINUS, De *civitate Dei,* 21, 14, 1.

54. *Cf.* HORATIUS, Odaie, I, 1, 2: O *et praesidium et dulce decus meum* (O, tu, sprijinul meu şi dulcea mea podoabă), dar

şi *Psalmul* 17, 3: „Apărătorul meu şi puterea mântuirii mele şi sprijinitorul meu” (tr. Sf. Sinod).

55. Am păstrat jocul de cuvinte din textul latin: *rogabam te parvus, non parvo qffectu.*

56. *Psalmul* 21, 3: „Striga-voi către Dumnezeul Cel Prea-înalt, Dumnezeul care mi-a făcut bine” *(ibidem).*

57. În textul latin: *equuleos et ungulas* (instrumente de tortură în şcolile antice). De un anume căluţ al pedepselor vorbeşte însă şi Ion Creangă în *Amintiri din copilărie.*

58. E vorba de pedepsele administrate de profesori şcolarilor.

59. *Cf.* AUGUSTINUS, De *Genesi ad litteram,* 3, 24, 37: „Căci Dumnezeu, Cel mai bun ziditor al celor din natură, este însă şi cel mai drept rânduitor al gesturilor păcătoase, astfel încât, chiar dacă lucrurile luate în parte devin hidoase prin păcatul în sine, întotdeauna în final, totalitatea este frumoasă”.

60. Mărturiile referitoare la plăcerea produsă romanilor de spectacole în general sunt numeroase. Vezi

AUGUSTINUS, De *civitate Dei,* I, 32; *Enarrationes în Psalmos,* 147, 7; SENECA, *Ad Lucilium,* 7, 3 etc.

61. E vorba de perioada de catehumenat a lui Augustin. Ritualul catehumenal consta din însemnarea neofiţilor cu semnul crucii şi cu sare, cf. *Conciliul I de la Cartagina: Mansi,* III, 145. Unii dintre cei care doreau să devină creştini rămâneau catehumeni toată viaţa, primind botezul în preajma morţii. Alţii îl primeau de preferinţă cu puţin înaintea zilei de Paşti.

62. În textul latin: *festinabunda,* adjectiv destul de rar întâlnit, din categoria celor formate cu sufixul – *bundus* (3); cf. *vagabundus, moribundus.*

63. Spălarea păcatelor era o consecinţă a tainei botezului.

64. Augustin revine asupra acestui moment din biografia sa şi în De *civitate Dei,* I, 27 şi de *Genesi ad litteram,* 10, 23, 39.

65. Text corupt şi din această cauză obscur. Consultând ediţia N.I. Barbu, am constatat că aici pasajul este omis. Ediţia de care ne folosim opinează că sensul ar fi acesta: Mama lui Augustin, Monica, ştia de zbuciumul adolescenţei fiului său şi de *pământul,* adică de vechiul om, din care trebuia să ia un alt chip omul nou, asemenea pământului ieşind din apele primordiale. Ar fi aici vorba de o alegorie a botezului şi a noii creaturi spirituale asemănătoare creării pământului, care se ridica din apele primordiale; vezi, de altfel, şi mai jos, *Confes.,* XIII, 17, 20.

66. *adolescenţia, se* – adolescenţa era perioada cuprinsă între şaptesprezece şi treizeci de ani.

67. QUINTILIANUS, *op. cit.,* I, 36. Despre aversiuni similare la elevii din Antichitate aflăm şi de la alţi autori.

68. Am păstrat jocul de cuvinte din textul original; e

vorba de câştigurile materiale mult dorite de cel sărac şi de setea de glorie.

69. Cf. MATEI, 10, 30: „Vouă însă toţi perii capului vă sunt număraţi" (tr. B.V. Anania).

70. *I Regi,* 26, 23: „Şi să-i dea fiecăruia Domnul după dreptatea lui şi după credinţă..." (tr. Sf. Sinod).

71. *Psalmul* 77, 44: „Şi-a adus aminte că trup sunt ei, suflare ce trece şi nu se mai întoarce" *(ibidem).*

72. *Aeneas (Enea),* fiul lui închise şi al Venerei, cel care prin urmaşul său Iulus (Ascanius) a devenit întemeietorul *gintei Iulia* şi al puterii romane. A fost cântat şi idealizat de Vergilius în epopeea sa *Acneis (Eneida).*

73. *Dido (Didona),* regină legendară a Cartaginei, numită şi Elissa, îndrăgostită de Aeneas. Episodul sinuciderii ei din cauza iubirii sacrificate de eroul troian în vederea împlinirii misiunii civice este povestit de VERGILIUS în *Acneis,* IV, 671-675.

74. Joc de cuvinte în textul original, cu o simetrie ostentativă: *quaeflebat amando Aeneam... quaejlebat non amando te („care se întâmpla din iubire pentru Eneas...").*

75. *Psalmul* 72, 27: „Căci eram fără de minte şi nu ştiam; ca un dobitoc eram înaintea Ta. Dar eu sunt pururea cu Tine" (tr. Sf. Sinod).

76. IACOB, 4, 4: „Adulterilor! Nu ştiţi oare că prietenia cu lumea este duşmănie cu Dumnezeu? Aşadar, cel ce vrea să fie prieten cu lumea I se face vrăjmaş lui Dumnezeu" (tr. B.V. Anania).

77. VERGILIUS, *op. cit.*, VI, 457.

78. În nevoia resimţită de Augustin de a suferi, gânditorul creştin nu-şi dă seama că participarea la suferinţa eroilor îl ajuta să se cureţe de *vina tragică.* Chiar dacă el nu aprobă această nevoie, o consemnează totuşi corect ca existând în fiinţa sa.

79. În ciuda faptului că autorul *Confesiunilor* pare a

da importanţă numai utilităţii scrierii şi citirii, studiul literaturii şi mai ales admiraţia pentru arta lui Vergilius n-au fost niciodată neglijate de Augustin. De altfel, poetul latin i-a fost întotdeauna drag şi despre el a emis următoarea opinie: *poeta*

magnus omniumque poetarum clarissimus atque optimus (mare poet şi cel mai strălucit şi mai bun dintre toţi poeţii), *cf. De civitate Dei,* I, 3. Vezi şi *De doctrina Chiistiana.*

80. Grămăticii antici aveau obiceiul să-şi improvizeze şcoli în porticuri, pe care le separau de trecători cu ajutorul unor draperii sau perdele.

81. Referire la pasajul din VERGILIUS, *op. cit.,* II, 272 şi urm.*; Creusa,* fiica lui Priam şi prima soţie a lui Aeneas.

82. Vezi observaţii similare şi la QUINTILIANUS, *op. cit.,* I, 1, 12.

83. Vezi mai sus îndeosebi cap. VIII, unde Augustin se arată a fi adeptul unui învăţământ neforţat, bazat pe necesităţi înţelese.

84. QUINT., I, 3, 1 şi urm. preconizează şi el un sistem de învăţare bazat pe stimulente morale, cum ar fi lauda, dorinţa de succes şi de glorie, ruşinea de a fi învins etc.

85. Adică al curiozităţii.

86. Cea procurată de literatură.

87. *Psalmul* 60, 1: „Auzi, Dumnezeule, cererea mea, ia aminte la rugăciunea mea” (tr. Sf. Sinod).

88. *Psalmul* 17, 39: „Şi certarea Ta m-a îndreptat până în sfârşit…” (ibi*dem).*

89. După convertire, Augustin dedică întreaga sa zestre ştiinţifică şi morală lui Dumnezeu şi aproapelui; *cf.*

Ep. 55 ad Ianuarium. a 400; De doctrina chiistiana, I, 2, 2; *Enarrationes în Psalmos,* 8, 6 etc.

90. În latină: *quamdiu* şi *quousque,* adverbe interogative devenite celebre prin *exordium-ul Catilinarei 1* de Cicero. Influenţa acestui pasaj asupra lui Augustin este evidentă.

91. În latină *lignum* = lemnul, adică *lemnul crucii.* Simbolistica acestuia este mult mai largă, el putând fi aici şi *lemnul navei* salvatoare, care, în iconografia creştină, este corabia lui Petru sau Biserica Universală (Catolică).

92. Referire la *moş humanus* (obiceiul omenesc), apucăturile specifice firii umane, sau la *mare magnum etjormidolo-sum* (marea cea mare şi înspăimântătoare), din fraza precedentă.

93. *Magister penulatus* (profesor îmbrăcat în manta cu glugă); *penula, se* = pelerină cu glugă, care se introducea pe cap, având două tăieturi laterale pentru scoaterea mâinilor. Era specifică retorilor şi doctorilor. O foloseau însă şi bărbaţii ori femeile iarna, pe timp de ploaie sau în călătorie.

94. În textul latin simetria este mai evidentă: *humana ad deos* (pe cele omeneşti la zei) şi *divina ad nos* (pe cele divine la noi). Omul care strigă în arenă, respectiv în for, este Cicero, iar citatul este din *Tusculanae disputationes,* I, 26; III, 1, 1.

95. O critică severă a moravurilor păgâne întreprinde Augustin şi în *De civitate Dei,* I, 30 – 33.

96. Augustin se referă aici la perioada în care profesorii, după epoca lui Quintilianus, ajunseseră să primească stipendii publice. Ideea este că învăţătorii primesc pentru ceea ce fac nu numai salarii, ci şi plata particularilor, totalmente necuvenită, deoarece, învăţându-

i pe tineri literatura, nu-i formează pe aceştia, ci îi strică. Vezi şi în continuare.

97. E vorba de pasajul din comedia lui TERENTIUS, *Eunuchus,* 585 – 589; referirile următoare au în vedere aceeaşi piesă.

98. PUBUUS TERENTIUS AFER, c. 190-159 *î.Hr.,* poet comic latin, originar din Africa, probabil berber din Cartagina. A scris şi a reprezentat pe scenele Romei, între 166-160 *î.Hr.,* şase comedii, *Jabulae palliataie,* între care *Fata din Andros, Soacra, Fraţii, Phormio, Cel ce se pedepseşte singur* şi *Eunucul,* din care se citează mai jos.

99. *Danae,* fiica regelui Acrisius din Argos şi a Eurydicei. A fost închisă de tatăl său într-un turn înalt, spre a nu putea fi întâlnită de niciun muritor. Zeus a reuşit totuşi să se strecoare în iatacul fetei, transformându-se într-o ploaie de aur. Din iubirea lor s-a născut Perseu. Drept pedeapsă, regele şi-a închis fiica şi nepotul într-un cufăr şi i-a abandonat pe apa unui râu. Ajutată de Zeus, Danae a ajuns în insula Seriphus şi a fost primită la curtea regelui Polydectes. Acesta, ca să-l piardă pe fiul Danaei, l-a trimis pe Perseu să se lupte cu Meduza. Eroul s-a întors însă victorios şi, împreună cu mama sa, a revenit în Argos, unde, fără voia lui, şi-a ucis bunicul, împlinind în felul acesta prezicerea oracolului.

100. VERGILIUS, *Acneis,* I, 38; *Teucri* sunt, pentru Vergilius, troienii.

101. Sarcina principală a profesorului de gramatică era să-i pună pe elevi să reproducă în proză, cu propriile lor cuvinte, pasajele poetice abordate în clasă. Cea a retorului însă era să-i înveţe pe elevi arta de a elabora un discurs sau de a susţine o discuţie în contradictoriu, pentru a ieşi învingători într-un proces. Vezi SENECA RETORUL, *Suasoriae et controversiae* şi AUGUSTINUS, *Enarrationes în Psalmos,* 144, 7.

102. Imagine preluată din cultura viţei de vie, *palmes, itis* = lăstar, cârcel de viţă de vie.

103. Spiritele rele, diavolii; „îngerii care au încălcat porunca”.

104. În latină: *cum barbarismo et solecismo* (cu folosirea unui cuvânt nelatinesc sau incorect din punct de vedere sintactic – specific grecilor din Soloe).

105. Referire maliţioasă la un citat din MARTIALIS, *Epb grammata,* I, 5, 8, unde citim: *Lasciva est nobis pagina sed vita proba est* (pentru noi, numai pagina este dezmăţată, viaţa însă este cinstită). Augustin respinge afirmaţia lui Marţial şi susţine că viaţa nu poate fi cinstită de vreme ce pagina scrisă reflectă o realitate inversă; *cf. De catechizandis rudibus,* 9, 13. La T. Vianu, principiul dublei intenţii a limbajului.

106. *Psalmul* 102, 8: „Îndurat şi milostiv este Domnul, îndelung-răbdător şi mult milostiv” (tr. Sf. Sinod).

107. ISAIA, 42, 14: „Tăcut-am multă vreme, stat-am liniştit şi meam stăpânit tăcerea...” (ibidem).

108. *Psalmul* 26, 8: „Ca să văd frumuseţea Domnului şi să cercetez locaşul Lui” *[ibide, m).*

109. Aluzie la parabola fiului risipitor, LUCA, 15, 11 şi urm.

110. *Cf.* AUGUSTINUS, *Epistula* 85, 1.

111. În latină, *homo, inis* = om. Problema aspiraţiei în latină este dezbătută şi în *de Magistro,* VIII, 23; cazurile de exagerare sunt ironizate de CATULLUS, 84.

112. MATEI, 7, 12: „Ci toate câte voiţi să vă facă vouă oamenii, asemenea şi voi faceţi lor, că aceasta este legea şi prorocii” (tr. Sf. Sinod). Foarte aproape şi de proverbul românesc: „ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face”.

113. Construcţie sintactică intenţionat greşită: *inter*

+ Ac. şi nu + Abl; corect ar fi fost *inter homines* (între oameni). Augustin subliniază caracterul specios al judecăţii şi iresponsabilitatea morală a juriştilor, preocupaţi mai mult de impresia retorică decât de corectitudinea demersului juridic. „A lua pe un om dintre oameni *(exhominibus)* echivalează cu *a-i lua viaţa.*

114. *palestra, se* = palestră; loc de exerciţii fizice; *harena (arena), se* = nisip; prin extensie, circ, loc al competiţiilor ori al luptelor de gladiatori. Folosirea acestor termeni aici este metaforică.

CARTEA A DOUA

525

115. MATEI, 19, 14: „Iar Iisus a zis: Lăsaţi copiii şi nu-i opriţi să vină la Mine, că a unora ca aceştia este împărăţia cerurilor" (tr. B.V. Anania).

116. Adică „să nu depăşesc vârsta de copil".

117. În lat. *În ipso* (în El însuşi, în Dumnezeu).

CARTEA A DOUA

1. În *Enarrationes în Psălmos,* 147, 10, Augustin observă că stricăciunile trec de la trup la suflet prin cinci căi *[per quinque ianuas):* prin ochi, prin urechi, prin miros, prin gust şi prin contact *(per oculos, aut per aures, aut per olfactum, aut per gustum, aut per contactam*), cărora li s-ar mai putea adăuga şi cele rezultate din dorinţele nepermise – *desideria illicita.*

2. În textul latin: *non quod ea's amen, sed ut amen Te* (nu fiindcă le-aş iubi pe acestea, ci ca să te iubesc pe Tine).

3. ISAIA, 38, 4: „Înfierbântatu – s-a inima mea înăuntrul meu şi cugetul meu se va aprinde foc" (tr. Sf. Sinod).

4. Adică de plăceri; *cf.* AUGUSTINUS, *De vita beata,* 22 şi *Contra Mianum,* 4, 14, 72; 5, 7, 29.

5. Termenul *silvesco, – ere,* folosit aici, derivat din *silva, – se,* este greu de redat printr-un verb

corespunzător; oricum, el aminteşte de *selva oscura* a lui Dante, vezi *Infernul,* I, 2.

6. *et contabuit spedes mea, cf. De vera religione,* 20, 40, unde este dezvoltată ideea urâţirii fiinţei umane din cauza păcatului.

7. Vezi şi AUGUSTINUS, *De catechizandis rudibus,* 4, 7.

8. *inquieta lassitudo* = oboseală neliniştită.

9. În lat. *novissimarum rerum;* autorul se referă probabil la ultimele întâmplări petrecute cu femeile cunoscute foarte de curând, adică la cuceririle cele mai recente.

10. Aluzie la faptul că pe lumea cealaltă şi după înviere nu mai există teroarea cărnii; *cf. De civitate Dei,* 22, 17.

11. Cuvinte pe care Augustin le putea auzi în perioada premergătoare botezului, în predicile destinate catehumenilor.

12. Este vorba de abstinenţa de până la căsătorie.

13. Ecou al unui lung pasaj din *I Corinteni,* 7, 2 – 40; reţinem de aici versetele 32 – 34, care pot fi socotite temeiul scripturistic al aşezămintelor monahale catolice şi ortodoxe, şi al celibatului preoţilor catolici: „Dar aş vrea ca voi să fiţi lipsiţi de grijă. Cel neînsurat se îngrijeşte de ale Domnului, cum să-l placă Domnului; dar cel însurat se îngrijeşte de ale lumii, 526

NOTE

cum să-i placă femeii, şi iată-l împărţit" („împărţit între Dumnezeu şi căsnicie", observă B.V. Anania, *op. cit.,* p. 285, nota 1).

14. MATEI, 19, 12; aici Iisus face menţiunea celor trei stări de castitate şi dă valoare morală deosebită fecioriei voluntare, abstinenţei perpetue asumată de cei care se dedică integral vieţii duhovniceşti: „Sunt fameni

care s-au născut aşa din pântecele maicii lor; sunt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni; şi sunt fameni care s-au făcut ei înşişi fameni de dragul împărăţiei cerurilor" *[ibidem].*

15. Idee dedusă din *Psalmul* 93, 12: „Fericit este omul pe care îl vei certa, Doamne, şi din legea Ta îl vei învăţa pe el" (tr. Sf. Sinod). Vezi şi AUGUSTINUS, *Enarrat imPsalmos,* 38, 17, corespunzând *Ps.* 38, 14-15 din Biblia Ortodoxă.

16. *CJ. Deuteronom,* 32, 39: „Vedeţi, vedeţi, dar că Eu sunt şi nu este alt Dumnezeu afară de Mine: Eu omor şi înviez, Eu rănesc şi tămăduiesc şi nimeni nu poate scăpa din mâna Mea!" *(ibidem).*

17. *Madaura,* oraş al Africii proconsulare la 10.000 de paşi (aprox. 15 km) distanţă de *Thagaste,* oraşul natal al lui Au-gustin. Madaura era locul de naştere al lui Apuleius şi devenise vestit prin şcoli şi prin forme de civilizaţie care rivalizau cu Cartagina.

18. Vezi o altă scriere augustiniană, *Sermones,* 356, 13, unde autorul menţionează că tatăl său n-avea banii necesari să-şi cumpere haine mai deosebite.

19. Ediţia N.I. Barbu interpretează acest pasaj astfel: „oricât de mică ar fi partea neamului omenesc care ar putea să dea de aceste însemnări", *op. cit.,* p. 80.

20. Trimitere la *Psalmul* 129, 1: „Dintru adâncuri am strigat către Tine, Doamne! Doamne, auzi glasul meu". În *Enarr. În Psalmos,* 129, 1, Augustin comentează: „Căci adâncă este pentru noi viaţa aceasta muritoare. Oricine o va fi înţeles în adâncul ei strigă, geme, suspină, până ce dintru adâncuri iese la lumină".

21. *Romani,* 1, 17: „Căci în ea dreptatea lui Dumnezeu se descoperă din credinţă spre credinţă..." (tr. B.V. Anania).

22. Verbul latin folosit aici este *peregrinor* (I) = a

călători în lume, a călători pentru studii, termenul găsindu-şi un echivalent în expresia „călătorie de studii”, folosită în mod curent.

23. În lat. *qualis castus essem,* cu referire şi la viaţa morală a lui Augustin.

24. Joc de cuvinte sesizabil doar în textul latin: *disertus* = vorbăreţ, elocvent şi *desertus* = pustiu, deşert.

CARTEA A DOUA

527

25. MATEI, 13, 24. Aluzie la *parabola Semănătorului:* „Asemănatu – s-a împărăţia cerurilor cu omul care a semănat sămânţă bună în ţarina sa” (tr. B.V. Anania).

26. *ICorinteni,* 3, 17: „De va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl va strica pe el Dumnezeu, pentru că sfânt este templul lui Dumnezeu, care sunteţi voi” *(ibidem).*

27. E vorba de tatăl lui Augustin, desemnat prin demonstrativul *iile,* după cum mama sa este desemnată prin *illa.*

28.1EREMIA, 2, 26 – 27: „Căci au zis lemnului: Tu eşti tatăl meu! Şi pietrei i-au grăit: Tu m-ai născut! şi nu şi-au întors spre Mine faţa, ci spatele” (tr. Sf. Sinod).

29. *Psalmul* 115, 7: „O, Doamne, eu sunt robul Tău, eu sunt robul Tău şi fiul roabei Tale” *[ibidem).*

30. În lat. *ne viderer abjecţior, quo eram innocentior, et ne vilior haberer quo eram castior.*

31. Termenul este folosit cu sens figurat, loc clasic al confuziilor şi al perdiţiei. În *Enarr. imPsalmos,* 26, 2, 18, Augustin reaminteşte acest sens conferit termenului de Babilon: „Căci Babilonia este lumea aceasta, fiindcă prin Babilonia se subînţelege confuzie”.

32. *Cinam* = parfum oriental; vezi şi variantele *cinnamoma, – omum, cinnamum,* din gr. kivv & (xeohov, Kiwd) xov = plantă asemănătoare cu scorţişoara.

33. *Illa* (aceea), mama lui Augustin.

34. *Babilon,* oraş situat pe cursul inferior al Eufratului, capitala antică a Mesopotamiei. Istoria lui se întinde în Antichitate pe o perioadă de mai bine de două milenii (mileniul *” î.Hr.* – începutul mileniului I *p. Chr.)*. În Biblie şi în textele creştine termenul de *Babilon* are şi un sens figurat, cel precizat în *Apocalipsa,* 14, 8; 5, 18: „mama desfrânatelor”. În afara faptului că prin *Babilon* se mai înţelegea şi marea metropolă a lumii, în tradiţia culturală europeană, Babilonul indică locul de perdiţie al oricăror moravuri.

35. Sens greu de precizat, dar care poate deveni clar dacă îl punem în legătură cu pasajul din *Confes.* II, 2, 3; vezi şi *I Corinteni,* 7, 2 – 40 şi mai sus n. 13.

36. *compende uxoria* (de lanţul căsătoriei).

37. În lat. *juturum saeculum* (secolul ce va să vie), expresie întâlnită şi în poezia vergiliană, respectiv, *Bucolica a FV-a.*

38. *Ele* = el, adică tatăl.

39. *Ria* = ea, adică mama.

528

NOTE

40. În lat. *exadipe prodibat* sau *exadipe processit* (creştea ca dintr-o osânză); cf. *Psalmul* 72, 7: „Din răutatea lor iese nedreptatea şi cugetele inimii lor ies la iveală” (tr. Sf. Sinod).

41. *Romani,* 2, 15: „Ei arată fapta legii scrisă în inimile lor prin mărturia conştiinţei şi prin judecăţile lor, care îi învinovăţesc sau chiar îi apără”, adică, observă B.V. Anania, în absenţa unei legi elaborate, înscrisă ontologic în conştiinţa omului, – legea morală poate fi prin ea însăşi un mijloc de discernere a adevărului; tr. şi comentariu B.V. Anania, *op. cit.,* p. 251, nota 2.

42. *Cf. Psalmul* 72, 7, vezi mai sus nota 40.

43. Joc de cuvinte pe care îl înţelegem numai dacă îl

punem în relaţie cu *Psalmul* 17, 2; 24, 14; 70, 3 şi cu *Enarr. În Psalmos,* 70, 1, 5: *Quoniamjirmamentummeumetrefugium meum es Tu; utfiamfirmus exte, sicutifuero infirmatus între, refugiam ad Te* (fiindcă Tu eşti *tăria mea* şi refugiul meu; pentru ca, datorită Ţie *să fiu tare,* mă voi refugia la Tine, aşa cum voi fi fost *ne-tare* întru Tine).

44. *Psalmul* 63, 11: „Veseli-se-va cel drept de Domnul şi va nădăjdui în El şi se vor lăuda toţi cei drepţi la inimă" (tr. Sf. Sinod).

45. Cf. *Enarr. În Psalmos,* 141, 1, 4 şi 38, 2: *Hincenimpeccata omnia aut cupiendo aut ttmendo* (căci toate păcatele de aici decurg, fie din dorinţă, fie din teamă).

46. Citat din SALLUSTIUS, *Catilin, 16, 3.* Catilina, Lucius Sergius, conducătorul conspiraţiei din anul 63 *î.Hr.,* descoperită de Cicero.

47. E vorba, în continuare, de Catilina.

48. SALLUSTIUS, *op. cit., 5, 4.* Din cauza viciilor şi a relei administrări a bunurilor proprii, Catilina îşi sărăcise familia:

*„... sui projusus, ardens în cupiditaţibus" (... risi*pitor cu ceea ce era al său, arzând în pofte").

49. În *Enarr. În Psalmos,* 68, 1, 5 Augustin adaugă: *non eram iniquitas est natura quamformavit Deus; sed iniquitas est perversitas quamfecit homo* (căci nu nedreptatea este natura pe care a plăsmuit-o Dumnezeu; nedreptatea este sminteala pe care a făcut-o omul).

50. Viziune lucreţiană privind dinamica schimbărilor din natură, cf. De *rerum natura,* I, 74 – 79 şi V, 828 – 836.

51. *Psalmul* 46, 1 – 2; „Strigaţi lui Dumnezeu cu glas de bucurie, că Domnul este Preaînalt, înfricoşător, împărat mare peste tot pământul" (tr. Sf. Sinod).

52. *CJ.* AUGUSTINUS, De *libero arbitrio,* 2, 20, 54.

53. *Idem, Inloannem,* 41, 9. Augustin observă că şi atunci când faci păcatul din proprie voinţă tot sclavul păcatului eşti, nu te poţi socoti nicidecum liber.

54. IOV, 7, 2; AUG., *Enarrationes în Iov,* 7, 2; *Soliloquia,* I, 1, 5.

55. *Psalmul* 115, 3: „Ce voi răsplăti Domnului pentru câte mi-a dat mie?” (tr. Sf. Sinod).

56. Doctrina *graţiei* sau a *harului* reprezintă pentru Augustin una dintre problemele ideologice majore. În *Epistola 188, 2 ad Iulianum, c. a. 417 se* precizează: *Proprium quippe, arbitrium, nisi Dei gratia iuvetur nec lipsa bona voluntas esse în homine potest* (într-adevăr, în om nu poate să existe nici hotărârea proprie şi nici însăşi voinţa cea bună, dacă el nu este ajutat de harul lui Dumnezeu).

57. Avem aici formulată în treacăt opinia lui Augustin asupra predestinării, conform căreia toţi cei care se mântuiesc ori nu se mântuiesc îşi datorează acest statut nu lor, ci hotărârii din veac şi pentru vecie a lui Dumnezeu. Marele gânditor creştin confundă preştiinţa divină cu predestinarea.

58. În lat. *imo amplius.*

59. Se foloseşte şi aici acelaşi procedeu stilistic al unor simetrii în opoziţie: *tantis peccatorum languoribus exui… tantis peccatorum languoribus non implicări.*

60. *Cf.* AUG., *Enarr. În Psalmos,* 26, 2, 7: „Căci mulţi sunt mai nefericiţi având ceea ce le place decât lipsindu-le. Fiindcă nefericiţii, iubind lucrurile vătămătoare, devin şi mai nefericiţi prin faptul că le au”.

61. *Cf. Romani,* 6, 20 – 21: „Căci la vremea când eraţi robi ai păcatului […] ce roade aveaţi atunci? Roade de care acum vă ruşinaţi; pentru că sfârşitul acelora este moartea”

(tr. B.V. Anania).

62. Cf. AUG., Enarr. *im Ps.,* 29, 1, e: *Consensio eram ad pec-catum alterius tuum Jit peccatum... (Deo*arece consimţirea la păcatul altuia devine şi păcatul tău).

63. *CJ. Ibidem,* 18, 1, 13.

64. *Ibidem,* 91, 12: *Quos dicit inamicos suos? Omnes qui operantur iniquitatem* (Pe cine îi numeşte el vrăjmaşii săi? Pe toţi cei care săvârşesc inechitatea!)

65. MATEI, 25, 21: „Zisu-i-a stăpânul: Bine, slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria domnului tău" *[ibidem).*

530

NOTE

CARTEA A TREIA

531

66. LUCA, 15, 14: „Şi după ce a cheltuit totul, s-a făcut foamete mare în ţara aceea şi el a început să ducă lipsă" *(ibi-dem).*

CARTEA A TREIA

1. *Cartagina,* colonie întemeiată de fenicieni în secolul al VII-lea*î.Hr.* După ce romanii pun stăpânire pe căile maritime şi pe Africa, Augustus o renovează şi astfel ea cunoaşte până în secolul al VI-lea *p. Chr*. O mare înflorire. În secolul al VI-lea o invadează şi o distrug vandalii, iar în secolul al VIII-lea, arabii. Primii creştini ai acestui oraş se revendică din apostolatul evanghelistului Luca, *cf. Faptele Apostolilor,* 2, 9, 10. În anul 180 martirii *Scillitani* înlesnesc propagarea creştinismului în toate straturile societăţii, pentru ca mai apoi Tertulian să devină apărătorul lor, fiind şi el convertit la creştinism.

Începând cu anul 202 Biserica din Cartagina este sfâşiată de erezii, apostate şi alunecări de la credinţă. Ea va fi regenerată de opera şi de activitatea misionară a Sf.

Ciprian, care a suferit martiriul în 258, sub împăratul Galienus. În ciuda orientării sănătoase date de Ciprian, în cadrul bisericii cartagineze se fac simţite sectele maniheiste şi apoi donatiste, care, timp de mai bine de un secol, o macină şi o dezorientează până la conciliul şi tratatul de pace din 411. În secolele IV-V centrul spiritual al Cartaginei este *Basilica maiorum,* numită şi *Restituta.* Aici fuseseră depuse moaştele Sf. Saturninus şi, graţie prestigiului de care se bucură, ea devine locul în care Augustin îşi prezintă numeroasele sale predici (cuvinte de învăţătură), adunate sub titlul *Sermones.*

2. *Cf.* AUG., *De catechizandis rudibus, 4, 7.*

3. În textul latin: *... quod amarem, amans amare (cee*a ce aş iubi, iubind să iubesc).

4. Sine *muscipulis* (lipsită de şoricării, curse de şoareci). Vezi şi *Enarr. În Psalmos,* 141, 9.

5. *Cf. Psalmul* 145, 5: *Deus dat escam esurientibus* (Dumnezeu dă hrană celor care flămânzesc) şi MATEI, 5, 6: *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam... (Fer*iciţi cei care flămânzesc şi însetează după dreptate).

6. Fără îndoială că M. Tullius Cicero avea despre relaţiile amicale dezinteresate opinii mult mai înălţătoare decât Augustin, când definea prietenia astfel: *amiciţia est rerum huma-narum et divinarum cum benevolentia et caritate consensio*

(prietenia este un acord al celor divine şi umane, însoţit de dragoste şi bunăvoinţă), *cf.* CICERO, *Laelius,* 6, 20 şi LUCA-NUS, *Pharsalia,* 7, 62 – 63.

7. *Cf.* AUG., *Enarr. În Psalmos,* 140, 2.

8. Aceeaşi idee şi în *De doctrina Christiana,* 4, 28, 61.

9. Expresie din *Psalmul* 58, 21.

10. Pasaj similar cu cel din CATULLUS, *Carmina,* 8, 1.

11. Spectacolele teatrale se desfăşurau în clădiri

pline de strălucire, ale căror urme se mai pot vedea şi azi la Cartagina şi la Sabratha. Încă din secolul al II-lea Tertulian le condamnase în cunoscuta sa lucrare *De spectaculis,* fiindcă abundau în scene de dragoste deşănţate şi constituiau sursa viciilor şi pervertirilor, erau „asemănătoare demonilor, aţâţându-i pe oameni cu ţipetele lor", *cf.* AUG., *Contra Academicos,* 1, 1, 2; şi *Enarr. În Psalmos,* 39, 8-10 şi 147, 7.

12. Se pare că Augustin respinge teoria aristotelică a curăţirii de patimi prin participarea la suferinţa tragică acţionată pe scenă, neacceptând nici principiul galenic al lui *similes cum similibus curantur* (cele asemănătoare se tratează cu cele asemănătoare lor).

13. Referirile la *Poetica* lui ARISTOTEL sunt evidente şi în mod vădit polemice. Vezi cap. XIII, 1452 b 31-1453 a 1, precum şi D.M. Pippidi, *Formarea ideilor literare în antichitate.* Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1972, pp. 77-128, mai ales pp. 84 şi 92; referire şi la doctrina platoniciană privind influenţa negativă a artei asupra spectatorului.

14. În *Enarr. În Psalmos,* 127, 10 Augustin se delimitează încă şi mai clar de principiile estetice ale lui Aristotel, afirmând că: *„Dulciores sunt lacrimae orantium quamgaudia theatrorum* (mai dulci sunt lacrimile celor care se roagă decât bucuriile provocate de spectacolele teatrale). Însă ideea că suferinţele eroilor produc *plăcere* fjăovri la nivelul lecturii este veche în estetica greacă, ea întâlnindu-se şi la Homer.

15. Termenul de *amiciţia* are aici un sens prea vag pentru ideea pe care Augustin vrea s-o exprime. E vorba de ataşamentul sau solidaritatea (respectiv, compasiunea) resimţită de spectator faţă de eroul de pe scenă. Însă tocmai această contopire cu destinul eroului i se pare nocivă lui Augustin, întrucât ea îl târăşte pe spectator în

miezul tulburărilor sufleteşti ale eroului. Acuzaţiile aduse de către el artei teatrale vehiculează mai ales convingeri platoniciene.

16. Altfel spus, *mila,* care este un sentiment ceresc, suferă în actul scenic o deformare gravă, o mutaţie fundamental negativă.

17. Ecou al pasajului din DANUL, 9, 4.

18. *II Corinteni,* 2, 15-16: „Pentru că noi îi suntem lui Dumnezeu bună mireasmă a lui Hristos între cei ce se mântuiesc şi între cei ce pier; unora, adică, mireasmă a morţii spre moarte; iar altora, mireasmă a vieţii spre viaţă. Şi pentru aceasta cine-i destoinic?” (tr. B.V. Anania).

19. *Cf.* AUG., *Enarr. În Psalmos,* 87, 3.

20. *saltatoria* = de dans, dansat; gesturi scenice din categoria pantomimei.

21. În textul latin, opoziţia celor două situaţii este exprimată prin adv. *altius* (mai adânc, mai în profunzime) şi *în superfide* (la suprafaţă).

22. Probabil un simplu aranjament erotic şi nimic altceva.

23. *Cf. Psalmul* 45, 1: „Dumnezeu este scăparea şi puterea noastră, ajutor întru necazurile ce ne împresoară” (tr. Sf. Sinod).

24. În lat. *tumebam typho* (mă umflam de trufie); subliniere prin aliteraţie.

25. Referiri la această nouă comportare a lui Augustin găsim şi în alte scrieri ale sale; vezi *Epistola,* 93, 13, 51.

26. În lat. *eversores* (defăimători, distrugători). Despre retorii care perverteau mintea şi sufletul tinerilor aflăm şi din romanul lui Petronius, *Satiricon,* 1, 3; 2, 1 – 2. În vremea lui Augustin ei ating însă cote alarmante de

cinism. Manifestările lor vor fi interzise mai târziu în mod oficial, cf. *Codex Justinia-nus,* I, 1, 2. Vezi de asemenea şi AUG., *De vera religione,* 40, 75.

27. În textul latin, termenii *eversores* şi *everşi* („defăimători" şi „stricaţi") provin din acelaşi verb: *everto, ere, – verti, – versum* (a răsturna, a distruge, a defăima, a strica). E vorba deci de o figură etimologică.

28. În text, *perverşi e perverto, – ere* – a răsturna, a întoarce pe dos, a distruge, verb înrudit cu cel de mai sus, având un verb de bază comun.

29. Se studiau cu precădere operele teoretice ale lui Cicero, cele cu conţinut retoric: *Orator* şi *De oratore.*

30. Expresia *în librum cuiusdam Ciceronis* (la cartea unui oarecare Cicero) este fără îndoială o exagerare ostentativă a filosofului creştin formulată cu intenţia de a reliefa caracterul unic al Sfintei Scripturi. Cicero nu putea să fie pentru Augustin *un oarecare,* de vreme ce una dintre lucrările acestuia (v. şi nota urm.), *Hortensius,* îi marcase în mod categoric existenţa şi îi îndreptase paşii spre filosofie.

I

CARTEA A TREIA

533

31. Redactată de cunoscutul orator latin în anul 45 *î.Hr.,* după moartea Tulliei, opera *Hortensius* poartă numele vestitului orator roman, contemporan şi adversar al lui Cicero în procesele juridice. Din ea s-au păstrat fragmente şi aprecieri elogioase la alţi autori latini. Conţinea de fapt un dialog petrecut între 65 – 60, având următoarele personaje: Cicero, Hortensius, L. Lucullus, Qn. Lutatius Catulus. Teza lui Cicero era: studiul filosofiei aduce fericire.

32. Impresia produsă de cartea lui Cicero o găsim menţionată şi în *De vita beata, 4: Ego ab usque*

undevigesimo anno actatts meae, postquam în schola rhetoris illum Ciceronis, qui „Hortensius" vocatur, accept tanto amore philosophiae succen-sus sum, ut statim ad cam me transferre meditarer (Eu, începând cu acel an, al nouăsprezecelea al vieţii mele, după ce în şcoala de retorică am pus mâna pe acea carte a lui Cicero, care este intitulată *Hortensius,* am fost cuprins de o aşa de mare dragoste de filosofie, încât imediat m-am gândit să-mi orânduiesc viaţa în conformitate cu ea).

33. *Cf.* LUCA, 15, 18, referire la parabola *Fiului risipitor*.

34. Asemenea şi altor elevi din Antichitate, Augustin plătea anumite taxe profesorilor care-l iniţiau în diferite discipline; vezi şi HORATIUS, *Sermones,* I, 6, 72 şi urm.

35. Patricius, tatăl lui Augustin, devenise catehumen în 370, datorită insistenţelor pioasei sale soţii, *cf. Confess.,* 2, 3, 5; moare la puţină vreme după primirea botezului, în 371, *cf. ibid.,* 9, 9, 22.

36. IOV, 12, 13: „La Dumnezeu se află înţelepciunea şi puterea; sfatul şi pătrunderea sunt ale Lui" (tr. Sf. Sinod).

37. Cuvântul este format din *tpikko,* – *&* = a iubi şi aoepia = înţelepciune. Vezi şi CICERO, *De officiis,* 2, 2, 5, care traduce termenul grecesc prin *studium sapientiae* (râvna de înţelepciune).

38. *Cf.* AUG., *Inloannem,* 145, 3.

39. De bună seamă, în *Hortensius.*

40. E vorba de Sf. Apostol Pavel.

41. Citat din *Coloseni,* 2, 8 – 9. *Filosofia* incriminată aici este de fapt un nucleu raţionalist conturat teoretic încă din vremea Sf. Apostol Pavel şi aparţine celor care încercau să facă din creştinism o „gnoză". Prin *stihiile lumii* trebuie să înţelegem forţele elementare ale naturii, fixitatea cosmică, aceea care guvernează ridigitatea şi

intoleranţa Legii Vechi; *(cf.* traducerea şi comentariile din *Noul Testament,* ediţia B.V. Anania).

534

NOTE

42. În latină, acelaşi joc de cuvinte ca şi în paginile anterioare ale lucrării, aici creat din opoziţia de sensuri ori din asonanta internă a expresiei: *în me tantajlagrantta refrangebat*

43. Adică *Marcus Tullius Cicero.*

44. *Cf.* AUG., *Sermones,* 51, 5, 6: *Superbus enimaudebam quaerere, quod nisi humilis non potest învenire* (Căci, plin de îngâmfare îndrăzneam să caut a afla ceea ce nu poate să fie aflat decât în stare de umilinţă).

45. E vorba de manihei, care, în vremea lui Augustin, erau foarte numeroşi în Africa. Întemeietorul sectei maniheice a fost Mani (Manes), 216 – 275, care şi-a elaborat doctrina din elemente teoretice preluate din zoroastrism, budism, iudaism şi creştinism. După moartea lui Mani, doctrina maniheistă s-a răspândit în India, China, Mesopotamia, Persia, Egipt şi în toată lumea romană. Pivotul învăţăturii maniheice era opoziţia dintre *Bine* şi *Rău,* categorii filozofico-morale constituite din câte cinci elemente fiecare: *fumul, întunericul, focul, apa, vuitul cel rău;* şi opusul acestora: *aerul, lumina, focul, apa* şi *vântul cel bun.* Numeroase scrieri ale lui Augustin fac referiri la această doctrină, constituindu-se astfel în tot atâtea surse de informaţii ale maniheismului. Vezi *De libero arbitrio, De Gene-şi contra Manicheos, De moribus Ecclesiae Catholicae et de moribus Manich., De vera religione* etc.

46. În latină *vâscum, – i* = clei pentru prinderea păsărilor; nuia unsă cu clei.

47. *Părăcletus* (< Flapa-Ketriţ = Cel invocat, Cel chemat în ajutor); nume dat Sfântului Duh de către scrierile Noului Testament şi de scriitorii patristici.

48. *Cf. Romani,* 1, 20; *Coloseni,* 2, 20: „Aşadar, dacă împreună cu Hristos aţi murit faţă de stihiile lumii, atunci de ce, ca şi cum aţi trăi în lume, vă supuneţi unor porunci…” (tr. B.V. Anania).

49. În latină: *medullae animi mei* (măduvele sufletului meu).

50. Ca de exemplu *Libri Mysteriorum, Gygantum; Praecep-ta; Evangelium vivens Thesaurus vitae.*

51. În conformitate cu primele capitole ale *Genezei,* soarele şi luna nu reprezintă primele creaţii cosmice ale lui Dumnezeu-Tatăl.

52. IACOB, 1, 17: „toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor, la care nu există primenire sau umbră de schimbare”, adică revenire sau întoarcere la ceea ce a fost; trecere de la o stare la alta; variaţie (tr. şi comentariu B.V. Anania).

53. În *Contra Faustum,* 20, 25 şi în *De actis cum Felice,* 2, 20, Augustin afirmă: *Sed anima non pars Dei est* (ci sufletul nu este o parte din dumnezeire).

54. În *Enarr. În Psalmos,* 70, 23 Augustin precizează că „există două vieţi: una a trupului şi alta a sufletului; ca urmare, aşa cum viaţa trupului este sufletul, tot astfel şi viaţa sufletului este Dumnezeu; situaţie în care, dacă sufletul părăseşte trupul, acesta moare, şi tot aşa, dacă Dumnezeu părăseşte sufletul, acesta moare”.

55. LUCA, 15, 16. Referire la parabola *Fiului risipitor.*

56. *Cf.* OVIDIUS, *Metamorfozele,* 7, 350.

57. Augustin se referă aici la doctrina maniheistă, *cf. De moribus Manichaeorum,* 9, 14: cele cinci peşteri ale elementelor sunt: una pentru întuneric, alta pentru ape,

alta pentru vânturi, alta pentru foc şi alta plină de fum. Lor le corespund anumite fiinţe vii: reptilele-întunericului; înotătoarele-apelor; zburătoarele-vânturilor; patrupedele-focului; bipedelefumului.

58. *Psalmul* 30, 17: „... să se ruşineze necredincioşii şi să se coboare la iad" (tr. Sf. Sinod).

59. *Cf.* AUG., De *vera religione,* 36, 66.

60. Această femeie care l-a sedus pe neprevăzătorul Augustin este erezia, rătăcirea maniheistă. *Cf. Pildele lui-Solomon,* 9, 13-14 şi 17: „Nebunia este o femeie gălăgioasă, proastă şi care nu ştie nimic. Ea sta la uşa casei sale, pe un scaun înalt şi strigă. [...] Apa furată e mai plăcută şi pâinea mâncată pe furiş are gust mai bun" (tr. ibid*em).*

61. Sunt menţionate aici cele cinci întrebări care frământau tineretul interesat de problemele religioase, inclusiv pe Augustin: *de unde vine răul, ce formă are Dumnezeu* şi ce *atitudine trebuie să se adopte faţă de poligamie şi faţă de sacrificiile sângeroase ale Vechii Legi.*

62. Vezi aceeaşi idee şi în AUG,. De *natura Boni,* 4.

63. *IOAN,* 4, 24: „Duh este Dumnezeu şi cei ce i se închină trebuie ca în duh şi-n adevăr să i se închine" (tr. B.V. Anania).

64. *Geneza,* 1, 27 şi AUG., *Contra epistolam fundamenti,* 19, 21.

65. În lat. *mores regionum et dierum.*

66. Adică o modalitate de actualizare în timp şi spaţiu a simţului moral existent în om.

67. *Cf. I Corinteni,* 4, 3: „Pentru mine însă prea puţin înseamnă că sunt judecat de voi sau de vreo judecată omenească; de altfel, nici eu însumi nu mă judec" (tr. *ibidem).*

68. *Cf.* VERGILIUS, *Acneis,* 4, 569; aici însă este vorba de femeie în general, numită *varium et mutabile semper femina* (ceva schimbător şi nestatornic este întotdeauna femeia). Vezi şi EURIPIDE, *I ph. Taur,* 1298: Opât oijua Tov *ăq* yovaiceâov Yevoş. Augustin consideră dreptatea o categorie morală opusă spiritului feminin, întrucât aceasta s-ar baza pe ceea ce este statornic, adică pe *ius naturale, ius consuetudinarium* şi *ius pos-itivum; cf.* CICERO, *De inventione,* 2, 4; 2, 9.

69. *IOV,* 7, 1; 14, 1: „omul născut din femeie are puţine zile de trăit, dar se satură de necazuri" (tr. Sf. Sinod).

70. Actul scandării versurilor antice, fie în limba greacă, fie în limba latină, presupunea şi un anume element melodic intrinsec recitării; de altfel, termenul *Carmen, – inis,* conţinând radicalul *can*de la vb. *cano, – ere, cecini, cantum* (a cânta), presupunea deopotrivă şi text şi muzică.

71. E vorba de patriarhii şi profeţii Vechiului Testament.

72. *Deuteronom,* 6, 5; MATEI, 22, 37 – 39.

73. *Cf.* AUG., *De doctrina Christiana,* 3, 10, 16.

74. *Cf. Facerea,* 19, 24: „Atunci Domnul a slobozit peste Sodoma şi Gomora ploaie de pucioasă şi foc din cer de la Domnul" (tr. *ibidem).* Oraşe din Canaan, pedepsite de Dumnezeu din cauza libertinajului, în principal, homosexualitatea, şi a idolatriei. Pe locul Sodomei şi Gomorei se află azi Marea Moartă, în care nu trăieşte nicio vieţuitoare.

75. Pentru Augustin, societatea este rodul iubirii dintre oameni şi dintre Dumnezeu şi oameni.

76. În lucrarea *Contra Faustum,* 22, 47, Augustin împarte păcatele în trei categorii: păcate împotriva firii, împotriva obiceiurilor şi împotriva preceptelor.

77. Cifra zece este descompusă în cele două numere sacre – 3 şi 7, precizându-se că suma sacralităţii lor a dat *Decalogul.*

78. *Psalmul,* 32, 2: „Lăudaţi pe Domnul în alăută, în psaltire cu zece strune cântaţi-i Lui” (tr. *ibidem).*

79. *Psalmul,* 26, 18: „... că s-au ridicat împotriva mea martori nedrepţi şi nedreptatea a minţit sieşi” (tr. ibid*em).*

80. *Romani,* 1, 26: ... că şi femeile lor au preschimbat legăturile fireşti cu acelea împotriva firii” (tr. B.V. Anania).

81. *reie reus, – i* = vinovat.

82. *Faptele Apostolilor,* 9, 5: „Şi glasul i-a zis: Eu sunt Iisus pe care tu îl prigoneşti. Greu îţi este să izbeşti cu piciorul în ţepuşă”, adică nu poţi lupta împotriva lui Iisus fără să te răneşti; (tr. *ibidem).*

83. *Psalmul* 78, 11: ... să intre înaintea Ta suspinul celor ferecaţi” (tr. Sf. Sinod).

84. *Ibidem,* 74, 5: „Nu ridicaţi la înălţime fruntea voastră, să nu grăiţi nedreptate împotriva lui Dumnezeu” *[ibidem).*

85. Vezi AUGUSTIN, *De haeresibus,* 46, unde o asemenea credinţă este considerată în rândul superstiţiilor. E vorba de fapt de reminiscenţe ale religiilor animiste, conform cărora orice lucru din natură poartă un suflet. Şi totuşi, vechile credinţe animiste par a-şi găsi o confirmare în unele observaţii ale ştiinţelor moderne, care au constatat că atât plantele, arborii, florile, cât şi animalele reacţionează negativ la fapte reprobabile săvârşite de om în vecinătatea lor, sau în mod pozitiv la un anumit gen de muzică.

86. În lat. *ficus. – us (-i)* (smochin) este de genul feminin.

87. *Psalmul* 143, 7: „Trimite mâna Ta dintru înălţime;

scoate-mă şi mă izbăveşte de ape multe, din mâna străinilor" (tr. *ibidem).*

88. Expresie din *Psalmul* 63, 1.

89. Expresie din *Psalmul* 30, 24.

90. Mai aproape de textul latin, „nu din curiozitate".

91. Amplitudinea frazei face ca cei doi termeni, prin care se stabileşte comparaţia, să se îndepărteze foarte mult unul de altul: *amplius... quam (mai* mult... decât).

92. Perioada cuprinsă între 374 – 383, *cf. De moribus Mani-chaeorum,* 2, 68.

93. *Cf. Psalmul6*8, 3: „Intrat-am în adâncurile mării şi furtuna m-a potopit" (tr. *ibidem): şi* AUG., *Enarr. În Psalmos;* 68, 4.

94. *Psalmul* 87, 2: „Să ajungă înaintea Ta rugăciunea mea; pleacă urechea Ta spre ruga mea, Doamne" (tr. Sf. Sinod).

95. Deşi nu i se menţionează numele, e vorba de episcopul de Milano, Ambrozie. E vorba de perioada cuprinsă între 374 – 383, când Augustin este impresionat profund de personalitatea acestuia.

96. Se face, în continuare, referirela Sf. Monica, mama lui Augustin.

97. *novitate haeresis illius* (de noutatea acelei erezii), nu în sensul că doctrina maniheistă, la care se face trimitere, era o învăţătură filozofico-religioasă de ultimă oră, ci că avea caracter neobişnuit. Din ceea ce urmează reiese că sensul pe care l-am dat noi termenului este mai plauzibil.

98. În lat. *utfiliusistarum lacrimarum pereat, cf.* şi AUG., *Enarr. În Psalmos,* 94, 19.

potrivă celor mândri, dar celor semeţi le dă har" (tr. B.V. Anania).

28. *Hippocrates din Cos,* medic celebru din Antichitatea greacă, contemporan cu Socrate, sec. al V-lea *î.Hr.*

29. În Antichitate, conform tradiţiei oraculare, prevestirile erau exprimate în versuri. Aceeaşi idee şi în *Epistola* 55, 37, unde Augustin este de părere că e mai bine să se recurgă la un fel de ghicitoare prin intermediul paginilor evanghelice decât la consultarea demonilor.

30. În cartea sa *De divinattone* (Despre arta de a ghici), CICERO pusese deja în discuţie, înaintea maniheilor, problema inspiraţiei la cei vechi. Dacă fratele său, Quintus, împărtăşea opinia stoico-platoniciană în legătură cu divinaţia, Cicero, consecvent gândirii lui Carneade, respingea divinaţia onirică, considerând-o o superstiţie contrară minţilor normale; vezi *ibidem,* 2, 3, 8.

31. Problema ghicirii viitorului, deşi abandonată după primirea botezului, va fi totuşi integrată de Augustin în doctrina referitoare la predestinaţie, fiindcă numai cel care crede în predestinaţie recurge la diferite modalităţi de aflare a adevărului.

32. Prieten de şcoală al lui Augustin, despre care se va vorbi mai mult în capitolele următoare.

33. Anul 347, când Augustin împlinise vârsta de douăzeci de ani; oraşul în discuţie este Thagaste.

34. Comparaţie care lipseşte din textul latin urmărit de noi, dar ea se deduce din context.

35. Vezi AUG., *Contra Faustum,* 22, 78: *Propter Deum eram amat amicum, qui Dei amorem amat în amico* (Căci, din cauza lui Dumnezeu îşi iubeşte prietenul cel care, în persoana prietenului său, iubeşte iubirea lui Dumnezeu).

36. *Romani,* 5, 5: „Iar nădejdea nu face ruşine, pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul cel Sfânt care ni s-a dat” (tr. B.V.

Anania).

37. *Psalmul* 93, 1: „Dumnezeul răzbunărilor, Domnul, Dumnezeul răzbunărilor, cu îndrăzneală a grăit” (tr. Sf. Sinod).

38. *Psalmul,* 79, 4: „Dumnezeule, întoarce-ne pe noi şi arată faţa Ta, şi ne vom mântui!” (tr. *ibidem).*

39. *Psalmul* 105, 2: „Cine va grăi puterile Domnului şi cine va face auzite toate laudele Lui?” *(ibidem).*

40. *Psalmul* 35, 6: „Dreptatea Ta ca munţii lui Dumnezeu, judecăţile Tale adânc mare…” (tr. ibid*em).*

41. Problema unui astfel de botez se pusese la Conciliul al III-lea de la Cartagina, din 397.

42. O descriere detaliată a felului în care cei în viaţă receptează moartea unei fiinţe apropiate găsim în *Sermones,* 66, 4, 5. Apropieri semnificative între starea sufletească depresivă determinată de moartea lui Nebridius se pot stabili mai ales cu moartea lui Enkidu din *Epopeea lui Ghilgameş.*

43. *Psalmul* 41, 6: „Pentru ce eşti mâhnit, suflete al meu, şi pentru ce mă tulburi” (tr. Sf. Sinod).

44. *phantasma* (arătare, apariţie; rom. fantasmă; *fantomă* din fr. *fantome).* Maniheii aveau o întreagă doctrină asupra unui Dumnezeu-imagine, *cf.* AUG., *Contra epistolara fundamenti,* 1, 1.

45. *Psalmul* 4, 7: „Dat-ai veselie în inima mea…” şi Psal*mul 1*2, 2: „Până când voi grămădi gânduri în sufletul meu, durere în inima mea ziua şi noaptea”? (tr. Sf. Sinod).

46. IOV, 3, 20: „Pentru ce dă Dumnezeu lumina vieţii celui nenorocit şi zile celor cu sufletul amărât?” (tr. *ibidem).*

47. *Pylades* şi *Orestes,* eroi legendari greci, deveniţi celebri prin prietenia care i-a legat. *Pylades* era fiul lui

Strophius şi al Anaxibiei, văr şi prieten nedespărţit cu Orestes. *Orestes* era fiul lui Agamemnon şi al Clytemnestrei, frate cu Iphigenia, Chrysothemis şi Electra. După moartea lui Agamemnon, cei doi prieteni cresc împreună la curtea lui Strophius. Mai târziu, prietenia lor se va întări şi mai mult, după ce Pylades va lua în căsătorie pe sora lui Orestes, Electra.

48. *Psalmul* 24, 16: „Ochii mei sunt pururea spre Domnul, că El va scoate din laţ picioarele mele" (tr. *ibidem*).

49. În lat.: *iile alter eram* (eu eram un alt el; eram o altă ipostază a lui).

50. Expresie folosită în mod curent în poezia clasică latină, de pildă la HORATIUS, *Carmina,* I, 3, 8; II, 17, 5, cu referire la Maecenas; la OVIDIUS, *Tristia,* I, 2, 41, cu referire la soţia sa etc.

51. Aceeaşi metaforă este folosită şi în AUG., *Retractationes,* 2, 6, 2.

52. În acest pasaj Augustin face referiri atât la principiile epicureicilor, care preconizau tratarea suferinţelor prin detaşarea de tot ceea ce îţi tulbură viaţa (dâapa-ia) şi uitarea relelor; prin schimbarea locurilor şi aplicarea principiului *simi-les cum similibus cwantur,* dar şi la principiile stoicilor, care recurgeau la raţiune şi răbdare.

53. *Psalmul,* 24, 15 şi 17: „Domnul este întărirea celor care se tem de El, aşezământul Lui îl va arăta lor"; „Necazurile

Inimii mele s-au înmulţit; din nevoile mele scoate-mă"; (tr. Sf. Sinod).

54. Influenţa doctrinei maniheice asupra lui Augustin este aici evidentă, întrucât, la aceştia, cunoaşterea lui

Dumnezeu era întotdeauna nesigură, absurdă şi defăimătoare.

55. Imagine care aminteşte de mitul lui Sisif.

56. Ideea este mai clară în *Enarr. În Psalmos,* 6, 9-10: locul stărilor sufleteşti se află în suflet, nu în spaţiu; numai corpurile îşi găsesc locul în natură.

57. Formulare poetică preluată din poezia clasică latină, vezi în acest sens LUCRETIUS, 3, 1080; HORATIUS, *Carmina,* 2, 16, 19; SENECA, *De tranq. animi,* 2, 13; *Ad Lucilium,* 3, 7, 2.

58. Se poate face o mare apropiere cu *Glossa* lui M. Eminescu: „Vreme trece, vreme vine…”

59. MATEI, 7, 25 – 26: … cel ce aude aceste cuvinte ale

Mele şi nu le plineşte, i se va asemăna bărbatului nechibzuit care şi-a clădit casa pe nisip” (tr. B.V. Anania).

60. Uriaşa poveste *[ingens fabula)* nu este nimic altceva decât doctrina maniheică.

61. // *Timotei,* 4, 3: „Că va veni vremea când nu vor mai suferi învăţătura sănătoasă, ci după poftele lor îşi vor îngrămădi învăţători să le răsfeţe auzul” (tr. *ibidem).*

62. În textul latin ideea pe care vrea s-o exprime Augustin se realizează mult mai simplu prin folosirea celor două verbe cu sensul de a învăţa: *docere* = a învăţa pe altul şi *discere* = a învăţa pentru sine.

63. Aceeaşi idee şi în CICERO, *De amiciţia,* 25, 92.

64. *Ibidem,* 26, 96.

65. *Ibidem,* 9, 31.

66. *Facerea,* 1, 1: „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul” (tr. Sf. Sinod).

67. *Psalmul* 118, 142: „Dreptatea Ta este dreptate în veac şi legea Ta este adevărul” (tr. *ibidem).*

68. *Psalmul* 79, 8: „Doamne, Dumnezeul puterilor, întoarce-ne pe noi şi arată faţa Ta şi ne vom mântui” (tr.

ibidem).

69. Formulări filosofice neoplatoniciene, *cf.* PLOTINUS, *Enneades,* 6, 9, 7.

70. AMBROSIUS, *Hymni,* 1, 1; *cf.* MIGNE, P.L., 16, 1409.

71. *Cf.* AUG., *Soliloquia,* I, 14, 24.

72. Spre inexistenţă, spre moarte.

73. Altfel spus, simţurile nu pot prin ele însele să ajungă la adevăr. Acest enunţ poate fi considerat doctrina augustiniană *in nuce* asupra metafizicii, gnoseologiei, eticii şi asceticii.

74. Aluzie la învăţătura lui *Arie* (260 – 336), conform căreia Hristos n-ar fi participat la creaţie, ci ar fi avut în cadrul lumii create doar un rol precis şi limitat. În lucrarea *Contra sermonem Arianorum,* 3, 4, Augustin demonstrează că Dumnezeu este Unul, că Sfânta Treime este de asemenea Una, şi că, în consecinţă, nu există decât un singur Creator, în fiinţa căruia este inclus şi Iisus. Arienii mai susţineau că Hristos, în calitatea sa de fiinţă creată, n-ar fi Dumnezeu adevărat, ci un Dumnezeu de mâna a doua.

75. *vana* (gol, deşert); în lat., termenul *vanitos* (mândrie deşartă) derivă din aceeaşi rădăcină cu *vana.*

76. Întoarcerea la sine este obligatorie pentru faptul că adevărul nu locuieşte în afara omului, ci înăuntrul său. Ca atare, imaginea perfecţiunii este sfera, al cărei contur indică întoarcerea la punctul de plecare, respectiv la sinele fiecăruia.

77. Aceeaşi idee o găsim mai în detaliu în *Enarr. În Psalmos,* 45, 14: „Eu am creat, Eu recreez; Eu am dat formă, Eu voi da din nou formă; Eu am făcut, Eu voi reface" etc.

78. Termenii *perversa-conversa* (stricată-îndreptată)

fac parte dintr-o serie de concepte în opoziţie: *aversi-perversi-conversi-reverşi,* preluate din filosofia plotino-porphyriană, dar adaptate în mod ingenios la textele biblice, *cf. Deut,* 29, 18; *Iuda,* 8, 33; *Faptele Ap.,* 7, 39.

79. Ideea perceperii parţiale şi succesive a realităţii, specifică spiritului uman, în opoziţie cu atributul divin, conform căruia Dumnezeu percepe totul dintr-odată, va fi reluată mai jos şi în problema subiectivităţii timpului şi a perceperii lui parţiale şi succesive.

80. În textul latin: *praevaricatores* (trădătorii unei cauze în folosul adversarului; cei care se abat de la linia dreaptă, trădându-şi conştiinţa).

81. Fiindcă în partea cea mai adâncă a inimii se află Dumnezeu, *cf.* ISAIA, 46, 8.

82. *Cf.* ISAIA, 9, 2; IEREMIA, 31, 40; MATEI, 4, 16: „poporul ce stătea în întuneric a văzut lumină mare, şi celor ce şedeau în latura şi în umbra morţii lumină le-a răsărit" (tr. B.V. Anania).

83. Referire la coborârea în iad a Mântuitorului, pentru a birui moartea; vezi cântarea: „cu moartea pre moarte călcând…"

84. *Cf.* AUGUSTINUS, *De libero arbitrio,* 2, 14, 35 şi urm.

85. *Psalmul* 18, 5: „În soare şi-a pus lăcaşul său; şi el este ca un mire ce iese din cămara sa" (tr. Sf. Sinod).

86. Augustin revine la ideea exprimată mai sus că Dumnezeu se află în locul cel mai intim al fiinţei noastre. O experienţă religioasă pornind de la sensibilitatea inimii va preconiza şi Schleiermacher.

87. Expresie ruptă din contextul cap. 24, 23 al *Evangheliei după Matei*

88. IOAN, 1, 10: „În lume era şi lumea printr-însul s-a făcut, dar lumea nu L-a cunoscut” (tr. B.V. Anania).

89. ITIMOTEI, 1, 15: „Vrednic de crezare şi de toată primirea este cuvântul că Iisus Hristos a venit în lume să-i mântuiască pe cei păcătoşi, dintre care cel dintâi sunt eu” (tr. *ibidem).*

90. *Psalmul* 4, 2: „Fiii oamenilor, până când grei la inimă?” (tr. Sf. Sinod).

91. *Psalmul* 72, 9: „Până la cer ridică gura lor şi cu limba lor străbat pământul” (tr. *ibidem).*

92. Expresie din *Psalmul* 83, 7; în versiunea latină a *Vul-gatel în convalle plorationis* sau *în valle lacrimarum.*

93. Răspunsuri la această întrebare aflăm în AUGUSTI-NUS, *De vera religione,* 32, 60 – 65; *Ad Marcellinum,* 138, 1, 5; *Demusica*6, 17, 57*; De civitate Dei,* 22, 19, 13.

94. Categorii estetice, filosofice şi morale îndelung dezbătute în Antichitatea greco-latină, cunoscute sub numele de *Binele* şi *Frumosul.* Lucrarea la care se referă aici Augustin nu ni s-a păstrat. Estetica antică de până la Plotin n-a dat un răspuns clar şi precis întrebării „ce este frumosul”, deşi sunt esteticieni moderni care cred că acest răspuns se află în dialogurile lui Platon. Dar, în dialogul platonician *Hippias Minor* vedem cum Socrate, după ce respinge rând pe rând cele mai variate definiţii ale frumosului, nu dă nici el un răspuns şi lasă în suspensie problema de la care se pornise: *zi* cati to koc Wiv; (ce este frumosul?). În *Poetica,* VII, Aristotel însuşi este oscilant şi nesigur în această problemă, confundând frumosul cu binele şi definindu-l drept ceea ce este în acelaşi timp bun şi plăcut *(cf. Retorica,* I, 9). Reţinem însă din demonstraţiile lui că frumosul este caracterizat de ordine,

simetrie şi delimitare, *cf Metaphysica,* XII, 3; alteori, de mărime şi ordine (ey Heyfevei Kai xd-ei, *cf. Poetica,* VII; *Etica Nic.,* IV, 7, 1123 b7). Pentru Diogene Laertios, frumosul pare a fi indefinibil.

Influenţat de Plotin, Augustin zice *că frumos este ceea ce are formă* şi urât *este informul* adică ceea ce fiind capabil de formă nu o ia şi nu este dominat de ea. În categoria *de frumos* sufletul percepe *ideea,* cea care produce toate categoriile de lucruri. Frumuseţea ei este ceea ce în ea străluceşte din divin şi din Idee. (PLOTIN, *Ennead.,* I, VI, 1; V, VII, 1)

95. MATEI, 10, 30: „Vouă însă toţi perii capului vă sunt număraţi" (tr. B.V. Anania).

96. Expresie din *Efeseni,* 4, 14.

97. Referire la cartea dedicată oratorului roman Hienus, intitulată *De pulchro et apto* (Despre frumos şi ceea ce este bine întocmit), menţionată mai sus, *Confes.* IV, 13, 20-14, 21. A fost compusă la Cartagina între 374 – 383.

98. *Psalmul* 71, 19: „Binecuvântat este Domnul, Dumnezeu, Dumnezeul lui Israel, singurul care face minuni" (tr. Sf. Sinod); *ibidem,* 135, 4.

99. Adică opusul lui *aptum* (ceea ce este potrivit şi bine întocmit).

100. *I Corinteni,* 8, 6: „totuşi pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din care sunt toate şi-ntru care suntem noi, şi un singur Domn, Iisus Hristos, prin care sunt toate şi prin care suntem noi" (tr. B.V. Anania).

101. *monadă* (< novâş, – *adoq* = singur, izolat); la Platon, monada este *Unitatea,* iar în filosofia pitagoreică, *focul* în general, termenul de monadă indică noţiunea de unitate materială sau spirituală simplă. Cariera modernă a termenului se datorează filosofiei lui Leibniz, care vede în monadă o substanţă spirituală individuală, înzestrată cu forţă activă, independentă, în care se oglindeşte universul.

Monada supremă este pentru Leibniz Dumnezeu.

102. *dyadă* (< Sudţ, – *asoc,* = dualitate, cuplu). Termenul pare a fi căpătat o încărcătură filosofică în perioada presocratică şi socratică; îl găsim la PLATON, *Phaedon, 101 c, Parme-nides, 149 c,* etc.

103. *Psalmul* 17, 31: „Că Tu vei aprinde făclia mea, Doamne; Dumnezeule meu, vei lumina întunericul meu" (tr. Sf. Sinod).

104. IOAN, 1, 16: „Şi din plinătatea Lui noi toţi am primit, şi har pentru har" (tr. B.V. Anania).

105. AUGUSTINUS, *Inloannem,* 35, 3, 4.

106. *IOAN,* 1, 9: „Lumina era cea adevărată care, venind în lume, luminează pe tot omul" (tr. *ibidem).*

107. IACOB, 1, 17: „toată darea cea bună şi tot darul desăvârşit de sus este, pogorându-se de la Părintele luminilor, la care nu există primire sau umbră de schimbare" (tr. *ibidem).*

108. I PETRU, 5, 5: Vezi mai sus nota 27.

109. *Psalmul* 77, 44: „Şi-a adus aminte că trup sunt ei, suflare ce trece şi nu se mai întoarce" (tr. Sf. Sinod).

110. Moment evocat mai pe larg în lucrarea *De utilitate credendi, 1, 2.*

111. IOAN, 3, 29: „Cel ce are mireasă este mire; iar prietenul mirelui, care stă şi-l ascultă, cu bucurie se bucură de glasul mirelui. Aşadar, bucuria aceasta a mea s-a împlinit" (tr. B.V. Anania).

112. Referire la expresiile din *Psalmul* 50, 9: „bucura-se-vor oasele mele cele smerite" (tr. Sf. Sinod).

113. *Aristotel* (384 – 322 *î.Hr.),* cel mai de seamă filosofai antichităţii elene; fiul lui Nicomah, medicul curţii regale din Macedonia. În 367 – 366 a venit la Atena şi a audiat prelegerile Academiei platoniciene, devenind cel

mai strălucit discipol al lui Platon. Chemat în Misia de tiranul Hermias, a deschis la *Assos* o şcoală profilată pe cercetări biologice. În 343 – 342 Fi-lip al II-lea l-a chemat la curtea sa din *Pella* şi i-a încredinţat educaţia fiului său Alexandru. În 335 – 334, după înscăunarea lui Alexandru, s-a întors la Atena şi a întemeiat *Lykeion-ul* sau *Peripatos-ul,* şcoală materialistă de prestigiu, care rivaliza cu Academia lui Platon. Aici a activat timp de treisprezece ani, elaborându-şi cea mai mare parte a operei sale, alcătuită din 47 de titluri, în 400 de cărţi. Aceste lucrări au fost dintru început împărţite în două categorii: cele destinate publicării, astăzi în totalitate pierdute, şi cele care nu erau destinate publicării, esoterice, păstrate până astăzi. Între acestea, mai cunoscute sunt: *Metafizica, Fizica, Despre cer, Istoria animalelor, Despre suflet, Parva moralia. Politica, Etica nicomahică, Organonul sau Logica,* în care vede doar un instrument al gândirii. Una dintre diviziunile acestei lucrări este cea intitulată *Categoriile* (Kaânyopioa), la care face referire şi Augustin. După moartea lui Alexandru, în 323, Aristotel a fost acuzat de impietate şi obligat să părăsească Atena. S-a refugiat la Chalcis, în insula Eubeea, murind în anul următor, 322 *î.Hr.*

114. *Decern categoriae* sau De *decern praedicantis rerum,* una dintre secţiunile importante ale Organon-ului aristotelic, socotit în Antichitatea latină târzie şi în Evul Mediu principalul tratat al învăţăturii aristotelice. Augustin n-a citit această lucrare în original, ci în traducerea şi interpretarea latină a lui Marius Victorinus.

115. Se confirmă aici un lucru cunoscut şi din alte surse, anume că profesorii se foloseau în mod curent în demonstra

ţiile lor de figuri desenate şi de material didactic auxiliar în vederea explicitării problemelor teoretice.

116. În *Facerea,* 3, 17-19, Dumnezeu-Tatăl rosteşte blestemul asupra lui Adam, şi în cadrul acestuia este menţionată şi expresia pe care Augustin o citează destul de liber; e vorba de versetul 19: „În sudoarea feţei tale îţi vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ai fost luat" (tr. Sf. Sinod).

117. Aici Augustin se referă la cele *şapte arte liberale,* cultivate într-un mod mai sistematic în Evul Mediu sub forma celor două cicluri: *Trivium* (disciplinele umaniste) şi *Quadrivi-um* (ansamblul celor patru părţi ale ştiinţelor matematice: *aritmetica, muzica, geometria şi astronomia).*

118. Sub o formă prescurtată, Augustin prezintă aici mitul peşterii din filosofia lui Platon: cel aşezat cu spatele spre lumină vede pe fundul peşterii profilându-se numai umbra adevărului. Cf. PLATON, *Republica* 7, 1, 543.

119. Asemenea fiului risipitor din cunoscuta parabolă relatată de LUCA, 15, 11 şi urm. Termenul de *substantia* (avere) folosit aici denotă intenţii ironice.

120. *Psalmul* 58, 10: „Puterea mea în Tine o voi păzi, că Tu, Dumnezeule, sprijinitorul meu eşti" (tr. *ibidem).*

121. Referire la LUCA, 15, 13: fiul risipitor s-a dus într-o ţară îndepărtată şi acolo şi-a risipit averea, trăind în desfătări.

122. Referire la perioada în care Augustin, adept al maniheismului, încearcă să-şi convertească prietenii: Honoratus, Romanianus, Alypius şi alţii, la orientarea religioasă în care a stăruit aproape zece ani. Vezi şi mai sus, III, 11, 19; IV, 4, 7; *De mor. Manich.,* II, 19, 68; *Contra Acad.,* I, 1, 3; De *util. credendi,* 1, 2.

123. *Psalmul* 62, 8: „Şi întru acoperământul aripilor Tale mă voi bucura. Lipitu – s-a sufletul meu de Tine şi pe

mine m-a sprijinit dreapta Ta” (tr. Sf. Sinod).

124. ISAIA, 46, 4: „Până la bătrâneţea Noastră Eu sunt Acelaşi, până la adâncile voastre căruntеţe Eu vă voi ocroti” (tr. *ibi*

125. În textul latin se poate observa mai bine vocabularul filosofic folosit de Augustin aici, un vocabular preluat din doctrina plotinico-porphyriană, despre omul care *s-a îndepărtat, s-a stricat şi s-a reîntors la începuturi [conceptus hominis aver-şi-perversi-reverşi ad principium);* vezi şi mai sus L. IV, 17, n. 4.

NOTE

CARTEA A CINCEA

1. *Psalmul* 137, 1: „Lăuda-Te-voi, Doamne, cu toată inima mea, că ai auzit cuvintele gurii mele şi înaintea îngerilor îţi voi cânta” (tr. Sf. Sinod).

2. *Psalmul* 34, 9: „Toate oasele mele vor zice: Doamne, cine este asemenea Ţie?” *(ibidem).*

3. *Psalmul* 18, 7: „De la marginea cerului ieşirea lui, şi oprirea lui până la marginea cerului; şi nu este cine să se ascundă de căldura lui” (tr. *ibidem).*

4. Referire la itinerarul minţii spre Dumnezeu, de la contemplarea lumii materiale, la contemplarea divinului.

5. Expresie din *Psalmul* 67, 2.

6. Referire la manihei.

7. *Psalmul* 138, 7: „Unde mă voi duce de la Duhul Tău şi de la faţa Ta unde voi fugi?” (tr. *ibidem).*

8. *Înţelepciunea lui Solomon,* 11, 24: „Pentru că iubeşti toate cele ce sunt şi nimic nu urgiseşti din cele ce ai făcut, că dacă ai fi urât un lucru, nu l-ai fi plăsmuit” (tr. *ibidem).*

9. Expresie folosită în *Psalmii* 21, 28 şi 68, 7.

10. Expresie din *MATEI,* 16, 17 şi *I Corinteni,* 15, 50.

11. Deşi maniheii reprezentau o sectă religioasă

necreştină, fiind mult influenţaţi de creştinism, ei aveau o organizare religioasă asemănătoare acestuia.

12. Originar din Africa, din cetatea Milevitanus, *Faustus de Milevum* a fost un reprezentant de seamă al sectei maniheilor. Devenise cunoscut nu numai datorită darului vorbirii, ci şi al scrisului, întrucât, în vremea lui Augustin, redactase o lucrare împotriva credinţei creştine. Faţă de această scriere Augustin a luat poziţie în lucrările: *Contra Faustum Mani-chaeum,* I, 1; *De civitate Dei,* 15, 26, 1 – 2; *Retractationes,* 2, 7.

13. Expresie din *ITimotei,* 3, 7; 6, 9.

14. Trimitere ironică la sensul etimologic al cuvântului: *faustus (3)* = aducătorul de noroc, fericitul.

15. Vezi mai sus *Cartea W-a, 16, 30,* nota 117.

16. Respectiv, *Categoriile* lui ARISTOTEL; *Dialogurile* lui PLATON *[Phaedon, Phaidros, Menon, Timaios), Tusculanae disputationes* de CICERO, precum şi *De officiis, Definibus, Academica,* de acelaşi autor; APULEIUS, *Metamorphoseon,* opera lui Porphyrius şi altele.

17. Augustin se referă aici în mod deosebit la VERGILIUS, *Bucolica a TV-a,* unde, într-adevăr, se vorbeşte despre naşte

CARTEA A CINCEA

549

rea miraculoasă a unui *puer divus* (copil divin), o progenitură trimisă din cerul înalt.

18. Referire la *înţelep. lui Solomon,* 13, 9: „Că dacă au putut să adune atâta învăţătură, ca să cerceteze lumea, cum n-au aflat ei mai degrabă pe Stăpânul lumii?” (tr. Sf. Sinod).

19. *Psalmul* 137, 6: „Că înalt este Domnul şi spre cele smerite priveşte şi pe cele înalte de departe le cunoaşte” (tr. *ibidem).*

20. Expresie din *Psalmul* 146, 3; în textul latin –

obritis corde (de cei zdrobiţi cu inima).

21. Cf. AUGUSTINUS, *Enarrattones în Psalmos,* 8, 13 şi *Psalmul* 8, 6 – 7.

22. *Idem, De utilitate credenti,* 10, 24.

23. Cf. *Psalmul* 146, 5: „Mare este Domnul nostru şi mare este tăria Lui şi priceperea Lui nu are hotar" *(tr. cit.).*

24. Cf. *I Corinteni,* 1, 30: „Din El dar sunteţi voi întru Hristos Iisus Cel Ce de la Dumnezeu S-a făcut pentru noi înţelepciune, dreptate şi sfinţire şi răscumpărare" (tr. B.V. Anania).

25. *MATEI,* 22, 21: „Atunci El le-a zis: Daţi-i dar cezarului cele ce sunt ale cezarului şi lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu" (tr. *ibidem).*

26. *Romani,* 1, 21: „Căci deşi L-au cunoscut pe Dumnezeu, nu ca pe Dumnezeu L-au slăvit şi nici nu L-au mulţumit, ci-n cugetările lor s-au rătăcit şi inima lor cea neînţelegătoare s-a întunecat" (tr. *ibidem).*

27. Citare liberă a unor părţi din versetul de mai sus, v. n. 26.

28. *Romani,* 1, 22: „Zicând că sunt înţelepţi, au ajuns nebuni" (tr. *ibid.).*

29. *Ibidem,* 1, 23: „Şi slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios au preschimbat-o în asemănarea chipului omului celui stricăcios şi al păsărilor şi al patrupedelor şi al târâtoarelor" (tr. *ibidem).*

30. *Ibidem,* 1, 25: „ca unii care/au preschimbat adevărul lui Dumnezeu în minciună şi s-au închinat şi i-au slujit făpturii în locul Făcătorului…" (tr. ibid*em).*

31. *Manichaeus* sau *Mani,* c. 216-o. 276, reformator religios persan, fondatorul maniheismului. A aparţinut în tinereţe unei secte gnostice din Babilonia, apoi, probabil, unei comunităţi creştine de la Susa. Călătorind în partea de nord a Indiei, Mani a cunoscut budismul şi jainismul, iar

întâlnirea cu suveranul sasanid Şapur I, în 242, l-a determinat, sub îndemnul acestuia, să propovăduiască o nouă religie. Succesul

repurtat cu această nouă orientare religioasă i-a atras reacţia preoţimii mazdeiste, astfel încât suveranul Bahram I (273 – 276), succesorul lui Şapur I, a hotărât întemniţarea lui. Mani moare în temniţă în 276. Adepţii învăţăturii lui au fost persecutaţi în mod sângeros, dar maniheismul s-a răspândit în tot Imperiul Roman; în Armenia, în Asia Centrală, în Africa de Nord, în China şi chiar în Europa. Aici a supravieţuit în secolul al VI-lea doar în nordul Europei, înrâurind priscilianismul şi bogomilismul. În Regatul Uigur (763 – 814) a devenit religie de stat. Maniheismul reprezintă etapa finală a gnosticismului, o religie sincretică plină de elemente ale religiei persane, babiloniene, creştine, iudaice şi indiene. E o religie a ispăşirii şi a răscumpărării, promovând o etică ascetică.

32. Scrierile lui *Manichaeus (Mani)* încercau să răspundă unor întrebări referitoare la originea limbii, a sufletului şi a trupului, a binelui şi a răului, a salvării sufletului etc.

33. În *De utilitate credendi,* 11, 25, Augustin precizează: „În religie, două fiinţe sunt demne de a fi lăudate – cei care i-au găsit pe cei pe care trebuie să-i socotească foarte fericiţi, şi cei care caută cu toată râvna şi priceperea”.

34. Cf. *Romani,* 1, 21; Vezi mai sus nota 26.

35. Cotul, lat. *cubitum / cubitus, – i* – măsură de aprox. 0, 443 m.

36. *Illorinteni* 6, 10: „ca nişte întristaţi, dar pururea bucurându-ne; ca nişte săraci, dar pe mulţi îmbogăţindu-i; ca unii care n-au nimic şi pe toate le stăpânesc” (tr. B.V. Anania).

37. Referire la *IOV,* 38, 31: „Poţi tu să legi cataramele Pleiadelor sau să deznozi lanţurile Orionului?” (tr. Sf. Sinod).

38. Cf. *Înţelepciunea lui Solomon,* 11, 20: „... ci Tu toate le-ai rânduit cu măsură, cu număr şi cu cumpănă” (tr. ibi-*dem).*

39. *IOV,* 28, 28: „După aceea Dumnezeu a zis omului: Iată, frica de Dumnezeu, aceasta este înţelepciunea, iar în depărtarea de cel rău stă priceperea” (tr. *ibidem);* AUGUSTINUS, *De civitate Dei,* 14, 28: nu există nicio înţelepciune umană fără evlavie.

40. E vorba de Manichaeus (Mani), vezi mai sus nota 31.

41. Cf. *Efeseni,* 4, 14: „ca să nu mai fim copii, clătinaţi de valuri şi purtaţi de orice vânt de-nvăţătură încoace şi-ncolo prin viclenia oamenilor, prin meşteşugul lor de a atrage-n rătăcire” (tr. B.V. Anania).

42. În lat. *deliquia luminum* (defecţiuni de lumină, lipsa de lumină).

43. În textul latin, *garrientem e garrio (IV)* (a flecari, a ciripi); am păstrat echivalentul termenului atât de colorat folosit aici de autor.

44. Augustin se referă aici la feluriţii reprezentanţi ai vechilor şcoli filosofice: platonicienii, sofiştii, stoicii şi alţii.

45. E vorba în continuare de Faustus, asupra căruia revine după o lungă digresiune.

46. Vezi mai sus Cartea IV, 16, 30, nota 117.

47. În Antichitatea târzie şi în Evul Mediu, gramatica era inclusă în primul ciclu al artelor liberale, respectiv în *trivium;* vezi *supra.*

48. Adică ale lui Marcus Tullius Cicero, celebru orator, scriitor şi filosof latin din sec. I *î.Hr.*

49. Ecou din *Psalmul* 49, 22: „Acestea ai făcut şi am tăcut, ai cugetat fărădelegea, că voi fi asemenea ţie; mustra-te-voi şi voi pune înaintea feţei tale păcatele tale” (tr. Sf. Sinod).

50. În *De utilitate credendi,* 8, 20, Augustin va afirma: „secta aceea, în care căzusem, mă făcea să regret amar”.

51. Cf. *Psalmul* 77, 41; „în Inima lor n-au fost drepţi cu El, nici n-au crezut în legământul Lui” (tr. Sf. Sinod).

52. În lat. *imperitus... imperitiae suae.*

53. Cf. *Psalmul* 36, 23 şi comentariul lui Augustin din *Enarr. În Psalmos,* 36, 2, 15: „Aşa cum omul însuşi vrea calea Domnului, tot astfel şi paşii lui sunt îndreptaţi de Domnul însuşi”.

54. Din *Codex Theodosianus* 14, 9, 1, aflăm că împăraţii Valentinianus (364 – 375), Valens (328/364 – 378) şi Gratianus (367 – 383) au reprimat dezmăţul elevilor.

55. *Psalmul* 141, 5: „Strigat-am către Tine, Doamne, zis-am: Tu eşti nădejdea mea, partea mea eşti în pământul celor vii” (tr. Sf. Sinod).

56. *Psalmul* 39, 3: „Şi [Domnul] a pus pe piatră picioarele mele şi a îndreptat paşii mei” (tr. *ibidem).*

57. *Thascius Caecilius Cyprianus (c. 205 – 258),* episcop şi scriitor latin, unul dintre reprezentanţii de seamă ai patristicii occidentale, născut în Africa de Nord, la Cartagina. S-a convertit la creştinism în 246, ajungând mai apoi episcop de Cartagina. În timpul persecuţiilor declanşate de împăraţii romani Decius şi Valerianus, unii creştini se vor întoarce la păgânism

— *Lapsi* (cei care au căzut), alţii însă îşi vor mărturisi credinţa

— *Confessores* (mărturisitorii). Problema readmiterii

în biserica universală a celor *căzuţi* şi aceea a unui grup de disidenţi, care s-au separat de biserică, l-au determinat pe Cyprian să

I

552

NOTE

redacteze vestita sa lucrare *Despre unitatea Bisericii [De unitate ecclesiae),* unde afirmă: *Salus extraecclesiam non est* (nu există mântuire în afara bisericii). În urma disputei cu episcopul Ştefan al Romei, Cyprian este trimis în exil şi moare ca martir la 14 septembrie 258. Influenţat de teologia lui Tertulian, Cyprian crede că unitatea Bisericii depinde de armonia şi egalitatea episcopilor, idei însuşite şi de Augustin. Locul la care se referă aici autorul *Confesiunilor* era unul marcat de o troiţă în amintirea Sfântului (Fericitului) Cyprian, alături de care a fost ridicată mai târziu şi o biserică.

58. Referire la *IOV,* 7, 9-10.

59. / *Corinteni,* 15, 22: „Că după cum toţi mor în Adam, tot aşa toţi vor învia întru Hristos" (tr. B.V. Anania).

60. Expresie din *Efeseni,* 4, 32.

61. *Ibidem,* 2, 14. Augustin se referă aici la faptul că nu primise încă botezul, prin care i se ştergeau atât păcatul originar, cât şi păcatele săvârşite până atunci.

62. Referire la *MATEI,* 25, 41.

63. Vezi mai sus, *Confesiunile,* I, 11, 17.

64. Adică fără să fi primit botezul.

65. Ecou al pasajelor din *Psalmul* 94, 6 şi *II Corinteni,* 1, 3 şi 7.

66. *Psalmul* 50, 18: „Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit; inima înfrântă şi smerită Dumnezeu nu o va urgisi" (tr. Sf. Sinod).

67. În lat. *tamaquam chirographa* (asemenea unui scris de mână, asemenea unei semnături).

68. Expresie din *Psalmul* 117, 1.

69. Expresie din *Psalmii* 115, 7 şi 85, 15.

70. Adică *mântuirea;* termenul latin *salus, – utis* (sănătate, salvare) dobândeşte în creştinism sensul de *mântuire, salvare din păcat.*

71. E vorba de un anume Constantinus, care încă mai trăia în vremea în care Augustin redacta *Confesiunile* şi *Contra Faustum.* Printre auditorii *aleşi* ai acestui maniheu se numărau Augustin şi Faustus de Milevum, care au rămas în casa acestuia până când Augustin a plecat la Milano, iar Faustus în Africa.

72. *Psalmul* 40, 4: „Eu am zis: Doamne, miluieşte-mă; vindecă sufletul meu, că am greşit Ţie" (tr. *cât).*

73. *Psalmul* 140, 3 – 5.

74. În *Vulgata, Psalmul* 140, 4: *Et non communicabo cum electis corum,* faţă de versiunea lui Augustin a aceluiaşi citat:

CARTEA A CINCEA

553

combinabar cum electis corum; iar cu oamenii cei care fac fărădelege nu mă voi însoţi cu aleşii lor (*tr. cit.}.*

75. Referire la ARCESILAUS, 315 – 240 î.Hr. şi CARNEA-DES, 214-129 *î.Hr.,* care întemeiaseră *Noua Academie,* pornind de la filosofia platoniciană, *Vechea Academie.*

76. Augustin crede că adepţii Academiei le atacaseră pe toate într-adins.

77. Dacă personajul în discuţie esta acel Constantinus, la care Augustin a sta în gazdă, îndemnul lui Augustin de a nu avea încredere în manihei n-a rămas fără urmări. Constantinus s-a convertit la creştinism şi încă mai trăia pe la anul 400; v. *Contra Faustum,* 5, 5 şi mai sus, nota 70.

78. Expresie din *Facerea,* 24, 3.

79. Maniheii îl îndepărtaseră pe Augustin de la adevăr, iar Academicii îl derutaseră în cercetarea adevărului, întrucât ei proclamau că totul trebuie să fie pus la îndoială.

80. În *De carne Christi, 2,* Tertulian scrisese că *nihil est încorporale nisi quod non est* (nimic nu este încorporai decât ceea ce nu este).

81. Idee pe care maniheismul avea s-o transmită bogomilismului şi pe care o aflăm şi în dramaturgia lui Lucian Blaga, respectiv în *Meşterul Manole;* dar şi în conceptul medieval al *coincidenţei contrariilor,* atât de familiar lui N. CUSANUS.

82. În lat. *catholicus,* (3) *adj.* (universal); din gr. kocOo-ikoş, – ti – ot> (general, universal); H Kabcă.iKf EKKX, rlâia (Biserica Universală), cf. Clement de Alexandria, în Migne, *P.G.,* 2, 548. La vremea în care îl utilizează Sf. Augustin, termenul în discuţie, fie în greacă, fie în latină, nu are sensul pe care îl va căpăta în perioada medievală şi modernă, deoarece abia după 1054, la circa 600 – 700 de ani după autorul *Confesiunilor,* se va putea vorbi de *catolic* în opoziţie cu *ortodox.* Opinăm, aşadar, că acest termen nu poate fi tradus în cazul de faţă prin *ortodox,* cum se procedează în ediţia românească Fericitul Augustin, *Confessiones-Mărturisiri,* Editura Institutului Biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, dar nici prin *catolic,* ci pur şi simplu, prin *universal.*

83. Expresie din *Psalmul* 118, 88.

84. Conform doctrinei maniheilor, existau două suflete în fiinţa umană, dar ambele alcătuite în totalitate din materie.

85. Hristologia maniheilor (existau numeroase elemente creştine şi în doctrina lor) oscila între *Apollinarism,* conform căruia Hristos era considerat a fi

avut trup omenesc, şi *Valen-tinianism,* conform căruia trupul lui Hristos nu avea materia

554

NOTE

CARTEA A ŞASEA

555

litate, ci era ceva pur spiritual. Vezi şi AUGUSTINUS, *Contra Faustum,* 3, 1 şi urm.; *eptassim.*

86. *Elpidius,* probabil prezbiter al Cartaginei, în perioada de tinereţe a lui Augustin. Se pare că adesea acesta lua atitudine împotriva maniheismului, care, în calitate de doctrină eclectică, asimilase şi multe elemente creştine.

87. În *De utilitate credendi,* 3, 7, Augustin reia această idee referitoare la coruperea scrierilor biblice, arătând că nimic nu i se pare mai jenant şi mai absurd decât această afirmaţie.

88. Cf. *Psalmul* 138, 22: „Cu ură desăvârşită i-am unt pe ei şi mi s-au făcut duşmani” (tr. Sf. Sinod); vezi şi *Enarr. imPsal-mos,* 138, 28.

89. Expresie din *Psalmul* 72, 26.

90. Acesta este, se pare, motivul principal al plecării lui Augustin din Roma.

91. Oraş din *Gallia Transpadană,* capitala insubrilor, azi *Milano,* care, după mărturiile lui AUSONIUS, *Ordo nobilium urbium,* 5, 1 – 5, rivaliza pe drept cuvânt cu Roma.

92. *Quintus Aurelius Symmachus* (c. 345-o. 402), născut la Roma într-o familie proconsulară, a fost prefectul Romei între 384 – 385 şi consul în 391. Este autorul unor *Relationes* (Rapoarte) expuse în senat în timpul domniei lui Valentinianus (375 – 392). A mai scris şi *Orationes et epistolae* (Cuvântări şi epistole).

93. *Aurelianus Ambrosius* (340 – 397), episcop şi

scriitor latin născut la Treveri (azi Trier), în Gallia, unde tatăl său devenise prefectul pretoriului. Ajunge înalt funcţionar la Medio-lanum (Milano). A fost un orator de talent şi un diplomat abil, mai ales în 374, când, datorită unor dispute doctrinare, a fost nevoit să medieze pacea dintre arieni şi ortodocşi. Ca urmare a acestui succes de mediere este ales episcop, cu toate că nu se botezase încă. A exercitat o puternică influenţă asupra împăraţilor contemporani, Gratianus, Valentinianus şi Theo-dosius I. La sinodul de la Aquileia, în 381, a impus dogma ni-ceeană, făcând ca ortodoxia să triumfe asupra arianismului. A scris poezii religioase, discursuri funebre şi tratate teologice, remarcabile prin frumuseţea lor stilistică.

94. Expresie din *Psalmul* 80, 15.

95. Formulare poetică preluată din AMBROSIUS, *Hymnus Splendor paternae gloriae,* 23, 25, în Migne, *P.L.,* 16, 1411.

96. Expresie adresată de o căpetenie regală profetului Ilie, cf. *W Regi,* 1, 9.

97. *episcopus,* în gr. eltia KOT – coş (inspector, supraveghetor, îndrumător).

98. *Psalmul* 118, 155: „Departe de păcătoşi este mântuirea, că îndreptările Tale n-au căutat” (tr. Sf. Sinod).

99. Lui Augustin îi apare cu claritate doctrina creştină în următoarele patru etape: 1. *non absurdam esse* (că nu este absurdă); 2. *absurdam esse doctrinam oppositam* (că este absurdă o doctrină care i se opune); 3. *ideo ittam veram esse* (că de aceea este ea adevărată); 4. *unam veram esse* (că ea este singura adevărată).

100. Referire la *II Corinteni,* 3, 6; „Cel Ce ne-a şi învrednicit să fim slujitori ai unui Nou Testament, nu ai literei, ci ai duhului; pentru că litera ucide, dar duhul face viu” (tr. B.V. Anania).

101. În lat. *catholicam viam* (calea credinţei

universale).

102. Caracteristica principală a filosofiei Noii Academii era punerea sub semnul îndoielii a oricărui adevăr şi a oricărei certitudini.

103. În lat. *Catholica Ecclesia,* denumire întâlnită deopotrivă şi în ortodoxismul răsăritean, la Sfântul Clement de Alexandria, vezi nota 81. *Catechumenus, – i,* în gr. Kearizoijţivos (cel care se instruieşte în problemele unei religii, al cărei membru doreşte să devină).

CARTEA A ŞASEA

1. Expresie curentă în *Psalmii* 70, 6; 34, 6; 72, 27; etc.

2. *Psalmul* 81, 5: „Dar ei n-au cunoscut, nici n-au priceput, ci în întuneric umblă; strica-se-vor toate rânduielile pământului" (tr. Sf. Sinod).

3. Expresie din *Psalmul* 72, 25: ... Dumnezeul inimii mele şi partea mea, Dumnezeule, în veac" [ibi*dem).*

4. În *De utilitate credenti,* 8, 20, Augustin afirmă: „Deseori mi se părea că nu mai pot să găsesc adevărul".

5. Cf. LUCA, 7, 14, unde este reluată minunea învierii tânărului din Nain, singurul fiu al mamei sale, rămasă văduvă ca şi mama lui Augustin.

6. *Psalmul* 17, 31: „Că Tu vei aprinde făclia mea, Doamne; Dumnezeul meu, vei lumina întunericul meu" *[tr. cit.*).

7. IOAN, 4, 14: „Că apa pe care i-o voi da Eu se va face într-însul izvor de apă săltătoare spre viaţă veşnică" (tr. B.V. Anania).

NOTE

8. *Găiatenu* 4, 14: „... ci m-aţi primit ca pe un înger al lui Dumnezeu, ca pe Iisus Hristos" (ibi*dem).*

9. Se pare că slujbele de pomenire (pomenile) se transformaseră în prilejuri de ghiftuire şi beţie; numai aşa

se explică interzicerea lor de către Ambrozie. Existau însă şi alte motive, vezi mai jos.

10. Sărbători şi banchete în amintirea părinţilor şi a rudelor apropiate celebrate în fiecare an între 13 – 21 februarie; cf. OVIDIUS, *Fastele,* 2, 533 şi urm.; AUSONIUS, *Parentalia, praefatio,* 5 – 8.

11. Expresie din *Faptele Apostolilor,* 18, 25 şi *Romani,* 12, 11: „În râvnă nu pregetaţi; fiţi arzători cu duhul…" [*tr. cit.*).

12. Expresie din *Fap. Ap.,* 2, 28 şi *Psalmul,* 15, 11.

13. În vremea lui Augustin celibatul nu era o condiţie *sine qua non* pentru treapta harică de episcop.

14. *IIT – imotei,* 2, 15: „Sileşte-te să te arăţi încercat înaintea lui Dumnezeu, ca un lucrător care nu are de ce să se ruşineze, drept învăţând cuvântul adevărului" (tr. *cât*).

15. AUGUSTINUS, *De utilitate credendi,* 8, 20.

16. În latină *mater catholica.*

17. În latină *adversus catholicamjidem* (împotriva credinţei universale).

18. În latină *altissime.* Termenul următor, în antonimie cu acesta, pare a sugera ideea de îndepărtare, de măreţie inaccesibilă; cf. *Psalmul* 9, 2. „Veseli-mă-voi şi mă voi bucura de Tine; cânta-voi numele Tău, Preaînalte!" (tr. Sf. Sinod).

19. În lat. *Praesentissime* (Preaprezent); sensul adoptat în text s-a impus în baza raportului de antonimie cu atributul divin aflat în pereche.

20. *Facerea,* 1, 26.

21. În lat. *Et ecce ipse a capite usque ad pedes în loco est.*

22. Cf. MATEI, 7, 7.

23. *Legea* sau *Pentateuhul,* adică primele cinci cărţi ale *Bibliei,* şi *Profeţii* (în ebr. *Torah* şi *Nebhiim*).

24. *II Corinteni,* 3, 6. Pasaj în care Sf. Apostol Pavel

atrage atenţia că Noul Testament l-a învrednicit pe creştin să fie slujitor al duhului, nu al literei, al sensului figurat, nu al celui concret. Vălul lui Moise se înlătură prin Hristos.

25. În lat. *doctrina catholica.*

26. Augustin va constata că este mai corect să crezi ceea ce nu poate fi demonstrat, decât să promiţi raţiunea şi să impui falsitatea; cf. *Contra Academicos,* 3, 20, 43.

27. Disocierea dintre doctrina maniheică şi cea creştină se exprimă în textul latin prin adv. *ibi* (aici) şi *illic* (acolo).

CARTEA A ŞASEA

557

28. AUGUSTINUS, *De utilitate credendi,* 9, 21; 17, 35 *et passim.*

29. E vorba de bună seamă de cărţile Sfintei Scripturi, în greceşte *xă* pifă Ma (Cărţile).

30. Cf. CICERO, *De natura deorum,* 2, 1, 3.

31. Referirea îi vizează pe reprezentanţii Noii Academii, care se pronunţau cu probabilitate despre orice, dar şi pe manihei.

32. *Eclesiasticul,* 19, 5: „Cel care crede curând este uşor de inimă…" (tr. Sf. Sinod).

33. MATEI, 7, 14: „şi strâmtă este poarta – şi îngust este drumul ce duce la viaţă şi puţini sunt cei ce îl află" (tr. B.V. Anania).

34. *Romani,* 9, 5: „Cel Ce peste toate este Dumnezeu binecuvântat în veci" *[ibidem).*

35. Evenimentul are loc la Kalendele lui ianuarie 385. Obiceiul panegiricelor va fi practicat cu precădere începând cu Diocleţian şi va dura până în vremea lui Theodosius, respectiv 289 – 389. Asemănătoare panegiricelor vor fi *Carmina encomiastica,* redactate între 395 – 404.

36. Observaţii similare cu caracter autobiografic

întâlnim şi în poeziile lui G. Călinescu: „Şi totul era numai impostură/ Căci clocoteam de iubire şi ură… etc.”

37. Cf. *Psalmul* 41, 10: „Toate talazurile şi valurile Tale peste mine au trecut” (tr. Sf. Sinod).

38. *Alypius,* c. 354 – 430, născut ca şi Augustin la Thagas-te, apoi discipol şi prieten al acestuia la Cartagina, îmbrăţişând maniheismul. A studiat dreptul şi a urmat *cursum hono-rum* (scara demnităţilor) la Roma. Apoi l-a însoţit pe Augustin la Milano, unde s-a convertit la creştinism şi a fost martor la botezul acestuia. După ce s-a reîntors în Africa, s-a dedicat vieţii ascetice. Făcând un drum la Bethleem, l-a vizitat pe Hie-ronymus, cu a cărui versiune a Sf. Scripturi în limba latină a luat contact. Era o natură liniştită, mai puţin ardent decât Augustin, dar plin de curăţie şi sinceritate. În copilărie se pasiona după jocurile de circ. După o perioadă de prezbiterat, este ales episcop. Moare probabil la Cartagina în 430, anul morţii lui Augustin.

39. *Nebridius,* născut la Cartagina, bogat, erudit şi înţelept, de o natură ardentă ca şi Augustin, prieten de studiu cu acesta. Părăsindu-şi toate afacerile personale, l-a urmat pe Augustin la Milano. A primit botezul împreună cu Augustin şi, după ce s-a întors în Africa, şi-a convins familia să treacă la creştinism. A murit probabil în 391.

NOTE

40. O dezavuare a jocurilor de circ întâlnim şi la CICERO, *Adfamiliares,* 7, 1, 1; la SENECA, *Ad Lucilium;* la Juvenal şi la alţii.

41. *Pilde* 9, 8: „Nu certa pe cel batjocoritor ca să nu te urască; dojeneşte pe cel înţelept, şi el te va iubi” (tr. Sf. Sinod).

42. Nefiind încă adept la religiei creştine, Augustin preda retorica animat de convingeri maniheiste.

43. Edificiu mare, circular, cu locuri în trepte, menit spectacolelor de gladiatori.

44 în lat. *nihilo sequius* (cu nimic mai docil; împotriva voinţei lui).

45. Exerciţiu cu caracter juridic, în vederea dobândirii deprinderilor de barou. Celor care studiau dreptul li se dădea ca temă susţinerea unor procese imaginare. Aceleaşi exerciţii erau şi în şcolile de retorică.

46. În Antichitate, tribuna era o estradă semicirculară din lemn, pe care stăteau magistraţii şi comandanţii militari, formând instanţa de judecată.

47. Era cel mai mare expert în descoperirea şi judecarea tâlhăriilor comise asupra stabilimentelor politice *(maxima cura publicarum fabricarum).*

48. Şi în Antichitatea târzie, respectiv pe vremea lui Augustin, în casele romanilor de vază se mai practica *sportula,* vizita de curtoazie făcută unui patron (lat. *patronus)* sau om influent în vederea obţinerii unui coşuleţ *(sportula)* cu mâncare pentru o zi; cf. CICERO, *Cată.* I, 90.

49. În latină *Comes lărgitionum Italicarum,* demnitate ce apare amănunţit reglementată în *Codex Theodosianus,* 6, 30, 1 – 24; *Codex Justinianus,* I, 32, 1; *Digestum,* I, 28, 1; *Notiţia dignitatum,* 11.

50. Cf. LUCA, 16, 10: „Cel ce este credincios în foarte puţin, şi în mult este credincios; şi cel ce este nedrept în foarte puţin, şi în mult este nedrept” (tr. B.V. Anania).

51. În limba siriană, *mamona* înseamnă avere, bani, proprietate. Cuvântul are şi sensul de *Satana,* care este stăpânul averilor pământeşti.

52. Cf. LUCA, 16, 11-12: „Deci dacă n-aţi fost credincioşi în bogăţia cea nedreaptă, cine vă va încredinţa-o pe cea adevărată? Şi dacă în ceea ce este străin n-aţi fost credincioşi, cine vă va da ce este al vostru?” *(tr. cât).*

53. Adică Alypius, Nebridius şi Augustin.

54. *Psalmul* 144, 15: „Ochii tuturor spre Tine nădăjduiesc şi Tu le dai lor hrană la bună vreme” (tr. Sf. Sinod).

55. E vorba de momentul în care Augustin ia contact cu lucrarea lui Cicero, intitulată *Hortensius,* despre care afirma mai sus că i-a schimbat viaţa; vezi *Confesiuni,* III, 4, 7.

56. Faustus de Milevum, despre care s-a vorbit mai sus, vezi *Ibidem,* V, 3, 3 şi n. 12 aferentă pasajului.

57. Drama îndoielii provenea la Augustin mai ales din învăţătura Noii Academii, care preconiza nesiguranţa în cunoaştere şi probabilismul.

58. Temerea că şi în doctrina creştină ar putea să existe numeroase vicii de judecată, ca şi în doctrina maniheică, persistă continuu în *Confesiuni.*

59. În latină, *catholicafides.*

60. Referire la MATEI, 7, 7: „Cereţi şi vi se va da; căutaţi şi veţi afla; bateţi şi vi se va deschide” (tr. B.V. Anania).

61. Salutul menţionat aici de Augustin nu este un simplu „bună ziua”, ci o vizită plină de protocol, cu urări de sănătate şi prosperitate.

62. E vorba, probabil, de pregătirea prelegerilor, a excerptelor din autorii clasici, a materialelor didactice.

63. În sec. IV-V, expresia latină toto *orice* (în toată lumea) va căpăta o conotaţie exclusiv creştină şi va fi înlocuită de termenul grec aÂKovneyri (ecumenic, universal).

64. *Eccles.,* 5, 8: „Nu întârzia a te întoarce la Domnul şi nu amina din zi în zi” (tr. Sf. Sinod).

65. *Înţelepciunea lui Solomon,* 9, 17: „Cine a cunoscut voinţa Ta, dacă Tu nu i-ai dat înţelepciune...?”

(ibi*dem).*

66. Cf. AUGUSTINUS, *Soliloquia,* 1, 10, 17.

67. Cf. ISAIA, 28, 15: „Voi ziceţi: noi am făcut legământ cu moartea şi cu iadul *(sediul)* învoială; urgia va trece fără să ne atingă, căci ne-am făcut din minciună un adăpost şi din viclenie un liman" (tr. *cât).*

68. *Biennio minor quam nubilis* (cu doi ani mai mică decât vârsta măritişului), adică optsprezece ani. Trebuie precizat că, în conformitate cu legea romană, tânăra avea vârsta legitimă pentru căsătorie, dar canoanele creştine stipulau vârsta de douăzeci de ani. Dat fiind însă faptul că era îndeplinită condiţia civilă, putea fi săvârşită şi căsătoria religioasă.

69. Un nucleu de convieţuire în comun care, evident, va eşua. Ceva similar preconizase şi Seneca în *Ad Lucilium,* 7, 1; dar şi esenienii.

70. *Romanianus,* cetăţean foarte bogat din Thagaste, dornic să afle adevărul. Lui îi dedică Augustin primele trei cărţi din scrierea sa *Contra Academicos,* redactate în noiembrie 386.

71. Adică paznici ai lui şi ai averii sale, spre a nu fi jefuit sau omorât.

72. Folosind pluralul de modestie, Augustin se referă la momentul când era în pragul căsătoriei; vezi cap. precedent, VI, 13, 23.

73. *Psalmul* 32, 11: „Iar sfatul Domnului rămâne în veac, gândurile inimii Lui, din neam în neam" (tr. Sf. Sinod).

74. *Psalmul* 144, 15-16: „Ochii tuturor spre Tine nădăjduiesc şi Tu le dai lor hrană la bună vreme. Deschizi

Tu mâna Ta şi de bunăvoinţă saturi pe toţi cei vii" (ibidem).

75. Metaforă extrem de sugestivă; în latină: *cor... concisum et vulneratum mihi erai et trahebat sanguinem,*

76. Numele acestuia va fi creat de Augustin, Adeo*datus (cel* dăruit de Dumnezeu); va fi de asemenea crescut şi educat de tatăl său până la moartea sa prematură. El este interlocutorul lui Augustin în celebrul dialog De magi*stro.*

77. În legătură cu această grabă la căsătorie, chipurile tipic femeiască, vezi proverbul rom „Se grăbeşte ca fata mare la măritat".

78. EPICUR, 341-270 *î.Hr.,* a deschis la Atena o şcoală în care învăţa că plăcerea este supremul Bine şi că ea trebuie să fie aleasă între cele care ne stau la îndemână. Doctrina lui a pătruns cu multă uşurinţă în rândul maselor şi s-a bucurat de un succes enorm, dar şi-a pierdut ideea directoare pe care i-o conferise întemeietorul. Împotriva lui Epicur n-au luptat numai gânditorii creştini, ci şi Cicero însuşi, printre altele, în lucrarea sa *De finibus bonorum et malorum,* 1, 15. Lui Lucre-tius însă îi va stârni o admiraţie neţărmurită. Vezi poemul De *rerurh natura,* creat pe coordonatele gândirii epicureice.

79. ISAIA, 46, 4: „... până la adâncile voastre cărunteţe Eu vă voi ocroti. Precum am făcut în trecut, Mă leg înaintea voastră vă voi ocroti şi vă voi izbăvi şi în viitor" (tr. cât*).*

80. IEREMIA, 39, 17-18: „Dar pe tine te voi izbăvi, zice Domnul, şi nu vei fi dat în mâinile oamenilor de care te temi. Te voi izbăvi şi nu vei cădea în sabie; sufletul tău va rămâne la tine ca şi când ai fi dobândit o pradă, pentru că tu ţi-ai pus nădejdea în Mine, zice Domnul" (tr. *cât).*

CARTEA A ŞAPTEA

1. *adolescenţia* (prima tinereţe, perioadă cuprinsă între 17 – 30 de ani).

2. *iuventus* (tinereţe, categorie de vârstă cu un sens mai larg, în care erau incluşi cei aflaţi între 18 – 45 de ani).

3. În textul latin: *matris nostrae catholicae Tuae.*

4. Expresie din *I Corinteni,* 15, 52.

5. Cf. MATEI, 13, 15; în latină: *incrassatus corde* (învârtoşat la inimă).

6. Cf. AUGUSTINUS, *Soliloquia,* 1, 2, 7.

7. Am marcat prin litere cursive cele două elemente principale ale frazei – *aşa cum... tot aşa* – *spre* a nu se pierde din vedere unitatea acesteia, păstrând totuşi amploarea ei din textul latin.

8. *Psalmul* 17, 31: „Că Tu vei aprinde făclia mea, Doamne; Dumnezeul meu, vei lumina întunericul meu" (tr. Sf. Sinod).

9. Substanţa divinităţii.

10. *Liberul arbitru* – libertatea dată omului de a alege singur drumul vieţii sale; puterea de a decide între bine şi rău. El poate fi întâlnit şi în epicureism, în conceptul de *clinamen;* cf. De *rerum natura,* II, 251 şi urm.

11. *Psalmul* 118, 137: „Drept eşti, Doamne, şi drepte sunt judecăţile Tale" *(tr. cât).*

12. Problema ridicată aici – „în ce fel voinţa cea bună devine rea" este dezbătută şi în De *libero arbitrio,* 3, 10, 29 – 31.

13. Idee asemănătoare şi în *Psalmul* 6, 5.

14. Termenul folosit aici este *anima* (inimă, suflet), fapt ce ne determină să credem că, pentru Augustin, contactul cu divinitatea se stabileşte mai degrabă sentimental decât raţional.

15. Cf. şi De *libero arbitrio,* 2, 15, 39: „Dumnezeu este Binele Suprem, şi mai presus de El nu există nimic; şi datorită acestui fapt El este Binele cel neschimbător, cu adevărat etern şi cu adevărat nemuritor".

16. Expresie din *Psalmul* 99, 2.

17. Coroborând acest pasaj cu cel din de *Trinitate,* 15, 13, 22, înţelegem mai bine ideea din context: „Însă El [Dumnezeu] cunoaşte toate creaturile spirituale şi corporale nu pentru că ele există, ci ele există fiindcă El le cunoaşte. (…) Aşadar, El a creat fiindcă a ştiut, nu a ştiut fiindcă a creat”. Altfel spus, ştiinţa lui Dumnezeu precedă creaţia şi nu invers.

18. Dincolo de jocul de cuvinte, la care Augustin nu renunţă cu nicio ocazie (et *quaerebam unde malum et mele quaerebam),* se face aici referire la *metafizică,* pe care o consideră a fi o pistă filosofică greşită în aflarea răspunsului la întrebarea de care este frământat.

19. Augustin elimină în teoriile sale cauza răului; ideea din acest pasaj este preluată de la platonicieni şi neoplatonicieni, care socoteau că *materia* este cauza răului. Cf. şi De *natura bont,* 18.

562

NOTE

20. ÎI PETRU, 2, 20: … prin cunoaşterea Domnului şi Mântuitorului nostru au scăpat de întinările lumii…” (tr. B.V. Anania).

21. E vorba de jumătăţile şi sferturile de oră, măsurate cu ajutorul clepsidrelor, deoarece minutele şi secundele nu puteau fi calculate la nivelul tehnicii de atunci.

22. *tamquam… (pre*cum la unul, şi la altul).

23. Se sugerează că se ajungea la o aşa de mare exactitate, încât s-ar fi putut vorbi de unităţi de timp asemănătoare clipelor.

24. Adică în stele.

25. *Facerea* 25, 25 – 26: „Şi cel dintâi care a ieşit era roşu şi peste tot păros, ca o pielicică, şi i-a pus numele Isav. După aceea a ieşit fratele acestuia, ţinându-se cu

mâna de călcâiul lui Isav; şi i s-a pus numele Iacov" (tr. Sf. Sinod).

26. Cf. *Psalmul* 17, 2: „Dumnezeul meu, ajutorul meu…"

27. În textul latin *Ecclesiae Tuae catholicae.*

28. Ediţia de care ne folosim propune acest adaus: *principiis existentiae,* care, în conformitate cu *Confess.* VII, 11, sunt: *immutabilitas, providentia, iustttta Dei, missio Christt exauctoritate Ecclesiae.*

29. *Psalmul* 37, 8-10: „Doamne, înaintea Ta este toată dorinţa mea şi sprijinul meu de la Tine nu s-a ascuns…". *(tr. cât).*

30. Reminiscenţă plotiniană, cf. *Enneades,* 4, 8, 7.

31. IOV, 15, 26: „Fiindcă a îndrăznit să năvălească împotriva Lui cu gâtul întins şi la adăpostul scuturilor sale groase şi rotunde" (tr. Sf. Sinod).

32. *Psalmul* 88, 11: „Tu ai smerit ca pe un rănit pe cel mândru; cu braţul puterii Tale ai risipit pe vrăjmaşii Tăi" *(ibidem).*

33. *Psalmul* 32, 11: „Iar sfatul Domnului rămâne în veac, gândurile inimii Lui, din neam în neam" *(ibidem).*

34. *Psalmul* 84, 5: „Oare, în veci Te vei mânia pe noi? Sau vei întinde mânia Ta din neam în neam?" *(ibidem).*

35. *Facerea* 18, 27: „Şi răspunzând Avraam a zis: Iată, cutez să vorbesc Stăpânului meu, eu, care sunt pulbere şi cenuşă" *(ibidem).*

36. Expresie din îl *Paralipomena,* 14, 2.

37. Cf. *IPetru*5, 5 şi *Iacov,* 4, 6: „Dumnezeu le stă-mpotrivă celor mândri, dar celor semeţi le dă har" (tr. B.V. Anania).

38. Cf. IOAN, 1, 14: „Şi Cuvântul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit întru noi; şi noi văzutu-I-am slava ca pe slava Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr" *(ibidem).*

CARTEA A ŞAPTEA

563

39. Este probabil vorba de Manlius Theodorus, foarte cunoscut în Mediolanum, consul în 399, celebrat de poetul Clau-dius Claudianus în poemul *în FI. Mardii Theodori consulatum* a cărui doctrină filosofică o apreciază şi o recomandă; cf. *Panegyris,* 84 şi urm.

40. De fapt, e vorba de cărţi neoplatoniciene aparţinând lui Ammonius Saccas (175 – 240), Plotinus (204 – 270) şi adepţilor acestora. Lucrarea cea mai reprezentativă dintre toate este *Enneades* a lui Plotinus, tradusă din greacă în latină de Mărius Victorinus.

41. Cf. IOAN, 1, 1 – 5. Am reprodus în textul *Confesiunilor* versiunea Sf. Sinod.

42. *Ibidem,* 1, 9-12.

43. Vezi nota 38.

44. *Filipeni,* 2, 6: „Cel Ce dintru-nceput fiind în chipul lui Dumnezeu a socotit că a fi El întocmai cu Dumnezeu nu e o prădare” (tr. B.V. Anania). Existenţa dintru început a lui Hristos este, conform acestui pasaj, originară, substanţială şi perpetuă, iar chipul pe care îl ia Iisus nu este o imagine plastică a lui Dumnezeu-Tatăl, ci un chip care traduce esenţa. „Faptul că Dumnezeu-Fiul este şi se consideră pe Sine egal şi consubstanţial cu Tatăl”, subliniază B.V. Anania în notele aferente textului, „nu înseamnă câtuşi de puţin că Tatăl a fost deposedat de propria Sa dumnezeire («Lumină din Lurrtină)”, *Ibidem,* notele 2, 3 şi 4, p. 342.

45 *Ibidem,* 2, 7-11.

46. IOAN, 1, 16: „Şi din plinătatea Lui noi toţi am luat, şi har peste har” (tr. Sf. Sinod).

47. *Romani,* 5, 6 şi 8, 32: „El, Care pe însuşi Fiul Său nu L-a cruţat, ci L-a dat morţii pentru noi toţi…” (tr. B.V. Anania).

48. MATEI, 11, 25 şi 29: „Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne al cerului şi al pământului, că ai ascuns acestea de cei

înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai descoperit pruncilor! […] Luaţi jugul Meu asupra voastră şi învăţaţi-vă de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi afla odihnă sufletelor voastre" (ibi*dem).*

49. Referire liberă la pasajul din *Psalmul* 24, 9-18.

50. MATEI, 11, 29; vezi mai sus, n. 48.

51. Cf. *Romani,* 1, 21-22: „Pentru că cunoscând pe Dumnezeu, nu l-au slăvit ca pe Dumnezeu, nici nu i-au mulţumit, ci s-au rătăcit în gândurile lor şi inima lor s-a întunecat. Zicând că sunt înţelepţi, au ajuns nebuni" (tr. Sf. Sinod).

NOTE

52. *Romani,* 1, 23: „Şi au schimbat slava lui Dumnezeu Celui nestricăcios cu asemănarea chipului omului stricăcios şi al păsărilor şi al celor cu patru picioare şi al târâtoarelor" *(ibidem).*

53. *Facerea* 25, 31: „Iacov însă i-a răspuns lui Isav: «Vinde-mi întâi dreptul tău de întâi născut»" *(ibidem).*

54. *Faptele Apostolilor,* 7, 39: „De el [Moise] n-au vrut să asculte părinţii noştri, ci s-au lepădat, şi-n inimile lor s-au întors către Egipt" (tr. B.V. Anania).

55. *Psalmul* 105, 20: „Şi au schimbat slava Lui întru asemănare de viţel, care mănâncă iarbă" (tr. Sf. Sinod). Din punct de vedere psihanalitic, viţelul, respectiv taurul, reprezintă un substitut oniric şi mitic al tatălui. Nu viţelul în sine era obiectul religios al veneraţiei egiptene, ci persoana celui substituit, adică tatăl.

56. *Facerea,* 30, 23 – pierderea dreptului de întâi născut.

57. *Ibidem,* 25, 23: „Domnul însă i-a zis: «în pântecele tău sunt două neamuri şi două popoare se vor ridica din pântecele tău; un popor va ajunge mai puternic decât celălalt şi cel mai mare va sluji celui mai. mic!»"

Alegoria conform căreia poporul evreu a pierdut dreptul preferenţial faţă de celelalte neamuri, asemenea lui Esau (Isav), este evidentă.

58. *Psalmul* 78, 1. „Dumnezeule, intrat-au neamurile în moştenirea Ta, pângărit-au lăcaşul Tău cel sfânt, făcut-au din Ierusalim ruină” (ibidem).

59. E vorba de cultul viţelului de aur, dar şi de alte valori; v. n. urm.

60. *Exodul,* 3, 22: „Ci fiecare femeie va cere de la vecina sa şi de la cea care stă cu ea în casă vase de argint, lucruri de aur şi haine, şi veţi împodobi cu ele pe fiii voştri şi pe fetele voastre şi veţi prăda pe egipteni” (*tr. cit.).* Plecarea din Egipt este aşadar frauduloasă, plină de jafuri şi prădăciuni din bunurile materiale ale egiptenilor, drept despăgubire pentru exploatarea cruntă la care evreii fuseseră supuşi în timpul şederii lor în Egipt.

61. Se face aici referire la cuvântarea Sf. Ap. Pavel în faţa Areopagului atenian, relatată de *Faptele Apost,* 17, 22 şi urm.

62. Probabil că Augustin se gândeşte la ARĂTOS, *Phaino-mena,* 5, pe care-l citise în traducerea latină a lui Cicero; CLE-ANTHES, *Hymnus ad Deum,* 4 şi alţii care intuiseră pe Dumnezeul Cel Adevărat.

63. *Romani,* 1, 25: „Ca unii care au schimbat adevărul lui Dumnezeu în minciună şi s-au închinat şi au slujit făpturii în locul Făcătorului” (tr. Sf. Sinod).

64. *Psalmul* 29, 10: „Auzit-a Domnul şi m-a miluit; Domnul a fost ajutorul meu” *(ibidem).*

65. În lucrarea sa *în Ioannem,* 38, 8, 3, Augustin zice: *mens nostra est oculus animae.*

66. Aşa cum considerau maniheii, cf. *Idem, Contra Faus-tum,* 22, 9 şi *Contra adversarium legis et*

prophetorum, 1, 7, 10: „Una este lumina care este Dumnezeu, şi alta lumina pe care Dumnezeu a făcut-o”.

67. În *Contra Faustum,* 32, 18 Augustin observă că „nu se poate pătrunde înăuntrul adevărului decât prin iubire”.

68. Expresie din *Psalmul* 26, 10.

69. Referire la MATEI, 5, 8: „Fericiţi cei curaţi cu inima, fiindcă numai aceia vor vedea pe Dumnezeu”.

70. *Psalmul* 38, 15: „Şi ai subţiat ca pânza de păianjen sufletul său; dar în deşert se tulbură tot pământeanul” *(tr. cât).*

71. *Exodul,* 3, 13-14: „Zis-a iarăşi Moise către Dumnezeu […]. Dar de-mi vor zice: Cum îl cheamă, ce să le spun? Atunci Dumnezeu a răspuns lui Moise: Eu s*unt Cel Ce sunt. Apoi* i-a zis: aşa să spui fiilor lui Israel: Cel *Ce este m-a trimis la voi!” (tr. cât).*

72. Influenţă parmenidiană şi platoniciană.

73. *Psalmul* 72, 27: „Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine este…” (ibi*d.).*

74. *Psalmul* 15, 2: „Zis-am Domnului: Domnul meu eşti Tu, că bunătăţile mele nu-ţi trebuie” (tr. *cât).*

75. Vezi mai sus Cartea a VII-a, 5, 7 şi urm.

76. AUGUSTINUS, *De moribus Manichaeorum,* 1, 3; *De vera religione,* 23, 44: *Vitium animae non natura eius* (viciul sufletului nu decurge din natura lui).

77. *Facerea,* 1, 31: „Şi a privit Dumnezeu toate câte sunt şi iată erau bune foarte…” (tr. *cât).*

78. Cf. *Psalmul* 148, 7-12; frapante asemănări de conţinut şi formă cu *imnul lui Eknaton* din mitologia solară egipteană, din vremea domniei lui Amenophis IV (1379-1362 *î.Hr.).*

79. Cf. *Psalmul* 148, 1 – 5.

80. *Ibidem,* 37, 3: „Nu este vindecare în trupul meu de la faţa mâniei Tale” (tr. Sf. Sinod).

81. *Psalmul* 118, 37: „Întoarce ochii mei ca să nu vadă deşertăciunea; în calea Ta viază-mă” *(ibidem).*

566

NOTE

CARTEA A ŞAPTEA

567

82. În doctrina creştină Augustin găsise deja un Dumnezeu spiritual, Care se confunda cu Adevărul şi cu Binele Suprem, un Dumnezeu infinit şi imuabil, adică pe Dumnezeul Cel Adevărat, şi nu imaginea ori umbra lui Dumnezeu, cum îşi imaginau maniheii c-ar fi acesta; cf. AUGUSTINUS, *Contra epistulamfundamenti,* 23, 25.

83. În latină: *consuetudo carnalis* (obişnuinţa trupească) devenită, bineînţeles, patimă.

84. *Înţelepciunea lui-Solomon,* 9, 15: „Căci trupul cel putrezitor îngreuiază sufletul şi locuinţa cea pământească împovărează mintea cea plină de grijă” (tr. Sf. Sinod).

85. *Romani,* 1, 20: „Cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înţelegându-se din făpturi, adică veşnica Lui putere şi dumnezeire…” (ibi*dem).*

86. Cf. AUGUSTINUS, *De Trinitate,* 9, 6, 10.

87. În lb. lat.: *et pervenit ad id quod est în ictu trepidantis aspectus.* Se sugerează că adevărul nu ni se relevă decât în momentele scurte de iluminare; vezi şi în continuare.

88. Întrucât, prin dependenţa faţă de trup, imaginile sensibile năpădesc puterea noastră de înţelegere, ele şi încetinesc ascensiunea spre Adevărul iluminării, pe care Augustin nu l-a întrezărit decât în fulgerarea unui extaz foarte rapid. Tot acest limbaj este de natură neoplatonicianã.

89. Adică pe Hristos, Cel ignorat de filosofie şi filosofi. Identificarea lui Hristos cu metoda însăşi de aflare a adevărului se realizează în conformitate cu afirmaţia lui

Iisus: „Eu sunt calea, adevărul şi viaţa”, IOAN, 14, 6.

90. *ITimotei,* 2, 5: „Căci unul este Dumnezeu, unul este şi Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni: omul Hristos Iisus” (tr. B.V. Anania).

91. *Romani,* 9, 5: … Hristos, Cel ce este peste toate Dumnezeu, binecuvântat în veci. Amin!” (tr. ibid*em).*

92. IOAN, 14, 6; vezi mai sus citatul de la nota 88.

93. *Idem,* 1, 14: „Şi Cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi şi am văzut slava Lui…” (ibidem).

94. În lat: *nec cuius rei magistra esset* (şi nici nu era îndrumătoarea vreunui lucru).

95. Vezi nota 92.

96. Prin aceste trăsături, Augustin subliniază corporalitatea indubitabilă a lui Hristos, Care preia din natura umană nu numai trupul, ci şi caracteristicile acesteia.

97. În lat. *incomutabilttas.*

98. După o lungă digresiune cu caracter dogmatic, Augustin revine la firul narativ al evenimentelor sale biografice.

99. În lat. *itaputabat credi a catholicis ut…*

100. E vorba de Alypius.

101. Adepţii ereticului Appolinarie, episcop de Siria (a doua jumătate a sec. IV), care nega prezenţa sufletului raţional (spiritul) în Hristos, considerându-l a fi fost înlocuit prin Cuvânt. Socotindu-se a fi un atac la dogma Sf. Treimi, învăţătura lui Appolinarie a fost condamnată la Sinodul Ecumenic de la Constantinopol (mai iulie 381) convocat de împăratul Teo-dosie cel Mare (379 – 395).

102. În text: *catholicajides.*

103. Fotinus din Samosata *(Photinus Samosatensis),* contemporan cu Appolinarie şi cu Augustin, a preconizat erori doctrinare referitoare la persoana divină şi umană a lui Iisus Hristos.

104. Problemă pe care Augustin o va dezbate în *De vera religione,* 8, 15; *De civitate Dei,* 16, 2 şi altele. În toate aceste scrieri el recunoaşte rolul ereziilor în cristalizarea şi consolidarea învăţăturii creştine în perioada patristică, aşa cum sesizase de altfel însuşi Apostolul Pavel în / *Corinteni,* 11, 19.

105. / *Corinteni,* 11, 19: „Căci trebuie să fie între voi şi eresuri, ca să se învetereze între voi cei încercaţi" (tr. Sf. Sinod).

106. Aşa cum reiese din *Contra Academicos,* 2, 2, 4 şi din *De civitate Dei,* 10, 29, scrierile neoplatoniciene la care se face aici referire sunt: PLOTINUS, *Enneadele;* PORPHYRIUS, *Vita Plotini; De regressu animae* şi De *imaginibus;* APULEIUS, De *de-o Socratis.*

107. *Încorporea veritas* (adevărul neîntrupat, adică pur spiritual).

108. *Romani,* 1, 20; vezi nota 85.

109. Expresie din *Epistola către Tit,* 1, 4.

110. *I Corinteni,* 8, 1: „... Cunoştinţa însă îngâmfă, dar iubirea zideşte" (tr. B.V. Anania).

111. În *Enarrationes în Psalmos,* 31, 2, 18 Augustin precizează că doctrina umilinţei nu poate fi găsită în niciuna din cărţile epicurienilor, stoicilor, maniheilor sau platonicienilor. Peste tot pot fi găsite precepte morale dintre cele mai bune şi mai înălţătoare, dar doctrina umilinţei nu există decât în Sf. Scripturi.

112. *Legea,* cunoscută fie sub numele grecesc de *Pentateuhul* (cele cinci cărţi ale Vechiului Testament redactate de

Moise), fie sub numele ebraic de *Torah* (Legea); Scrierile profeţilor mari şi mici (4 + 12).

113. *Psalmul* 11, 6: „Cuvintele Domnului, cuvinte curate, argint lămurit în foc, curăţat de pământ, curăţat de şapte ori” (tr. Sf. Sinod).

114. *Psalmul* 2, 11: „Slujiţi Domnului cu frică şi vă bucuraţi de El cu cutremur” *[ibidem].*

115. *I Corinteni,* 4, 7: „Căci cine te deosebeşte pe tine de alţii? Şi ce ai tu pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te făleşti ca şi cum nu l-ai fi primit?” (tr. B.V. Anania).

116. *Ibidem,* vezi *supra.*

117. *Romani,* 7, 23: „Dar în mădularele mele o altă lege văd că se luptă cu legea minţii mele şi rob mă face legii păcatului, care este în mădularele mele” (ibidem).

118. *Psalmul* 34, 3: „Scoate sabia şi închide calea celor ce mă prigonesc; spune sufletului meu: „Mântuirea ta sunt Eu!” (tr. Sf. Sinod).

119. DANIEL, 9, 5: „Păcătuit-am, fărădelege am făcut, ca şi cei nelegiuiţi ne-am purtat, răsculatu-ne-am şi ne-am depărtat de la poruncile şi de la legile Tale” (tr. *ibidem).*

120. *Psalmul* 31, 4: „Că ziua şi noaptea s-a îngreunat peste mine mâna Ta şi am căzut în suferinţă când ghimpele Tău mă împungea” *(ibidem).*

121. Cel „mai vechi” păcătos este diavolul, care a păcătuit cel dintâi; cf. IOAN, 8, 44: „Voi sunteţi din tatăl vostru Diavolul şi poftele tatălui vostru vreţi să le faceţi” (tr. B.V. Anania).

122. *Ibidem:* „El de la început a fost ucigător de oameni şi nu a rămas întru adevăr, pentru că adevăr nu este intru el”.

123. Formulare preluată din *Romani,* 7, 24.

124. IOAN, 14, 30: „Multe nu voi mai grăi cu voi, căci vine stăpânitorul acestei lumi; şi el întru mine n-are nimic” (ibidem).

125. *Coloseni,* 2, 14: „Ştergând zapisul ce era asupra noastră, potrivnic nouă prin opreliştile lui, pe care ni l-a luat din cale pironindu-l pe cruce” *[ibidem).*

126. Adică operele platonicienilor, despre care s-a relatat mai sus.

127. *Psalmul* 50, 18: „Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit, inima înfrântă şi smerită Dumnezeu nu o va urgisi” (tr. Sf. Sinod).

128. *Apocalipsa,* 21, 2; *II Corinteni* 5, 5: „Iar Cel Ce ne-a făcut spre aceasta este Dumnezeu, Carele ne-a dat nouă arvuna Duhului” (tr. B.V. Anania).

CARTEA A OPTA

569

129. *Psalmul* 61, 2: „Pentru că El este Dumnezeul meu, Mântuitorul meu şi sprijinitorul meu; nu mă voi clătina mai mult” (tr. Sf. Sinod).

130. MATEI, 11, 28: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi” (tr. B.V. Anania).

131. MATEI, 11, 29: „Luaţi jugul Meu asupra voastră şi învăţaţi-vă de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima, şi veţi afla odihnă sufletelor voastre!” *(ibidem).*

132. MATEI, 11, 25: … Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne al cerului şi al pământului, că ai ascuns acestea de cei înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai descoperit pruncilor!” (ibi*dem).*

133. Expresie din *Psalmul* 90, 13.

134. Cuvânt plin de smerenie prin care Apostolul Pavel se autodefineşte în *I Corinteni,* 15, 9: „Căci eu sunt cel mai mic dintre apostoli, care nu sunt vrednic să mă numesc apostol…”, dar şi joc de cuvinte, întrucât Pavel (Pau*lus) = ce*l mic (smerit, neînsemnat); (tr. ibid*em).*

CARTEA A OPTA

1. *Psalmul34:,* 9: „Toate oasele mele vor zice: Doamne, cine este asemenea Ţie?” (tr. Sf. Sinod).

2. *Psalmul* 115, 7 – 8: „O, Doamne [...] rupt-ai legăturile mele. Ţie-ţi voi aduce jertfă de laudă şi numele Domnului voi chema” (ibi*dem).*

3. *Psalmul* 71, 19 – 20: „Binecuvântat este Domnul Dumnezeu, Dumnezeul lui Israel, singurul care face minuni. Binecuvântat este numele slavei Lui în veac şi în veacul veacului”; *Idem,* 105, 48; 135, 4;*(ibidem).*

4. Cf. / *Corinteni,* 13, 12; în latină – în *aenigmate, et quasi speculum* (în ghici tură şi ca prin oglindă), altfel spus, realitatea nu este văzută direct, ci reflectat, în mod neclar.

5. Cf. AUGUSTINUS, *De vera religione,* 18, 35: „Căci, întrucât cea mai înaltă aparenţă este Binele Suprem, iar cea mai de jos aparenţă este Binele cel mai de jos, orice Bine este sau Dumnezeu, sau de la Dumnezeu”.

6. În lat.: de *mea temporali vita.*

7. I Corinteni, 5, 8: „De aceea să prăznuim nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutăţii şi al vicleşugului, ci cu azi-mele curăţiei şi ale adevărului” (tr. B.V. Anania).

8. *Simplicianus,* prezbiter roman; după ce a colindat lumea spre a-şi desăvârşi înţelepciunea, s-a îndreptat spre Mediola

num, devenind unul dintre colaboratorii lui Ambrozie. Este succesorul acestuia între anii 397 – 405.

9. Citatul din *I Corinteni,* 7, 7, la care se referă Augustin, aduce mai multă claritate contextului în care este plasat: „Fiindcă vrerea mea este ca toţi oamenii să fie ca mine. Dar fiecare îşi are de la Dumnezeu darul lui: unul aşa, iar altul într-alt fel” *[ibidem).*

10. *Psalmul* 25, 8: „Doamne, iubit-am bună-cuviinţa casei Tale şi locul locaşului slavei Tale” (tr. Sf. Sinod).

11. În *De vita beata,* 4 Augustin mărturiseşte totuşi

că era stăpânit atât de ideea farmecelor unei soţii, cât şi de aceea a onorurilor.

12. E vorba de Sf. Apostol Pavel, care, pentru Augustin, devine un etalon al misiunii apostolice.

13. Cf. *I Corinteni,* 7, 7, vezi nota 9.

14. MATEI, 19, 12: „Că sunt fameni care s-au născut aşa din pântecele maicii lor; sunt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni; şi sunt fameni care s-au făcut ei înşişi fameni de dragul împărăţiei cerurilor. Cine poate înţelege să înţeleagă" (tr. B.V. Anania).

15. Referire la numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament, *Iahve* (Eu sunt Cel Ce sunt), interzis a fi pronunţat.

16. *Romani,* 1, 21: „Căci deşi L-au cunoscut pe Dumnezeu, nu ca pe Dumnezeu L-au slăvit şi nici nu I-au mulţumit, ci-n cugetările lor s-au rătăcit şi inima lor cea neînţelegătoare s-a întunecat" *[tr. cât).*

17. *Psalmul* 17, 38: „Şi mi-ai dat mie scutul mântuirii mele şi dreapta Ta m-a sprijinit" (tr. Sf. Sinod).

18. IOV, 28, 28: „Iată, frica lui Dumnezeu, aceasta este înţelepciunea, iar în depărtarea de cel rău stă priceperea" *(ibidem).*

19. *Romani,* 1, 22: „Zicând că sunt înţelepţi, au ajuns nebuni" (tr. B.V. Anania).

20. MATEI, 13, 46: „Şi aflând un mărgăritar de mare preţ, s-a dus, a vândut toate câte avea şi l-a cumpărat" *[ibidem).*

21. Vezi mai sus nota 8.

22. C. *Marius Victorinus,* originar din Africa, a predat retorica între anii 337 – 362. L-a avut ca discipol pe Sf. (Fer.) Ieronim. Printr-un decret al lui Iulian Apostatul i s-a interzis să mai profeseze şi i-a fost închisă şcoala. A tradus din greacă în latină operele lui Porphyrius, *Eisagogen;* Aristotel, *Perihermeneia;* Plotin, *Enneades* şi altele.

23. *Coloseni,* 2, 8: „Luaţi aminte ca nu cumva cineva să facă din voi o pradă uşoară prin filosofie şi prin deşartă înşelăciune din predania omenească, după stihiile lumii şi nu după Hristos” *[tr. cât).*

24. MATEI, 11, 25: „În vremea aceea, luând Iisus cuvântul, a zis: Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne al cerului şi al pământului, că ai ascuns acestea de cei înţelepţi şi pricepuţi şi le-ai descoperit pruncilor” *[ibidem).*

25. Calitatea de a fi *magister* (dascăl, profesor).

26. *Anubis,* divinitate egipteană reprezentată cu cap de câine; expresia *Anubis lătrător* îi aparţine lui Vergilius; vezi n. urm.

27. Citat din *Eneida,* 8, 698: „Fel de fel de zei ciudaţi, printre care şi Anubis care latră, luptau împotriva lui Neptun, a Venerei şi a Minervei” (tr. E. Lovinescu, *Eneida,* 1964, p. 248).

28. Din dorinţa de a păstra trăsăturile stilistice ale textului original am redat fraza cât mai aproape de textul latin.

29. *Psalmul* 143, 5: „Doamne, pleacă cerurile şi Te pogoară, atinge-Te de munţi şi fă-i să fumege” (tr. Sf. Sinod).

30. Tllcul dialogului ar fi că poţi deveni creştin şi în afara bisericii lui Hristos, fiindcă nu pereţii unei biserici te fac creştin. Din răspunsul celuilalt reiese însă o altă idee, aceea că numai atunci când te laşi integrat în biserică îţi afirmi deschis şi în faţa tuturor convingerile religioase. E aici şi o referire la acea expresie celebră: *nulla salus extraecclesiam* (în afara bisericii nu există mântuire).

31. Cf. MATEI, 10, 32; LUCA.12, 9: „Iar cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor, lepădat va fi înaintea îngerilor lui Dumnezeu” (tr. B.V. Anania).

32. *Psalmul* 111, 10: „Păcătosul va vedea şi se va mânia, va scrâşni din dinţi şi se va topi” (tr. Sf. Sinod).

33. Expresie din *Psalmul* 39, 4.

34. E vorba de Simplicianus, care îi reprezintă în continuare lui Augustin cele referitoare la C. Marius Victorinus.

35. Referire la pasajul din LUCA, 15, 7 – 24, în care sunt prezentate parabolele despre oaia cea pierdută şi despre fiul risipitor.

36. Parabola despre drahma cea pierdută este consemnată tot în *Evanghelia după Luca,* 15, 8 – 9.

37. *Ibidem,* versetul 24: „Căci acest fiu al meu era mort şi a înviat, pierdut era şi s-a aflat” (tr. B.V. Anania).

38. În latină – *Jiitura morte,* cf. VERGILIUS, *Eneida,* 4, 644.

39. Adică bucuria are puterea de a restabili echilibrul psihic stricat, numai dacă este pe măsura sentimentului contrar.

Mm

572

NOTE

40. Cf. LUCA, 15, 24; vezi mai sus n. 37.

41. În latină: quid est *quod* (de ce există faptul că).

42. Expresie escatologică preluată din MATEI, 24, 31: a *summis caelorum* (de la marginile cerurilor).

43. *I Corinteni,* 1, 27 – 28: „Dar tocmai pe cele nebune ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să-i dea de ruşine pe cei înţelepţi; şi tocmai pe cele slabe ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să-i dea de ruşine pe cei tari; şi tocmai pe cele de neam de jos ale lumii, pe cele dispreţuite le-a ales Dumnezeu; pe cele ce nu sunt, ca să le facă de nimic pe cele ce sunt” (tr. B.V. Anania).

44. MATEI, 11, 30: „Căci jugul Meu este bun şi povara Mea este uşoară” *(ibidem).*

45. MATEI, 12, 29: „Cum poate cineva să intre în casa unui om tare şi să-i răpească lucrurile, dacă mai întâi nu-l va lega pe cel tare şi pe urmă să-i prade casa?” *(ibidem).*

46. *II Timotei,* 2, 21: „Deci, dacă cineva se va curaţi pe sine de acestea (de învăţăturile mincinoase ale falşilor apostoli şi profeţi – B.V. Anania), va fi vas de cinste, sfinţit, de bună folosinţă Stăpânului, potrivit pentru tot lucrul bun” (ibidem).

47. Iulian Apostatul (361-363) care, prin legea promulgată în 362, interzice creştinilor să mai predea retorica, spre a nu contamina studiile păgâne de spiritul Evangheliei.

48. *Înţelepciunea lui Solomon,* 10, 21: „Căci înţelepciunea a deschis gura celor muţi şi limba pruncilor a făcut-o bine grăitoare” (tr. Sf. Sinod).

49. În latină jocul de cuvinte este mai evident: *ligatus non ferro alieno, sed meaferrea voluntate* (legat nu de un fler străin, ci de voinţa mea de fier).

50. Adică *diavolul.*

51. *Galateni,* 5, 17: „Fiindcă trupul pofteşte împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia, astfel ca voi să nu faceţi ceea ce aţi vrea” (tr. B.V. Anania).

52. *Psalmul* 62, 7: „De mi-am adus aminte de Tine în aşternutul meu, în dimineţi am cugetat la Tine că ai fost ajutorul meu” (tr. Sf. Sinod).

53. *Efeseni,* 5, 14: „Căci tot ceea ce-i vădit e lumină. De aceea zice: Deşteaptă-te tu, cel ce dormi, scoală-te din morţi şi asupra ta va lumina Hristos” (tr. B.V. Anania).

54. *Romani,* 7, 23: „Dar în mădularele mele o altă lege văd că se luptă cu legea minţii mele şi rob mă face legii păcatului, care este în mădularele mele” (ibidem).

CARTEA A OPTA

55. *Romani,* 7, 24: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va mântui de trupul morţii acesteia?…” (ibi*dem).*

56. *Psalmul* 18, 15: „Şi vor bine plăcea cuvintele gurii mele şi cugetul inimii mele înaintea Ta pururea; Doamne, Ajutorul meu şi Izbăvitorul meu” (tr. Sf. Sinod).

57. Asesorul făcea parte dintr-un complet de judecată în calitate de sprijinitor al cuiva.

58. Reiese de aici că Augustin era sceptic în privinţa însuşirii pe cale didactică a performanţelor retorice. El pare a contrazice şi vechiul dicton latin care afirma: *posta nasdtur, orator fit* (poetul se naşte, oratorul devine (se face). În De *doctrina Christiana,* IV, susţine însă ideea însuşirii obligatorii a preceptelor retorice.

59. Cetăţean şi gramatic din Mediolanum (Milano), coleg şi prieten al lui Augustin, care îi cerea acestuia deseori sprijinul.

60. În latină: de *Utteris agere.*

61. În latină: *personis secundum hoc saeculum maioribus* (unor persoane mai importante după opiniile acestui veac).

62. *Pontidanus* sau *Pontianus Aler* (Africanul), funcţionar al palatului imperial, s-a convertit, devenind un credincios creştin fervent.

63. În lat., în original: *în quantum Aler* (pe cât părea, un african).

64. *Antonius,* monah celebru din pustiurile Thebaidei, ilustru prin viaţa sa ascetică şi prin longevitate (250 – 356), s-a dedicat din tinereţe slujirii Domnului. Viaţa sa a fost consemnată de Athanasie Alexandrinul, cf. Migne, *P.G.,* 26, 838 – 976; Evagrie de Antiohia i-a tradus în lb. latină predicile; vezi şi HIERONYMUS, *De viris illustribus,* 88, 125.

65. Cf. AUGUSTINUS, De *moribus Ecclesiae*

catholicae, 33, 70.

66. *Treveri, – orum* (azi Trier), capitala trevirilor, numită *Augusta Treverorum.*

67. Cf. MATEI, 5, 3: „Fericiţi cei săraci cu duhul, că a lor este împărăţia cerurilor” (tr. B.V. Anania).

68. Vezi *supra,* nota 64.

69. Adică fie militari pretorieni, fie din rândul acelora care erau numiţi prieteni ai împăratului, după cum se precizează şi în *Codex Theodosianus,* 6, 27, 1 – 23; De *argentibus rebus* şi *Codex Iulianus,* 12, 1. Acelaşi lucru reiese şi din cele ce urmează.

70. Cf. LUCA, 14, 28: „Cine dintre voi, vrând să-şi zidească un turn, nu stă mai întâi şi-şi face socoteala cheltuielii, dacă are cu ce să-l isprăvească?” (tr. *cât).*

NOTE

71. Dialogul ciceronian *Hortensius* este opera filosofică cea mai importantă pentru anii de formare ai lui Augustin. Impactul avut asupra lui este amintit deseori atât în *Confesiuni,* cât şi în alte scrieri; vezi mai sus Cartea a III-a, 4, 7 şi urm., precum şi notele aferente.

72. *Psalmul* 34, 9: „Toate oasele mele vor zice: Doamne, cine este asemenea Ţie?…” (tr. Sf. Sinod).

73. *Psalmul* 67, 2: „Precum se stinge fumul, să se stingă; cum se topeşte ceara de la faţa focului, aşa să piară păcătoşii de la faţa lui Dumnezeu” *[ibidem).*

74. *ITit,* 1, 10: „Pentru că sunt mulţi nesupuşi, grăitori în deşert şi înşelători, mai ales cei din tăierea-mprejur” (tr. B.V. Anania).

75. Maniheii erau aceia care susţineau caracterul dual al minţii, în conformitate cu întregul sistem de gândire dualist. Vezi AUGUSTINUS, *De duabus animabus,* 12, 17.

76. *Efeseni,* 5, 8: „Altă dată eraţi întuneric, dar acum

lumină sunteţi întru Domnul; ca fii ai luminii să umblaţi" (tr. *cât).*

77. IOAN, 1, 9: „Lumina era cea adevărată care, venind în lume, luminează pe tot omul" *(ibidem).*

78. *Psalmul* 33, 5: „Apropiaţi-vă de El şi vă luminaţi; şi feţele voastre să nu se ruşineze" (tr. Sf. Sinod).

79. *Romani,* 7, 17: „Dar acum nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuieşte în mine" (tr. B.V. Anania).

80. Adică scrierile Sf. Apostol Pavel, respectiv cele 14 epistole numite *pauline* incluse în Noul Testament.

81. În latină: *quid nu te stas, et non stas?;* verbul *stocare* (a sta în picioare) are în paleta sa conotativă şi alte două sensuri, la care credem noi că se va fi gândit Augustin atunci când a formulat expresia menţionată: acestea sunt: a sta *pe gânduri în nemişcare* şi a *se hotărî.*

82. *Coloseni,* 3, 5: „Prin urmare, ucideţi mădularele voastre cele pământeşti: desfrânarea, necurăţia, patima, pofta cea rea şi lăcomia – care este închinare la idoli" *(ibidem).*

83. *Psalmul* 118, 85: „Spusu-mi-au călcătorii de lege deşertăciuni, dar nu sunt ca legea Ta, Doamne" (tr. Sf. Sinod).

84. *Psalmul* 78, 5 şi 8: „Până când, Doamne, Te vei mânia până la sfârşit? Până când se va aprinde ca focul mânia Ta? [...] Să nu pomeneşti fărădelegile noastre cele de demult; degrabă să ne întâmpine pe noi îndurările Tale, că am sărăcit foarte" (tr. Sf. Sinod).

85. Expresie folosită de PERSIUS, *Satirae,* V, 66: Cras *hoc fiet, idem crasfiet*

CARTEA A NOUA

575

86. În latină, în original – *toile, lege; toile, lege,* expresie devenită celebră datorită impactului avut asupra lui Augustin privind decizia sa de a se boteza. Gestul său

ne apare aici cu atât mai ciudat cu cât convertirea sa nu este determinată nici de vreo convingere fermă a necesităţii botezului, nici de vreun argument filosofic sau moral, ci pur şi simplu de o întâmplare, pe care o consideră un semn al voinţei divine.

87. MATEI, 19, 21: „Iisus i-a zis: Dacă vrei să fii desăvârşit, du-te, vinde-ţi averile, dă-le săracilor şi vei avea comoară în cer; şi vino de Mi urmează Mie” (tr. B.V. Anania).

88. *Romani,* 13, 13-14: „Aşa ca-n plină zi, să umblăm cuviincios, nu în ospeţe şi-n beţii, nu în desfrânări şi-n fapte de ruşine, nu în ceartă şi-n invidie; ci îmbrăcaţi-vă în Domnul Iisus Hristos, iar grija pentru trup să nu o faceţi spre pofte” *(ibidem).*

89. *Romani* 14, 1: „Pe cel slab în credinţă primiţi-l fără să-i judecaţi gândurile”, adică fără să i se pună întrebări asupra părerilor încă neconsolidate ale acestuia *(ibidem,* n. 3, p. 268).

90. *Efeseni,* 3, 20: „Iar Celui Ce, potrivit puterii care lucrează în noi, poate face cu mult mai mult decât tot ceea ce noi cerem sau gândim, Lui fie-l slava în Biserică...” (ibi*dem).*

91. Expresie din IEREMIA, 31, 12.

92. *Psalmul* 29, 11: „Schimbat-ai plângerea mea întru bucurie, rupt-ai sacul meu şi m-ai încins cu veselie” (tr. Sf. Sinod).

CARTEA A NOUA

1. *Psalmul* 115, 7 – 8: „O, Doamne, eu sunt robul Tău, eu sunt robul Tău şi fiul roabei Tale; rupt-ai legăturile mele. Ţie-ţi voi aduce jertfă de laudă şi numele Domnului voi chema” (tr. Sf. Sinod).

2. Cf. *Psalmul* 34, 9.

3. *Psalmul* 34, 3: „Scoate sabia şi închide calea celor ce mă prigonesc, spune sufletului meu: «Mântuirea Ta sunt

Eu!»” *(ibidem).*

4. Concept filosofic şi moral întâlnit frecvent în scrierile augustiniene – *liberum arbitrium meum* (libera mea voinţă).

5. MATEI, 11, 30: „Căci jugul Meu este bun şi povara Mea este uşoară” (tr. B.V. Anania).

6. *Psalmul* 18, 15: „Şi vor bine plăcea cuvintele gurii mele şi cugetul inimii mele înaintea Ta pururea; Doamne, Ajutorul meu şi Izbăvitorul meu” (tr. Sf. Sinod).

7. Psalmul 38, 12: „De toate fărădelegile mele izbăveşte-mă; ocară celui fără de minte nu mă da” *[ibiderrij.*

8. Existenţa acestei sărbători, care coincidea cu vacanţa de toamnă a elevilor, este menţionată şi de Marţial în *Epigrammaton,* 10, 62, 11-12: *Ferulae tristes, sceptra paedago-gorum/Cessent et Idus dormeant în Octobres – /Aestate pueri şi valent satis discunt* („O, voi, triste nuiele, sceptre ale pedagogilor/Să înceteze şi să intre în repaus în vremea Idelor lui Octombrie/Pe timpul verii, copiii învaţă destul, dacă pot”).

9. O cântare a treptelor este socotit *Psalmul* 119, 1 – 7, despre care Augustin afirmă, în *Enarr. În Psalmos,* 119, 1 – 2, următoarele: „Este un psalm scurt, dar foarte util. Căci el este o *Cântare a treptelor.* Treaptă fie a celor care coboară, fie a celor care urcă. Aşadar, iată, urmăriţi psalmul. Să punem înaintea ochilor noştri pe omul care urcă: unde urcă el, de fapt? întru inima sa. De unde va urca? Din umilinţă, adică din valea plângerii. Unde se va sui? La acel inefabil, care nu poate fi numit…”

10. *Psalmul* 119, 2 – 4: „Doamne, izbăveşte sufletul meu de buzele nedrepte şi de limba vicleană. Ce se va da ţie şi ce vei câştiga de la limba vicleană? Săgeţi ascuţite cu

cărbuni aprinşi trase de Cel puternic" (tr. Sf. Sinod).

11. În latină, în orig.: *amando consumentem* (pe care-l distruge, iubind).

12. *Romani,* 14, 16: „Nu lăsaţi ca bunul vostru să fie defăimat" (ibidem).

13. Termenul de *magisterium* folosit aici de Augustin are un conţinut semantic mai complex: *îndrumare, învăţare şi conducere.*

14. *Psalmul* 45, 11: „Domnul puterilor cu noi, sprijinitorul nostru, Dumnezeul lui Iacob" *(ibidem).*

15. Nu e vorba de oameni în general, ci de părinţii acelor copii educaţi de Augustin.

16. Aici cu sensul de inactiv; am păstrat jocul de cuvinte din original.

17. *Psalmul* 1, 1: „Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioşilor şi în calea păcătoşilor nu a stat şi pe scaunul hulitorilor n-a şezut" *[ibidem).*

18. Adică apa botezului.

19. Vezi mai sus finalul paragrafului 3, din IX, 2, 3.

20. *Verecundus* dorea să fie creştin, dar numai renunţând la soţie, cu toate că putea să devină credincios creştin şi căsătorit. Dorinţa lui se va împlini după ce Augustin va pleca din

Mediolanum. Primind botezul, Verecundus va muri câteva luni mai târziu, în anul 386.

21. Datorită faptului că le-a pus la dispoziţie lui Augustin şi prietenilor săi locuinţa şi întreaga avere de care dispunea.

22. *Cassiciacum,* zonă muntoasă sau deluroasă, în care se afla proprietatea lui Verecundus. Asupra aşezării exacte a locului amintit există însă controverse. Se afla probabil între *Caseiagum Varesinum* şi *Cassagum de*

Milano.

23. Referire la VULGATA, *Psalmul* 67, 16: *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis* (o, munte al lui Dumnezeu, munte roditor, munte bogat în caş, munte roditor…); adj. *Încaseatus, cu a*celaşi sens ca şi coag*ulatus, este* un ha-p*ax şi a* fost creat de Augustin spre a sublinia înrudirea dintre pasajul biblic şi dealul de la Cass*iciacum.*

24. E vorba de erezia ariană în principal şi alte erezii derivate din aceasta care atacă dogma dumnezeirii reale a lui Hristos. Erezia monofizită, predicată de *Eutihie* (378 – 454), călugăr de Constantinopol, susţine că Hristos nu are decât o singură fire (*monophysis),* cea divină, întrucât trupul omenesc al lui Iisus nu este real, ci aparent.

25. Referire la pasajul din LUCA, 16, 22: „Şi a murit săracul şi a fost dus de către îngeri în sânul lui Avraam" *(Parabola bogatului nemilostiv şi a săracului Lazăr,* tr. Sf. Sinod).

26. *Psalmul* 26, 13: „Ţie a zis inima mea: Pe Domnul voi căuta. Te-a căutat faţa mea; faţa Ta, Doamne, voi căuta" *(ibidem).*

27. În latină, *superbiae schola.,* adică *retorica,* din cauza caracterului ei grandilocvent.

28. Augustin se referă la scrierile cu caracter subiectiv-confesiv, cum ar fi *Solilocviile* şi *Confesiunile.*

29. La *Cassiciacum* Augustin a scris *Contra Academicos,* trei cărţi; *De vita beata; De ordine,* două cărţi; şi *Soliloquia,* două cărţi, cf. *Retractationes,* I, 1, 4, nu scrieri cu caracter teologic.

30. Citare liberă a pasajului din ISAIA, 40, 4: „Toată valea să se umple şi tot muntele şi dealul să se plece; şi să fie cele strâmbe, drepte şi cele colţuroase, căi netede" (tr. *cât).*

31. Iniţial, *palaestrae,* locuri publice la greci, unde

tinerii făceau, goi, exerciţii de gimnastică; ulterior, *gymnasium-ul* desemnează şi un loc de întâlnire a filosofilor, o şcoală filosofică.

32. Psalmul 28, 5: „Glasul Domnului cel ce sfarmă cedrii şi va zdrobi Domnul cedrii Libanului” *(ibidem).*

33. *Psalmul* 18, 7: „De la marginea cerului ieşirea lui, şi oprirea lui până la marginea cerului; şi nu este cine să se ascundă de căldura lui” (ibidem).

34. Vezi AUGUSTINUS, *De utilitate credendl* 18, 36.

35. Cf. *Psalmul* 4, 1; a fost inserată în text traducerea noastră în baza textului latin al *Vulgatei* folosit de Augustin.

36. *Psalmul* 4, 2: „Fiii oamenilor, până când grei la inimă? Pentru ce iubiţi deşertăciunea şi căutaţi minciuna?” (tr. Sf. Sinod).

37. *Efeseni,* 1, 20: „pe care El a făcut-o să lucreze în Hristos, sculându-L din morţi şi aşezându-L de-a dreapta Sa întru cele cereşti” (tr. B.V. Anania).

38. *Paracletus* (Apărătorul, Mângâietorul, Duhul Sfânt), cf. IOAN, 15, 26: „Iar când va veni Mângâietorul, pe care Eu vi-L voi trimite de la Tatăl, Duhul Adevărului, Cel Ce din Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine”. Text fundamental, observă B.V. Anania, pentru elaborarea şi formularea articolului 8 al Simbolului Credinţei. *Purcederea,* de la verbul latin *procedo, – ere* (a merge înainte), exprimă mişcarea prin care Duhul Sfânt izvorăşte din Tatăl şi se odihneşte asupra Fiului, aflându-se cu cele două persoane treimice într-o permanentă comuniune. Sfântul Duh este şi „Duhul Adevărului”, fiindcă prin El şi prin lucrarea Sa în lume cunoaştem adevărul total despre Dumnezeu, (tr. şi comentariu B.V. Anania).

39. IOAN, 7, 39: „Iar aceasta (Scriptura *n.n.)* a spus-o

despre Duhul pe care aveau să-L primească acei ce cred într-însul. Că Duhul încă nu era dat, pentru că Iisus încă nu. Se preamărise" *(ibidem).*

40. *Psalmul* 4, 2; vezi mai sus nota 36.

41. *Psalmul* 4, 3: „Să ştiţi că minunat a făcut Domnul pe cel cuvios al Său; Domnul mă va auzi când voi striga către Dânsul" (tr. Sf. Sinod).

42. *Romani,* 8, 34: „Cine este cel ce osândeşte?: oare Hristos, El, Cel Ce a murit, ba mai degrabă Cel care a înviat, Cel Ce şi este de-a dreapta lui Dumnezeu, Cel Ce şi mijloceşte pentru noi?!... (ibidem).

43. *Psalmul* 4, 4: „Mâniaţi-vă, dar nu greşiţi de cele ce ziceţi în inimile voastre, întru aşternuturile voastre, vă căiţi" *(ibidem).*

44. *Romani,* 2, 5: „Dar după învârtoşarea ta şi după inima ta nepocăită, îţi aduni mânie în ziua mâniei şi a arătării dreptei judecăţi a lui Dumnezeu" *(ibidem).*

45. *Psalmul,* 4, 6: „Mulţi zic: Cine ne va arăta nouă cele bune? Dar s-a însemnat peste noi lumina feţei Tale, Doamne!" *(ibidem].*

46. IOAN, 1, 9: „Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume" *(ibidem).*

47. *Efeseni,* 5, 8: „Altă dată eraţi întuneric, iar acum sunteţi lumină întru Domnul; umblaţi ca fii ai luminii" *(ibidem).*

48. Adică adevărul şi înţelepciunea; cf. AUGUSTINUS, *Contra Faustum,* 15, 11: „prin judecata cea dreaptă a lui Dumnezeu eşti îndepărtat de pomul vieţii, el care este înţelepciunea veşnică şi interioară".

49. Vezi nota 46.

50. *Psalmul,* 4, 7: „Dat-ai veselie în inima mea, mai mare decât veselia pentru rodul lor de grâu, de vin şi de

untdelemn ce s-a înmulţit” (tr. Sf. Sinod).

51. *Ibidem.*

52. *Psalmul* 4, 8: „Cu pace, aşa mă voi culca şi voi adormi; că Tu, Doamne, îndeosebi întru nădejde m-ai aşezat” *(ibidem).*

53. *I Corinteni,* 15, 54: „Iar când fiinţa aceasta stricăcioasă se va îmbrăca în nestricăciune şi fiinţa aceasta muritoare se va îmbrăca în nemurire, atunci va fi cuvântul care este scris: înghiţitii – s-a moartea întru biruinţă” (tr. B.V. Anania).

54. *Psalmul* 4, 8; vezi mai sus n. 52.

55. *Psalmul* 138, 21: „Oare nu pe cei ce Te urăsc pe Tine, Doamne, am unt, şi asupra vrăjmaşilor Tăi m-am mâhnit?” (tr. Sf. Sinod).

56. De bună seamă, fiindcă nu mai putea vorbi din cauza abcesului.

57. Expresie consacrată de *Evanghelia după Ioan,* 20, 28: „A răspuns Toma şi i-a zis: Domnul meu şi Dumnezeul meu” *(ibidem).*

58. Boli de care Augustin se plânge şi în alte scrieri, cum ar fi *Soliloquia,* I, 14, 26; *De ordine,* 1, 2, 5 şi care ar putea fi diagnosticate azi drept boli de natură laringo-faringială şi anghina pectorală (?!).

59. Termenul latin folosit aici este vechiul termen religios *antistestitis* (căpetenie religioasă, maestru) întrebuinţat de Cicero şi Titus Livius. Cuvântul *episcopus, – i* (de origine greacă, însemna iniţial *inspector al pieţei, supraveghetor).*

60. Erori doctrinare influenţate îndeosebi de maniheism.

61. În cea de a 40-a zi de catehumenat, catehumenii erau obligaţi să-şi dea numele şi să asculte instruirea religioasă

oferită de *catehism*. În anul 387, timpul catehumenal începea în ziua a zecea a lunii martie. Augustin avea 33 de ani.

62. Ţinând seamă de informaţiile din *Retractationes,* 1, 5, 1, înainte de botez Augustin a scris *de Immortalitate animae.*

63. Copilul nelegitim al lui Augustin.

64. Dialogul *De magistro* a fost scris la Thagaste; cf. *Retractattones,* 1, 12. Aici Augustin demonstrează că nu există niciun învăţător care să-l înveţe pe om ştiinţa, în afară de Dumnezeu, după cum se precizează şi în *Ev. după Matei,* 23, 10: „Nici învăţători să nu vă numiţi, că învăţătorul vostru este unul – Hristos” (tr. Sf. Sinod).

65. *Justina Augusta,* soţia lui Flavius Valentinianus I (321/364 – 375) şi mama lui Valentinianus Augustus II, iniţial adeptă a arianismului. În timpul invadării Italiei de către Maximus, se retrage la Tesalonic în 387 şi îmbrăţişează creştinismul ortodox; moare în 388.

66. *Flavius Valentinianus al II-lea* (371-392; împ. rom. 375 – 392), fratele vitreg al lui Flavius Gratianus (n. la Sirmi-um în 359; împ. rom. 375 – 383). Valentinianus al II-lea este proclamat co-împărat al lui Gratianus în 22 nov. 375, obţinând Italia, Illyricum şi Africa.

67. În esenţă, arianismul contesta dumnezeirea Fiului, pe care-L considera o fiinţă inferioară Tatălui, din cauza faptului că acesta fusese creat. Secta lui Arie a fost condamnată la Sinodul de la Niceea şi împotriva ei a fost introdus articolul 2 al *Crezului: „*Cel Ce este de o fiinţă cu Tatăl *(homoousios)”.*

68. Doi sfinţi martiri ai oraşului Mediolanum, care au suferit martiriul pentru credinţa în Hristos în a doua jumătate a secolului I, cf. Migne, P. JL, 14, 38, *Vita Ambrosii.*

69. Numele acestuia era Severus, negustor de meserie, care orbise, dar îşi recăpătase vederea în împrejurările relatate de Augustin.

70. *Psalmul* 115, 6: „Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioşilor Lui" (tr. Sf. Sinod).

71. Expresie din *Parabola vameşului şi a fariseului,* LUCA, 18, 11.

72. *Cântarea Cântărilor, l,* 2: „Miresmele tale sunt balsam mirositor, mir vărsat este numele tău; de aceea fecioarele te iubesc" (*ibidem).*

73. În original, în latină: *Domusfenea* (casă de fin), adică trupul; cf. *Psalmul* 51, 4.

74. *Evodius* era african ca şi Augustin, îndeplinind în Thagaste slujba de funcţionar în palatul principelui. A părăsit

cariera politică şi edilitară ca să-l urmeze pe Augustin în botez şi credinţă. În lucrarea *De quantitate animae,* Evodius este unul dintre personajele acestui dialog.

75. *Ostia Tiberiană,* portul Romei, la vărsarea Tibrului în mare; fusese întemeiat de Claudius (împ. rom. 45 – 54) şi amplificat de Traian (împărat roman 98-117).

75 bis. Cf. *Înţelepciunea lui Iisus. Jiul lui Sirah,* 19, 1.

76. Adică pe Monica, mama lui Augustin, stăpâna mai mică, în raport cu mama acesteia, stăpâna mai mare, bunica lui Augustin.

77. În latină: *plenis annis nubilis,* hemistih din VERGILIUS, *Acneis,* 7, 53.

78. Patricius este numele tatălui lui Augustin.

79. Merită citate reflecţiile lui Augustin asupra atmosferei dintr-o casă din *Enarr. În Psalmos,* 143, 6: „Într-o casă există soţ şi soţie; dacă se deosebesc în opinii unul

împotriva celuilalt, chinul conjugal este neplăcut şi periculos; dacă soţul se dă bătut şi soţia domină, pacea căminului este perversă; dacă însă soţia se supune soţului, care domină, liniştea e corectă”.

80. Dat fiind că etimonul de bază al termenului *familia* este *famulus, – i* (sclav), sensul antic al cuvântului *famuia, – se* era totalitatea membrilor unei gospodării, totalitatea sclavilor.

81. Pentru referiri la bătaia cu nuiaua aplicată sclavilor în Antichitate, vezi IUVENALIS, *Satirae,* 6, 231 şi 268; SENECA, *De ira,* 3, 40, 1; *De clementia,* 1, 28, 2; *Adlucilium,* 47, 3.

82. În latină, în original: *praemia* (premii, recompense), termen folosit în mod ironic: scatoalce.

83. Adică Monica, mama lui Augustin, de care este vorba în tot pasajul precedent.

84. *I Timotei,* 5, 9 şi 4, 10: „Să fie înscrisă întrevăduve aceea care nu are mai puţin de şaizeci de ani şi a fost femeia unui singur bărbat; dacă are mărturie de fapte bune…” (tr. Sf. Sinod).

85. Casele romane erau prevăzute cu o astfel de grădină interioară înconjurată de colonade, numită *peristylum* sau *peristylium.*

86. Vezi mai sus n. 75.

87. E vorba de călătoria de întoarcere acasă, în Africa.

88. *Filipeni,* 3, 16: „Dar una fac: uitând cele ce sunt în urma mea şi tinzând către cele dinainte, alerg la ţintă, la răsplata chemării de sus a lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus” (tr. *cât).*

89. / *Corinteni,* 2, 9: „ci precum este scris; pe cele ce ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu

s-au suit, pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc” (tr. B.V. Anania).

90. *Psalmul* 35, 9: „Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină” (tr. Sf. Sinod).

91. *Psalmul* 4, 8; vezi mai sus n. 52. În latină *Idipsum.*

92. *Facerea* 1, 16-17: „Şi a făcut Dumnezeu cei doi luminători mari: luminătorul cel mai mare pentru cârmuirea zilei şi luminătorul cel mai mic pentru cârmuirea nopţii, şi stelele şi le-a pus Dumnezeu pe tăria cerului, ca să lumineze pământul” *[ibidem].*

93. Pentru saltul în cunoaştere de la concret la abstract, la cele spirituale şi de neconceput cu mintea, vezi PLATON, *Phaidon,* 10 şi PLOTIN, *Enneades,* 5, 1, 10 şi AUGUSTINUS, De *civitate Dei,* 8, 6.

94. *Psalmul* 77, 77: „De lângă oile ce nasc l-a luat pe el, ca să pască pe Iacob, poporul Său, şi pe Israel, moştenirea Sa” (tr. *cât).*

95. Cf. PLATON, *Timaios,* 10, 37: AUGUSTINUS, *Enarrationes impsalmos,* 101, 2, 10.

96. Adică Adevărul *(Veritas. – atis),* respectiv, Dumnezeu.

97. *Romani,* 8, 23: „Dar nu numai ea (toată făptura – *n.n.),* ci şi noi, cei ce avem pârga Duhului, şi noi înşine suspinăm lăuntric, nerăbdători aşteptând înfierea, răscumpărarea trupului nostru” (tr. B.V. Anania).

98. Cf. DANIEL, 1, 17: între tinerii evrei aflaţi la curtea lui Nabucodonosor, dotaţi cu ştiinţă şi pricepere, profetul Daniel putea „să tâlcuiască vedeniile şi visele” (tr. Sf. Sinod).

99. *Psalmul* 99, 2: „Cunoaşteţi că Domnul, El este Dumnezeul nostru. El ne-a făcut pe noi şi nu noi” *(ibidem).*

100. MATEI, 25, 21: „Bine, slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria domnului tău” (tr. B.V. Anania).

101. I *Corinteni,* 15, 51: „Iată, taină vă spun vouă: Nu toţi vom muri, dar toţi ne vom schimba” *(ibidem).*

102. Expresie din *Coloseni,* 1, 15.

103. Moartea Sf. Monica se întâmplă deci în anul 387. Se născuse în 331.

104. Expresie din *ITimotei,* 1, 5.

105. Cf. *Psalmul* 100, 1.

106. În latină, în original: *fratres ac religiosae feminae.*

107. A se remarca aliteraţia din textul latin, în ton cu tristeţea copleşitoare a naratorului: *alio dolore dolebam dolorem meum.*

CARTEA A NOUA

583

108. În mod evident, una dintre interpretările false date termenului răspândite în culturile europene în perioada anterioară şi contemporană cu Augustin. Nevoia spălării după înmormântare avea rol purificator, deoarece vederea sau atingerea unui mort presupunea un act de *mânjire,* cu grave consecinţe asupra celui contaminat; (Podaveâov, – *ox*> = loc de baie).

109. *Psalmul* 26, 16: „Că tatăl meu şi mama mea m-au părăsit, dar Domnul m-a luat” *(tr. cât).*

110. Înţelegem că este vorba de o baie de aburi.

111. *Litotă;* adică şi-a uşurat sufletul în mare parte.

112. AMBROSIUS, *Hymnus,* I, în P. Migne, P.*L.,* 16, 1409 şi De *vita beata,* 35.

113. Vezi şi la M. EMINESCU: „Ca-n visul meu ceresc de-odinioară/în umbra gândurilor mele, vină!” *[Sonet către*

Fecioara Maria).

11*4.1 Corinteni,* 15, 22: „Căci după cum toţi mor în Adam, tot aşa toţi vor învia întru Hristos” (tr. B.V. Anania).

115. MATEI, 5, 22: „Şi cel ce-i va zice fratelui său: Netrebnicule!, vrednic va fi de judecata sinedriului; iar cel ce-i zice: Nebunule, vrednic va fi de *gheena* focului” (După Lazăr Şăineanu, vezi *încercare asupra semasiologiei, sub voce,* cuvântul *gheena* (yeeva) provine din ebr. *ghe hinnom* = Valea lui Hin-nom, lângă Ierusalim, locul în care îi erau jertfiţi copii lui Moloch; de aici s-a ajuns la ideea de lăcaş al groazei, iad. În scrierile biblice, *gheena* a devenit o metaforă pentru chinurile veşnice ale păcătoşilor; cf. B.V. Anania, *op. cit.,* p. 9, n. 1).

11*6.11 Corinteni,* 10, 17: „Iar cel ce se laudă, în Domnul să se laude” *(ibidem).*

117. *Psalmul* 117, 14: „Tăria mea şi lauda este Domnul şi mi-a fost mie spre izbăvire” (tr. Sf. Sinod).

118. Expresie din *Psalmul* 72, 26.

119. Cf. *Romani,* 8, 34, vezi mai sus n. 42.

120. MATEI, 18, 35: „Tot aşa şi Tatăl Meu cel ceresc vă va face vouă, dacă nu veţi ierta – fiecare fratelui său – din inimile voastre” (tr. Sf. Sinod).

121. Adică după botez, deoarece, prin acesta, erau spălate toate păcatele săvârşite până atunci.

122. *Psalmul* 142, 2: „Să nu intri la judecată cu robul Tău, că nimeni din cei vii nu-i drept înaintea Ta” *(ibidem).*

123. *Romani* 9, 15: „Căci El îi spune lui Moise: Voi milui pe cine miluiesc şi Mă voi îndura de cine Mă îndur” (tr. B.V. Anania; aceeaşi idee şi în *Psalmii* 117, 21; 102, 8; (IACOB, 2, 13; MATEI, 5, 7).

124. *Psalmul* 118, 108: „Cele de bunăvoie ale gurii mele binevoieşte-le, Doamne, şi judecăţile Tale mă învaţă” (tr. Sf. Sinod).

125. Adică Iisus Hristos, Cel care s-a jertfit pentru păcatele tuturor oamenilor.

126. *Coloseni,* 2, 4: „Ştergând zapisul ce era asupra noastră, potrivnic nouă prin opreliştile lui, pe care ni l-a luat din cale pironindu-l pe cruce”: *chirographum* este contractul Legii Vechi, înrobitor din cauza mulţimii restricţiilor şi a interdicţiilor formale; (tr. şi comentariu B.V. Anania, *op. cit.,* p. 350, n. 4).

127. În latină, în orig. *le-o etdraco,* cf. *Psalmul* 90, 13: „Peste aspidă şi vasilisc vei păşi şi vei călca peste leu şi peste balaur” (tr. Sf. Sinod; în lucrarea *în Ioannem,* 10, 1, Augustin precizează: „leul, din cauza mâniei lui dovedite; dragonul, din cauza vicleniilor lui ascunse”).

128. LUCA, 8, 15: *Pilda semănătorului:* „Iar cei de pământ bun sunt cei ce, cu inimă curată şi bună, aud cuvântul, îl păstrează şi rodesc întru răbdare” (tr. Sf. Sinod).

129. În *Sermones,* 168, 8, Augustin va preciza: „dacă soţia este creştină şi soţul necredincios, oare femeia religioasă nu se va ruga pentru soţul său, pentru ca şi acesta să creadă?”

130. În latină, în original: *în matre catholica.*

131. Cu acest pasaj Augustin îşi încheiase prima parte a *Confesiunilor* sale; caracterul conclusiv şi encomiastic la adresa părinţilor săi din aceste ultime rânduri ale *Cărţii a IX-a* ne fac să credem că autorul va fi intenţionat să-şi încheie aici mărturisirile. După reîntoarcerea sa în Africa, mai întâi la Tha-gaste şi apoi la Hippona, în liniştea şi ambianţa oferite de mănăstire, el îşi va continua vestita sa lucrare cu încă patru cărţi: X-XIII.

CARTEA A ZECEA

1. Referire la *I Corinteni,* 13, 12: „Acum cunosc în parte; atunci însă deplin voi cunoaşte aşa cum şi eu deplin sunt cunoscut” (tr. B.V. Anania).

2. Expresie din *Ejeseni,* 5, 27: „Ca s-o înfăţişeze Sieşi Biserică slăvită, fără să aibă pată sau creţuri sau altceva de acest fel, ci să fie sfântă şi fără de prihană” *(ibidem).*

3. *Psalmul* 50, 7: „Că iată adevărul ai iubit; cele nearătate şi cele ascunse ale înţelepciunii Tale mi-ai arătat mie” (tr. Sf. Sinod).

4. IOAN, 3, 21: „Dar cel ce face adevărul vine la lumină, pentru ca faptele lui să se arate că întru Dumnezeu sunt săvârşite” (tr. B.V. Anania).

5. *Psalmul* 5, 8; *Romani,* 4, 5: „Dar celui ce nu face fapte, însă crede în Cel Care-l îndreptăţeşte pe cel nelegiuit, credinţa lui se socoteşte ca dreptate” *(ibidem).*

6. Joc de cuvinte realizat în baza celor două sensuri ale adverbului *tacite;* în text: *u bi tacite sit et non tacite.*

7. Expresie din *Psalmul* 102, 3: „Pe Cel Ce curăţeşte toate fărădelegile tale, pe Cel Ce vindecă toate bolile tale” *(ibidem).*

8. Cf. / *Corinteni,* **2, 11:** „Căci cine dintre oameni le ştie pe cele ale omului, în afară de duhul omului, care este în el? Aşa şi cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut, în afară de Duhul lui Dumnezeu” (tr. B.V. Anania).

9. Expresie din celebrul pasaj despre dragoste din *I Corinteni,* 13, 7.

10. Deseori contactul cu operele literare, filosofice sau religioase se stabilea prin intermediul lecturilor publice *(recitationes publicae),* săvârşite cu glas tare fie de autorii înşişi, fie de recitatori consacraţi, în săli de lectură-audiţie amenajate special.

11. *II Corinteni,* **1, 11:** „Dacă şi voi ne veţi ajuta prin rugăciune, pentru ca darul acesta primit de noi din partea

multora, multora să le fie prilej de mulţumire pentru noi” *(ibidem).*

12. Cf. *Psalmul* 143, 8.

13. Cf. *Psalmul* 50, 1: „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta” (tr. Sf. Sinod).

14. În lat., în original: *secreta exaltattone cum tremore,* cf. *Filipeni,* 2, 12.

15. Cf. *Psalmul* 16, 8: „Păzeşte-mă, Doamne, ca pe lumina ochilor; cu acoperământul aripilor Tale acoperă-mă” (tr. Sf. Sinod).

16. Cf. *I Corinteni,* 4, 3: ideea ar fi: eu nu am puterea să mă judec pe mine însumi, să emit păreri acuzatoare la adresa mea.

17. Cf. / *Corinteni,* 2, 11; vezi mai sus n. 8.

18. *Ibidem,* 13, 12: „Căci acum vedem prin oglindă, ca-n ghicitură; dar atunci, faţă către faţă” (tr. B.V. Anania).

19. *Ibidem,* 10, 13: „Dar credincios este Dumnezeu, Care nu va îngădui să fiţi ispitiţi mai mult decât vă stă-n putere, ci

odată cu ispita va aduce şi calea de a ieşi din ea, ca s-o puteţi răbda” (tr. *cât).*

20. ISAIA, 58, 10: „Dacă dai pâinea ta celui flămând şi tu saturi sufletul amărât, lumina ta va răsări în întuneric şi bezna ta va fi ca miezul zilei” (tr. Sf. Sinod).

21. Adică scuza de a pretinde că n-au avut posibilitatea să-L cunoască şi să-L recunoască pe Dumnezeu; cf. *Romani,* 1, 20: „Încă de la facerea lumii, cele nevăzute ale Lui – adică veşnica Sa putere şi dumnezeirea – prin cugetare se văd din făpturi; aşa că ei n-au cuvânt de apărare” (tr. B.V. Anania).

22. *Romani,* 9, 15: „Căci El îi spuse lui Moise: Voi milui pe cine miluiesc şi Mă voi îndura de cine Mă îndur”

(ibidem).

23. *Mana* (gr. ndevva, aramaică *manuă,* ebr. *măn)* este hrana cerească trimisă de Dumnezeu evreilor, în timpul trecerii lor prin pustiul Sin. Avea aspectul unor grăunţe albe de grindină (cf. *Ieşirea,* 16, 14). În versetul următor, Moise le explică evreilor: „Aceasta este pâinea pe care v-o dă Dumnezeu să o mâncaţi" (tr. Sf. Sinod).

24. *Anaximenes din Milet* (c. 585 – 525 *î.Hr.),* filosof grec, probabil discipolul lui Anaximandru. Fiind preocupat de elementul primordial, din care purced toate, el l-a identificat pe acesta cu *aerul* nu cu *apeiron-ul* (nedefinitul) profesorului său. Dacă acesta ar fi începutul, zicea Anaximenes, atunci restul materiei ia naştere din dilatarea şi comprimarea aerului, convertite într-un lanţ al următoarelor elemente de bază: *aer, foc, apă, pământ;* şi iarăşi, *pământ, apă, Joc, aer.* Este primul gânditor care abordează tema raportului dintre conştiinţă şi materie, dintre om şi cosmos. A fost de asemenea cel dintâi care a afirmat că luna nu posedă lumină proprie, ci una reflectată, şi a explicat originea curcubeului. În pasajul augustinian, filosoful creştin respinge orice identificare a lui Dumnezeu cu materia. Dumnezeu nu poate fi discutat decât la nivel apofa-tic, problemă dezbătută la grecii vechi de Parmenide şi preluată de Platon.

25. *Psalmul* 99, 2: „Cunoaşteţi că Domnul, El este Dumnezeul nostru; El ne-a făcut pe noi şi nu noi" (tr. Sf. Sinod).

26. *Romani,* 1, 20; vezi n. 21.

27. Afirmaţie formulată de Augustin în baza articolelor juridice din *Digestum,* 50, 17, 32; 50, 17, 2, referitoare la femei, care n-ar fi capabile să judece, fiindcă destinul lor este de a se supune: *et ideo nec iudices esse possunt, dicitur defe-minis* (şi de aceea se spune despre femei că ele nici nu pot să fie judecători). Vezi şi

ARISTOTEL, *Politica,* I, 5; I, 13; în *Poetica,* CARTEA A ZECEA

587

XV: „măcar că femeia e mai curând o fiinţă inferioară”. În *Politica,* I, 5, raportul bărbat-femeie este ca de la xb-ev Kpemov – to. Se jeeâpov.

28. E vorba de simţurile care furnizează raţiunii materialul informaţional, ce urmează a fi prelucrat.

29. Altfel spus, numai ceva de o altă natură sau esenţă poate fi superior trupului.

30. *Psalmul* 31, 10: „Nu fi ca un cal şi ca un catâr, la care nu este pricepere…” (tr. Sf. Sinod).

31. Deducem că Augustin îşi pune cea mai mare speranţă a aflării lui Dumnezeu în procesul *anamnezei,* al reamintirii acelei perioade în care sufletul fiinţelor umane destinate întrupării trăiau în comuniune cu Dumnezeu. Aşa cum se poate observa, soluţia propusă de el aici este platoniciană şi nu teologică. De altfel, demonstraţia este folosită şi într-o altă lucrare a sa – *Solilocviile;* vezi în continuare dezvoltarea acestei idei.

32. E vorba de sunetele care contribuie la alcătuirea cuvintelor. La Augustin, în mod frecvent, *sonus* = complex sonor, semnificant sonor; *cf.* mai jos, X, 17.

33. În latină, în original: *avertat Deus hoc aut illud.*

34. Sublinierea noastră.

35. Observăm că de la cap. VIII, 12 şi până aici, Augustin nu a făcut altceva decât să rezume teoria platoniciană a cunoaşterii prin anamneză, urmărind să-l pregătească pe cititor pentru deducerea existenţei lui Dumnezeu dintr-un Dumnezeu care există în noi şi pe care sufletul îl ştie din timpul convieţuirii sale cu divinitatea, de dinaintea păcătuirii adamice. Altfel spus, avem în noi ideea de Dumnezeu, fiindcă l-am cunoscut cândva pe Dumnezeu; sufletul fiecăruia preexistă şi din această preexistentă vine

în trup cu ideea tuturor lucrurilor. Atunci când le vede pe acestea pentru prima dată, el nu le cunoaşte, ci le recunoaşte, îşi aduce aminte că deja le-a văzut.

36. Ar fi deci vorba de o dublă cunoaştere: una directă, prin intermediul simţurilor; şi alta, prin meditaţie, în cadrul procesului de reamintire. Primul tip de cunoaştere s-ar sprijini pe imagini, pe procesul intuitiv, iar celălalt tip, pe efortul readucerii în planul conştiinţei dintr-un depozit de cunoştinţe foarte adânc a unei serii de idei deja ştiute. Astfel, baza cunoaşterii devine introspecţia, satisfăcând principiul socratic rezumat în dictonul „cunoaşte-te pe tine însuţi”.

588

NOTE

37. Observaţiile lui Augustin sunt într-adevăr la nivelul exigenţelor filologiei moderne, *acttto* şi *factito* sunt frecventativele verbelor *ago, – ere şifacio, – ere,* iar *cogito* este un verb cu dublă afixare, provenind din *co-agito* = a pune mintea în mişcare, a cugeta, a gândi.

38. Idee dezvoltată în lucrările *De ordine,* 2, 15, 42; *De libero arbitrio,* 2, 8, 23; şi *De musica,* 6, 6, 16.

39. În *lat,* în original: *sed illi alli, istare autem aliae sunt* (dar altceva sunt sunetele şi altceva sunt lucrurile arătate).

40. În lat., în original: *et ideo valde sunt* (şi de aceea ele există într-un foarte înalt grad). Disocierea are în vedere raportul dintre numerele ideale (respectiv, arhetipale) şi numerele obişnuite, cele de care noi ne folosim, copii ale celor dintâi.

41. *Elapsum est anima* (mi-a fugit din minte; am scăpat din vedere).

42. *cum ita sit* (întrucât se întâmplă aşa; aşa stând lucrurile).

43. Cei patru termeni, deveniţi ulterior termeni

tehnici pentru etică şi psihologie, sunt preluaţi de la Cicero: *libido, laetttta, metus* şi *aegritudo;* cf. *Definibus bonorum et malorum,* 3, 10, 35; *Tusculanae,* 4, 6, 11; şi 4, 7, 14-15.

44. Sublinierea noastră.

45. Idee dezvoltată în *Enarr. În Psalmos,* 41, 8: „Aşadar, căutându-L pe Dumnezeul meu în cele corporale şi vizibile şi negăsindu-L; căutându-l substanţa în mine însumi, ca şi cum ceva ar fi aşa cum sunt eu şi iarăşi negăsind-o; simt că Dumnezeul este ceva deasupra sufletului meu. Prin urmare, pentru ca eu să-L pot atinge, am meditat îndelung şi mi-am trimis sufletul dincolo de mine".

46. LUCA, 15, 8: Parabola despre drahma cea pierdută.

47. Reiese că memoria încearcă să reîntregească imaginea unui lucru, pornind de la un detaliu deţinut.

48. *Romani,* 5, 12: „Aşa cum printr-un om a intrat păcatul în lume – şi prin păcat, moartea – tot astfel moartea a trecut în toţi oamenii prin acela în care toţi au păcătuit" (tr. B.V. Anania); omul prin care a intrat păcatul în lume este Adam, iar greşeala lui, întrucât face să crească distanţa dintre om şi Dumnezeu, echivalează cu moartea lui sufletească; e vorba însă de moartea veşnică în opoziţie cu viaţa veşnică; cf. *ibi-dem,* p. 256, n. 2.

49. ISAIA, 48, 22: „Nu este pace, zice Domnul, pentru cei fără de lege" (tr. Sf. Sinod).

50. *Galateni,* 5, 17: „Fiindcă trupul pofteşte împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia, astfel ca voi să nu faceţi ceea ce aţi vrea". Pasaj care, după opinia lui B.V. Anania, ar fi o iluzie la acei păgâni care, în timpul ritualurilor orgiastice

ale zeiţei Cybela, ajungeau să se automutileze prin tăierea anumitor mădulare ale trupului; cf. tr. şi comentariul B.V. Anania, *op. cit.,* p. 325, n. 6. Vezi şi CATULLUS, LXIII *(Attis).*

51. IOAN, 14, 6; *Psalmul* 26, 1 şi 41, 12: „Domnul este luminarea mea şi mântuirea mea; de cine mă voi teme?" (tr. Sf. Sinod).

52. IOAN, 12, 35: „Atunci le-a zis Iisus: încă puţină vreme Lumina este cu voi. Umblaţi cât aveţi Lumina, ca să nu vă cuprindă întunericul. Şi cel ce umblă în întuneric nu ştie unde merge" (tr. B.V. Anania).

53. TERENTIUS, *Andria,* 68; IOAN, 8, 40.

54. Adică Iisus Hristos, Fiul Omului.

55. *Psalmul* 30, 9: „Miluieşte-mă, Doamne, că mă necăjesc..." (tr. Sf. Sinod).

56. IOV, 7, 1: „Oare omul pe pământ nu este ca într-o slujbă ostăşească şi zilele lui nu sunt ca zilele unui simbriaş?" *(ibi-dem);* aceeaşi idee şi la SENECA, *Epistulae ad Luc,* 96, 5: *vivere militare est* (a trăi este a lupta), dar şi la MARCUS AU-RELIUS, *Ad se ipsum,* II, 17.

57. *Înţelepciunea lui Solomon,* 8, 21: „Şi cunoscând că nu voi putea altfel să am înţelepciune de nu-mi va da Dumnezeu, cu toate că şi aceasta era înţelepciune, să ştiu de la cine vine darul..." [tr. *cât).*

58. IOAN, 2, 15-16: „Nu iubiţi lumea, nici pe cele ce sunt în lume. Dacă cineva iubeşte lumea, iubirea Tatălui nu este în el; pentru că tot ceea ce este în lume – pofta trupului şi pofta ochilor şi trufia vieţii – nu sunt de la Tatăl, ci din lume sunt" (tr. B.V. Anania).

59. În *Sermones,* 101, 8, 8, Augustin reia aceeaşi idee: „uneori această poftă se strecoară în sufletele sfinţilor cu o aşa putere, încât ea provoacă celor care dorm ceea ce nu poate provoca celor în stare de veghe".

60. În lat., în original: *inter me ipsum et meipsum*

(între eul treaz şi eul celui aflat în timpul somnului).

61. În *Semno* 128, 9, 11, Augustin observă că viciile şi pornirile trupului îşi diminuează forţa odată cu vârsta, dar continuă să rămână în sufletul nostru. „Duşmanii noştri, zice el, deşi obosiţi din cauza vârstei, nu încetează a tulbura liniş

tea bătrâneţii"; cf. şi *Galateni,* 5, 17: „Fiindcă trupul pofteşte împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia, astfel ca voi să nu faceţi ceea ce aţi vrea" (tr. B.V. Anania).

62. *Efeseni,* 3, 20: „Iar Celui Ce, potrivit puterii care lucrează în noi, poate face cu mult mai mult decât tot ceea ce noi cerem sau gândim, Lui fie-l slava în Biserică..." (ibi*dem).*

63. *Psalmul* 2, 11: „Slujiţi Domnului cu frică şi vă bucuraţi de El cu cutremur" (tr. Sf. Sinod).

64. *I Corinteni,* 15, 54: „Moartea a fost înghiţită de biruinţă" *(ibidem).*

65. MATEI, 6, 34: „Nu purtaţi deci grija zilei de mâine, căci ziua de mâine se va îngriji de ale sale. I-ajunge zilei răutatea ei" (tr. B.V. Anania).

66. *I Corinteni,* 6, 13: „Bucatele sunt pentru pântece, şi pântecele pentru bucate, dar Dumnezeu le va nimici – şi pe acestea, ca şi pe acelea" *(ibidem).*

67. *I Corinteni,* 15, 53: „Căci trebuie ca fiinţa aceasta stricăcioasă să se îmbrace în nestricăciune, şi fiinţa aceasta muritoare să se îmbrace în nemurire" (ifoidem).

68. *I Corinteni,* 9, 27: „Ci-mi chinuiesc (mortific, *n.n.)* trupul şi-l supun robiei, de teamă ca nu cumva, după ce le-am fost altora crainic, să devin eu însumi de neluat în seamă" (ibidem).

69. LUCA, 21, 34: „Luaţi aminte la voi înşivă, să nu vi

se îngreuieze inimile de îmbuibare şi de beţie şi de grijile vieţii, şi ziua aceea să vină peste voi fără veste" (ibidem).

70. *Înţelepciunea lui Solomon,* 8, 11.

71. *Înţelepciunea lui Iisus Sirah,* 18, 30: „După poftele tale nu merge şi de la poftele tale te întoarce" (tr. Sf. Sinod).

72. J *Corinteni,* 8, 8: „Dar nu mâncarea ne va pune pe noi înaintea lui Dumnezeu. Că nici dacă vom mânca ne prisoseşte, nici dacă nu vom mânca ne lipseşte" (tr. B.V. Anania).

73. *Filipeni,* 4, 12-13: „Ştiu să fiu smerit, ştiu şi să am de prisos, în orice şi în toate m-am învăţat să fiu şi sătul, şi flămând, şi să am de prisos, şi să duc lipsă. Pe toate le pot întru Hristos, Cel Ce mă întăreşte" (ibidem).

74. Expresie din *Psalmul* 102, 14 şi *Facerea,* 3, 19.

75. LUCA, 15, 11-32: *Parabola fiului risipitor.* Citatul este preluat din *versetul 24:* „Căci acest fiu al meu era mort şi a înviat, pierdut a fost şi s-a aflat" *(ibidem).*

76. E vorba de Sf. Apostol Pavel şi de cuvintele lui, citate mai sus.

77. *Filipeni,* 4, 13; vezi n. 73.

78. / *Corinteni,* 1, 31: „Pentru ca, după cum este scris, cel ce se laudă, în Domnul să se laude" *[ibidem).*

79. *Ecclesiasticul,* 23, 5: „Pofta pântecelui şi a împreunării trupului să nu mă cuprindă şi duhului celui fără de ruşine să nu mă dai" (tr. Sf. Sinod).

80. *Romani,* 14, 20: „Nu strica, de dragul mâncării, lucrul lui Dumnezeu. Toate sunt curate, dar sunt un rău pentru omul care mănâncă spre poticnire" *[ibidem).*

81. / *Timotei,* 4, 4: „Fiindcă tot ce-a făcut Dumnezeu este bun, şi nimic nu e de lepădat, dacă se ia cu mulţumire" (tr. B.V. Anania).

82. *I Corinteni,* 8, 8; vezi n. 72.

83. *Coloseni,* 2, 16: „Aşadar, nimeni să nu vă judece pentru mâncare sau băutură, sau cu privire la vreo sărbătoare sau lună nouă sau la sâmbete” *(ibidem).*

84. *Romani,* 14, 3: „Cel ce mănâncă să nu-l dispreţuiască pe cel ce nu mănâncă, iar cel ce nu mănâncă să nu-l judece pe cel ce mănâncă; pentru că Dumnezeu l-a primit” *(ibidem).*

85. Noe, al zecelea descendent al lui Adam, fiul lui Lameh şi nepotul lui Matusalem. La vremea potopului Noe avea 600 de ani. Este considerat al doilea strămoş al neamului omenesc, deoarece oamenii vremii sale muriseră în timpul potopului. Referirea din text este din *Facerea,* 9, 2.

86. *Ilie* (din ebr. *Elyahu* = Dumnezeul meu este Iehova), profet care a propovăduit în Israel în secolul al IX-lea *î.Hr.* A trăit pe vremea regelui idolatru Ahab şi a reginei Izabela. A fost un mare făcător de minuni. A fost prezent, alături de Moise, pe muntele Taborului, la schimbarea la faţă a Mantu-itorului. Va reveni la sfârşitul lumii împreună cu Enoch şi vor fi ucişi amândoi de Anticrist, cf. *III Regi,* 17, 6.

87. E vorba de *Ioan Botezătorul,* prorocul şi înaintemergătorul lui Iisus, fiul arhiereului Zaharia şi al Elizabetei. Născut în Palestina, în cetatea Orini. S-a retras în pustiu, pentru a duce o viaţă ascetică; aici s-a hrănit cu miere sălbatică şi cu lăcuste; cf. MATEI, 3, 4.

88. Vezi *supra,* n. 87.

89. Cf. *Facerea* 25, 34. Esau (Esav), fiul lui Isaac şi fratele geamăn al lui Iacob. Era vânător şi şi-a vândut dreptul de „întâi născut” pe un blid de linte. S-a căsătorit cu două femei din neamul lui Het, devenind idolatru.

90.2 *Regi,* 23, 15. *David* (1013 – 973 î.Hr.), al doilea rege al Israelului, conducând poporul evreu timp de

patruzeci de

NOTE

ani. A fost al şaptelea fiu al lui Iesei, fiind considerat strămoşul lui Iisus Hristos. Referirea la setea lui David este din timpul bătăliei cu filistenii.

91. Cf. MATEI, 4, 3. E vorba despre postirea şi ispitirea lui Iisus, prezentate pe larg de evanghelistul Matei, în cap. 4, l-11.

92. Cf. *Numeri,* 11, 1 şi urm., pasaj referitor la pedepsirea poporului evreu pentru lăcomie.

93. IOAN, 16, 33: „În lume necazuri veţi avea; dar îndrăzniţi. Eu am biruit lumea" (tr. Sf. Sinod).

94. *Psalmul* 138, 16: „Cele nelucrate ale mele le-au cunoscut ochii Tăi şi în cartea Ta toate se vor scrie..." (ibidem).

95. *Psaltirea,* carte canonică în versuri a Vechiului Testament. Este formată din 150 de psalmi canonici (psalmul 151 fiind socotit de Biserica Ortodoxă necanonic). Majoritatea psalmilor au fost compuşi de regele David. Au fost împărţiţi în şase grupe: de laudă, de cerere, de pocăinţă, mesianici, istorici şi didactici. Devenind cartea de rugăciune a Bisericii creştine, *Psaltirea* a fost împărţită în 20 de *catisme* (stări).

96. *Athanasius,* 295 – 373, episcop de Alexandria, apărător al dogmei *logosului (Verbum)* împotriva arienilor. Observaţia de care îşi aminteşte Augustin datează din perioada adolescenţei lui, când era doar simpatizant al creştinismului.

97. Este ceea ce numim astăzi *recitativul liturgic,* folosit în Biserica Ortodoxă numai la citirea *Apostolului* şi a *Evangheliei*

98. În această mentalitate, care exprimă întreaga estetică muzicală a ortodoxismului, îşi are originea

linearitatea şi lipsa de fast sonor de care este caracterizată cântarea liturgică orientală. Teama ca nu cumva latura artistică a textelor religioase să abată sentimentul religios spre extazul estetic a făcut ca muzica religioasă orientală să evolueze atât de puţin de aproape 2000 de ani.

99. Ecou al pasajului din *Psalmul* 6, 3 şi 12, 4: „Caută, auzi-mă, Doamne, Dumnezeul meu, luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm întru moarte" (tr. Sf. Sinod).

100. Augustin se referă la comunitatea credincioşilor din Biserica Universală, cf. *Epistola* 187, 12, 35 *Liber ad Darda-num,* a. 417 şi col. 1, 18-19.

101. I *Ioan,* 2, 16: „Pentru că tot ceea ce este în lume – pofta trupului şi pofta ochilor şi trufia vieţii – nu sunt de la Tatăl, ci din lume sunt" (tr. B.V. Anania).

102. *II Corinteni,* 5, 2: „Că întru aceasta şi suspinăm, întru dorul de a ne îmbrăca pe deasupra cu locuinţa cea din cer" *(ibidem).*

103. Expresie din *Facerea,* 1, 31.

104. De fapt, *Tobit,* tatăl lui Tobie (în lat. Tobias). Cartea lui Tobit relatează că acesta, stabilindu-se la Ninive, după ce i-a ajutat pe evreii săraci şi neajutoraţi, a ajuns el însuşi orb şi sărac. După revenirea fiului său, Tobie, de la Ecbatana la Ninive, de unde fusese trimis de tatăl său, Tobit este vindecat de orbire; cf. *Cartea lui Tobit,* 4, 7-11.

105. Cf. *Facerea,* 27, 1 şi urm.; *Isaac,* fiul lui Avraam şi al Sarei, născut la bătrâneţea acestora, prin făgăduinţa lui Dumnezeu. Urmând să fie sacrificat, după porunca Domnului, în locul lui Isaac va fi sacrificat un miel, prefigurare a jertfei Mântuitorului. Din Isaac şi Rebeca se vor naşte doi fii gemeni: Esau şi Iacob. Referire la actul

binecuvântării lui Isaac.

106. Deoarece, trebuind să-l binecuvânteze pe Esau, cel întâi născut, ar fi făcut din acesta, care era lipsit de calităţi morale, întemeietorul poporului israelit.

107. Cf. *Facerea,* 27, 48 şi urm.; *Iacob* (Cel ocrotit de Dumnezeu), supranumit şi *Israel* (Luptător cu Dumnezeu), fiul lui Isaac şi nepotul lui Avraam. A fost căsătorit cu surorile Lia şi Rahila şi a avut 12 fii: *Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Isahar* şi *Zabulon,* născuţi din Lia; *Iosif şi Veniamin,* născuţi din Rahila; *Dan, Neftall Gad* şi *Aşez,* născuţi din roabele Bilha şi Zilpa (cf. *Facerea,* 35, 23 – 26). Din cei 12 fii ai lui Iacob aveau să se tragă cele 12 seminţii israelite. A murit în Egipt, dar trupul său a fost adus şi îngropat în Canaan.

108. *Iosif,* fiul lui Iacob şi al Rahilei, a fost vândut din invidie de fraţii săi unor oameni care mergeau în Egipt. Aici a ajuns mai întâi rob şi apoi demnitar la curtea faraonului. Acuzat pe nedrept de demnitarul Putifar, Iosif a stat în închisoare doi ani, învăţând smerenia şi răbdarea. S-a căsătorit cu Asine-ta şi a avut doi fii – Efralm şi Mânase. Se pare că evenimentele au avut loc pe vremea faraonului Micsos (c. 1700 *î.Hr.).*

109. Adică partea trupească a lui Iacob, lumina ochilor trupeşti. În textul latin, opoziţia *trup-spirit* se exprimă prin adverbele/oris (afară) şi *intus* (înăuntru).

110. Vers din AMBROSIUS, *Hymnus 1,* Migne, *P.L.,* 16, 409.

111. *Psalmul* 24, 16: „Ochii mei sunt pururea spre Domnul că El va scoate din laţ picioarele mele” (tr. Sf. Sinod).

NOTE

112. *Psalmul* 120, 4: „Iată, nu va dormita, nici nu va adormi Cel Ce păzeşte pe Israel” *[ibidem).*

113. *Psalmul* 58, 10: „Puterea mea în Tine o voi păzi, că Tu, Dumnezeule, sprijinitorul meu eşti” *[ibidem).*

114. *Psalmul* 25, 3: „Că mila Ta este înaintea ochilor mei şi bine mi-a plăcut adevărul Tău” *[ibidem].*

115. Augustin exprimă ideea din context, recurgând ca de obicei şi la un joc de cuvinte: *miserabiliter* (într-un mod jalnic) – *misericorditer* (într-un mod plin de milă).

116. Termenul folosit în latină este adj. *pălliatus* (îmbrăcat în *pallium,* mantia grecească purtată de actorii comediilor greceşti, dar şi de filosofi).

117. Avem aici una dintre primele atitudini explicite ale gândirii teologice împotriva ştiinţei; ea se va accentua într-un mod inimaginabil în perioada medievală.

118. În latină: *concupiscentia oculorum* (pofta ochilor), cf. I IOAN, 2, 16; vezi n. 101.

119. Augustin face o justă legătură între simţul vederii (în lat. *video, – ere, vidi, visum* = a vedea) şi cunoaştere; e vorba de acelaşi radical, i. e. *vid –,* întâlnit şi în verbul grec aâ8<x (a şti, a cunoaşte).

120. Vezi alte observaţii privind conceptul de *curiositas* (dorinţa de a cunoaşte), în *De ordine,* 1, 8, 24; 2, 5, 14; *De musica,* 6, 13, 39; *De moribus Ecclesiae Catholicae,* 21, 38 etc.

121. Cuvântul folosit aici de Augustin este chiar *libido.*

122. Expresie din *Psalmul* 17, 50.

123. Referire fie la doctrina umbrelor din filosofia platoniciană, fie la anumite practici oculte în riturile religioase la care Augustin aderase înainte de a se converti la creştinism.

124. În latină: *Imperator/Rex noster* (Iisus Hristos).

125. Ca şi lupta de cocoşi, goana ogarilor după iepuri reprezenta spectacole de circ, la care se participa cu pasiune; vezi şi *De ordine,* 1, 8, 25.

126. Expresie din *Psalmul* 85, 12.

127. Citat liber din *Psalmul* 102, 3 – 5.

128. Cf. ISAIA, 37, 16.

129. Referire la cele trei ispitiri ale lui Iisus: MATEI, **4, 3-11.** Cea de a treia ispită vizează puterea asupra lumii sau gloria deşartă.

130. *Psalmul* 17, 14-15; *1 Petru,* 5, 5; *Iacob,* 4, 6: „Dar harul pe care El îl dă e mai mare. Pentru aceea zice: Dumnezeu le stă-mpotrivă celor mândri, dar celor smeriţi le dă har" (tr. B.V. Anania).

CARTEA A ZECEA

595

131. În latină: *inăquilone* (în vântul de nord-est, în crivăţ); cf. ISAIA, 14, 13: „În muntele cel sfânt voi pune sălaşul meu, în fundurile laturii celei de miazănoapte" (tr. Sf. Sinod).

132. În latină: *pusillus grex* (turmă mică); cf. LUCA, 12, 32.

133. *Psalmul* 10, 5: „Domnul cercetează pe cel drept şi pe cel necredincios; iar pe cel ce iubeşte nedreptatea îl urăşte sufletul Său" (tr. **cât).**

134. În latină: *quotidianajornax* (cuptor, topitorie zilnică).

135. Expresie din *Psalmul* 37, 9.

136. Expresie din *Psalmul* 18, 13; 89, 8.

137. Referirea are în vedere fie cele trei ispitiri ale lui Iisus, v. *supra* n. 129, fie cele trei pofte sau patimi ce decurg din necesităţile umane socotite de Augustin tiranice prin urgenţa cu care cer să fie satisfăcute: mâncarea, băutura şi satisfacerea erotică.

138. Citat liber din *Psalmul* 140, 5.

139. Expresie din *Psalmul* 69, 6.

140. În textul original este folosit vb. *inanesco, – ere* (a deveni gol, deşert sau sec la minte), termen rar, creat

probabil de Augustin de la adj. *inanis,* – *e* = (gol, vid, deşert); se întâlneşte însă şi la contemporanul său Ammianus Marcellinus, 23, 6, 86.

141. Cf. *Psalmul* 1, 30, 23: „Iar eu am zis întru uimirea mea: Lepădat sunt de la faţa ochilor Tăi" *[tr. cât).*

142. *Efeseni,* 2, 2: „... dumnezeul acestei lumi, după stăpânitorul puterilor văzduhului, adică duhul care lucrează acum în fiii neascultării" (tr. B.V. Anania).

143. // *Corinteni,* 11, 14: „Şi nu-i de mirare, de vreme ce însuşi Satana îşi ia chip de înger al luminii" *[ibidem).*

144. Expresie din *ITimotei,* 2, 5. Referire la Iisus Hristos.

145. *Romani,* 6, 23: „Pentru că plata păcatului este moartea, dar harul lui Dumnezeu este viaţa veşnică întru Hristos Iisus, Domnul nostru" *[ibidem).*

146. *I Timotei,* 2, 5.

147. În latină: *demonstratus est antiquis sanctis,* adică de prorocii Vechiului Testament, în mod deosebit, de profetul Isaia, supranumit şi evanghelistul Vechiului Testament; vezi de ex. ISAIA, 36 – 66.

148. *Romani,* 8, 32: „El, Care pe însuşi Fiul Său nu L-a cruţat, ci L-a dat morţii pentru noi toţi, cum oare nu ni le va dărui pe toate împreună cu El?" (*tr. cit.).*

149. *Filipeni,* 2, 6 – 8: conţinutul pasajului este integral rezumat, însă citarea este liberă. Prin intermediul de *rapinam* (răpire, ştirbire, diminuare) trebuie să înţelegem că Tatăl n-a

fost deposedat de dumnezeirea Sa, în momentul în care Fiul, consubstanţial cu Tatăl, S-a întrupat, acceptând fenomenul de *kenoză* (golire de dumnezeire), cu scopul de

a lua chipul omului.

150. Expresie din *Psalmul* 87, 4: „ajuns-am ca un om neajutorat; între cei morţi slobod” (tr. Sf. Sinod).

151. IOAN, 10, 18: „Nimeni n-o ia de la Mine (e vorba de viaţă, n. n.), ci Eu însumi o pun. Putere am ca s-o pun şi putere am ca iarăşi s-o iau. Această poruncă am primit-o de la Tatăl meu” (tr. B.V. Anania).

152. Expresie din *Psalmul* 102, 3: „Cel Ce vindecă toate bolile tale” (tr. Sf. Sinod).

153. *Romani,* 8, 34; citare parţială a unei lungi interogaţii.

154. IOAN, 1, 14; „Şi Cuvântul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit întru noi…” (tr. B.V. Anania).

155. *II Corinteni,* 5, 15: „Şi El a murit pentru toţi, pentru ca cei ce *viază* să nu mai vieze totuşi, ci Aceluia care pentru ei a murit şi a înviat” *[ibidem].*

156. Expresie din *Psalmul* 54, 25: „Aruncă spre Domnul grija ta şi El te va hrăni” (tr. Sf. Sinod).

157. *Psalmul* 118, 129: „Minunate sunt mărturiile Taie, pentru aceasta le-a cercetat pe ele sufletul meu” şi *Psalmul* 118, 18: „Deschide ochii mei şi voi cunoaşte minunile din legea Ta” *(ibidem).*

158. *Psalmul* 68, 22: „Că Tu cunoşti ocara mea şi ruşinea mea şi înfruntarea mea” *(ibidem).*

159. *Coloseni,* 2, 3.

160. *Psalmul* 118, 122: „Primeşte pe robul Tău în bunătate, ca să nu mă clevetească cei mândri” (tr. *cât).*

161. *Psalmul* 21, 30: „Mânca-vor săracii şi se vor sătura şi vor lăuda pe Domnul, iar cei ce-L caută pe Dânsul vii vor fi inimile lor în veacul veacului” *(ibidem).*

CARTEA A UNSPREZECEA

1. *Psalmul* 95, 4: „Că mare este Domnul şi lăudat foarte, înfricoşător este; mai presus decât toţi dumnezeii” (tr. Sf. Sinod).

2. MATEI, 6, 8: „Deci nu vă asemănaţi lor, că Tatăl vostru ştie de ce aveţi voi trebuinţă, mai înainte de a cere voi de la El” (tr. B.V. Anania).

3. Cf. MATEI, 5, 3-10, *Predica de pe munte;* sunt rezumate aici şapte din cele nouă *fericiri* rostite de Iisus pe muntele Măslinilor.

4. În cărţile precedente ale *Confesiunilor,* Augustin şi-a expus viaţa, apoi sufletul, pentru ca acum să aibă în vedere ştiinţa şi înţelepciunea Sf. Scripturi.

5. *Psalmul* 117, 1: „Lăudaţi pe Domnul că este bun, că în veac este mila Lui” (tr. Sf. Sinod).

6. Cf. *Psalmul* 87, 17: „Peste mine au trecut mâinile Tale şi înfricoşările Tale m-au tulburat” *(ibidem).*

7. Mai întâi în calitate de preot *(sacerdos),* în 391, şi mai apoi, în calitate de episcop *(episcopus),* în 396.

8. *Psalmul* 60, 1: „Auzi, Dumnezeule, cererea mea, ia aminte la rugăciunea mea” *(ibidem).*

9. *Psalmul* 85, 1: „Pleacă, Doamne, urechea ta şi mă auzi, că sărac şi necăjit sunt eu” *(ibidem).*

10. *Psalmul* 129, 1: „Dintru adâncuri am strigat către Tine, Doamne! Doamne, auzi glasul meu” *(ibidem).*

11. *Psalmul* 73, 17: „A Ta este ziua şi a Ta este noaptea. Tu ai întocmit lumina şi soarele” *(ibidem).*

12. Metaforă prin care se sugerează caracterul greu de pătruns al Legii divine; *cerbii* sunt sensurile latente, care urmează a fi descifrate şi dezvoltate.

13. *Psalmul* 25, 7: „Ca să aud glasul laudei şi să spun toate minunile Tale” *(ibidem).*

14. Expresie din *Psalmul* 118, 18.

15. Perioada de timp a evoluţiei tuturor creaturilor, de la Dumnezeu până la Dumnezeu (respectiv, de la creaţia lumii până la viaţa de apoi), constituie subiectul unei alte scrieri celebre a lui Augustin – *De civitate Dei* (Despre cetatea lui Dumnezeu).

16. Expresie din *Psalmul* 26, 12: „Auzi, Doamne, glasul meu cu care am strigat; miluieşte-mă şi mă ascultă” (tr. *cât).*

17. MATEI, 6, 33: citare liberă a versetului: „Ci căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, şi toate acestea vi se vor adăuga” (tr. B.V. Anania).

18. *Psalmul* 118, 85: „Spusu-mi-au, călcătorii de lege deşertăciuni, dar nu sunt ca legea Ta, Doamne” (tr. Sf. Sinod).

19. *Psalmul* 79, 18: „Să fie mâna Ta peste bărbatul dreptei Tale şi peste fiul omului pe care l-ai întărit Ţie” *(ibidem).*

20. *ITimotei,* 2, 5: „Căci unul este Dumnezeu, unul este şi Mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni: Omul Hristos Iisus” (tr. B.V. Anania).

În
598
NOTE

21. Caracterul universalist al credinţei creştine are menirea de a sparge unitatea etnică a popoarelor, astfel încât din rândul celor care vor forma poporul lui Dumnezeu să poată face parte oricine.

22. Precizare făcută în *Romani,* 8, 34.

23. *Coloseni,* 2, 3; vezi mai sus Cartea a X-a, n. 159.

24. Referire la IOAN, 5, 46, 25. Cf. *Facerea,* 1, 1.

26. Expresie din *Cartea lui Iov,* 14, 16: „atunci Tu nu vei mai lua seama la păcatul meu” (tr. Sf. Sinod).

27. E vorba de *Iov* (Cel persecutat, Cel urât, în ebr. *Iob/Iyyobh),* om drept din ţinutul Uz, mai întâi persecutat, dar după aceea răsplătit de Dumnezeu. Motivul literar al „dreptului în suferinţă” se întâlneşte însă şi în alte literaturi limitrofe spaţiului cultural evreu; vezi *Gândirea asiro-babiloniană în texte,* traducere, notiţe introductive şi note de Athanasie Negoiţă, Bucureşti, 1975, pp. 266 şi

urm.; S. Kramer, *Istoria începe la Sumer,* Belov-Lipin, *Cărţile de lut şi* altele.

28. În latină *machina* = maşinărie; artificiu, mecanism; < [laxtxvd, iâizavi = instrument.

29. Conform esteticii aristotelice, artistul, acţionând asupra materiei, nu face altceva decât să scoată la lumină imaginea pe care materialul însuşi o avea în sine în stare potenţială.

30. *Psalmul* 32, 9: „Că El a zis şi s-au făcut, El a poruncit şi s-au zidit" (tr. Sf. Sinod).

31. MATEI, 3, 17 şi 17, 5: „Şi iată, glas din ceruri grăind: Acesta este Fiul Meu Cel iubit întru Carele am binevoit" (tr. B.V. Anania).

32. ISAIA, 40, 8: „Iarba se usucă şi floarea se veştejeşte, dar cuvântul Dumnezeului nostru rămâne în veac" (tr. Sf. Sinod).

33. În lat. *creatura corporalis;* probabil Augustin are în vedere materia primă din care avea să fie alcătuită lumea terestră şi celestă. Sunt folosite deopotrivă expresiile: *creatio ex nihilo* şi *creatio materia informi.*

34. Timpul presupus de propagare a sunetului în materia primordială amorfă, materie care s-ar fi ordonat ca urmare a vibraţiilor glasului divin.

35. Citare liberă a cunoscutului verset din IOAN, 1, 2: „Întru-nceput era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Cuvântul Dumnezeu era" (tr. B.V. Anania).

36. Adică *sunt create,* deoarece *spunerea* este simultană cu *creaţia.*

37. Întrezărim aici ecouri ale filosofiei lui Parmenide, care nega mişcarea, pentru că implica ideea de evoluţie şi, implicit, ideea de început şi sfârşit. Altfel spus, evoluţia de la o limită spre o altă limită pune sub semnul negaţiei

eternitatea.

38. Aceeaşi negare a mişcării temporale ca în paradoxurile lui Zenon din Eleea. Ca şi la Zenon, metoda folosită de Augustin aici şi în continuare este aceea a reducerii la absurd, a evidenţierii consecinţelor inacceptabile la care ar conduce dezvoltarea logică a unor premise adverse.

39. Referire la IOAN, 8, 25, dar cu precădere la *Exod,* 3, 14, unde Dumnezeu se defineşte pe sine ca fiind „Cel care este", adică existenţa absolută. MHVE = *Eu sunt Cel Ce sunt,* numele lui Dumnezeu în Vechiul Testament.

40. În lat. *quia loquitor în nobis;* vorbirea divină se efectuează înăuntrul fiinţei noastre, Dumnezeu fiind instanţa divină din noi mai degrabă decât din afara noastră.

41. Cf. MATEI, 23, 8: „Voi însă să nu vă numiţi «rabbi» (învăţător), căci unul este învăţătorul vostru, Hristos, iar voi toţi sunteţi fraţi" (tr. B.V. Anania).

42. IOAN, 3, 29: „Cel care are mireasă este mire; iar prietenul mirelui, care stă şi-l ascultă, cu bucurie se bucură de glasul mirelui" *[ibidem).*

43. În text: *principium* = începutul; aici cu sensul de reper fundamental.

44. IOAN, 8, 26: „multe am de spus despre voi şi de judecat. […] şi ceea ce de la El am auzit, Eu pe acelea le grăiesc în lume" (ibi*dem).*

45. *Psalmul* 30, 10: „Că s-a stins întru durere viaţa mea şi anii mei în suspinuri" (tr. Sf. Sinod).

46. Expresii aparţinând *Psalmului* 102, 3 şi urm.

47. *Romani,* 8, 24 – 25: „Căci prin nădejde ne-am mântuit […]. Dar dacă nădăjduim în ceea ce nu vedem, aşteptăm cu răbdare" (tr. B.V. Anania).

48. *Psalmul* 103, 25: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate cu înţelepciune le-ai făcut" (tr. Sf. Sinod).

49. *Psalmul* 5, 9: „Că nu este în gura lor adevăr, inima lor este deşartă” *[ibidem).*

50. *Facerea* 31, 29: „Şi acum mâna mea cea puternică ar putea să-ţi facă rău”, expresie adresată lui Iacob de către La-ban, socrul său.

600

NOTE

51. Cf. şi AUGUSTINUS, *De Genesi contra Manichaeos,* 1, 2, 3: „Fiindcă în Dumnezeu timpul nu există. Dar chiar dacă presupunem că la începutul timpului Dumnezeu a făcut cerul şi pământul, trebuie să înţelegem cel puţin că înainte de începutul timpului nu exista timp. Căci Dumnezeu este Cel care a făcut şi timpurile, şi de aceea ele nu existau înainte ca El să le facă. Aşadar, noi nu putem să spunem că a existat ceva timp când Dumnezeu încă nu făcuse ceva. Căci în ce fel exista timpul pe care Dumnezeu nu-l făcuse, de vreme ce El însuşi este făcătorul tuturor timpurilor? Şi dacă timpul a început să existe odată cu cerul şi cu pământul, nu poate fi aflat un timp în care Dumnezeu nu făcuse încă cerul şi pământul”. Am reprodus acest fragment din lucrarea augustiniană sus-citată, pentru a sublinia modernitatea gândirii filosofului creştin în legătură cu apariţia simultană a timpului şi a materiei, precum şi a condiţionării lor reciproce. Aceeaşi idee şi la LUCRETIUS, I, 462 – 463.

52. *Facerea,* 2, 3: „Şi a binecuvântat Dumnezeu ziua a şaptea şi a sfinţit-o, pentru că într-însa S-a odihnit de toate lucrările Sale, pe care le-a făcut şi le-a pus în rânduială” (tr. Sf. Sinod).

53. *Psalmul* 101, 28; „Dar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor împuţina” *(ibidem).*

54. *II Petru,* 3, 8: „Dar pe aceasta una să n-o uitaţi, iubiţilor: o zi înaintea Domnului este ca o mie de ani şi o mie de ani ca o singură zi” (tr. B.V. Anania).

55. *Psalmul* 2, 7: „Domnul a zis către Mine: «Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut»” (tr. Sf. Sinod).

56. Idee reluată şi în *De civitate Dei,* 12, 15, 2: „«Era timpul» – şi într-adevăr spunem atât de nepotrivit când nu exista timpul; ca şi cum cineva ar zice că omul era când nu exista încă omul; sau că lumea aceasta era, când nu exista încă lumea aceasta”.

57. În lat., în original: *radio ergo tempore non feceras ali-quid.*

58. Dată fiind caracteristica esenţială a timpului de a se scurge, Augustin deduce de aici că timpul nu poate fi surprins.

59. IOAN, 1, 5: „Şi lumina întru întuneric luminează şi întunericul nu a cuprins-o” (tr. B.V. Anania). În comentariul la acest verset, autorul traducerii observă că succesiunea: *Dumnezeu-ul\ni – reatie-viaţă Aurnină-orn-\ntuneric* constitu – le termeni fundamentali în teologia lui Ioan Evanghelistul.

CARTEA A UNSPREZECEA

601

Prin dinamica întrupării, Cuvântul pătrunde în imperiul răului din lume (într-un mod agresiv – „cuprinzător”) şi rămâne victorios; (v. *ibidem),* p. 148, n. 6.

60. „Fără vreo mobilitate anume timpul nu există, fiindcă numai în cadrul eternităţii nu există schimbare”, cf. *De civitate* Dei, 11, 6; aceeaşi idee şi în *ibidem,* 12, 15, 2. Vezi şi LUCRETIUS, I, 462 – 463.

61. Aşa cum preconizau manualele de gramatică ale vremii şi aşa cum însuşi Augustin îi învăţa pe elevi. Se atrage aici atenţia asupra deosebirii dintre timpul fizic (obiectiv) şi cel lingvistic (subiectiv) legat de momentul vorbirii.

62. *Psalmul* 138, 6: „Minunată este ştiinţa Ta, mai presus de Tine; este înaltă şi nu o pot ajunge” (tr. Sf.

Sinod).

63. Expresie ce poate fi apropiată de *Psalmul* 37, 10: „Inima mea s-a tulburat, părăsitu-m-a tăria mea şi lumina ochilor mei şi aceasta nu este cu mine” (tr. Sf. Sinod).

64. În *lat. contuitus,* part. peri. de la *contueor, ieri, contuitus* = a privi atent, a cerceta; adică intuiţia şi viziunea spirituală *ţintuitus et visus animae),* întrucât din *Enarr. În Psalmos,* 32, 2, 2, 21 aflăm că intelectul poate fi numit vederea ascunsă a spiritului.

65. În *Enarr, în Psalmos,* 38, 7, Augustin face precizarea că măsura timpului nu este spaţială, ci psihologică, ea existând numai în sufletul nostru. Zilele n-ar fi decât fragmente ale *existentului (essendi,* cu un gerunziu în cazul genitiv creat probabil de Augustin).

66. MATEI, 7, 11: „Deci dacă voi, răi fiind, ştiţi să daţi daruri bune fiilor voştri, cu atât mai mult Tatăl vostru Cel din ceruri va da cele bune celor care cer de la El” (tr. B.V. Anania).

67. *Psalmul* 72, 16: „Şi mă frământam să pricep aceasta, dar anevoios lucru este înaintea mea” (tr. Sf. Sinod).

68. *Psalmul* 115, 1: „Crezut-am, pentru aceea am grăit, iar eu m-am smerit foarte” *(ibidem].*

69. *Psalmul* 26, 7 – 8: „Să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieţii mele, ca să văd frumuseţea Domnului în toate zilele vieţii mele” *(ibidem).*

70. *Psalmul* 38, 5 – 6: „Grăit-am cu limba mea: «Fă-mi cunoscut, Doamne, sfârşitul meu. Şi numărul zilelor mele care este, ca să ştiu ce-mi lipseşte»” *(ibidem).*

71. Persoana la care se referă aici Augustin poate fi ori Vindicianus (v. mai sus IV, 5 – 6; VI, 8), ori Zenobius, preocupat de probleme de mecanică cerească; cf. AUGUSTINUS, *De ordine,* 1, 7, 20.

NOTE

72. În lat. *În signis* (în constelaţii, în zodii).

73. Referire la pasajul din *Facerea,* 1, 14: „Şi a zis Dumnezeu: «să fie luminători pe tăria cerului, ca să lumineze pe pământ, să despartă ziua de noapte şi să fie semne ca să deosebească anotimpurile, zilele şi anii»” (tr. Sf. Sinod).

74. Adică ar trebui să se rotească de 24 de ori.

75. Şi întârzierea, şi rotirea. Ideea întregului pasaj este că timpul nu se confundă cu mişcarea, ci el este de altă natură decât mişcarea corpurilor.

76. Această ultimă frază reia în rezumat expunerea problemei din frazele anterioare: dacă soarele se învârte doar o singură oră, nu se poate contura o zi; dacă stă pe loc, este anulată apariţia zilei.

77. Referire la *Iosua Navi,* conducătorul poporului evreu după moartea lui Moise, cel care a cucerit aproape întregul Canaan şi a împărţit pământul între cele 12 seminţii ale lui Israel. În bătălia purtată contra amoreilor, soarele şi luna s-au oprit pe cer la cererea lui Iosua, pentru ca acesta să poată încheia bătălia pe lumină; cf. IOSUA, 10, 12.

78. Ideea avansată aici de Augustin este aceea că timpul are caracter fundamental subiectiv, iar măsurarea lui nu se poate face decât în suflet şi în memoria noastră; vezi şi mai jos cap. XXVII, 34 şi urm.

79. *IIoan,* 1, 5: „Fiindcă Dumnezeu este lumină” (tr. *cât).*

80. *Psalmul* 17, 31: „Că Tu vei aprinde făclia mea, Doamne, Dumnezeul meu, vei lumina întunericul meu” *(ibidem).*

81. Întinderea timpului nu este, de fapt, decât o problemă psihologică, deoarece măsurarea lui se produce în suflet.

82. În lat. *transirum* (traversă; ceva care face legătura între două puncte).

83. Termenul tehnic întrebuinţat aici este latinul *spatiwn* (interval, spaţiu, întindere, loc, durată de timp etc).

84. Aceeaşi observaţie a subiectivităţii timpului.

85. Aşa cum îşi propusese în capitolele anterioare că va face într-o dezbatere metodică.

86. *Psalmul* 99, 2: „Cunoaşteţi că Domnul, El este Dumnezeul nostru; El ne-a făcut *pe* noi şi nu noi" (tr. Sf. Sinod).

87. AMBROSIUS, *Hymni, I, Deus Creator omnium,* în P. Migne, P.L. LXVI, 16, 1409.

88. Schema metrică ar fi aceasta: u – / u – / u – / u –, o succesiune de patru iambi, specifică imnurilor de slavă.

89. Augustin recunoaşte că în lucruri există un timp, dar durata lui nu poate fi percepută decât de suflet.

90. Categoriile de timp trecut, prezent şi viitor, după cum susţine Augustin, nu sunt categorii temporale reale, ci subiective.

91. Expresie din *Psalmul* 30, 19.

92. *Psalmul* 62, 4: „Că mai bună este mila ta decât viaţa; buzele mele Te vor lăuda" (*tr. cit.).*

93. *Psalmul* 17, 38: „Şi mi-ai dat mie scutul mântuirii mele şi dreapta Ta m-a sprijinit" *(ibidem).*

94. *FUipeni,* 3, 12: „Nu că am şi dobândit-o sau că de pe-acum am ajuns la desăvârşire; dar o urmăresc că doar o voi dobândi, de vreme ce şi eu dobândit am fost de Hristos Iisus" (tr. B.V. Anania).

95. *FUipeni,* 3, 13: „... uitând cele ce sunt în urma mea şi tinzând la cele dinainte" (ibi*dem).*

96. *Psalmul* 25, 7: „Ca să aud glasul laudei Tale şi să

spun toate minunile Tale" (tr. Sf. Sinod).

97. *Psalmul* 26, 8: „Ca să văd frumuseţea Domnului şi să cercetez locaşul Lui" *[ibidem).*

98. Cf. *Psalmul* 30, 10: „Că s-a stins întru durere viaţa mea şi anii mei în suspinuri; slăbit-a întru sărăcie tăria mea şi oasele mele s-au tulburat" *[ibidem).*

99. Augustin subliniază iarăşi indisolubila relaţie dintre timp şi materie.

100. *FUipeni,* 3, 13; vezi mai sus n. 95.

101. Referire la coeternitatea Fiului „născut înainte de toţi vecii".

102. Expresie cunoscută din *Facerea* 1, 1.

103. *Psalmul* 137, 6: „Că înalt este Domnul şi spre cele smerite priveşte şi pe cele înalte de departe le cunoaşte" (tr Sf. Sinod).

104. Expresie din MATEI, 11, 29.

105. Expresie întâlnită în *Psalmii* 144, 14 şi 145, 8: „Domnul îndreaptă pe cei gârboviţi..." (tr. Sf. Sinod).

106. Cf. *Psalmul* 117, 13: „Împingându-mă m-au împins să cad, dar Domnul m-a sprijinit" *(ibidem).*

CARTEA A DOUĂSPREZECEA

1. *Romani,* 8, 31: „Ce vom zice deci în urma acestora? Dacă Dumnezeu este pentru noi, cine-i împotriva noastră?" (tr. B.V. Anania).

2. Cf. MATEI, 7, 7 – 8.

NOTE

3. Expresie din *Facerea,* 1, 1.

4. *Psalmul* 113, 24: „Cerul cerului este al Domnului, iar pământul l-a dat fiilor oamenilor" (tr. Sf. Sinod).

5. Expresie din *Facerea,* 1, 2: „Şi pământul era netocmit şi gol" *[ibidem).*

6. *Ibidem*: „Întuneric era deasupra adâncului şi Duhul lui Dumnezeu. Se purta pe deasupra apelor".

7. Adică neţinând seama de ea; vezi şi nota urm.

8. În lat.: *conetur cam vei nosse ignorând-o vei ignorare noscende,* formulare plotiniană, cf. PLOTINUS, *Enneades,* 2, 4, 10, pe care o mai aflăm şi în alte lucrări augustiniene; vezi *De ordine,* 2, 16, 44: *de summo illo Deo, qui scitur melius ne-sciendo* (despre Acel Dumnezeu Preaînalt, care poate fi cunoscut mai bine, necunoscându-l).

9. În lat.: est *non est,* expresie similară unor versuri argheziene: „Ca-n oglindirea unui drum de apă, /Pari când a fi, pari când că nu mai eşti…" (Psa*lm, Te drămuiesc…); sau „Tu* eşti şi-ai fost mai mult decât în fire/Era să fii, să stai, să vieţuieşti. /Eşti ca un gând, şi eşti şi nici nu eşti/între putinţă şi-ntre amintire" (Psalm, *Pentru că n-a putut…).*

10. Cf. şi *Enarr. În Psalmos,* 121, 5: „Aşadar, El însuşi ce altceva este decât ceea ce este? Dar ce anume este ceea ce este? El este ceea ce este veşnic. Căci ceea ce este tot mereu altul şi altul nu este, fiindcă nu rămâne; nu la modul general nu este, ci la modul absolut nu este. Şi ce este ceea ce este decât Cel care i-a zis lui Moise, când îl trimitea pe acesta să predice: „Eu sunt Cel Ce sunt" *(Ieşirea,* 3, 14).

11. Expresie liturgică preluată din ISAIA, 6, 3: „Şi strigau unul către altul zicând: Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui!" (tr. Sf. Sinod).

12. *Facerea,* 1, 2; vezi n. 5 şi 6.

13. Concesie surprinzătoare pentru gândirea teologică clasică, conform căreia lumea a apărut, aşa cum este ea, din nimic. Augustin presupune deci o fază intermediară, crearea materiei prime necesară creaţiei; o fază caracterizată de *tn-formitate,* din care Dumnezeu a modelat apoi tot ceea ce există. Pentru o astfel de părere

pot fi invocate temeiuri scripturistice (vezi *Facerea,* 1, 1 şi urm.), însă teologia medievală şi modernă nu insistă deloc asupra acestui moment al haosului material de dinainte de creaţie, spre a nu se stabili anumite analogii cu miturile creaţiei din alte religii ori culturi arhaice.

14. În lat.: *de nulla re paene nullam rem.*

15. *Firmamentum* (Firmamentul), de fapt, *partea tare,* respectiv, de uscat, pe care cei vechi o presupuneau între apele cerului şi apele pământului; în versiunile româneşti ale Bibliei se preferă termenul „tăria", înţelegându-se prin aceasta *cend.*

16. *Facerea,* 1, 6.

17. Ar fi vorba despre o supraetajare de ceruri, concepţie din care derivă o anumită doctrină referitoare la ceruri, reflectată şi în expresii ca: „În ceruri" sau „până într-al nouălea cer" etc.

18. *Invisibilis et incomposita,* un fel de nebuloasă, deci.

19. În lat.: *informitas* (lipsa oricărui fel de formă).

20. *Spiritus* (Sf. Duh), una dintre persoanele treimice, de o fiinţă cu Tatăl şi cu Fiul, Cel care i-a inspirat pe autorii Vechiului şi Noului Testament şi pe Sfinţii Părinţi. El izvorăşte (purcede) din veci din Tatăl şi a fost trimis în lume în ziua Pogorârii sau a Cincizeci şi i. De atunci Sf. Duh lucrează la mântuirea şi sfinţirea oamenilor în biserică, mai ales prin cele şapte Sfinte Taine.

21. Augustin se referă la crearea fiinţelor pur spirituale – îngerii, a căror apariţie precedă crearea lumii materiale; vezi AUGUSTIN. US, De *vor religione,* 13, 26.

22. Referire la cele şase zile ale creaţiei, cf. *Facerea,* 1, 1 şi urm.

23. *Psalmul* 118, 176: „Rătăcit-am ca o oaie pierdută;

caută pe robul Tău, că poruncile Tale nu le-am uitat” (tr. Sf. Sinod).

24. IEZECHIEL, 3, 12: „... am auzit în spatele meu un glas mare ca de tunet care zicea: «Binecuvântată fie slava Domnului în locul unde sălăşluieşte El!»” (ibi*dem).*

25. *I Timotei,* 6, 16: „Cel Ce singur are nemurirea şi locuieşte între lumină neapropiată”; adică în esenţa luminoasă a lui Dumnezeu, în care creatura nu poate pătrunde; (tr. B.V. Anania).

26. Vezi şi AUGUSTINUS, De *libero arbitrio,* 2, 19 – abaterea de la Dumnezeu înspre nimic este nimic.

27. E vorba de lumea îngerilor.

28. Ca orice element creat, şi lumea îngerilor este supusă schimbărilor. Atributul de *neschimbător* aparţine numai lui Dumnezeu.

29. *Psalmul* 113, 24: „Cerul cerului este al Domnului, iar pământul l-a dat fiilor oamenilor” (tr. Sf. Sinod).

30. *Psalmul* 41, 2 – 3: „Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu; [...] Făcutu-mi – s-au lacrimile mele pâine şi noap

NOTE

tea, când mi se zicea mie în toate zilele: «Unde este Dumnezeul Tău?»” *(ibidem).*

31. Adică a sufletului.

32. *Psalmul* 101, 28: „Dar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor împuţina” *(ibidem).*

33. Expresie repetată a treia oară în cadrul acestui capitol, prin care se atestă o dată mai mult caracterul poematic al *Confesiunilor.*

34. Vezi mai sus n. 19.

35. A zilelor creaţiei.

36. Vezi mai sus n. 3 şi 12.

37. *I Corinteni,* 13, 12: „Căci acum vedem prin

oglindă, ca-n ghicitură; dar atunci, faţă către faţă. Acum cunosc în parte; atunci însă deplin voi cunoaşte aşa cum şi eu sunt deplin cunoscut" (tr. B.V. Anania).

38. E vorba de *cerul intelectual* sau *al îngerilor* şi de materia informă din care aveau să se nască toate.

39. *Psalmul* 47, 13; „Că Acesta este Dumnezeu, Dumnezeul nostru în veac şi în veacul veacului; El ne va paşte pe noi în veci" (tr. Sf. Sinod).

40. Expresie rostită de Iacob în cartea *Facerii,* 28, 17; *betel* din ebr. *beth* = casă şi *El/Elohim* = Dumnezeu, deci „casa lui Dumnezeu". Se face referire la localitatea Betel, fostă Laz, cca. 17 km nord de Ierusalim. Aici Iacob, fiul lui Isaac, a văzut în vis o scară ce unea cerul cu pământul.

41. Cf. *Psalmul* 148, 6: „Pusu-le-ai pe ele în veac şi în veacul veacului; lege le-a pus şi nu o vor trece" *(ibidem).*

42. AUGUSTINUS, *De Trinitate,* 14, 1, 1.

43. *UlorintenU* 5, 21: „De dragul nostru L-a făcut El păcat (jertfă pentru păcat) pe Cel Ce n-a cunoscut păcatul, pentru ca întru El să devenim noi dreptate a lui Dumnezeu" (tr. B.V. Anania).

44. *Galateni,* 4, 26: „Dar Ierusalimul Cel-de-sus e liber, cel ce este mama noastră" *(ibidem).*

45. Citat liber din *Psalmul,* 25, 8: „Doamne, iubit-am bună-cuviinţa casei Tale şi locul lăcaşului slavei Tale" (tr. Sf. Sinod).

46. Cf. LUCA, 15, 6.

47. Expresie din *Psalmul* 72, 27.

48. Expresie din *Psalmul* 17, 7.

49. *Psalmul* 27, 1; citarea este mult prea liberă spre a putea fi identificată cu versetul indicat de editorii lui Augustin.

50. Expresie preluată din limbajul vorbit.

51. Adică să se retragă în intimitatea inimii sale.

52. Cf. *Galateni,* 4, 26: vezi mai sus n. 44.

53. Expresie din *Romani,* 8, 23: „pârga Duhului", primele roade ale Duhului Sfânt; premisele înfierii totale, pe care urmează să o primim. În *II Corinteni,* 1, 2, 2, se foloseşte expresia „arvuna Duhului" (cf. B.V. Anania, *op. cit.,* p. 261, n. 2).

54. Expresie din *Psalmul* 58, 21.

55. *Facerea,* 1, 1; v. n. 3.

56. Formulare juridică cerută de contextul capitolelor XVI-XVII, în care Augustin îl desemna pe Dumnezeu *arbiter* (arbitru) între el şi adversarii săi aflaţi în litigiu privind interpretarea unor texte cu caracter dogmatic.

57. *II Timotei,* 2, 14: „... conjură-i înaintea lui Dumnezeu să nu se ia la certuri pentru cuvinte; ele la nimic nu slujesc, ci la surparea celor ce ascultă" (tr. B.V. Anania).

58. J *Timotei,* 1, 8 şi 5: „Noi însă ştim că legea-i bună, dac-o foloseşti legal", adică în conformitate cu ceea ce prevede legea însăşi; „iar ţinta poruncii aceleia este iubirea din inimă curată, din conştiinţa bună şi din credinţa nefăţarnică" (tr. B.V. Anania, *op. cit.,* p. 369 şi n. 5).

59. Expresie din MATEI, 22, 40; învăţătorul nostru este Iisus Hristos.

60. Expresie din *Psalmul* 103, 25.

61. În latină – *creabilis* şi *formabilis,* cuvinte foarte rare atestate la Augustin, Apuleius şi Prudentius.

62. / *Corinteni,* 8, 6: „... pentru noi este un singur Dumnezeu, Tatăl, din care sunt toate..." (tr. B.V. Anania).

63. Expresie din IOAN, 14, 17.

64. *Facerea,* 1, 1; vezi n. 3.

65. În lat.: *intellegibilis (2)* (care se concepe cu

mintea, perceput raţional), în raport cu *sensibilis (2)* (perceput prin simţuri), cuplu antinomic ce apare şi în *De dialectica.*

66. *Facerea,* 1, 2; vezi n. 5.

67. *Caelum intelligibile* (Cerul care se percepe cu mintea, sau cerul alcătuit din spirite).

68. Expresie din *Psalmul* 113, 24, comentată de Augustin şi mai sus, în *Conf ess.,* 12, 11-12 şi urm.

69. Expresie din *Facerea* 1, 31: „Şi a privit Dumnezeu toate câte a făcut şi iată erau foarte bune" (tr. Sf. Sinod).

70. Cf. ISAIA, 6, 2; în ebr. *seraf* = a arde. E vorba deci de prima triadă de îngeri, care „ard" de iubire pentru Dumnezeu; erau cel mai înalt ordin al îngerilor; *cherubimil (heruvimii),* una dintre cele nouă cete îngereşti, care „pururea laudă pe Dum-*

nezeu". Ei fac parte, împreună cu serafimii şi tronurile, din prima triadă de îngeri, plasându-se între serafimi şi tronuri.

71. Referire la Sf. Apostol Pavel.

72. Cf. *Efeseni,* 1, 21 şi *Coloseni,* 1.16.

73. *Facerea,* 1, 2; vezi mai sus n. 5 şi 6.

74. În latină, *firmamentum,* de la adj. *Jirmus (3)* = (tare) şi vb. *Jirmare.*

75. *Facerea,* 1, 9: „Şi a zis Dumnezeu: «Să se adune apele cele de sub cer la un loc şi să se arate uscatul!»" Şi a fost aşa. Şi s-au adunat apele cele de sub cer la locurile lor şi s-a arătat uscatul" (tr. Sf. Sinod).

76. Adică, dacă ar fi avut o configuraţie clară.

77. Cartea *Facerii* este prima carte a Bibliei.

78. Expresie din *Psalmul* 115, 7.

79. Expresie din *Psalmul* 21, 29.

80. În lat. poate fi observată în plus şi figura

etimologică folosită de Augustin tot mai rar spre sfârşitul operei sale: *ut nolimus cam habere privatam, ne privemur ea* (spre a nu voi să-l avem într-un mod privat, ca să nu ne privăm de el).

81. Cf. IOAN, 8, 44. Credem că, redând integral versetul la care se face referire, înlesnim înţelegerea citatului fragmentar; „Voi sunteţi din tatăl vostru Diavolul şi din poftele tatălui vostru vreţi să le faceţi. El de la început a fost ucigător de oameni şi nu a rămas întru adevăr, pentru că adevăr nu este întru el. Când el grăieşte minciuna, dintr-ale lui grăieşte, fiindcă el mincinos este şi tatăl minciunii" (tr. B.V. Anania).

82. Expresie din IEREMIA, 18, 19.

83. Cf. *I Timotei,* 1, 8, vezi mai sus n. 58.

84. *I Corinteni,* 4, 6: „... pentru ca din pilda noastră să nu treceţi peste ce este scris, ca să nu vă făliţi cu unul sau cu altul împotriva celuilalt", adică, opinează B.V. Anania, parti-zanatul pentru o părere sau alta să ducă la schismă şi să dăuneze tuturor; cf. *op. cit., p. 2*80, n. 4.

85. *Deuteronom,* 6, 5 şi MATEI, 22, 37 – 39: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău. Aceasta este marea şi întâia poruncă. Iar a doua, asemenea acesteia: Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" *(ibidem).*

86. În lat.: *duopraecepta* (două învăţături, două porunci); referire la tălmăcirea primei porunci a *Decalogului,* în care dragostea datorată lui Dumnezeu se obiectivează în iubirea faţă de aproape; v. şi n. 85.

87. Expresie folosită în *Romani,* 9, 21: ... din aceeaşi frământătură" şi preluată din limbajul meseriei olarilor (ibidem).

88. *Psalmul* 8, 4: „Ce este omul că Ţi aminteşte de el?

Sau fiul omului, că-l cercetezi pe el?” (tr. Sf. Sinod).

89. Expresie din *Psalmul* 50, 1; MATEI, 15, 22.

90. Expresie din MATEI, 4, 6.

91. În lat. cuvântul rarisim – *Jructeta (<Jructetum, i*pom fructifer); este explicat de Servius în comentariul său la *Bucolica I,* 40 (arbust).

92. Formulare plotiniană, cf. PLOTINUS, *Enneades,* 3, 8, 10, adaptată la religia creştină, după cum se poate vedea şi în De *civ. Dei,* 10, 29, 2.

93. Referire la IOAN, 8, 25.

94. În lat. *electione* (prin alegerea felului de viaţă; prin separarea etapelor de evoluţie).

95. Augustin revine asupra unei idei dezbătute şi mai sus privind strânsa relaţie dintre timp şi materie, formulând încă o dată simultaneitatea apariţiei lor.

96. *Psalmul* 66, 1: „Dumnezeule, milostiveşte-Te spre noi şi ne binecuvântează…” (tr. Sf. Sinod).

97. Expresie din *Deuteronom,* 6, 5 şi MATEI, 22, 37, preluată şi de textele liturgice în varianta Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur.

98. Adică Moise.

99. *Psalmul* 142, 10: … că Tu eşti Dumnezeul meu, Duhul

Tău cel bun să mă povăţuiască la pământul dreptăţii” (thidem).

100. Augustin lasă a se înţelege că orice comentariu în spiritul Sf. Scripturi poate fi considerat o nouă revelare.

CARTEA A TREISPREZECEA

1. Reformulare liberă după *Psalmul* 50, 1.

2. Referire la insistenţele dramatice ale Monicăi şi ale altor creştini convertiţi înaintea lui Augustin, de a-l determina şi pe acesta să se boteze.

3. În *Enarr. În Psălmos,* 58, 1, 19, Augustin adaugă: „Ce altceva ai aflat Tu în mine în afară de păcat? Partea Ta

nu era decât natura mea trupească pe care Tu ai creat-o; în rest, numai şi numai relele mele, pe care Tu le-ai nimicit”.

4. Expresie din *Psalmul* 17, 23.

5. Expresie din IOAN, 20, 28.

610

NOTE

6. *Psalmul* 72, 27: „Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine este, a pune în Domnul nădejdea mea…” (tr. Sf. Sinod).

7. Antiteza dintre cei doi termeni capătă un mai mare relief în antonimia prin prefix: *conversio-aversie* (convertire-înde-părtare).

8. Expresie din *Efeseni,* 5, 8: „Altă dată eraţi întuneric, dar acum lumină sunteţi întru Domnul” (tr. B.V. Anania).

9. *Psalmul* 35, 6: „Dreptatea Ta ca munţii lui Dumnezeu, judecăţile Tale adânc mare” (tr. Sf. Sinod).

10. *Ibidem.*

11. *Facerea,* 1, 3.

12. *Facerea,* 1, 2: „Şi pământul era netocmit şi gol. Întuneric era deasupra adâncului şi Duhul lui Dumnezeu. Se purta pe deasupra apelor” (*tr. cit.].*

13. Expresie din *Psalmul* 142, 10: „Duhul Tău cel bun să mă povăţuiască la pământul dreptăţii” (ibidem).

14. Referire la pasajul din *Numeri,* 11, 25, unde se menţionează despre prorocirea provocată de aşezarea Duhului peste şaptezeci de căpetenii.

15. *Psalmul* 35, 9: „Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină” (ibidem).

16. În lat.: *în aenigmate,* cf. *I Corinteni,* 13, 12, expresie tradusă de obicei „în oglindă”, vezi B.V. Anania, *loc. cit.*

17. *Întru Fiul Tău,* substituit *Cuvântului,* prin care a

fost creată lumea; Iisus este *Logos-ul, Verbum* (Cuvântul).

18. *Psalmul* 113, 24: „Cerul cerului este al Domnului…" (tr. Sf. Sinod).

19. *Romani,* 5, 5: „… Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile nostre prin Duhul cel Sfânt care ni s-a dat" (tr. B.V. Anania).

20. Citare liberă din *Efeseni,* 3, 14 şi 19.

21. În *Enarr. În Psalmos,* 90, 1, 8, întâlnim aceeaşi idee, formulată însă cu mai mult relief: „căci aşa cum pofta este rădăcina tuturor relelor, tot astfel iubirea este rădăcina tuturor celor bune".

22. Cuvinte liturgice rostite în cadrul liturghiei africane a sec. IV-V şi existente şi în liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

23. E vorba de căderea lui Lucifer.

24. *Efeseni,* 5, 8: „Altă dată eraţi întuneric, dar acum lumină sunteţi întru Domnul; ca fii ai luminii să umblaţi…" (tr. B.V. Anania).

25. *Psalmul* 17, 31: „Că Tu vei aprinde făclia mea, Doamne; Dumnezeul meu vei lumina întunericul meu" (tr. Sf. Sinod).

26. Metafore din *Psalmul* 138, 12.

27. *Psalmul* 30, 20: „Ascunde-i-vei pe dânşii cu acoperământul feţei Tale de tulburarea oamenilor" *[ibidem].*

28. *Darul Tău* sau *Darul lui Dumnezeu* este denumirea dată Sf. Duh în *Faptele Apostolilor,* 2, 38.

29. Cf. *Psalmul* 9, 13: „Miluieşte-mă, Doamne! Vezi *smerenia* mea, de către vrăjmaşii mei, Cel Ce mă înalţi din porţile morţii" (tr. Sf. Sinod; *smerenia* = umilirea, înjosirea; *n.n.].*

30. Augustin intuieşte aici parcă propulsia prin foc,

prin reacţia de împingere într-o direcţie produsă de materii care se aprind în aer.

31. *Psalmii* 119-133 sunt subintitulaţi în *Psaltirea* lui David cântări ale treptelor.

32. *Psalmul* 121, 6 şi 1: „Veselitu-m-am de cei ce mi-au zis mie: «în casa Domnului vom merge!»” *(ibidem].*

33. Referire la IOAN, 1, 9: „Lumina era cea adevărată care, venind în lume, luminează pe tot omul” (tr. B.V. Anania).

34. Sublinierea noastră.

35. În latină: *una vita et una mens et una essentia;* subl. noastră.

36. Cf. ISAIA,.6, 3 şi *Apocalipsa,* 4, 8: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui” (tr. Sf. Sinod).

37. *I Corinteni,* 1, 15. Referirea este mai clară în cântarea liturgică de sorginte orientală: „Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi şi îmbrăcat, Aleluia”.

38. Aproximativ aceeaşi idee în *Psalmul* 38, 12: „Cu mustrări pentru fărădelege ai pedepsit pe om” (*tr. cit.].*

39. *Psalmul* 35, 6; vezi mal sus n. 9.

40. Cf. MATEI, 4, 17: „De atunci a început Iisus să propovăduiască şi să zică: «Pocăiţi-vă, că s-a apropiat împărăţia cerurilor»”, îndemn rostit mai întâi de Ioan Botezătorul, *ibidem,* 3, 2; tr. B.V. Anania.

41. Cf. *Psalmul* 41, 8: „În mine sufletul meu s-a tulburat; pentru aceasta îmi voi aduce aminte de Tine, din pământul Iordanului şi al Ermonului, din muntele cel mic” (tr. Sf. Sinod).

42. Pentru a fi la nivelul micimii noastre.

43. *Efeseni,* 5, 8; vezi mai sus n. 24.

44. Adică în viaţa aceasta, care nu este altceva decât aşteptarea vieţii fericite; cf. *Enarr. În Psalmos,* 41, 1.

45. Referire la *II Corinteni,* 13, 12.

46. *Romani,* 8, 24 – 25: „Căci prin nădejde ne-am mântuit; a vedea însă ceea ce nădăjduieşti, aceea nu mai e nădejde. Cum

NOTE

6. *Psalmul* 72, 27: „Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine este, a pune în Domnul nădejdea mea…” (tr. Sf. Sinod).

7. Antiteza dintre cei doi termeni capătă un mai mare relief în antonimia prin prefix: *conversio-aversie* (convertire-înde-părtare).

8. Expresie din *Efeseni,* 5, 8: „Altă dată eraţi întuneric, dar acum lumină sunteţi întru Domnul” (tr. B.V. Anania).

9. *Psalmul* 35, 6: „Dreptatea Ta ca munţii lui Dumnezeu, judecăţile Tale adânc mare” (tr. Sf. Sinod).

10. *Ibidem.*

11. *Facerea,* 1, 3.

12. *Facerea,* 1, 2: „Şi pământul era netocmit şi gol. Întuneric era deasupra adâncului şi Duhul lui Dumnezeu. Se purta pe deasupra apelor” *(tr. cât).*

13. Expresie din *Psalmul* 142, 10: „Duhul Tău cel bun să mă povăţuiască la pământul dreptăţii” (ibidem).

14. Referire la pasajul din *Numeri,* 11, 25, unde se menţionează despre prorocirea provocată de aşezarea Duhului peste şaptezeci de căpetenii.

15. *Psalmul* 35, 9: „Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină” (ibidem).

16. În lat.: *în aenigmate,* cf. *I Corinteni,* 13, 12, expresie tradusă de obicei „în oglindă”, vezi B.V. Anania, *loc. cit.*

17. Întru *Fiul Tău,* substituit *Cuvântului,* prin care a fost creată lumea; Iisus este Logos-ul, *Verbum* (Cuvântul).

18. *Psalmul* 113, 24: „Cerul cerului este al

Domnului…” (tr. Sf. Sinod).

19. *Romani,* 5, 5: „… iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile nostre prin Duhul cel Sfânt care ni s-a dat” (tr. B.V. Anania).

20. Citare liberă din *Efeseni,* 3, 14 şi 19.

21. În *Enarr. În Psalmos,* 90, 1, 8, întâlnim aceeaşi idee, formulată însă cu mai mult relief: „căci aşa cum pofta este rădăcina tuturor relelor, tot astfel iubirea este rădăcina tuturor celor bune”.

22. Cuvinte liturgice rostite în cadrul liturghiei africane a sec. IV-V şi existente şi în liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

23. E vorba de căderea lui Lucifer.

24. *Efeseni,* 5, 8: „Altă dată eraţi întuneric, dar acum lumină sunteţi întru Domnul; ca fii ai luminii să umblaţi…” (tr. B.V. Anania).

25. *Psalmul* 17, 31: „Că Tu vei aprinde făclia mea, Doamne; Dumnezeul meu vei lumina întunericul meu” (tr. Sf. Sinod).

26. Metafore din *Psalmul* 138, 12.

27. *Psalmul* 30, 20: „Ascunde-i-vei pe dânşii cu acoperământul feţei Tale de tulburarea oamenilor” *(ibidem).*

28. *Darul Tău* sau *Darul lui Dumnezeu* este denumirea dată Sf. Duh în *Faptele Apostolilor,* 2, 38.

29. Cf. *Psalmul* 9, 13: „Miluieşte-mă, Doamne! Vezi *smerenia* mea, de către vrăjmaşii mei, Cel Ce mă înalţi din porţile morţii” (tr. Sf. Sinod; *smerenia* = umilirea, înjosirea; *n.n.).*

30. Augustin intuieşte aici parcă propulsia prin foc, prin reacţia de împingere într-o direcţie produsă de materii care se aprind în aer.

31. *Psalmii* 119-133 sunt subintitulaţi în *Psaltirea* lui David cântări ale treptelor.

32. *Psalmul* 121, 6 şi 1: „Veselitu-m-am de cei ce mi-au zis mie: «în casa Domnului vom merge!»” *[ibidem).*

33. Referire la IOAN, 1, 9: „Lumina era cea adevărată care, venind în lume, luminează pe tot omul” (tr. B.V. Anania).

34. Sublinierea noastră.

35. În latină: *una vita et una mens et una essentia;* subl. noastră.

36. Cf. ISAIA,.6, 3 şi *Apocalipsa,* 4, 8: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui” (tr. Sf. Sinod).

37. *I Corinteni,* 1, 15. Referirea este mai clară în cântarea liturgică de sorginte orientală: „Câţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi şi îmbrăcat, Aleluia”.

38. Aproximativ aceeaşi idee în *Psalmul* 38, 12: „Cu mustrări pentru fărădelege ai pedepsit pe om” (tr. *cât).*

39. *Psalmul* 35, 6; vezi mai sus n. 9.

40. Cf. MATEI, 4, 17: „De atunci a început Iisus să propovăduiască şi să zică: «Pocăiţi-vă, că s-a apropiat împărăţia cerurilor»”, îndemn rostit mai întâi de Ioan Botezătorul, *ibidem,* 3, 2; tr. B.V. Anania.

41. Cf. *Psalmul* 41, 8: „În mine sufletul meu s-a tulburat; pentru aceasta îmi voi aduce aminte de Tine, din pământul Iordanului şi al Ermonului, din muntele cel mic” (tr. Sf. Sinod).

42. Pentru a fi la nivelul micimii noastre.

43. *Efeseni,* 5, 8; vezi mai sus n. 24.

44. Adică în viaţa aceasta, care nu este altceva decât aşteptarea vieţii fericite; cf. *Enarr. În Psalmos,* 41, 1.

45. Referire la // *Corinteni,* 13, 12.

46. *Romani,* 8, 24 – 25: „Căci prin nădejde ne-am mântuit; a vedea însă ceea ce nădăjduieşti, aceea nu mai e

nădejde. Cum

ar nădăjdui cineva în ceea ce se vede. Dar dacă nădăjduim în ceea ce nu vedem, aşteptăm cu răbdare" (tr. B.V. Anania).

47. *Psalmul* 41, 9: „Adânc pe adânc cheamă în glasul căderilor apelor Tale" (tr. Sf. Sinod).

48. Cf. *ICorinteni,* 3, 1.

49. Cf. *Filipeni,* 3, 13.

50. Expresie în *II Corinteni,* 5, 4.

51. *Psalmul* 41, 1 – 2.

52. *II Corinteni,* 5, 2.

53. *Romani,* 12, 2.

54. *I Corinteni,* 14, 20: „Fraţilor, nu fiţi copii în gândire; în răutate, da, fiţi prunci, dar în gândire fiţi desăvârşiţi" (tr. B.V. Anania).

55. *Galateni,* 3, 1.

56. *Cartea Iuditei,* 16, 14: „Trimis-ai Duhul Tău şi totul a fost zidit..." (tr. Sf. Sinod).

57. *Psalmul* 45, 4 – 5.

58. În lat.: *sponsi amicus* (prietenul mirelui), cf. IOAN, 3, 29.

59. *Romani,* 8, 23: „ci şi noi, cei ce avem pârga Duhului, şi noi înşine suspinăm lăuntric, nerăbdători aşteptând înfierea, răscumpărarea trupului nostru" (tr. B.V. Anania).

60. Adică al soţiei *[sponsa),* care este Biserica.

61. Expresie din *II Corinteni,* 11, 3.

62. *I Ioan,* 3, 2: „Ştim că, dacă El se va arăta, noi vom fi asemenea Lui, pentru că L vom vedea pe El aşa cum este" *(ibidem).* Adică, prin capacitatea noastră de a-L percepe în slava lui finală, noi devenim asemenea lui Hristos, fiind părtaşi ai acestei slave; *ibidem,* p. 430, n. 3.

63. *Psalmul* 41, 3: „Făcutu-mi – s-au lacrimile mele pâine ziua şi noaptea când mi se zicea mie în toate zilele: «Unde este Dumnezeul Tău»” (tr. Sf. Sinod).

64. În *Enarr. În Psalmos,* 41, 7, Augustin adaugă: „Am încercat chiar eu însumi să-L aflu pe Dumnezeu, pentru ca, în cazul în care aş putea, nu numai să cred, dar chiar să şi văd ceva”. Constatăm încă o dată că drama incertitudinii este exprimată în termeni ce se vor întâlni aidoma la Arghezi.

65. *Psalmul* 41, 4 – 5: „mi-am adus aminte cu revărsare de inimă […] în glas de bucurie şi de laudă şi în sunet de sărbătoare” (tr. Sf. Sinod).

66. *Psalmul* 41, 6 – 7.

67. *Psalmul* 118, 105: „Făclie picioarelor mele este legea Ta şi lumină cărărilor mele” *(ibidem).*

68. Expresie preluată din *Efeseni,* 2, 3.

69. *Romani,* 8, 10: „Dacă însă Hristos este în voi, pe de o parte trupul e mort în virtutea păcatului…”, adică este supus morţii fizice ca urmare a păcatului originar; vezi şi ibid*em, 5, 12*; dar acest trup va învia prin Iisus Hristos, cf. ibid*em, 8, 11*; tr. şi comentariu B.V. Anania, sub *voce.*

70. Idee preluată din *Romani,* 13, 12: „Noaptea-i pe sfârşite, apropiatu – s-a ziua”; e vorba de ziua Domnului, momentul celei de a doua veniri; cf. B.V. Anania, *op. cit.,* p. 268, n. 3.

71. *Psalmul* 5, 3: „Dimineaţa vei auzi glasul meu; dimineaţa voi sta înaintea Ta şi mă vei vedea” (tr. Sf. Sinod).

72. *Psalmul* 41, 6: „Pentru ce eşti mâhnit, suflete al meu, şi pentru ce mă tulburi?” (ibidem); vezi şi mai sus n. 66.

73. *Romani,* 8, 11: „… Cel Ce L-a înviat pe Iisus

Hristos din morţi va face vii şi trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său care locuieşte în noi" (tr. B.V. Anania).

74. / *Tesăloniceni,* 5, 5: „Fiindcă voi sunteţi fii ai luminii şi fii ai zilei; noi nu suntem ai nopţii, nici ai întunericului" *(ibidem).*

75. / *Corinteni,* 4, 7; adică numai Tu poţi să discerni.

76. Cf. *Facerea,* 1, 5: „Lumina a numit-o Dumnezeu ziuă, iar întunericul l-a numit noapte" (tr. Sf. Sinod).

77. *I Corinteni,* 4, 7: „Căci cine te deosebeşte pe tine de alţii? Şi ce ai tu pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te făleşti ca şi cum nu l-ai fi primit" (tr. B.V. Anania).

78. *Romani,* 9, 21: „Nu are olarul putere peste lut, ca din aceeaşi frământătură să facă un vas de cinste şi un altul de necinste?" *(ibidem).*

79. ISAIA, 34, 4: ... cerurile se vor strânge ca un sul de hârtie şi toată oştirea lor va cădea..." (tr. Sf. Sinod).

80. *Psalmul* 103, 3: „Cel Ce întinzi cerul ca un cort..." (ibi*dem).*

81. Ideea că în vremurile paradiziace ale omenirii cerul se afla la mică distanţă de pământ şi că din cauza păcatului fiinţelor umane acesta s-a îndepărtat continuu de pământ reprezintă un motiv prea bine cunoscut astăzi în mai toate religiile vechi ale lumii.

82. *Psalmul* 8, 3: „... privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale, luna şi stelele pe care Tu le-ai întemeiat..." (ibidem*).*

83. *Psalmul* 8, 2: „Din gura pruncilor şi a celor ce sug ai săvârşit laudă, pentru vrăjmaşii Tăi, ca să amuţeşti pe vrăjmaş şi pe răzbunător" *(ibidem).*

84. *Ibidem;* vezi *supra.*

85. AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram,* 8, 25, 47.

86. MATEI, 18, 10: „... că vă spun Eu vouă că îngerii din ceruri pururea văd faţa Tatălui Meu care este în ceruri” (tr. B.V. Anania).

87. Expresie din *Psalmul* 47, 8.

88. *Psalmul* 35, 5: „Doamne, în cer este mila Ta şi adevărul Tău până la nori” (tr. Sf. Sinod).

89. MATEI, 24, 35: „Cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele mele nu vor trece” (tr. B.V. Anania).

90. ISALA, 40, 8: „Iarba se usucă şi floarea se veştejeşte, dar cuvântul Dumnezeului nostru rămâne în veac” (tr. Sf. Sinod).

91. *Iloan,* 3, 2: „Iubiţilor, acum suntem fii ai lui Dumnezeu; şi ce vom fi încă nu s-a arătat” (tr. B.V. Anania).

92. În lat.: *per retia* (prin reţelele; prin capcanele).

93. *Cântarea cvn. tarU.or,* 1, 2: „Miresmele tale sunt balsam mirositor, mir vărsat este numele tău; de aceea fecioarele te iubesc” (tr. Sf. Sinod).

94. Vezi *supran.* 91.

95. Expresie din *Facerea,* 1, 9.

96. *Psalmul* 35, 9: „Că la Tine este izvorul vieţii, întru lumina Ta vom vedea lumină” (tr. Sf. Sinod).

97. *Facerea,* 1, 9: „Şi a zis Dumnezeu: «Să se adune apele cele de sub cer la un loc şi să se arate uscatul»” *(ibidem).*

98. *Psalmul* 94, 5: „Că a Lui este marea şi El a făcut-o pe ea, şi uscatul mâinile Lui l-au zidit” *[ibidem).*

99. *Psalmul* 66, 5; *Facerea,* 1, 11: „Apoi a zis Dumnezeu: «Să dea pământul din sine verdeaţă: iarbă, cu sământă într-în-sa, după felul şi asemănarea ei, şi pomi roditori...»” (ibi*dem).*

100. *Ibidem.*

101. Expresii preluate din *Facerea,* 1, 12.

102. Aluzie la pasajul din *Psalmul* 124, 3: „Că nu va lăsa Domnul toiagul păcătoşilor peste soarta drepţilor, ca

să nu-şi întindă drepţii întru fărădelegi mâinile lor” *[ibidem).*

103. *Psalmul* 84, 12: „Adevărul din pământ a răsărit şi dreptatea din cer a privit” *(ibidem).*

104. ISAIA, 58, 7: „Împarte pâinea ta cu cel flămând, adăposteşte în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbracă-l, şi nu te ascunde de cei de un neam cu tine” (ibidem).

105. *Ibidem.*

106. ISAIA, 58, 8: „Atunci lumina ta va răsări ca zorile şi tămăduirea ta se va grăbi. Dreptatea va merge înaintea ta, iar în urma ta slava lui Dumnezeu” *(ibidem).*

107. *Filipeni,* 2, 15-16: „Ca să fiţi fără de prihană şi curaţi, fii ai lui Dumnezeu neîntinaţi în mijlocul unui neam rău şi stricat şi întru care străluciţi ca nişte luminători în lume, ţinând cu putere cuvântul vieţii...” (ibi*dem).*

108. *Facerea* 1, 18: „Să cârmuiască ziua şi noaptea şi să despartă ziua de întuneric” *(ibidem).*

109. *II Corinteni,* 5, 17: „Prin urmare, dacă este cineva întru Hristos, el e făptură nouă: cele vechi au trecut, iată că toate au devenit noi” (tr. B.V. Anania).

110. *Romani,* 13, 11-12: ... întrucât cunoaşteţi timpul; că de-acum e ceasul să vă treziţi din somn; că mântuirea este acum mai aproape de noi decât în clipa când am crezut. Noaptea-i pe sfârşite, apropiatu – s-a Ziua. Să lepădăm dar lucrurile întunericului şi să ne îmbrăcăm în armura luminii”. Ziua *sau* Ziua *Domnului este*, după opinia exegeţilor biblici, momentul celei de a Doua Veniri (Par*usid), pe c*are creştinii primelor veacuri îl simţeau aproape. Însă, în perspectivă istorică, acest moment va rămâne pururi necunoscut (cf. MATEI, 24, 36); aşteptarea lui în stare de veghe reprezintă una din principalele obligaţii ale moralei creştine (tr. şi comentariu B.V. Anania,

ibidem, p. 268, n. 3).

111. *Psalmul* 64, 12: „Vei binecuvânta cununa anului bunătăţii Tale şi câmpiile Tale se vor umple de roade grase” (tr. Sf. Sinod).

112. MATEI, 9, 38; referire la insuficienţa numărului de secerători pentru secerişul Domnului.

113. *Psalmul* 101, 27 – 28: „Acelea vor pieri, iar Tu vei rămâne şi toţi ca o haină se vor învechi şi ca un veşmânt îi vei schimba şi se vor schimba. Dar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor împuţina” *(tr. cât).*

114. În latină *ortus* (< *onor, oriri, ortus sum* = a se naşte, a începe), deci locul de naştere al tuturor anilor care trec, de unde ideea că, la originea lor, anii sunt stocaţi ca într-un hambar.

115. *I Corinteni,* 12, 7-10: Citarea este în realitate o prelucrare a versetelor pauline din prima epistolă către Corinteni. Termenul de dar duhovnicesc *(donum spiritale)* reprezintă o traducere a cuvântului grec xâpion «(harismă), un fel de favoare personală acordată de Dumnezeu prin Sf. Duh unor aleşi ai Săi din Biserica primară (harismatică), însărcinaţi cu misiuni speciale pentru răspândirea şi consolidarea Evangheliei. Vezi şi B.V. Anania, *op. cit.,* p. 291, n. *2.*

NOTE

116. / *Corinteni,* 3, 1: „Şi eu, fraţilor, n-am putut să vă vorbesc ca unor oameni duhovniceşti, ci ca unora trupeşti, ca unor prunci întru Hristos” (ibidem).

117. Formulări libere în baza textului din *ibidem,* 2, 14 şi 6.

118. *Facerea,* 1, 4: „Să fie luminători pe tăria cerului, ca să lumineze pe pământ, să despartă ziua de noapte şi să fie semne ca să deosebească anotimpurile, zilele şi anii” (tr. Sf. Sinod).

119. Citare liberă din ISAIA, 1, 15-16.

120. *Ibidem,* 1, 17: „Învăţaţi să faceţi binele, căutaţi dreptatea, ajutaţi pe cel apăsat, faceţi dreptate orfanului, apăraţi pe văduvă” (tr. Sf. Sinod).

121. Expresie din *ibidem,* 1, 18.

122. *Facerea,* 1, 14; vezi n. 118.

123. MATEI, 19, 16 – 23, aici *versetul 21:* „Iisus i-a zis: dacă vrei să fii desăvârşit, du-te, vinde-ţi averile, dă-le săracilor şi vei avea comoară în cer” (tr. B.V. Anania).

124. Citări libere din MATEI, 6, 21 şi urm. din episodul Iisus şi tânărul bogat.

125. *Ibidem,* 13, 7; referire la *parabola Semănătorului.*

126. *I Corinteni,* 1, 27: „dar tocmai pe cele nebune ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să-i dea de ruşine pe cei înţelepţi; şi tocmai pe cele slabe ale lumii le-a ales Dumnezeu ca să-i dea de ruşine pe cei tari” *[ibidem).*

127. Referire la dialogul dintre Petru şi Iisus; MARCU, 10, 28: „Şi a început Petru a-i zice: «Iată, noi pe toate le-am lăsat şi Ţi-am urmat Ţie»” (ibidem).

128. Cf. *I Corinteni,* 1, 27; vezi *supra* n. 126, ultima parte a versetului.

129. Expresie din ISAIA, 52, 7: „Cât de frumoase sunt pe munţi picioarele trimisului care vesteşte pacea” (tr. Sf. Sinod).

130. *Psalmul* 18, 1: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria” (ibidem).

131. Remarcaţi paralelismul – *dies sole condens* (ziua strălucind datorită soarelui) şi *nox luna lucens* (noaptea luminând datorită lunii), figură etimologică.

132. *Faptele Apostolilor,* 2, 2 – 4: „Şi s-a făcut din cer un vuiet care fără de veste ca de suflare de vânt ce vine repede şi a umplut toată casa unde şedeau. Şi limbi ca de

foc li s-au arătat împărţite, şi au şezut pe fiecare din ei. Şi s-au umplut toţi de Duh Sfânt şi au început să grăiască în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi" (tr. B.V. Anania).

CARTEA A TREISPREZECEA

617

133. *Facerea,* 1, 20: „Să mişune apele de vietăţi, fiinţe cu viaţă în ele şi păsări să zboare pe pământ, pe întinsul tăriei cerului!" (tr. Sf. Sinod).

134. În lat.: *repserunt* (s-au târât); termen din care derivă *reptilia* (târâtoarele).

135. Cf. *Fap. Apostolilor,* 2, 11; *magnalia* (măreţiile).

136. În lat.: *firmamentum,* aici cu sensul de tdrie *morală, autoritate.*

137. *Psalmul* 18, 3 – 4; am înserat în text traducerea din ediţia Sf. Sinod.

138. *Efeseni,* 4, 17-18: … de acum să nu mai umblaţi aşa cum umblă păgânii în deşertăciunea minţii lor, întunecaţi fiind la minte, înstrăinaţi de viaţa lui Dumnezeu, din pricina necunoaşterii care este în ei…" (tr. B.V. Anania).

139. Augustin pare a rezuma în această metaforă o legendă etiologică, în conformitate cu care sărătura mării *[salsugo maris)* s-ar datora amărăciunii păcatului lui Adam ori sărăturii lacrimilor lui.

140. Cf. *Facerea,* 1, 24: „Apoi a zis Dumnezeu: «Să scoată pământul fiinţe vii, după felul lor: animale, târâtoare şi fiare sălbatice după felul lor»" (tr. Sf. Sinod). Înţelegem că pentru Augustin nu apa este cauza primă şi locul de origine a vieţii, ci pământul. În metaforele vehiculate pe această temă din pasajele ce precedă acest capitol, rolul apei este cvasinegativ, un simbol al morţii. Apa botezului „omoară" moartea, anulând păcatul originar.

141. IOAN, 3, 5; în convorbirea pe care Iisus o are cu

Ni-codim, acestuia i se precizează astfel: … de nu se va naşte cineva din apă şi din Duh nu va putea să intre în împărăţia lui Dumnezeu" (tr. B.V. Anania).

142. IOAN, 4, 48: „Şi Iisus i-a zis: Dacă n-aţi vedea semne şi minuni, n-aţi crede" *[ibidem).*

143. *I Corinteni,* 14, 22: „Aşa că limbile sunt semn nu pentru cei credincioşi, ci pentru cei necredincioşi; dar profeţia, nu pentru cei necredincioşi, ci pentru cei credincioşi" *[ibidem).*

144. *Psalmul* 135, 6: „Cel ce a întărit pământul pe ape, că în veac este mila Lui" (tr. Sf. Sinod).

145. Numind animalele mării târâtoare *[reptilia),* Augustin se conformează în primul rând tradiţiei scripturistice a Vechiului Testament, mai ales cărţii *Facerii;* denumirea aceasta s-ar datora faptului că ele se deplasează în spaţiu fără picioare, adică „târându-se". Acesta ar fi motivul pentru care, în toate

contextele de felul acesta, termenul de *reptilia* este mereu pus în antiteză cu cel de *volatilia* (zburătoarele), fiinţele care se deplasează în spaţiu zburând, respectiv, tot fără picioare.

146. Pasajul este în întregime alegoric, întrucât *peştele (pis-cis)* simbolizează în creştinismul primelor secole pe *Hristos euharistie,* adică Cel care sub figura peştelui, în greacă *izvbq* (peşte), prescurtare a expresiei Iriao-oţ Xpiax6<; 0 eoî> Yioş Xffl-mp (Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul), se oferea adepţilor săi spre mâncare, în taina împărtăşaniei; cf. TERTULLIA-NUS, *Debapttsmo,* 1; CL. ALEXANDRINUS, *Paedagogus,* 3, 11.

147. Referire la expresia din *Psalmul* 22, 5: „Gătit-ai masă înaintea mea…" (tr. Sf. Sinod).

148. În lat.: *marina progenies* (de obârşie marină,

fiinţă a mării).

149. Aluzie la pasajul din IACOB, 4, 4, unde se precizează că „prietenia cu lumea e duşmănie cu Dumnezeu” (tr. B.V. Anania).

150. I *Timotei,* 5, 6: „[văduva] care trăieşte în desfătări, deşi trăieşte, e moartă” *[ibidem).*

151. *Facerea,* 3, 8: „Iar când au auzit glasul Domnului [...] s-au ascuns Adam şi femeia lui de faţa Domnului Dumnezeu...” (tr. Sf. Sinod).

152. Expresie din *I Tesaloniceni,* 1, 7.

153. *Psalmul* 68, 36: „Cântaţi lui Dumnezeu şi viu va fi sufletul vostru” (tr. *cât).*

154. *Romani,* 12, 2: „Şi nu vă potriviţi acestui veac, ci schimbaţi-vă prin înnoirea minţii...” (tr. B.V. Anania).

155. Expresie din *I Timotei,* 6, 20.

156. *Ibidem:* „O, Timotei, păzeşte vistieria ce ţi-a fost încredinţată, îndepărtează-te de vorbirile deşarte şi lumeşti şi de împotrivirile ştiinţei mincinoase”; vistieria *[depositum custodii* are în vedere, de bună seamă, tezaurul doctrinar; cf. *ibidem,* p. 374, n. 3.

157. Citare liberă a expresiei din *Psalmul* 118, 89: „În veac, Doamne, Cuvântul Tău rămâne în cer” (tr. Sf. Sinod).

158. *ICorinteni,* 11, 1: „Fiţi următori *[imitatori, n.n.)* ai mei, aşa cum şi eu sunt al lui Hristos”; cuvinte care aparţin Sf. Ap. Pavel, *imitatorul* lui Hristos; (tr. B.V. Anania).

159. *Galateni,* 4, 12: „Vă rog, fraţilor”, (zice Sf. Ap. Pavel) „fiţi aşa cum sunt eu, fiindcă şi eu am fost aşa cum sunteţi voi” *(ibidem).*

160. *Înţelepciunea lui Iisus Sirah,* 3, 17: „Fiule, cu blândeţe săvârşeşte lucrările tale şi de omul cel primit de Dumnezeu vei fi iubit” (tr. Sf. Sinod).

161. / *Corinteni,* 8, 8: „Dar nu mâncarea ne va pune pe noi înaintea lui Dumnezeu. Căci nici dacă vom mânca ne prisoseşte, nici dacă nu vom mânca ne lipseşte” (tr. B.V. Anania).

162. Cf. *Romani,* 1, 20: „Încă de la facerea lumii, cele nevăzute ale Lui – adică veşnica Sa putere şi dumnezeirea – prin cugetare se văd din făpturi…” [ibi*dem).*

163. *Ibidem,* 12, 2: „Şi nu vă potriviţi acestui veac, ci schimbaţi-vă prin înnoirea minţii, ca să deosebiţi care este voia lui Dumnezeu: ce este bun şi bine plăcut şi desăvârşit” *[ibidem);* în lat.: *Nolite conformări,* în sensul de a nu adopta înfăţişarea veacului în spiritul şi mentalitatea acestuia.

164. În lat.: *secundum genus,* expresie reformulată de Augustin după *„genere suo”* din VULGATA, *Facerea,* 1, 25.

165. *Ibidem:* „Şi a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul şi după asemănarea Noastră…»” (tr. Sf. Sinod).

166. Vezi *supran.* 163.

167. *ICorinteni,* 4, 15: „Că de-aţi avea zeci de mii de învăţători (pedagogi) în Hristos Iisus, totuşi nu aveţi mulţi părinţi; că pe voi eu v-am născut prin Evanghelie” (tr. B.V. Anania).

168. *ICorinteni,* 3, 2: „Cu lapte v-am hrănit, nu cu bucate, căci încă nu eraţi în stare…” [ibi*dem).*

169. Vezi n. 166, respectiv 163.

170. *Coloseni,* 3, 9-10: „… v-aţi dezbrăcat de omul cel vechi laolaltă cu faptele lui şi. v-aţi îmbrăcat cu cel nou, care spre cunoaştere se reînnoieşte după chipul Celui Ce l-a zidit” [ibi*dem).*

171. *I Corinteni,* 2, 15: „[Omul] duhovnicesc însă pe toate le judecă, dar el nu-i să fie judecat de nimeni” *[ibidem).*

172. *Facerea* 1, 26: „… ca să stăpânească peştii

mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietăţile ce se târăsc pe pământ şi tot pământul" (tr. Sf. Sinod).

173. Expresie din *I Corinteni,* 2, 14, unde se stabileşte un contrast între omul de rând, lipsit de achiziţiile puterii duhovniceşti, şi cel duhovnicesc.

174. Prin faptul că el înţelege, judecă şi stăpâneşte totul cu puterea minţii lui.

175. *Psalmul* 48, 12: „Şi omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor" (tr. *cât).*

620

NOTE

176. *Psalmul* 31, 10: „Nu fi ca un cal şi ca un catâr la care nu este pricepere..." [ibi*dem).*

177. În legătură cu distribuirea harului, vezi *Romani* 12, 6 şi *Efeseni,* 2, 10: „Fiindcă a Lui făptură suntem, zidiţi în Hristos Iisus spre fapte bune..." (tr. B.V. Anania).

178. *Galatent* 3, 28: „Nu mai este iudeu, nici elin, nu mai este rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască; pentru că voi toţi una sunteţi în Hristos Iisus" *(ibidem).*

179. Expresie din *I Corinteni,* 2, 15; vezi *supran.* 171.

180. *Coloseni* 3, 10; vezi *supran.* 170.

181. IACOB 4, 11: ... dacă judeci legea nu eşti împlinitor al legii, ci judecătorul ei" (ibi*dem).*

182. MATEI, 7, 20: „De aceea, după roadele lor îi veţi cunoaşte" (*ibidem).*

183. / *Corinteni* 5, 12: „Căci ce am eu cu cei din afară, ca să-i judec eu? Iar pe cei din lăuntru, nu-i judecaţi voi?" *(ibidem); quiforis* = cei din afara comunităţii, în opoziţie cu cei dinlăuntrul ei.

184. *Facerea,* 1, 26, vezi n. 172.

185. E vorba de Iisus Hristos; vezi n. 146.

186. *Amen* sau *amin* (în ebr. *amen* = aşa să fie); în

Vechiul Testament avea sensul de „adevărat”, „aşa să fie”, iar în Noul Testament, termenul, care apare la sfârşitul rugăciunilor, exprimă convingerea că Dumnezeu va împlini cele cerute în rugăciune, în evanghelii, prin *amin,* Iisus Hristos întăreşte adevărul celor afirmate.

187. În lat., termenii în opoziţie sunt: *approbando-impro bando,* proveniţi dintr-o rădăcină comună; antiteză prin prefixare.

188. *II Corinteni,* 6, 6 – expresii disparate dintr-un pasaj mai lung, în care se exprimă un îndemn patetic la împăcare între membrii comunităţii creştine corintene.

189. Celebru îndemn consemnat în cartea *Facerii,* 1, 28, pe care Dumnezeu îl face primei perechi umane – Adam şi Eva –, îndată după crearea ei.

190. *chitul* (< lat. *cete/cetus* = balenă, monstru marin) – flintă uriaşă, menţionată cu precădere în cărţile Vechiului Testament: *Facerea, Psalmii, Cartea proorocului Iona.*

191. Expresie din *Psalmul* 78, 10.

192. În lat.: *non allegorice, sedproprie* (nu în chip alegoric, ci la propriu).

193. Augustin recunoaşte că mintea umană dispune de posibilităţi inepuizabile în exprimarea aceluiaşi adevăr, fie la propriu, fie la figurat. În textul comentat de el, *pământul arid,* care-l prefigurează pe om, simbolizează pe de o parte tăria minţii şi sufletului uman, iar pe de alta puterea acestora faţă de tot ceea ce este nedeterminat şi neîntocmit.

194. Termenul latin *ariditas,* folosit aici, semnifică la propriu *uscăciunea* şi *ariditatea,* iar la figurat *acribia intelectuală* şi *exigenţa morală,* setea de adevăr, fiind derivat din adj. *ari-dus (3)* = uscat, însetat. Din pluralul

formei neutre, Augustin creează substantivul *arida, – se* = uscatul, pământul însetat; figurat – omul.

195. *Psalmul* 115, 2: „Eu am zis întru uimirea mea: «Tot omul este mincinos»” (tr. Sf. Sinod); vezi şi IOAN, 8, 44, nota urm.

196. IOAN, 8, 44: „Voi sunteţi din tatăl vostru Diavolul şi poftele tatălui vostru vreţi să le faceţi. […] Când el grăieşte minciuna, dintr-ale lui grăieşte, fiindcă el mincinos este şi tatăl minciunii” (tr. B.V. Anania).

197. Mai explicit în *Enarr. În Psalmos,* 88, 2, unde citim: „Eu vorbesc, dar despre ale Tale vorbesc. Dacă vorbesc de la mine, sunt mincinos. Deci, pentru ca eu să vorbesc şi de la Tine, dar să vorbesc şi eu, sunt necesare două condiţii: una, să te am în vedere pe Tine şi alta, pe mine; adevărul este al Tău, gura însă este a Mea”.

198. *Facerea,* 1, 29.

199. *Ibidem,* 1, 30.

200. *Onesiphorus* sau *Onisim,* originar din Efes, convertit creştin la Roma de Sf. Apostol Pavel, căruia i-a devenit ucenic. Potrivit tradiţiei, Onisim a fost mai târziu hirotonit episcop şi martirizat în timpul domniei lui Nerva Traian, în anul 95 *p. Chr.* Este prăznuit anual de biserică în ziua de 15 ianuarie.

201. Cf. // *Ttmotei,* 1, 16: „Domnul să aibă milă de casa lui Onisifor, căci de multe ori m-a însufleţit şi de lanţurile mele nu s-a ruşinat” (tr. B.V. Anania).

202. Cf. *II Corinteni,* 11, 9 şi *Romani,* 15, 26.

203. Cf. *IIT – imotei,* 4, 16.

204. *Psalmul* 18, 4: „În tot pământul a ieşit vestirea lor şi la marginile lumii cuvintele lor” (tr. Sf. Sinod). După cum se poate observa, întregul pasaj biblic comentat aici de Augustin, primind un pronunţat caracter alegoric, anulează în întregime interpretarea concretă a versetului biblic din cartea *Facerii.*

NOTE

205. Expresie din *Filipeni,* 3, 19: „Sfârşitul lor este pieirea; dumnezeul lor este pântecele; iar slava lor, întru ruşinea lor; ei pe cele pământeşti le cugetă” (tr. B.V. Anania).

206. *Romani,* 16, 18: „Căci unii ca aceştia nu-i slujesc Domnului nostru Iisus Hristos, ci pântecelui lor” *(ibidem).*

207. Locuitori ai oraşului *Filipi* din Macedonia *(Krenideş),* care şi-a primit numele de la regele macedonean Filip al II-lea, tatăl lui Alexandru cel Mare. Era supranumit „Roma Răsăritului” şi a fost primul oraş european în care Sf. Apostol Pavel a întemeiat o comunitate creştină, probabil prin anii ’50/51 *p. Chr.*

208. *Epaphroditus,* personaj din *Epistola către Filipeni,* devenit după creştinare episcopul filipenilor, apoi episcop al localităţii *Andriaca.* Făcea parte dintre *cei şaptezeci* de apostoli. E prăznuit în calendarul creştin pe data de 4 ianuarie.

209. *Filipeni,* 4, 10: „Mult m-am bucurat în Domnul că din nou a-nflorit purtarea voastră de grijă pentru mine – aşa cum, de altfel, o şi aveaţi, numai că v-a lipsit prilejul” *(ibidem).*

210. *Filipeni,* 4, 11-13.

211. *Coloseni,* 3, 10: „Şi v-aţi îmbrăcat cu omul cel nou, care spre cunoaştere se reînnoieşte după chipul Celui Ce l-a zidit” (ibidem).

212. *Filipeni,* 4, 14.

213. *Psalmul* 4, 1: „Întru necaz m-ai desfătat! Milostiveşte-te spre mine şi ascultă rugăciunea mea” (tr. Sf. Sinod).

214. *Filipeni,* 4, 15-16.

215. *Ibidem,* 4, 17: „Nu că eu caut darul, dar caut câştigul care prisoseşte pe seama voastră” (tr. B.V.

Anania).

216. MATEI, 10, 41: „Cel ce primeşte proroc în nume de proroc, răsplată de proroc va primi…” (ibidem).

217. MATEI, 10, 41-42. Referirea are în vedere deci profeţi, apostoli şi misionari de orice fel, în aparenţă mici şi neînsemnaţi, dar cu mare greutate în balanţa comportamentului faţă de ei al celor ce lucrează ca ucenici ai lui Hristos: aderenţi, credincioşi, mărturisitori etc; cf. *op. cit.,* p. 19, n. 3.

218. Vezi mai sus Cartea a X-a, n. 86. În calitatea sa de profet şi mare făcător de minuni, Ilie a oprit ploaia timp de trei ani şi şase luni; a înmulţit uleiul şi făina văduvei din Sarepta Sidonului. La pârâul Cherit, a fost hrănit de un corb. A văzut slava lui Dumnezeu pe muntele Horeb (Sinai). A fost răpit la cer în trup într-un car de foc, tras de cai de foc. Cf. *III Regi,* 17-19.

219. *III Regi,* 17, 6-16.

CARTEA A TREISPREZECEA

623

220. Expresie din / *Corinteni* 14, 23. În limbaj stoic, ISubx Tiq se opunea lui jtenai Seunevoc; = omul instruit. La Sf. Pavel, prin i8 ia) Tott sunt desemnaţi păgânii.

221. *Facerea,* 1, 31.

222. În realitate, de şase ori, cf. *Facerea,* 1, versetele 4, 10, 12, 18, 21 şi 25. Augustin ia în calcul şi versetul 31, pe care, mai jos, îl consideră a menţiona a opta oară expresia: Şi a *văzut că este bun*. În total, expresia nu este menţionată decât de şapte ori.

223. „Căci dacă se constată, atunci când lucrurile lui Dumnezeu sunt examinate de cei învăţaţi, că fiecare luat în parte are dimensiuni demne de orice laudă, conform acelor categorii şi rânduieli statornicite pentru fiecare gen, cu atât mai mult toate luate la un loc, adică însăşi totalitatea lor, care rezultă din însumarea într-un singur tot a fiecărui

lucru dintre acestea luat în parte" (AUGUSTINUS, *De Genesi contra Manicha-eos,* 1, 20, 31).

224. În lat.: *et bona et valde.*

225. Este vizată aici secta maniheilor, împotriva cărora Augustin a scris cartea *de Genesi contra Manicnaeos,* menţionată şi mai sus.

226. Viziunea criticată aici, în mod evident de factură mă-niheică, dezvăluie însă clare similitudini şi cu mitologia gre-co-latină, respectiv, lupta lui Zeus (Jupiter) cu giganţii, în vederea dobândirii dreptului suprem de a cosmiza lumea.

227. *inquit* (zice el), adică Apostolul Pavel.

228. *I Corinteni,* 2, 11-12: „Căci cine dintre oameni le ştie pe cele ale omului, în afară de duhul omului, care este în el? Aşa şi cele ale lui Dumnezeu, nimeni nu le-a cunoscut, în afară de Duhul lui Dumnezeu. Dar noi nu duhul lumii l-am primit, ci Duhul Cel de la Dumnezeu, ca să cunoaştem cele prin har dăruite nouă de Dumnezeu" (tr. B.V. Anania).

229. Cf. MATEI, 10, 20: „fiindcă nu voi sunteţi cei ce vorbiţi, ci Duhul Tatălui vostru este Cel Ce grăieşte întru voi" *(ibidem).*

230. *Romani* 5, 5: „Iar nădejdea nu face de ruşine, fiindcă iubirea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Duhul cel Sfânt care ni s-a dat" *(ibidem).*

231. În *De doctrina Christiana,* 1, 32, 35 Augustin dezvoltă această idee: „Deoarece El există în gradul cel mai înalt şi la începutul începuturilor, El este în mod absolut neschimbător, drept care a şi putut să afirme cu cea mai mare deplinătate: „Eu sunt Cel Ce sunt", cf. *Ieşirea,* 3, 14. Într-o altă lucrare a sa, 624

NOTE

De civitate Dei, 8, 11, Augustin este de părere că această formulare reprezintă momentul cel mai important

din istoria filozofico-teologică a omenirii despre Dumnezeu. Reflecţii şi comentarii celebre asupra acestui verset întâlnim la EPHRAEM, *Sermones,* 2, 53; ATANASIE cel MARE; GRIGORIE de NYSA; GRIGORIE de NAZIANS; CHIRIL de ALEXANDRIA; HILARIUS; AMBROSIUS; FER. IERONIM; S. BERNARDUS; S. BONAVEN-TURA; TpMA d'AQUINO; DUNS SCOTUS etc.

232. În legătură cu această formulare, Augustin notează următoarele în *Retractationes,* 2, 6, 2: „Şi în cea de a XIII-a carte a *Confesiunilor* faptul că am zis – *firmamentul creat între apele spirituale de sus şi cele materiale de jos* – nu a fost considerat o afirmaţie îndeajuns de judicioasă". A se vedea şi *de Genesi ad litteram,* 2, 4, 7.

233. În latină: *visibilis et composita,* invers decât la începutul creaţiei lumii, când pământul era *nevăzut şi neîntocmit.*

234. În latină: *luminare,* pl. *luminăria,* cu sensul de luminători, adică soarele, luna şi stelele, există numai în VULGATA, *Facerea,* 1, 16*; Exod,* 25, 6 şi la autori creştini ca Hie-ronymus, Arnobius, Augustin şi alţii.

235. În latină: *consolări noctem* = mângâie noaptea, dar şi uşurează tensiunea provocată de întuneric. În *Enarr. În Psah moş,* 73, 19, Augustin va preciza sensul acestei expresii: „Luna îţi este necesară, ca să nu mori în beznă".

236. *Tempora* = categoriile temporale – ziua, luna, anotimpurile ori alte subdiviziuni temporale mai mari sau mai mici.

237. *Pildele lui Solomon,* 31, 31: „Să se bucure de rodul mâinilor Tale şi la porţile cetăţii hărnicia ei să fie dată ca pildă" (tr. Sf. Sinod).

238. Felul în care îşi imaginează Augustin că a avut loc crearea lumii este similar celui al creaţiei artistice, conform esteticii lui Aristotel şi Horaţiu: *subiectul*

(materia) şi *forma* estetică iau naştere şi progresează simultan pe tot parcursul procesului creator. În estetica modernă, acest punct de vedere va fi reluat şi dezvoltat de către filosoful italian B. Croce.

239. În latină: *în praedestinatione*. În legătură cu problema predestinării, vezi AUGUSTINUS, *De praedestinatione sanetorum,* 10, 19, unde se precizează: „Deci, între *graţie* (har *n.n.)* şi *predestinare* trebuie să reţinem mai ales faptul că predestinarea este pregătirea din vreme a harului, iar harul este însăşi dăruirea lui". „Drept care, Hristos a ales, înaintea constituirii lumii, pe cei care aveau să fie sfinţi şi inocenţi înaintea

feţei Lui, întru dragostea Lui, predestinându-i în a-i adopta pe ei ca fii", cf. şi *Efeseni,* 1, 4 – 5; *Românu'* 11, 2 – 7, mai ales 5 şi 6; idee dezvoltată şi în *De dono perseverentiae,* 18, 47. Contrar învăţăturii ortodoxe, Augustin a răspândit deci în scrierile sale doctrina conform căreia toate sufletele îşi au destinul lor stabilit din veci şi ele vor îndeplini pe pământ rolul care le-ar fi fost fixat din vecie să-l joace. Faptul acesta ar face inutil efortul uman atât spre fapte bune, cât şi pentru evitarea relelor, deoarece omul nu se mântuie decât în măsura în care i s-a dat acest destin prin *har (graţie).* E simplu de observat că marele gânditor creştin înlocuise conceptul ortodox de *preştiinţă* cu cel de *predestinare.* Această deviere de la corpus-ul doctrinar al creştinismului patristic constituie unul dintre principalele motive pentru care Augustin nu este inclus în Biserica Ortodoxă printre sfinţi, ci numai printre fericiţi.

240. Expresie din *Filipeni,* 2, 16.

241. Adică pacea fără de sfârşit, cum deducem că înţelege Augustin această expresie din *Enarr. imPsalmos,*

92, 1: „În sabat însă, aflăm că nu există seară, fiindcă odihna noastră nu va avea sfârşit”; vezi şi cap. următor.

242. Cf. MATEI, 7, 7 – 8: „Cereţi şi vi se va da; căutaţi şi veţi afla; bateţi şi vi se va deschide; că oricine cere, primeşte; cel ce caută, află; şi celui ce bate i se va deschide” (tr. B.V. Anania).